

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI
TÜRK-İSLAM SANATLARI**

SAFEVÎ DÖNEMİ KALEM-İ SİYÂHÎ MİNYATÜRLERİ

RİDVAN AK

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMANLARI:
PROF. DR. MUSTAFA YILDIRIM
DOÇ. DR. ŞEHNAZ BİÇER**

KONYA – 2024

2.3.1. İçindekiler

İçindekiler	ii
Önsöz	iv
Özet	vi
Abstract	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Giriş.....	1
1.2. Konunun Çerçevesi	2
1.3. Yöntem.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Safevî Dönemi Tarihi.....	7
2.2. Safevî Sanat Merkezleri	17
2.2.1. Tebriz	18
2.2.2. Kazvin	22
2.2.3. İsfahan	26
2.2.4. Herat	32
2.2.5. Şiraz.....	35
2.3. Sanatkâr Silsilesi	39
2.3.1. Bihzâd	39
2.3.2. Sultan Muhammed	43
2.3.3. Mir Musavvir	45
2.3.4. Sadık-î Bey Afşar.....	47
2.3.5. Lütfullah	49
2.3.6. Muhammedi	50
2.3.7. Habibullah	51
2.3.8. Rızâ-yi Abbâsî.....	52
2.3.9. Muin Musavvir.....	55
2.3.10. Muhammed Yusuf.....	58
2.3.11. Afzal El-Hüseynî.....	58

2.3.12. Muhammed Zaman	59
2.3.13. Muhammed Kasım	62
2.3.14. Muhammed Şâfi Abbâsî.....	63
2.3.15. Muhammed Bakır.....	64
2.3.16. Muhammed Ali Bey Nakşî.....	65
2.3.17. Hüseyin Nakkaş	65
2.3.18. Murad Muhammedî.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Kalem-i Siyâhî Üslubu.....	69
3.1. Mürekkep Tahrirli Resimler.....	174
3.2. Altın Tahrirli Resimler	179
3.3. Hafif Renkli Resimler	181
3.4. Renkli Figürlü Resimler	184
4.Katalog	188
5.Resim Analizleri	709
5.1. Konulara Göre Resimler	709
5.2. Mimari Resimler	712
5.3. Tabiat Unsurları	713
5.4. Figürlü Resimler.....	720
5.4.1. Tek Erkek Figürleri	720
5.4.2. Tek Kadın Figürleri.....	720
5.4.3. Çoklu Figürler	721
5.5. Hayvan Figürleri	726
Değerlendirme ve Sonuç	730
Kaynakça.....	746
Ekler	762
Tablolar Listesi	762
Şekiller Listesi.....	762

ÖNSÖZ

Safeviler, Şah I İsmail tarafından 1501 yılında kurulmuş ve 1736 yılına kadar ayakta kalmıştır. Dünya tarihinde Şiiliği devletin resmi dini olarak kabul eden ilk devlettir. Anne tarafından Akkoyunlu olan Şah İsmail Şiiliği benimsedikten sonra fetihler ile devletini kurmuştur. Tebriz, Kazvin, İsfahan, Şiraz, Herat gibi birçok önemli merkezi ele geçirmiş ve sınırlarını genişletmiştir.

Şah İsmail Akkoyunlu geleneğinden beslenmesi sanat anlayışını da etkilemiştir. Sanata ve sanatçıya kıymet vermesi sonucunda Herat'taki sanatkârları başkent Tebriz'deki kütüphaneye getirmiştir. Bu durum Tebriz şehrinin sanat anlayışını Herat geleneği ile geliştirerek farklı bir üslup ortaya koyamasını sağlamıştır. Kütüphanenin en kıymetli dönemi ise, Şah I. Tahmasb zamanında olmuştur. Safevi devrinde üretilen el yazmalarının en kıymetlileri ve sanatlıları bu dönemde yapılmıştır. Kitap sanatlarındaki gelişimin seyri Şah I. Abbas dönemine kadar devam etmiştir. Abbas döneminde ise, Avrupalı seyyah, tüccar ve gezginler vasıtasıyla sanat yönelimi değişmiştir. Hızlı ve çabuk üretimi olan kalem-i siyahi resimleri kıymetlenmiş ve üretimi çoğalmıştır. Bu döneme kadar teknik olarak yapılan kalem-i siyahi resimleri artık üslup olmuş, dönemde çok üretilen eserler arasında yerini almıştır. Dönem içerisinde üretimi yapılan eserler Avrupa, Osmanlı ve Babür gibi ülkelerde de kıymet görmüş ve talep edilmiştir. Tek yaprak eserler ile yapılan albümler dönemin kıymetli hediyeleri arasında yerini almıştır. Gelen talep doğrultusunda sanatkârlar da Osmanlı ve Babür ülkelerine geçiş yapmış çalışmalarına o bölgelerde devam ederek “Kalem-i Siyahi” resimlerinin üretilmesini sağlamışlardır.

Tezimiz; 16-17. yüzyıllarda Safevi coğrafyasında görülen kalem-i siyahi resimlerinin tasarımları, desen kurguları, renk ayrımları, insan ve hayvan figürleri ile motiflerinin analizleri, tarihlendirmesi ve üslup özelliklerinin saptanmaya çalışıldığı bir araştırmadır. Ayrıca kataloglama yapılırken resimleri yapan sanatkârlar hakkında dönemine ait silsile oluşturulmuştur. Tezimizin amacı dönemde ortaya çıkan kalem-i siyahi resimlerinin tarihsel sürecinin nasıl oluştuğu, gelişimi ve Safevi döneminde oluşan üslubun özelliklerini anlatabilmek ve döneme ışık tutabilmektir.

Araştırmamda bana yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Yıldırım'a, başından itibaren beni yönlendiren, yoğunluğunun arasında bana zaman ayıran ve görüşleri ile bana yol gösteren ikinci danışmanım Doç. Dr. Şehnaz Biçer'e, çıkmaza girdiğim noktalarda görüşleri ile yardımcı olan bölüm başkanım Prof. Dr. Ali Fuat Baysal'a, her daim yanımda olan, yazdığım bölümleri çok çabuk okuyup notları ile bana yardımcı olan Prof. Dr. Hikmet Atik'e, her daim sonsuz desteği ile yanımda olan kıymetli eşim Sıddıka Berat Ak'a, aileme, tüm yardım eden dostlarım, öğrencilerim ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Saygılarımla.

Konya 2024

Rıdvan AK

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rıdvan AK		
	Numarası	18811001006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslâm Tarihi ve Sanatları / Türk İslâm Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM Doç. Dr. Şehnaz BİÇER		
	Tezin Adı	Safevi Dönemi Kalem-i Siyahi Minyatürleri		

16. ve 17. yüzyıllarda İran topraklarında, geçmişten gelen teknik olan kalem-i siyahi, dönemin siyasi ve kültürel gelişmeleri ile o coğrafyaya etki etmiştir. Erken zamanlarda daha ziyade teknik bir anlatımken, sonrasında üsluplaşmış ve döneme damgasını vurmuştur.

Safevi döneminin ilk zamanlarında başkent Tebriz’de saray sernakkaşı Bihzâd ile başlayan sanat üretimi, sırası ile Kazvin ve İsfahan şehirlerinde devam etmiştir. Başkentler haricinde Herat ve Şiraz gibi şehirlerde de sanat üretim atölyeleri mevcuttur. Safevi coğrafyası haricinde Osmanlı ve Babür gibi devletlerden de sipariş edilen sanat eserleri dönemin kıymetli hediyelerindendir.

Amacımız dönem içerisinde çokça üretimi yapılan, dünya kütüphaneleri, müzeleri ve koleksiyonlarında bulunan eserleri tarayıp içerisinden dönemi anlatan görseller eşliğinde bir katalog hazırlamaktır. Katalog oluşturulurken tarih, üslup, desen, sanatkâr gibi başlık çeşitliliği göz önünde bulundurularak 179 adet görsel seçilmiş ve kendi içerisinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Oluşturulan bu katalogun yardımı ile üslup, desen, figür ve motif farklılıkları ile dönemin özetini çıkarıp, gelişim sürecini anlatmak istenmiştir.

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimleri ile klasik minyatür sanatının bir tekniği olan kalem-i siyahi resimlerinin geçmişten günümüze gelişimi ve Safevilerin kullandığı teknikten üsluba geçişin nasıl olduğunu tespit edilmeye çalışılmış ve bu sahada yapılacak yeni çalışmalara katkıda bulunması arzu edilmiştir.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Rıdvan AK		
	Student Number	18811001006		
	Department	Islamic History and Arts / Turkish Islamic Arts		
	Study Proramme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM Doç. Dr. Şehnaz BİÇER		
	Title of the Thesis/Disseration	Safavid Period Qalam-i Siyahi Miniatures		

In the 16th and 17th centuries, the traditional technique known as kalem-i siyahi in the Iranian territories was influenced by the political and cultural developments of the period. Initially a technique, kalem-i siyahi later evolved into a distinctive style, leaving a significant mark on the era. Artistic production during the early Safavid period began with the court artist Bihzâd in the capital Tabriz and subsequently continued in the cities of Qazvin and Isfahan. In addition to the capitals, cities such as Herat and Shiraz also housed art production workshops. Beyond the Safavid realm, works of art commissioned from states such as the Ottoman Empire and the Mughal Empire were valuable gifts of the period.

Our objective is to survey the extensive production of works from this era, found in world libraries, museums, and collections, and to compile a catalog accompanied by visuals that depict the period. While creating the catalog, a variety of headings such as date, style, pattern, and artist were considered, resulting in the selection and evaluation of 179 visuals. With the help of this catalog, we aim to summarize the period through differences in style, pattern, figure, and motif, and to explain its developmental process.

The study titled "Safavid Period Kalem-i Siyahi Paintings" seeks to explore the evolution of kalem-i siyahi paintings, a technique of classical miniature art, from past to present, and to elucidate the transition from technique to style in the Safavid era, thereby contributing to future research in this field.

1.1. GİRİŞ

Asya kıtası tarihsel süreçte birçok devlete ev sahipliği yapmış dünyanın en geniş yüzölçümüne sahip kara parçasıdır. Siyasi olarak Türkler, Acemler ve Çinliler bu coğrafyada hâkim kültürler olmuştur. Dönem dönem birbirleri ile ticaret yapmış, savaşmış, barışmış ve evlilikler vasıtası ile akrabalıklar oluşturmuşlardır. Bu birliktelikler sanatın başka kültür ile ilişkisinin yolunu açmıştır.

Kültür bir milletin oluşturduğu kimlik olmasına rağmen, sınırlar gibi çizgi ile çizilemeyen sadece o ülkede oluşmuş ve gelişmiş bir kavram değildir. Kültür insanların birikimleri ile gelişen bir olgudur. Kültürün başlıca öğelerinden olan sanatta bu anlayışla farklı kültürlerin etkisi ile gelişen bir kavramdır. Her medeniyetin sanatında başka kavimlerin ya da medeniyetlerin kullandığı motif, desen, üslup gibi özelliklerinden etkiler görmek olağan bir durumdur. Bu sebeple Asya kıtasında özellikle Orta Asya’da oluşan bir üslup, teknik ya da motif bir kavmin hükmünde değildir. Çinliler, Acemler ve Türklerin ticari ya da siyasi ilişkileri dolayısıyla sanatsal öğelerde(üslup, teknik, motif vb.) benzerlikler görülmektedir. Bunlardan biri de kalem-i siyahi tekniğidir.

Kalem-i siyahi tekniğinin en erken örneklerini Çin coğrafyasında görmekteyiz. Bu kanıya ulaşmamızın sebebi yapılan arkeolojik kazılardır. Çin coğrafyasına dayanan teknik sonraki dönemde ortak bir kültür dili olmuş ve diğer bölgelere de yayılmıştır.

Kalem-i siyahi tekniği çağlar boyunca birçok kültürden etkilenecek gelişmiş ve en olgun haline Safevi coğrafyasında ulaşmıştır. Safevilerin ilk dönemlerindeki örnekleri ile son dönemde yapılanlar arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. İlk dönemlerde daha az adette üretilen eserler sonrasında çoğalmış ve dönemin üslubu olmuştur. Özellikle başkentin İsfahan’a taşınması sonrası oluşan siyasi ve kültürel değişimler ile o zamana kadar teknik olan kalem-i siyahi, sonrasında üslup halini almıştır. Bu üslub hakkında bilgi edinebilmek içinde kalem-i siyahi örnekleri incelenmiş ve tezimizde bu konu irdelenmiştir.

1.2. KONUNUN ÇERÇEVESİ

Tezimizin başlangıcında kalem-i siyahi tekniğinin özellikleri ve dönemleri incelenmiş, özellikle ilk dönem örneklerinin ne zaman ve nerede üretildiği araştırılmıştır. Araştırmalarımız sonucunda tekniğin ilk örnekleri Çin coğrafyasındaki mezar yapılarının duvarlarına yapılmış resimler, ipek üzerine çizilmiş örnekler ile ahşap üzerine uygulanmış resimler şeklindedir. Çin coğrafyasından sonra tekniğin tarihini içeren örneklerden yola çıkarak Uygur, Timur ve Türkmen dönemlerindeki eserler incelenmiş Safevi coğrafyasına odaklanılmıştır.

Tezimizin ilk kısmında İçindekiler, Önsöz, Özet ve Abstract kısmı yer alır. Birinci bölümde; giriş, konunun çerçevesi ve yöntem kısmı vardır. İkinci bölümde; Safevi dönemi tarihinde devlet içerisinde yaşanan siyasi olaylar ve bu olayların neden olduğu değişimler anlatılmıştır. Sonrasında Safevi sanat merkezleri ve katalog içerisindeki sanatkârlardan oluşan silsile bulunmaktadır. Bu silsile Safevi döneminde kalem-i siyahi çalışan sanatkârların içerisinde bulunduğu ilk ve en geniş silsiledir.

Üçüncü kısımda ilk başlık olan Kalem-i Siyahi üslubu başlığında tekniğin erken döneminden başlayıp Safevi coğrafyasındaki kullanımına kadar tarihsel geçmiş anlatılmıştır. Araştırmacılar tarafından pek değilinmeyen bu kısım detaylı görseller eşliğinde detaylandırılıp anlaşılması sağlanmıştır. Bu kısımdaki anlatımlar ışığında teknik ile yapılmış resimler incelenmiş ve kataloğun içeriği hazırlanmıştır.

Araştırmalar sonucu ulaşılan bilgiler üslubun erken döneminde bir teknik olarak gelişen ama sonrasında üsluba dönüşen kalem-i siyahinin gelişimi anlatılmıştır. İlk dönem örneklerinde görülen özellikler ile son dönemdekiler arasındaki farklılıklar, benzerlikler ve sanatkârların katkıları detaylıca incelenmiş ve irdelenmiştir. Bu çeşitlilikte tezmizin çerçevesini ortaya koymaktadır.

1.3. YÖNTEM

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerini araştırırken ilk olarak konu ile iştigal kaynaklar taranmış, okumalar yapılmış ve önemli kısımlar not alınmıştır. Konu ile ilgili kaynaklarda maalesef kalem-i siyahi odaklı olan çalışma yok denecek kadar azdır. Teknik hakkındaki bilgiler genel anlatım bölümlerinin içerisinde birkaç paragraf şeklinde yüzeysel anlatımdan öteye gidememiştir. Olan kaynakların çoğu da yabancı dildedir. Bu konuda destek alınan kaynaklar sadece Avrupa ve Amerikan kaynakları olmamıştır. Bir üslubu en iyi anlatacak kişiler yine kendi coğrafyasında, bunu yaşamış ve hissetmiş uzmanlar olabileceğinden Farsça kaynaklardan da yararlanılmıştır. İran'a yapılan seyahatımız neticesinde oradaki müzeler ve kütüphanelerden bulunan kaynaklardan da istifade edilmiştir. (Müzeler hakkında detaylı tablo için bakınız: Tablo -2 : s.188-189)

Okumalar yapıldıktan sonra kalem-i siyahi resimlerinin hangi müze, koleksiyon ve kütüphanelerde olduğu hususunu netleştirilmiştir. Görsel araştırmalarımız dünya çapında yaşanan Covid-19 salgını dönemine denk gelmiştir. Salgın döneminde dünya müzeleri arşivlerini çevrimiçi yayınlamış ve müzelerin arşivlerinin taranması yapılmıştır. Dünya müzelerinde özellikle Amerika ve Avrupa'da olanlar salgın sürecinde insanlara destek olmak amacı ile müze arşivlerindeki eserlerin yüksek çözünürlüklü görsellerini bilgisayara indirme ve akademik kullanım için yayınlama imkânı tanımışlardır. Bu durum araştırmamıza fayda sağlamıştır. Sonraki dönemde yurtiçinde bulunan müzelerdeki eserlerin araştırma ve teminine başlanmıştır. Yurtiçinde özellikle Topkapı sarayının arşivleri taranırken albümler haricinde H.1010 isimli Hafız'ın divanında 555 adet ve albümler içerisinde çeşitli görsel temin edilmiştir. Covid-19 salgınının rahatlama ve seyahat yasaklarının kalkmasının ardından 14 günlük İran seyahatı ile tez konumuzun asıl çıkış noktası olan coğrafya keşfedilmiş ve oradaki müzeler gezilerek görsel temini sağlanmıştır.

Günümüzde kalem-i siyahi resimlerinin büyük bir kısmı Avrupa ve Amerika'daki koleksiyon ve müzelerdedir. Safevi devletinin hâkim olduğu İran'a yaptığımız seyahatlar ışığında oradaki müzelerde Safevi örneklerinin azlığı şaşkınlığa sebep olmuştur. Müze ve koleksiyonlardaki incelemelerimizde çoğunlukla

Zend, Kaçar ve Pehlevi dönemine ait örnekler bulunmuştur. Safevi örnekleri sonraki dönem örneklerine nazaran çok azdır. Bu konu hakkında konuştuğumuz yetkililerden aldığımız bilgilerin Safevi örneklerinin çoğu kaçırıldığı veya el altından yurt dışına satılmış olduğu şeklindedir.

Araştırmamızı yaptığımızda görsel çeşitliliğin çok olması sonucu çeşitler, renkler, sanatkarlar, müzeler gibi özellikler temel alınarak katalog eserleri oluşturulmuştur. Katalog hazırlanırken bir merkez üzerinden inceleme yapılmamıştır. Çünkü bir dönemi irdelemek ve dönemin tüm özelliklerine hâkim olmak açısından çeşitli müzeler, koleksiyonlar ve kütüphanelerdeki görsellerin değerlendirilmesi gerektiği kanaatinde olduğumuzdan birçok yerden temin yapılmıştır. Elde edilen görselleri harmanlayarak dönem özelliklerini kapsayan bir katalog oluşturmak istenmiştir. Bu sebeple bir merkeze bağlı kalındığında o merkezde olmayan özellikler gözden kaçacağı için çeşitli koleksiyonlar incelenmiş ve aralarından resimler seçilmiştir.

Resimler katalog için tasnif edilirken benzer olan örneklerden sadece biri tercih edilmiştir. Seçimler yapılırken teknik farklılıklar, konu ve anlatım farklılıkları gibi özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca kalem-i siyahi tekniğinin çeşitlerini kapsayacak şekilde örneklendirme yapılmıştır. Katalogda dört farklı çeşitte 179 adet kalem-i siyahi resmi bulunmaktadır.

Tezimize başlarken kalem-i siyahi tekniğinin geliştiği dönem olan Safevi dönemi tarihinden bahsedilmiştir. Bu anlatım ile birlikte oluşan üslubun devrindeki siyasi ortam anlatılmıştır. Sonrasında Safevi kültür tarihini oluşturan başkentler Tebriz, Kazvin ve İsfahan ile onlar haricinde başlıca sanat üretiminin yapıldığı Herat ve Şiraz hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Kültür merkezleri anlatımı yapılırken özellikle Safevi dönemi hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerini incelerken ortaya çıkan imzalı eserlerdeki sanatkarları temel alarak bir sanatkar silsilesi oluşturulmuştur. (Sanatkar silsilesi için bakınız: Tablo 1, s.67-68) Bu silsile tarih sıralamasına göre sıralanmıştır. Anlatımda sanatkarlar hakkında edinilen bilgiler ışığında doğum yeri, doğum tarihi, ailesi ve yaşamı hakkında bilgi haricinde sanat hayatının nasıl başladığı, döneminde yaptığı işlerin özellikleri ve sonrasında yetiştirdiği sanatkarlar gibi noktalara değinilmiştir. Kişilerin yaşadığı dönemin geçmişte kalması ve günümüze ulaşan

bilgilerde eksiklikler olması sebebiyle saydığımız özelliklerden bazılarını ulaşamama durumunda olmuştur. Örneğin Murad Muhammedî hakkında bilgilerde tutarsızlık olduğundan ve dönem içerisinde birçok Murad isminde sanatkâr olmasından dolayı kişinin hangisi olduğu netleştirilememiştir.

Kalem-i Siyahi üslubunu inceleyip, kaynaklar detaylıca okunduktan sonra geçmiş hakkında bilgiler ile Safevi dönemine kadar gelişimi “3. Kalem-i Siyahi Üsubu” maddesinde detaylıca görseller eşliğinde anlatılmıştır. Üslubun tarihsel gelişimi araştırmacılar tarafından detaylı şekilde incelenmemiş olduğundan bu madde üslubun geçmişi ve dönemlerdeki gelişimini özgün şekilde ortaya koymaktadır.

Tezimizde araştırmalar ve görseller eşliğindeki incelemeler sonucu kalem-i siyahi resimleri dört çeşite ayrılmış ve bunların arasındaki farklılıklar her başlık altında detaylı anlatılmıştır. Anlatımlar Safevi dönemindeki görsel örneklerinin yardımı ile desteklenerek farklılığın anlaşılmasına yardım edilmiştir.

Dördüncü bölümde katalog hazırlanmıştır. Bu bölümde toplamda 179 adet görselin incelemesi ve değerlendirmesi yapılmıştır. Her bir görsel kendi içerisinde anlatımı yapılmış ve sonrasında dönem, kıyafet, çizgi kalitesi gibi özellikler baz alınarak detaylı değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmelerden çıkarılan neticeler tezimizin değerlendirme ve sonuç sayfasında açıklanmıştır.

Katalogda kalem-i siyahinin dört çeşitinden toplamda 179 eser incelenmiştir. Bu bölümde kullanılan resimler tarih sırasına göre tasnif edilmiştir. Bazı müzelerden alınan eserlerde bulunan imza, tarih ya da üslup hataları düzeltilerek doğruları yazılmıştır. Özellikle Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan eserlerde birçok yanlış imza bulunmaktadır. Bu imzaların yanlış olduğu bilgisi de değerlendirme kısımlarında belirtilmiştir. Eserler incelenirken aşağıdaki gibi bir tablo oluşturulmuş ve ulaşılan bilgiler kaydedilmiştir.

Katalog Numarası		
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	
	Bulunduğu Ülke	
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	
Kalem-i Siyahî Çeşidi		
Eser Özellikleri	Tarihi	
	Boyutları	
	Kâğıt Rengi	
	Konusu	
	Sanatkârı	

Resimler incelenirken ilk olarak genel özelliklerinden bahsedilmiştir. Resmin içerisindeki tüm detaylar bu noktada anlatılmıştır. Resimde anlatım sırası figürlerden başlamıştır. Figürler sonrası arka planda kalan mimari, tabiat unsurları ve diğer detaylar şeklinde sıralanmaktadır. Anlatımı tamamlandıktan sonra her resmin değerlendirmesi yapılmıştır. Bu kısımda resmin dönemi, figür özellikleri, doğa elemanlarının dönemle uyumluluğu ve çizgi kalitesi değerlendirilmiştir. Tahrirler değerlendirilirken kalite açısından orta, iyi ve çok iyi şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırılma yapılırken çizgilerdeki pürüzler, çapaklar, net-hafif görünürde olması ve nüanslarının belirgin olması gibi hususlar temel alınmıştır.

Katalog işlemlerinin ardından resimlerin genel analizleri yapılmıştır. Bu kısım mimari, tabiat unsurları, insan ve hayvan figürleri olarak incelenmiştir. İncelemeler yapılırken detaylı tablolar oluşturularak hangi öğenin hangi resimde olduğunun anlaşılması kolaylaştırmak amaçlanmıştır.

Beşinci bölümde de bu değerlendirmelerin analizleri belli başlıklar altında değerlendirilmiştir. Son olarak ulaşılan bilgiler ve özellikler ışığında genel değerlendirme yapılmış ve sonuca bağlanmıştır. Bu kısımda anlatımı destekleyen ve örneklemeler yapan resimler kullanılmıştır. Yararlanılan tüm kaynakça listelenerek tez tamamlanmıştır.

2.1. SAFEVÎ DÖNEMİ TARİHİ

Safevîler, adını Erdebil merkezli Safevîyye tarikatının piri Şeyh Safiyüddin'den alarak, soylarını Hz.Ali'ye dayandırmış, dini mezheplerini Şiilik olarak resmi devlet mezhebi şeklinde belirlemişlerdir. İsmi aldıkları Şeyh Safiyüddin'in etnik kökeni ise tam olarak bilinmemektedir.¹ Safiyüddin köken olarak kendini peygamber soyundan seyyid olarak isimlendirmesine karşın, ne Şii ne de seyyiddir. Daha sonraları meşruiyetini güçlendirmek için geçmişi tahrif etmiştir.² Safevîler tarih sahnesine ilk çıktıkları zaman Sünni/Hanefî mezhepli sofî tarikat şeyhleri ile bilinmekteydi. Sonraları başına geçen Şah I. İsmail'in babası Şeyh Cüneyd kapalı bir şekilde Şii propagandasına başlamıştır. Sonraki süreçte tarikat içerisinde çekişmeler olsa da Şeyh Cüneyd başta kalıp Safevîlerin artık Şii olduğunu ilan etmiştir.³

Safevîlerin ana kuruluş şekli sufi tarikatı olmasıdır. Başlarında takılı olan başlıklar sebebi ile onlara Kızılbaşlar denmiş ve Şah İsmail nüfusa Şiiliği dayatarak İran'ın dini görünümünde ciddi değişikliklere sebep olmuştur.⁴

Safevî devleti şeriat üzerine kurulmuş bir devlet olmasına rağmen sonraki dönemlerde saltanata dönüşmüştür. Yönetim başa geçen Şahların becerilerine göre şekillenmiştir. Şah güçlü olduğunda sözünden çıkılmamış fakat iradesinin zayıfladığı ya da çocuk yaşta başa geçtiği dönemlerde vezir, eş ya da anneleri yönetimde söz sahibi olmuştur. Şahın güçlü olduğu dönemler müreffeh, diğer dönemlerde buhranlı ve çekişmeli olduğundan halkta bu etkiden nasibini almıştır.

¹ Tufan Gündüz, "Safevîler: I. Siyasi Tarih", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008), 451.

² Abolala Soudavar - Milo Cleveland Beach, *Art of the Persian Courts: Selections From the Art and History Trust Collection* (New York: Rizzoli, 1992), 147.

³ Yılmaz Öztuna, "Safevîler", *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1980), 32.

⁴ Stephen F. Dale, "Avrupa'nın Genişleme Döneminde İslam Dünyası: 1500-1800", çev. Zülal Kılıç, *Cambridge Resimli İslam Dünyası Tarihi*, ed. Francis Robinson (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), 115.

Resim 1: Şah İsmail'i tasvir eden bir resim TSMK, H.2169, 64b.

Safevî devletinin siyasi tarihe ilk girdiği dönem 16. Yüzyıl başında 1501 tarihlerinde Şah I. İsmail başkanlığında olmuştur (Resim 1). İsmail baba tarafından Erdebil'deki şeyhlere, anne tarafından ise Akkoyunlu hanedanına dayanmaktadır. Çocukluk döneminde kraliyet akrabaları tarafından 1494 yıllarında Hazar'ın güneyindeki küçük "La Hijan" bölgesinde bir eve hapsedilip, Şii öğretileri içerisinde büyütülmüştür.⁵ I. İsmail kendi soy geçmişini on iki imamdan Mûsâ el-Kâzım'a dayandırmaktadır.⁶ 1051 tarihinde Akkoyunlu şehzadesi Elven'i Tebriz'de mağlup edip burada Şahlığını ilan etmesi, devletin kuruluş tarihi olmuştur.⁷ Şahlığını ilan etmeden önce çoğu Anadolu'da bulunan Ustaclu, Şamlu, Rumlu, Hindli, Tekeli, Bayburtlu, Çapanlı, Karadağlı ve Avşar gibi Türk boy ve oymaklarının desteğini almıştır.⁸ Tahta oturduktan sonra yaptığı ilk icraat, devletin Şii kökenli olduğunu duyurmak olmuştur. Tamamen şahsi bir adım olan bu durum devletin sonraki

⁵ Barbara Brend, *Islamic Art* (Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 1991), 148.

⁶ Abdüllatif Kazvinî, *Safevî Tarihi*, çev. Hamidreza Mohemmednejad (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2011), 23.

⁷ Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevî Münasebetleri* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014), 32.

⁸ Fahamettin Başar, "Safevîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız (Konya: Kombassan A.Ş., 1994), 540.

dönemlerini de etkilemiştir.⁹ Doğal olarak tâbî olduğu on iki imam adına hutbe okutmuştur.¹⁰ Şah İsmail tahtta olduğu sürede dengeli bir politika izlemeye özen göstermiştir. Devlet yönetimini kızılbaş aşiretlerin desteği ile kuvvetlendirmiştir. Devlet kurulduğu zamandan itibaren Anadolu topraklarına yayılma isteğindedir. Bu sebeple Osmanlı'ya karşı saldırgan olmuştur. Benzer durum doğusundaki Özbek toprakları için de geçerlidir. Özbek Hanlığı ile devamlı münakaşa içerisinde olmuş ve ara ara savaşlar yaşamışlardır. Osmanlı ve Özbeklerle savaş halinde iken Memlükler ile iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Sünni Memlüklerle dostane ilişkiler içerisinde olması, devletin güney batı kısmını sağlama alma isteğinden dolayıdır.¹¹

Safevî döneminde kızılbaşların isminden hareketle on iki imamı betimleyen “Tac-ı Haydarî” denilen başlıkları mevcuttur. Tacın ismi de Şah I. İsmail'in babası olan Şeyh Haydar'a atfen bu şekilde isimlendirilmiştir. Bu başlık, orta kısmında kızıl renkte ve uzunca baston benzeri bir sarığın etrafına on iki kat sarılmış beyaz kumaştan müteşekkildir. Bunu takan Şiilerin görüntüsüne atfen de “Kızılbaş” şeklinde isimlendirilmiştir.

Şah İsmail Osmanlı Sultanı II. Bayezid zamanında (1481-1512) Anadolu'ya birçok tarikat mensubunu göndermiştir. Bunlar burada çalışmalar yapıp yer yer isyanlar başlatmıştır. Bu karışıklıkların engellenmesi amaçlı II. Bayezid alevilerin İran'a gitmelerini engelleyerek bazısını Rumeli'ye sürgüne göndermiştir.¹²

Osmanlı coğrafyasına olan saldırgan yaklaşımı sonucu Yavuz Sultan Selim Safevîler ile savaşmak durumunda kalmıştır. Özellikle Anadolu'ya olan Şii baskısından kurtulmak ve devletin sınırlarını koruma amacıyla Yavuz Sultan Selim 1514 yılında İran'a sefere çıkmıştır. 23 Ağustos sabahı başlayan savaşta Şah'a çok benzeyen biri olan Mirza Ali'nin Şah olduğunu belirterek teslim olması Şah İsmail'in kaçmasına ortam sağlamıştır. Şah hazineleri, hanımları ve emirlerini de savaş alanında bırakarak muharebeyi tek etmiş ve canını kurtarmıştır. Zaferden sonra

⁹ Nader Nader Nejad, *XVI. Asırda İran Kaynaklarına Göre Osmanlı- Safevî Münasebetleri (1502-1590, 1620)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1986), 16.

¹⁰ Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü (Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri)* (Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitüsü Yayınları, 1976), 22.

¹¹ Küpeli, *Osmanlı-Safevî Münasebetleri*, 34.

¹² Başar, “Safevîler”, 542.

Yavuz Sultan Selim Safevî başkenti Tebriz'e hareket ederek orayı hâkimiyeti altına almıştır.¹³

Çaldıran seferi sonrası Şah I. İsmail'in yenilmesi sonucu Şii Türkmen aşiretleri ve kızılbaşlar onun düşündükleri gibi biri olmadığına kanaat getirmişlerdir. Hatta bu kişiler savaş öncesinde İsmail'i yenilmez zannederek bir nevi yarı tanrı gibi görmüş ve ona biat ederek peşinden her yere gitmişlerdir. Çaldıran yenilgisi Şah I. İsmail'in düşündükleri gibi yenilmez olmadığını göstermiştir. Bu sınırsız desteğin sarsılması Şah İsmail üzerine etki etmiş, mağlubiyetin etkisini üzerinden atamamıştır.

Şah I. İsmail Çaldıran savaşından sonra eski haline göre değişiklik yaşamıştır. Devletin hem sivil hemde askeri işlerinin çoğunu başkalarına bırakarak kendini avlanmaya, içkiye ve müziğe adanmıştı. Zamanının çoğu boş geçmekte ve devlet işleri ile ilgilenmemiştir.¹⁴

23 Mayıs 1524 tarihinde Şah I. İsmail'in ölümü üzerine yerine oğlu I. Tahmasb¹⁵ geçmiştir. Tahta geçtiğinde henüz on yaşında olan Şah ilk dönemler iç karışıklıklar ile uğraşmıştır.¹⁶ Osmanlılarla birkaç kez karşı karşıya gelen Şah 1555 yılında Kanunî Sultan Süleyman ile yapılan Amasya antlaşması ile bir süre savaşları durdurmuştur.¹⁷ Bu durum Şah'ın batı sınırlarını güvence altına almasını sağlamıştır. Bu güvence doğudaki savaşları tamamlamasını sağlayarak, 1576'da zehirlenerek ölümüne kadar devlet içerisinde kısa bir süre de olsa müreffeh bir dönem yaşanmasına imkân vermiştir.¹⁸

Şah Tahmasb'ın başa geçtiği ilk yıllarda yaşı küçük olduğundan dolayı yönetim kızılbaş beylerinin hâkimiyetindeydi. Şah bu süreçte dönemin ünlü

¹³ Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993), 193-194.

¹⁴ Maria Szuppe, "Kinship Ties Between The Safavids And The Qizilbash Amirs in Late Sixteenth-Century Iran: A Case Study of The Political Career of Members of The Sharaf al-Din Ogli Tekelu Family", *Safavid Persia The History And Politics of an Islamic Society*, ed. Charles Melville, Volume 4 (London ; New York: Centre of Middle Eastern Studies University of Cambridge, 1996), 60.

¹⁵ Tahmasb hakkında detaylı bilgi için bakınız: Tufan Gündüz, "Tahmasb", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010); Colin P. Mitchell, "Tahmasp I", *Encyclopedia Iranica*, 2009.

¹⁶ Şah Tahmasb-ı Safevî, *Şah Tahmasb-ı Safevî Tezkire*, çev. Hicabi Kırılancı (İstanbul: Anka Yayınları, 2001), 19.

¹⁷ Başar, "Safevîler", 545.

¹⁸ Gündüz, "Tahmasb", 414-415.

ustalarının himayesinde hat ve resim öğrenimine devam etmiştir. Yaşı büyüyüp olgunlaşana dek kendini devlet yönetimi ile birlikte sanat eğitimi noktasında da geliştirmiştir.¹⁹

Şah I. Tahmasb Safevî şahlarının arasında sanata en yakın olanıydı. Yıllarca sanat eserlerinin yapılmasına destek veren Şah 1545 yılında hem sanata hem de devlet yönetimine eski hevesini kaybederek kendini inzivaya çekmiş ve bir daha sanatlarla ilgilenmemiştir.²⁰ Şah I. Tahmasb gördüğü rüyadan etkilenerek tüm halkına bir ferman yayınlarak İslami değerlere yönelmeye davet etmiştir. Bununla birlikte saray kütüphanesindeki resim sanatına ilgisi azaltmış ve birçok sanatkarı saraydan göndermiştir. Şahın tövbe kararnamesi ile birlikte yönetimde kıyılbaşların etkisini kırmak için bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler sonrası resimlerdeki Tac-ı Haydarî²¹ kavuğu da kullanılmamaya başlanmıştır. Sheila Canby, Şah'ın kararname çıkarması işlemini kıyılbaşları devlet yönetiminden göndermek için özellikle yaptığını belirtmektedir.²² Bu durum bizce de mantıklı gelmektedir. Çünkü kıyılbaşlar Safevî devletinin kurulması ile birlikte yönetimde üst kademelerde yer almıştır. Kazanılan zaferlerle ve birbirlerini fazlaca kollamaları hasebiyle yönetim kademesinin çoğunluğu kıyılbaşların eline geçtiğinden artık Şah istediklerini yaptıramaz konumuna gelmiştir. Yönetimden onları uzaklaştırma isteğini de bir tövbe kararnamesi ile gerçekleştirmiştir. Kıyılbaşların dinine bağlı olmalarını kullanarak yönetimden el çektirmek için bir sebep olabileceği düşüncesi ağır basmaktadır.

Tebriz, Safevî devletinin kurulduğu andan itibaren başkenti olmuştur. Fakat 1514 tarihinde Yavuz Sultan Selim, 1534 ve 1548 tarihlerinde de Kanunî Sultan Süleyman zamanlarında üç kez fethedilmesi²³ Tebriz'in başkent olarak devam

¹⁹ Ya'qûb Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School* (Tahran: Tahran: İran İslam Cumhuriyeti Sanat Akademisi, 1394), 90.

²⁰ Basil Gray (ed.), *Persian Painting* (Genève: Skira [u.a.], 1977), 136-138.

²¹ Tac-ı Haydarî başlığının çeşitleri, yapılış şekli ve özellikleri ile detaylı bilgi için bakınız: Patricia Lesley Baker, *A History of Islamic Court Dress in the Middle East* (London: SOAS University of London, Doktora Tezi, 1986), 326; Tuba Subaşı Adıbelli - Mustafa Yıldırım, "Safevi Dönemi Hükümdarlık Sembolü: Kıyılbaş Tac-ı Tac-ı Haydarî", *İSTEM* 22/43 (2024), 126.

²² Sheila R. Canby (ed.), *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722* (London: The British Museum Press, 2002), 71.

²³ Ali Sinan Bilgili, "Tebriz", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), 220.

etmesini zorlaştırmıştır. Bu sebeple I. Tahmasb 1555 yılında başkenti Kazvin'e taşımıştır.²⁴

Şah Tahmasb babası Şah I.İsmail döneminde Osmanlı ile yapılan anlaşmanın devamı için özen göstermiştir. Sultan III.Murad döneminde 250 kişilik elçi ile birlikte orta direği som altından mücevherlerle süslenmiş bir otağ, müzehheb ve murassa Musaf, Şehmane ve altmış kadar divan, kırk adet halı, murassa kılıçlar, kıymetli kumaşlar, içerisi mücevherlerle dolu altı büyük çekmece hediye edilmiştir.²⁵

Şah I. Tahmasb'ın vefatı üzerine kısa bir iç karışıklık sonucu 1576 tarihinde II. İsmail tahta geçmiştir.²⁶ Başa geçer geçmez Anadolu Kızılbaşlarına halifeler göndererek propaganda yapmaya başlamıştır. Çok sürmeden 1577'de Maraş'ta ayaklanma olmuş fakat bu karışıklık bastırılmıştır.²⁷ Şah Anadolu'da karışıklar çıkarmak için uğraşırken kendi ülkesinde de kızılbaş ileri gelenleri ile şehzadelerin çoğunu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ayrıca Şiilik yerine Şafilîği benimseyen Şah yönetimdeki Şiileri azledip yerine kendisine tabii adamları getirmesi tepkiye sebep olmuştur. Bu tepki sonucu zehirlenerek vefat etmiştir.²⁸ Şah II. İsmail'in halka ve aşiretlere kötü davranışı sonucu zehirlenmesine karşın, sonrasında kimin yaptığı dahi araştırılmadan Muhammed Hudabende tahta geçirilmiştir.²⁹ Tahta geçen Şah, Osmanlı sınırında gerçekleşen karışıklıklara müdahale eden Osmanlılar ile savaşa girmiştir. Sonrasında ayaklanan Türkmen aşiretleri ile iktidar savaşı başlamış ve sonucunda 1596'da Muhammed Hudâbende Kazvin'de vefat etmiş ve yerine oğlu I. Abbas geçmiştir.³⁰

Hudabende'nin körlüğü hasebiyle devlet yönetimi ilk dönemlerde annesi³¹, sonraki dönemlerde de oğlu Hamza Mirza yardım etmiş ve karar harici işlemleri o üstlenmiştir.³²

²⁴ Marcel Bazın, "Kazvin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022), 154-155.

²⁵ "İran", *Türk Ansiklopedisi*, ed. Hasan Eren - Nihad Akay, thk. Fethi Tevetoğlu (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1972), 202.

²⁶ Gündüz, "Tahmasb", 415.

²⁷ Küpeli, *Osmanlı-Safevî Münasebetleri*, 66.

²⁸ Başar, "Safevîler", 546.

²⁹ Nejad, *XVI. Asırda İran Kaynaklarına Göre Osmanlı- Safevî Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, 63.

³⁰ Gündüz, "Safevîler: I. Siyasi Tarih", 453-454.

³¹ Başar, "Safevîler", 546.

1596'da Muhammed Hudâbende'nin vefatı ile yerine geçen oğlu I. Abbas tahta çıktığında henüz on yaşındaydı. I. Abbas bu dönemde, Meşhed valisi Mürşid Kulu Han'ın desteği ile devlet işlerini devam ettirmiştir. Osmanlı ve Özbekler ile savaşa giren Mürşid Kulu Han başarılar kazanmış ve devletin müreffeh bir dönem geçirmesini sağlamıştır. Özellikle Osmanlılarla yapılan ve şartları arasında İran'da Peygamberin ashabına ve halifelerine hakaretten vazgeçilmesi ve Sünnilere karşı kötü davranılmaması gibi maddeleri olan 22 Mart 1590'da imzalanan anlaşma ile devletinde huzuru sağlanmıştır.³³ Kızılbaşların devlet hâkimiyetini azaltmak amaçlı Osmanlı kapıkulu ocağı benzeri Gürcü, Çerkez ve Ermenilerden oluşan bir ocak oluşturmuş³⁴ ve 19 Ocak 1629 tarihinde altmış yaşlarında vefat etmiştir.³⁵ Oluşturulan bu birliğin adı "Gulamlar" şeklinde isimlendirilmiştir. Kısa zamanda sayıları 15.000'e ulaşarak aşiret liderlerine(Kızılbaşlar gibi) değil, devletin yöneticisi olan Şah'a hizmet etmişlerdir.³⁶

Şah I. Abbas ülkesini Avrupalı ve yabancı sermayeye açmak için çalışmalar yapmıştır. Yurtdışından yabancılar ticaret ve kültürel merakları dolayısıyla sık sık İran coğrafyasına gelmişlerdir.³⁷ Bu ilişkiler ticaret amacının haricinde Osmanlılara karşı siyasi ve askeri anlaşmalar şeklinde de devam etmiştir. Özellikle Papa VIII. Clement'in Francisco de Costa'yı Şahın sarayına bu sebeple gönderdiği bilinmektedir.³⁸ Ayrıca gulamların ve Hristiyan tebaanın başkentte konaklamaları için de Culfa Mahallesi kurulmuştur. Mahalle ipek ve halı ticareti noktasında devletin önemli ticaret noktalarından olmuştur.³⁹ Mahalleye Gürcü, Yahudi, Hristiyan, Zerdüş, Çinli, Arap ve Hintli gibi birçok bölgeden esnaf gelerek ticaret

³² Azhand, *مشهد - مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین* - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 146; Sheila R. Canby, *Persian Painting* (New York: Thames and Hudson, 1993), 91.

³³ Başar, "Safevîler", 545.

³⁴ Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü (Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri)*, 148-149.

³⁵ Faruk Sümer, "Abbas I", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988), 18-19.

³⁶ Shaul Bakhash, "Administration in Iran VI. Safavid, Zand And Qajar Periods", *Encyclopedia Iranica*, 2011; Roger M. Savory, "Abbas I", *Encyclopedia Iranica*, 2011.

³⁷ Bahman Raziolyaei, *XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016), 31.

³⁸ Faegheh Shirazi-Mahajan, *Costumes And Textile Designs of The Il-Khanid, Timurid And Safavid Dynasties in Iran From The Thirteenth To The Seventeenth Century* (Amerika: The Ohio State University, Doktora Tezi, 1985), 141.

³⁹ Raziolyaei, *XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri*, 35.

yapmışlardır.⁴⁰ Yapılan ticaret ile birlikte özellikle Avrupalı devletlerle arasını iyi tutarak Osmanlı'ya karşı müttefik kazanmaya çalışmıştır.

Şah Abbas döneminde sosyal hayata dair birçok değişiklik yaşanmıştır. Özellikle kıyafetler konusunda bu yenilik görülmektedir. Devletin kurulundan itibaren kullanılan Tac-ı haydari başlığı artık kullanılmamıştır.⁴¹ Erkeklerde bileklere kadar olan kıyafetler yerini kalçanın hizasına gelen ceket türünden kıyafete bırakmıştır.⁴² Ayak bilekleri açıkta bırakıldı ve baldırlar görünür konuma geldi. Bu moda Kazvin ve İsfahan'dan sonra Hindistan'da Hümayun sarayında da beğenilerek taklit edilmiştir.⁴³ Benzer bir durum kadınlar için de geçerlidir. Bele takılan ince kuşak yerini kıvrımlı, katmanlı, kabarık ve önden düğümlü kumaşa bırakmıştır. Bu durum ülkede bolca görülen Avrupalıları takliden yapılmış olma ihtimali çok yüksektir.

Şah I. Abbas vefat ettiğinde tahta geçecek kardeşi ya da oğlu yoktu. Bu sebeple torunu Sam Mirza(Safi Mirza'nın oğlu) Şah Safi ismiyle başa geçmiştir.⁴⁴ Tahta oturduktan hemen sonra Osmanlının Revan seferi başlamıştı. Bizzat IV. Murad'ın başında olduğu savaşı Osmanlılar kazanarak buradan Bağdat seferine çıkmışlardır. Bağdat'ta 24 Aralık 1638 tarihinde Osmanlıların eline geçmiştir.⁴⁵ Bu olaylardan sonra Osmanlı ile 17 Mayıs 1639'da Kasr-ı Şirin antlaşması imzalanarak sınır hattı çizilmiş ve ateşkes sağlanmıştır.⁴⁶ Şah Safi bu olayların ardından 1642 yılında otuz bir yaşında aniden vefat etmiştir.⁴⁷

Şah Safi'nin ani vefatı ile yerine oğlu Muhammed Mirza, II.Abbas ismi ile başa geçmiş ve kendinden önce yapılan antlaşmalar dolayısıyla sakin bir dönem sürmüştür. Babasının sağladığı müreffeh yaşamı devam ettirerek 26 Ekim 1666'da

⁴⁰ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 21.

⁴¹ غلامرضا مهدی راونجی, "بررسی تاریخی", *مختصات پوشاک در عصر صفوی*, مقاله پژوهشی دانشگاه آزاد 58/15 (Haziran 2019), 121.

⁴² مهرپویا حسین - ولی قوجق منصور, "بررسی ویژگی های تن پوش ها در سفرنامه ها و نگاره های مکتب اصفهان", *نقش* 51 (1393 2014) 18/8, 51.

⁴³ Shirazi-Mahajan, *Costumes And Textile Designs of The Il-Khanid, Timurid And Safavid Dynasties in Iran From The Thirteenth To The Seventeenth Century*, 241.

⁴⁴ Gündüz, "Safeviler: I. Siyasi Tarih", 454.

⁴⁵ Ziya Yılmaz, "Murad IV", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020), 180-181.

⁴⁶ Küpeli, *Osmanlı-Safevî Münasebetleri*, 273-274.

⁴⁷ Gündüz, "Safeviler: I. Siyasi Tarih", 454.

Damgan’da vefat etmiştir. Her ne kadar devlet içerisinde rahat yaşam devam etse de devlet işleyişi ile ilgili sıkıntılar yaşanmıştır.⁴⁸ Mimari olarak tek büyük başarısı duvarlarındaki süslemeler ile birlikte İsfaha’daki Çehel Sütun sarayını inşa ettirip tamamlamasıdır.⁴⁹

II. Abbas dönemi Safevîlerin müreffeh olduğu son zamandır. Artık bu devirden sonra devletin çöküşü başlamış ve çok uzun sürmeden Şahlık rejimi sona ermiştir. Bu durumun etkileri arasında başa gelen şahların hem küçük yaşta olmaları hem de devlet işlerinden çok anlamamaları etkili olmuştur. Özellikle saray harcamalarının çok olması rahat yaşama düşkünlükleri de bu sebeplerden biridir.

Babasının ölümü ile Safî Mirza, Şah I. Süleyman adı ile tahta çıkmıştır. Saraydaki rahat yaşantıyı devam ettirdiğinden dolayı masraflar artmıştır. Buna rağmen barışçıl bir politika izlemeye çalışmıştır. 1694’te vefat eden Şah Süleyman’ın yerine oğlu Hüseyin Mirza geçmiştir. Takvâ sahibi biri olarak bilinmesine karşın zevk ve sefaya merak sarmış ve saray masrafları daha da artmaya başlamıştır. Özellikle devlet yönetimini din adamlarına vermesi sıkıntılara sebep olmuştur. Şii olmayanların takip edilerek taciz edilmesi halkın tepkisini çekmiştir.⁵⁰ Bu sebeple halk ayaklanmıştır. Devlet bünyesindeki Gürcü ve Kızılbaş kuvvetlerindeki çekişmeler de had safhaya çıkmıştır. Bu sebeple ayaklanmaları bastırmada çok zorlanılmıştır. Komşuları olan Afganlıların da Safevîler üzerindeki baskıları artmış ve Şah Hüseyin Mirza 10 Kasım 1722 tarihinde kayıtsız şartsız teslim olmuş ve Afganlar İran’ın resmi hâkimi olmuşlardır.⁵¹

Afganların hâkimiyeti ülkenin kısmi bir bölümünü içermekteydi. Bu sebeple Kazvin’e kaçan şehzade Tahmasb, II. Tahmasb unvanı ile şahlığını ilan etti. Tebriz, Kazvin, Yezd gibi şehirler Afganlara karşı direnmeye devam etmekteydi. Osmanlılarda bu karışıklık döneminde halka yapılan zulmün etkisi ile İran ile savaşa girmiş ve batı topraklarının bir kısmını Tebriz, Hoy gibi şehirleri almıştır. Rusya’nın

⁴⁸ Faruk Sümer, “Abbas II”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988), 19-20.

⁴⁹ Rudi Mathee, “Abbas II”, *Encyclopedia Iranica*, 2014.

⁵⁰ Başar, “Safevîler”, 548.

⁵¹ Gündüz, “Safevîler: I. Siyasi Tarih”, 455.

araya girmesi ile 24 Haziran 1724 tarihinde barış antlaşması imzalandı.⁵² 1726 yılında Avşarlardan Nâdir Han II. Tahmasb'a katılmıştır. Sonrasında Şiraz, Herat ve İsfahan şehirlerindeki Afgan hâkimiyeti savaşlar ile 1729'da sona ermiştir. 1732 tarihinde Nâdir Han tarafından II. Tahmasb tahttan indirilerek yerine oğlu III. Abbas getirilmiştir. Yeni şahın çocuk olmasından faydalanan Nâdir Han 1736 yılında Şah ünvanı ile tahta çıkarak Safevî Devletini fiilen sona erdirmiştir.⁵³ Nadir Şah'ın 1747'de öldürülmesi ve ardından gelen karışıklık döneminin ardından, 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkan Kaçar hanedanı, İran'ı modern bir devlet haline getirmeye çalışmıştır.⁵⁴ Kaçar dönemi öncesinde kısa bir dönem Kerim Han Zend ile Zend Dönemi yaşanmıştır. Kısa süreli barışçıl ve müreffeh bir dönem olan Kaçarlar hâkimiyeti başlamıştır.⁵⁵

Safevîlerden sonra İran coğrafyasında Zendler ve Kaçarlar hâkim olmuştur. Zendlerin hâkimiyeti çok kısa sürmüş, Kaçar hâkimiyeti ile de Pehlevi dönemine geçiş yapılmıştır.

⁵² Başar, "Safevîler", 549.

⁵³ Gündüz, "Safevîler: I. Siyasi Tarih", 455.

⁵⁴ John Michael Rogers, *The Arts of Islam Masterpieces From The Khalili Collection* (Singapore: Thames & Hudson, 2010), 209.

⁵⁵ Sheila Blair vd., *The Art And Architecture of Islam 1250-1800* (Newyork: Yale University Press, 1994), 182.

2.2. SAFEVÎ SANAT MERKEZLERİ

Safevî devrinde başkentlerin yer değiştirmesi ve tarihsel süreç içerisinde birçok şehrin başkent olması hasebiyle sanat üretimi tek noktadan olmamıştır. İlhanlı ve Akkoyunlu hâkimiyetinde Tebriz, Timur zamanı Herat, Muzafferiler döneminde Şiraz gibi tüm şehirlerin geçmişten gelen sanat birikimi mevcuttur. Her şehirde kütüphaneler kurulmuş ve civar ülkelerden bu şehirlere göçler olmuştur. Kütüphaneler bünyesinde bulundurduğu sanatkârlar vasıtasıyla yazma eser ve bezenmiş kullanım eşyaları (kılıç, mücevher, halı, çini, evani vb.) üretimi yapılmıştır. Bu devirde kurulan kütüphaneler, günümüzdeki tanımından farklıdır. İçerisinde yazma eser üretimi için hattat, müzehhip, musavvir, mücellit, boya hazırlayıcılar, kâğıt yapımcılar gibi birçok sanatkâr bulunmaktadır. Kütüphanede yapılan işleri organize etme amaçlı sanatkârların başında da sernakkaş bulunmaktaydı.

Kütüphanede üretilen yazma eserler ve tek yaprak resimler haricinde ciltler, kutular, kapı panelleri, çadırlar ve eğerler gibi kullanım malzemelerinin de bezemeleri yapılmıştır.⁵⁶

Daha öncede belirtmiş olduğumuz üzere Safevî döneminde şehir bazında birçok sanat merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerden bir kısmı başkentten yer değiştirmesi sebebiyle taşınan kütüphanenin ve sanatkârların etkisi ile gelişmiş ve üretim merkezi haline gelmiştir. Merkezlerden ilki Tebrizdir. Devletin kurulması ile ilk ebaşkent olan kentte Safevi devrinin ilk kütüphanesi de Şah I. İsmail tarafından kurulmuştur. İkinci başkent daha korunaklı olan Kazvin'dir. Tebriz'de olan kütüphane değişim ile birlikte yeni başkente nakledilmiştir. Kütüphane ile birlikte sanatkârlar da yeni başkente yerleşmiştir. Başkentten başka bir şehre taşınması sonrası geride kalan sanatkârlar ve sanat evleri dolayısıyla sanat üretimi devam etmiştir. Çünkü Safevî döneminde Şahlar ve saray erkânı haricinde halk tarafından da sanat eseri talepleri olmaktadır. Taşınan kütüphane haricinde kalan sanatkârlar da kendi sanat evlerini kurarak bu talepleri yerine getirmişlerdir. Son olarak başkent İsfahan'a taşınmış ve devlet yıkılana kadar da orada kalmıştır. Kütüphane tekrardan yeni başkente taşınmış ve burada faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu merkezlerden tek

⁵⁶ Glenn D. Lowry - Susan Nemazee, *A Jeweller's Eye Islamic Arts of The Book From The Vever Collection* (Washington: Smithsonian Institution, 1988), 52.

farklı olan kent Şiraz'dır. Safevî döneminde başkent olmayan Şiraz şehrinde yazma eser üretimi yapılmıştır. Bunun sebeplerinden biri de Safevî dönemi öncesinde buradanın başkent olması ve kütüphanenin burada olmasıdır. Kitap üretim geleneği devlet sona ermesine rağmen Şiraz'da kesintisiz devam etmiştir.

Safevî döneminde yer alan sanatkârların büyük kısmı merkezin değişimi ile o şehre taşınarak kütüphanede çalışmıştır. Aşağıda anlatım içerisinde geçen sanatkârların büyük kısmı tezimizin “7. Sanatkâr Silsilesi” maddesinde detaylı açıklanmıştır. Bu sebeple sanatkârları açıklamak ve tanıtmak için dipnot kullanılmamıştır.

2.2.1. TEBRİZ

Safevî dönemi Tebriz resim üslubu Şah İsmail'in 1502'de devleti kurması ile başlar. Başkent olan şehirde kütüphanenin kurulumu ile birlikte resim üslubunun temelleri atılmış olur.⁵⁷ Aslında Tebriz şehri, İlhanlı, Timur ve Selçuklu gibi devletler bünyesinde de sanat üretimine devam etmiştir. Özellikle Akkoyunlular döneminde başkent olduğundan, resim sanatı sıfırdan oluşmamış eski geleneklerin üzerine eklenerek gelişmiştir.⁵⁸

Tebriz'de Safevî resim sanatının gelişmesindeki önemli unsur Şah İsmail'in 1510'da Horasan ve Herat'ı fethederek kütüphanesinin başına geçecek olan Bihzâd'ı Tebriz'e getirmesidir.⁵⁹ Safevî devletinin Tebriz bölgesinde iki resim geleneği bulunmaktadır. Bunlar Timurlu emiri Sultan Hüseyin Baykara'nın Herat sarayından gelen etki ile Akkoyunlu Türkmenlerin başkenti olan Tebriz'den gelen etkidir.⁶⁰ Horasan ve Herat'tan gelen etki ile Sultan Halil'in himayesinde Şiraz'da üretilen yazmalarında Tebriz'e aktarılması ile Tebriz üslubu iyice oluşmaya başlamıştır. Bu harmanlamanın sonuçları Şah I. Tahmasb dönemindeki muhteşem üslubu ortaya

⁵⁷ Bilgili, “Tebriz”, 219.

⁵⁸ Bknz. Basil Gray, *Persian Painting*, Geneve, 1977.

⁵⁹ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri* (İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları I, 1979), 42.

⁶⁰ Stuart Cary Welch, *A King's Book of Kings The Shah-Nameh of Shah Tahmasb* (Newyork: The Metropolitan Museum Of Art, 1976), 33.

çıkarmıştır.⁶¹ Sonuç olarak Herat'tan gelen ve hâlihazırda Tebriz'de bulunan sanatkârların birleşimi ile Tebriz'de yeni bir üslubun temelleri atılmıştır.

Tebriz resim okulunun gelişimdeki ana karakter Herat'tan getirilen Bihzâd'dır. Onun muhteşem tasarım kabiliyeti ve muhteşem işçiliği ile yetiştirdiği sanatkârlar bu gelişimin ana mimarlarıdır. Özellikle tasarım kurgusu ve renk kullanımı sonraki dönemleri de etkileyecek bir resim anlayışını oluşturmuştur.

Şah İsmail Herat'tan getirdiği Bihzâd'ı 1522'de Tebriz'deki akademisine müdür tayin etmişti. Ancak, bu devirde Bihzâd'a mal edilebilecek eserler şüphelidir. Şah İsmail devrinde Tebriz'de yapılmış olması gereken ve kesinlikle orada yapıldığı bilinen hiçbir yazma yoktur. Ancak Sultan Halil-Yakup'un Topkapı Sarayında bulunan(H.762) Nizami Hamsesi'nin minyatürlerinin bir kısmının bu devirde tamamlanmış olması büyük bir olasılık dâhilindedir.⁶²

Bihzâd ve öğrencileri, insan figürlerini çeşitli duruşlarda ve farklı açılardan uygularken, onların bireysel mizaçlarını da tasvir etmeye çalışmıştır. Bihzâd'ın resimlerindeki karakterler canlıdır, günlük işlerine bakarlar. Yaptığı insan yüzlerinde bireysel özellikleri ve duyguları vurgulanmıştır. Bihzâd'ın eserlerinde, tarihi veya masalsı olayların arka planlarından ziyade, manzaralar, binalar ve karakterler kompozisyonun diğer kısımları ile bağlantılıdır. Bihzâd'ın paleti çok renkli, kompozisyonları dengelidir. Resim içerisinde kullanılan metin alanları da sanat eseri ile birleşik bir halindedir. Bihzâd'ın resim stili ve zamanının sanatlarına getirdiği yenilikler, Tebriz Okulu'nun yanı sıra sonrasında gelen Mir-Musavvir, Mir Seyyid Ali ve onların halefleri Muhammedi ve Rızâ-yi Abbâsî'nin eserlerinde de hissedilmektedir.⁶³ Kasım Ali, Şeyhzade Aka Mirek ve Mir Mansur gibi önde gelen öğrencileri Safevî dönemi Tebriz üslubunda Bezaad etkisini devam ettirmiştir.⁶⁴

⁶¹ Uluç, Lale, "Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı-Safevi Kültürel İlişkileri Çerçevesinde Nakkaşhanenin Önemi", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi* Osmanlılar IV/54 (Ekim 2010), 68; Arts Council of Great Britain, *The Arts of Islam: Hayward Gallery, 8 April-4 July 1976* (London: Arts Council of Great Britain, 1976), 314.

⁶² Güner İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1976), 135-136.

⁶³ Abd-ol-Majid Hosseini Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, ed. Mostafa Naderloo (Tahran: Tehran Museum of Contemporary Art, 2011), 24.

⁶⁴ Ruyin Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi* (Tahran: Pikan Matbaası, 1400), 97.

Bihzâd geleneğini takip eden yeni Tebriz okulunun ressamaları, o dönemin yaşam ortamını ve günlük olayları tasvir etmekle çok ilgilenmiştir. Çevrelerindeki dünyanın temsilini küçük bir boyutta tasvir etmeye çalışmışlardır. Bu nedenle tüm sayfayı figürler, mimari süslemeler ve peyzaj detaylarıyla doldurmuşlardır.⁶⁵

1544’de Tahmasb sarayına gelen ve bir süre Tebriz’de kalan Babür hükümdarı Hümayun, sanatçıların yeteneklerine ve ortaya çıkardıkları eserlere hayran kalmıştır. Safevî kütüphanesinde çalışan sanatkârlardan etkilenecek onlardan bir kısmını Babür sarayına davet etmiştir.⁶⁶ Bir kısım sanatkârlar bu daveti kabul ederek Babür resim üslubunun gelişmesine önemli katkıda bulunmuşlardır. Abdüssamed ve Mir Seyyid Ali bu teklifi kabul edenlerin başında gelmektedir.⁶⁷ Ancak yine de sanatkarların saray kütüphanesinden ayrılma sebeplerinden biri de Şah I. Tahmasb’ın sanata olan ilgisini yitirip daha münzevi bir yaşam biçimini tercih etmesidir. Tebriz’deki kütüphane, birçok kıymetli sanatkârları barındırmaktaydı. Osmanlı ve Babür devletlerine buradan göç etmelerine rağmen sanatkârlar Tebriz’de resim sanatı icrasını geliştirerek devam ettirmiştir.

Safevî dönemi resim üslubunun şaheseri olarak sayılan, fakat sonrasında yaşanan olumsuz olaylardan dolayı, kendini sayfalara ayırıp satan ve bütünlüğünü bozan kişinin ismi ile anılan Houghton Şehnamesi, Şah İsmail zamanında Tebriz’de yapılmaya başlanmıştır. Eserin tamamlanması Şah Tahmasb zamanında olmuş, barışın ve anlaşmaların teminatı olarak Osmanlı Sultanı II. Selim’e hediye edilmiştir.

Şah İsmail’in yaptırmaya başladığı şehnamede⁶⁸ Türkmen kökenli Herat’tan gelen Bihzâd ile Tebriz kökenli Sultan Muhammed birlikte çalışmıştır. Farsça resimli yazmaların en büyüğü olan eserde dengeli tasarımlar, canlı renkler ve muhteşem işçilik öne çıkmaktadır.⁶⁹

Safevî devletinin kuruluşu ile kıyafetlere eklenmiş olan “tac-ı haydari” başlığı Tebriz üslubunun en belirgin özelliklerindendir. Fakat yapılan resimlerde bulunan bu tac, eserin Tebriz üslubunda olduğunu kanıtlamamaktadır. Tac-ı haydari başlığı

⁶⁵ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 101.

⁶⁶ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 173.

⁶⁷ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 173.

⁶⁸ Şehnameler hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Marianna Shreve Simpson, “Sah-Nâma IV. Illustrations”, *Encyclopedia Iranica*, 2013.

⁶⁹ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 159.

başkent in İsfahan'a alındığı zamana kadar sürdüğünden dolayı, Tebriz'den sonraki başkent Meşhed üslubunda da görölmektedir.

Tebriz resim üslubunun erken dönemi Akkoyunlu resim anlayışının etkisinde kalarak doğa tasvirleri ile öne çıkmaktadır. Renkler canlı, işçilik ince ve temiz şekilde uygulanmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran savaşında Tebriz'e girmesi ile oradaki sanatkârların büyük kısmını ve yazma eserleri İstanbul'a aktarması sonucu, Tebriz Kütüphanesi eski günlerini yitirmiştir. İstanbul'a gelen sanatkârlar ile birlikte Osmanlı saray kütüphanesinde Acem sanatkârların oluşturduğu bölüm kurulmuştur.

Tebriz, Safevî başkenti olduğu dönemde konum olarak Osmanlı sınırına çok yakın olduğundan birkaç kez fethedilmiştir. Bu sebeple Şah I. Tahmasb zamanında 1555 tarihinde başkent daha doğudaki Kazvin şehrine aktarılmıştır. Kazvin'de kurulan kütüphane ile sanatkârlar yer değiştirmiştir. Bu sebeple Tebriz resim üslubu da Kazvin'e aktarılmıştır.

Safevi dönemi Tebriz resim üslubu başlangıçta Tebriz'de bir kütüphane kurulması ile başlamıştır. Kütüphanenin başına Bihzâd'ın getirilmesi ile birlikte renk, kompozisyon ve tasarım açısından yeni bir üslup oluşmuştur. Tebriz üslubunda özellikle kullanılan kıyafetler, tac-ı haydari başlığı gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Figürlerin duruş şekillerindeki farklılıklar ve hareket eder şekilde resmedilmeleri Bihzâd'ın geliştirdiği özelliklerdir. Önceki dönemlere nazaran daha küçük ve detaylı uygulanmış figürler dengeli bir şekilde dağılmıştır. Doğa elemanlarının çok etkin ve detaylı şekilde aktarılmıştır. Renkler açısından bakıldığında olgun ve parlak renkler kullanılmıştır.

Safevi döneminde Tebriz Kütüphanesi sonraki dönemlerde oldukça önem kazanacak olan tek yaprak kalem-i siyahi resimlerinin ilk örneklerinin yapıldığı yerdir. Bihzâd'ın ve dönemindeki diğer sanatkârların azda olsa bu üslupta örnekleri mevcuttur.

Sonuç olarak Tebriz Kütüphanesi Safevi dönemi içerisinde oluşmuş diğer kütüphaneler içerisinde etkinlik ve görsellik açısından en önemli dönemdir. Diğer dönemlerde bu kütüphanede yapılmış olan resimler kadar tasarımı güçlü, renklerin olgun ve parlak olduğu ve detayların bu kadar etkili olduğu başka bir zaman olmamıştır.

2.2.2. KAZVİN

Kazvin 16. yüzyılda, batıda Osmanlılara, kuzey doğuda Özbeklere karşı savaşçılar için üs olan şehirdir. Başkent Tebriz Osmanlılar tarafından alındığı için 1555'te Şah I. Tahmasb merkezi buraya taşımıştır.⁷⁰

Şah devlet merkezini Kazvin'e taşıdıktan sonra şehrin imarına ve gelişmesine odaklanmıştır. Şehir bünyesinde devletin işlemlerini sağlayacak binaların(saray, kütüphane vb.) yapım çalışmalarını başlatmıştır. Başkentte inşa edilen konakların ve sarayların duvarlarında resimler bulunmaktadır. Resimlerin tasarımı ve uygulamasını Muzaffar Ali⁷¹ ile Sadıki Bey Afşar yapmıştır. Hatta Şah I. Tahmasb bizzat yapılan işleri kontrol etmiş, yapımına da katılmıştır.⁷²

Kazvin'de hazırlandığı bilinen elyamaları çok az sayıdadır. Bu durum da Kazvin resim üslubunun çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. 1550 sonrasındaki Safevi saray üslubunu en rahat Şah Tahmasb'ın yeğeni Sultan İbrahîm Mirza bin Behram Mirza için Meşhed valisi olduğu dönemde yapılan Heft Evreng yamasından anlaşılmaktadır.⁷³

Daha öncesinde belirgin bir üslubu olmayan Kazvin, erken döneminde Tebriz resim üslubunun devamı şeklindedir. Sonraki süreçte farklı bölgelerden gelen sanatkarlar vasıtasıyla özgün bir üslup oluşturulmuştur.⁷⁴ Safevî dönemi tek yaprak resimlerin ilk çıkış noktası Tebriz olup gelişimini Kazvin sarayında da devam ettirmiştir. Alıcıların isteği doğrultusunda çabuk üretilmesi, yazma eserler kadar uzun sürmemesi ve ücret olarak da daha uygun olması bu talebin artmasına sebep olmuştur.

⁷⁰ Bazin, "Kazvin", 154-155.

⁷¹ Safevî dönemi ressamlarından Muzaffer Ali için bakınız: V. Minorsky, *Calligraphers And Painters A Trease By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi* (circa A.H. 1015/A.D. 1606) (Washington: Freer Gallery of Art Occasional Papers, 1959).

⁷² Şah Tahmasb babası I. İsmail'in yönlendirmesi ile resim ve yazı eğitimi almıştır. Detaylar için bkz: Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 22.

⁷³ Bu eser günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Freer Gallery of Art müzesinde 46.12 envanter numarasında kayıtlıdır. Detaylı bilgi için bakınız: Lale Uluç, *Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar XVI. Yüzyıl Şiraz El Yazmaları* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006), 75.

⁷⁴ Esin Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India* (Washington: Smithsonian Institution, 1978), 32.

Çeşitli bölgelerden toplanan sanatkârların oluşturduğu Kazvin resim okulu kısa bir süre içerisinde Tebriz resim okulundan farklı özellikler geliştirmiştir. Figürler 1540'lardaki Tebriz okulundan farklılaşarak boyları daha uzamış şekilde uygulanmıştır. Boyunları uzun ve zarif, başları vücutlarına oranla daha küçülmüştür. Bayan başörtüleri, başın arkasında bir noktaya gelen bir fular yardımı ile bağlanmaya başlamıştır.⁷⁵ Yuvarlak yüzler, yanaklardan dökülen zülüfler, uzun boyunlar, iri ve çekik gözler, geniş omuzlar, ince bel, küçük el ve ayaklar dönemin belirgin unsurudur. Diğer unsurlar da arka planda oluşan boşlukları dolduran iri kaya formları, büyük ve heybetli çınar ağacı ve zemin de kullanılan yeşil renktir.⁷⁶ Kazvin resminde arka planda yapılan öğeler, tasarımın önemli bir kısmını kaplamaktadır. Bu unsurlar kaldırılmış olsa figürler için daha çok alan açılmış olacaktır. Hatta bazı örneklerde arka plan tasarımı ile orta alandaki figürlerin arasında boşluk alanlar bırakılmıştır. Bu durum resmin bütünlüğünü sağlamamış ve kaliteli tasarım mantığından uzaklaşmıştır. Sahnede figürlerin yerleşimine çok önem verilmemiş ve konu ile alakalı olmayan kişiler resme dâhil edilmiştir. Ayrıca Tebriz okuluna nazaran renk çeşitliliğinde bir azalma yaşanmıştır.⁷⁷ 16. Yüzyıl sonlarına doğru Kazvin resim üslubunda morumsu renkte dağlar dikkati çeker. Dağınık ve geniş çaplı bulutlar ile büyük kullanılan düz çınar ağaçlarında eğilmeler görülmektedir.⁷⁸

Tebriz'de başlanmış olan eserlerden elde kalanlar başkent değişimi ile birlikte Kazvin'e getirilmiş ve burada tamamlanmıştır. Fakat yazmalar buraya getirildiğinde daha önceden devam eden sanatkârların büyük kısmının Kazvin'de olmaması sebebiyle başka şehirlerden gelenler tarafından bitirilmiştir. Doğal olarak ortaya farklı iki üslupla tamamlanmış, yazmalar ortaya çıkmıştır.

Kazvin resim üslubunun bir diğer özelliği ise, Tebriz resim üslubunun önemli göstergelerinden olan Tac-ı Haydari kavuğudur. Şahın tövbe kararnamesi ile birlikte saray bünyesindeki kütüphaneden sanatkârların büyük bir kısmını çıkarmıştır. Bu durum Kazvin resim okulunu kötü etkilemiştir. Saraydan gönderilen kişiler geçimini

⁷⁵ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 71.

⁷⁶ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 148; İnâl, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 138.

⁷⁷ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز* - *Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 104.

⁷⁸ Brend, *Islamic Art*, 164.

sağlama amacıyla kalem-i siyahi resimler yaparak para kazanmaya çalışmıştır. Kazvin’de kalem-i siyahi resimlerinin üretimi bu sebeple çoğalmıştır.

Safevî döneminde ilk örnekleri Tebriz’de ortaya çıkan kalem-i siyahi tekniğindeki tek yaprak resimler, Kazvin’de de gelişmesini sürdürerek 16. Yüzyıl sonlarına doğru çoğalmaya başlamıştır. Özellikle saray dışındaki sanat hamiler pahalı yazmaları yaptırmak yerine murakka albümleri ya da tek yaprak resimlere yönelmişlerdir.⁷⁹ Tek yaprak resimler önde figür ya da figürler ile arka planda doğa manzarası şeklinde tasvir edilmiştir. Çizgiler keskin ve net olup ciddi manada ustalık isteyen fırça hareketleri ile yapılmıştır. Konuları çoğunlukla günlük hayattan örneklerden oluşur. Kıyafetler dönemin özelliklerini taşır.

Safevî döneminin şehzadeleri ve aristokratları, hat, resim ve çizimden oluşan tek yaprak resimleri ya da murakka albümleri toplamaya çok meraklıydılar. Dönemde en iyi örnekler de Meşhed ve Kazvin’de hazırlanırdı.⁸⁰

Kalem-i siyahi ressamlarından en önemlilerinden olan Rızâ-yi Abbâsî, ilk olarak Kazvin kütüphanesinde çalışmaya başlamıştır.⁸¹ Çıraklık döneminde burada klasik zemini boyalı minyatür örnekleri yaparken ustalık devrinde tek yaprak ya da murakka albümlerinde olan kalem-i siyahi resimlere yönelmiştir. Kazvin’de çalışırken resim öğrenmenin yanında Hat sanatını da öğrenmiş olmalıdır.⁸²

Şah I. Tahmasb’ın bildirisi sonrasında saraydan ayrılan sanatkârların bir kısmı, Şah II. İsmail’in başa geçmesi ile tekrardan saraya dönmüşlerdir. Sadıki Bey Gürci, Siyavuş Gürci, Mevlana Şeyh Muhammed Sabzevari, Mevlana Ali Aşgar Kaşi ve küçük oğlu Aga Rızâ, Mevlana Abdul Cabbar Nişaburi, Mevlana Hassan Bağdadi, Muhammed Heravi, Mevlana Abdullah Şirazi, Murad Deylemi, Mürşid Ahmet Meşhedi ve Mevlana Muhammed Hüseyin Hattat gibi sanatkârlar bunların bir kısmıdır.⁸³

⁷⁹ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 18.

⁸⁰ Azhand, مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 148.

⁸¹ Hamit Arbaş, “Bir Minyatürden Hareketle Isfahan Okulu ve Rızâ Abbasi”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 0/25 (17 Şubat 2011), 95.

⁸² Sheila R. Canby, *The Rebellious Reformer: The Drawings And Paintings of Rızâ-Yi Abbasi of Isfahan* (London: Azimuth, 1996), 16.

⁸³ Ya‘qûb Azhand, مکتب نگارگری اصفهان - Isfahan Illustration School (Tahran: Sazmân-i Châp va Intisharât, Vizârat-i Farhang va Irshâd-i Islâmî, 1385), 45.

Şah II. İsmail başa geçtikten sonra, Şah Tahmasb zamanında ara verilen yazma siparişlerine tekrar başlanmıştır. Kendisi adına yapılmasını istediği 315x460 mm büyüklüğündeki eserde çalışmak üzere Ali Aşgar Kaşani, Zeyn al-abidin, Murat Deylemi, Sadıki Bey Afşar, Siyavuş Gürci gibi sanatkârları görevlendirmiştir.⁸⁴ Kendi döneminde bitirilemeyen bu yazma yarım kalmıştır.

II. Şah İsmail (984-5 / 1576-7) döneminden kalma, çoğu şimdi parçalara ayrılmış yazmalar, Kazvin'in erken dönemlerine göre daha mütevazî yapılmıştır. Eserlerden günümüze ulaşanlar olduğu gibi, sayfalar halinde olanlar da vardır. Bunlar sayfa halinde korunabildiği gibi murakka sayfalarına yapıştırılarak korunmaya çalışılmıştır.⁸⁵

Kazvin resim üslubu, Şah I. Abbas'ın başa geçmesi ile birlikte başkenti İsfahan'a taşınması sonucu değişiklik yaşamıştır. Saray kütüphanesinin ve sanatkârların çoğunun İsfahan'a gitmesi ile birlikte üslup gelişiminde duraksama olmuş ve daha çok geride kalan sanatkârların özel atölyeleri vasıtasıyla devam etmiştir. Saray erkânı ile birlikte aristokrat kesimde şehirden ayrılınca daha çok kalem-i siyahi resimlerin üretimi yapılmıştır. Dönem içerisinde ilgi odağı ve taleplerde kalem-i siyahi resimlerine dönmüş olduğundan, düzenli resim üretimi devam etmiştir.

⁸⁴ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 147.

⁸⁵ Ronald W. Ferrier, *The Arts of Persia* (Ahmedabad: Mapin Publishing, 1989), 212.

2.2.3. İSFAHAN

İran coğrafyasında ülkenin orta noktasında yer alan günümüz başkenti Tahran ile Şiraz arasında kalan bölgededir.

Safevîler zamanında önceki başkent Kazvin'in Osmanlılar tarafından tehdit altında olması hasebiyle, Şah I. Abbas ülke yönetimini İsfahan'a taşımıştır. Şah Abbas'ın buraya gelişi ile büyük bir imar faaliyetine girişilmiş ve şehrin birçok noktasına meydan, cami, köprü, saray gibi yapılar yapılmaya başlanmıştır.⁸⁶ Yapıların üzerlerine yazılacak hat yazıları ya da nakışlar için saray kütüphanesindeki sanatkârlardan yardım alınmıştır.

Şah, saltanatının ilk yıllarında topraklarının işgallerini püskürtmekle meşgul olduğundan muhtemelen 1597-1598'de başkentin Kazvin'den İsfahan'a taşınmasına kadar sanata fazla kişisel ilgi gösterememiştir.⁸⁷ Fakat başkentin İsfahan'a alınması ile birlikte mimari yapıların süslemesi sebebiyle sanata özel ilgi duymuştur. Aslında Şah'ın sanata ilgisi yeni değil, çocukluğundan beri devam etmektedir. Henüz yedi yaşında iken Horasan valisi adına çalışan sanatkâr Habibullah'ı kendi himayesine almıştır. Onun yaptığı tek yaprak resimlerin benzerlerini sonraki dönemlerde başka sanatkârlara da yaptırmıştır. Özellikle dönemin önemli gelişmesi olan resme imza atma geleneği, Şah I. Abbas zamanında daha da çoğalmıştır.⁸⁸

İsfahan döneminde yapılan resimlerde geçmişten gelen köklü edebi tasvirlerin yerini daha çok tek yaprak çizgisel resimler almıştır. Edebi tasvirlerin yapımı devam etse de daha çok tek yaprak resimler tercih sebebi olmuştur.⁸⁹

Şah I. Abbas yabancı ülkeler ile ticarete de önem vermiştir. Yurtdışından gelen tüccarlar ülke içerisinde rahatça malları satmış ve aldıkları ürünleri kendi ülkelerine götürmüştür. Bu yakınlık o kadar gelişmiştir ki ordu İngiliz Sir Robert Sherley isimli kişiden topçuluk eğitimi dahi almıştır.⁹⁰

Ülke içerisinde olan Ermeni cemaat için İsfahan'da Culfa mahallesi olarak adlandırılan bölgeyi inşa ettirmiştir. Buranın içerisine kilise yapılarak Hristiyan

⁸⁶ Osman Gazi Özgüdenli, "İsfahan", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000), 500.

⁸⁷ Gray, *Persian Painting*, 159.

⁸⁸ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 28-29.

⁸⁹ Massumeh Farhad, "İsfahan XI. School of Painting And Calligraphy", *Encyclopedia Iranica*, 2012.

⁹⁰ Brend, *Islamic Art*, 149.

tebaanın yerleşmesi ve ticarete yönelmeleri teşvik edilmiştir.⁹¹ Ermeni tebaanın burada olmalarına güvenen yabancı tüccarlar da onlar vasıtasıyla ticaret hacmini geliştirmiştir. Özellikle ipek ticareti konusunda onların becerilerinden faydalanılmıştır.⁹² Culfa mahallesinin oluşması ve Avrupalı gezgin ve tüccarların buraya gelmeleri ile batı kökenli resim tarzı da Safevî devletine girmiş ve klasik resim sanatını etkilemeye başlamıştır.⁹³

Şah I. Abbas ticareti geliştirmek ve ihracatı canlandırmak maksadı ile yabancı devletlerle ticaretin gelişmesini sağlamaya çalışmıştır. Özellikle başkentin İsfahan’a taşınması ile birlikte yabancı elçiler ve tüccarlar Safevî devletinde rahat şekilde gezerek ticaretlerini yapmışlardır. Gelen tüccarlar Avrupa devletlerinden getirdikleri malları burada satıp aldıkları ürünleri kendi ülkelerinde pazarlamışlardır. Yapılan bu ticaret sadece tüketim mallarında değil, sanat eserlerinde de olmuştur. Avrupa’da yapılmış yağlıboya tabloları ülke içerisine rahatça sokup satışını yapmışlardır. Ayrıca buradan aldıkları tek yaprak resimler ya da murakka albümlerini ülkelerine götürmüşlerdir. Bu ticari yolculuk sadece eserler vasıtasıyla olmayıp, sanatkârlar da gelmiştir. Avrupa ülkelerinden Safevî coğrafyasını merak eden yağlı boya sanatkârları da İran’a gelmişlerdir.

İsfahan resmi, geçmişten gelen klasik tavır ile diğer coğrafyalardan gelen resim tekniklerinin birbiri ile etkileşiminden oluşan bir üsluptur. O zamana kadar gelen klasik resim anlayışı değişmeye başlamış fakat devam etmiştir. Rızâ-yi Abbâsî vasıtasıyla tek yaprak resim üretimi artmış, Gül-ü Murg üslubu ile lake resimler çoğalmış ve son olarak Avrupa tarzı yağlı boya resimler etkili olmuştur.

İsfahan resim üslubunun erken örnekleri Kazvin’de olduğu gibi bir önceki başkentin resim üslubu ile benzerlik göstermektedir. Burada ise, Meşhed ve Kazvin resim anlayışı ile benzerlikler mevcuttur. Ayrıca resimde sosyal hayatın gelişmesi ile günlük yaşam konulu tasvirler çoğalmış ve toplumda da talep görmüştür.⁹⁴

⁹¹ Alice Taylor, *Book Arts of Isfahan Diversity And Identity in Seventeenth-Century Persia* (California: The J.Paul Getty Museum, 1995), 5.

⁹² Brend, *Islamic Art*, 149.

⁹³ Bahman Raziolyaei, “17. Yüzyıl’da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran’ın Geleneksel Resmine Etkisi”, *Sanat Tarihi Yıllığı* 27 (2018), 229.

⁹⁴ Raziolyaei, *XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri*, 46.

Dönem içerisinde yapılan yazmaların başında Firdevsî'nin Şehnamesi⁹⁵ gelmektedir.⁹⁶ Önceki dönemlere göre sayısında azalma olmasına karşın özellikle saray içerisinde talep edilmiş ve üretimi yapılmıştır.

İsfahan resim üslubunun başlangıcı 1590 yıllarına denk gelmektedir.⁹⁷ Oluşumunda yardımcı olan ilk kişi Sadıki Beg'dir.⁹⁸ Onunla beraber saray bünyesinde Meşhedli Habibullah ve İsfahanlı Muhammed Hüseyin gibi eski ustalar da bulunmaktaydı.⁹⁹ Ayrıca Muhammed Herevi, Siyavuş Beg, Ali Aşgar Kaşani isimlerinin de sarayda çalıştığı bilinmektedir.¹⁰⁰ Sonrasında saray baş nakkaşı olarak ta görev yapacak olan Rızâ-yi Abbâsî sayesinde resim anlayışında değişimler yaşanmıştır. Bu değişiklikler Rızâ-yi Abbâsî ile o kadar bütünleşmiştir ki döneme "Rızâ-yi Abbâsî Devri" ismi dahi verilmektedir.

Şah II. Abbas zamanında saray resim üslubunda bir canlanma görülmektedir. Şahın sanata olan ilgisi dolayısıyla çalışmalar artmış ve şah tarafından yeni bir şehname siparişi verilmiştir. Saray bünyesinde Muin Musavvir, Muhammed Kasım, Muhammed Yusuf, Şafî Abbasi, Afzal al-Huseyni gibi kişiler isimlerini duyurmaya başlamıştır.¹⁰¹

Saray kütüphanesinde hali hazırda devam eden yazma eser üretimi haricinde, İsfahan ticaretinin önemli noktalarından olan halı ve kumaş gibi eşyalar için desen tasarımı yapılmaya başlanmıştır. Bu tasarım talepleri saray bünyesinden geldiği gibi saray dışından da yapılmaktaydı. Hatta ödemelerini ipek ve altın kumaşlar şeklinde yaptıkları da bilinmektedir.¹⁰² Saray çalışanlarından Muin Musavvir bu konuda çok

⁹⁵ Firdevsî'nin Şehnamesi hakkında detaylı bilgi için bakınız: Nimet Yıldırım, *İran Kültürü Zerdüşt'ten Firdevsî'ye Sadî'den Şamlu'ya İran'ın Sözlü ve Yazılı Kaynakları* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016), 213.

⁹⁶ Maurice Svan Dimand, *A Handbook of Mohammedan Decorative Arts* (Newyork: The Metropolitan Museum Of Art, 1930), 46.

⁹⁷ Canby, *Persian Painting*, 96.

⁹⁸ Raziolyaei, "17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi", 232.

⁹⁹ Oleg Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, ed. Chahryar Adle vd. (Paris: Unesco Publishing, 2003), 573.

¹⁰⁰ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 37.

¹⁰¹ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 38.

¹⁰² Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 51.

talep görmektedir. Ayrıca Rızâ-yi Abbâsî'nin oğlu Şafî Abbasi de kumaş tasarımı için tercih edilen kişilerdendi.¹⁰³

Safevî devri eserlerinde dikkat çeken bir diğer sanat türü de çini süslemesidir. Özellikle İsfahan'da önemli bir sanat kolu olmuştur. Bunun dışında metal, kumaş ve halılarıyla da bilinmektedir.¹⁰⁴ Ayrıca porselen ve çömlek gibi alanlar da üretimin yapılmaktadır.¹⁰⁵ Bu çini sanatkarlarının çoğu Türkistan ve Çin'den gelmiş olmaları muhtemeldir.¹⁰⁶

17. yüzyıl başlarından itibaren İran minyatür sanatında öne çıkan bir tarz olan tek yaprak resimler, İsfahan döneminde üst seviyeye çıkmıştır. Özellikle Rızâ-yi Abbâsî'nin yapmış olduğu resimlerin etkisinde kalan birçok sanatçın, benzer örneklerde üretim yapması ile dönemde tek yaprak resimler öne çıkmıştır. Rızâ haricinde Şeyh Muhammed, Sadıki Bek Afşar, Rızâ-yi Abbâsî, Muhammedî, Habibullah ve Siyavuş Gürcü gibi meşhur sanatçılar da tek yaprak kalem-i siyahî resimleri yapmıştır.¹⁰⁷

İsfahan resim üslubunun başlıca özellikleri resimdeki figürlerin ağırlık noktasının öne doğru olmasıdır. Kişiler dikey durmasına rağmen öne doğru eğilmiş gibi görünmektedir. Özellikle bacak kısımlarının yay gibi kıvrılmış olması, bacakların gövdeye oranla büyük olması ve başlıklarının dönem özellikleri açısından dağınık ve iri başlıklar olmasıdır.

İsfahan resim üslubunun bir diğer özelliği de büyük ağaçlar ve kayaların çizilmesidir. Belli bir mekân içerisindeki kompozisyonlar doğal ve açık alan olan yerlere alınmıştır. Binaların içerisindeki tasarımlar doğanın öne alınması ile değişime uğramıştır.¹⁰⁸

İsfahan'da insan figürlerinde serbest pozisyonlar kullanılmaya başlanmıştır. Önceki dönemelerde görülmeyen uzanan ya da uyuyan insan figürleri kullanılmaya

¹⁰³ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 133-134.

¹⁰⁴ Engin Beksaç, "İsfahan - Mimari", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000), 504.

¹⁰⁵ Pakbaz, نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi, 108.

¹⁰⁶ Celal Esad Arseven, "İran Sanatı", *Sanat Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965), 821.

¹⁰⁷ Raziolyaei, "17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi", 16.

¹⁰⁸ Bahman Sharifi, *Instruction Portpaiture The Effective Steps in Learning Principles And Bases of Iranian Painting* (Tahran: Yassavoli Publications, 2010), 17.

başlanmıştır. Ayrıntılara dikkatli vurgu yapılmaya başlandı. Avrupa resminin etkisi ile bazı ressamalar yüzleri daha detaylar ekleyerek farklı deneyim ve çizgileri kullanmışlardır.¹⁰⁹

Yaklaşık 1618-1634 tarihleri arasında Rızâ-yi Abbâsî'nin resimleri çeşitli cins ve yaştan insan figürleri ile onların genellikle açık havada tasvir etmesinden oluşur.¹¹⁰ Rızâ sonrasında öğrencileri Muin Musavvir, Muhammed Kasım, Muhammed Yusuf, Afzal al-Huseyni tarafından tek yaprak kalem-i siyahi resimleri üretilmeye devam etmiştir. Yurt içerisinde saray ve saray dışından talep olduğu gibi, ticari maksatla gelen gezgin ve tüccarların da talepleri olmuştur. Yapılan eserleri satın alıp ülkelerine götürmüşlerdir.¹¹¹ İsfahan resim üslubuna giriş yapan Avrupa resimleri vasıtasıyla Safevîlerde birkaç tür resim ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Avrupa çiçek ressamlığı türüne yakın olan ve sadece çiçekler ve kuşlardan oluşan Gül-ü Murg üslubudur. Benzer bir tür olan Lake resimler ise, o dönem yapılan resim, cilt, kalem kutusu, kubur, ayna kabı vb. malzemelerin üzerinin lake ile kaplanması ile oluşturulmuştur. Avrupa resminin en etkili olduğu diğer tür yağlıboya tablolarıdır. Klasik Avrupa resminde kullanılan malzemeler ile Safevî resim üslubunun birleşimi ile oluşmuştur.

Safevî coğrafyasına Avrupa'dan özellikle Hollandalı ressamaların geldiği bilinmektedir. Bu bağlamda Avrupa'dan gelen sanatkarların bazıları Şah ile görüşmüş ve ona yaptıkları yağlıboya tabloyu hediye etmişlerdir. Hatta bu şekilde gelen sanatkarlardan saray kütüphanesinde görev tebliğ edilenler de olmuştur.¹¹² Avrupa etkisi ile yapılan resimlerde en etkin sanatkar Muhammed Zaman ve Ali Kuli Cübbedar'dır. Her iki sanatkar da Şah II. İsmail'in desteğini almıştır.¹¹³ Yapılan resimlerde tek noktadan kullanılan perspektif, ışık-gölge kullanımı gibi önceleri bilinmeyen özellikler artık kullanılmaya başlanmıştır.¹¹⁴ Muhammed Zaman klasik

¹⁰⁹ محبی حمیدرضا، "پیکره انسان در نقاشی صفوی (اصفهان)"، *نامه هنرهای تجسمی و کاربردی* 8/4، 73، (1390 2011).

¹¹⁰ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 143.

¹¹¹ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 130.

¹¹² Markus Hattstein - Peter Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi* (İstanbul: Literatür, 2007), 526.

¹¹³ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 39.

¹¹⁴ A. T. Adamova - Manijeh Bayani, *Persian Painting: The Arts of The Book And Portraiture* (London: Thames & Hudson, 2015), 334.

eğitimini Muin Musavvir ve Şeyh Mansur gibi ustalardan almıştır.¹¹⁵ Sonrasında resim eğitimi için İtalya'ya gitmiş ve bir süre orada kaldıktan sonra ülkesine dönmüştür.¹¹⁶ Onunla birlikte resim sanatına yağlı boya ve perspektif etkileri girmeye başlamıştır.

Safevî coğrafyasındaki Avrupa resim etkisi sonraki dönemlerde komşusu Babürlere geçerek onların resim sanatını etkilemiştir. Sonuç olarak İran bölgesinde tarih öncesin dönemden gelen resim sanatında İlhanlılar ile birlikte Çin resminin etkileri görülmüştür. Fakat 17. Yüzyıldan sonra Çin etkisi yok olup Rönesans sonrası Avrupa resminin etkileri başlamıştır. Bu durumu dünya üzerindeki hâkim devletlerin kültürel yansıması olarak görülebilir.

¹¹⁵ Pakbaz, نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi, 164.

¹¹⁶ Richard Ettinghausen, *Islamic Art From The Collection of Edwin Binney 3rd* (Washington: Smithsonian Institution, 1966), 17.

2.2.4. HERAT

Safevî coğrafyasında başkent olan şehirler haricinde sanat üretimine devam edilmiş başka merkezlerde bulunmaktadır. Önceki dönemlerde başkentlik yapmış Herat, Şiraz gibi şehirlerin yanında valilerinin sanata olan merakı ve ilgisi dolayısıyla Meşhed, Yezd, Hamedan, Sebzevar gibi şehirlerde de sanat atölyeleri mevcuttu.

Günümüzde Afganistan sınırları içerisinde olan Herat, 1507’ de Özbekler, 1510’da ise Şah İsmail tarafından fethedilerek Safevî devleti bünyesinde katılmıştır.¹¹⁷ Şah İsmail Herat’ı aldıktan sonra sanatkârları ve ele geçen sanat eserlerini Tebriz’deki kütüphaneye aktarmıştır.¹¹⁸ Özellikle ressam Bihzâd’ın Safevî resmine etkisi yarım asır boyunca sürmüş, Tebriz ekolü onunla oluşmuştur.¹¹⁹

Herat şehri Timur döneminde başkent olduğundan saray bünyesinde kütüphane bulunmaktaydı. Bu sebeple şehirde sanat üretimi el değiştirmesine rağmen kesilmeden devam etmiştir. Aynı zamanda kendisi de hattat olan Timur’un torunu Hüseyin Baykara zamanı sanat üretimi noktasında altın çağını yaşamıştır. Şah İsmail’in şehri alması ile birlikte Hüseyin Baykara ve şahsi kütüphanesinin tamamı Tebriz’e aktarılmıştır. Bu sebeple Tebriz’in erken dönem resim üslubu Timur dönemi mirası olan Herat üslubu ile benzerlik göstermektedir.

Herat’ın sanata yön vermesi 1410 yılında saray atölyesinin kurulması ile başlar, 1507’de Şeybani Han’ın fethiyle biter. Timur’un oğlu Şahruh döneminde kurulan okula İran ve Afganistan’daki önemli sanatçılar getirilerek istihdam edilmiştir. Şahruh’un oğlu Baysungur Mirza ile devam eden atölye Şehbani Han’ın yağmalaması ile miladını doldurmuştur.¹²⁰

Şah İsmail şehri aldıktan sonra Kızılbaş lalası ile birlikte oğlu I. Tahmasb’ı şehrin valisi olarak atamıştır.¹²¹ Şehzade burada yönetim ve savaş eğitiminin yanında sanat eğitime de devam etmiştir. Herat’taki sanat ortamında yetişen şehzade sanata ilgi duyarak sevmiş ve hatta kendisi de uygulamaya başlamıştır. Şah’ın bu birikimi

¹¹⁷ Recep Uslu, “Herat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998), 216.

¹¹⁸ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 24.

¹¹⁹ Ernst J. Grube, *The World of Islam* (London: Paul Hamlyn, 1967), 142-143.

¹²⁰ Maria Ansari vd., “History of Persian Miniature Painting Through Herat School of Miniature”, *International Journal of Scientific And Research Publications* 5/4 (Nisan 2015), 2.

¹²¹ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 9.

Safevî döneminde eser üretimini ve sanata olan ilgiyi üst seviyeye çıkaracaktır. Sonuç olarak Safevî devrinde resim sanatının çok kıymet görmesinin sebeplerinden biri de Herat'tan gelen sanat geleneğidir.

Herat'ı alan Şah İsmail orada bulunan Bihzâd, Agamirek İsfahani, Hacı Muhammed, Kasım Ali ve Mir Mansur¹²² Mevlana Ali, Emir Halil, Hacı Gıyaseddin gibi sanatkarları Tebriz sarayına getirmiştir.¹²³ Bunların içerisinde Bihzâd'ı Tebriz resim okulunun başına geçirmiştir. Böylece Herat'taki Timur resim geleneği erken dönem Tebriz resminde uygulanmaya devam etmiştir.¹²⁴ Hüseyin Baykara'nın da Timur resim üslubu ile yapılmış elindeki eserler ile birlikte Tebriz sarayına gelmesi bu etkiyi çoğaltmıştır.

Herat üslubunun erken döneminde ince kıvrımlı dallarda bulunan kırmızı, pembe ve beyaz çiçeklerden oluşan ağaçlar ile geometrik geçmelerden oluşan süslemeler belirgin özelliklerdendir.¹²⁵ Bu geometrik süslemeler, Timur döneminde özellikle halı kenarları ya da mimarilerde şerit halinde çok kullanılan bezeme unsurudur. Sonraki dönemlerde resimlerde görülen bu geometrik süslemeler Herat etkisi olarak anılmaktadır.

15. yüzyılın ortalarında Herat'ta resim hakkında çok az şey bilinmesine rağmen, geleneğin kesintisiz ve değişmeden sürdürüldüğü, hayvanlar, ejderhalar ve kuşlar ile manzara motifinin daha da geliştirildiği ve resimlerin birçoğunun daha da geliştirildiği muhtemeldir.¹²⁶

Timur dönemi etkisi ile oluşan Herat üslubunda figürlerde ince bel, küçük el ve ayaklar öne çıkmaktadır. Arka plan manzaralarında kudretli kaya öbekleri, bombeli tepeler ile iri çınar ağacı ve sarı renkte badem biçimli ağaçlar göze çarpmaktadır.¹²⁷ Daha sonraki dönemde kaya formları daha yuvarlaklaşmış ve kenarlarında beyaz leke benzeri dokular yapılmaya başlanmıştır.¹²⁸

¹²² Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, 81.

¹²³ Uslu, "Herat", 217.

¹²⁴ B. W. Robinson, *Persian Paintings in The India Office Library* (London: Sotheby Parke Bernet, 1976), 43; David James, *Islamic Masterpieces of The Chester Beatty Library* (London: Flexiprint Ltd., 1981), 14.

¹²⁵ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 57.

¹²⁶ Ernst J. Grube, "Herat, Tabriz, Istanbul - The Development of a Pictorial Style", *Paintings From Islamic Lands*, ed. R. Pinder-Wilson (Oxford: Bruno Cassier Ltd., 1969), 102.

¹²⁷ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 138.

¹²⁸ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 219.

Herat dönemi resim sanatı aslında sanatkâr Bihzâd ile anılmaktadır. Bihzâd'ın yetenekli ve usta bir sanatkâr olması hasebiyle Herat ekolünde onun etkisi bulunmaktadır. Geçmişten gelen geleneği çok iyi özümseyerek yeni denemeler yapmıştır. Bu etki Bihzâd'ın, Tebriz okulunun başına geçmesi ile Safevî sanatının temelini oluşturmuştur.

1460 doğumlu olan Bihzâd, 1468'den 1507'ye kadar Herat'ta sanatın efendisi olmuş ve Hüseyin Baykara'nın kütüphanesinin başkanlığını yapmıştır. Yardımcısı olarak da Mirek Nakkaş'ı seçmiştir.¹²⁹ Canlı ve hareket edecek durumdaki figürleri, kayaları, bitki örtüsü gibi öğeleri seleflerine oranla çok daha etkili uygulaması onun dehasının anahtarıdır.¹³⁰ Usta sanatçının kendinden sonra ekolünü devam ettiren Kasım Ali, Şeyhzade, Aga Mirek ve Mir Mansur gibi öğrencileri olmuştur.¹³¹ Bu durum göstermektedir ki, Bihzâd hem Herat resim üslubunun oluşup gelişmesini, hem de Safevî Tebriz resim üslubunun oluşmasını sağlayan kişidir.

Safevî devrinde Herat'ta yapılmış olduğu bilinen ilk eser Asafî'nin Destan-ı Cemal u Celal'dir. İsveç'te Uppsala Üniversite kitaplığında bulunan bu eser 1502-3 yılında Sultan Ali Kayini tarafından yazılmıştır.¹³²

Sonuç olarak Herat, Timurlular devrinde sanat üretim merkeziydi. Şah I. İsmail'in eline geçmesiyle oradaki sanat geleneği, Safevîlerin resim sanatının oluşması ve gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmede Bihzâd'ın görevi çok önemlidir. Safevî devri resim sanatını geçmiş geleneklerden yola çıkarak yeni bir tavır ile buluşturmuş ve bu noktada beslenme kaynağı Herat resim geleneği olmuştur.

¹²⁹ Oleg Grabar, *Masterpieces of Islamic Art: The Decorated Page From The 8th to The 17th Century* (Munich ; New York: Prestel, 2009), 43.

¹³⁰ B. W. Robinson, *Persian Miniature Painting From Collections in The British Isles* (London: Her Majest's Stationery Office, 1967), 48.

¹³¹ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 97.

¹³² İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 137.

2.2.5. ŞİRAZ

Şiraz, Zağros dağları arasındaki düzlükte, İran coğrafyasının güneyinde Basra körfezine yakın, İsfahan, Kum, Hemedan, Rey, Yezd ve Kirman gibi şehirleri bağlayan ticaret yolunun üzerinde bulunmaktadır.¹³³

Safevî yönetimi altında başkent olmamasına rağmen geçmişten gelen yazma eser üretim geleneği aralıksız devam etmiştir. Özellikle 16. Yüzyılda, saray için hazırlanan eserler, sanatseverlerin verdiği siparişler ile hediye etme maksadı için yapılan eserlerin üretiminde ciddi talep yaşanmıştır.

Şiraz, Safevî öncesi dönemde resim geleneği olan ve bu geleneği geliştirerek devam ettirmiş ender şehirlerden biridir.¹³⁴ Muzafferiler döneminde başkentlik yapan şehirde, İlhanlı, Timur, Türkmen(Akkoyunlu, Karakoyunlu), Muzafferî ve Safevî dönemlerinde sanat üretimi kesintisiz devamlılık göstermiştir. Şiraz, başkent olduğu dönemde saray kütüphanesi olan ve onun haricinde tüm dönemlerde sanatkârların şahsi atölyelerinin olduğu bir şehirdir. Özellikle Safevî döneminde yazma eser siparişlerinde önemli oranda artış görülmektedir. Safevî harici Osmanlı ve Babür sarayları ile sanat meraklıları tarafından verilen bu siparişlerin bir kısmı şahsi kütüphaneler için bir kısmı da hediye maksadıyla yapılmıştır.

Şiraz'da Safevî öncesi dönemde 14. Yüzyıldan başlayan kitap sanatları üretimi İncü ve Muzafferiler hanedanlarında da devam etmiştir. İncü döneminde yapılan resimler İran zevki ile Çin zevkinin karışımından oluşan bir tavidir. Bir nevi İlhanlı üslubunun devamı niteliğindedir.¹³⁵ 15. Yüzyıl başlarında da eyalet olmasına rağmen başkentte üretilenlere eşdeğer yazmalar üretilmiştir.¹³⁶ Şiraz'da Muzafferiler dönemi başladığında Timur'dan kalan sanatkârlar ile gelişim devam etmiştir. Sonrasında İbrahim Sultan'ın 1414 yılında Şiraz'a gelmesi Muzafferî ve Timurî saray üslubunun karışımı ile oluşan karma bir üsluptu.¹³⁷

¹³³ Osman Gazi Özgüdenli, "Şiraz", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 182.

¹³⁴ Gray, *Persian Painting*, 57.

¹³⁵ Barbara Brend, *Perspective on Persian Painting Illustrations to Amir Khusrau's Khamsah* (New York: Taylor & Francis Group, 2003), 82.

¹³⁶ Uluç, *Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar XVI. Yüzyıl Şiraz El Yazmaları*, 63.

¹³⁷ B. W. Robinson, *A Descriptive Catalogue of The Persian Paintings in The Bodleian Library* (Oxford: Oxford University Press, 1958), 14-15.

Şah I. İsmail tarafından Akkoyunluların elinden alınan Şiraz şehrinde, önceki dönemlerden(Türkmen, Timur vb.) kalan yazma eserler ve sanatkârların büyük kısmı başkent Tebriz'e taşınmıştır.¹³⁸ Sonrasında bu sanatkârlar ile eserlerin büyük kısmı Çaldıran seferiyle birlikte Osmanlılara geçmiş ve İstanbul'a taşınmıştır. Kalan sanatkârlar şahsi atölyelerinde üretime devam etmiştir.

Safevîler döneminde Şiraz kentinde yazma eser üretiminde kesinti yaşanmamıştır. Hatta Şah I. Tahmasb'ın Tövbe kararnamesi ve Şah Hudabende'nin resim sanatına olan ilgisizliği sonucu saraydan gönderilen sanatkârlardan Şiraz'a gelip atölyelerini açanlar olmuştur. Sonrasında sanata meraklı olan Şah II. İsmail döneminde de Şiraz'daki sanatkârlar tekrardan saray kütüphanesine davet edilmiş ve orada eser üretimi yapılması sağlandığı da bilinmektedir.¹³⁹ Hatta ihtiyaca binaen sarayda yapılacak işe yardımcı olmaları için belli bir süre içerisinde Şiraz'dan sanatkârlar görevlendirilmiştir.¹⁴⁰ Bu durum Şiraz'ı Safevî döneminde başkent haricinde yazma eser ve diğer sanatların üretiminin yapıldığı ikinci önemli şehir konumuna getirmiştir. Günümüze Şiraz'da yapıldığı bilinen çok sayıda eser kütüphaneler ve müzeler bünyesinde bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindedir. Üretilen eserlerde saray üslubuna benzer kaliteli işçilik ve tasarımlar olmakla birlikte tamamen ticari mantıkla yapılan daha sade ve az bezemesi olan yazmalar da mevcuttur.¹⁴¹ Varlıklı kişiler için her sayfası bezemeli ve içerisinde bolca resim olan, zahriyesi, serlevhası, takdim minyatürü, hatime sayfası bulunan üst düzey işçilikte işler de yapılmıştır. Buna mukabil içerisinde resim yapılmamış ya da birkaç sayfasına resim yapılmış az kalitede eserler de bulunmaktadır.

Safevî döneminde Şiraz üslubu, başkent olan şehirlerdeki (Tebriz, Kazvin ve İsfahan) saray üslubundan daha farklıdır. Özellikle ticari mantıkla yapılmış eserlere bakıldığında varlıklı kişiler için ihtişamlı, daha mütevazı siparişler için de sade ve yalın tasarımlar şeklinde uygulanmıştır. Bu sebeple üslup açısından

¹³⁸ Şehnaz Biçer Özcan, "Minyatür Sanatının Tarihi Seyri ve Önemli Sanat Merkezleri", *Minyatürde Yüzleşme* (İstanbul: Pendik Belediyesi, 2016), 4.

¹³⁹ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز* - *Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 104; B. W. Robinson, "İsmâ'il II's Copy of The Shahnama", *Iran* 14 (1976), 1-8.

¹⁴⁰ Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 569.

¹⁴¹ Ettinghausen, *Islamic Art From The Collection of Edwin Binney 3rd*, 16.

değerlendirdiğimizde net bir üslup özelliği çıkarımı yapmak zordur. Bu minvalde erken dönemde Şiraz üslubu başkent Kazvin üslubuna benzerken, merkez İsfahan olduğunda yaklaşık 1600'lü yıllarda saray üslubuna benzerlik göstermektedir.¹⁴²

Safevî döneminde Şiraz'da yapılan minyatürler geçmişten gelen Türkmen geleneğinden uzaklaşmış, kendi döneminin üslubuna dönüşmüştür. Bu üslubun genel manada ayırt edici bir özelliği, yazılı metnin sayfadaki resimle olan ilişkisidir. Bu matematiksel oranlar 1530'lardan itibaren Şiraz'da gözlemlenmiştir. Yatay olarak, metin de dâhil olmak üzere resimler, sayfanın toplam yüksekliğinin beşte üçünü temsil etmektedir.¹⁴³

1560'lardan itibaren Şiraz resim üslubunda ağaçların önemli bir yeri bulunmaktadır. Bitkilerin hepsi ayrı ayrı çizilmiş ve detaylarda ciddi botanik bilimiyle alakalı bilgi sahibi olunduğunu göstermektedir. Su ögesi özellikle küçük su birikintileri, daha sık kullanılmıştır.¹⁴⁴ 1570'lerden sonraki süreçte ise, yazmaların ebatları genişlemiş, resimler genelde tam sayfa boyutunda tasvir edilmiştir. Kazvin üslubunun etkisi olan eflatun renk daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Doğa tasviri bolca tercih edilmiş ve daha karışık kompozisyonlar dönemin tipik üslubu haline gelmiştir.¹⁴⁵ 16. Yüzyılda Şiraz'da iyi organiza olmuş sanatkar grubu mevcuttu. Bu zamana kadar çok iyi çalışmalar yapmış ve Şiraz'ın adını tüm dünyada duyurmuşlardı. Fakat 16. Yüzyıl sonuna doğru özellikle Şehname tasarımlarında önceki dönemin tekrarı şeklinde tasarımlar yapılmış ve gelişme gösterilmemiştir. Sıradan ve tekrara dayalı tasarımlar ile sanat gerilemeye başlamıştır.¹⁴⁶

Şiraz resminin genel özellikleri, ince, zarif, ufak, yuvarlak yüzlü ve pembe yanaklı insan figürleridir. Vücut hareketleri kıvraktır. Genellikler resmin odak noktasında ya da yukarı kısımda arka alanda tepeler bulunmaktadır. Tepeler çoğunlukla pembemsi eflatun veya bej renktedir. Bulutlar topak, salyangoz şeklinde üst kısımlara yapılmıştır.¹⁴⁷

¹⁴² B. W. Robinson, *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century* (Boston: Little, Brown, 1976), 28; Robinson, *Persian Miniature Painting From Collections in The British Isles*, 106.

¹⁴³ Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 569.

¹⁴⁴ Gray, *Persian Painting*, 152.

¹⁴⁵ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 49.

¹⁴⁶ {Citation}

¹⁴⁷ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 142.

İslam dünyasında hiçbir şehir kitapçılık geleneğini Şiraz kadar uzun süre devam ettirememiştir. Günümüze ulaşan el yazmaları, Şiraz'daki üretimin 14. yüzyılın ilk yarısından 17. yüzyılın başlarına kadar sürdüğünü ve 15. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın sonuna kadar Şiraz'da kitap süslemenin en yüksek noktasına ulaştığını göstermektedir.¹⁴⁸ Bu özel durumdan dolayı Şiraz şehrinin kitap sanatları açısından önemi büyüktür.

¹⁴⁸ Filiz Çağman - Zeren Tanındı, “Manuscript Production at The Kazaruni Orders in Safavid Shiraz”, *Safavid Art And Arthitecture*, ed. Sheila R. Canby (London: The British Museum Press, 2002), 43.

2.4. SANATKÂR SİLSİLESİ

Tezimiz içerisinde katalog bölümünde isimleri olan tüm sanatkârlar bu bölüm altında listelenmiştir. Sanatkârlar hakkında ulaşılabilen doğum tarihleri, aile bilgileri, sanata başlangıcı ve oluşturduğu üslup, bilinen öğrencileri ile ölüm zamanına kadar geçirdiği dönem hakkında bilgiler bulunmaktadır.

2.4.1. BİHZÂD

Geçmişi hakkında çok fazla bilgi olmayan Bihzâd, H.844 / M.1440 yada H.854 / M.1450 yıllarında Herat'ta doğmuş ve büyümüştür. İki kız ve iki erkek kardeşi olduğu ve erkek olanların sanatla uğraştığı düşünülmektedir. Bu kardeşlerden biri ressam Muzaffer Ali'nin babası Haydar Ali, diğeri ise, Horasanlı hattat Rüstem Ali'dir.¹⁴⁹ Yaklaşık M.1473-1506 yılları arasında Horasan valisi Sultan Hüseyin Mirza'nın sarayında saray ressamlığı yapmıştır. Sonrasında Safevi Şahı I. İsmail'in hizmetine girerek Şahın vefatına kadar onun hizmetinde yaşamıştır.¹⁵⁰

Herat müelliflerin belirttiği üzere Bihzâd önce Mir Ali Şir Nevai tarafından sonrasında Hüseyin Baykara tarafından isthidam edilmiştir.¹⁵¹ 1507'de Hüseyin Baykara'nın vefatından sonra Herat Özbek Muhammed Şeybani tarafından ele geçirilerek orada bulunan Bihzâd'ı sarayının sanatkârı yapmıştır. Sonrasında Herat'ı ele geçiren Safevi şahı I. İsmail tarafından Tebriz'e getirilerek sarayın sernakkaşı¹⁵² olarak atamıştır.¹⁵³ Şah İsmail Bihzâd'ı Herat'ı aldıktan hemen sonra Tebriz'e

¹⁴⁹ Muhammed Ali Karimzadeh Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I* (London: Interlink Longraph Ltd., 1985), 108.

¹⁵⁰ Fredrik Robert Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century. Vol-I* (London: London, B. Quaritch, 1912), 112.

¹⁵¹ Priscilla Soucek, "Behzâd, Kamal-al-Din", *Encyclopedia Iranica*, 1989.

¹⁵² Bu konuda yazılmış olan fermanın 4 Mayıs 1522 ya da 24 Nisan 1522'de yazıldığına dair iddialar bulunmaktadır. Mayıs tarihi Ebadullah Bahari'ye, Nisan ise, Anthony Welch'e aittir. Detaylı bilgi için bakınız: Ebadollah Bahari, *Bihzad Master of Persian Painting* (London & Newyork: I.B. Tauris Publishers, 1997), 179; Anthony Welch, "Art in Iran IX. Safavid to Qajar Periods", *Encyclopedia Iranica*, 2011.

¹⁵³ Bahari, *Bihzad Master of Persian Painting*, 180; Kad-ı Ahmed Kumî - Ahmed Süheylî-yi Hânsârî, *کلیستان هنر - Gülistân-ı Hüner* (Tahran: Farhang İran Vakfı Yayınları, 1352), 41; Biçer Özcan, "Minyatür Sanatının Tarihi Seyri ve Önemli Sanat Merkezleri", 8.

getirmemiştir. Nisan 1522’de yayınladığı ferman¹⁵⁴ ile Tebriz saray kütüphanesine atanmıştır.¹⁵⁵

Küçük çocukken anne ve babasını kaybeden ve hat sanatı üstadı olan Emir Ruhullah Mirek Herevi tarafından büyütülmüştür.¹⁵⁶ Sonrasında hocası Mevlana Mirek Nakkaş’dan tezhip ve resim öğrenimine başlamıştır.¹⁵⁷ Gelibolulu Mustafa Âli’ye göre Tebrizli Pir Seyyid Ahmed’in de öğrencisi olmuştur.¹⁵⁸ Bihzâd’ın birçok sanatkârın tedrisatından geçmesi onun gelişmesini sağlayarak sanatını geliştirmesine sebep olmuştur.¹⁵⁹ Hatta bu kadar öğrenci yetiştirmesine binaen “Bihzâd Mektebi” ismi ile anılmıştır. Öğrencileri hakkında “Bihzâd mektebinden çıkmadır” şeklinde tanımlama yapılmıştır.¹⁶⁰

Bihzâd’ın hayatının son dönemleri Tebriz ve Kazvin arasında geçmiştir. Ölümü ise, yeğeni Mevlana Rüstem Ali’yi ziyaret etmiş ve sonrasında hastalanıp H.942 / M.1535 yılında vefat etmiştir. Mezarı İran’da meşhur şair Kemal Hocendi’nin yanında Kemal bahçesinde dir.¹⁶¹

Bihzâd’ın karakteri açısından bakıldığında kendini işine adan, alçakgönüllü ve dünya heveslerinden uzaktır. Hiç evlenmeyen ve çocuğu olmayan sanatkâr dindar ve tutumlu bir hayat yaşamıştır.¹⁶²

1524 yılında Şah Tahmasb’ın saray sanatkârları arasında adı geçtiğinden o tarihlerde halen hayatta olmalıdır.¹⁶³

¹⁵⁴ Priscilla Soucek belgenin mektup formunda olduğu ve Fransa’da Bibliothèque Nationale de France arşivinde Supp.Persan 1842 numaralı eserde korunduğunu belirtmektedir. Detaylı bilgi için bakınız: Soucek, “Behzâd, Kamal-al-Din”.

¹⁵⁵ Mukaddema Mukhtarovna Ashrafi-Aini, “The School of Bukhara to c.1550”, *The Arts of The Book in Central Asia*, ed. Basil Gray (London: Unesco Publishing, 1979), 249.

¹⁵⁶ Bahari, *Bihzad Master of Persian Painting*, 38; Ya’qûb Azhand, “**نظام سنتی استاد - شاگردی نقاشی**”, **منرهای زیبا 10 (2002)**, 9.

¹⁵⁷ Bahari, *Bihzad Master of Persian Painting*, 38; Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 110.

¹⁵⁸ Âli Gelibolulu Mustafa, *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları (Menakıb-ı Hünerverân)*, çev. Müjgan Cunbur (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982), 112.

¹⁵⁹ Nilüfer Ersoy, *Timurlu Dönemi Sanatında Kemal’üddin Bihzad* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 28.

¹⁶⁰ Celal Esad Arseven, “Türk Sanatı”, *Sanat Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965), 2067.

¹⁶¹ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I* - **نقاشان قدیم ایران احوال و آثار**, **116-115**.

¹⁶² Bahari, *Bihzad Master of Persian Painting*, 42.

¹⁶³ Robinson, *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century*, 22.

Osmanlı ile yapılan Çaldıran savaşı sırasında başkent Tebriz'in elden çıkacağını anladığında saray sanatkârlarını bir mağarada saklayıp Osmanlıların eline geçmesini engellemiştir.¹⁶⁴ Bu durum Safevi resminin kırılma noktalarından biridir.

Bihzâd'ın kendi imzasını taşıyan en eski eser 1489 tarihlidir.¹⁶⁵ Tebriz'e geldikten sonra oraya hâkim olan Bağdat ve orada gelişmiş olan Tebriz üslubunu değiştirerek çok farklı bir üslup oluşturmuştur. Bu üslupta tabiat görüntüsü öne çıkmış, figürler canlıymış gibi hareketli renklendirilmiştir.¹⁶⁶

Bihzâd'ın imzalarının gerçekçiliği çok karışıktır. Onu takip eden çok sayıda öğrencisi olması hasebiyle onun çizgilerine çok yakın örnekler vermişlerdir. Yapmış olduğu eserler kendi döneminde çok rağbet görmüş, meraklıları tarafından talep edilmiştir. Hatta çok güzel olan işlerin altlarına “Bihzâd'a layık” gibi imzalar atılmıştır.¹⁶⁷ Yaptığı işler çok kıymetli olduğundan dolayı başkaları imzasını taklit etmiştir. Dünya müzelerinde birçok eserde sahte Bihzâd imzaları görülmektedir.¹⁶⁸

Bihzâd'ın döneminde Tebriz'de yaptığı bilinen yazma yoktur. 1527 tarihli Şah Tahmesp Şehnamesi olarak bilinen eserde Tebriz sarayında olduğu bilindiğinden esere katkısının bulunma ihtimali vardır.

Kalem-i Siyahi tek yaprak resimlerinin Herat döneminde yapıldığı ve yapan kişiler arasında Bihzâd'ın da olduğu bilinmektedir.¹⁶⁹

Safevi döneminde sanatkârlar hakkında bilgi veren kaynaklarda Bihzâd'ı Uygur döneminin meşhur sanatkârı ve din adamı Mani'nin seviyesinde olduğu söylenmiştir. Yaşadığı dönemde Mani nasılsa, Safevi döneminde de Bihzâd o şekilde ustalığa sahip olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁴ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 39.

¹⁶⁵ نگره - فریده آفرین, “A Study on Authorship in Kamal ud-Din Behzad And Reza Abbasi's Works - مؤلف و آثار کمال الدین بهزاد و رضا عباسی”, *The Scientific Journal of NAZAR Research Center For Art, Architecture & Urbanism* Vol.10/25 (Summer 2013), 94.

¹⁶⁶ Kumî - Hânsâri, *گلستان هنر - Gulistân-ı Hüner*, 41; Adamova - Bayani, *Persian Painting*, 160.

¹⁶⁷ David Talbot Rice, *Islamic Art Revised Edition* (Toledo: Thames and Hudson, 1975), 223-224.

¹⁶⁸ “Behzad, Kemalü'd-din Üstad”, *Türk Ansiklopedisi*, thk. Avni Yukaruç (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968), 366.

¹⁶⁹ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 125.

¹⁷⁰ Minorsky, *Calligraphers And Painters A Trease By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi (circa A.H. 1015/A.D. 1606)*, 179; Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 95.

Muhammed Haydar Mirza Duġlat'ın¹⁷¹ yazdığına göre Bihzâd genel tasarım ve kompozisyonlarındaki yeteneğinin yanında en büyük başarısı mekân tasarımındaki ustalığıdır.¹⁷² Bihzâd'ın tasarımındaki kompozisyonların genel yapısı daire formuna dayanmaktadır. Figürlerin hareketleri bu dairesel yapıya eşlik etmektedir.¹⁷³

Bihzâd'ın sanatsal başarısında önemli noktalardan biri de kişilerin yaş, fiziksel görüntü ve duygusal durumları gibi özelliklerini başarılı bir şekilde yansıtmasıdır. Fırçasının inceliği, ayrıntıları, renkleri yumuşak kullanımındaki başarıları da isminin duyulmasında etken unsurlardır.¹⁷⁴

Bihzâd'ın renk yelpazesi geniş, manzaraları çorak ve ıssız, ağaçlar oldukça kıvrımlı ve yapraksız olarak tasvir edilmiş örnekleri bulunmaktadır. Özellikle kıvrımlı ağaç dalları nispeten imzası gibi olmuştur.¹⁷⁵ Özellikle sakal taraması ile öne çıkan Bihzâd¹⁷⁶, figürleri farklı açıdan tasvir ederek, karakterleri canlı, günlük hayattan örneklerdendir. Figürlerin yüz ifadelerindeki duygularını aktarmaya gayret etmiştir.¹⁷⁷

Bihzâd'ın renk şemasında mavi, yeşil, kırmızı, turuncu, açık turuncu, açık kahverengi ve altın renkleri yer almaktadır. En iyi örnekler toprak renklerinde ve grinin sıcak tonları ile mavi, yeşil ve kırmızının uyumlu bir şekilde kullanılmıştır.¹⁷⁸

Bihzâd'ın oluşturduğu üslup Tebriz'de yeni yetişen Mir Musavvir, Mir Seyid Ali, Muhammedi ve Rızâ-yi Abbâsî' gibi kişiler tarafından devam ettirilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷¹ Detaylı bilgi için bakınız: Enver Konukçu, "Haydar Mirza", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998).

¹⁷² Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 95.

¹⁷³ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 96.

¹⁷⁴ Ernst J. Grube, *The Classical Style in Islamic Painting The Early School of Herat And Its Impact on Islamic Painting of The Later 15th, The 16th And 17th Centuries* (Venice: Edizioni Oriens, 1968), 30.

¹⁷⁵ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 97.

¹⁷⁶ Grabar, *Masterpieces of Islamic Art*, 39.

¹⁷⁷ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 24.

¹⁷⁸ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 96.

¹⁷⁹ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 24.

2.4.2. SULTAN MUHAMMED

Sultan Muhammed 16. Yüzyıl İran coğrafyasında özellikle Tebriz resim okulunun önemli sanatkârlarındandır. Döneminde Bihzâd üslubunu devam ettirmiş, yazma eserler haricinde kumaş tasarımları ile de ismini duyurmuştur.

Kaynaklarda Sultan Muhammed isminin haricinde Mahmud ismide bolca geçmektedir. Bu isimlerden Horasanlı Şeyhzade Mahmud ve Üstad Sultan Mahmud'un aynı kişi olma ihtimali oldukça fazladır.¹⁸⁰

M.15. (H.10.) yüzyıl sonu – M.16.(H.11.) yüzyıl başında Herat şehrinde doğmuş olan Muhammedî'nin tam adı Sultan Muhammed Herevî'dir. Şah İsmail onu Herat'tan Kazvin'e oradan da Tebriz'e götürmüştür.¹⁸¹

Herat kökenli olması hasebiyle Doğu İran'dan gelen Timur dönemi sanat akımını Batı İran'daki yeni gelişen Tebriz üslubu ile birleştirmiştir. Sultan Muhammed ve arkadaşları vasıtasıyla da Tebriz, dönemin en mükemmel ve üretken sanat okulu olmuştur. Bu kişilerin sanata yaptıkları katkılar ile birlikte Osmanlı ve Babür resim okullarının gelişimine katkı sağlamışlardır.¹⁸²

Herat'ta Bihzâd'ın öğrencisi olarak sanat hayatına başlayan Sultan Muhammed¹⁸³, Timur devleti yıkılıp Safevi devletinin kurulması ile birlikte Tebriz sarayına gelmiştir. Bihzâd haricinde bir diğer hocası da Aga Mirek¹⁸⁴'tir.¹⁸⁵ Sultan Muhammed Bihzâd'dan hareketli figür resmetme özelliğini ve tasarımdaki gruplandırma bilgisini, Mirek'ten ise, figürlerin nasıl zerafetli yapılacağını öğrenmiştir. Muhammed, Çin resminden oldukça etkilenmiş hatta bazı Çin

¹⁸⁰ Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century. Vol-I*, 116.

¹⁸¹ Muhammed Ali Karimzadeh Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III نقاشان قدیم ایران احوال و آثار* (London: Satrap Yayınları, 1991), 1103.

¹⁸² Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 10.

¹⁸³ Gülnihal Küpeli, "Savaşçı Bir Sanatkârın Kaleminden Safevî Sarayındaki Müzehhib ve Nakkaşlara Dair", *Akdeniz Sanat* 13/24 (19 Temmuz 2019), 72.

¹⁸⁴ Aga Mirek hakkında detaylı bilgi için bakınız: Minorsky, *Calligraphers And Painters A Trease By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi* (circa A.H. 1015/A.D. 1606), 185.

¹⁸⁵ Laurence Binyon vd., *Persian Miniature Painting: Including a Critical And Descriptive Catalogue of The Miniatures Exhibited at Burlington House Ocak - Mart 1931* (Newyork: Dover Publications, Inc., 1971), 115; Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century. Vol-I*, 61.

resimlerini kopyalamıştır. 17. Yüzyılda çokça görülmeye başlanan lake kalem kutularının ilk örneklerini hocası Bihzâd ile yaptığı bilinmektedir.¹⁸⁶

Sultan Muhammed, H.921/M.1515 yılında Herat valisi olan Şah Tahmasb’a resim eğitimi vermiştir. Hatta Sultan Muhammed, Şah İsmail Herat’ı ele geçirdikten sonra vali olarak atadığı oğluna sanat öğrenimi için geride bıraktığı sanatkârlardandır.¹⁸⁷ Gelecekte Şah olacak Tahmasb, bu eğitimi ile sanata ilgisini çoğaltmış ve kendine sanatkârlardan oluşan bir atölye oluşturmuştur. Sonrasında devletin başına geçen Şah’ın sanat atölyesinin önemli sanatkârlarından biri de Sultan Muhammed olmuştur.¹⁸⁸

Sultan Muhammed’in üslubunda figüratif tasarımlardaki yumuşak ve akıcı düzen öne çıkmaktadır. Figürlerde kadınların ve gençlerin yüzlerinde uyguladığı işçilik üst düzey bir kalitededir.¹⁸⁹ Ayrıca kayalıkların arasına gizlenmiş insan ve diğer canlılar da sıkça kullandığı tasarım öğeleridir.¹⁹⁰ Şah Tahmasb Şehnamesinde yaptığı köpüren ve dalgalı gibi görünen kayalar¹⁹¹ özgün tasarımlarına örnektir. Yapmış olduğu tasarımlardaki leopardların üzerindeki işçilik gerçeğe yakın oranda başarılı olup, onun dehasını gösteren detaylardandır.¹⁹² Ayrıca dönemde yaptığı resimlerin yanında altın ve siyah renk ile yaptığı kumaş desenleri ile de bilinmektedir.¹⁹³ Muhammed bulutları sade, dağları pürüzsüz ve çıplak şekilde, renkleri de parlak ve canlı renklerden seçmiştir.¹⁹⁴

Dönemin en gösterişli ve kıymetli eseri Şah Tahmasb için yapılmış olan meşhur “Şahnâme-i Şah Tahmasb (1525-35)” isimli eserdir. Sultan Muhammed’de

¹⁸⁶ Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century*. Vol-I, 61-76.

¹⁸⁷ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 41.

¹⁸⁸ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 38.

¹⁸⁹ Seyed Reza Hoseini - Zohreh Sepasi, “A Comparative Study of Safavid Fabric Designs with Miniatures in School of Second Tabriz (With a Focus on the Works of Sultan Mohammad, Mir-Musavvir and Mir-Sayyid Ali)”, *Journal of History Culture and Art Research* 7/5 (31 Aralık 2018), 285.

¹⁹⁰ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 56.

¹⁹¹ Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 521.

¹⁹² Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 37.

¹⁹³ Hoseini - Sepasi, “A Comparative Study of Safavid Fabric Designs with Miniatures in School of Second Tabriz (With a Focus on the Works of Sultan Mohammad, Mir-Musavvir and Mir-Sayyid Ali)”, 285.

¹⁹⁴ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, 1104.

birçok kıymetli sanatkâr ile birlikte bu eserde görev almıştır. Özellikle “Keyumers’in Meclisi” konulu resim İran Safevi minyatürünün zirve resmi olarak kabul edilir.¹⁹⁵

Safevi dönemi Tebriz resim okulu içerisinde yaptığı önemli resimlerden bir diğeri de Şah I. İsmail’in diğer oğlu Sam Mirza için yapılmış olan Hafız’ın Divanıdır. Bu divanda Sultan Muhammed’in yaptığı saray sahnesi onun fırça kabiliyeti ile tasarım gücünü gösteren önemli resimlerdendir.¹⁹⁶

Safevi resim okulunda önemli bir konumda olan Sultan Muhammed kendinden sonrası için öğrencilerde yetiştirmiştir. Kendi oğlu olan Mevlana Mirza Ali, Muhammedî, Mirza Ali, Muhammed Bey, Mir Hasan Dehlevi, Hüseyin Kazvini, Kasım el-İraki gibi kıymetli sanatkârlar ondan eğitim almışlardır.¹⁹⁷

Sultan Muhammed Tebriz okulunda iken Safevi prenslerini konu alan kalem-i siyahi resimleri yapmıştır. Onun yaptığı bu resimleri öğrencisi olan Muhammedî de devam ettirmiştir.¹⁹⁸

Sultan Muhammed muhtemelen H 962/ M 1555¹⁹⁹ yılında vefat etmiş ve Bihzâd ve Kemal Hocendi’nin yanına Tebriz’deki Kemal Bahçesi’ne gömülmüştür.²⁰⁰²⁰¹

2.4.3. MİR MUSAVVİR

Mir Musavvir’in fırçası, yumuşak, akıcı şekildedir. Tasarımlarında dairesel formları tercih etmiş, renkleri uyumlu olarak kullanmıştır.²⁰² Usta sanatçı Bihzâd’ın öğrencisidir. Ayrıca Gelibolulu Mustafa Âli onu sultaniyeli olarak

¹⁹⁵ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 11.

¹⁹⁶ Gray, *Persian Painting*, 130.

¹⁹⁷ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 38.

¹⁹⁸ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i Işfahān*, 126.

¹⁹⁹ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 71-72.

²⁰⁰ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I - آ و احوال و نقاشان قدیم ایران* 219

²⁰¹ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 41; Kumî - Hânsârî, *گلستان هنر - Gülistân-ı Hüner*, 181.

²⁰² Hoseini - Sepasi, “A Comparative Study of Safavid Fabric Designs with Miniatures in School of Second Tabriz (With a Focus on the Works of Sultan Mohammad, Mir-Musavvir and Mir-Sayyid Ali)”, 285.

isimlendirmiştir.²⁰³ Mir Musavvir aslen Bedahşan'ın yerlisidir. Düzgün çalışan ve güzel resimler yapan bir portre ustasıdır.²⁰⁴

Dost Muhammed²⁰⁵, “Camhane” diye anılan Behram Mirza Sarayının duvar resimlerini Mir musavvir ile Âga Mirek'in birlikte yaptığından bahsetmektedir.²⁰⁶

Mir Musavvir, Aga Mirek, Şeyhzade, Dost Muhammed, Sultan Muhammed ve Bihzâd gibi sanatkarlar ile Tebriz resim okulunda Şah I. Tahmasp şehnamesi için çalışmıştır. Ayrıca günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Metropolitan Museum'da bulunan Nizami Hamsesi'nin minyatürlerinin 14'ü Şeyhzade'ye, diğerleri ise, Mir Musavvir'e atfedilmektedir.²⁰⁷ Ayrıca Houghton Şehnamesi olarak yanlış isimlendirilen Şah Tahmasp şehnamesinde de oğlu Mir Seyyid Ali ile birlikte çalışmıştır.²⁰⁸

1544 yılında Babür devleti Sultanı Hümayun Safevi devletine sığınmış ve geri dönerken Şah'ın izni ile sarayda görevli olan beğendiği sanatkarları yanında götürmüştür.²⁰⁹ Tebriz ve Kazvin gibi atölyelerde çalışmış olan Mir Musavvir de oğlu Mir Seyyid Ali ile birlikte Babürlü devleti maiyetine katılmak üzere Delhi'ye taşınmıştır.²¹⁰ Mir Musavvir ve oğlunun Babür devleti himayesine geçmesi ile Babür resim okulunda canlanma başlamış ve Safevi resim tarzına yakın resimler üretilmeye başlamıştır.

Mir Musavvir'in resim tarzında genç erkek ve bayan figürleri ustalıklı aktarılmıştır.²¹¹

Mir Musavvir'in kişiliği hakkında kaynaklarda çok kontrollü olduğu kendine hâkim olmayı iyi bildiği belirtilir. Ayrıca nazik ve erkeğe özgü zarafeti ile karşısındakileri etkilediğine de dikkat çekilmektedir.²¹²

²⁰³ Gelibolulu Mustafa, *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları (Menakıb-ı Hünerverân)*, 113.

²⁰⁴ Minorsky, *Calligraphers And Painters A Trease By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi (circa A.H. 1015/A.D. 1606)*, 184.

²⁰⁵ Dost Muhammed hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Chahryar Adle, “Dust-Mohammad Mosawwer”, *Encyclopedia Iranica*, 2013.

²⁰⁶ Filiz Çağman, “Âgâ Mirek”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988), 1/447.

²⁰⁷ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 135-137.

²⁰⁸ Welch, *A King's Book of Kings The Shah-Nameh of Shah Tahmasp*, 22.

²⁰⁹ Canby, *Persian Painting*, 83.

²¹⁰ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 51.

²¹¹ Welch, *A King's Book of Kings The Shah-Nameh of Shah Tahmasp*, 20.

²¹² Stuart Cary Welch, *Wonders of The Age Masterpieces of Early Safavid Painting, 1501-1576* (Amerika: Fogg Art Museum, Harward University, 1979), 25.

Sonuç olarak Safevi coğrafyasında doğmuş, dönemin en önemli sanatkârlarından olmuş ve kıymetli eserlerin üretimlerine katılmıştır. Hayatının son demlerini kendi gibi sanatkâr olan oğlu ile birlikte Babür imparatorluğu himayesinde geçirmiş ve orada vefat etmiştir.

2.4.4. SADIK-Î BEY AFŞAR

16. yüzyılda 1533-34 tarihlerinde Tebriz’de dünyaya gelmiş, sanatçılığının yanında gezgin, tezkireci ve şair olarak çeşitli dallarda eserler vermiştir. Yirmili yaşlarında babasını kaybetmiş ve Kalenderi dervişleri ile ülkenin bazı bölümlerini gezmiştir.²¹³ Sadık-î’nin erken dönemleri hakkında bir diğer bilgi de H.940 – M.1561 yılında Tebriz’de doğduğu, yirmili yaşlarında iken babası öldürüldüğü ve Şah II İsmail döneminde kütüphanede çalışmaya başladığı şeklindedir.²¹⁴

Sanatkârlığının yanında kitap yazarı olan Sadıkî Bey, kendi yazdığı Külliyyat-ı Sadıkî isimli eserinde Hüdabendâl kabilesinden olduğunu, Suriye’den Şah II. İsmail’i desteklemek için geldiğini ve sonrasında Irak ve Azerbaycan’a yerleştiğini söylemektedir. Ailesi Tebriz’e yerleştikten sonra burada doğduğunu da belirtmektedir.²¹⁵ Sonraki dönemde Kazvin’de zaman geçirmiş ve en son İsfahan’a yerleştiği bilinmektedir.²¹⁶ Sadıkî yazmış olduğu bir diğer kitap olan Mecma’u’l-havas isimli tezkiresinde belirttiğine göre Tebriz haricinde Kazvin, İsfahan, Yezd, Gilan, Lahican, Eberkuh, Astarabad, Hemedan ile Bağdat, Necef, Kerbela ve Halep’te bulunmuştur.²¹⁷

²¹³ Gülnihal Küpeli, “Sâdikî Bey Efşâr”, *İslâm Düşünce Atlası Yeni Edisyon*, ed. Halil İbrahim Üçer, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 360 (İstanbul: Konya Kültür A.Ş., 2022), Yenileme Dönemi/1677; Mehmet Dağlar, “Safevi Sarayında Bir Kalenderi Dervîşi: Sadıkî Bey Avşar”, *Kültür ve Medeniyetler Tarihi*, ed. Semiha Nurdan - Muhammed Özler (XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), IV. Cilt/451.

²¹⁴ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I - آ و آ* نقاشان قدیم ایران احوال و آ 166 ثار,

²¹⁵ Ali Nihat Kundak, “Çıraklıktan Ustalığa”: *Safevî Döneminin Önde Gelen Bazı Kalem-i Siyahî Nakkaşları*, ed. Aslıhan Erkmen - Şebnem Tamcan Parlador (İstanbul: Lale Yayıncılık, 2022), 384.

²¹⁶ D. Fairchild Ruggles (ed.), *Islamic Art and Visual Culture: An Anthology of Sources* (Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2011), 50.

²¹⁷ Mehmet Nuri Çımarcı, “Sâdikî-i Efşârın Tebriz Milli Kütüphanesindeki Külliyyatı ve Türkçe Manzumeleri”, *Turkish Studies* 7/3 (2012), 815; Ruggles, *Islamic Art and Visual Culture*, 50.

Sadık-i Bey Afşar gençliğinin ilk yıllarında Muzaffer Ali'nin etrafında gecesini ve gündüzünü geçirmesinden dolayı “Sadık-i” lakabını almıştır. İlk zamanları eğitimi çok iyi gitse de sonrasında işler istediği gibi gitmeyince resim yapmayı bırakıp derviş hayatı yaşamıştır. Derviş hayatı devam ederken Hamedan valisi Emir Han, Sadık'ın adını duymuş ve onu çalışanlarının arasına katmıştır.²¹⁸

Şah II. İsmail döneminde saray kütüphanesinde olan Sadık-î I. Abbas döneminde ise, kütüphanenin başı olarak atanmıştır.²¹⁹ Sadıkî, Muhammed Hütabende döneminde saraydan uzaklaşıp savaşa katılmış ve I. Şah Abbas döneminde kendisine kitabdarlık görevi tevdi edildiği için tekrardan saraya geri dönmüştür.²²⁰

Karakter olarak huysuz, kibirli biri olduğu ve arkadaşlarına ve çevresine kaba davrandığı bilinmektedir. Çalıştığı kütüphanede ilk zamanlar bu huyları hoşgörülse de zaman ilerledikçe iş daha da kötüleşmiş ve Şah'ın gözünden düşmüştür. Buna rağmen yaşına hürmeten hayatının sonuna kadar bu görevi devam ettirmesine izin verilmiştir.²²¹

Sanat eğitimine Kemaleddin Bihzâd'ın yeğeni olan Muzaffer Ali ile başlamıştır.²²² Sadıkî döneminde resim sanatında renkleri, portreleri ve resimdeki detayları muhteşem bir uyumla kullanmıştır.²²³ Safevi resim tarihi süresinde geleneksel üslupta çalışıp, Avrupa tarzı resim denemeleri (Ferengî Sâz) yapan ilk ressamlardır.²²⁴ Döneminde Rızâ-yî Abbasi ile birlikte en meşhur sanatkârlardandır. Bu sebeple yaptığı tasarımlar ve eserler her zaman tercih sebebi olmuştur.²²⁵

Sadıkî Bey yaptığı tek yaprak resimlerde konu seçimi olarak tamamen kendi isteklerini öne çıkarmıştır. Önceki dönemlerde sipariş olarak yapılan resimler onunla

²¹⁸ Eskandar Monshi - Roger M. Savory, *History of Shah Abbas The Great (Tarik-i Alamara-Ye Abbasi)* (Amerika: Westview Press, 1930), Volume I/271.

²¹⁹ Monshi - Savory, *History of Shah Abbas The Great (Tarik-i Alamara-Ye Abbasi)*, Volume I/272.

²²⁰ Küpeli, “Sâdıkî Bey Efşâr”, Yenileme Dönemi/1678.

²²¹ Monshi - Savory, *History of Shah Abbas The Great (Tarik-i Alamara-Ye Abbasi)*, Volume I/272; Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, 268.

²²² Azhand, *Maktab-i Nigârgarî-i İsfahân*, 147.

²²³ Kumî - Hânsâri, *گلستان هنر - Gulistân-ı Hüner*, 191.

²²⁴ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 13.

²²⁵ Filiz Adıgüzel Toprak, “Minyatürde ‘Çizgi’: Rızâ-yî Abbâsî'nin Tek Sayfa Minyatürleri”, *Art-Sanat* 0/3 (09 Şubat 2015), 129.

birlikte özgürleşmiştir.²²⁶ Bu etki 16. yüzyıldan 17. yüzyıla geçiş sırasında tüm Safevi resminde görülmektedir. Sanatçılar öncesinde saray ve çevresine resim üretimi yaparken, 17. yüzyıl ile birlikte kişisel çalışmalarını yapmaya başlamıştır.

Sadıkî Bey Şah II. İsmail döneminde Şah için hazırlanan şehnamenin yapımında da çalışmış ve altı adet resim çizimi yapmıştır.²²⁷

Tasarımlarında daha çok Kazvin tarzı olan yuvarlak yüz, zayıf dudak, ince ve uzun boylu insanlar gibi özellikler gösterirken, Şah I. Abbas'ın hizmetine girdikten sonra İsfahan resim üslubunun özellikleri görülmeye başlamıştır.²²⁸ Sadıkî'nin tek yaprak resimlerinde figürler uzun, ince ve zayıf, dudakları küçük ve birleşik gibi Kazvin özellikleri görülmektedir.²²⁹ Sanatının son dönemlerinde dönemdaşı olan Rızâ-yî Abbasi'den fazlaca etkilenmiş ve yaptığı resimleri onun yaptıklarına benzetmeye başlamıştır.²³⁰

Şah I. Abbas için yapılmış olan şehnamede Sadıkî Bey'in yaptığı simurgun Zal'ı yuvasına taşıdığı resim, Anthony Welch tarafından tüm Safevi resimleri içerisinde en iyi tablo olarak tanımlanmıştır.²³¹

Sadıkî Bey Afşar 1580-1609 tarihleri arasında Safevi coğrafyasında tanınmakta olan Avrupa ressamlarından bazılarının yaptığı dini ve mitolojik sahneleri içeren resimleri taklit ederek bir mecmuaya kalem-i siyahi üslubunda resimler yapmıştır.²³²

2.4.5. LÜTFULLAH

Sanatkâr Lütfullah hakkında sadece ölüm tarihi olan H.997 – M.1589²³³ tarihi ile sanatkâr Muhammedî'nin hocası²³⁴ olduğu haricinde başka bilgimiz bulunmamaktadır.

²²⁶ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 50.

²²⁷ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 148.

²²⁸ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 109.

²²⁹ Canby, *Persian Painting*, 94.

²³⁰ Canby, *The Rebellious Reformer*, 35.

²³¹ Stuart Cary Welch vd., *From Mind, Heart, And Hand: Persian, Turkish, And Indian Drawings From the Stuart Cary Welch Collection* (New Haven ; London : Cambridge, Mass: Yale University Press ; Harvard University Art Museums, 2004), 54.

²³² Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 165.

²³³ Muhammed Khazai, *کیمیای نقش - Kimya-i Nakkaş* (Tahran: Sepehr Matbaası, 1368), 49.

2.4.6. MUHAMMEDİ

Gelibolulu Mustafa Âli kitabında Muhammed'in Sultan Muhammed'in oğlu olduğunu belirtir ve ona "Muhammed Big" ismini vermektedir.²³⁵ Tam olarak ne zaman öldüğü belli olmayan Muhammedi'nin doğum tarihi ise tahmini 1576-88 yılları arasında olduğu ve Herat'ta yaşadığı bilinmektedir. Şah I. Abbas'ın lalalığını yapan Ali Kuli Han için çalışmıştır.²³⁶ Heratlı olduğunu Rızâ-yi Abbâsî'nin yaptığı ve onu tasvir eden resme "Herevî" metnini yazmasından anlaşılmaktadır. Yine aynı nottan anlaşıldığı kadarıyla 1527-1584 yılları arasında yaşamıştır. Sultan Muhammed'in hem oğlu hem de öğrencisi olan Muhammedi'nin²³⁷ erken üslubu babasının tavrına benzemektedir. Olgun dönemine ise, 1575 yılları civarında ulaştığı düşünülmektedir. Sonraki dönemde tek yaprak resim ustası olmuş ve çok fazla örnek üretmiştir.²³⁸

Tarihçi İskender Bey'in yazdığı "Tarih-i Alam Ara-i Abbâsî" kitabında Muhammedi'yi öncelikli ressamlar²³⁹ arasında saymamasından dolayı onun saray dışında çalışan sanatkârlar arasında olabileceği düşünülmektedir.²⁴⁰ Muhammedi H.977 / M.1570 ile H.985 / M.1577 yılları arasında Kazvin'de, H.985 / M.1577 ile H.995 / M. 1587 yılları arasında da Herat'ta faaldir. Önceleri II. İsmail'in saray kütüphanesinde çalışmıştır. Sonrasında da kısa dönem başta kalan Muhammed Hudabande'nin döneminde Horasan'a gitmiştir.²⁴¹ Heratlı olan Muhammedi Herat Özbeklerin elinde geçtikten sonra dahi sanatsal faaliyetlerine devam etmiştir.²⁴²

Muhammedi olarak imzalarını atan ve 16. yüzyıl ortası ile 17. yüzyıl başları arasında eserlerini vermiş olan kişi ile Heratlı olan Muhammedi muhtemelen aynı

²³⁴ Muhammed Ali Karimzadeh Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار* (London: Satrap Yayınları, 1990), 559.

²³⁵ Gelibolulu Mustafa, *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları (Menakıb-ı Hünerverân)*, 113.

²³⁶ Kundak, *Zeren Tanında Armağanı İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü*, 381.

²³⁷ Robinson, *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century*, 23; Dimand, *A Handbook of Mohammedan Decorative Arts*, 42.

²³⁸ Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*, 34.

²³⁹ İskender Bey kitap içerisinde Mir Zeynel Abidin, Sadıkî Bey, Siyavuş Gürci, Şeyh Muhammed ve Rızâ-yi Abbâsî'yi birincil sanatkârlar olarak zikretmektedir.

²⁴⁰ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 237.

²⁴¹ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 69.

²⁴² Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 126.

kişidir. Heratlı Muhammedi 1570-80 civarlarında Abbas Mirza'nın korumasında olan Ali Kuli Han Şamlu için tek yaprak resimler ürettiği kayıtlarda bulunmaktadır.²⁴³

Muhammedi ve Sadıkî Bey'in oluşturduğu tavır, 16. yüzyıl sonu ve 17. Yüzyıl başlarında oluşmaya başlayan İsfahan resim okulunun temellerini oluşturmuştur.²⁴⁴ Dönemine denk geldiği için tek sayfalık resimler yapmış ve bunun öncülerinden olmuştur.²⁴⁵ Muhammedi renk tasarımıda çok yetenekli olup pigmentleri yoğun şekilde ustaca kullanmıştır.²⁴⁶

Muhammedi'nin önemli göstergelerinden biri insan duruşlarıdır. Özellikle hareketli olmalarına dikkat etmiştir. Bu şekilde yapılan tasarıma hareket katarak durağanlıktan uzaklaştırmıştır.²⁴⁷ Ayrıca bir diğer özelliği de günlük olayları aktarmasıdır. Kırsal yaşamdaki yaşantıyı yansıtmaya önem vermiştir.²⁴⁸

2.4.7. HABİBULLAH

Asıl adı Mevlana Habibullah olan sanatkâr aslen Save'lidir. Save şehrinde Kum şehrine gelmiş ve burada Kum şehri hükümdarı Hüseyin Han Şamlu tarafından desteklenmiştir. Sonraki dönemde onunla birlikte Herat'a geçmiştir. Herat'ta Abbas Mirza (sonrasında Şah I.Abbas)'ya hizmet etmeye başlayan Habibullah sonrasında Kazvin'e nakledilip saray kütüphanesinde çalışmaya başlamıştır.²⁴⁹ Sonrasında başkent İsfahan'a taşınınca Kazvin'den İsfahan saray kütüphanesine gitmiştir.²⁵⁰

Habibullah, Siyavuş Gürci, Sadık-î Bey Afşar ve Rızâ-yî Abbasi gibi sanatkârlar ile aynı dönemde saray kütüphanesinde çalışmıştır. Bu grupla birlikte ortak kitap projelerinde bulunmuş ve resimler yapmıştır.²⁵¹ Hatta Şah I. Abbas için

²⁴³ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 89; Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 567.

²⁴⁴ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 28.

²⁴⁵ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 126.

²⁴⁶ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 126.

²⁴⁷ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 105.

²⁴⁸ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 69.

²⁴⁹ Minorsky, *Calligraphers And Painters A Trease By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi (circa A.H. 1015/A.D. 1606)*, 191.

²⁵⁰ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 158.

²⁵¹ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 154.

hazırlanan şehnamenin sanatkârları arasında oda vardır. Diğer sanatkârlar ile birlikte İsfahan'daki saray kütüphanesine gelmiş ve burada çalışmıştır.²⁵²

Habibullah derviş yapılı bir kişi olup insan suretlerinde ve eser taklidinde emsalsizdir.²⁵³ Habibullah kendi döneminde yapmış olduğu tek yaprak resimler sonraki dönemde sanatkârlar için iyi ve kaliteli örnekler olmuştur.

2.4.8. RIZÂ-yi ABBÂSÎ

Rızâ-yi Abbasi Mevlana Ali Asgar'ın oğlu olup babasının peşinden giderek Uygur ressamı Mani ve Tebriz üstadı Bihzâd'dan sonra Safevi devrinde görülen usta resamlardandır. Safevi tarihçisi Kadı Ahmed ondan “güzelliğin ressamı” diye bahseder ve “Mani ile Bihzâd yaşıyaydı ellerinden öperdi” şeklinde övmektedir.²⁵⁴

Rızâ-yi Abbasi Türkmen²⁵⁵ kökenli olup, sanatçı bir aileden gelen sanatkârdır. 1565'te²⁵⁶ doğduğu düşünülen Rızâ'nın babası Ali Asgar, Şah I. Tahmasb'ın sarayındaki sanatkârlardan olup, Şahın kararnamesi ile birlikte saraydan uzaklaşmış ve Meşhed'e taşınmıştır. Sanat hamisi İbrahim Mirza'nın nakkaşhanesinde eğitim görmüş olmalıdır. Sadıki Bey'in öğrencisi olduğu dönemde Şehname projesinde çalışırken kütüphanede çalışmaya başladığı düşünülmektedir.²⁵⁷

Rızâ'nın adının sonundaki Abbasi ünvanı Şah Abbas tarafından ona bahşedilmiş olmalıdır. Rızâ-yi Abbâsî' unvanını 1603 tarihi ile birlikte kullanmaya başlamıştır.²⁵⁸ Bu durum Rızâ'nın eserlerindeki ustalık ve başarıların Şah tarafından tanındığının ve beğenildiğinin göstergesi olarak verildiğine kanıttır.²⁵⁹ Rızâ bu ünvanı çok sevmiş ve hayatının sonuna kadar kullanmaya devam etmiştir.

Rızâ'nın gezerken boya kutusu ve fırçasını yanından ayırmadığı, yapmak istediği resimleri tercihen bulunduğu çevreden aldığı anlaşılmaktadır. Geleneksel

²⁵² Azhand, *Maktab-i Nigârgarî-i İsfahân*, 158.

²⁵³ Azhand, *Maktab-i Nigârgarî-i İsfahân*, 158.

²⁵⁴ Minorsky, *Calligraphers And Painters A Trease By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi (circa A.H. 1015/A.D. 1606)*, 192.

²⁵⁵ Taylor, *Book Arts of Isfahan Diversity And Identity in Seventeenth-Century Persia*, 2.

²⁵⁶ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 57.

²⁵⁷ Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 526.

²⁵⁸ Canby, *Persian Painting*, 99.

²⁵⁹ Canby, *The Rebellious Reformer*, 22.

Safevi resim üslubuna uygun resimler yaptığı ve son dönemlere doğru Avrupa resim sanatında etkilendiği de bilinmektedir.²⁶⁰

Rızâ'nın eserlerinde bulunan figürlerin kendi hareketleri ile giydiği kıyafetlerin dalgalanmaları dinamik bir resim anlayışı ortaya çıkarmıştır. Genel olarak resimlerinde canlıymış gibi bir hareket göze çarpmaktadır.²⁶¹

Rızâ-yi Abbâsî' bir sarayda çalışırken Sadıki Bey Afşar'ın şahı kışkırtması ile öldürülen Hattat Ali Rızâ Abbasi'nin öldürülmesi kütüphanede karışıklığa yol açmıştır. Bu durumdan etkilenen Rızâ-yi Abbasi'nin saraydan uzaklaşmasına sebep olmuştur.²⁶² Saraydan uzaklaştıktan sonra güvenilmez kişiler ve çapkınlar ile arkadaşlık yapıp meslekte ilerlemek yerine güreşe merak sarmıştır.²⁶³ Bu kişilerle birlikte seyyah şeklinde ülkede gezinmiş ve olduğu ortamdaki kişilerin resimlerini yapmakla yetinmiştir.²⁶⁴ Saraydan uzaklaştığı bu dönemde de çizimden uzaklaşmadan saray dışı, halktan kişilerin resimlerini yapmaya devam etmiştir. Hayatındaki bu rahat dönem sanatına ters etki yapmış ve fırça ustalığında gerilemeye sebep olmuştur. Yaptığı tasarımlardaki ince işçilik ve üst düzey fırça darbeleri azalmış ve zayıflamıştır.

Sanat tarihçi Stochkin Rızâ'nın sanat hayatını ikiye ayırmaktadır. İlki Şah I. Abbas öncesi, ikincisi ise, Şah I. Abbas sonrası şeklindedir. Şah I. Abbas öncesi Kazvin'de yaşayan Rızâ, Şah II. İsmail'in şehnamesinin tasarımında çalışarak çeşitli çizimler yapmıştır.²⁶⁵

Rızâ her zaman özgün tasarımlar yapma telaşına düşmemiştir. Dönem dönem kendinden önceki Bihzâd ve Muhammedi gibi sanatkârların eserlerini taklit ettiği de görülmektedir.²⁶⁶

Rızâ-yi Abbâsî' kişilik özellikleri bakımından huysuz ve dar görüşlüdür. Maddi konularda cömert olması hasebiyle para konusunda her daim sıkıntılıydı.²⁶⁷

²⁶⁰ Ernst Kühnel, *Doğu İslâm Memleketlerinde Minyatür* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1952), 40.

²⁶¹ Abolala Soudavar, "Rızâ Abbasi ve Nakkaş-ı İsfahan", *Faslname-i Hüner* 28 (1995), 316-317.

²⁶² Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 73-74.

²⁶³ Minorsky, *Calligraphers And Painters A Trease By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi (circa A.H. 1015/A.D. 1606)*, 193; **57**, "پیکره انسان در نقاشی صفوی (اصفهان)".

²⁶⁴ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 156.

²⁶⁵ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 148.

²⁶⁶ Canby, *The Rebellious Reformer*, 130.

²⁶⁷ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 157.

Rızâ'nın üslubu geleneksel Safevi resim üslubu olan Tebriz ve Kazvin okulunun devamıdır. Geçmişten gelen üslubun Şah I. Abbas sarayına gelen Avrupalı ressamın etkisi ile değişmeye başlaması Rızâ'yı etkilemiştir. Son dönem yaptığı eserlerde bu etki oldukça fazladır. İsfahan'da bulunan Vank katedralinde 11 No'lu belgeye dayanarak ressam Minas'dan Avrupa tarzı resim eğitimi aldığı bilinmektedir.²⁶⁸

Rızâ'nın üslubunun en belirgin özelliği kumaş kıvrımları ile sarıklardan sarkan kumaşların uçlarına yaptığı nüanslı fırça darbeleridir. Serbest şekilde rüzgârda uçan püskül benzeri detaylar onun en etkileyici tekniğidir. Sonrasında onu takip eden sanatkârlarda bu detayları taklit etmeye çalışmışlardır.

Rızâ sanat eğitiminde başlangıcı olan babası Ali Aşgar'ın figür özellikleri olan dolgun yüz ve dudak tasvirinden farklı simalar tasvir etmiştir. Onun yaptığı figürlerin dudakları dar ve simaları daha uzundur.²⁶⁹

Rızâ'nın resimlerinde arka plandaki doğa unsurları figürlerin önüne geçmeyecek şekilde tasvir edilmiştir. Ağaç, ot kümesi, kaya gibi elemanlar çoğunlukla altın ile uygulanmıştır.

Rızâ II. İsmail döneminde saray kütüphanesinde çalışmaya başladığı dönemde Şah için yapılan Şehnamede resimler yapmıştır. Ayrıca Kısas-ı Enbiya, Ali Şir Nevâi divanı ve Hüsrev ile Şirin gibi diğer resimli yazmalarda da çalışmıştır. Fakat en tanındığı eserleri tek yaprak kalem-i siyahi resimleri olmuştur.²⁷⁰

Rızâ'nın üslubu kendinden sonra gelen Muhammed Kasım, Muhammed Yusuf, Afzal el-Hüseyni, Muhammed Ali ve öğrencisi Mu'in Musavvir tarafından devam ettirilmiştir.²⁷¹

Rızâ'nın sanat dönemi üç bölüme ayrılmaktadır. Birinci dönem babası Ali Asgar Kaşani'nin yanında olduğu, Herat, Meşhed ve Kaşan'da geçirdiği kısımdır. Bu dönemde Rakkamehû Rızâ, Meşşegâhû Rızâ ve Aga Rızâ şeklinde imza atmaktadır. İkinci dönem orta yaşa geldiği, tasavvufa ilgi duyduğu ve saraydan uzaklaşıp güreşçiler ile zaman geçirdiği dönemdir. Üçüncü kısım ise, yaşlılık dönemi olan

²⁶⁸ Raziolyaei, "17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi", 232-233.

²⁶⁹ Canby, *The Rebellious Reformer*, 38.

²⁷⁰ Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*, 35.

²⁷¹ Robinson, *Persian Miniature Painting From Collections in The British Isles*, 64.

düzensiz yaşamından dolayı yoksullaşıp tekrar saraya döndüğü son evredir. Bu evredeki imzaları da Rızâ Abbasî şeklindedir.²⁷²

Safevi başkentinin Kazvin'den İsfahan'a alınması ve Şah I. Abbas'ın himayesi Rızâ'nın sanatının gelişiminde en etkin olaylardır. Bu destek ile birlikte dönemin etkin üslubu ortaya çıkmıştır.

Rızâ-yi Abbâsî'nin ölüm tarihini hususu biraz karışıktır. Zeren Tanındı²⁷³ ve Ali Nihat Kundak ve Muhammed Ali Karimzadeh Tebrizi²⁷⁴ öğrencisi Mu'in Musavvir'in yaptığı resme düştüğü nota dayanarak tarihi 1635 olarak belirlemektedir. Benzer tarihlendirmeyi Sheila Canby'de²⁷⁵ yapmaktadır. Fakat Canby daha sonra yazdığı "The Golden Age of Persian Art"²⁷⁶ kitabında bu tarihi değiştirmiş ve 1655 olarak güncellemiştir. Esin Atıl²⁷⁷ ise, Rızâ-yi Abbâsî'nin ölüm tarihini 1640 olarak belirtmiştir.

2.4.9. MU'İN MUSAVVİR

Mu'in Musavvir'in yaptığı resimlere dayanarak Ernst Kühnel onun 1617 tarihinden önce doğmuş olabileceğini söylemektedir. 18. Yüzyıl Safevi resim sanatında Mu'in Musavvir'in sanatından etkiler olduğundan bazı araştırmacılara göre yaklaşık 1707 yılına²⁷⁸ bazı araştırmacılara göre ise, 1698²⁷⁹ yılına kadar yaşadığı düşünülmektedir. Sanatkar İsfahan'da doğmuş ve hayatının sonuna kadar burada yaşamıştır.²⁸⁰

²⁷² Gülnihal Küpeli, "Rızâ Abbâsî", *İslam Düşünce Atlası Yeni Edisyon*, ed. Halil İbrahim Üçer, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 360 (İstanbul: Konya Kültür A.Ş., 2022), Muhasebe Dönemi/1920.

²⁷³ Zeren Tanındı, "Rızâ-yi Abbâsî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008), 59.

²⁷⁴ Ali Nihat Kundak, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki H.2135 Numaralı Murakka* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 262; Tabrizi, *Ahval-ü Asar - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, 187.

²⁷⁵ Canby, *Persian Painting*, 100.

²⁷⁶ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 122.

²⁷⁷ {Citation}

²⁷⁸ Kundak, *Zeren Tanında Armağanı İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü*, 392.

²⁷⁹ Ferrier, *The Arts of Persia*, 216.

²⁸⁰ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, 1175.

Muin Musavvir 1635 yılından 1693 yılı süresince 60 yıl kadar eser üretmiş bir sanatkârdır. Yaşamı boyunca tutarlı bir tavır sergilemiş ve geleneksel türde eserler vermeye önem vermiştir.²⁸¹ Döneminde ortaya çıkan Avrupa resminden etkilenmemeye çalışmış ve hocalarından öğrendikleri üzerinden yenilikler yaparak yoluna devam etmiştir.

Mu'in Musavvir ile ilgili bilgilerin çoğunu kendi yapmış olduğu resimlerin yanına not olarak yazdığı yazılardan öğrenmekteyiz.²⁸² Mu'in Musavvir'in yapmış olduğu çalışmalarda birçok yer adı yazmasından dolayı araştırmacılar onun saray kütüphanesi dışında çalıştığını düşünmektedir.²⁸³

Mu'in Musavvir Rızâ-yi Abbâsî'nin çağdaşı ve öğrencisi olarak geleneksel Safevi resminin son temsilcilerindendir.²⁸⁴ 17. Yüzyılın sonlarına doğru Safevi sanatında görülen Avrupa etkisine kapılmadan İsfahan resim üslubunda örnekler yapmaya devam etmiştir.

Şafi Abbasi ve Mu'in Musavvir aynı hocadan yani Rızâ-yi Abbâsî'den ders aldıkları için bazı resimleri birlikte yaptıklarını belirten notları resimlerinin kenarlarına yazmışlardır.²⁸⁵ Özellikle Smithsonian İnstitute Freeer Gallery of Art'da F1953.30a'da bulunan "Reclining Man" isimli resimde Şafi Abbasi resmin Mu'in Musavvir'in evinde bittiğini belirtmiştir. Buda gösterir ki Mu'in Musavvir'in evi bir nevi atölye gibi arkadaşları tarafından da kullanılmaktadır.²⁸⁶ Resimlerin kenarına düşülen bu notlar çok önemli detaylar içermektedir. Örneğin hocası Rızâ-yi Abbâsî'yi resmettiği çalışmasında hocasının öldüğü tarihi yazması sonucu ölüm tarihi bilinmektedir.²⁸⁷

Mu'in Musavvir'in günümüze ulaşmış 300'den fazla eseri bulunmaktadır. Bu durumda bazı yazarlar Mu'in Musavvir'in yalnız başına bu kadar eser

²⁸¹ Robert Eng, "Mo'in-e Mosavver", *Encyclopedia Iranica*, 2016.

²⁸² Ferrier, *The Arts of Persia*, 216.

²⁸³ Kundak, *Zeren Tanında Armağanı İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü*, 392.

²⁸⁴ Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*, 36.

²⁸⁵ Welch, *Wonders of The Age Masterpieces of Early Safavid Painting, 1501-1576*, 123; Marie Lukens Swietochowski - Sussan Babaie, *Persian Drawings in The Metropolitan Museum of Art* (New York: The Metropolitan Museum Of Art, 1989), 7.

²⁸⁶ Massumeh Farhad, "An Artist's Impression: Mu'in Musavvir's 'Tiger Attacking a Youth'", *Muqarnas* 9 (1992), 121.

²⁸⁷ Kundak, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki H.2135 Numaralı Murakka*, 262.

yapamayacağını ve muhtemelen bir atölyesi olduğunu belirtmektedir.²⁸⁸ Fakat bir sanatkârın el hareketi ve uygulamasından yola çıkarak bu durum anlaşılabileceği için bu düşünce tarafımızca çok tutarlı gelmemiştir.

Mu'in'in günümüze çeşitli koleksiyon ve müzelerde bulunan 161 adet resimli şehname, 68 resimli yazma eser, çeşitli yazmalardaki 3 resim, 29 tek yaprak resim ve 11 adet çizim ulaşmıştır. Yazmalardan sadece iki tanesinin hamisinin kim olduğu ve üretim yeri bellidir.²⁸⁹

Mu'in Musavvir Rızâ-yi Abbâsî'nin en tanınmış öğrencilerindendir. 17. Yüzyılda eserleri bulunan Mu'in'in erken örnekleri 1635 yılları civarındadır. Günümüze ulaşan örneklerin büyük kısmı 1660'lı yıllar ve sonrası içindir.²⁹⁰

Mu'in Musavvir'in en erken örneği 1638 ve en son resmi 1705 tarihlidir. Geniş bir zaman grafiğinde çok çeşitli örnekler vermiştir. Özellikle erken dönem yaptığı resimlerde Rızâ-yi Abbâsî'nin etkileri çok belirgindir. 1640 yıllarından sonra kendi çizgisini bularak canlı ve hareketli resimler yapmıştır. Son dönemlerinde Safevi bölgesinde görülen Avrupa resminin etkisini hissederek az da olsa örneklerine yansıtmıştır.²⁹¹ Özellikle portrecilik konusunda döneminin önde gelen sanatkârları arasındadır.²⁹²

İsfahan resim üslubu Avrupa resim etkisine rağmen 18. Yüzyılın başına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu durumda en önemli görev Mu'in Musavvir'e düşmüştür. Onun tasarımları ve takipçileri sayesinde İran coğrafyasındaki Avrupa etkisinde azalma görülmektedir.²⁹³

Mu'in Musavvir ressam olmasının yanında dokuma yapan ustalar için desen de hazırlamaktaydı.²⁹⁴ Özellikle I. Abbas devrinde kumaşların üretiminin önem kazanması ile dönemdeki sanatkârların çoğu bu işi de yapmaktaydı.

²⁸⁸ Eng, "Mo'in-e Mosavver".

²⁸⁹ Eng, "Mo'in-e Mosavver".

²⁹⁰ Kundak, *Zeren Tanında Armağanı İslam Dünyasında Kitap Sanatı ve Kültürü*, 391.

²⁹¹ Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 574.

²⁹² Grabar, *Masterpieces of Islamic Art*, 45.

²⁹³ Vladimir Lukonin - Anatoly Ivanov, *The Lost Treasure Persian Art* (New York: Parkstone Press International, 2018), 77.

²⁹⁴ Hoseini - Sepasi, "A Comparative Study of Safavid Fabric Designs with Miniatures in School of Second Tabriz (With a Focus on the Works of Sultan Mohammad, Mir-Musavvir and Mir-Sayyid Ali)", 278; Raziolyaei, *XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri*, 133-134.

2.4.10. MUHAMMED YUSUF

Muhammed Yusuf, 17. Yüzyılın ortalarında aktif şekilde çalışan aynı zamanda Rızâ-yi Abbâsî'nin öğrencisi olan sanatkârdır. Büyük oranda hocasının üslubunu takip etmiştir. Şah II. Abbas ve Şah Süleyman dönemlerinde ressamlık yapmıştır.²⁹⁵ Eserlerini çoğunlukla İsfahan'da üretmiş²⁹⁶ ve orada yaşamıştır. Muhammed Yusuf Rızâ-yi Abbâsî' vefat ettikten sonra da onun üslubunu devam ettirmiştir.

Döneminde resimlerini Muhammed Yusuf Abbasi, Muhammed Yusuf Hüseyini, Muhammed Yusuf Hüseyini Cami, Mir Yusuf ve Muhammed Yusuf el-Herevî şeklinde imzalamıştır.²⁹⁷

Muhammed Yusuf yüzleri uygulamada, ayrıca onları boyamada, dövüş sahnelerinde, çiçek çizimlerinde ve kuşları tasvir etmekte çok başarılıydı.²⁹⁸

Muhammed Yusuf tek yaprak resimlerin yanında günümüzde İngiltere Windsor Sarayında bulunan ve Windsor Şehnamesi(Env. No.1648) olarak anılan esere resim yapmıştır. Şehnamede bulunan imzalı iki resimden biri(No: a-6) Muhammed Yusuf'a aittir.²⁹⁹ Ayrıca sanatkâra ait ilk resim H.1040 – M.1631, son resim ise, H.1068 – M.1658 yılında görülmektedir. İsfahan'da bulunan Çehel Sütun sarayının duvarlar resimlerini yapan sanatkârlar arasında Muhammed Yusuf'da bulunmaktadır.

2.4.11. AFZAL el-HÜSEYNÎ

Afzal Al-Huseynî, Rızâ-yi Abbâsî'nin öğrencisi olup, onun öncülüğünü yaptığı kalem-i siyahî resimlerine farklı bir bakış açısı getirerek kendi üslubunu

²⁹⁵ Alireza Akrami Hassankiadeh, "A Study on Drawing in Isfahan And Its Artists", *Intenational Journal of Arts And Commerce* Vol.6/7 (Ekim 2017), 37.

²⁹⁶ Kundak, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki H.2135 Numaralı Murakka*, 25-26.

²⁹⁷ Hassankiadeh, "A Study on Drawing in Isfahan And Its Artists", 37; Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III - 1112*, نقاشان قدیم ایران احوال و آثار.

²⁹⁸ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III - 1111*, نقاشان قدیم ایران احوال و آثار.

²⁹⁹ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i Isfahān*, 172; Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 168.

oluşturmuştur.³⁰⁰ Afzal Al-Huseynî, II. Şah Abbas döneminde 1639'dan 1651 tarihleri arasında saray kütüphanesinde çalışmıştır.³⁰¹ Tek yaprak resimler haricinde şehname resimlemesi için görevlendirildiği de bilinmektedir.³⁰² Rusya Saint Peterburg'da bulunan şehnamenin³⁰³ içerisindeki 192 resimden 62 tanesi ona aittir.³⁰⁴

Afzal'ın resim tarzı geleneksel resim üslubunda olup, Herat resmine yakın bir üsluptadır. Sanatsal üretimi daha çok kalem-i siyahi renklerinde olmasına karşın klasik minyatürleri de bulunmaktadır.³⁰⁵ Çok yetenekli bir ressam olan Afzal Al-Huseynî döneminde ortaya çıkan Avrupa resminin etkilerini gerektiğinde kolayca benimseyip onun da uygulamasını yapmıştır.³⁰⁶ Hem klasik eserleri hem de yeni tarzda eserleri ustalıkla ve kendi üslubunda üretmiştir.

Afzal el-Huseynî'nin kullandığı renk tercihleri daha çok mavi ve kahverengi tonlardadır.³⁰⁷ Ayrıca Rızâ-yi Abbâsî'den öykünen Afzal, tastan içecek içen uzanmış kadın figürü ile köpek temasını ödünç almış görünmektedir. Hatta buna benzer tek yaprak resimlerden Şah II. Abbas'a hediye ettiği de bilinmektedir.³⁰⁸ Afzal'ın resimlerinde motif bilgisi, dövüş sahnelerini naklaetmesi ve romantik görüntüleri aktarma biçimi öne çıkmaktadır.³⁰⁹

2.4.12. MUHAMMED ZAMAN

Hacı Yusuf Kumi'nin oğlu³¹⁰ olan Muhammed Zaman'ın doğum tarihi eserlerinden yola çıkılarak tahrmini H.1038 – M.1628 yılıdır.³¹¹ II. Şah Abbas

³⁰⁰ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 38-39.

³⁰¹ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*

83, ثار.

³⁰² Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 139.

³⁰³ Bknz. Saltykov-Shchedrin Russian National Library, Env.no. 333

³⁰⁴ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 170.

³⁰⁵ Azhand, *Maktab-i Nigārgarī-i İsfahān*, 171.

³⁰⁶ Soudavar, "Rızâ Abbasi ve Nakkaş-ı İsfahan", 288.

³⁰⁷ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 292.

³⁰⁸ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 138.

³⁰⁹ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, ثار.

83.

³¹⁰ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 149.

³¹¹ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*

742, ثار.

yönetiminde Roma'ya sanat öğrenimi için gönderilmiştir.³¹² Tam olarak kaç kardeşi olduğu net olmasa da Muhammaed İbrahim ve Hacı Muhammed isminde iki erkek kardeşi olduğu bilinmektedir.³¹³ Babasının isminden de anlaşıldığı üzere İran'ın Kum şehrinde doğmuş ve büyümüştür.

Avrupalıya resim eğitime gönderilmesi konusu aslında net değildir. Çünkü bazı kaynaklar eserlerinden yola çıkarak onun Avrupa'ya gitmediği İran'da bu resim tarzını öğrendiğini detaylı kanıtlarla sunmaktadır.³¹⁴

Bazı araştırmacılar Şah II. Abbas'ın yazdığı resmi belgenin yokluğuna değinerek bu savı yalanlamaktadır. Sanatkârın o dönem Safevi devletine misafir olarak gelen Avrupalı bir sanatkardan İsfahan'da eğitim aldığını söylemektedirler.³¹⁵ Doğum ve ölüm tarihleri tam net olmasa da yaptığı işlerden yola çıkarak doğum tarihi 1642 veya 1646³¹⁶, ölüm tarihi ise 1704³¹⁷ civarları olarak düşünülmektedir. İtalya dönüşünde Hristiyanlığı kabul edip Paolo ismini aldığı söylendiği³¹⁸ gibi tam zıt görüşü savunan hiçbir şekilde Müslümanlığı bırakmadığını düşünen araştırmacılar³¹⁹ da bulunmaktadır. Hatta Muhammed Zaman'ın İran'a döndüğünde dini baskıdan korkmasından dolayı Şah Cihan'ın yanına Hindistan'a gittiği belirtilmektedir. Orada da halkının çoğu Müslüman olan Keşmir eyaletine yerleşmiştir.³²⁰

³¹² Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century*. Vol-I, 45.

³¹³ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, 741.

³¹⁴ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, 739.

³¹⁵ Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 576.

³¹⁶ Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century*. Vol-I, 124; Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 527.

³¹⁷ Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 527; Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 149; Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 576.

³¹⁸ Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century*. Vol-I, 124; Grabar, *Masterpieces of Islamic Art*, 45.

³¹⁹ Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 576; Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, 727.

³²⁰ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار*, 732.

Muhammed Zaman'ın Hristiyan olduğuna dair söylemler bir rahibin açıklamalarına dayandığından, sonrsında sözde onların veriği “Paolo” ismini hiç kullanmamasından ve başka bir delil olmamasına dayanarak fikrimizce din değıştirmemiştir.

Avrupa kökenli resmi öğrenen Muhammed Zaman geri döndükten sonra Avrupa tarzı resim yapmaya devam etmiştir.³²¹ Hatta bu resimlerden bir kısmının Hristiyan temalı olması da din değıştirmesi için kanıt gösterilmiştir. Zaman'ın bu resimleri ve aldığı eğitim ile birlikte Safevi resmi Avrupa resminin etkisi altına girmeye başlamıştır.

Sanatkâr II. Abbas dönemi haricinde Şah Süleyman ve Şah Hüseyin dönemlerinde de çalışmıştır.³²²

Muhammed Zaman'ın Avrupa resim eğitimini almadan önce sanatkar Muin Musavvir'in öğrencisiydi. Ondan geleneksel Safevi resmini sonrasında da Avrupa resim tarzını öğrenmiştir.³²³ Avrupa resminin yanında dönemin Safevi resimlerinden de yapan Zaman'a I. Abbas döneminde başlanan ama halen bitirilemeyen Nizami'nin Hamse'sindeki eksik resimleri tamamlama görevi verilmiştir.³²⁴ Bu eseri Hazar denizi kıyısındaki kraliyetin Eşref sarayında tamamladığı bilinen Hamse, günümüzde İrlanda'da bulunan Chester Beatty Kütüphanesindedir.³²⁵

16.yüzyılın sonlarında yapılmaya başlanan lake işi kalem kutularının ilk örneklerini Muhammed Zaman'ın başlattığı düşünülmektedir.³²⁶ Bu dönemde Kalem kutuları haricinde Lake kitap kapları, dolap kapakları ve başka çeşitli objeler de üretilmiştir.

Muhammed Zaman sanatkâr bir aileden gelmesi sonucu resim sanatının yanında iyi bir hattattır. Nestalik ve şikeste nestali çok iyi yazdığı da

³²¹ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 150.

³²² Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 576.

³²³ Raziolyaei, “17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi”, 247.

³²⁴ Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 527.

³²⁵ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 149.

³²⁶ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 168.

bilinmektedir.³²⁷ Ayrıca Muhammed Ali ve Muhammed Yusuf isminde kendisi gibi sanatkar iki de çocuğu vardır.³²⁸

Muhammed Zaman Avrupa resmine hâkim olmasında rağmen Safevi tarzında yaptığı resimlerdeki figürleri sert görünümlü ve gözleri normalden iridir. Bulutlar kabarık görünümde, gökyüzündeki kuşlar ardarda sıralı ve ı ışık gölge kullanımlı şekildedir.³²⁹ Zaman'ın resimleri İran geleneklerini taşıırken Avrupa tarzı etkiler de görölmektedir. Özellikle kumaş ve elbise kıvrımlarını aktarmada zorlanmaktadır.³³⁰

Muhammed Zaman'ın tam ölüm tarihi bilinmese de H.1120 – M.1708 yılında yaklaşık yetmiş yaşında vefat etmiştir.³³¹

2.4.13. MUHAMMED KASIM

Tebriz'li olan Muhammed Kasım, ilk sanat eğitimini memleketinde aldıktan sonra İsfahan'a taşınmıştır. Orada kendini yetiştirerek döneminin ünlü sanatkarlarından olmuştur.³³² Muhammed Kasım, Şah I. Abbas'ın ölümü sonrası çalışmalarına devam eden İsfahan okulunun bilinen sanatkarlarındanıdır. Ömrünün sonuna kadar İsfahan'da çalışmadığı Meşhed³³³ gibi başka şehirlerde de çalıştığını düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır.

Çalışmalarına bakıldığında ve döneminde olan sanatkarlar ile değerlendirildiğinde Rız-yî Abbasi'nin öğrencisi olasılığı güçlüdür.³³⁴

³²⁷ Raziolyaei, “17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi”, 247.

³²⁸ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II - آ و احوال و آ* نقاشان قدیم ایران, 744, ثار.

³²⁹ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 150.

³³⁰ Raziolyaei, “17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi”, 249.

³³¹ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II - آ و احوال و آ* نقاشان قدیم ایران, 742, ثار.

³³² Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III - آ و احوال و آ* نقاشان قدیم ایران, 1062, ثار.

³³³ Farhad, “İsfahan XI. School of Painting And Calligraphy”.

³³⁴ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III - آ و احوال و آ* نقاشان قدیم ایران, 1062, ثار.

Muhammed Kasım H.1052-61 / M.1642-51 yılları arasında Afzal el-Huseyni tarafından Şah'a hediye etmek için yapılmaya başlanan Şehname'de ona yardımcı olmuştur.³³⁵

Eli oldukça ince olan Muhammed Kasım'ın fırça hareketleri çok ince ve detaylıdır. Özellikle resimlerinin yanına yaptığı imzası o kadar siliktir ki merceklerle ancak görülebilmektedir.³³⁶ Muhammed Kasım'ın resim özelliğinde arka fondaki manzaralar Avrupa resimlerine benzemektedir. Ayrıca klasik tarzda bulutlar ve yine Avrupa stili pantolonlar dikkat çeker.³³⁷ Yaptığı resimlerde kendine has bir gölgeleme şekli olan Muhammed Kasım'ın yaptığı insan yüzleri dolgun ve gülümser şekildedir. Figürlerde insanlar daha uzun boylu ve hafif kilolu görünür. Ağaç ve bulut çizimlerinde de kendine has bir tavrı olan vardır. Özellikle kayan bulut formları dikkat çekicidir.³³⁸

Muhammed Kasım 17. Yüzyılın ikinci yarısında görülen tek yaprak resimler ile ismini duyurmuştur.³³⁹ Tek sayfalık eserlerde de sıvı gibi akışkan kaya tasvirleri ve benekli otlar bulunmaktadır. Genç kadın ve erkek figürlerinde yuvarlak yanaklar, hafif gülümseyen ağız ve anlamlı kaşlar da onun üslup özelliklerindendir.³⁴⁰

Sanatkârın net ölüm tarihi net olmamakla birlikte H.1040 – M.1631 tarihinde yaklaşık 75 yaşında olduğu düşünülmektedir.³⁴¹

2.4.14. MUHAMMED ŞÂFÎ ABBASÎ

Muhammed Şafî, Safevi döneminin en bilinen ressamlarından olan Rızâ-yi Abbâsî'nin oğludur. O dönemlerde Şahlara hürmeten onların izin vermesi şartı ile isimlerine atıf yapılmaktaydı. Bu atıflardan en bilineni Şah I. Abbas'a atfen yapılmış

³³⁵ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 138.

³³⁶ Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century. Vol-I*, 100.

³³⁷ Raziolyaei, "17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi", 232-233.

³³⁸ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III - نقاشان قدیم ایران احوال و* 1063, آ. ثار.

³³⁹ Grabar, *Masterpieces of Islamic Art*, 44.

³⁴⁰ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 138.

³⁴¹ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III - نقاشان قدیم ایران احوال و* 1064, آ. ثار.

olan Rızâ-yi Abbâsî'dir. Benzer atıf Muhammed Şafi'de de vardır fakat onda bulunan "Abbâsî" atfı Şah II. Abbas içindir.³⁴²

Şafi Abbasi M.1658 ile 1706 yıllarında İsfahan'da aktif olarak çalışmıştır. Gül-ü Murg üslubunu mükemmelleştirmiş ve onun yanında resimlerdeki portrelerde de uzmanlaşmıştır.³⁴³

17. yüzyılda başlayan Avrupa resim etkisi Safevi resminde sıklıkla görülürken Şafi Abbasi babası gibi bu etkiyi kullanmaktan kaçınmaya çalışmıştır. Fakat üzerindeki etkisi fazla olmuş ve Gül-ü Murg üslubunda eserler üretmiştir. Bu noktada uzmanlaşmış ve fırçası çok gelişmiştir.³⁴⁴ Ayrıca Şafi Abbasi'nin Şah II. Abbas'a Gül-ü Murg üslubunda çiçek ve kuş çizimleri ve boyaması için eğitim verdiği de bilinmektedir.³⁴⁵

Şafi Abbâsî II. Abbas döneminde eser üretimine devam ettiğinden muhtemelene 1674 yılına kadar hayatta kalmıştır. Sonrasında Hindistan'a göç edip Babür sarayında hizmet vermeye devam etmiştir.³⁴⁶ Şafi Abbasi H.1085 – M.1674 tarihlerinde yaşadığı Agra'da vefat etmiştir.³⁴⁷

Şafi Abbasi Şah II. Abbas, Süleyman Şah ve Hüseyin Mirza dönemlerinde çalışmış bir sanatkârdır. 16. yüzyıl sonu, 17. Yüzyıl başında ortaya çıkan lake işçiliğinde Şafi Abbasi'nin de örnekleri bulunur.

2.4.15. MUHAMMED BAKIR

Safevilerin son dönemlerinde eser vermeye başlayan Muhammed Bakır'ın tam adı Muhammed Bakır İmami'dir.³⁴⁸ İsfahanlı olduğuna dair bilgiler olsa da net değildir.

Muhammed Ali Karimzadeh Tebirzi kitabında, Muhammed Bakır'ın bazı eserlerinden yola çıkarak Rızâ-yi Abbâsî'nin oğlu olduğunu iddia etmektedir.³⁴⁹

³⁴² Soudavar, "Rızâ Abbasi ve Nakkaş-ı İsfahan", 339.

³⁴³ Azhand, *Maktab-i Nigârgarî-i İsfahân*, 169.

³⁴⁴ Gray, *Persian Painting*, 168-170.

³⁴⁵ Azhand, *Maktab-i Nigârgarî-i İsfahân*, 39.

³⁴⁶ Gray, *Persian Painting*, 168-170.

³⁴⁷ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I - آ و احوال و آثار نقاشان قدیم ایران*

³⁴⁸ 189, بشار.

³⁴⁹ Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 578.

Açıkçası verdiği örneklere bakıldığında hatta bazı imzalarda oğlu şeklindeki ibarelerden yola çıkarak bu durumun gerçek olma ihtimali vardır.

Falliyet süresi açısından Safevinin son dönemlerinde başlayan sanat hayatı devletin yıkılıp yerine Kaçar hanedanlığı kurulması ile devam etmektedir. Kaçar şahı Feth Ali Şah dönemine kadar sanatını devam ettirdiği bilinmektedir.³⁵⁰

Şafi Abbasi'nin yaptığı türden Gül-ü Murg üslubunda, lake kaplar ve kalem-i siyahi türünde örnekler veren sanatkâr hakkında çok az bilgiye ulaşılmaktadır.

2.4.16. MUHAMMED ALİ BEY NAKŞÎ

Hakkında çok bilgiye sahip olmamakla birlikte sanatkâr Ali Kuli Cübbedar³⁵¹, in torunu, Abdal Bey Nakkaşbaşın'nın oğludur.³⁵² Ayrıca Safevi devletinin son döneminde kütüphanenin başına geldiği ve Kaçar hanedanlığı zamanında da bu görevi devam ettiği bilinmektedir.³⁵³

Sanatkâr bir aileden gelen Muhammed Ali, savaş sahneleri konusunda oldukça başarılıdır. Ayrıca ağırlıklı olarak suluboya resimler yapmıştır. Ayrıca Gül-ü Murg üslubunda yaptığı resimlerde dikkat çekicidir. Ölüm tarihi net olmamakla birlikte H.1172 – M.1758 yılında Mazandaran'da vefat etmiştir.³⁵⁴

2.4.17. HÜSEYİN NAKKAŞ

Safevi döneminde birçok Hüseyin isminde sanatkâr bulunmaktadır. Kemaleddin Hüseyin, Üstad Hüseyin Ali, Hüseyin Tebrizi, Mevlana Afzal Hüeynî,

³⁴⁹ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I* - نقاشان قدیم ایران احوال و آ - ثار, 189.

³⁵⁰ Ferrier, *The Arts of Persia*, 247.

³⁵¹ Ali Kuli Cübbedar hakkında detaylı bilgi için bakınız: Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century*. Vol-I, 124.

³⁵² Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II* - نقاشان قدیم ایران احوال و آ - ثار, 918.

³⁵³ Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 527.

³⁵⁴ Tabrizi, *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II* - نقاشان قدیم ایران احوال و آ - ثار, 917.

Abulkasım Hüseyin³⁵⁵ gibi birçok sanatkâr vardır. Fakat Hüseyin Nakkaş'ın bu kişilerden hangisi olduğu konusunda net deliller elimizde mevcut değildir.

2.4.18. MURAD MUHAMMEDÎ

Murad Muhammedî isimli sanatkâr hakkında kesin bir delilimiz olmadığından kişi hakkında net bir yargıya varılmamıştır.

³⁵⁵ Kumî - Hânsâri, *گلستان هنر* - *Gülistân-ı Hüner*.

Katalog Numarası	Eserde Yazılı Olan İsim	Eseri Yapan Kişi
A-2	Hüseyin Nakkaş	Hüseyin Nakkaş
A-8	Muhammedi	Muhammedi
A-12	Amel-i Üstad Murad Muhammedi	Murad Muhammedi
A-14	Bihzâd	Bilinmiyor (Sahte imza)
A-16	Mir Musavvir	Bilinmiyor (Sahte imza)
A-17	Rakkamehu Sadıkî	Sadık-i Bey Afşar
A-19	Kalem-i Üstad Bihzâd	Bihzâd
A-20	Rakkamehu Rızâ	Rızâ-yi Abbâsî
A-22	Ameli Bihzâd	Rızâ-yi Abbâsî
A-23	Lütfullah	Lütfullah
A-38	Bihzâd	Bilinmiyor (Sahte imza)
A-42	Bihzâd	Bilinmiyor (Sahte imza)
A-45	Bihzâd	Bilinmiyor (Sahte imza)
A-46	Muhammed Kasım	Muhammed Kasım
A-47	Bihzâd	Bilinmiyor (Sahte imza)
A-50	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
A-51	Muhammed Yusuf	Muhammed Yusuf
A-52	Meşşegahu Rızâ	Rızâ-yi Abbâsî
A-53	Ameli Sadık	Sadık-i Bey Afşar
A-54	Meşşegahu Rızâ	Rızâ-yi Abbâsî
A-55	Sadık	Sadık-i Bey Afşar
A-56	Bihzâd ve Sadık-i Beg	Sadık-i Bey Afşar
A-67	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
A-68	Velican	Bilinmiyor (Sahte imza)
A-69	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
A-73	Muhammed Ali Musavvir	Muhammed Ali Musavvir
A-77	Sadık-i Beg	Sadık-i Bey Afşar
A-78	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
A-81	Muhammed Kasım	Muhammed Kasım
A-82	Muhammed Kasım Tebrizî	Muhammed Kasım
A-94	Rızâ-yi Abbâsî	Bilinmiyor (Sahte imza)
A-97	Muhammed Bakır	Muhammed Bakır
A-98	Ya Sahibul Zaman	Muhammed Zaman
B-10	Muhammedi	Muhammedi
B-14	Rakım Muhammedi	Muhammedi
B-15	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
B-16	Kalem-i Fakir Aga Rızâ	Rızâ-yi Abbâsî
B-17	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî

Katalog Numarası	Eserde Yazılı Olan İsim	Eseri Yapan Kişi
B-18	Sultan Muhammed Mirza	Sultan Muhammed
B-19	Bihzâd	Bilinmiyor (Sahte imza)
B-20	Bihzâd	Bilinmiyor (Sahte imza)
B-21	Bihzâd	Bilinmiyor (Sahte imza)
B-23	Rızâ Abbasi & Muhammed Şafî Abbasi	Rızâ Abbasi & Muhammed Şafî Abbasi
B-24	Ameli Habibullah	Habibullah
C-3	Muhammed Yusuf	Muhammed Yusuf
C-4	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
D-18	Habibullah	Habibullah
D-21	Abbas Kuli	Rızâ-yi Abbâsî
D-22	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
D-24	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
D-28	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
D-40	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
D-42	Afzal al-Huseyni	Afzal al-Huseyni
D-44	Rızâ-yi Abbâsî	Rızâ-yi Abbâsî
D-45	Muin Musavvir	Muin Musavvir
D-46	Muhammed Kasım	Muhammed Kasım
D-47	Muin Musavvir	Muin Musavvir
D-49	Meşşegahu Muin Musavvir	Muin Musavvir
D-50	Muin Musavvir	Muin Musavvir
D-51	Muin Musavvir	Muin Musavvir
D-52	Muhammed Kasım	Muhammed Kasım

Tablo 1: Katalogda bulunan sanatkarlar ve imzalı eserlerini gösteren tablo.

3. KALEM-İ SİYÂHÎ ÜSLUBU

Resim, çağlar öncesi dönemden günümüze kadar insanlığın kendini ifade amacı olmuştur. İnsanlar kendi gördükleri objelerin ya da hayal dünyasında oluşturdukları evrenin yansımaları olan imgeleri resimlere aktarmışlardır. En erken örnek olan Şanlıurfa'nın 18 km kuzeydoğusundaki Göbeklitepe'de kireçtaşı sütunların üzerlerine kazınmış hayvan ve insan kabartmaları ile sonraki dönemlere denk gelen İspanya Altamira mağarası ve Fransa Lascaux mağarasındaki duvar resimleri, insanların kendi etrafında gördüğü nesnelerin duvar üzerine aktarılmasına güzel bir örnektir. Doğal olarak o dönemde yapılan resimlerde günümüz tasarım öğelerine boşluk-doluluk, denge, uyum vb. dikkat edilmemiştir. Fakat resim sanatının gelişimi ile yapılan işin güzel olması amaçlanmış ve bu noktada tasarım öğelerine dikkat edilmiştir. İlk dönemlerde bu öğeler bilinçli bir şekilde yapılmamıştır. Fakat zamanla bunlar isimlendirilerek tasarım kurgusunda kullanılmıştır.

Bu minvalde Türk-İslam resim sanatında da benzer şekilde resimlendirme yapılmıştır. Yapılan resimlerde uygulanan obje ve imgelerde önemli kıstaslar bulunmaktadır. Bunlar tasarım, çizim teknikleri, renk ve üsluptur. Tasarlanacak eserin materyali (metal, ahşap, duvar, kâğıt vb...) göz ününe alınarak uygulama yapılmıştır. Tasarım sonrası uygulamada dikkat edilecek diğer unsur da tekniğine karar verme aşamasıdır.

Türk-İslam resim sanatında uygulanan klasik teknik zemini boyalı resim tekniğidir. Geçmişten günümüze kadar aktarılan bu teknikte, figürler, objeler ve doğa unsurları haricinde kalan bütün zemininin boyanması ile oluşur. Günümüzde yazılan Türk-İslam resim kitaplarında genellikle bu teknik temel alınmış ve başka teknikten bahsedilmemiştir. Tezhip sanatında olan teknik farklılıklar(Zemini boyalı Tezhip, Zer-ender-zer vb.) maalesef resim sanatında üzerinde durulmamış ve detaylandırılmamıştır. Özellikle “Kalem-i Siyahî” tekniği çağlar boyu kullanılan bir diğer teknik olarak günümüze kadar gelmesine rağmen hakkettiği değeri görmemiştir.

Kalem-i siyahi resimleri 14. Yüzyılda “Kârı Üstad Mehmed Siyah Kalem” olarak atılmış imzalara atfen isimlendirilen, özellikle Türk-İslam Resim sanatında kullanılan bir tekniktir. Mahlas olarak da bu tekniğin ismini alan Mehmed Siyah Kalem’den yola çıkılarak “kalem-i siyahî” tekniği şeklinde isimlendirilmiştir. Siyah ya da koyu kahve renkte mürekkep ve fırça yardımı ile eskiz kullanmadan serbest fırça hareketleri ile uygulanan bu teknik, üst düzey bir fırça kabiliyeti, figür bilgisi ve tasarım yeteneği gerektirmektedir. Yapılacak eserin tasarımı için sanatkârın hayal gücünün kuvvetli olması elzemdir. Sanatkârın hayal dünyasında oluşturduğu resmin önemli noktası, uygulanacak figürün duruş şeklini belirlemektir. Figür duruşu kesinleştikten sonra etrafında yapılacak doğa elemanları vb. gibi detaylandırmalar tasavvur edilir. Sanatçının hayalinde oluşturmuş olduğu desen eskiz ya da kalemle çizim yapılmadan nüanslı tahrirler ile kâğıt üzerine uygulanır. Klasik minyatür tekniğindeki yapıldığından farklı olarak figür ve diğer öğelerin zeminleri boya ile doldurulmadan eser tamamlanır.

İran sahasında resim geleneği milattan önceki zamanlarda başlamış ve günümüze kadar kesinti yapmadan devam etmiştir. Bilinen ilk örnekler günümüzde İran’ın Buşehr eyaleti sınırları içerisinde bulunan Elamlılardan kalma kaya kabartmalarıdır.³⁵⁶ Elamlılar İran coğrafyasında M.Ö. üç binler civarında yaşamış bir krallıktır. Özellikle Lûristan, Kaşhan ve Damgan’da yapılan kazılarda döneme ait pek çok örnek çıkarılmıştır. Bu bezeme anlayışı zamanla gelişerek Ahamenid dönemi duvar kabartmaları ile devam etmiştir. Daha önceki duvar kabartmalarına nazaran bu dönemde işçilik ilerleyerek detaylı bezemeler ortaya çıkmıştır.

³⁵⁶ Pakbaz, نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi, 16.

Resim 2: İran Coğrafi Haritası³⁵⁷

Ahamenidlerin ardından İran bölgesine Hellenistik kökene sahip Part İmparatorluğu hâkim olmuştur. Bu dönemin sanat anlayışı bölgede hâkim olan sanat ile Hellen kökenli sanatın karışımı şeklinde eklektik bir yapıya sahiptir. Bu sebeple tam olarak İran bölgesi sanatı olarak algılanmamaktadır.

M.S. 224 – 651 yılları arasında bölgenin hâkimiyeti Sasani İmparatorluğu'na geçerek bölgedeki sanat anlayışı Pers kökenden beslenmiştir. Geçmişten gelen sanat birikimi ile Sasanilerin oluşturduğu sanat görüşü birleşerek İran kültürünü yansıtan bir anlayışa bürünmüştür. Sasani sanatı Part dönemi Hellen etkilerini azaltarak bölgede daha önce hâkim Ahameniş sanat üslubu ile harmanlanıp Pers üslubunu öne çıkaran bir dil olmuştur.³⁵⁸ Bölgenin geçmişten gelen bezeme anlayışı ile oluşan Pers

³⁵⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran_co%C4%9Frafyas%C4%B1#/media/Dosya:Iran-geographic_map.svg, (27.03.2023)

³⁵⁸ Pakbaz, نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi, 31.

üslubunda Orta Asya, Hint ve Çin sanatından gelen etkilerde görülmektedir. Sasani ve Orta Asya'dan gelen miras birbiri ile harmanlanarak Selçuklu dönemine kadar etkisini sürdürmüştür.³⁵⁹ Sasani dönemi resim sanatı günümüze ulaşan örnekler ışığında çoğunlukla duvar resimleri eksenindedir.³⁶⁰

İran bölgesinde ilk dönemlerde görülen tezyinatlı sanatlar Asur ve Keldan bezemeleri ile benzerlik gösterir. Bu dönem sanatlarının en erken örnekleri pişmiş toprak işleri üzerine yapılan bezemelerdir. Özellikle Ahemnidler döneminde yapılan sırlı tuğlalar üzerindeki süslemeler dönemin tezyinatını yansıtmaktadır.³⁶¹

İran sahasında bu etkiler yaşanırken kalem-i siyahî tekniği Çin bölgesindeki Han devrinde(M.Ö. 206 – M.S. 220) en erken örneklerini göstermektedir. Han dönemi, Çin tarihinde zirve noktalarından biri olarak görülmektedir. Özellikle ticaret gelişerek ekonomik anlamda rahat bir dönem yaşanmıştır. Ticaretin gelişmesi ile ülkeler arası ilişkilerde gelişmiş ve Çin ile İran arasında iletişim başlamıştır. Rus tarihçi Igor Diakonov iki Arşaklı(Partlı) şehzadenin Çin'e gelerek yirmi sene orada yaşadıklarını ortaya çıkarmış ve bu ilişkinin boyutunu ortaya açıklamıştır.³⁶² Ayrıca Han döneminde Türkler ile Çinliler arasındaki ilişkileri gösteren tarihi konuları anlatan kitapların varlığı da bilinmektedir.³⁶³

³⁵⁹ Abdolrahman Dieji, *İran Minyatüründe Savaş Sahneleri* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007), 13.

³⁶⁰ Duvar resimleri hakkında detaylı bilgi için bakınız: Sheila R. Canby, "Mural Painting", *Encyclopedia Iranica*, 2015.

³⁶¹ Arseven, "İran Sanatı", 817.

³⁶² Chuanyi Lei, *Akkoyunlu-Türkmen Yakub Bey Albümlerindeki Kalem-i Siyahî Resimlerinde Çin Etkisi* (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 9.

³⁶³ Gülçin Çandarlıoğlu, "Çin - II.Tarih", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993), 321.

Resim 3: El çırpın Yaşlı Adam - MÖ.206 - MS25 - Henan'da Shaogoucun'daki 61 numaralı mezar duvar freski - Luoyang Antik Mezarlar Müzesi³⁶⁴

Resim 3'de bulunan Han dönemine ait resimde yaşlı adamın kıyafeti koyu renk tonunda boyanmıştır. El, yüz ve ayak gibi kısımlar renksiz olarak zemin rengine bırakılarak sadece siyah tahrirler ile tamamlanmıştır.

Resim 4: Han Dönemi, Boston Museum of Arts, Env. No: 1997.2, 19x51 cm, M.S.3. yüzyıl

³⁶⁴ Zhenhu Liu, *A Comparative Study of The Funeral Wall Paintings From Ancient Rome And The Han Dynasty of China* (Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Doktora Tezi, 2022), 358.

Çin coğrafyasında yönetim sıkıntısı, ekonomik zorluklar ile yıkılan ve kurulan imparatorluklara rağmen kalem-i siyahî tekniği her dönem uygulanmaya devam etmiştir. İlk örnekleri duvar üzerinde görülen teknik gelişerek ahşap, kumaş ve kâğıt üzerinde yapılan uygulamalar ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Özellikle Resim 4'deki ahşap parçanın üzerine yapılmış olan kalem-i siyahî tekniğindeki resim dönemin en eski örneklerinden biridir. Örnekte bir erkek ve iki bayan figürü ile ok, yay, tirkeş ve perde gibi detaylar bulunmaktadır. Figürlerde nüanslı tahrirler ile özellikle kıyafetlerin bazı noktalarında hafif renklendirme bulunmaktadır. Üç figürde elleri gözükmeyecek şekilde kollarını kıyafetlerinin içerisinde birleştirmiştir.

Figürlerin yüzlerinde ve ellerinde renklendirme yapılmaması Çin dini inanışlarının bir tezahürü olmalıdır. Çünkü Çin coğrafyası içerisinde yapılmış resimlerin büyük bir kısmında figür üzerinde yapılan renklendirmelerde yüz ve eller gibi bedene ait uzuvlar renklendirilmemiştir.

Resim 5: Fuxi ve Nüwa'nın portreleri - Batı Han Dönemi - MÖ.206-MS.25 - Qianjingtou'daki mezar yapısının duvarındaki fresk.³⁶⁵

Han döneminde yapılmış mezar yapılarından bir örnek olan Resim 5'te fantastik yaratıklardan olan Fuxi ve Nüwa'nın figürleri karşılıklı olarak betimlenmiştir. Bu yaratıklar insan kafalı olup yılan benzeri kuyruklara sahiptir. Bedeninin bazı bölümleri kırmızı renk ile tonlanan resimlerde yüzler ve renk kullanılmamış alanlar sadece tahrirler ile yapılmıştır. Tahrirlerin nüanslı olması özellikle dikkate değerdir.

³⁶⁵ Liu, *A Comparative Study of The Funeral Wall Paintings From Ancient Rome And The Han Dynasty of China*, 394.

Çin coğrafyasında Dalian bölgesindeki Yingchengzi'de bulunan Doğu Han dönemine (MS. 25-220) ait mezar odalarının duvarlarında birçok resim bulunmaktadır. Bu resimler yüzeyi düzleştirilmiş duvar üzerine tahrirlerden oluşan resimlerdir. Geneline renksiz olan bu figürlerin az bir kısmında renk kullanılmıştır. Aynı mezarlar duvarlarında bulunan Resim 6'te figürlerin yüzleri renksiz olup tahrirlerde nüanslar tercih edilmiştir. Bu nüanslar, görselde boyut vermek için özellikle yapıldığı izlenimi vermektedir.

Resim 6: Doğu Han Dönemi (MS 25-220) - Dalian'daki Yinghengzi'deki mezar odası freski.³⁶⁶

³⁶⁶ Xilin He, "The Feathered Being And Its Symbolic Meaning in Han Dynasty Art", *Chinese Archeology* 11 (2011), 167.

Resim 7: Dalian'ın Yingchengzi'deki bir mezar freski - MS 25-220 - Orjinal yerinde korunuyor.³⁶⁷

Han döneminde bulunan mezar yapılarından olan Dalian'daki mezar yapısının duvarlarında beyaz zemin üzerine yapılmış resimler bulunmaktadır. Resim 7'deki kapının her iki yanında bulunan muhafızlar ve kapı üzerindeki efsanevi hayvan da bu örneklerden biridir. Figürlerde renk kullanılmadan siyah nüanslı tahrirler ile bezeme tamamlanmıştır.

Çin coğrafyasında, Han döneminin sonlarına doğru ülkede iç karışıklar çıkmıştır. Sonrasında bu bölgede sırası ile Üç İmparatorluk, Wei-Jin, Beş Hu On Altı Krallık ve Güney Kuzey Hanedanları hâkim güç olmuştur. Kendi içlerinde başarılı oldukları günler olsa da bu imparatorluklar birbirleri ile çatışmış ve yok olmuştur. Güney Kuzey Hanedanlığının son dönemlerinde ülkede iç karışıklık çıkmıştır. Bu karışıklıkları Sui Hanedanlığı bastırmış ve bölgeye egemen olmuştur.

³⁶⁷ Liu, *A Comparative Study of The Funeral Wall Paintings From Ancient Rome And The Han Dynasty of China*, 361.

Resim 8: Üç İmparatorluk Dönemi, Boston Museum of Fine Arts, 2-3 Yüzyıl.³⁶⁸

Resim 8'deki kalem-i siyahî tekniğiyle yapılmış örnekte iki adet erkek figürü bulunmaktadır. Resmin bazı bölgelerinde tahrirlerde dökülmeler göze çarpar. Dökülmeler olmasına rağmen nüanslı çizgiler belirgindir. Figürlerin ellerinde bazı eşyalar bulunurken kıyafet zeminlerinde hafif renklendirme mevcuttur. Bu renklendirmeler yüz kısmında tercih edilmemesi renklendirmenin bilinçli bir şekilde yapıldığına örnektir.

³⁶⁸ James Cahill, 图说中国绘画史 - Chinese Painting A Pictorial History, çev. Yu Li (Pekin: Xinzhì Sanlian Publishing, 2014), 5.

Resim 9: Mezar yapısının duvar freski. - Wei-Jin Dönemi(220-317).³⁶⁹

Çin coğrafyasında Wei-Jin dönemine tekâmül eden mezar yapılarından biri de Gansu bölgesinde bulunan yapıdır. Resim 9’de bulunan mezar kapısının iç bölgesinde, duvar üzerine yapılmış resimlerde bir savaş sahnesi bulunmaktadır. Resimlerde özellikle atların bir kısmının zeminini renkli iken büyük çoğunluğunda renk kullanılmamıştır. Bu durumda renk tercihinin özellikle yapıldığını göstermektedir. Figürlerin yüzleri çok sade şekilde yapılmıştır. Yapılan tahrirlerde nüans kullanılarak resimlere boyut kazandırılmak istenmiştir.

³⁶⁹ Heather Clydesdale, “Earthly Beasts And Heavenly Creatures: Animal Realms in Early Medieval Chinese Tombs And Cave Temples”, *Arts* 1/12 (2023), 6.

Resim 10: Gansu'daki mezar yapısında bulunan ahşap parça - Wei ve Batı Jin Dönemleri(220-316).³⁷⁰

Wei ve Batı Jin dönemine ait Gansu'da bulunan mezar yapısının içerisinde çıkarılan ahşap parçanın üzerinde iki figür bulunmaktadır. Resim 10'da görüldüğü üzere sadece siyah tahrirlerden oluşan resimdeki figürlerden biri erkek ve diğeri kadındır. Erkek figürünün kafasında taç benzeri bir süsleme mevcuttur. Resimlerin hiçbir yerinde renk kullanılmamıştır. Yapılan tahrirlerde nüanslar az yapılmıştır.

Resim 11: Gansu'daki mezar yapısında bulunan duvar freski – Wei ve Batı Jin Dönemleri(220-316).³⁷¹

³⁷⁰ Natasa Wampelj Suhadolnik, "Transmission of Han Pictorial Motifs Into The Western Periphery: Fuxi And Nüwa in The Wei-Jin Mural Tombs in The Hexi Corridor", *Asian Studies* 2/7 (2019), 54.

Resim 11 ile aynı yerde bulunan resim 10'da bir tavuk ve bir horoz resmedilmiştir. Özellikle horozun göğüs bölgesi ile kuyruğundaki kalın nüanslı tahrir dikkat çekicidir. Duvar zemin renginin üzerine yapılmış resimde hiç renk kullanılmamıştır.

Resim 12: Pekin The Palace Museum'da bulunan ipek rulosundan bir kesit.

Pekin'de Palace Museum'da bulunan 470,3x25,8 cm uzunluğundaki ipek üzerine yapılmış bu resim 317-420 tarihli olup Gu Kaizhi'ye atfedilmiştir (Resim 12). Rulo üzerinde her yönden ayakta ve oturur şekilde kadın, erkek ve çocuk figürleri ile atın çektiği fayton resimleri bulunmaktadır. Resimlerin tamamında dökümlü ve kıvrımlı kıyafetler mevcuttur. Kıyafet kıvrımlarının bazı bölgelerine hafif renk sürülmüş ve boyut kazandırılmak istenmiştir. Resim tamamen nüanslı tahrirler ile kalem-i siyahî tekniği kullanılarak yapılmıştır. Figürlerin yüzlerinde renk kullanılmaması özellikle tercih edildiğini göstermektedir.

Resim 13: Pekin The Palace Museum'da bulunan ipek rulosundan bir kesit.

³⁷¹ Clydesdale, "Earthly Beasts And Heavenly Creatures: Animal Realms in Early Medieval Chinese Tombs And Cave Temples", 11.

Bir önceki görselle aynı rulodan olan bu parçada da yine aynı özellikler devam etmektedir. Özellikle fayton ve atın kalem-i siyahî tekniği ile uygulanması dikkat çekicidir (Resim 13).

Resim 14: Gansu mezar yapılarından birinin duvar freski. - Geç Liang-Kuzey Liang Dönemi (386-441).³⁷²

Resim 14'te Çin bölgesindeki Gansu'da bulunan mezar yapılarından birinde bulunan resim görülmektedir. Resimde at figürünün ağzı, yelesi, kuyruğu ve toynakları kırmızı renkte yapılmıştır. Renkli kısımlar haricinde kalan bölümde zemin rengi tercih edilmiş ve siyah nüanslı tahrirler ile tamamlanmıştır. At figürü haricinde dağlar kahve tonlarında renkle boyanmış ve bulut benzeri bezemeler yapılmıştır.

³⁷² Clydesdale, "Earthly Beasts And Heavenly Creatures: Animal Realms in Early Medieval Chinese Tombs And Cave Temples", 16.

Resim 15: British Museum'daki ruloya ait bir kesit.³⁷³

Çin dönemi Beş Hu On Altı Krallık Hanedanlığı dönemine ait Zou Yigui'ye atfedilen 5-7. Yüzyıl tarihli 343,7x24,3 cm uzunluğundaki bu eser 1903,0408,01 envanter numarası ile İngiltere British Museum'da bulunmaktadır (Resim 15). Bu örnekte insan figürleri yanında hayvan örneklerine de rastlamaktayız. Figürlerin kıyafetlerinde hafif renklendirmeler bulunurken yüzlerinde renk yoktur (Resim 16).

Resim 16: British Museum'daki ruloya ait bir kesit.

³⁷³ Stephen W. Bushell, *Chinese Art* (New York: Parkstone International, 2012), 210.

Resim 17: Loui Rui Mezarındaki Duvar Resmi – 6. Yüzyıl.³⁷⁴

Sui hanedanlığından hemen önce var olan Güney-Kuzey Hanedanlığı dönemine ait bu eser, Loui Rui'nin mezarında olup 6. Yüzyıla tarihlendirilmiş bir duvar resmi (Resim 17). Resimde önceki görsellerden daha fazla renk kullanımı vardır. Ata binen iki erkek figürünün bulunduğu resimde özellikle kıyafetler, silahlar ve atlar renkli iken, yüzlerde renk kullanılmıştır. Bu da sanatkarın özellikle yüzlerin zemininde renk tercih etmediğinin göstergesidir. Figürlerde kalem-i siyahî tekniği ile nüanslı çizgiler mevcuttur.

Çin bölgesindeki Sui hanedanlığında Shi-bi Kağan döneminde birçok yerde isyanlar çıkarak hanedan yıkılma sürecine girmiştir. İsyancılar arasında Sui hanedanından bir asilzade olan ve daha sonra T'ang hanedanının kurucusu olan Li Yuan'da vardır.³⁷⁵ Göktürkler ile ittifak kuran Li Yuan 617'de Sui hanedanlığının başkenti Chang'an'da isyanlar çıkardı. İsyancıları bastıramayan Hanedanın başkanı Yangdi güneye kaçtı ve orada öldürüldü. Bir yıl sonra 618 yılında Li Yuan başkanlığında T'ang Hanedanlığı kurulmuş oldu.³⁷⁶

³⁷⁴ Bushell, *Chinese Art*, 222.

³⁷⁵ Gökçen Kapusuzoğlu, *T'ang Kayıtlarına Göre VII. Yüzyılda Çin'e Yerleşen Göktürk Komutanları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 14-15.

³⁷⁶ Nuray Pamuk, *Çin'in T'ang Hanedanlığı Döneminde Türklerin Çinliler Üzerindeki Kültürel Etkileri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 14-16.

Hanedanın kuruluşundan sonra 744 yılında Göktürk Devleti'nin yıkılışı T'ang Taizong döneminde olmuştur. İllig Kağan'ın halkına karşı acımasız ve sert tavırları, soğuk ve sert geçen kışların olumsuz etkileri ve Göktürk hâkimiyetindeki diğer boyların güçlenerek isyan etmeleri Göktürklerin sonunu getirmiştir. Onların zayıfladığını gören T'ang Taizong da fırsattan yararlanarak Göktürlere saldırmıştır. General Li Jing'in (李靖 571—649) komutasındaki T'ang ordusu, 630 yılında İllig Kağan'ı yakalayarak Göktürk Devleti'ni mağlup etmiştir.³⁷⁷

Göktürk sanatı döneminde görülen diğer devletler olan Soğdlular gibi benzer kaynaktan beslenmiştir. Birbirine paralel olarak gelişen bu sanatlar çevrelerinde olan Çin, Hint ve İran gibi bölgelerden etkilenmiştir.³⁷⁸

T'ang ve Sung devirlerinde İran ve Arap tüccarlar İpek Yolu ile Çin'e gelmiş ve ticari faaliyette bulunmuşlardır. Özellikle ipekli kumaş, porselen, çay ve ham ipek gibi Çin mallarını satmak için hususi pazarlar kurulmuştur. Aynı şekilde T'ang hanedanlığının başşehri Chang-an'daki dükkânlarda da özellikle Arap ve İranlıların ticaret ürünleri olan değerli taşlar, fildişi, baharat, cam, inci gibi mallar satılıyordu.³⁷⁹ Bu dönemde ticaret vasıtasıyla ülkeler arası ilişkiler gelişmiş ve sanatın yayılmasına imkân sağlamıştır.

Resim 18: Boston Museum of Fine Arts – 31.888 – 9. Yüzyıl Civarı

³⁷⁷ Kapusuzoğlu, *T'ang Kayıtlarına Göre VII. Yüzyılda Çin'e Yerleşen Göktürk Komutanları*, 15-16.

³⁷⁸ Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatı* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007), 151.

³⁷⁹ Cemil Hee-Soo Lee, "Çin - III. Ülkede İslâmiyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993), 324.

Amerika BMFA Müzesinde bulunan T'ang dönemi 9. Yüzyıl civarlarına tarihlenen 17x18,5 cm ebatlarında ipek üzerine yapılmış resimde bir Bodhisattva³⁸⁰,nın başı ve gövdesi görünmektedir (Resim 18). Kalem-i siyahî tekniğinde yapılmış bu resimde figürler nüanslı tahrirler ile işlenmiş, zeminde bazı noktalara da turuncu renkte çok hafif gölgelendirmeler yapılmıştır. Saçlar ise, tamamen siyah renk ile boyanmıştır.

Resim 19: British Museum – 1919,0101,0.143 – 851-950

Resim 20: British Museum – 1919,0101,0.161 – 851-950

İngiltere British Museum'da bulunan bu iki eserde figürler kalem-i siyahî tekniği ile yapılmıştır. Çin Gansu'da Dunhuang 17 numaralı Mogao mağara kazılarında bulunan bu eserler yaklaşık 851-950 tarihli'dir (Resim 19 – 20). Eserlerde belirgin bir şekilde nüanslı çizgiler kullanılmış ve figürlerin tamamında renk kullanılmamıştır. Eserde zemin renginde bırakılan bölgelerin özellikle yapıldığı görülmektedir.

³⁸⁰ Bodhisattva, Budist düşüncede kendini tüm duyarlı canlıların Budalığa ulaşmasına yardımcı olmaya adanmış kişidir.

Resim 21: British Museum – 1919,0101,0.169 – 851-900.

British Museum’da bulunan bu eser önceki iki eser ile aynı mağaradaki kazıda bulunmuştur (Resim 21). Resimde görünen aslan figüründe hiç renk kullanılmamıştır. Resimlerde öncelikle zemin rengi sürülüp sonrasında detayları işlenmiştir. Aslan figüründe tüyler, tırnaklar, yele gibi detaylar kalem-i siyahî tekniği ile tamamlanmıştır. Kuyruk ve arka ayakların üzerlerindeki rumi formu benzeri süslemelerde eklenen resimde sanatçının eseri özellikle renksiz ve nüanslı çizgilerle yapmayı tercih ettiğini belirtmektedir.

Resim 22: Metropolitan Museum – 1977.78 – 750 Civarı – Han Gan’a atfedilir.

Kalem-i siyahî tekniğinin başlangıç dönemleri olan T'ang hanedanlığına ait en güzel örneklerden diğeri Metropolitan Museum'da bulunan ve sanatçı Han Gan'a atfedilen "Gece Parlayan Beyaz" olarak isimlendirilen resimdir (Resim 22). Korkmuş ve geri adım atan bir atı resmeden sanatçı atın gövdesini kâğıt rengi bırakarak gerekli yerlere siyah mürekkep ile belirtmiş ve resmi tamamlamıştır. Figürün dış kısımları nüanslı çizgiler ile iç kısımları ise tarama ve noktalama gibi teknikler ile desteklenmiştir.

Resim 23: The Palace Museum – 26,7x302.1 ebadındaki rulodan detay.

Resim 24: The Palace Museum – 26,7x302.1 ebadındaki rulodan detay.

Pekin Palace Museum'da bulunan bu iki görselde atlar ile bakıcıları seyisler ile birlikte resmedilmiştir. Atlar Metropolitan Museum'daki resme benzer şekilde gövdelerinin iç kısımlarına renk yapılmadan etrafına nüanslı çizgiler atılarak

noktalama ve tarama ile desteklenmiştir (Resim 23 – 24). İnsan figürlerinde ise, renk kullanılarak noktalama ve tarama gibi teknikler kullanılmamış sadece nüanslı tahrirler ile kalem-i siyahî tekniği ile yapılmıştır.

Çin coğrafyasındaki bu resimler kalem-i siyahî tekniğinin ilk ve en güzel örnekleridir. Resimlerde belirgin unsur nüanslı ve esere boyut katan çizgilerdir. Fırça yardımı ile eskiz kullanmadan üst düzey ustalık gerektiren bu eserlerde sadece resmin bazı bölümlerine çok hafif şekilde renk girilerek hareket kazandırılmıştır. Dönem içerisinde zemini boyalı klasik resim tarzında yapılmış örneklerin de olması sanatkarların bu eserleri yaparken kalem-i siyahî tekniğini özellikle tercih ettiğini göstermektedir. Bu tercihler eserin hızlı şekilde bitirilmesi açısından tercih edilmiş olabileceği gibi görsel ihtişamı için de yapılmış olabilir. Çinli ustaların zemini renkli eserleri yapma süresi ile kalem-i siyahî tekniğindeki eserleri yapma süresi arasında fark yoktur. Hatta kalem-i siyahî tekniğinde yapılan resimlerde noktalama ve tarama gibi tekniklerin uygulaması, zemine renk uygulanan örneklerden daha uzun süreceği düşünüldüğünde sanatkarların bu işlemi bilerek ve isteyerek yaptığı aşîkârdır.

T'ang hanedanının kurulması sonrasında Göktürklerin 744 yılında yıkılmasını fırsat bilen Uygurlar Kutlug Bilge Kül Kağan tarafından kurulmuştur. Böğü Kağan döneminde ise Mani dinini resmi din olarak kabul etmişler ve savaşçı hayat tarzından daha yerleşik tarımla uğraşan bir yaşam şekline geçiş yapmışlardır.

Uygurlar ile Çinlilerin ilk ilişkileri Talas savaşı sonrasında ülkesinde çıkan isyanlar dolayısıyla olmuştur. İsyanları bastırmak için Uygurlardan yardım istemiş ve olumlu cevap almışlardır. Bu yardım ile ilişkiler olumlu yönde seyretmeye başlamıştır.³⁸¹ Hatta bu bağlantı evlilik yoluyla da desteklenmiştir.³⁸²

İki devlet arasındaki bu ilişki sadece tüccarlar ile kalmamış, 13.12.806 tarihli heyet içerisinde Mani dinini yaymak ve orada Maniheist ibadet açmak isteyen rahipleri de kapsamaktadır.³⁸³ Rahiplerin özellikle Lo Yang ve T'ai-yüan şehirlerinde mabet inşa talepleri imparator tarafından kabul edilmiş ve 809 yılında Çin

³⁸¹ Pamuk, *Çin'in T'ang Hanedanlığı Döneminde Türklerin Çinliler Üzerindeki Kültürel Etkileri*, 7.

³⁸² Gülçin Çandarlıoğlu, "Uygurlar", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), 242.

³⁸³ İbrahim Onay, "Uygurlar ve T'ang Hanedanlığı Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve Elçiler", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 6/15 (Kasım 2018), 10.

imparatoruna gönderilen mektupta da bu durum anlatılmıştır. Bu heyetler yıl içerisinde birden fazla defa gönderiliyordu.³⁸⁴

965, 981, 985 ve 1004 yıllarında ticaret heyetlerinin Çin başşehrine giderek Uygur ürünlerini tanıttıkları ve ticareti geliştirdikleri görülmektedir. Bu arada Çin imparatoru Uygurlar'a onları daha iyi tanımak amacıyla elçi gönderdi. 981-984 yılları arasında süren bu yolculuk sonunda düzenlenen Wang Yente'nin Uygurlar hakkındaki raporu özellikle Turfan Uygurları'nın kültür tarihine dair değerli bilgiler içermektedir.³⁸⁵

Uygurlar döneminde, Mani rahiplerinin T'ang hanedanı ile olan ilişkilerde önemli rol oynadığından daha önce bahsetmiştik. Mani'nin dini öğretilerinin yanında ressam olması sebebiyle ile rahiplerde ressamlığı benimsemişlerdir. Rahipler yazılan kutsal metinlerin resimlenmesini de kendileri yapmaktaydı. Bu bilgiler ışığında Çin'e gitmiş olan rahiplerin orada gelişmekte olan kalem-i siyahî tekniğini öğrenip Uygurlara aktarmış olmaları beklenen bir durumdur. Teknik Çin'de zaman geçiren rahipler vasıtasıyla Uygur devletine geçiş yapmış ve orada da uygulanmıştır.

Mani dininin önemli bir merkezi olan Koça'daki muhtelif tapınaklardan İrani dillerde ve Türkçe, çoğu resimli yazmalar bulunmuştur.³⁸⁶ Bu durum Uygurlu rahiplerin sadece Çin coğrafyasına değil, İran bölgesine de gittiklerini göstermektedir. Bu seyahatlerdeki asıl amaç kendi dini öğretilerini yaymak olmalıdır.

Uygurlarda resimlenip süslenerek istinsah edilen birçok maniheist nüsha, Orta Asya'da coğrafyasına dağılırken yazmalar sadece bu dinin öğretilerini yaymakla kalmamış günümüze kadar ulaşan yeni bir resim ve süsleme üslubunun da doğmasını sağlamıştır.³⁸⁷

Orta Asya coğrafyası değişik kültür ve medeniyetlere şahit olmuştur. Çin'den gelen Buda mezhebi de orada kendisine yer bulabilmiş ve bu bölgeden çıkan Mani mezhebi de çok insanın katıldığı bir inanca dönmüştür. Bu mezhepler kültür ve sanat

³⁸⁴ Onay, "Uygurlar ve T'ang Hanedanlığı Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve Elçiler", 16.

³⁸⁵ Çandarlıoğlu, "Uygurlar", 243.

³⁸⁶ Emel Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978), 133.

³⁸⁷ Şehnaz Biçer Özcan, *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010), 36.

üzerinde de etkili olmuştur. Özellikle her ne kadar günümüze ulaşmamış olsa da Mani'nin Erjenk adlı tasvirli kitabı İslamî resim sanatını derinden etkilemiş olmalıdır. Manilerin kitap resmetme âdeti Orta Asya'da uzun yıllar devam etmiş ve Selçuklular dönemine kadar ulaşarak onların vasıtası ile bütün İran'a yayılmıştır.³⁸⁸

Tahrirlerin öne çıktığı renklerin ve zemin doldurma gibi unsurların olmadığı kalem-i siyahî tekniğinin erken örnekleri, 8. Yüzyılda Orta Asya'da Mani inanan rahiplerin uygulamaları ile başlamış ve kitap sanatının gelişmesine büyük katkısı olmuştur. Aynı teknik Uygur Türkleri dağıldıktan sonrasında Moğollar aracılığıyla İran'a taşınmıştır.³⁸⁹ Bu bilgiye ek olarak Hoço bölgesindeki kazılardan günümüze ulaşmış el yazmalarındaki teknikler sadece Moğollar vasıtası ile olmayıp Uygur rahipleri vasıtasıyla da İran coğrafyasına ulaştığını düşündürmektedir.

Resim 25: Uygur dönemi yazmalarından bir örnek.³⁹⁰

Uygurlarda T'ang hanedanı ile olan etkileşim sonucunda resim sanatlarında Çin etkisi görülmektedir. Resimsel etkilerden biri de kalem-i siyahî tekniğidir.

³⁸⁸ Dieji, *İran Minyatüründe Savaş Sahneleri*, 38.

³⁸⁹ Mahir Kurtulan, *Orta ve Batı Asya Sanatında Mürekkep Resmi Geleneği ve Hayvan Mücadele Sahneleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 54.

³⁹⁰ Biçer Özcan, *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni*, 125.

Dönemine ait kalem-i siyahî tekniğinde yapılmış ilk örneğimiz Berlin Devlet Kütüphanesi Prusya Kültür Mirası Vakfı, Berlin Brandenburg Akademisinde M 556 numaralı envanterde³⁹¹ kayıtlı olan kâğıt üzerine uygulanmış elinde bir kap tutan muhtemelen bir çocuk figürüdür (Resim 25). Figürde renk kullanılmadan kâğıt rengi üzerine nüanslı tahrirler çekilmiştir. Figürde ağız, burun ve göz gibi yüzün tüm detaylarının yapılması özellikle yapılmış bir eylem olarak öne çıkmaktadır.

Resim 26: Uygur dönemi yazmalarından bir örnek.³⁹²

Aynı envanterde olan resim 26’de ise, muhtemelen bir ev resminin kımızı çerçevesinde ve çatı kısmında iki adet kuş resmi mevcuttur. Kuşlar tamamen renksiz kâğıt zemin üzerine kalem-i siyahî tekniği ile uygulanmıştır. Ayrıca evin kapısının ve penceresinin kırmızı renkte uygulanması dikkat çekicidir. Bu durum figürlerde renk tercih edilmemesinin bilinçli olduğu kanaatini oluşturmaktadır.

³⁹¹ Biçer Özcan, *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni*, 123.

³⁹² Biçer Özcan, *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni*, 125.

Resim 27: Uygur Dönemi yazmalarından bir örnek.³⁹³

Berlin Devlet Müzeleri ve Prusya Kültür Mirası Vakfı, Hindistan Sanatları Müzesinde MIK III 4970 b, c³⁹⁴ envanterinde kayıtlı resim 27’de bir erkek figürü bulunmaktadır. Figür önden, dik durmakta olup kalem-i siyahî tekniği ile uygulanmıştır. Resimde hiç renk kullanılmamıştır.³⁹⁵ Resimde uygulanan teknik ile Safevî dönemi kalem-i siyahî tekniği arasında çok büyük benzerlikler bulunmaktadır. Figürün yüzünde kaş, göz, burun, ağız, bıyık ve sakal gibi tüm detaylar tamamlanmıştır. Özellikle kıyafetinde kullanılan nüanslı tahrirler Safevî dönemi kalem-i siyahî tekniği ile benzerlik göstermektedir. Figürün tamamı ve giydiği kıyafeti haricinde kalan alanlarda zemin renginde dökülmeler olması aynı dökülmelerin figür ve kıyafetinin zeminde bulunmaması bilinçli şekilde renk

³⁹³ Biçer Özcan, *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni*, 171.

³⁹⁴ Biçer Özcan, *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni*, 167.

³⁹⁵ Resimdeki erkek figürü görüntü olarak çekik gözlü değildir ve kaba bir sakala sahiptir. Uygur halkına benzerliği olmadığından bu figürün İranlı önemli bir kişi olduğu düşünülmektedir. Şapur I ya da peygamber Zoroaster olabileceğine dair görüşler mevcuttur. Bknz: Biçer Özcan, *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni*, 171.

sürülmediğini göstermektedir. Bu durum kalem-i siyahî tekniğinin bilindiğini ve bilinçli bir şekilde uygulandığını kanıtlar niteliktedir.

Resim 28: Uyghur Dönemi rulo yazmalarından bir örnek.³⁹⁶

Uyghur dönemine ait diğer resim Berlin Devlet Müzeleri ve Prusya Kültür Mirası Vakfı, Hindistan Sanatları Müzesinde 9-10. Yüzyıllara ait MİK III 4614 envanter numaralı eserdir (Resim 28). Eserde orta alanda yazılı bölümün her iki yanında iki adet kadın figürü bulunmaktadır. Figürlerin kıvrımlı kıyafetleri ile ellerinde bir kumaş parçası bulunmaktadır. Eserin tamamı kalem-i siyahî teknikle yapılmıştır.

³⁹⁶ Biçer Özcan, *Uyghur Yazmalarında Sayfa Düzeni*, 196.

Resim 19’da karşılıklı birbirine bakan iki figür resmedilmiştir. Her iki resimde de el, kaş, göz, burun, ağız, kulak ve saç gibi detaylar yapılmıştır. Dökümlü kıyafetlerinin detayları oldukça belirgindir. Bu resimde dikkat çekici unsur kıyafet kıvrımlarının bazı bölümlerine açık pembe bir rengin tonlama şeklinde uygulanıp bazılarının zemin renginde bırakılmasıdır. Bu pembe renk, sadece kıyafet ve başlığın bazı bölgelerine uygulanmıştır. Kıyafetin alt bölgelerinde küçük bir alanda açık mavi renkte de tonlama mevcuttur. Renk haricinde çok az bölgelere altın varak uygulaması da yapılmıştır. Figürün detaylarının yapılarak bazı bölgelere boya ya da altın uygulanması kalem-i siyahî tekniğinin artık uygulama çeşitleri içerisine dahil olduğunu ve isteğe bağlı yapıldığını göstermektedir.

Uygurlar döneminde sanat üretimi devam ederken T’ang hanedanlığının Orta Asya Türklerine olan baskısı artarak devam etmekteydi. İslam orduları da Taşkent’e kadar ulaşmış ve Çin ordusu ile 751 yılında Talas nehri kıyısında karşı karşıya gelmiştir. Bu savaştan galip çıkan İslam ordusu sayesinde Orta Asya Türk boyları Çin hâkimiyetinden kurtulmuştur.³⁹⁷ Savaş sırasında Abbasilere esir düşen Çin askerleri sayesinde kâğıt yapımı öğrenilmiş ve İslam coğrafyasında da kâğıt üretilmeye başlanmıştır.³⁹⁸ Özellikle Tu Huan adındaki esirin kayıtları bize daha detaylı bilgi vermektedir. Tu Huan Talas savaşında esir olarak Araplar tarafından Kûfe’ye götürülmüştür. Onun hatıratına göre Çinli esirler orada ipekli kumaş dokuma, altın işçiliği ve resim yapma gibi alanlarda çalışmıştır. Bu hatırat haricinde 920’de Samanî prensi Nasr Ahmed şair Rudakî’ye Kelile ve Dimne’nin vezinli bir nüshasını yazması için emir vermiş ve Çinli ressamların resimlemesini istemiştir. Yazma günümüze ulaşmasa da bu durum Talas savaşı ile gelen Çinli esirlerin resimleme işlerinde çalıştığını ve sonraki dönemlere kadar bu bölgede yaşadığını göstermektedir.³⁹⁹

³⁹⁷ Ahmet Taşağıl, “Talas Savaşı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 501.

³⁹⁸ Şinasi Tekin, *Eski Türklerde Yazı, Kâğıt, Kitap ve Kâğıt Damgaları* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), 27; Jonathan Bloom, “Paper I. Paper in The Iranian World Prior to Printing”, *Encyclopedia Iranica*, 2017; Willem Floor, “Paper II. Paper And Papermaking”, *Encyclopedia Iranica*, 2005.

³⁹⁹ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 8-9.

Resim 29: The National Museum of Iran – Env.No: 3281

9.yüzyılda Horasan / Nişabur civarlarında alçı duvar üzerindeki av sahnesi görseli Uyğurların etkisi ile devam eden kalem-i siyahi tekniğinin devam ettiğini göstermektedir. Figürün yüz hatları günümüze ulaşmasada atın üzerindeki detaylar, özellikle kıyafetin detayları ve silahlardaki bezemeler dikkat çekicidir (Resim 29). Atın tahrirlerinde kullanılan hafif nüanslar tekniğın belirgin özelliklerindendir (Resim 30).

Resim 30: The National Museum of Iran – Env.No: 3281 – Detay görünümü

Eski zamanlarda devlet savaşa girdiğinde sadece askerlerin değil diğer sivil halkında silahaltına alındığı bilinmektedir. Esir olan Çinlilerin içerisinde kâğıt yapımını bilen kişiler olduğu gibi sanat erbabının da olabileceği aşikârdır. Uzak doğu sanatkârlarının en temel sanat malzemelerinden birinin ipek ya da kâğıttır. Esir sanatkârlar kâğıt ya da ipek yapımını bilmektedir. Bu sebeple Çin menşeli kalem-i siyahî tekniğinin bu sanatkâr esirler vasıtasıyla Orta doğu coğrafyasına girdiği ve uygulandığı söylenebilir.

Abbasiler, İslam kültür ve sanatının merkezi haline gelen Dicle Nehri üzerinde yer alan yeni bir başkent olarak Bağdat'ı inşa ettiler. Burada bir Müslüman fıkıh okulu kuruldu ve Yunan bilim ve felsefesinin birçok eseri Arapçaya çevrildi. Halife Me'mun, bir kütüphane⁴⁰⁰ ve bir rasathane ile "Bilim Evi" olarak bilinen bir akademi kurdu. Binbir Gece Masallarıyla ünlü Halife Harun er-Raşid döneminde

⁴⁰⁰ Literatürde bu terim Kütüphane, Kitaphane ve Kütüphane şeklinde geçmektedir. Nakkaşların uygulama yaptığı yer hali hazırda kitapların depolandığı alan olduğu için kütüphane terimi anlam olarak yetersiz kalmaktadır. Kitap ismine hane kelimesi eklendiğinde ise, anlam olarak "Tek bir kitabın bulunduğu yer" manasına gelmektedir. Arapça'da Kütüp kelimesi kitap kelimesinin çoğulu konumundadır. Kapsayıcılığı bakımından tezimizde kütüphane terimi tercih edilmiştir.

Bağdat, dünyanın en gelişen şehirlerinden biri haline geldi.⁴⁰¹ Abbasi halifesi tarafından 836 yılında Samarra şehri kurulurken Uygur coğrafyasından getirilen Türk savaşçılar ile birlikte tüm sanat ve zanaat erbabı da Samarra'ya gelmişlerdir. Samarra'da halife Mu'tasım için Cevsaku'l-Hâkanî sarayı inşa edilerek duvarları freskler ile kaplanmıştır.⁴⁰² Saraydaki süslemeler üst kısımlarda insan ve hayvan figürleri ile bitkisel bezmeler şeklinde yapılmıştır.⁴⁰³ Ayrıca 944 yılında Seyyah Mesudî'nin verdiği bilgilere göre bölgede Çinli tüccarlar bulunmaktadır. Hatta Basra ve Dicle, bölgede büyük bir ticaret merkezi olmuş ve Hürmüz, Aden ve Basra körfezinde alışveriş için mal getiren çok fazla Çinli bulunduğu da bilinmektedir.⁴⁰⁴

Samarra'da duvar bezemelerinde üç ayrı stil bulunmaktadır. Birincisi Suriye taşından üretilen ve natüralist üslupta asma yapraklarından oluşan süslemedir. Bu süsleme Hellenistik etki ile yapılan bezmelerdendir. İkinci üslup stilize edilmiş bezemelerden oluşur. Üçüncü üslup ise eğri kesim tekniğinden oluşan Orta Asya Türk kavimlerinden gelmiş olan eğimli (Eğri kesim tekniği) bezemelerdir.⁴⁰⁵ Halife Mu'tasım tarafından Samarra'da yaptırılan sarayın duvarlarında olağanüstü güzellikte duvar resimleri olduğu bilinmektedir. Ayrıca Harun Reşid'in Bağdat'taki bahçe evinde de İran üslubunda resimlerin olması hasebiyle "resim salonu" şeklinde isimlendirilmiştir.⁴⁰⁶ Bu duvar resimlerinde insan ve hayvan figürlerinde kalem-i siyahî tekniğinin kullanımı görülmektedir.

Ortadoğu'da Emeviler devrinde bulunmayan ve Abbasiler döneminde görülen kalem-i siyahî tekniği yukarıda belirttiğimiz iki sebepten dolayı bu coğrafya gelmiş olmalıdır. Talas savaşı(751) ile Samarra şehrinin kurulması(836) arasındaki 85 yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır. Duruma bakıldığında kalem-i siyahî tekniğinin Talas savaşı ile gelen sanatkârlar üzerinden devam etmiş olması muhtemeldir.

⁴⁰¹ Dimand, *A Handbook of Mohammedan Decorative Arts*, 6.

⁴⁰² Şerare Yetkin, "Abbâsiler - Sanat", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988), 51.

⁴⁰³ Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsiler'de Sanat", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (Konya: Kombassan A.Ş., 1994), 567.

⁴⁰⁴ Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century. Vol-I*, 5.

⁴⁰⁵ Brend, *Islamic Art*, 32.

⁴⁰⁶ Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century. Vol-I*, 3.

Resim 31: OA+.10621 –
11x10x1,5 cm

Resim 32: OA+.10622 –
12x11x3 cm

Resim 33: OA+.11247 –
23x8,6x3,4 cm

Abbasi dönemi Samarra duvar resimlerinin parçalarının British Museum’ bulunan OA+.10621, OA+.10622, OA+.11247 envanter numaralı üç resimde 1/3 oranında yandan görünümlü insan yüzleri görünmektedir (Resim 31 – 32 – 33). Tarih olarak 9. Yüzyıla tarihlenen eserde figürler yüzlerinde renk kullanılmadan sadece tahrirler ile tamamlanmıştır. Özellikle resim 30’de alt kısımda kıyafetinin olduğu bölüm kızıl kahve tonlarında bir renk ile boyanmış olması renk kullanılmamasının özellikle tercih sebebi olduğunu belirtmektedir. Aynı müzede OA+.11208 numaralı resimdeki erkek figürünün yüz detayı ile Uygurlar devrindeki resmin birbirine benzerliği dikkat çekicidir (Resim 34 - 35). Özellikle göz çevresine yapılmış olan çizimler birbirine çok benzerdir. Bu durum Uygurlu ressamların bu bölgedeki etkisini de göstermektedir.

Resim 34: Uygur Dönemi yazmalarından bir örnek.⁴⁰⁷

Resim 35: British Museum - OA+.11208 –
11,2x15,7x3,2 cm

⁴⁰⁷ Biçer Özcan, *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni*, 171.

Resim 36: British Museum - OA+.11237

Resim 37: British Museum - OA+.11073.b – 8x7x2,5 cm

British Museum’da bulunan OA+.11237, OA+.11073.b ve OA+.11214 numaralı resimlerde üç kuş resmi bulunmaktadır (Resim 36 – 37 – 38). Resimdeki 34 numaralı kuşun gagasının ve göz kısmının kırmızı renkle yapılması renklendirmenin bilinçli bir şekilde tercih sebebi olduğunu göstermektedir. Aynı müzede OA+.11032 envanter numaralı 39 numaralı resimde ceylan, karaca türünden bir hayvanın ayak kısmı görülmektedir. Ayak kısmında toynaklar siyah renk ile boyanmıştır. Ayrıca tahrirlerin bir bölümü ince bir bölümünün kalın yapılması da kalem-i siyahî resimlerinin etkisi olduğunu göstermektedir. OA+.11073.b envanter numaralı eserde kurt, tilki yada köpek benzeri bir hayvanın arka ayak ve beden kısmı görünmektedir (Resim 40). Renk kullanılmamış olan bu resimde tahrirlerin nüanslı olması dikkat çekicidir.

Resim 38: OA+.11214 – 13,20x11,3 cm

Resim 39: OA+.11032 – 18x15x2.20 cm

Resim 40: OA+.11073.b

Üstteki fotoğraflarda gördüğümüz üzere kalem-i siyahî tekniği Ortadoğu coğrafyasında belirgin şekilde sevilerek kullanılmıştır. Özellikle Saray fresklerinde

görülen örnekler ve yazmalardaki örnekler bu kullanımı kanıtlamakta ve Abbasi döneminden itibaren bu tekniğin burada yayıldığını kanıtlar niteliktedir.

İran coğrafyasında Büyük Selçuklu döneminde Çin ile ticari alışveriş devam ederek elçiler gönderilmiş ve gelen heyetler de ağırlanmıştır. Halı, çini, porselen ürünler ve ipek gibi malzemelerin ticareti yapılmıştır. Yapılan alışveriş dolayısıyla muhtemelen Çin ürünleri ile kalem-i siyahî örnekleri de Selçuklu bünyesine giriş yapmıştır. Hatta Selçuklu döneminde Bağdat'ta ilk İslam minyatür mektebini açılmış ve bu mektebin sanatkârlarının Uzak doğulu olduğu düşünülmektedir.⁴⁰⁸ Ayrıca Kitâbü'l Büldân isimli eseriyle tanınan 10. Yüzyıl İslam coğrafyacısı İbnü'l Fakih Çin ipek ve porselenlerinin mükemmel bir işçilik gösterdiğini söylemektedir. Bu durumda Çin resim sanatının etkisi Selçuklu dönemlerinde etki ettiğini göstermektedir.⁴⁰⁹ Selçuklu resimlerinde yer alan figür tiplerinde Uygur resim sanatının etkisi belirgindir. Figürler dini yapılarda rahatlıkla kullanılmıştır.⁴¹⁰ Bu etkiyi bilmemize rağmen Moğol akınları ile yok edilen eserler sebebiyle günümüze ulaşmış görsellerin yetersizliğinden dolayı kanıtlamakta zorlanmaktayız.

13. Yüzyıla gelindiğinde Kuzey Çin ve İç Asya'da Timuçin tarafından kurulan Moğollar, halefi Cengiz Han zamanında Çin'in kuzey kısımlarını ele geçirerek isimlerinden söz ettirmeye başlarlar. Cengiz'in veliahdı Ögeday zamanında Çin'in büyük bir çoğunluğuna egemen olmuşlardır. Aynı dönemde İran coğrafyasına hâkim olan Harzemşahlar ile savaşıp yenmişlerdir. İran'da Moğol hâkimiyetini kabul eden Güney İran dışında kalan bütün atabeglerin halkının büyük bölümü ile şehri yağmalayarak arkalarında harabe bir devlet bırakarak yola devam etmişlerdir.⁴¹¹

Moğollar Orta Asya kökenli Türk kabileler ile Çin arasında bulunmasına rağmen kendi coğrafyasından çıkıp bütün Asya ve Orta Doğu'ya hâkim olmuşlardır. Savaşçı olmalarının yanında ele geçirdikleri yerleri yakıp, yıkıp, talan etmeleri sebebiyle insanlığa fazlaca zarar veren bir kavim olmuşlardır. Verdikleri zararın en

⁴⁰⁸ İsmet Binark, *Eski Kitapçılık Sanatlarımız* (Ankara: Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1975), 42.

⁴⁰⁹ Güner İnal, "Uzak Doğuda Resim ve İslâm'da Minyatür", *Sanat Tarihi Yıllığı* 8 (10 Ocak 1979), 111.

⁴¹⁰ Biçer Özcan Şehnaz, "Uygur Türklerinden Osmanlı Nakkaşlarına Minyatür Sanatının Serüveni", *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi* 11/Kış/41 (2019), 215.

⁴¹¹ Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020), 225-226.

büyüğü İslam coğrafyasına olmuştur. Özellikle İslam coğrafyasında ilerleyerek kaynaklarda var olduğunu bildiğimiz, kitap sanatları ve mimari bezeme örneklerinin üzümlere günümüze ulaşmadığını söyleyebilirim.

İlk Moğol istilaları Maveraünnehir ve Horasan şehirlerinin tamamen yok olmasına ve yaşayan insanlar ile birlikte sanatkârlarında dağılmasına sebep vermiştir. Yaşanan yıkım sonucu sanatların ilerleyişi de tamamen durmuştur.⁴¹² Moğollar karşısında tutunamayan halkın büyük çoğunluğu batıya doğru göç etmiştir. Selçuklu devletinin de yıkılması ile halk ve sanatkârlar Anadolu'ya doğru göç etmiş Anadolu Selçuklu devletinin yıkılmasına ve Türkmen beyliklerin kurulmasına sebep vermiştir. Bu durumda İranlı ve Türkmen kökenli sanatkârların Anadolu'da etkilerinin göstermelerine imkân sağlamıştır.⁴¹³

13 – 14. Yüzyıllarda İran'da hâkim güç Moğollar olması hasebiyle Moğol resim sanatının yayılması olağandır. Moğolların Çin üzerindeki hâkimiyeti dolayısıyla Çinli sanatkârların da İran'da olması olağandır.⁴¹⁴ Hatta Moğollar, Sung hanedanını devirdikten sonra, hanedan içerisinde çalışan tüm sanatçı ve edebiyatçıları saraylarına getirmişlerdir.⁴¹⁵ Moğol hâkimiyetindeki Tebriz şehri ile Çin arasında ticari ilişkiler bulunmaktadır. Bu ilişkiler içerisinde sanatsal temas ve eser iletimi de vardır. İlişkiler sonucu İran sahasında olan resim geleneği ile Moğol-Çin üslubu birleşerek bir sentez haline gelmiştir.⁴¹⁶ Hatta Çin kökenli olup Moğolların bünyesinde çalışan Gong Kai isimli ressam bu sentezi oluşturan sanatkârlardan biridir.⁴¹⁷ Çin resim sanatının etkileri İran bölgesinde özellikle

⁴¹² Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 74.

⁴¹³ Özgüdenli, "Moğollar", 226.

⁴¹⁴ Samina Zia Sheikh, "Chinese Influence in Persian Manuscript Illustrations", *International Journal of Multidisciplinary Current Research* Vol.5 (Ağustos 2017), 859.

⁴¹⁵ Binyon vd., *Persian Miniature Painting: Including a Critical And Descriptive Catalogue of The Miniatures Exhibited at Burlington House Ocak - Mart 1931*, 30.

⁴¹⁶ Seray Atılğan Okay, "XV. Yüzyılda İran ve Çevresinde Gelişen Minyatür Üslupları ve Sorunları Üzerine Bir Etüt" (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, İCANAS 38 (International Congress of Asian and North African Studies), Ankara, 2007), 349.

⁴¹⁷ Sanatkar Gong Kai hakkında detaylı bilgi için bakınız: Nancy Shatzman Steinhardt, "Siyah Qalem And Gong Kai: An Istanbul Painter And a Chinese Painter of The Mongolian Period", ed. Oleg Grabar, *Muqarnas* IV/4 (1987), 59.

dekoratif nesneler üzerinde ejderler, Simurg (anka kuşları), nilüferler ve bulutlarda kendini göstermektedir.⁴¹⁸

Moğolların 13. Yüzyıldan beri devam eden hâkimiyetlerinin resim sanatına asıl etkisi 14. Yüzyıl başlarında görülmektedir.⁴¹⁹ Hükümdarlar İran bölgesine hâkim olduktan sonra İran kültürünün etkisine kapılmışlardır. Özellikle resimli elyazmaları bu konuda onları etkilemiştir.⁴²⁰ Bu etki sonucu Han'lar saray bünyesinde kütüphane kurdurmuş ve İran, Moğol, Çin bölgelerinden sanatçıları buralarda muhafaza etmişlerdir.⁴²¹ Moğollar döneminde Pers ve Mezopotamya resminin merkezleri Bağdat, Tebriz ve Sultaniye olmuştur.⁴²²

Başkent Tebriz bölgesi Moğol akıncıları tarafından tahrip edilip yağmalanmasına rağmen Güney İran(Şiraz – İsfahan) bölgesi bu yağmadan daha az etkilenmiştir. Kütüphanenin Tebriz'de bulunması dolayısıyla da İran kökenli resim sanatı Moğol etkisine daha az maruz kalmış ve geleneğini nispeten muhafaza edebilmiştir. Bu etki özellikle heybetli figürlerde, simetrik yapıda, renklerin saflığında ve daha ayrıntılı süslemelerde kendini göstermektedir.⁴²³

Moğollar döneminde ilk resimlenen yazma Şehname olmuştur. İslam öncesi dönemden başlayan yazma IX. Yüzyıl sonlarında şiir dili ile yazılmış bir kaharamanlık destanıdır. Moğollar kendi üslubunu fethettikleri topraklarda kabul ettirmek amacıyla Şehname'yi seçmiş ve resimletmiştir.⁴²⁴ On dördüncü yüzyılın başlarından kalma en muhteşem eser, kapsamlı resimlerinde birkaç el ve stilin görüldüğü yaprakları tahrip edilip bütünlüğü bozulan ve bozan kişinin adını alan "Demotte" Şehnamesidir. Diğer İlhanlı Şehnemelerinin aksine minyatürler, görünüm ve dramatik etkileri bakımından dikkat çekicidir. Eşsiz tasviri ve üslubu nedeniyle,

⁴¹⁸ Yuka Kadoi, *Islamic Chinoiserie: The Art of Mongol Iran* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009), 237.

⁴¹⁹ Canby, *Persian Painting*, 27.

⁴²⁰ Lei, *Akkoyunlu-Türkmen Yakub Bey Albümlerindeki Kalem-i siyahî Resimlerinde Çin Etkisi*, 22.

⁴²¹ Sheikh, "Chinese Influence in Persian Manuscript Illustrations", 856.

⁴²² Dimand, *A Handbook of Mohammedan Decorative Arts*, 20.

⁴²³ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 19.

⁴²⁴ Mazhar Ş. İpşiroğlu, *İslâm'da Resim Yasağı ve Sonuçları* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 37.

bu el yazmasının tarihi ve eyaleti hala tartışmalıdır ve bugüne kadar tüm İran sanat eserlerinin en ilgi çekici olanlarından biri olarak kalmıştır.⁴²⁵

1242 tarihinde Kubilay Çin'den Wang ve Liu P'ing Chung isimli danışmanları çağırıştır. Onların ülkenin tarihinin yazılmasının önemini belirtip bu konuda kitap yazılması teklifini 1264 yılında kabul etmiştir. Bu tarih yazım işini Çin'den gelen danışmanların teklifi ile Çin'deki Han-Lin akademisine⁴²⁶ devretmiştir. Moğol tarihi sonraki devrede İlhanlı tarihi ile komşu ülkelerin tarihi de eklenerek Cami'üt Tevarih tamamlanmıştır.⁴²⁷

Büyük Moğol Hanı Mengü 1253 yılında bir kurultay yaparak kardeşi Hülâgû'yu İran, Irak, Suriye, Mısır, Anadolu vb. bölgeleri ele geçirip kendisinin kontrolüne geçirmesi için görevlendirmiştir. Başkenti İran Tebriz'de kurulan ve 1295 yılından itibaren bağımsız hale gelen devlete taşıdığı unvana nispeten İlhanlılar ismi verilmiştir.⁴²⁸

İlhanlılar ilk kurulduğu dönemde Budist inanca sahiplerdi. Hanların bir kısmının eşleri Budist, bir kısmının ise Hristiyan'dı.⁴²⁹ Özellikle Abaka Han'ın oğlu Argun Han babası gibi bir budistti.⁴³⁰ 19 Haziran 1295 tarihinde ise, Gazân Han halasının kocası Nevruz Bey'in teşvikiyle müslüman oldu ve Mahmud ismini aldı. Kendisi ile birlikte yaklaşık 100.000 kadar Moğol askeri de Müslüman oldu.⁴³¹ Bu tarihten itibaren İran'da başkent Tebriz ve diğer Moğol yönetimindeki şehirlerde Çinliler, Türkler, Persler ve Rumlar Budizm, Konfüçyüsçülük, Taoizm, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi dinler birlikte yaşam sürmüşlerdir.

⁴²⁵ Esin Atıl, *Exhibition of 2500 Years of Persian Art* (Washington: Freer Gallery of Art, 1971), 4.

⁴²⁶ Han-Lin Akademisi hakkında detaylı bilgi için bakınız: Keith Stevens, "The Han Lin Academy And a Chinese Deity", *Journal of The Hong Kong Branch of The Royal Asiatic Society* 36 (1996), 231-233.

⁴²⁷ Abolala Soudavar, "The Han-Lin Academy And The Persian Royal Library", *History And Historiography of Post-Mongol Central Asia And The Middle East Studies in Honor of John E. Woods*, ed. Judith Pfeiffer - Sholeh A. Quinn (Wiesbaden: Harrassowitz GmbH & Co, 2006), 470-475.

⁴²⁸ Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000), 102.

⁴²⁹ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 29.

⁴³⁰ Gray, *Persian Painting*, 25.

⁴³¹ Abdülkadir Yuvalı, "Gazân Han", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996), 429.

Gazân Han döneminin veziri ve aynı zamanda yazar olan Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî Tebriz yakınlarında Rab’-ı Reşîdî⁴³² isminde bir külliye inşa etmiştir.⁴³³ İçerisinde birçok yapının bulunduğu bu mahallede Çinli bilginlerin tarih yazımında bulunduğu bilinmektedir.⁴³⁴ Ayrıca güzel binalar ve düzenli atölyelerde araştırmacılar, mimarlar, sanatkârlar, bilim adamı ve yazarlar gibi hem Çinli hem İranlı birçok kişi yaşamaktaydı.⁴³⁵ 1330’larda kurulan bu resim atölyeleri son derece yenilikçi ve özgün tasarımlar ortaya koymuştur.⁴³⁶ Reşidüddin oğlu Celâleddin’e yazdığı mektuplarda bu merkeze önem verdiği ve dünyanın her yerinden ilim adamlarının buraya özellikle davet edildiği görülmektedir. Aynı mektupta geçtiği üzere 24 kervansaray, 1500 dükkân, 30.000 ev, hamamlar, bahçeler, depolar, değirmenler, kumaş dokuma ve kâğıt yapma atölyeleri⁴³⁷, boya fabrikaları ve darphane gibi birçok bina inşa edilmiştir.⁴³⁸ İlhanlılar dönemindeki Çin etkisi Müslüman olan Residüddin’in yakınlarından olan Moğol kökenli Bolad Chengziang vasıtasıyla artmıştır. Dini inancı dolayısıyla Çin etkisine çok açık olan Bolad ile Reşidüddin Kültürel, sanatsal, tarih, astronomi gibi birçok alanda görüşleri uyuşmaktaydı. Bu durum da Çin etkisinin İlhanlılarda nasıl fazla olduğuna bir etkidir.⁴³⁹ İlhanlılar döneminde üretimi yapılan ilk eser Arapça’dan Farsça’ya çevirisi yapılan Menaf’ül Hayevan kitabıdır. Gazan han tahta çıktıktan sonra yapılmasını istediği bilinmektedir. Günümüzde Newyork Pierpont Morgan Library’de Ms. M.500 envanter numarada bulunmaktadır.⁴⁴⁰

⁴³² Rab’-ı Reşîdî hakkında detaylı bilgi için bakınız: Sheila Blair, “Rab’-e Rasidi”, *Encyclopedia Iranica*, 2016.

⁴³³ Osman Gazi Özgüdenli, “Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008), 20.

⁴³⁴ Gray, *Persian Painting*, 19.

⁴³⁵ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 74-75; Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 18; İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 50.

⁴³⁶ Henri Stierlin, *Persian Art & Architecture* (Thames & Hudson, 2012), 143.

⁴³⁷ Jonathan Bloom’u makalesinde Reşidüddin’in kâğıt yapımı için Çin’den iki kişi getirip bu atölyede çalıştırdığını belirtmektedir. Detaylı bilgi için bakınız: Bloom, “Paper I. Paper in The Iranian World Prior to Printing”.

⁴³⁸ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 55.

⁴³⁹ Persis Berlekamp vd., “Administering Art, History, and Science in The Mongol Empire Rashid al-Din And Bolad Chengxiang”, *In Pearls on a String: Art in The Age of Great Islamic Empires* (Washington: University of Washington Press, 2015), 53.

⁴⁴⁰ Stefano Carboni, “Il-Khanids III. Book Illustrations”, *Encyclopedia Iranica*, 2012.

İlhanlılarda Çin etkisi görülmeye başlandıktan sonra yüzler, giysiler, tepeler, bulutlar ve ejder, ki'lin gibi hayali hayvanlar uygulanmaya başlanmıştır.⁴⁴¹ Bu motifler Çin sanatındaki anlayışla yapılmayıp İran sahasında yapılmış resimler ile harmanlanmış ve farklı bir yaklaşımla sentezlenmiştir.⁴⁴² Moğol sanatına olan Çin etkisi sadece yazma eserler hususunda kalmayıp seramik ve kumaş gibi dekoratif malzemelerde de kendini göstermiştir.⁴⁴³

Reşidüddin, vezirliğinin yanında dünyanın bilinen ilk genel tarih kitabı olan Câmîu't Tevârih'i yazmıştır. Gazân Han'ın isteği üzere Farsça, Moğolca ve Arapça bölümler halinde çoğaltılmıştır.⁴⁴⁴ Reşidüddin'in kitabı Gazân Han devrinde tamamlanmayıp kardeşi Sultan Olcaytu döneminde bitirilmiştir.⁴⁴⁵ Reşidüddin'in Câmîu't-Tevârih isimli eseri, Türk ve Moğol kabilelerinin, Yahudilerin, Peygamber ve halifelerin, Hintlilerin ve Frankların tarihini kapsayacak şekilde uygulanmıştır. Bu görkemli kitabı gerçekleştirmek için, aralarında iki Çinli bilgin, Keşmir'den bir Budist keşiş, Fransa'dan bir Katolik keşiş, Moğol geleneklerinin bilginleri, vb. birçok bilim adamları, hattatlar ve sanatçıları içeren bir akademi kuruldu.⁴⁴⁶ 706/1306-7 ve 714/1314-15 tarihlerinden günümüze ulaşan iki önemli parçadan ilki Edinburgh'daki Üniversite Kütüphanesindedir. İkinci eser ise, eskiden Royal Asiatic Society'de olan şimdi özel bir koleksiyondadır. El yazmaları büyüktür ve resimleri yatay biçimdedir. Pek çok figürün doğu özelliklerinde kıyafetleri vardır ve manzara, düz bir zemine karşı birkaç öge ile belirtilir. Bu özellikler Çin resmiyle bir bağlantısı olduğunu düşündürür. Palet, Orta Doğu'da normalden daha kısıtlıdır. İnceltilmiş mürekkeple yapılan çizim, daha mat bir yeşil ile açık kırmızı ve mavinin renklerine boyanmıştır. Vurgular için bir miktar gümüş de kullanılmış, ancak ne yazık ki bu gri çizgilere oksitlenmiştir.⁴⁴⁷

⁴⁴¹ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز* - *Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 77; Ralph H. Pinder-Wilson, *Islamic Art, One Hundred Plates in Colour, With an Introductory Essay on Islamic Art* (New York: The Macmillian Company, 1957), 18.

⁴⁴² Kadoi, *Islamic Chinoiserie*, 237; Hassankiadeh, "A Study on Drawing in Isfahan And Its Artists", 27.

⁴⁴³ Blair vd., *The Art And Architecture of Islam 1250-1800*, 1.

⁴⁴⁴ Ramazan Şeşen, "Câmîu't Tevârih", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993), 132.

⁴⁴⁵ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 29.

⁴⁴⁶ Lukonin - Ivanov, *The Lost Treasure Persian Art*, 64.

⁴⁴⁷ Brend, *Islamic Art*, 140.

İran coğrafyasındaki çok çeşitli yapı dolayısıyla sanatta özellikle Çin resim etkisi fazladır. Yuen hanedanı ile aynı kökenden olan İlhanlılar aynı tarihlerde Asya kıtasının iki tarafına da hâkim konumdaydılar. Bu ilişki sebebiyle özellikle kökeninin Asya'nın doğusu olması hasebiyle Çin sanat anlayışının İran sanatına etkisi olmuştur. Bu sebeple ilk defa Çin'de ve Orta Asya'da yazılmış ilim ve fen eserleri Yakın Doğu dillerine çevrilmiştir.⁴⁴⁸ İki ülke arasındaki ilişki dolayısıyla Çin'li sanatçılar İran'a gelmiş ve kâğıt üzerine yapılmış resimli kitapların yazımına yardımcı olmuşlardır. Bu kitaplar çoğunlukla Gazân Han'ın başkenti Tebriz'de üretilmiştir.⁴⁴⁹ Moğol başkenti Tebriz haricinde Maraga şehrinde de yazma eser üretimi yapılmıştır.⁴⁵⁰

Tebriz kraliyet atölyesinde yazma eser üretimi için gerekli tüm malzemeler ile üretimi sağlayan tüm sanatkârlar bulunmaktaydı. Çin sanat atölyelerinin etkisiyle Gazân Han döneminde kurulan kütüphane Sultan Olcaytu ve oğlu Ebû Said Bahadır Han devrinde üstün kalitede örnekler vermiştir. Kur'an-ı Kerim yazımından Câmiu't Tevârîh, Firdevsî'nin Şehnamesi gibi tarih kitaplarına varana kadar çok çeşitli alanlarda kitap üretimi yapılmıştır.

Kütüphanenin kuruluşunda farklı milletlerden ve sanat anlayışından olan kişilerin bir araya gelmesi İlhanlı resim sanatının oluşmasını sağlamıştır. Özellikle köken olarak Uzak doğu kökenli olmaları ve o coğrafyadan gelen sanatkârların yoğun etkisi hasebiyle Çin etkisi daha fazladır. İranlı sanatkârların Sasani ve Part döneminden gelen sanat anlayışları ile Çin üslubunun birleşimi ile karmaşık bir tavır ortaya çıkmıştır. Bu tavır İran coğrafyasından sonraki dönemlerde azalmış olsa da etkisini göstermeye devam edecektir.

İlhanlı resim sanatının en parlak devri Ebu Said dönemidir. Ayrıca yazılı kaynaklarda en yetenekli sanatkârlardan birinin de Ahmet Musa olduğu ve sultan adına birçok eser resimlediği bilinmektedir.⁴⁵¹ Ahmet Musa'nın bezediği eserler 14. Yüzyıl resmini karakterize etmektedir.⁴⁵²

⁴⁴⁸ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 50.

⁴⁴⁹ Negin Derakhshan - Ali Akyol, "İran'da Kâğıt Üzerine Resmin Tarihçesi", *Sanat ve Tasarım Dergisi* 25 (10 Haziran 2020), 136-137.

⁴⁵⁰ Derakhshan - Akyol, "İran'da Kâğıt Üzerine Resmin Tarihçesi", 136-137.

⁴⁵¹ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 12.

⁴⁵² Grabar, *Masterpieces of Islamic Art*, 23.

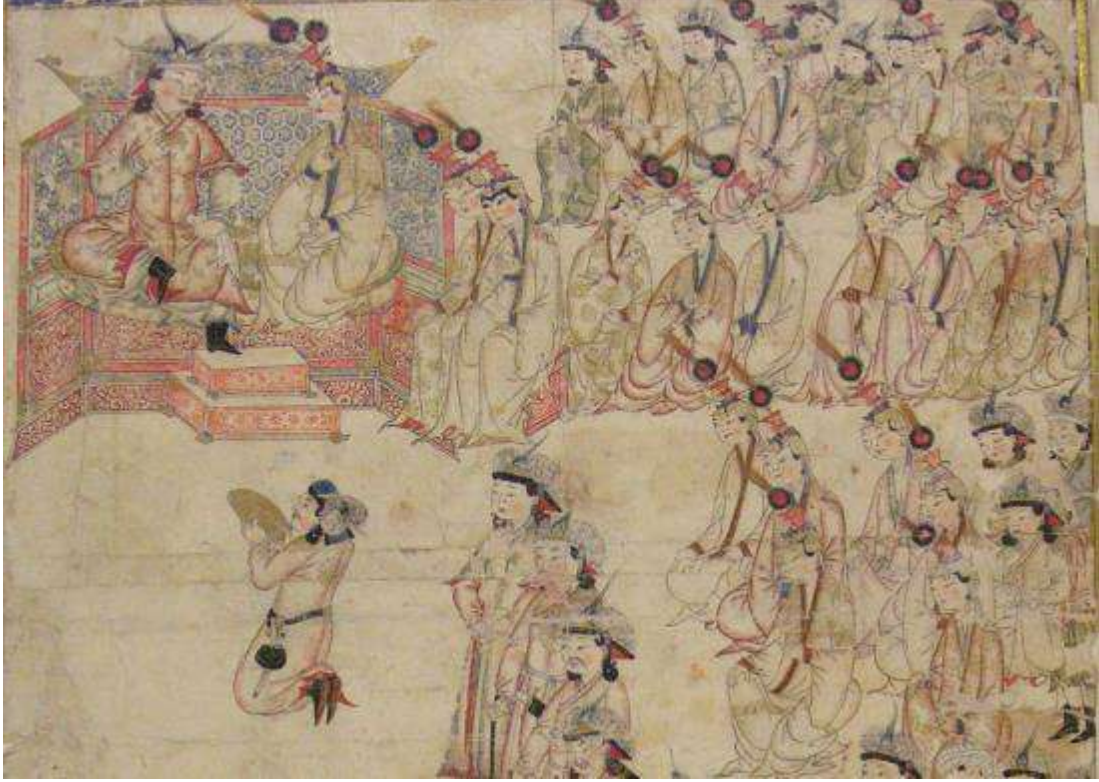
Resim 41: Khalili Collection, MSS 727, Tarih 1314-15, 25.5x9.5 cm

İlhanlı resim sanatında ilk göze çarpan unsur kalem-i siyahî tekniği ile yapılmış örneklerdir. Genel olarak kâğıt zemin üzerine tercih edilmiş resimlerin birçok kısmında aynı tekniğini görmekteyiz. Dönemin bir diğer özelliği de yazı arasında kalan birkaç satırlık alana yatay olarak yapılmış minyatürlerdir. Resim 41'da gördüğümüz Khalili Koleksiyonunda MSS 727 envanter numaralı 1314-15 tarihli bu eserin 34a sayfasında bulunan resim yatay bir alan içerisine renksiz bir zemin üzerinde olup, kıyafetlere tonlama(degrade) yapılmıştır. Arka fondaki ağaç, kaya ve ot kümesi gibi doğa elemanları da yine aynı şekilde tonlama-noktalamadır. Eserde normalde kalem-i siyahî tekniğinde kullanılanlardan daha fazla renk tercih edilmiştir. Genellikle koyu renkler tercih edilse de turuncu, kırmızı gibi canlı renklerde bulunmaktadır.

Resim 42: Khalili Collection, MSS 727, Tarih 1314-15, 25.5x10 cm

Khalili Koleksiyonu'ndaki eserin 36b sayfasında doğa öğeleri görünmektedir (Resim 42). Çoğunlukla ağaç gövdelerinin hâkim olduğu resimde gövdelerin tonlamasında kalem-i siyahî tekniği ile yapılmıştır. Özellikle tahrirlerde nüanslar göze çarpan kısımlardır.

Resim 43: TSMK H. 2153'te bulunan İlhanlı dönemi kalem-i siyahi resmi.

Resim 43'de bulunan görsel Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 2153 numaralı albümde bulunmaktadır. Resimde dönemin kalem-i siyahi resimlerine özgü siyah tahrirler ile kıyafetlerde sarı, yeşil, kırmızı gibi renklerde hafif tonlamalar yapılmıştır. Figürlerin yüz ve el gibi uzuvlarında renklendirme yoktur. Sadece yanak kısımlarında hafif pembe tonlama vardır.

Resim 44: TSMK H.2135'te bulunan murakka albümünden bir örnek.

Resim 44'ta bulunan görsele baktığımızda ağaç ve kaplan figürü görülmektedir. Ağaçların kenar kısımlarında siyah nüanslı tahrirler ile kaplanın yüz ve ayaklarındaki detaylara bakıldığında kalem-i siyahi tekniği açıkça görülmektedir. Ağaçlardan sağ taraftakinin zeminine hafif tonlama yapılmışken soldaki kaplanın ısırdığı ağaç zeminine tonlama yapılmaması sanatkârın özellikle tercih ettiğini göstermektedir.

Bu örnekler bakıldığında kalem-i siyahî tekniğinin İran coğrafyasına Moğol yönetimi ile girdiği anlaşılmaktadır. Moğol akınları öncesi Uygurların kuzeyden göçü ya da Talas savaşı ile gelen Çinli esirlerin kalem-i siyahi tekniğini İran bölgesine getirmiş olduğu düşünülebilir. Fakat Moğollar kadar yoğun ve şiddetli bir akım tüm Orta Asya'yı kaplamışken ve İlhanlı döneminde de kütüphane kurulduğu bilinirken diğer sebepler biraz düşük ihtimaldir. Moğolların Çin ile ilişkilerinin yoğunluğu ve evlilik yoluyla akrabalık bağları olduğu göz önünde bulundurulduğunda sanatkârların Moğol akımı ile geldiği anlaşılmaktadır. İran coğrafyasına girdiğinde orada yaşayan halkın çoğunun ölümüne ve büyük kısmının göçüne sebep olduğu düşünüldüğünde de bu ihtimalin olasılığı daha fazladır.

14. Yüzyıla gelindiğinde Orta Asya'dan (Türkistan – Maverâünnehir çevresi) çıktığı düşünülen ve tekniğe de adını vermiş olan Üstad Mehmet Siyah Kalem'in

yaptığı eserler ortaya çıkmaktadır. Üstad Mehmed Siyah Kalem'in kimliği ve yaşamı hakkında pek bilgiye sahip değiliz. Kimi resimlerin üzerine “Kâr-ı Üstad Mehmed Siyah Kalem” yazılmış olduğu ve kendisine üstad tanımlaması yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca bu ismin kendi tarafından değil başkaları tarafından yakıştırma olarak kullanıldığı düşünülmektedir.⁴⁵³

Mehmet Siyah Kalem isminin nereden geldiği hususunda net bir bilgi yoktur.⁴⁵⁴ Türkler Orta Asya'da siyah kelimesine birçok anlam yüklemiştir. Bunlar yön olarak kuzeyi anlatmak için, iyiliğin karşısında olan kötüyü belirtmek ve şiddet, güç ve yoğunluğu belirtmektir.⁴⁵⁵ Bu mitolojik anlamdan yola çıkarak Mehmet Siyah Kalem'in resimlerinin keskin, yoğun ve güçlü olmasına istinaden “siyah” kelimesi kullanılmış olabilir. Siyah terimi ile yapılan resimlerin görünen etkilerini anlatmak ve gücünü hissettirmek amaçlanmış olmalıdır.

Muhammed Siyah Kalem için Zeki Velidi Togan Çin-Uygur sanatına bağlı kalarak Altınorda ve Özbekler döneminde gelişen sanatı hususunda çalışmalarını yaptığını söylemektedir. Akkoyunlu hükümdarı Yakub Bey'in himayesinde olup, Kıpçak geleneklerini taşımakta olduğunu, Timurlular zamanı sanatının baş nakkaşları ile aynı mektebe mensup olduklarını da bildirmektedir.⁴⁵⁶ Bir diğer ismi Hacı Muhammed Bahşi olan sanatçı için Timur kaynaklarında Uygur kökenli olduğu Bediüz-zaman'ın hizmetine girerek çalıştığı, bir dönem Irak'a gitmiş olsada Herat'a dönerek orada vefat ettiği(1507) belirtilmiştir.⁴⁵⁷ Görsellerin bazılarında batınî tarikatla ilgili ilgili detaylar bulunmaktadır.⁴⁵⁸ Eserde Orta Asya göçebe hayatındaki

⁴⁵³ Mazhar Ş. İpşiroğlu, *Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 11.

⁴⁵⁴ Üstad bu makalesinde Mehmet Siyah Kalem'in Heratlı ressam Hacı Muhammed olduğunu belirtmiştir. Fakat bununla ilgili net bilgi yoktur. Hacı Muhammed hakkında dah fazla bilgi için bakınız: Zeki Velidi Togan, *On The Miniatures in Istanbul Libraries* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları N.1034, 1963), 15; Benzer bir görüşte Emel Esin tarafından dillendirilmiştir. Yazar Mehmet Siyah Kalem'in asıl isminin Hacı Muhammed Bakshi Uygur olduğunu belirtmiştir. Daha detaylı bilgi için bakınız: Emel Esin, “The Bakshi in The 14th to 16th Centuries”, *The Arts of The Book in Central Asia*, ed. Basil Gray (London: Unesco Publishing, 1979), 286.

⁴⁵⁵ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010), 205.

⁴⁵⁶ Zeki Velidi Togan, “Topkapı Sarayındaki Dört Cönk”, *İslam Tetkikleri Dergisi* 0/1 (1953), 80.

⁴⁵⁷ Emel Esin, *Cinlere Ayna Tutan Nakkaş, Mehmed Siyah Kalem* (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019), 12.

⁴⁵⁸ Beyhan Karamağaralı, “Muhammed Siyah Kalem İmzalı Minyatürler Hakkında”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi* 3/1 (1981), 186.

yaşam sahneleri ya da Şamanist ayin ve geleneklerini yansıtan bölümlerde mevcuttur.⁴⁵⁹

Siyah Kalem'in reimleri 15. Yüzyılda yapılmış ve sonraki zamanlarda aniden ortadan kaybolmuş ve şekil değiştirerek sadece tahrirlerden müteşekkil devam etmiştir. Bunda yapılan resimlerin Şamanizm için yapıldığı ve sonraki dönemde şamanizmin o coprafyada devam etmemesi sebep olmuş olmalıdır.⁴⁶⁰

Resim 45: TSMK H.2153 - 35,5x19,3 - 90a⁴⁶¹

Resim 46: TSMK H.2153 - 20,8x19,4 - 39b⁴⁶²

Uzak doğu-Çin ve İran sanatının etkileri olan resimlerde; İnsanlar, çeşitli hayvanlar ve hayal mahsulü İblis(Demon) figürleri bulunmaktadır. Tam olarak neden yapıldığı bilinmeyen yazısız resimlerde, tarama ve gölgelendirme teknikleri kullanılmıştır. Özellikle TSMK Hazine 2153 numaralı albümde bulunan eserlerinde tonlama tekniği yapılmış ve figürlerin dış kısımlarına renkli veya siyah nüanslı tahrirler çekilmiştir (Resim 45 - 46). Eserlerdeki tonlama tekniği ile Çin yazmalarındaki tonlama tekniği arasında benzerlikler görülmektedir.

⁴⁵⁹ Mazhar Şevket İpşiroğlu - Sabahattin Eyüpoğlu, *Fatih Albümüne Bir Bakış* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Maarif Basımevi, 1955), 26; Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*, 14.

⁴⁶⁰ Ferit Edgü, “‘Siyah Kalem’ Üstüne Prof. M.Ş. İpşiroğlu İle Bir Görüşme”, *Türkiyemiz* 24 (Şubat 1978), 27.

⁴⁶¹ İpşiroğlu, *Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem*, 73.

⁴⁶² İpşiroğlu, *Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem*, 105.

Resim 47: TSMK H.2160 – 10a

Siyah kalem'in yaptığı resimler İslâm kültürüne uzak, Orta Asya dini inançlarına yakın özellikler göstermektedir (Resim 47). Resimler haricinde herhangi bir yazı olmadığından, detaylar hakkında bilgiye ulaşılmamıştır. Ayrıca eserler bir yazma içerisinde olmayıp tek sayfalar halindedir.

Siyah Kalem'in yaptığı resimler Doğu sanat anlayışındaki gibi gerçekçi resmedilmiştir.⁴⁶³ O dönemde doğu ile batı arasında sanat alışverişi yok değildir. Tam tersi Müslüman bir sanatkâr Avrupa'da, Bizanlı bir sanatkâr da Müslüman devletler bünyesinde rahatça çalışabilmekteydi.⁴⁶⁴

⁴⁶³ İpşiroğlu - Eyüpoğlu, *Fatih Albümüne Bir Bakış*, 11.

⁴⁶⁴ İpşiroğlu - Eyüpoğlu, *Fatih Albümüne Bir Bakış*, 6.

Resim 48: TSMK H.2135 numaralı albümden bir detay.

Resim 48’teki görsele baktığımızda sosyal yaşamdan örneklerle karşılaşmaktayız. Kişileri çalışırken resimleyen Siyah Kalem kâğıt zeminini kullanarak kumaş kıvrımlarında, figürlerin el ve ayak gibi uzuvlarında tonlama yapmıştır. Yedi adet figür hareket halinde çalışır şekilde resmedilmiş, iki adet figürde oturmuş şekilde birbirlerine bakarak sohbet etmektedir.

Resimlerdeki figürler gerçekçi, hareketli ve dinamik şekildedir. İnsan ve İblislerde üzgün, kızgın, korkmuş gibi yüz ifadeleri duygularını gösterir şekilde tasvir edilmiştir. Özellikle koyu mürekkep tonları ile kırmızı renkler tercih edilmiştir. Başlıkları içi kürklü çan biçimli Türkistan kavuğunu takmaktadırlar (Resim 45).⁴⁶⁵ Bu özellikler yapıldığı bölge hakkında ipuçları vermektedir. Hayvan figürlerinde bedenlerin önden, yandan ve arkadan gibi çeşitli yönlerde tasvirleri yapılmıştır (Resim 49). Yazmalarda deneme şeklindeki bu örnekler yan yana yapılmıştır. Hayvanların tamamını yapmayıp sadece kafa görünüşlerinin farklı açılardan nasıl görüldüğüne dair çalışmalarda mevcuttur. Benzer durum uzuvları içinde geçerlidir.

⁴⁶⁵ İpşiroğlu, *Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem*, 31.

Resim 49: TSMK H.2135 envanter numaralı albümden bir kesit.

Örneklerde yapılan minyatürlerin uygulandığı kâğıtlar kaba ve cilasız yani aharsızdır. Resimleri siyah kalem'in tek başına yapmayıp bir atölye olma ihtimali de bulunmaktadır.⁴⁶⁶ Siyah kalem'in birçok örneğinde imzası bulunmaktadır. Fakat bu imzalar kendine ait olmayıp sonraki zamanlarda ona atfen yazılmıştır.

Sonuç olarak tekniğe adını vermiş olan Mehmet Siyah Kalem zamanının sanat anlayışından farklı tasarımlar ve uygulamalar yapmıştır. Kullandığı siyah mürekkep renginden dolayı kendine siyah kalem denmiş ve uyguladığı teknik “Kalem-i Siyahî” olarak isimlendirilmiştir. Klasik minyatürlerdeki renk cümbüşünden çok daha az renk kullanması sonraki dönemlerde yapılan tek renk ya da renksiz minyatürlerin de aynı şekilde isimlendirilmesini sağlamıştır.

İslam sanatında resimli yazmalar en erken örneklerini 11. Yüzyıl süresince vermiştir. İlk sistemli, düzenli yazmalar ise, 9. Yüzyılda Halife Ne'mun zamanında yapılan örneklerde görülmektedir. Bu dönemde antik dönem kitaplarının Arapça'ya çevirisi ile kitaplar resimlenmeye başlamış ve sonraki dönemlerde çoğalarak devam etmiştir.⁴⁶⁷

İlhanlılardan sonra halef devletler İran'ın kontrolü için mücadele ettiler. On dördüncü yüzyılın ikinci çeyreğinde, Inju hanedanı, daha önce vali oldukları Fars'a hükmetti. 1353'te, güçleri 1393'e kadar süren Arap kökenli bir hanedan olan Muzafferiler tarafından yerlerinden edildiler. Bu arada Irak'ta ve kuzeybatı İran'da

⁴⁶⁶ Blair vd., *The Art And Architecture of Islam 1250-1800*, 62.

⁴⁶⁷ Zeren Tanındı, *Türk Minyatür Sanatı* (Ankara: Türkiye İş Bankası, 1996), 3; Kasım Kara, “Minyatür Sanatı”, *Türk İslâm Sanatlarına Giriş*, ed. Mustafa Yıldırım (Konya: Palet Yayınları, 2017), 236.

İlhanlıları, Celâyirliler izledi. Kitap sanatları tarihinde son derece önemli bir hamî olan Sultan Ahmed Celayir, 1382'de iktidara geldi ve bir Türk erkek müttefikî tarafından öldürüldüğü 1410'a kadar hareketli bir hayat yaşadı.⁴⁶⁸

Celâyirliler aslen Moğol kabilesi olup sonradan müslümanlığa geçmiştir. İlhanlıların zayıflayıp taht kavgaları ile uğraştığı sırada Emîr Hüseyin'in oğlu Hasan 1340 yılında devleti kurmuştur. Azerbaycan, İran ve Irak bölgelerindeki hâkimiyetleri süresince en etkin Sultan Ahmed Celâyir'dir. Yönetimde bulunduğu süreç içerisinde önemli kitap hamisi olup sanatkârları gözetmiştir. Timur'un bu coğrafyaya gelmesi ile Celâyirliler ciddi kayba uğramıştır. Sultan Ahmed Karakoyunlularla yaptığı savaşı 1410 yılında kaybederek öldürülmüştür. Sonrasında yaşları küçük sultanlar başa geçip bazı bölgeleri alsalar da ellerinde tutamayıp 1431 yılında Celâyirliler sonlanmıştır.⁴⁶⁹ Özellikle Sultan Ahmed bu kadar karışık bir dönem geçirmesine rağmen sanatkâra olan desteğini hiç çekmemiş ve onları gittiği bölgelere yanında götürmüştür.

Celayirlilerin erken devrinde resim üslubu Moğol tavrında devam etmiştir. Sultan Ahmed zamanında resim üslubunda önemli gelişmeler yaşanmış ve bu durum Timurlu devri üslubunun başlangıcı olmuştur.⁴⁷⁰ Dönemindeki karmaşaya rağmen üretilen eserler yenilikçi ve olağan üstü işçiliği ile öne çıkmaktadır. Kendi içlerinde orijinal bir tavır geliştirilmiştir.⁴⁷¹ Sultan Ahmed tahta çıktığında ünlü Ahmed Musa'nın eski öğrencisi olan Şemseddin dâhil olmak üzere bir grup sanatkâr kütüphane bünyesindeydi.⁴⁷² Sultan zamanının önde gelen sanatkârlarını sarayına getirtmiş, hatta Abdülhayy isimli sanatkârdan resim çizimini öğrenmiştir.⁴⁷³

Celayiri üslubu özellikle Tebriz ve Bağdat dönem üslubunun belirleyicisi ve yönlendiricisi olmuştur.⁴⁷⁴ Bölgede ayrıca Şiraz'da da yazma eser üretimi motif

⁴⁶⁸ Brend, *Islamic Art*, 124.

⁴⁶⁹ Muzaffer Ürekli, "Celâyirliler", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993), 264-265.

⁴⁷⁰ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 16.

⁴⁷¹ Massumeh Farhad vd., "The Divan of Sultan Ahmad Jalayir And Diez And Istanbul Albums", *The Diez Albums Contexts And Contents*, Islamic Manuscripts And Books, Volume II (Leiden: Brill NV, 2017), 511.

⁴⁷² Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*, 14.

⁴⁷³ Canby, *Persian Painting*, 42.

⁴⁷⁴ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 144.

zenginlikleri, canlı renkler ve zarif figürler hâkimiyetinde devam etmiştir.⁴⁷⁵ Moğol üslubunda ağaç ve kaya bezemesinde hâkim renk olan siyah tonlar yerini canlı renklere bırakmıştır. Ayrıca önceki dönemde insan figürleri ile tabiat öğelerinin boyutları birbirine yakın yapılmıştır. Bu durum Celayirliler zamanında değişerek tabiat öne çıkarıp figürleri küçülten bir tasarım anlayışı benimsenmiştir. Figürlerde uzak doğu etkisi olan çekik göz ve küçük ağız formu aynen devam ettirilmiştir.

Celayiri resimlerinde insan figürleri uzun ve belli olma eğilimindedir. Başlıklar uzun, türbanlar aşağı çekilmiştir. Atların vücutlarına orantılandırılmış kafaları küçüktür. Tabiat unsurları çok çeşitlidir. Avlanma ve hayvan dövüş sahneleri çokça tercih edilmiştir.⁴⁷⁶

Genellikle Nizami Hamsesi'nin resimlendirildiği dönemde kitap boyutları küçülmüş, küçük figürler, süngerimsi kayalıklar, basit bitki örtüsü ile metin arasına enine gelişen kompozisyonlar karakteristik özellik olmuştur.⁴⁷⁷ Kitap boyutlarının küçülmesine bağlı olarak minyatür alanları da küçülmüştür. Resimler artık klasik İslam kitap süsleme anlayışı ve kurallarına uygun olarak kitap içerisinde metin aralarında yerini almaya başlamıştır.⁴⁷⁸

Sultan Ahmed devrinde yapılmış ve kendi kütüphanesinden olan en eski yazma 1388'de Bağdat'ta yazılmış olan Acâîbü'l Mahlûkât'tır. Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France Supplement Persan 332 numarada kayıtlı eser tam olarak dönemin özelliklerini aktaran bir kaynak konumundadır⁴⁷⁹ (Resim 50). Ayrıca British Museum'da Şemseddin'in öğrencisi Cüneyd tarafından yapılmış 1396 tarihli diğer yazma da dönem özelliklerini gösteren diğer kaynaktır.⁴⁸⁰ Cüneyd ve diğer dönem sanatkarları tarafından figürler zayıflatılarak ve ufuk çizgisi yükseltilerek kullanılmaktadır. Ayrıca yüzlerin oval olması, kafanın bir tarafa eğikliği, figürlerin orantılarının büyüklüğü, çizimin metnin içerisine girmesi gibi

⁴⁷⁵ Atılğan Okay, "XV. Yüzyılda İran ve Çevresinde Gelişen Minyatür Üslupları ve Sorunları Üzerine Bir Etüt", 352.

⁴⁷⁶ Marie Lukens Swietochowski, "Drawing", *Encyclopedia Iranica*, 2013.

⁴⁷⁷ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 18-19.

⁴⁷⁸ Menizeh Bageri, *Türk ve İran Minyatür Sanatının İncelenmesi İle Grafik Eğitiminde Minyatürün Önemi Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 22-23.

⁴⁷⁹ Gray, *Persian Painting*, 45.

⁴⁸⁰ Robinson, *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century*, 18.

özellikler sonraki dönemlerde de kullanılmaya devam etmiştir.⁴⁸¹ Özellikle figür gruplarının peyzaja nazaran küçük gösterilmesi bitki örtüsünün dönemde öne çıkmasını ve diğer anlatımda daha göze çarpmasını sağlayarak üslup haline gelmiştir.⁴⁸² Atların kafaları vücutlarına oranla küçük, insan kafaları ise tam tersi oranda büyüktür. Küçük ağızlar, parlak gözler ve bıyıklar dönemin modası şeklide uygulanmıştır.⁴⁸³

Resim 50: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France Supplement Persan 332 Numaralı eserden bir detay.

⁴⁸¹ Blair vd., *The Art And Architecture of Islam 1250-1800*, 58.

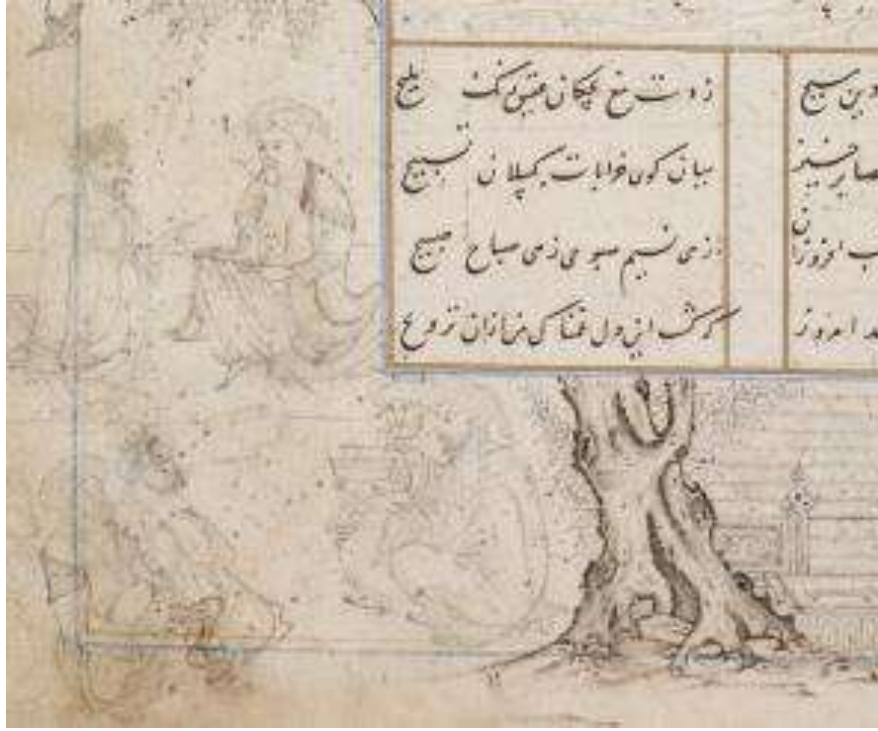
⁴⁸² Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), 40.

⁴⁸³ Canby, *Persian Painting*, 38.

Resim 51: Freer Galery of Art - F1932.34 - Sultan Ahmed Celayir Divanı - Tarih 1400 Civarı - 31,8x22,7

Günümüzde Washington Freer Galery of Art'ta bulunan Celâyirlilerden kalma sekiz sayfa, dönemdeki kalem-i siyahî tekniğini açıkça göstermektedir(Resim 51). Sultan Ahmed Celâyir'in divanının kenar kısımlarındaki resimler siyah renkte mürekkep ile yapılmıştır. Bitki örtüsünde özellikle ağaç formlarında Moğol döneminde hâkim olan kalın tahrir ve gölgelendirme etkileri görülmeye devam etmektedir(Resim 52). Bu koyu tahrirler, ağaçların resmin diğer öğelerinin önüne geçmesini sağlamaktadır. İnsan figürleri gelişmiş ve Çin etkisinden uzaklaşmaya başlamıştır. Figürlerdeki kumaş kısımlarında yapılmış taramalar ile görsel zenginlik çoğaltılmıştır(Resim 51). Bulutlardaki Çin etkisi devam etmesine rağmen, artık İslam resim sanatında kullanılan karakteristik özelliklerine kavuşmuştur. Sayfalarda hâkim renk siyah iken bazı bölümlerde altın ile eser miktarda mavi renk tercih edilmiştir.

Resim 52: Museum Freer Gallery of Art - F1932.32 - Sultan Ahmed Celayir Divanı - Tarih 1400 Civarı - 29,5x20,3

Akkoyunlular Oğuzların Bayındır boyundan olup, Anadolu'ya gelerek Diyarbakır'ın Ergani bölgesine yerleşmişlerdir. Başlangıcında Tur Ali Bey liderliğinde Artuklular'a bağlı bir beylik olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Akkoyunlu devletinin asıl kurucusu Erzurum'dan Kemah ve Harput'a, Erzincan'dan Mardin'e kadar bir alana hâkim olan Karayülük Osman Bey olmuştur. Sonrasında Uzun Hasan Bey ağabeyi Cihangir'i mağlup ederek yönetime geçmiştir. 1467'de Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ı mağlup ederek Karakoyunlu devletine son vermiştir. 1467'de Tebriz'i başkent ilan ederek içerisinde sanatkârlarında çalıştığı Heşt-i Behişt sarayını inşa etmiştir. Hasan Bey'in vefatı üzere yerine oğlu Halil geçse de dirayetsiz bir hükümdarlık sonucunda yerine kardeşi Yakub Bey hükümdar olmuştur (1478). Yakub bey dönemi Akkoyunlu devletinin en parlak devri olmuştur. Sonrasında başa geçen hükümdarların bir kısmı vasıfsız, bir kısmı da çocuk yaştaki olduklarından devlet karışıklığa mazhar olmuş ve 1514'te tarih sahnesinden silinmiştir.⁴⁸⁴

⁴⁸⁴ Faruk Sümer, "Akkoyunlular", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989), 270-272.

Akkoyunlular devrinde özellikle Tebriz’de birçok önemli mimari gelişmeler olmuştur. Cami, zaviye, medrese ve kervansaray gibi pek çok yapı özellikle Yakub Bey zamanında yapılmış fakat sonrasında Safevîler devrinde bilinçli bir şekilde yok edilmiştir. Kitap sanatları açısından da ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Sanatkârlar hürmet görmüş ve sanatını idame etmesi için teşvik görmüşlerdir.

Akkoyunlulara ait bir imarete konaklamış olan İspanya kralının elçisi Figueroa isimli elçinin seyahatnamesinde duvarlarda İtalyan stilinde kadın figürlerinin olduğu, hatta Heşt-i Behişt sarayının duvarlarında da benzer resimlerden bulunduğu belirtilmiştir. Hatta saray duvarlarında kahramanlık resimleri ile av sahnelerinin olduğu bildirmiştir. Resimler altın ile lacivert renklerin hâkimiyetindedir. Günümüze ulaşmayan eserlerin detaylarına bu şekilde kaynaklardan ulaşarak varlığı hakkında bilgiye sahip olmaktadır.⁴⁸⁵

Dönemin en önemli hükümdarlarından biri hiç kuşkusuz Uzun Hasan’dır. Sultanın sanata ve sanatçıya kıymet verdiği bilinmesine karşın onun tarafından yaptırılan yamalardan hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Tebriz’de Heşt Bihîşt sarayını yaptırmıştır. Ayrıca sarayında döneminin bilinen sanatkârı Mevlana Abdülhay’ın da çalıştığı kaynaklarda bilinmesine karşın Uzun Hasan’ın sarayında yaptığı bilinen bir eser günümüze ulaşmamıştır.

Akkoyunlu döneminde Isfahan, Şiraz ve Tebriz bölgesindeki sanatkârlar, Uzun Hasan’ın oğlu Uğurlu Mehmed’in Fatih’in kızıyla evlenerek Osmanlılara sığınması ile İstanbul’a gitmişlerdir. İstanbul’a giden sanatkâr olduğu gibi Ali Kuşçu gibi bilginlerde onlarla birlikte hareket etmiştir.⁴⁸⁶ Göç eden bu sanatkârlar Fatih devri sonrası II. Bayezid dönemi minyatür üslubunun oluşumuna katkıda bulundukları 1526 tarihi öncesine ait olan Ehl-i Hiref defterlerinde olduğu bilinmektedir.⁴⁸⁷

1469 yılında Sultan Uzun Hasan Timurluları Karabağ’da yenilgiye uğratarak ele geçirdiği Herat’lı ilim adamları ya da sanatkârları Şiraz’daki atölyede toplamış

⁴⁸⁵ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 146-147-148.

⁴⁸⁶ Tanındı, *Türk Minyatür Sanatı*, 12-13.

⁴⁸⁷ Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, 47.

olmalıdır.⁴⁸⁸ Sultan Halil'in hâkimiyeti altındaki Şiraz'da minyatür sanatı büyük bir gelişme göstermiştir. Kısmen Herat etkisi olan bu üslupta birçok minyatürlü yazma üretimi yapılmıştır. Sultan Halil'in vefatından sonra da bu üretim devam etmiştir. 1478'den itibaren de Sultan Yakub himayesinde Tebriz sarayındaki sanatkarlar tarafından bu üretim kesilmemiştir. Bu okuldaki üslup muhtemelen Şiraz bölgesinden gelen sanatkarlar vasıtasıyla gelişimini sürdürmüştür.⁴⁸⁹

Akkoyunlu devri Tebriz-Şiraz sanat atölyelerinde iki üslup görülmektedir. İlk üslup son derece renkli, dekoratif bir saray üslubudur. Diğeri ise, sade ve tekrarlayıcı bir özelliktedir. Belli hikâyelerin kalıplaşmış sade anlatımı ile manzara ve figürlerde az değişikliklerle çevre düzenlemesinin tekrarlanması üslubun özelliklerindendir.⁴⁹⁰

Cengiz Han'ın soyundan gelen Timur, 1370 yılında Mâverâünnehir'e hâkim olarak Semerkant'ta tahta oturdu. Altın Orda Hanlığı, Memlûkler ve Osmanlılar gibi devletleri yenip Azerbaycan, Irak, Suriye ve Anadolu'nun bir bölümünü ele geçirerek geniş bir alanda hâkimiyetini kurmuştur. Kendinden sonra siyasi birlik taht kavgaları sonucu parçalanmış ve bir asır sonra devlet yok olmuştur.⁴⁹¹ Sanata değer veren bir sanatkar olan Timur hâkim olduğu topraklarda bulunan sanatkarları (nakkaş, müzehhip, hattat, mücellit vb.) başşehri Semerkant'a taşımış ve onlara karşı hürmetkâr ve cömert olmuştur.

Doğulu bazı yazarlar Timur dönemi resim sanatının kurucusu olarak “Abdal Üstat Yung” olarak görmektedirler. Adından da anlaşılacağı üzere Çin kökenli olan sanatkar için “Yazarların En Seçkini” ismini vermişlerdir. Üstat Yung'un “Ustad Cihangir” isminde bir öğrencisi olduğunu da aynı kaynaklar belirtmektedir. Cihangir için de “Ressamların Direği” ismini kullanmışlardır. Üstat Cihangir Tebrizli Pir Ahmed'in, Pir Ahmed ise, Timur döneminin ünlü ressamı Bihzâd'ın öğrencisidir.⁴⁹²

Timur döneminde Moğol-İlhanlı zamanında Çin sarayıyla olan iletişim başkent Semerkant ve Herat ile Ming sarayı arasında da devam etmiştir. Özellikle

⁴⁸⁸ Togan, “Topkapı Sarayındaki Dört Cönk”, 83.

⁴⁸⁹ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 26.

⁴⁹⁰ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 133-134.

⁴⁹¹ İsmail Aka, “Timurlular”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), 177.

⁴⁹² Kühnel, *Doğu İslâm Memleketlerinde Minyatür*, 29; Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century. Vol-I*, 28.

elçiler üzerinden devam eden bu ilişkinin sanat noktasındaki etkisi İlhanlı devrindeki kadar olmasa da devamlılık göstermiştir.⁴⁹³

Timurlular devrinde sanat faaliyetleri özellikle mimari ve kitap sanatları noktasında gelişmeler göstermiştir. Timur haricinde kendinden sonra gelen Şahruh, Baysungur, İskender Sultan, Uluğ Bey, Hüseyin Baykara gibi sultanlar da sanat hamiliğini devam ettirmişlerdir. Özellikle hattatlığa değer veren bir hanedan olan Timurlularda Sultan Baysungur ve İbrahim Sultan hattatlık yapmışlardır.⁴⁹⁴ XIV. yüzyıl sonlarında Tebriz, Şiraz ve Bağdat alınmış ve buradan götürülen sanatkârlarla Semerkant zengin bir sanat şehrine dönmüştür. Timur'un ölümünden sonra 1405 yılında da Herat alınarak başkent olmuş ve sanatkârlar buraya kaydırılmıştır.⁴⁹⁵

Timur, Celayirlileri hâkimiyeti altına aldığı Celayirli ressamalardan bazıları Sultan Ahmed ile birlikte Bağdat'a sığınmışlardır. Özellikle dönemin önemli sanatkârı Şemsettin'in öğrencisi ve Sultan Ahmed'in resim hocası Hacı Abdülhay Bağdat'ta Sultan Ahmed için çalışmalarına devam etmiştir.⁴⁹⁶ Timur'un Araplar ile yaptığı savaş sonrası hâkim olduğu Bağdat'taki kıymetli ve çok yetenekli sanatkârlardan olan Hacı Abdülhay Bağdadî de Semerkant'a götürülen sanatkârlar arasındadır.⁴⁹⁷ 1393'te Şiraz'la beraber ele geçirilen Bağdat'tan götürülen Abdülhayy'ın, Semerkant'ta yazmış olduğu bir yazma günümüze ulaşmamıştır.⁴⁹⁸ Timur'un ölümü ile başkent olan Herat resim sanatında etkin bir üslup olmuştur. Bu ekolün oluşmasında Sultan Cüneyd ve Sultan Ahmed Celâyir'in sarayında faaliyet gösteren bir ressam olan Hacı Abdülhayy'ın etkisi bulunmaktadır.⁴⁹⁹

15. yüzyılın ortalarında Timurluların gücü, özellikle Kara ve Akkoyunlu Türkmen prenslerinin batıdan ilerlemesi nedeniyle düşüşe geçmiştir. Türkmenler ilk başta hem Herat hem de Şiraz okullarında eğitim görmüş ve çalışmaları bazen aynı

⁴⁹³ Gray, *Persian Painting*, 40.

⁴⁹⁴ Engin Beksac, "Timurlu Sanatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), 180-181.

⁴⁹⁵ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 18.

⁴⁹⁶ Ferrier, *The Arts of Persia*, 205; Sheikh, "Chinese Influence in Persian Manuscript Illustrations", 862.

⁴⁹⁷ Kumî - Hânsâri, *کلیستان هنر* - *Gülistân-ı Hüner*, 36; Marianna Shreve Simpson - Stuart Cary Welch, *Arab And Persian Painting Fogg Art Museum Handbooks Vol.2* (Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 1980), 32.

⁴⁹⁸ Gray, *Persian Painting*, 65.

⁴⁹⁹ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 19.

elyazmasında yan yana geçen ressamırları çalıştırmış gibi görünüyorlar, ancak yaklaşık 1461'de saray üslubu da geliştirmişlerdir.⁵⁰⁰

Timur askeri teşkilatlanmasını Moğollar gibi şekillendirse de sanat anlayışı onlardan farklı idi. Siyasi, askeri ve sanatsal politikasını birlikte götürmeye zen göstermiştir. Ordularından özellikle yaşlıları, çocukları, sanatkrları ve zanaatkrları kurtarmalarını isterdi. Kurtulanlar daha sonra onun himayesinde çalışmalarına devam ederdi.⁵⁰¹ üzücü olan kısım Timur'un bu kadar sanat hamiliği yapmasına karşın, sipariş ettiği eserlerden günümüze ulaşan hiçbir eser yoktur.⁵⁰²

Timur prensi Baysungur babası şahruh tarafından Tebriz'i ele geçirmesi için gönderildiğinde çağın en büyük hattatlarından Cafer el-Tebrizi'yi tanımış ve kendi kütüphanesine dhil etmiştir.⁵⁰³ Başkenti olan Semerkant'a şam, İşfahan, Harezm, Delhi ve Anadolu coğrafyasından tüm sanatkrları davet etmiş ve gelenleri koruyarak desteklemiştir.⁵⁰⁴

İslam coğrafyasında murakkaa albümlerinin en erken rnekleri 14. Yüzyıl sonu ile 15. Yüzyıl başı Timur devrine rastlamaktadır.⁵⁰⁵ Timur sultanı şahruh'un Çin'e elçi göndererek gelen örnekleri beğenmesi, hatta bazı yapılarda(Mescid-i Mukatta) bunları kullanması benzer kullanımın murakkaalar içinde geçerli olabileceğini göstermektedir. Özellikle Çin'e gidenler içerisinde sanatkrlarında bulunması murakkaaların oradan geldiğine kanıt olmaktadır⁵⁰⁶ (Resim 53). Ayrıca bu elçilik görevinde bulunan Hoca Gıyaseddin'e Baysungur tarafından Çin'e varıncaya kadar gördüklerini kğıda dökmesi buyrulduğundan dönüşte ortaya "Acaib'ı-Letaif" isimli kitap ortaya çıkmıştır. Bu kitapla beraber Çin'den hediyelerde getirilmiş olmalıdır.⁵⁰⁷

⁵⁰⁰ B. W. Robinson, *Persian And Mughal Art* (London: P & D Colnaghi & Co Ltd, 1976), 13.

⁵⁰¹ Canby, *Persian Painting*, 49.

⁵⁰² Thomas W. Lentz - Glenn D. Lowry, *Timur And The Pricely Vision Persian ART And Culture in The Fifteenth Century*, ed. Jonathan Rabinovitz - Mitch Tuchman (Los Angeles: Smithsonian Institution, 1989), 52.

⁵⁰³ Gray, *Persian Painting*, 53-55.

⁵⁰⁴ şehnaz Bier zcan, *Minyatürde Yzleşme* (İstanbul: Pendik Belediyesi, 2016), 7.

⁵⁰⁵ Karamağaralı, "Muhammed Siyah Kalem İmzalı Minyatürler Hakkında", 188; Emine Fetvacı vd., "Painting, From Royal to Urban Patronage", *A Companion to Islamic Art And Architecture* (Wiley-Blackwell, 2017), 889.

⁵⁰⁶ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 19.

⁵⁰⁷ Lei, *Akkoyunlu-Türkmen Yakub Bey Albümlerindeki Kalem-i siyahı Resimlerinde Çin Etkisi*, 1-2.

Resim 53: Çin etkisi ile yapılmış TSMK H.2160 numaralı murakka albümde bulunan 51b sayfasındaki resim.

Timur'un torunu olan Baysungur Mirza (Gıyaseddin Baysungur & Sultan Baysungur Bahadır Han) iyi bir hattat olmasından mütevellit iyi bir sanat meraklısıdır. Herat hâkimi olan Baysungur burada kendi kütüphanesini kurmuş ve buranın bir sanat bölgesi haline gelmesini sağlamıştır.

Baysungur'un kurmuş olduğu kütüphane Moğol döneminden beri Orta Asya'da kurulmuş olan ilk kütüphanedir. İçerisinde hat, tezyinat ve ciltleme ustaları bulunmaktadır. Bu kütüphanedeki kırk müstensih kadim eserleri çoğaltmak için çalışmaktaydı.⁵⁰⁸ Kütüphane yapısının merkez noktası şehzadelerin kendi imkânları

⁵⁰⁸ S. Frederick Starr, *Kayıp Aydınlanma Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı*, çev. Yusuf Selman İnanç (İstanbul: Kronik Kitap, 2021), 604.

ile oluşturdıkları kütüpheleridir.⁵⁰⁹ İçerisindeki eserler seçkin ve ustaca yapılmış örnekler olması hasebiyle kıymetleri çoktur.

Baysungur'un kütüphanesinde nesta'lik yazıda isim yapan hattatlardan Ca'fer-i Tebrîzî, Şemseddin Muhammed b. Hüsâm el-Herevî (Şems-i Baysungurî), Pîr Hüseyin Kâtib, Abdurrahman Kâtib bulunmaktadır. Bu sanatkârlar, Baysungurî Şehnâme'yi (838/1435) ve Gülistân'ı (830/1427), Hâcû-yi Kirmânî'nin Hümâ vü Hümâyûn (831/1428) adlı eserini ve ayrıca Dîvân-ı Hüsrev-i Dihlevî (820/1417) ile halen İstanbul'da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan Dîvân-ı Hâfız'ı istinsah etmişlerdir. Mevlânâ Halîl (Emîr Halîl) veya Halîl-i Baysungurî olarak bilinen minyatörcü adı geçen şehnameyi, Gıyâseddin Nakkaş ise, Hümâ vü Hümâyûn'u resimlendirmişlerdi. Ayrıca yine Tebriz'den gelen Seyyid Ahmed Nakkaş ile Hacı Ali Musavvir dışında Üstad Veliyyüddin, Sîmî-i Nîşâbûrî ve Seyfeddin Nakkaş da o devrin tanınmış müzehhip ve minyatörcüleri arasındaydı.⁵¹⁰

Baysungur'un Tebriz, Şiraz ve Bağdat'tan getirttiği sanatkârların resim üslupları birleşerek Herat saray üslubunun oluşmasını sağlamıştır.⁵¹¹ Çeşitli bölgelerden Herat'a gelen sanatkârlar dolayısıyla başkentte birçok sanat üslubu birlikte görülmeye başlanmıştır. Baysungur Mirza'nın ölümünden sonra ise, Muhammed Cûki, Uluğ Bey ve Ebu Said gibi şehzadeler vasıtasıyla nitelikli yazma eser üretimi devam etmiştir.⁵¹²

Baysungur'un kurduğu kütüphanede Cafer Tebrizi(Hattat ve Kütüphane Başkanı), Kıvameddin(Din), Pir Ahmad Bağşmalî, Mir Halil ve Hacı Gıyaseddin gibi isimler sanatlarını icra etmişlerdir.⁵¹³ Bu dönemde Herat'tan Pekin'e içinde nakkaş Gıyaseddin'in de bulunduğu bir elçi heyeti gönderilmiştir(1419-1422).

⁵⁰⁹ Lentz - Lowry, *Timur And The Pricely Vision Persian ART And Culture in The Fifteenth Century*, 50.

⁵¹⁰ Ali Alparslan, "Gıyâseddin Baysungur", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992), 276.

⁵¹¹ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 20.

⁵¹² David J. Roxburgh, "5 - The Timurids And Turkman The Timurid And Turkmen Dynasty of Iran, Afghanistan And Central Asia, 1370-1596", *Turks, A Journey of a Thousand Years, 600-1600* (London: Royal Academy Publications, 2005), 198; Atılgan Okay, "XV. Yüzyılda İran ve Çevresinde Gelişen Minyatür Üslupları ve Sorunları Üzerine Bir Etüt", 353.

⁵¹³ Dieji, *İran Minyatüründe Savaş Sahneleri*, 63.

Çin'den gelen resim anlayışından hoşlanan Semerkant valisi Uluğ Bey Mescid-i Mukatta'nın tavanına bu resimlerden yaptırmıştır.⁵¹⁴

Baysungur dönemi minyatürlerinde arka planda doğa tasviri dikkati çekmektedir. Figürlerde detaylar oldukça fazla olup hareketli figürler olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca tek tip insan formundan uzaklaşıp önden arkadan yandan gibi çeşitli duruşlarda tasvir edilmiştir. Gökyüzü genellikle tek renk sıvama şeklinde boyanmıştır. Renk çeşitliliği fazladır. Koyu renk üzerine açık ya da açık renk üzerine koyu rengi tercih etmişlerdir.⁵¹⁵

İskender Sultan 1409-1414 tarihleri arasında Şiraz valiliği yapmıştır. Bu süreç içerisinde Ahmed Celayir'in kızlarından biri ile evlendiği ve onun hattatlarından birini miras olarak aldığı söylenmektedir. Aynı zamanda Mir Haydar'ı da himayesine almıştır.⁵¹⁶ İskender Sultan'ın Şiraz'ı hâkimiyetini altına almasıyla Celayirli resim okulunun sanatçıları gelenekleri ile birlikte Timur hâkimiyetinde işlerine devam etmişlerdir.⁵¹⁷ İskender Sultan astronomi ve tıbbı ilgi duyduğundan dolayı bu tarz kitapların üretimini teşvik etmiştir. Edebi tarzda eserler kütüphanesinde biraz daha az yer kaplamaktadır.⁵¹⁸

1409'da Şiraz valisi olarak atanan İskender Sultan Celayiri sarayından gelen kütüphane bünyesindeki sanatkârların koruyucusu olarak onlara destek vererek Şiraz Timuri üslubunun kökenlerini bu sanatkârlar ile oluşturmuştur.⁵¹⁹

İskender Sultan dönemi Şiraz üslubu Şiraz'da bulunan Muzafferi sanatkârları ile Bağdat Celâyiri ressamlarının birleşimi ile ilişkilendirilmektedir. Özellikle sivri bıyıklar ve yüksek ufuklar Muzafferi resmini anımsatırken, geometrik bezeme ile bitkisel süslemenin titiz işlenmesi Celayiri okulunun özelliklerindendir.⁵²⁰ 1410 tarihlerinde bu sanatkârlar karma bir sentez halinde üretimlerini sürdürüyorlardı. Yazmanın başlangıcında bulunan takdim sayfaları gibi karşılıklı tam sayfa resimler

⁵¹⁴ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 96.

⁵¹⁵ Sabriye Hilal Arpacıoğlu, *Timur Devri Baysungur Dönemi Minyatürlerinde Tasarım Çözümleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik, 2019), 293-294.

⁵¹⁶ Gray, *Persian Painting*, 69.

⁵¹⁷ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 97.

⁵¹⁸ تهران فرهنگستان هنر (Tahran: مکتب نگارگری شراز - Shiraz School of Painting, یعقوب آژند, 192, 2007), جمهوری اسلامی ایران

⁵¹⁹ Blair vd., *The Art And Architecture of Islam 1250-1800*, 57.

⁵²⁰ Canby, *Persian Painting*, 54.

iç kısımlarda da görülmeye başlanmıştır. Sayfalarındaki hat yazıları ya sayfanın ortasında ya da kenar kısmında olmak üzere iki çeşittir. Uzatılmış insan bedenleri Celayiri üslubunu hatırlatmakta olup, lapis ya da altın gökyüzü ve deniz mercanları benzeri kayalar Timur dönemi özelliklerini taşımaktadır.⁵²¹ İskender dönemi Şiraz üslubunda ufuk kenarlarındaki sünger şekilli kayalar, parlak mavi veya altın sarısı gökyüzü veya masmavi yıldız, kıvrımlı ve kuyruklu bulutlar, düzgün ve yapraklı ağaçlar gibi özellikler öne çıkmaktadır.⁵²²

İskender Sultan'ın halefi İbrahim Sultan zamanında Şiraz'da yazma eser üretiminin devam ettiği düşünülürse birkaç sanatkârını Şahruh'un Herat'taki kütüphanesine gitmesine engel olmuş olmalıdır.⁵²³ Bu sanatkârlar aynı zamanda kraliyet dışına eser üretimi yaparak önemli bir gelişmenin öncüleri olmuşlardır.⁵²⁴ 1414'te İskender Sultan'ın düşüşünde, ressamı başka yerlere çoğunlukla Herat'ta Baysungur Mirza'nın hizmetine girmiştir.⁵²⁵

Timur dönemi Şiraz minyatürlerinde bina üzerindeki çiniler ve halı tasarımları Baysungur sanatçılarının eserlerine göre daha dekoratiftir. Renkler hafiftir ve kalitesi yüksek değildir.⁵²⁶ Uluğ Bey babası Şahruh'un 1447'deki vefatından sonra taht kavgalarından başarı ile çıkmış ve bir dönem devletin başına geçmiştir. Matematikçi ve astronom olan Uluğ Bey küçük yaşta Meraga'daki rasathaneden etkilenecek Semerkant'ta da yenisini yaptırmıştır. Kendisinden sonra da yerine ünlü âlim Ali Kuşçu gelmiştir. İyi bir bilgin olmasının yanında Kuran-ı Kerim'i yedi kıraatle okuyacak kadar da kıraat ilmine haiz imiş⁵²⁷

Baysungur'dan sonra Herat'ın yönetimi Hüseyin Baykara'ya geçmiş ve otuz sekiz yıl boyunca yönetmiştir. Baysungur döneminin sernakkaşı ve aynı zamanda seyyid olan ressam Mirek Usta 1507'de Özbek Şeybani Han'ın Herat'ı ele geçirmesinden kısa süre sonra vefat etmiştir. Mirek usta'nın sanata olan en büyük

⁵²¹ Canby, *Persian Painting*, 53.

⁵²² Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 86.

⁵²³ Canby, *Persian Painting*, 53.

⁵²⁴ Canby, *Persian Painting*, 54.

⁵²⁵ B. W. Robinson, *Persian Paintings in The John Rylands Library* (New Jersey: Sotheby Parke Bernet, 1980), 35.

⁵²⁶ Robinson, *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century*, 26.

⁵²⁷ Yavuz Unat, "Uluğ Bey", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), 128.

etkilerinden biri de geleceğin usta ressamı Bihzâd'ı yetiştirmiş olmasıdır.⁵²⁸ Ayrıca Mirek Usta'nın Bihzâd'ın üvey babası olduğu söylenmektedir fakat bu bilginin kesinliği net değildir.⁵²⁹ Safevîler 1510 yılında Herat'ı aldıklarında sanatçı Bihzâd ve öğrencilerinden bir kısmını Tebriz'e kütüphaneye taşımışlardır. Bihzâd daha sonraki görevini Safevî saltanatı altında geçirmiştir.⁵³⁰

Resim 54: Bihzâd'a atfedilen TSMK H.2165 numaralı eserin 27a sayfası. 16,1x9,5 cm⁵³¹

Başkent Herat'ta Sultan Hüseyin Baykara'nın hâkimiyetinde iken sanatçıların korunarak onlara bir kütüphane açıldığı bilinmektedir. Veziri Ali Şîr Nevaî ile birlikte hâkimiyetindeki sanatçıları himaye etmiş ve korumuştur. Bu dönemde Yusuf ile Züleyha ve Leylâ ile Mecnun'un yazarı büyük şair Molla Câmi, ünlü hattat Sultan Ali Meşhedî ve üstad Bihzâd(Resim 54) başta gelen sanatkârlardır.⁵³² Herat'ta bulunan sanatkârların içerisinde Sultan İskender'in Şiraz'dan getirttiği sanatkârlar da bulunmaktadır.⁵³³

⁵²⁸ Gray, *Persian Painting*, 109.

⁵²⁹ Gray, *Persian Painting*, 115.

⁵³⁰ Maurice Svan Dimand, *Persian Miniatures, A Picture Book The Metropolitan Museum Of Art* (New York: The Metropolitan Museum Of Art, 1940), 4.

⁵³¹ Filiz Çağman, "Bihzâd", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992), 148.

⁵³² İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 119.

⁵³³ Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*, 13.

Onun himaye ettiği âlimlerin başında çocukluk arkadaşı, daha sonra divan beyi nişancısı ve nedimi olan Ali Şîr Nevâî ile ünlü mutasavvıf şair Molla Abdurrahman-ı Câmî ve Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî gelmektedir. Hüseyin Baykara'nın himaye ettiği ve sarayında bulundurduğu kişiler arasında İranlı şairlerden Hâtîfî, Ehli-i Şîrâzî, Âsafî, Seyfî-i Buhârî, Mîr Hüseyin-i Muammâyî, Yûsuf Bedîî, Âhî, Muhammed Sâlih, Hüseyin Kâmî, Hâmidî, Hilâlî-i Çağatâyî ve Benâî; ressamlardan Bihzâd ve Şah Muzaffer; tarihçi Mîrhând ve Hândmîr; hattatlardan Sultan Ali Meşhedî ile Türk asıllı Mîr Ali Herevî; mûsikişinaslardan Hoca Abdullah Murvârîd, Kul Muhammed, Hüseyin Êdî, Şeyhî Nâyî; bestekârlardan Gulâm Şâdî ve Mîr Azû zikredilebilir.⁵³⁴

1505 yılında Hüseyin Baykara ölünce çocukları arasında taht kavgaları başladı. Bunu fırsat bilen Özbek Şeyhi Şeybani Han 1507 yılında Herat'ı işgal etti. Sultan Hüseyin'in oğlu Bediüzzaman Mirza bu karışıklıktan kaçarak yanındaki sanatkârlar ve sanat eserleri ile birlikte Şah I. İsmail'e sığındı.⁵³⁵ Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı ile Tebriz'e girdiğinde Hüseyin Baykara'nın oğlu Bediüzzaman Mirza'nın elinde olan eserler ile yanında olan sanatkârlar İstanbul'a gelmiş ve bu eserler, sonrasında saray kütüphanesine geçmiştir. Bu eserler arasında yazma eserler olduğu gibi murakka' albümleri de bulunmaktadır.

XV. yüzyıl Timur dönemi resim üslubunda Herat ve Şiraz olarak iki merkez öne çıkmaktadır. Şiraz'da İskender Sultan ve İbrahim Sultan, Herat'ta ise, Şahruh ve Baysungur Mirza'nın sanatkârları himaye etmeleri ile dönemin sanatı olgunlaşmıştır. Bunların haricinde eski başkent Semerkant'ta da Uluğ Bey sanat hamiliğini konumundaydı. Bu üsluplar oluşurken merkezler arasında sanatkârların göçebe olarak yer değiştirdikleri de bilinmektedir. Şahruh, Baysungur Mirza ve İskender Sultan'ın daha önce Ahmed Celayir'in Tebriz ve Bağdat'tan getirttiği Şiraz'daki sanatkârları Herat'a (Şahruh & Baysungur Mirza) ve Semerkant'a (İskender Sultan) almaları ile kendi zevklerine uygun resimli yazma üretimi teşvik edilmiştir.⁵³⁶

⁵³⁴ Hamid Algar - Ali Alparslan, "Hüseyin Baykara", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998), 531.

⁵³⁵ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, 81.

⁵³⁶ Canby, *Persian Painting*, 58.

Timur dönemi Şiraz bölgesinde üretilen el yazmaları Hindistan ve Türkiye gibi bölgelere de ulaşmıştır. Bu üsluptaki yazmalar gittiği bölgelerdeki sanat akımlarını da etkilemiştir.⁵³⁷ 15. Yüzyılda İran ve Orta Asya bölgesinde oluşan Timur üslubu Anadolu, Arap bölgesini etkilediği gibi Müslüman kesiminin Hindistan sanatlarını da etkilemiştir.⁵³⁸ Bu etki dolayısıyla bazı yazarlar dönemi “Uluslararası Timur Tarzı” olarak isimlendirmiştir. Oluşturulan bu üslup Safevî, Osmanlı ve Babür dönemi üsluplarının gelişmesine katkı sağlamış hatta temel öğelerinden olmuştur.

Siyasi sebeplerle değişen iktidar şehri ve başkentlerde bulunan sanatkârlar bir merkezden diğerine hareket etmiş ve yeni gittikleri yerlerde sanat üretimine devam etmişlerdir. Dışarıdan gelen gezgin sanatkârlar vasıtasıyla da bu eser üretimi güncellenerek ve yenilikler eklenerek devam etmiştir.

Dönemde seyyah ve şairlerin anlatımlarına bakılarak Timur’un saray, bahçe ve köşklerinin duvarlarını kendisinin, ailesinin, saray mensuplarının ve yaptığı seferlerin resimleri ile süslenmiştir. Bu bezemeler maalesef tahrip olarak yok olmuş ve günümüze kadar ulaşmamıştır. Günümüze sadece o dönem yazılmış, bezenmiş ve resmedilmiş yazmalar ile murakkaa albümleri gelmiştir.⁵³⁹

Karşılıklı tam sayfa takdim minyatürü Farsça yazmalarında nadir olmasına karşın Erken Timur devrinde sıkça kullanılmıştır.⁵⁴⁰ Aynı zamanda resimlerde altın zemin ile mavi renk kullanımı da yaygındır.⁵⁴¹ Timur dönemi resimlerinde gümüş ile işlenmiş nehir örneği daha sonrası için gelenek haline gelecek bir özellik olmuştur. Arka planda kullanılan iri ve büyük bitki örtüsü de bu dönemin önemli belirteçlerinden biridir.⁵⁴² Timur resminde olan, yerleri kaplayan bitki örtüleri Şiraz Timur üslubundan uzaklaşıp Türkmen resim üslubunun oluşmasına olanak sağlamaktadır.⁵⁴³

Anadolu işgali sırasında Timur ile bu topraklara gelen sanatkârlar, sonraki süreçte burada kalmış ve Şiraz, Tebriz ile Semerkant gibi merkezlerle kültür

⁵³⁷ Robinson, *Persian Paintings in The John Rylands Library*, 35.

⁵³⁸ Blair vd., *The Art And Architecture of Islam 1250-1800*, 90.

⁵³⁹ Blair vd., *The Art And Architecture of Islam 1250-1800*, 57.

⁵⁴⁰ Gray, *Persian Painting*, 71.

⁵⁴¹ Gray, *Persian Painting*, 73.

⁵⁴² Gray, *Persian Painting*, 48.

⁵⁴³ Canby, *Persian Painting*, 55.

alışverişine devam etmişlerdir. Osmanlı'nın erken dönemlerinde hâkim olduğu Bursa ve Edirne yapılarında bu etkinin izlerini sürmek mümkündür.

Kalem-i siyahî tekniği Timur döneminde diğer dönemlerden daha fazla tercih edilmiştir. Resimler çoğunlukla açık havada, doğa unsurları içerisinde geçmektedir. Mimari öge barındırmayan doğa resimleri bolca ve detaylı şekilde resmedilmiştir. Ağaç motifi teferruatlı şekilde, oyukları ve çıkıntıları izlenerek tarama ve noktalama teknikleri ile zenginleştirilmiştir (Resim 55). Ayrıca ağaçların dış kısmındaki kalın tahrirler Moğol dönemi ağaçlarının etkilerinin halen devam ettiğini göstermektedir. Ağaçlarda kullanılan yapraklar yine diğer motifler gibi damarları belli olacak şekilde detaylandırılmıştır. Aynı detay zenginliği ot kümelerinde de görülmektedir. Özellikle Timur dönemine özgü hatâyî motifi benzeri iri dikey kesitli çiçek motifleri nüanslı tahrirler ile tamamlanmış, çiçeğin iç kısmına ise zengin detaylar eklenmiştir. Çiçekleri ortalarından delerek çıkan dal ya da yaprak benzeri tasarım detayları da sevilerek kullanılmıştır.

Resim 55: Timur dönemi kalem-i siyahî örneği – TSMK H.2160 – 13a.

Resim 56: Timur dönemi kalem-i siyahî örneği – TSMK H.2160 – 14b.

Timur devri kalem-i siyahî resimlerinde bolca görülen bir diğer öge hayal mahsulü hayvan(Ejder, Simurg ve Ki'lin) figürleridir (Resim 56 – 57 - 58). Bu figürlerden özellikle ejder ve simurg çokça tercih edilmiştir (Resim 57 - 58). Ejderin

sinirli ve öfkeli görüntüsü korunarak, çenesinden çıkan sakallar ile kafasındaki boynuz detayı da yapılmıştır. Vücut kısımlarında çoğunlukla noktalama tekniği ile pulları yapılmış ve resim içerisinde ise, odak noktasına yerleştirilmiştir. Kıvrımlı, hareketli ve esnek bir şekilde yerleştirilmeye de özen gösterilmiştir. Daha sonraları Osmanlı devri Saz üslubunun ana ögesi olan sırt kısmındaki nüanslı çizgiler bu dönemde özellikle ejderlerin sırt kısımlarında görülmektedir.

Resim 57: Timur dönemi ejder figürü - Dallas Museum of Arts - K.1.2014.111

Resim 58: Timur dönemi kalem-i siyahî örneği – TSMK H.2160 – 34a.

Simurg figürlerinde birkaç çeşit tüy detayı, uzun kuyruk ve kuyruktan çıkan bulut benzeri detaylar gibi klasik görüntü korunmuş ve oldukça detaylı bir şekilde bezenmiştir (Resim 57). Özellikle gövde kısmında çoğunlukla noktalama tekniği ile gölgelendirmeler yapılmıştır. Kuyruk detayındaki bulut benzeri detayların benzerleri biraz daha kıvrım kazanmış bir şekilde boyun bölgesinde de görülmektedir.

Timur devri kalem-i siyahî tekniği ile yapılmış resimlerde efsanevi hayvanlar haricinde tabiat kaynaklı Ördek, Leylek, Kaplumbağa, Balıkçıl, Kelebek, Aslan, Tilki, Maymun, Horoz, Arı gibi birçok hayvan figürü de kullanılmıştır (Resim 59). Bu hayvanların detayları da daha önceki dönemlerde yapılan kalem-i siyahî tekniğindeki resimlerden çok daha fazladır. Hayvanın derisi ya da tüyleri gibi dokularına bağlı kalınarak tarama ya da noktalama tekniği ile detaylar zenginleştirilmiştir.

Resim 59: Timur dönemi kalem-i siyahî örneği – TSMK H.2160 – 78a.

Resimlerdeki kaya formları tek renk mürekkep ile boyutlu ve gölgeli şekilde çok fazla çıkıntılı olmadan noktalama ve tarama teknikleri kullanılarak bezenmiştir (Resim 57).

Dönem içerisinde kullanılan bulut motifleri bulunduğu alanı kaplayan kıvrımlı ve detaylı şekillerde yapılmıştır (Resim 56 – 57- 58). Resme bakıldığında

kendini fark ettirecek biçimde bir alan kaplayan bulut motifi sevilerek çokça kullanılmıştır.

Bu dönemde özellikle tasarım açısından farklı pafta alanları içerisinde bugüne kadar örnekleri görülmemiş tasarımlar yapılmıştır. Paftalar bazen kare olarak ve karşılıklı birbirine bakan simetrik iki hayvan formunda olabildiği gibi, dandanlı birbirini takip eden sayfa kenarı benzeri bir pafta şeklinde de tasarlanmıştır. Bu formlardan en etkili ve özgün olanı üçgen benzeri ve birbirini takip edecek şekilde üç köşesine kelebek, aslan vb. hayvanların yerleştirildiği formlardır (Resim 60). Resimlerde hayvan figürleri haricinde tezhip motifleri de kullanılan bu formların orta noktaları genelde daire formunda pafta ile çevrelenmiş ve tezhip motifleri ile bezenmiştir.

Resim 60: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0357-a

Osmanlı devleti Selçuklu imparatorluğunun uç beyliği konumunda iken Bizanslılar ile savaşıp onları yenerek devlet olma yolunda ilk adımlarını atmıştır. Kayı boyuna mensup Beyliğin başında Osman Bey bulunmaktadır. Osman Bey'den sonra yerine oğlu Orhan Bey geçerek devletin sınırını Rumeli bölgesindeki

topraklara kadar genişletmiştir. I. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde yapılan teşkilatlandırma ve güçlendirmeler ile devlet olma yolunda adımlar atılmıştır. Fatih Sultan Mehmed dönemine gelindiğinde 1453 yılında İstanbul'un fethedilmesi tüm dünyayı ve Hristiyan âlemini etkilemiştir. Ayasofya camiye çevrilerek başkent İstanbul'a alınmıştır. Bu sayede artık devlet konumundan çıkılıp imparatorluk konumuna geçiş yapılmıştır. II. Bayezid döneminde de etkili bir yönetim sürdürülmeye devam edilmiştir.⁵⁴⁴

Osmanlı resim sanatının ilk örnekleri XV. yüzyıl sonlarına doğru başkentin Bursa'dan Edirne'ye alındıktan sonraki devre aittir. Edirne'de kütüphane bulunduğu dair bazı kaynaklarda bilgiler mevcuttur. Latîfi'nin Tezkiretü's-şuarâ'sında⁵⁴⁵ II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed için eser hazırlayan Bursalı Hüsamzade Sunullah isminde Edirne kütüphanesinde çalıştığı düşünülen bir ressamdan bahsedilmektedir.⁵⁴⁶ Devletin ikinci başkenti olan Edirne'de XV. yüzyılın ikinci çeyreğinde Dilsûzname, Külliyyât-ı Kâtibî ve Ahmedî'nin İskendernâme'si gibi kitaplar ile hazırlanmıştır. Bu eserler Timur dönemi Şiraz kentinden Edirne'ye göçtüğü düşünülen Türk asıllı sanatkârlar vasıtasıyla resimlendiği düşünülmektedir.⁵⁴⁷

Fatih Sultan Mehmed devrinin saray baş ressamı olan Baba Nakkaş Evliya Çelebi'ye göre Özbek asıllı olup resim kalitesi olarak Bihzâd ve Mani ayarındadır. Döneminde belirgin bir üslubu olan sanatkâr hakkında mezar taşında yazan 1529 tarihinde öldüğü haricinde fazla bilgi bulunmamaktadır.⁵⁴⁸ Baba nakkaşa, Vilayet-i Acem'den gelip sultanın erkânına bağlı olup, bizzat sultanın arzusu üzerine Tarz-i nazik-i kalem-i Acem'i iklim-i Rum'a yani Timurî-Türkmen dünyasının sanat zevkini Osmanlı dünyasına uyarlama yolunda eğitmesi için saraydaki devşirme

⁵⁴⁴ Feridun Emecan, "Osmanlılar I. Siyasi Tarih a) Klasik Dönem (1300-1774)", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007), 487.

⁵⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Latîfi" (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003), 111.

⁵⁴⁶ Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, 39.

⁵⁴⁷ F. Banu Mahir, "Minyatür", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020), 121.

⁵⁴⁸ Filiz Çağman, "Baba Nakkaş", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991), 369.

oğlanlardan bazıları emrine vermiştir.⁵⁴⁹ Sanatını dönemde her alanda hissettiğimiz Baba Nakkaş'ın imzalı ona ait eseri bulunmamaktadır. Buna rağmen eserlerde imzası olmasa da onun tavrı çok belirgindir.

İstanbul'un fethinden sonra şehre davet edilen Gentile Bellini'nin Fatih Sultan Mehmed'in yağlıboya portresini yapması ve bu eserin Sinan Bey ile Şiblîzâde Ahmed'i etkilemesiyle yaptıkları eserler, portre sanatının Osmanlı sarayında başladığının kanıtlarıdır. II. Bayezid döneminde resim üslubu XV. yüzyıl Türkmen resmine uygun özelliklerdedir.⁵⁵⁰ Fatih Sultan Mehmed Bellini'ye sadece yağlıboya portresinin yanında bronz madalyon ve para gibi farklı objeler de yapmıştır. Ayrıca ressam Sinan Bey'in Venedikli ressam Mastori Pavli'nin öğrencisi, Şiblizade Ahmed'in de Sinan Bey'in öğrencisi olduğundan her ikisinin de portrecilikte mahir olduğu malumdur.⁵⁵¹ 15. yüzyılda başlayan padişah portreciliği Avrupa görsellerinin geleneğini devam ettirerek Osmanlıda 18. yüzyıla kadar devam etmiştir.⁵⁵²

II. Bayezid dönemi resim üslubu Akkoyunluların kitap üretim merkezi olan Şiraz ve İsfahan'da valilik yapan Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmed'in Osmanlılara sığınıp Fatih'in kızıyla evlenmesi ile şekillenmeye başlamıştır. Akkoyunlulara hizmet eden İsfahanlı, Şirazlı ve Tebrizli sanatçılar ile İstanbul'a göç eden Uğurlu Mehmed Osmanlı minyatürünün II. Bayezid döneminde ki oluşumuna katkıda bulunmuştur.⁵⁵³ Akkoyunlu sarayından İstanbul kütüphanesine gelen sanatkarların olduğunun kanıtı ise, saray Ehl-i Hiref maaş defterinde isimlerinin yanlarına düşülen notlarla da anlaşılmaktadır. Hasan bin Mehmed, Melek Ahmed-i Tebrîzî, Hasan bin Abdülcelîl Ressam, Turmuş bin Hayreddin bu sanatkarlara birkaç örnektir.⁵⁵⁴ Her ne kadar dışarıdan başka sanatkarlar gelmiş olsa da, dönem üslubu Şiraz ve Herat üslubunda daha çok yerli sanatçıların yaptığı örnekler ile gelişmiştir. Babası gibi sanata ve sanatkâra meraklı olan Bayezid şehzadeliliğini geçirdiği Amasya'da kendi

⁵⁴⁹ Uluç, Lale, "Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı-Safevî Kültürel İlişkileri Çerçevesinde Kütüphanenin Önemi", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi* Osmanlılar IV/54 (Ekim 2010), 37.

⁵⁵⁰ Mahir, "Minyatür", 121.

⁵⁵¹ Metin And, *Osmanlı Tasvir Sanatları: I Minyatür* (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2004), 36.

⁵⁵² Serpil Bağcı vd., *Osmanlı Resim Sanatı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006), 281.

⁵⁵³ Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, 47.

⁵⁵⁴ Rıfkı Melûl Meric, *Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları I Vesikalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm San'atları Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1953), 4.

sanatçılarını bulundurmaktaydı. Padişah olduğunda bu sanatkârla birlikte İstanbul'a geçmiş ve onları desteklemeye devam etmiştir.⁵⁵⁵

Sanat gelişimi açısından en etkili padişah Yavuz Sultan Selim olmuştur. Safevîlerin Anadolu üzerindeki Şiilik baskısı ile oluşturduğu karışıklığı sonlandırmak amcacı ile 1514 tarihinde Tebriz'e kadar ilerleyerek başkentlerini ele geçirmiştir. Ele geçen topraklar haricinde Tebriz'deki kütüphanede bulunan eserler ile sanatkârları da yanında getirmiş ve Anadolu'da başlıca merkezlere yerleştirmiştir.

Yavuz Sultan Selim Tebriz'i Safevî Sultanı Şah İsmail'den aldığı sırada Tebriz Kütüphanesi tüm İslam dünyasında üstünlüğünü korumaktaydı. Çünkü Şah İsmail Tebriz kütüphanesine 14. ve 15. yüzyıl boyunca Akkoyunlulardan aldığı Şiraz'dan ve Timurlulardan aldığı Herat'tan getirttiği sanatkârları toplamıştı. Yavuz Sultan Selim kütüphaneden sadece sanatkârları değil onlarla birlikte muhteşem sanat eserleri koleksiyonunu da İstanbul'a getirmiştir.⁵⁵⁶ Yavuz Sultan Selim 1516 yılında Suriye, 1517 yılında da Kahire'yi aldıktan sonra oradaki Memluk sarayı kitaplığındaki Arapça yazmalar ile Hicaz bölgesinden en eski Kuran-ı Kerimlerin de içerisinde bulunduğu çok kıymetli yazmaları da İstanbul'a getirmiştir.⁵⁵⁷

Osmanlıların tutmuş olduğu defterlerde Tebriz'den getirilmiş önemli sayıda sanatkâr bulunmasına karşın orada kalmış olan sanatkârlarda vardır. Bunlar şehrin Osmanlı ve Safevî arasında el değiştirmesi sırasında yönetim tercihi yapıp ona göre yer değişiklikleri yapmışlardır.⁵⁵⁸

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni dönemlerinde ise, Osmanlı resim üslubu özgünlüğüne kavuşmuştur. Bu özgünlüğün en önemli sebebi Yavuz Sultan Selim'in Mısır ve İran bölgesinden getirmiş olduğu sanatkârlar vasıtasıyla olmuştur.⁵⁵⁹ Özellikle ilk dönemlerde Timurlu çağından etkilenecek oluşan Osmanlı üslubunun kendini bulup özgünleşmesi dışarıdan gelen sanatkârlar ve kendi bünyesinde yetiştirdiği sanatkârlar vasıtasıyla sağlanmıştır. Bu durumun oluşması imparatorluğun gelişmesi ile doğru orantılıdır.

⁵⁵⁵ And, *Minyatür*, 39.

⁵⁵⁶ Tanındı, *Türk Minyatür Sanatı*, 18.

⁵⁵⁷ And, *Minyatür*, 40-41.

⁵⁵⁸ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 118.

⁵⁵⁹ Mahir, "Minyatür", 121.

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde üretilen kitapların çoğunlukla konusu tarih olan eserlerdir. Bu eserlerin resimlemesini de Matrakçı Nasuh yapmıştır.⁵⁶⁰ Matrakçı Nasuh'un bir diğer eseri Bey'an-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn ise, Kanuni devrinde yapılmış, 1534-36 yılları arasında çıkılan seferi anlatan ve içerisinde İstanbul, Diyarbakır, Tebriz ve Bağdat gibi şehirlerin topografik resimlerinin bulunduğu eser döneminin kıymetli yazmalarındandır.⁵⁶¹ Ayrıca Kanuni'ye sunulmak üzere dönemde yapılmış bir diğer topografik haritaların bulunduğu eser ise, Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyye'sidir.⁵⁶²

1515 tarihinde İstanbul kütüphanesinde kopya edilen Ferîdüddin Attâr'ın Mantıkü't-tayr (TSMK EH.1512) isimli mesnevisinin resimleri XV. yüzyılda Herat'ta hazırlanan Divan-ı Hüseyinî resimlerinin üslubuyla benzerlik gösterir. Bu dayanakla Tebriz'den İstanbul'a gelen sanatkârların İstanbul Kütüphanesi üzerinde etkilerinin uzun süre devam ettiğinin göstergesidir.⁵⁶³

Osmanlı Devletine İran ve Mısır'dan gelen sanatkârlar ile hâlihazırda kütüphanede bulunan ressamaların birlikte çalışmaları sonucu, Hem Hüseyin Baykara dönemi Herat üslubu hem de Osmanlı karakterinin yansıdığı bir resim tarzı doğmuştur. Kanuni devrinde ise, Akkoyunlu-Şiraz ve Tebriz'den saraya gelen nakkaşların etkileri minyatüre yansımış ve sarayda dönem içerisinde üretilmiş yazma sayısı elliye ulaşmıştır. Bu dönemde Osmanlı sarayına gelen sanatkârlar İran ve Mısır haricinde Bosnalı, Macar, Arnavut, Avusturyalı, Moldovyalı, Çerkez ve Gürcüler de vardır.⁵⁶⁴

Sultan Selim'in Tebriz seferi ile İstanbul'a gelen Şiraz ve Herat kökenli Tebrizli sanatkârların etkileri ancak Kanuni Sultan Süleyman zamanında kendini göstermiştir. Bu yıllarda Osmanlı resimlerinde Timur-Türkmen etkisinin görülmesini sağlayan üç ana unsur vardır. Bunlardan ilki Akkoyunlu dünyasında resimlenmiş olan eserlere benzer eserlerdir. İkincisi ise, 1514-17 arasında İstanbul'da yaşayan son

⁵⁶⁰ Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, 51.

⁵⁶¹ Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992), 27.

⁵⁶² Fikret Sarıcaoğlu, "Kitâb-ı Bahriyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002), 72-73.

⁵⁶³ Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, 50.

⁵⁶⁴ Biçer Özcan, *Minyatürde Yüzleşme*, 9.

Timur sultanlarından Bediü’z-zaman’ın hazinesinde Osmanlı’ya gelen 1525 tarihli Türkçe manzum Selimname’dir. (TSMK H.1597-98) Eser Safevî İran’ının batısında muhtemelen Tebriz’de yapılmaya başlanmış ve sonrasında göçmen nakkaşlar tarafından İstanbul’da aynı üslup ve resimler ile tamamlanmıştır. Üçüncü unsur ise, Timur eserlerinden etkilenecek bilinen ilk örneklerini 1526-29 yıllarında vermeye başlayan kalem-i siyahî resimleridir.⁵⁶⁵

Kanuni devrinde daha da gelişen minyatür sanatında Nigarî(Haydar Reis) ve Nakkaş Osman (Hünernâme ve Surname’yi resimleyen) gibi büyük üstatlar yetişmiştir. XVII. yüzyılda Nakşî(Ahmed Mustafa), XVIII. Yüzyılda da adı renk vuran anlamına gelen Levnî (Edirneli Abdülcelil Çelebi) bu sanat kolunun en büyük isimleridir.⁵⁶⁶ Kanuni Sultan Süleyman halefleri gibi sanatkâr koruyucusu olmuş ve şehzadelerine de bunu teşvik etmiştir. Örneğin Kazvini’nin yazdığı Aca’ibu’l Mahlûkat adlı eser Şehzade Mustafa’nın emriyle Türkçe ’ye çevrilmiş resimli nüshası şehzadenin ölümü ile yarım kalsa da sonrasında tamamlanmıştır. Günümüzde Topkapı Sarayı TSMK A.3632 envanter numarada kayıtlıdır.⁵⁶⁷

XVI. yüzyılın ikinci yarısında klasik üslubun en önemli ustalarından biri de Nakkaş Osman’dır. Osman’ın oluşturduğu üslupta dönemde var olan yüzey bezeme anlayışı kullanılmayarak yalın ve gerçekçi anlatımlar görülmektedir.⁵⁶⁸

Kanuni devrinin bir diğer önemli eseri dönemin önemli şairi ve Ârifî mahlaslı Fethullah Çelebi’nin Şehnâme-i Âl-i Osman yazmasıdır. Osmanlı tarihi olan bu kitabın I. cildi Peygamberlere, II. cildi İslamiyet’in doğuşuna, III. Cildi eski Türk devletleri ve Selçuklulara, IV. Cildi Osmanlı devletinin kuruluşuna ve V. cildi ise, Kanuni dönemine ayrılmıştır. Bu ciltlerden I. ve V.’nin tamamı, diğerlerinin son bölümlerinde biraz eksiklik bulunurken III. cildin tamamı kayıptır.⁵⁶⁹ Ârifî’nin bu

⁵⁶⁵ Uluç, Lale, “Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı-Safevî Kültürel İlişkileri Çerçevesinde Kütüphanenin Önemi”, 38-39.

⁵⁶⁶ Binark, *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, 43.

⁵⁶⁷ Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, 23.

⁵⁶⁸ Mahir, “Minyatür”, 122.

⁵⁶⁹ Tahsin Yazıcı, “Ârifî Fethullah Çelebi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991), 372.

eserlerinin resimleri beş ayrı nakkaş tarafından yapılmıştır. Bu nakkaşlardan birinin de dönemin önemli nakkaşlarından Nakkaş Osman olduğu düşünülmektedir.⁵⁷⁰

Osmanlı döneminde padişahlar sanatçıları sadece para ile ödüllendirmeyip bilgisi, becerisi ve kalifiye olup olmadığına bağlı olarak farklı rütbelere ile devlet yönetimine getirirlerdi. Örneğin 16. yüzyılda Enderun'da yetişen Hasan'ın kapıcılıktan, bölükbaşıliğe oradan sırası ile yeniçeri ağası, beylerbeyi ve vezirlik yaptığı ve 1622'de öldüğü bilinmektedir.⁵⁷¹ Bu durum Osmanlı padişahlarının kendinden önceki padişahlar gibi sanata ve sanatçıya verdiği değer açısından önemli bir göstergedir.

Osmanlı döneminde Kalender Paşa'nın Sultan I.Ahmed için hazırlattığı I.Ahmed albümünde(TSMK B.408) Osmanlı sanat dünyası içerisinde ilk defa halkın günlük yaşamına ait örnekler bulunmaktadır. Dönemine kadar sadece edebiyat ya da tarih konulu eserler resimlenirken bu eserde halkın günlük yaşamındaki sahnelerin bulunması önemli bir özelliktir. Kalem-i siyahî tekniğinin Safevî coğrafyasında oluşan önemli ayrım noktası olan gündelik yaşam resmetme geleneğinin Osmanlı coğrafyasına yansması bu eserde görülmektedir (Resim 61). Ayrıca albüm kıyafet albümleri olarak halk kesiminin günlük kıyafetleri ile resmedildiği albümler kategorisindedir.⁵⁷² Bu eserler Metin And'ın da belirttiği “Çarşı Ressamları” tarafından çoğunlukla Avrupalı gezginlerin geldikleri Osmanlı devletinde gördüğü insanları kendi ülkesine tanıtmak amaçlı yapılmış albümlerdir. Ressamlara resimleri yaptırdıktan sonra altlarına kendi notlarını(çoğunlukla Fransızca ve İtalyanca) alarak yanlarında götürdükleri bilinmektedir.⁵⁷³

⁵⁷⁰ Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, 54-55.

⁵⁷¹ Zeren Tanındı(Akalay), “Nakkaş Hasan Paşa”, *Kültür Bakanlığı Sanat* 3/6 (Haziran 1977), 120.

⁵⁷² And, *Minyatür*, 139.

⁵⁷³ Metin And, “17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamları”, *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları*, ed. Tülün Değirmenci - M. Sabri Koz, Sanat 246 (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 43.

Resim 61: TSMK B.408 envanter numaralı albümün 29a numaralı sayfasından bir örnek.

II. Osman döneminde klasik minyatür anlayışından uzaklaşmaya başlayan nakkaşlardan Ahmed Nakşî'nin resimlediği eserler batı resim sanatı anlayışının etkisindedir. Bu durum sonraki dönemlerde XVII. yüzyılda Edirne sarayında bulunan Musavvir Hüseyin'i, XVIII. yüzyılın başında eserler veren Levnî'ye etki etmiştir.⁵⁷⁴ Bu şekilde Osmanlı saray kütüphanesi batı resim sanatının etkisine girerek Asya kökenli bezeme anlayışından uzaklaşmıştır.

Çin bölgesinden İran sahasına kadar izini sürdüğümüz kalem-i siyahî tekniği Osmanlı ile Safevîlerin elçileri vasıtasıyla taşıdıkları hediye yazmalar ve Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'den getirdiği ganimet ve sanatkârlarla birlikte Osmanlı kütüphanesinde de görülmeye başlamıştır. Yalnız Osmanlı bölgesindeki kalem-i siyahî tekniği ile İran bölgesindeki arasında farklılıklar mevcuttur. Özellikle kıvrımlı hançer yaprakların sırt kısmındaki kalın nüanslar, kullanılan motiflerdeki çok ince ve yoğun detaylar, insan yerine daha çok peri tasviri gibi özelliklerle İran

⁵⁷⁴ Mahir, "Minyatür", 122-123.

coğrafyasından ayrılmaktadır. Teknik açıdan nispeten Timur tarzı kalem-i siyahî tekniği ile benzerlik olsa da genel anlamda farklı bir üslup olarak anılmaktadır.

Osmanlı coğrafyasında bu tekniğin araştırmalarını Ernst J. Grube, Ivan Stchoukine, Esin Atıl, Banu Mahir gibi birçok sanat tarihçi yapmıştır. Fakat bu tekniğin diğerlerinden farklı olduğunu ilk ortaya koyan Ernst J. Grube olmuştur. Bu tekniğin “Türk Ekolü” olduğunu Semerkant’tan Herat’a ve Tebriz’den İstanbul’a geldiğini belirtmiştir.⁵⁷⁵ 1927 yılında yayınlanan makalede hançer yaprak denilen sivri uçlu kıvrımlı ve dönüşlü yaprağa saz yaprağı terimini ifade etmişlerdir.⁵⁷⁶ Bu ismi kullanan araştırmacılar arasında Gaston Migeon ve Armenag Sakisian vardır. Saz yolu ismini kullanan biri de Walter B. Denny olmuştur. Aynı yıl bu ismi Filiz Çağman’da belirtmiştir.⁵⁷⁷ Yapılan eserlerin saz yani hat sanatında da kullanılan kamış kalemle yapıldığı yanlışına kapılarak bu tekniğe “saz üslubu” ismi verilmiştir. Saz yolu eserlerini incelediğimizde kamış ile yapılma ihtimalinin olmayacağı motif ya da hayvanlardaki küçük detayların o kalemle uygulanmasının imkânsızlığı ortadadır. Yanlış bir tahmin ile ortaya çıkan bu terim Osmanlı coğrafyasındaki kalem-i siyahî tekniğinin adı olarak benimsenmiş ve günümüze kadar kullanılmıştır.

Saz kelimesinin Türkçe anlamları arasında;

- Genellikle su kıyılarında, bataklık yerlerde yetişen ince, açık sarı renkli kamış,

- Üzerinde saz bitmiş yer,

Gibi anlamları bulunmaktadır.⁵⁷⁸

Saz yolu üslubu fırça ve mürekkeple yapılan sivri kıvrık uçlu hançeri yapraklar, hatâyî, penç ve goncagüller, stilize çiçekler, ejder, simurg, Ki’lin(ch’i-lin) gibi efsanevi hayvanlar, aslan, kaplan, geyik, tavşan, kuş gibi hayvanlar ile peri tasvirlerini içermektedir. Resimler tek bir hayvan figürü, peri ya da sadece yaprak ve hatâyî grubu motiflerden oluşabilmektedir. Figür ya da motiflerin bazı noktalarına

⁵⁷⁵ Banu Mahir, *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu* (İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 2022), 19.

⁵⁷⁶ Mahir, *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu*, 29.

⁵⁷⁷ Mahir, *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu*, 10.

⁵⁷⁸ Mahir, *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu*, 31.

çekilmiş kalın nüansların yanında detaylarda olan küçük ve kıvrık fırça detayları üslubun özelliklerindendir. Peri tasvirleri Saz üslubu haricinde çok nadir kullanılmasına karşın Osmanlı coğrafyasında çokça tercih edilmiştir.

Tek renk olarak tercih edilen Saz üslubu örneklerinde sarı, kırmızı, yeşil altın ya da mavi, kırmızı gibi renkler çok hafif tonda sulandırılarak kullanılmıştır. Desenin tamamından hariç bazı bölgelerinde göze hoş gelecek şekilde küçük alanlar tonlanarak estetik bir görünüm kazanılmak istenmiştir.

Saz yolu üslubu dönem içerisinde sadece kitap sanatlarında kâğıt üzerinde resimlerde kullanılmamış Tezhip, Cilt, Çini, Halı, Kilim, Kumaş gibi diğer alanlarda da tercih edilmiştir. Klasik resim üslubu ile birlikte kullanıma devam edilmiştir.

Osmanlı kütüphanesinde mürekkep fırça ile yapılan, zemin boyası olmayan ya da çok hafif tonda olan, tahrirleri nüanslı tasvirlerle kaynaklarda resim veya “Tarh” olarak geçen, bunları yapan kişilere ise ressam ya da “Tarrah” denilmektedir. Gelibolulu Mustafa Âli Menâkıb-ı Hünerveran eserinde resamlara musavvir, tezhip yapan kişilere müzehhip ve boyasız resim yapan kişilere de tarrah demektedir.⁵⁷⁹ Clement Huart’ın İslam hattatları ve minyatörcüleri ile ilgili yazdığı kitabında İranlı tarrahları belirttiği bir bölüm vardır. Armenag Sakisian ise tarrahların renk kullanmadan, siyah renkle çalışan ressamlar olduğunu bu sebeple onlara tarrah ya da ressam dendiğini kaynaklara dayanarak açıklamıştır.⁵⁸⁰

İran Tebriz’den gelen sanatkârlardan özellikle şehzade şehri Amasya’da bulunan Şahkulu bu sanatkârlar arasından sıyrılıp Kanuni döneminde sernakkaşlığa kadar yükselmiştir. İran bölgesinden gelen sanatkârlar ile saray kütüphanesinde tutulan Ehl-i Hiref Mevâcib Teftiş Defteri’nde Cemaât-i Nakkaşân Bölük-i Rûmiyan bölümünde ismi ile geçmektedir.⁵⁸¹ Kanuni dönemi sernakkaşlığına kadar yükselen Şahkulu’nu çalışırken kütüphaneye gelen Sultan Süleyman’ın onu izlediği bilinmektedir.⁵⁸² Şahkulu’nun Ağustos 1556 tarihinde padişahın bayram dolayısıyla

⁵⁷⁹ Âli Gelibolulu Mustafa, *Menakıb-ı Hünerveran, Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, ed. Müjgan Cunbur (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2012), 146.

⁵⁸⁰ Mahir, *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu*, 11.

⁵⁸¹ Meric, *Türk Nakış San’atı Tarihi Araştırmaları I Vesikalar*, 4; Derman Fatma Çiçek - Duran Gülnur, “Şahkulu”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 283.

⁵⁸² Gelibolulu Mustafa, *Menakıb-ı Hünerveran, Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, 148.

dağıttığı İn'amlarla ilgili belgede öldüğü belirtilmektedir.⁵⁸³ Şah Kulu Osmanlı dönemindeki Saz Üslubunu icat eden sanatkâr olarak bilinir. İran'da bilinen sanatkâr Aka Mirek'in öğrencisi olduğu bilinen⁵⁸⁴ Şah Kulu orada öğrendiği kalem-i siyahî tekniğini Osmanlı coğrafyasında kendi sanat görüşü ile değiştirerek yeni üslubu oluşturmuştur (Resim 62 - 63). O döneme kadar görülmemiş bu üslup sevilmiş ve sonrasında birçok sanatkâr bu üslubu devam ettirmiştir. Şah Kulu'nun öğrencileri arasında Kara Memi ve Tebrizli bir sanatçı olan Ali Can, Mustafa bin Mehmed⁵⁸⁵ sayılabilir.

Resim 62: Cleveland Museum – 1944.492 – Şah Kulu'na ait bir resimden detay görüntüsü.

Resim 63: Cleveland Museum – 1944.492 – Şah Kulu'na ait bir resimden detay görüntüsü.

Saz yolu tekniğinde çalışan bir diğer Osmanlı sanatkârı da Veli Can'dır. Veli Can Tebriz'den Osmanlı sarayına gelen sanatkârlar arasında olup İran'da ilk hocası Siyavuş Gürcü'dür.⁵⁸⁶ III. Murad için hazırlanan Hünernâme (TSMK H.2162, H.2135), Zübdetü't Tevârih (TSMK H.1524)⁵⁸⁷ ve Şecaatname (İÜK. T.6043)

⁵⁸³ Bağcı vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, 228.

⁵⁸⁴ Gelibolulu Mustafa, *Menakıb-ı Hünerveran, Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, 148.

⁵⁸⁵ Mahir, *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu*, 25.

⁵⁸⁶ Gelibolulu Mustafa, *Menakıb-ı Hünerveran, Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, 151.

⁵⁸⁷ Tanındı, *Türk Minyatür Sanatı*, 47.

nüshalarında çalışanlar arasında Veli Can'ın da olduğu düşünülmektedir.⁵⁸⁸ 1580-1600 yılları arasında saray kütüphanesinde aylıklı çalışan sanatkârlardan olan Veli Can daha çok kalem-i siyahî tekniği ile peri resimleri (Resim 64), tek ya da çift insan figürlü resimler ile saz yolu yapraklar şeklinde resimler yapmıştır.⁵⁸⁹ Yaptığı resimler İran bölgesindeki kalem-i siyahî tekniği yerine Osmanlı saz yolu üslubunda yapılmış örneklerdir.

Resim 64: TSMK B.408 envanter nolu 9b'de bulunan peri resmi.

⁵⁸⁸ Bağcı vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, 229.

⁵⁸⁹ Kundak, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki H.2135 Numaralı Murakka*, 266.

Dönemde saz üslubunda çalışan bir diğer sanatkâr ise, Kemal'dir. Tebrizli Kemal Musavvir isminde tanınan üstad çok şöhret kazanmış Mirza Ali'nin öğrencisidir.⁵⁹⁰ Kalem-i siyahî tekniği ile çalıştığını bildiğimiz ve Ehl-i Hiref defterine kayıtlı bir diğer müzehhipte Şaban'dır. İmzasından okunan örneklerde Şaban müzehhibin de Peri resimleri yaptığı bilinmektedir.⁵⁹¹ Ehl-i Hiref defterinde adı geçen bir nakkaş da Mustafa bin Mehmed'tir. 17. yüzyıl başlarında hatâyî grubu motifler ile kuş resimlerinin olduğu örneklerde yetkin ve güzel resimleri bulunmaktadır.⁵⁹² Bu sanatkârlar harici saz üslubu çalışan ismini bilmediğimiz nakkaş ve tarrahtarlar da bulunmaktadır.

Osmanlı saz üslubundan bahsettiğimizde murakka albümlerinden de bahsetmek durumundayız. Çünkü saz üslubu ile yapılmış resimler çoğunlukla tek yaprak olarak yapılmış ve onlarda murakka albümlerine yapıştırılarak günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Yani murakka albümleri ile tek yaprak resimlerin gelişimi birbirine paralel olmuştur. Murakka albümleri birkaç kat kâğıdın üst üste yapıştırılarak oluşturulan kartonların aynı zamanda akordeon benzeri şekilde birbirine uzun kenarlarından bağlı olan albümlerdir. Albümlere yapıştırılan resimlerin etrafları çoğunlukla cedvelenmiş, cedvelin dışına tezhip, zer-efşan ya da ebru kullanılmıştır. Murakkanın ilk ve son yaprağının dışlarına da cilt yapılmış ve o şekilde saklanmıştır.

Timur döneminde de görülen murakka albümleri Osmanlı devrinde özellikle Yavuz'un Tebriz'den getirttiği örnekler sonrası yapılmaya başlanmıştır. Erken örneklerde önceki zamanlardan kalan farklı ebat ve boylarda tek yaprak resimler ile yazıların zarar görmemeleri amacıyla yapılan murakka albümleri zaman içerisinde şekil değiştirmiştir. Tek yaprak resimlerin ve yazıların karışık yapıştırılmadığı, her resmin ve yazının etrafının cedvellendiği, her sayfada bir resim ya da yazının bulunduğu daha muntazam ve görsel zevki yüksek albümler yapılmaya başlanmıştır.

Özellikle tek kişinin ayakta durduğu figürlerin bulunduğu bu albümler 16. yüzyıldan sonra Avrupalı seyyahların merakı ile oluşmuştur. Osmanlı padişahlarının

⁵⁹⁰ Gelibolulu Mustafa, *Menakıb-ı Hünerveran, Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, 147.

⁵⁹¹ Gelibolulu Mustafa, *Menakıb-ı Hünerveran, Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*, 152.

⁵⁹² Kurtulan, *Orta ve Batı Asya Sanatında Mürekkep Resmi Geleneği ve Hayvan Mücadele Sahneleri*, 106.

da Avrupa görsel geleneğini benimsedikleri bilinmektedir.⁵⁹³ Albümlerin içerisindeki tasarımda net bir uygulama olmaması ve sayfa sayılarının değişken olması, görsellerin eser için yapılmadığı, olan görsellerin murakkalara yapıştırılıp hazırlandığı izlenimini vermektedir.

Avrupalıların merakıyla oluşan kıyafet albümleri 16. yüzyıldan sonra İstanbul'da üretilmeye başlanmıştır. Osmanlı saray görevlileri, farklı meslek gruplarına dâhil kişileri, etnik kıyafetler ya da İmparatorluktaki bölgesel yerel kıyafetler bu albümlerin içerisinde yer bulmuştur.⁵⁹⁴

17. yüzyılda I. Ahmed döneminde de murakka albümleri yapımına devam edilmiştir. Yine kıyafetlerden yola çıkarak içerisinde tek yaprak resimlerin yer aldığı murakkalar Evliya Çelebi'nin de bahsettiği kentte saray dışında varlığını sürdüren nakkaşlar tarafından da yapılmıştır.⁵⁹⁵ Bu durum murakka albümlerinin o dönemde çok talep gördüğünü saray nakkaşları haricinde saray dışında çalışan serbest nakkaşlarında bu işleri yaptığını göstermektedir.

Safevîlerde de benzer murakka albümleri görülürken bazılarında Osmanlı resimleri ile birlikte yapıştırılmış örnekleri görülmektedir. Buda nakkaşların her iki taraftan da etkilendiğini ve esinlendiğini göstermektedir.⁵⁹⁶

Şah Çaldıran Savaşı sırasında Herat'tan getirttiği Bihzâd'ı (Resim 65) ve onunla birlikte iki sanatkârı daha bir mağarada saklamış ve Osmanlıların eline geçmesini engellemiştir. Yenilgi sonrası bu sanatkârları da yanına alarak Herat'a dönmüştür.⁵⁹⁷

⁵⁹³ Bağcı vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, 281.

⁵⁹⁴ Bağcı vd., *Osmanlı Resim Sanatı*, 236.

⁵⁹⁵ Biçer Özcan, "Minyatür Sanatının Tarihi Seyri ve Önemli Sanat Merkezleri", 11.

⁵⁹⁶ Güner İnal, "Tek Figürlerden Oluşan Osmanlı Albüm Resimleri", *Ege Üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi* 3/3 (01 Mart 1984), 95.

⁵⁹⁷ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 24.

Resim 65: Bihzâd'ın yaşlılık dönemini gösteren resmi – İÜK. FY.1422 – 34a.⁵⁹⁸

Osmanlılar karşısında yenilen Şah I. İsmail buna karşın Afgan topraklarının çoğunu, Amuderya nehrinin etrafı ile Aras nehrinin kuzey kısmı gibi çok büyük bir bölgeyi kontrolü altına almayı başarmıştır. Timurlu devleti ve Türkmen devletlerin topraklarından daha geniş bir alana hâkim olması ona geniş bir hazine sağlamıştır.⁵⁹⁹ Bu hazine ile de sanat ve sanatkârın çalışmasına imkân sağlamış, onları kütüphanesinde görevlendirmiştir. Özellikle kütüphanenin başına getirdiği Timur sarayında çalışan Bihzâd'ın eserleri devrinin müstesna eserleri olmuştur.

Safevîlerde I. Şah İsmail döneminde Tebriz okulunda yapılmış ve günümüze ulaşmış yazma eser yoktur. Safevîlerin ilk yıllarında kesin olarak Tebriz'de hazırlandığı bilinen yazma eser günümüze ulaşmamıştır. Bilinen bazı eserlerde

⁵⁹⁸ Çağman, “Bihzâd”, 147.

⁵⁹⁹ Robert Hillenbrand - Çiğdem Kafescioğlu, *İslam Sanatı ve Mimarlığı*, ed. Betül Avunç (İstanbul: Homer Kitabevi, 2005), 243.

Türkmen yazmalarının eksik kalmış bölümlerinin tamamlanmış olanlardır.⁶⁰⁰ Ancak Sultan Halil-Yakub'un Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan H.762 numaralı Nizami Hamse'sinin minyatürlerinin bir kısmı üslup açısından Tebriz okuluna benzemektedir. Bu durum da eserin bir kısmının orada yapıldığını göstermektedir.⁶⁰¹ Eserlerde imza ya da atıf olmamasının bir sebebi de Osmanlı ile yapılan savaş ile Tebriz'in elden çıkması olmalıdır. Çünkü yapılan eserlerin hükümdar atıfları eser bitip teslim edileceği dönemde yapılmaktadır. Savaş, eserlerin tamamlanmasını engellediği için bu işlemler yapılmadan eksik kalmış ve sonrasında başka bir yerde (Kazvin ya da İstanbul gibi) tamamlanmış ve atıflar yapılmış olabilir. Dolayısıyla eserin içerisindeki resimlerin bir kısmı Tebriz üslubu diğer kısmı götürüldüğü yerdeki hâkim üslup şeklinde olmuştur. Elimizde bu şekilde eserlerin olması da bu savı desteklemektedir.

Şah I. İsmail kendinden önceki yöneticilerin yaptığı gibi devlet bünyesinde bir kütüphane kurulması için başkentini seçti. Tebriz'i alıp devleti kurduktan hemen sonra bir saray kütüphanesi kurarak ve Timur ile Akkoyunlu devletlerinden gelen sanatkârları toplamıştır. Özellikle Akkoyunlu sanatkârların ellerindeki yarım işleri devam etmeye zorlamıştır. Bu durum Tebriz okulunun sağlam temeller üzerine inşa edildiğine bir kanıttır.⁶⁰² Sanatkârların birlikte çalışması ile Tebriz'e has yeni bir üslup gelişmiştir. Bunda Şah I. İsmail'in 1510 yılında Horasan ve Herat'ın fethinde ele geçirdiği sanatkârların da etkisi büyüktür. Bu sanatkârlardan biri de uzun zaman Timuri Hükümdarı Hüseyin Mirza emrinde çalışmış olan artık yaşlılık dönemine girmiş ünlü ressam Bihzâd'dır. Onun haricinde Agamiri İsfahani, Hacı Muhammed, Kasım Ali, Mir Mansur gibi sanatkârlarda Tebriz Kraliyet Sarayına gelmiştir.⁶⁰³ Şah İsmail 1516 yılında oğlu Tahmasb'ı lalası Emir Han Musullu ile birlikte Herat'a vali olarak atamıştır. Ayrıca sanatçılardan Sultan Muhammed'i ve bazı âlimleri yanında bırakarak onun sanat öğretimine başlamıştır.⁶⁰⁴ 1522 yılında Emir Han

⁶⁰⁰ Uluç, *Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar XVI. Yüzyıl Şiraz El Yazmaları*, 57.

⁶⁰¹ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 136.

⁶⁰² Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 9.

⁶⁰³ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 82; Uluç, Lale, "Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı-Safevî Kültürel İlişkileri Çerçevesinde Kütüphanenin Önemi", 36.

⁶⁰⁴ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 40.

Musullu'nun⁶⁰⁵ itaatsizliği sonucu saraya çağırılması⁶⁰⁶ ile I. Tahmasb ve Herat okulundaki sanatkârlar da onlarla birlikte saraya gelmiştir. Bu sanatkârların içerisinde Bihzâd'da bulunmaktadır.⁶⁰⁷ Şah I. İsmail çocuklarının eğitimi ile doğrudan ilgilenmiş ve yönlendirmeler yapmıştır. Veliaht olarak fars edebiyatı, felsefe, tarih, savaş sanatları ve avcılık ile üst düzey bir sanat eğitimi görmüşlerdir.⁶⁰⁸ Çocuklarının küçük yaştan itibaren sanata ilgisini arttırmak için gayret göstermiş ve bunun için dönemin usta isimlerini eğitmeleri için görevlendirmiştir.⁶⁰⁹ Örneğin oğlu Tahmasb'ın dönemin usta ressamlarından Bihzâd'dan eğitim aldığı ve iyi derece tezhip ve resim yaptığı bilinmektedir.

Şah I. İsmail'in savaştan kaçırdığı sanatkârlar ile eserleri Tebriz'e getirmiş ve Kraliyet kütüphanesinin ilk baş nakkaşı olarak ta Timur devrinin sonlarında yaptığı işler ile adını duyuran Bihzâd'ı 4 Mayıs 1522'de yayınladığı ferman ile kütüphanenin başına geçirmiştir.⁶¹⁰ Ayrıca Timurî ve Türkmenlerden kalan sanat eserleri ve yazmaları da bünyesinde bulunduran kütüphane, Tebriz'in fethinden sonra başkent ile birlikte Kazvin'e taşınmıştır.

Şah İsmail saray kütüphanesinin Kazvin'e taşınmasından sonra Meşhed, Tebriz ve Şiraz'dan birkaç ressamı Kazvin'e çağırmıştır. Onlara Kraliyet saray kütüphanesini ve atölyelerini canlandırma görevini tebliğ etmiştir. Hatta bu sebeple onlara yeni bir şehname kopyası yapmalarını emretmiştir.⁶¹¹ Bu eser aşağıda bahsedeceğimiz Şah Tahmasb şehnamesi(Houghton Şehnamesi) olarak bilinen eserdir.

Şah İsmail Akkoyunlu ailesi ile akrabalık bağları olduğundan dolayı Akkoyunlu sanat ortamında yetişmiştir. Bu birikim ile Tebriz saray kütüphanesini kurmuş ve onun için bir şehname üretilmesini istemiştir.⁶¹² Fakat bu şehname yaklaşık yirmi yıl sürmüş ve onun hayatında bitirilemeden oğlu I. Tahmasb

⁶⁰⁵ Emir Han Musullu Şah I. Tahmasb'ın hem lalası hem damadı olup Osmanlıdan kaçarak Safevîler'e sığınmıştır. Bknz. Gündüz, "Tahmasb", 413.

⁶⁰⁶ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 34.

⁶⁰⁷ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 20.

⁶⁰⁸ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 34.

⁶⁰⁹ Budaq Munshi Qazvini, *جواهر الاخبار - Javaher al-Axbar*, ed. Mohsen Bahramnejad (Tahran: Kültür ve İslami Hizmet Bakanlığı Basım ve Yayın Teşkilatı, 2000), 132.

⁶¹⁰ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 81.

⁶¹¹ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 27.

⁶¹² Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*, 32.

zamanında tamamlanmıştır. Şehnamenin yapımına muhtemelen 1522 yılında başlamış ve 1540'lere kadar devam etmiştir. Şehnamenin üretilmesine ilk aşamada Sultan Muhammed, ikinci aşamada Mir Musavvir, üçüncü aşamada da Aga Mirek tarafından devam ettirilmiştir. Döneminin özgün tasarımlarının uygulandığı, muhteşem işçilik ve renk uyumu ile tamamlanan eser özellikle Şahların şanına yakışır cinsten bir yazma olmuştur.⁶¹³

Tebriz resim üslubunun erken örnekleri, Timur dönemi resminin benzeridir. Aradaki en önemli fark Tac-ı Haydarî denen Safevî kızılbaşlarının taktığı sarıklardır. Yüzyılın yani 16. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu başlık yüzyıl sonralarında da kullanılmıştır.⁶¹⁴ Tebriz üslubu için belirteç olmasına karşın başkentin Kazvin'e geçmesi ile de devam etmiştir.

Tahmin edilebileceği gibi, Şah İsmail'in resim zevki, Yakub Bey'in sarayında yaygın olan ve birbirini takip eden on beşinci yüzyıl hükümdarlarının sahip olduğu Nizami'nin Hamse'sinin resimleri ile temsil edilen Türkmen dönemine uzanıyordu. Akrabalarının çoğunun Türkmen olması sebebiyle Timur resim zevkinden çok Türkmen resmine merak duyması kaçınılmazdı. İsmail'in kendisi de bu taslağa on bir minyatür eklemiştir. Bunlar, el yazmasındaki geç Türkmen resimlerinden yalnızca yüksek Safevî tacının varlığı ile ayrılır. Türkmen resim örneklerindeki poz, renk ve kompozisyonun canlılığı Safevî döneminde devam etmiştir.⁶¹⁵ Sonuç olarak Safevî Tebriz üslubu aslen Buhara'da olduğu gibi Timur dönemi Herat sanatçıların ve zanaatkarlarının geleneklerine ve uygulamalarına dayanmaktadır.⁶¹⁶

Şah İslam Şeriatı ve Tasavvuf üzerine derslerin yanında Şah Mahmud Nişaburî ve Ali Herevî'den Hat, Sultan Muhammed Mansur, Üstad Bihzâd, Mirek İsfahanî ve Mir Mansur'dan da resim eğitimi almıştır.⁶¹⁷ Budak Münşi de belirtilen sanatkarlar haricinde İskender Bek ve Mir Musavvir'den resim öğrendiğini bildirmişlerdir.⁶¹⁸

⁶¹³ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 164; Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 41.

⁶¹⁴ Robinson, *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century*, 22.

⁶¹⁵ Canby, *Persian Painting*, 77.

⁶¹⁶ Ferrier, *The Arts of Persia*, 210.

⁶¹⁷ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 22.

⁶¹⁸ Raziolyaei, XVII. - XVIII. *Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri*, 9-10.

Tebriz Saray Kütüphanesi sanat eseri üretimi hususunda o dönemdeki kütüphaneler arasında önde gelen merkezleri arasındadır. Türkmen ve Timurlu Herat okulundan gelen sanatkârların kaynaşması ile ortaya çıkan üslubun en güzel örnekleri Şah I. Tahmasb zamanına denk gelmektedir. Zengin renkleri, sayfalarda aşırı süslemecilik, gösterişli kompozisyonlar ve bezemedeki detaylar oldukça dikkat çekicidir.⁶¹⁹ Aslen Herat'tan gelen çoğu sanatkârların Tebriz üslubundaki resimlerine bakıldığında Herat'tan daha renkli ve ihtişamlı eserler görülmektedir. Bu durum da ihtişam ve yaşam rahatlığının Tebriz'de daha iyi olmasına bağlanabilmektedir.⁶²⁰

Tebriz okulunda I. İsmail için yapılan şehname sonrası ikinci büyük eser ise, 1539-1542 tarihleri arasında ve I. Tahmasb döneminde yapılmış olan Nizami Hamsesi'dir. Şah Mahmud Nişâburî tarafından yazılan eserde Agamirek, Sultan Muhammed, Mir Said Ali, Mir Mansur, Mirza Ali ve Muzaffer Ali birlikte çalışmışlardır. Resimler dönemin en güzel örneklerinden olup uygulama ve işçilik çok kalitelidir. Ayrıca bu eser Tebriz resim okulunun son eseri olarak da kabul edilir.⁶²¹

Şah Tahmasb'ın sanat tutkusu yalnızca kendisinde değil kardeşleri Sam Mirza ve Behram Mirza'da da bulunmaktaydı. Onlarda kendi bünyelerinde kütüphaneler oluşturup, sanatkârları barındırmış ve onlara yazma eser yaptırmıştır. Behram Mirza'nın oğlu İbrahim Mirza'da bu ilgiye mazhar olmuştu. Şah tarafından Meşhed'e vali olarak atandığında da kütüphane bünyesindeki eser üretimi devam etmiştir.⁶²²

Özbeklerle yapılan savaş sonucu yenilgiye uğrayan Babür Şah'ın oğlu Hümayun 1544 yılında İran'a sığınmıştır. Kaldığı süre içerisinde Tahmasb sarayında Safevî sanatçılarının yeteneklerine hayran kalmıştır. Kabil'e döndüğünde ise, Tebriz atölyesinden bazı sanatçıları kendi sarayına davet etmiştir. Abdülsamed, Mir Mansur

⁶¹⁹ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 42.

⁶²⁰ محمد ابراهيم زارعی - مریم دولتی, "A Comparative Study of Battle Clothing Based on Painting of Manuscripts in The Schools of Herat And Tabriz - بررسی تطبیقی پوشای رزم براساس مطالعه نگاره های نسج خطی در مکاتب هرات و تبریز", *Journal of Faculty of Art Shahed University* 44 (K 2016), 80.

⁶²¹ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, 96.

⁶²² Brend, *Islamic Art*, 160-161-164.

ve Mir Seyyid Ali bu teklifi kabul ederek Hindistan'a geçmişlerdir.⁶²³ Sonraki dönemlerde bu geçiş işlemi artmış ve Mevlana, Dost Mansur, Devîş Muhammed, Üstad Yusuf, Üstad Yunus gibi sanatkârlar da Hindistan'a gitmiştir.⁶²⁴ Hindistan'a geçmeyen sanatkârlarda çoğunlukla Şah Tahmasb'ın yeğeni İbrahim Mirza'nın kütüphanesinde eser üretimine devan etmiştir. Kazvin kütüphanesinde ise, az sayıda sanatkâr kalmıştır.⁶²⁵ İbrahim Mirza'nın sanat hamiliği yapamaması sonucunda Hindistan'a giden sanatkârlardan tekrar Safevi coğrafyasına dönenlerde olmuştur.⁶²⁶

Şah I. Tahmasb'ın tövbe kararnamesinin hemen ardından başkenti taşımıştır. Bu taşınma esnasında sanatlara olan ilgisi azaldığı için saray kütüphanesinde az sayıda hattat, müzehhib ve mücellit bulundurmuş ve arta kalan sanatkârları saraydan uzaklaştırmıştır. Şah I. Tahmasb'ın sanata ilgisinin azalmış olması hasebiyle Babür Şah'ın oğlu Hümayun sanatkârlara daha önce yaptığı daveti yinelemiştir. Sanatkârlarda İran sarayında yaşadıkları bu sıkıntı dolayı Hindistan sarayından gelen bu daveti kabul ederek çalışmalarını orada devam etmek taşınmışlardır. Safevî sanatının Hindistan sanatına etkileri bu şekilde başlamıştır.

Kazvin resim okulundan çıkarılan ya da göç eden birçok sanatkâr olduğu gibi çıkarılmayan nakkaşlar da olmuştur. Örneğin Şah I. Tahmasb yaptığı işleri çok beğendiği için Dost Muhammed'i saray dışına göndermemiştir.⁶²⁷

Başkent'in Kazvin'e alınması ile birlikte orada kurulan sarayaların süslenmesi görevini saray ressamalarına devretti.⁶²⁸ Burada kurulan saray atölyelerinde çalışan sanatkârlar vasıtasıyla resim sanatında birçok farklı özellikler gelişmiştir. İlk dönemlerinde Tebriz üslubu devam ederken sonraki dönemlerde kendi özgün tavrılarını yakalamışlardır. Kazvin saray resmi, çerçevelerinin dışına taşan doğa öğeleri ile yuvarlak güzel yüzlü ince uzun insan figürleri dönemin

⁶²³ Soudavar - Beach, *Art of the Persian Courts*, 173; Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 102.

⁶²⁴ Kumî - Hânsârî, *گلستان هنر - Gülistân-ı Hüner*, 42.

⁶²⁵ Canby, *Persian Painting*, 85.

⁶²⁶ Abolala Soudavar, "Between the Safavids and the Mughals: Art and Artists in Transition", *Iran Journal of The British Institue of Persian Studies* 37/1 (2017), 54.

⁶²⁷ Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 565.

⁶²⁸ Sheila R. Canby, "Art of Iran And Central Asia (15th to 19th Centruies)", *Masterpieces From The Department of Islamic ARt in The Metropolitan Museum of Art*, ed. Maryam D. Ekhtiar vd. (New York: The Metropolitan Museum Of Art, 2011), 172.

karakteristik özelliklerindendir.⁶²⁹ Kadınların başörtüsü başın arkasına doğru uzanan bir eşarp şeklini almıştır. Erkek başlıkları da tac-ı haydaride olduğu gibi sarık etrafına sarılmayı bırakmıştır. Bu durumun bir etkisi de Şah'ın kızılbaşları yönetimden uzaklaştırma çabası ile gözden düşmeleridir.⁶³⁰ Özellikle fonda beliren mor dağlar ile ön plandaki insan figürlerinin hafif eğimli olmaları bu merkezin özelliklerindendir.⁶³¹ Figürlerdeki yuvarlak yüzler harici zülüfler, çekik kaşlar ve çekik gözler, ince boyun ve bel kısmı ile yine bedene göre küçük eller ve ayaklar dikkat çekicidir. İri çınar ağaçları ile servi ağaçlarının etrafını saran çiçekli ağaçlar dönemi yansıtan öğelerdir.⁶³² Yumuşak kıvrımlı çizgiler, parçalanmış kayalıklar, anlatılan konu ile ilgisi olmayan figürler, bezeme öğelerinin kenarlara doğru çekilmesi ile orta alanda figürler için bırakılan boşluk alanlar yine Kazvin resimlerinde görülmektedir.⁶³³

Safevî dönemi şaheserlerinden olan ve asıl ismi Tahmasb Şehnamesi olması gerekirken onu parçalayarak satan Houghton'dan alarak Houghton Şehnamesi⁶³⁴ olarak adlandırılan eserdir. Yazma Şah I. İsmail döneminde oğlu Tahmasb'a hediye olarak yapılmaya başlanmış fakat Tahmasb zamanında bitirilmiştir.⁶³⁵ Eser toplamda 759 sayfa olup içerisinde 258 adet resim bulundurmaktadır. Resimlerin yapımında Sultan Muhammed, Mir Musavvir, Aga Mirek, Mirza Ali, Mir Seyyid Ali, gibi sanatkarlar çalışmıştır.⁶³⁶

Şah Tahmasb döneminde saray kütüphanesinde yapılan en önemli eser Şah Tahmasb Şehnamesi olarak da bilinen (Houghton Şehnamesi) Şehnamedir. Şah Şehname'yi Osmanlı sultanı II. Selim ile yaptığı barışı pekiştirme amaçlı hediye etmiştir.⁶³⁷ 18. Yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı sarayında bulunan eser kaçırılarak 1903'te Baron Edmond de Rotshid tarafından Paris'teki İslam sanatları sergisine

⁶²⁹ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 42.

⁶³⁰ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 71.

⁶³¹ Brend, *Islamic Art*, 164.

⁶³² İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 135.

⁶³³ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 104.

⁶³⁴ Şehname hakkında detaylı bilgi için bakınız: مریم یزدان پناه vd., “ بررسی مکتب نگارگری تبریز ”, دوره صفوی با استفاده از نگاره‌های شاهنامه شاه تهماسب, *کتاب هنر* 143 (2019), 77-68.

⁶³⁵ Welch, *A King's Book of Kings The Shah-Nameh of Shah Tahmasb*, 15.

⁶³⁶ Welch, *A King's Book of Kings The Shah-Nameh of Shah Tahmasb*, 22-23.

⁶³⁷ Sheila R. Canby, “The Safavids”, *Treasures of The Aga Khan Museum Masterpieces of Islamic Art*, ed. Verena Daiber - Benoit Junod (Slovakia: Bild 1 Drickh, Berlin, 2010), 203.

ödünç olarak verilmiştir.1959 yılında Arthur Houghton tarafından satın alınan Şehname aynı kişi tarafından vandallık yaparak eserin bütünlüğü bozup parçalanmış ve parçalar halinde satılmıştır.⁶³⁸Günümüzde eserin bir kısmı İran devleti tarafında satın alınarak korunmaya alınmıştır. Eserin diğer parçaları ise Metropolitan Müzesinin arşivinde bulunmaktadır. Yazmanın tasarımında Sultan Muhammed, Mir Mansur, Agamirek, Dost Muhammed, Mirza Ali, Muzaffer Ali, Şeyh Muhammed, Mir Said Ali ve Abdul Samet gibi sanatkârlar birlikte çalışmışlardır.⁶³⁹ Şehnâmenin ilk bölümünde Sultan Muhammed'in resimleri mevcutken ikinci kısımda da Agamirek'in resimleri bulunmaktadır.⁶⁴⁰

Şah Tahmâsb döneminde hazırlanan Şahnâme-i Şah Tahmâsb adlı eserde (1525 – 35), bulunan Sultan Muhammed'in "Keyumers'in Meclisi" (Bargâh-i Keyomars) konulu resmi İran minyatürünün zirve noktası olarak kabul edilir.⁶⁴¹ Şah Tahmasb saltanatının iki ressamı vardır ki hem ustalıklarıyla hem de saygınlıkları ile sadece İran resim sanatını değil Hindistan'daki Babür Resim okuluna da etki etmişlerdir. Bu ressamlar Mir Seyyid Ali ile Abdülsamed'dir.⁶⁴²

Şah Tahmasb döneminde özel olarak üretilen Şahnameler haricinde Nizami'nin Hamsesi, Reşideddin'in Câmi'u't-tevârîh isimli eseri ile Molla Câmi'nin Heft Evreng'i gibi birçok eserin üretimi yapılmış ve içerisi döneminin en güzel örnekleri ile bezenmiştir.

Şah I. Tahmasb'ın Kazvin saray kütüphanesinde çalışan sanatkârlarından bir kısmı şöyledir: Üstad Bihzâd, Sultan Muhammad, Mir Masur, Muzaffar Ali, Sadeki Bey Afşar, Mevlana Abdul Cabbar, Siyavuş Bey Gürci, Mevlana Şeyh Muhammed Sebzevari, Mevlana Ali, Mevlana Hasan Bağdadî, Muhammed Herevî, Mevlana Abdullah Şirazî, Şeyhzade, Agamirek İsfahanî, Kasım Ali, Dost Divane, Mevlana Mirza Ali, Mevlana Nazari Kumi, Mürşid Ali, Mevlana Hadimî, Hâce Abdul Aziz Kaşhan, Bay Hassan Nakkaş, Mir Hassan Dehlevî, Mevlana Kasım Bey Tebrizî,

⁶³⁸ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 26.

⁶³⁹ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 95.

⁶⁴⁰ Robinson, *Persian Paintings in The John Rylands Library*, 118.

⁶⁴¹ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 11.

⁶⁴² Binyon vd., *Persian Miniature Painting: Including a Critical And Descriptive Catalogue of The Miniatures Exhibited at Burlington House Ocak - Mart 1931*, 118-119.

Muhammed Bey, Mir Nakkaş İsfahanî, Hüseyin Kazvinî, Mevlana Şah Mahmud vb...⁶⁴³

Safevî resim sanatı Şah'ın ilgisi ve teşvikinden uzak kalınca olumsuz yönde etkilemiştir. Duruma mukabil saray kütüphanesindeki sanatkârların bir kısmı Meşhed'deki İbrahim Mirza'nın sarayında iş bulurken diğerleri Osmanlıya, Hindistan'da Gürkani ve Deccan Sarayına ile Özbek Buhara sarayına girmişlerdir. Ayrıca göç ederek saray kütüphanesine giremeyen sanatkârlar da kendi özel atölyelerini kurmuşlardır.⁶⁴⁴ Saraydan ayrılan sanatkârlar yurtdışına çıkmadan Tebriz, İsfahan, Meşhed gibi çeşitli şehirlere göçerek orada şahsi atölyelerini kurmuşlar ve yaptıklarını ticari kazanç sağlamak adına satarak geçimlerini sağlamışlardır.⁶⁴⁵ Bu durum sanatçıların kazançlarına etki ettiğinden dolayı geçimlerini sağlamak adına farklı noktalara odaklanmalarına da sebep olmuştur. Ustalık ve fırça hâkimiyeti hususunda üst düzey bir kabiliyetleri olan sanatkârlar daha hızlı üretim ve hızlı kazanç sağlayabilecek yollara başvurmuşlardır. Özellikle kalem-i siyahî tekniği bu noktada sanatkârların imdadına yetişmiştir. Çünkü zaten desen hazırlama, figür çizme, desen kurgusu ile yorumlama konusunda hiç zorlanmayan sanatkârlar ustalık derecesinde fırça kabiliyetleri ile kalem-i siyahî tekniğindeki tek yaprak resimleri yapmaya başlamıştır. Üst düzey uzmanlık isteyen bu teknik, ustalığın fazla ama üretim hızının daha az olduğu resim şeklidir. Ürettiklerini yurtiçi ve yurt dışından gelen gezginlere satmış ve para kazanmışlardır. Bu kazançları saray bünyesinde olmayıp çoğunlukla saray dışı ve farklı ülkeler bazında olmuştur.

Sanatkârların saray bünyesinden uzak olmaları kalem-i siyahî tekniğinde tek yaprak resimleri üretmeleri haricinde, içerisinde tek yaprak resimlerin olduğu murakkaa albümü üretimine de başlamışlardır. Özellikle bir adetten fazla olan siparişler için murakkaa albüm hazırlayıp onları da içerisine yerleştirerek satma durumu hâsıl olmuştur. Sanatkârlar atölyelerinde sipariş üzerine üretim yapıldığı gibi kendi zevk ve merakına göre üretilen eserler de hazırda bulundurulup satışa sunulabilmekteydi.

⁶⁴³ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 25.

⁶⁴⁴ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 22.

⁶⁴⁵ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 8.

16. yüzyıl Safevî döneminde kitap üretimi saray bünyesindeki kütüphane haricinde taşra bölgesi denilen Şiraz, Meşhed, Herat, Kazvin, Hemedan, Sebzevar vb. şehirlerde yapılmıştır. Bu şehirlerde bulunan sanat atölyelerinin sayıları değişiklik göstermesine karşın sanatkârların üretimi durmadan devam etmiştir. Üretimi yapılan eserler saray bünyesinde alıcılara ulaştığı gibi saray haricinde kitap meraklıları tarafından da ilgi görmüştür. Özellikle Şiraz'da saray haricinde ciddi bir eser üretiminin yapılmasının bir sebebi de dönem içerisinde hediye olarak kitabın çok kıymet görmesidir.

İslam coğrafyasında XV. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülen murakka albüm yapımcılığının en güzel örnekleri XVI. yüzyıl ortalarında Safevî saray kütüphanesinde olmuştur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan H.2161 numaralı Şah Tahmasb albümü Safevî döneminde yapılmış en güzel albümlerdendir⁶⁴⁶ (Resim 66 - 67).

Resim 66: TSMK H. 2161 numaralı eserden bir örnek.

Safevî dönemindeki sanatkârlar sadece kitap bezeme ile sınırlı kalmayıp çarşıdaki diğer ticari atölyelerde resim, metal veya ahşap kaplar, seramikler için desen tasarlayarak ya da tek yaprak kalem-i siyahî tekniğinde yapılmış sayfalar

⁶⁴⁶ Çağman - Tanındı, *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*, 31.

yaparak geçimlerini sağlamışlardır.⁶⁴⁷ Ayrıca halı, ipek ve kumaş gibi dokuma ürünleri için tasarım yapan Kemaleddin Bihzâd, Gıyaseddin Ali Yezdi, Abdullah, Şah Muhammed, Şafî Abbâsî, Muin Musavvir gibi sanatkârlarda bulunmaktaydı.⁶⁴⁸

Resim 67: TSMK H. 2161 numaralı eserden bir örnek.

⁶⁴⁷ Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 523.

⁶⁴⁸ Hoseini - Sepasi, "A Comparative Study of Safavid Fabric Designs with Miniatures in School of Second Tabriz (With a Focus on the Works of Sultan Mohammad, Mir-Musavvir and Mir-Sayyid Ali)", 278.

II. İsmail tahta çıktığında Tebriz, Meşhed ve Şiraz'dan sanatkârları Kazvin'e davet ederek kendisi için bir Şehname yapılmasını istemiştir.⁶⁴⁹ Bu şehname günümüze maalesef tam olarak ulaşamamıştır. İçerisinden sadece 52 çizim kalmış olan eserdeki resimleri yapanların bir kısmı Ali Aşgar Kaşanî, Murad Deylamî, Sadıkî Bey Afşar, Siyavuş Gürcü'dür.⁶⁵⁰

II. İsmail (1576-8) tahta çıkışından sonra kütüphaneyi yeniden kurdu ve Zeynel Abidin, Siyavuş, Sadıki Beg, Hace Nasir, Şeyh Muhammed Şirazî, Ali Aşgar Kaşanî, gibi tanınmış sanatçıları istihdam etti.⁶⁵¹ Ayrıca Faruk Bey, Zeynel Abidin, Mevlana Şeyh Muhammed Sebzevarî, AkaRızâ, Mevlana Abdül Cabbar Nişabûrî, Mevlana Hasan Bağdadî, Muhammed Herevî Mevlana Abdullah Şirazî, Murad Deylemi, Mürşid Ahmed Meşhedî gibi sanatkârlar da Meşhed resim üslubunu oluşturup canlandıran sanatkârlar arasındadır.⁶⁵² Şah İsmail sarayın kütüphanesini canlandırdıktan sonra kitap üretimine önem vermiştir. Hatta babası I. Tahmasb'ın yaptığı gibi Osmanlı Devleti ile arasını bozmamak adına yazmalardan elli tanesini hediye olarak göndermiştir.⁶⁵³ Sanatkârların istihdamı sonrası Safevi şahlarının gelenği haline gelen kendi için şehname üretilmesi emrini vermiştir. Fakat maalesef bu şehnamenin tamamlanmasına ömrü vefa etmemiştir.⁶⁵⁴

II. İsmail döneminde kütüphaneyi tekrardan canlandırmaya çalışsa da bu yeterli gelmemiştir. Tahta geçtiği ilk zaman sarayın yenilenmesi ve binaların inşasını emrederek sanat üretimini canlandırmaya çalışmıştır. İbrahim Mirza ile de yakın ilişki kurarak şair, müzisyen ve sanatkârları sarayında ağırlamıştır. Ağırlamanın asıl sebebi Meşhed'deki dostu İbrahim Mirza'nın muhteşem koleksiyonunu sarayına almayı istemesidir.⁶⁵⁵ Bu sebeple onu öldürterek koleksiyona el koymak istemiş ve

⁶⁴⁹ Anthony Welch - Stuart Cary Welch, *Arts of The Islamic Book The Collection of Prince Sadruddin Aga Khan* (London & Newyork: Cornell University Press, 1982), 45.

⁶⁵⁰ Pakbaz, نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - *Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*, 104; Azhand, مکتب - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 147.

⁶⁵¹ Binyon vd., *Persian Miniature Painting: Including a Critical And Descriptive Catalogue of The Miniatures Exhibited at Burlington House Ocak - Mart 1931*, 117.

⁶⁵² Azhand, مکتب - *Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*, 45.

⁶⁵³ Abolala Soudavar, *Reassessing Early Safavid Art and History Thirty Five Years After Dickson & Welch 1981* (Houston: Bridgeman Art Library Corp., 2016), 30.

⁶⁵⁴ Robinson, "İsmâ'il II's Copy of The Shahnama", 5.

⁶⁵⁵ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 84.

onun sarayındaki sanatkârlarının da işsiz kalmasına sebebiyet vermiştir.⁶⁵⁶ İbrahim Mirza'nın eşi Güher Sultan Begüm ise bu duruma üzülerək eşinin hazinesinin başkasının eline geçmesini engellemek adına kütüphanenin çoğunu suya atmıştır.⁶⁵⁷ Hatta çiniler ve diğer eşyaları da ateşe atarak yok etmiştir.⁶⁵⁸ Bu durum sanatkârların Şah II. İsmail'den çekinmesi ve saraydan uzaklaşmasını sağlamış olmalıdır.

Muhammed Hüdabende kör olduğundan dolayı sanata ilgisi doğal olarak kısıtlıydı. Yerine oğlu Hamza Mirza sanat hamiliği rolünü kısmen üstlenmiş olsa da saray kütüphanesinin yerini tutamamıştır.⁶⁵⁹

Sanat hamiliği konusunda önceki dönemdeki seviyeyi bulamayan sanatkârlar ülkedeki diğer Safevî valilerinin saraylarındaki kütüphanelere dağılarak çalışmak durumunda kalmışlardır.⁶⁶⁰ Hüdâbende'nin saray atölyesi tartışmalı olmasına karşın veziri Ali Han adına Morgan Kütüphanesinde bulunan bir Nizami Hamsesinde onun ismi geçmektedir.⁶⁶¹

Şah II. İsmail ve Muhammed Hudabende döneminde iç karışıklıklar, taht süreliğinin kısılgı ve Hudabende'nin körlüğü gibi durumlar sanatkârları ve kütüphaneyi derinden etkilemiştir. Sanatçılar geçim derdine düşmüş ve kazanç sağlamak için alternatif yollar bulmaya çalışmışlardır. Özellikle tek yaprak kalem-i siyahî tekniğindeki resimler ve bunlar ile oluşturulan albümlerin yapımı çoğalmıştır.

Sanatkârların bir kısmı tek yaprak resimler üreterek ve bunların ticaretini yaparak bazen kendi bölgesinde bazen de Hindistan ve Osmanlı gibi komşu devletlere giderek kazançlarını sağlamaya çalışmışlardır. Himaye bulmak için de aynı yolu tercih edenler olmuştur. Hatta bazıları Meşhed ve Kum gibi bölgelerdeki büyük türbelerde çalışarak ve kazançlarını sağlamışlardır.⁶⁶²

⁶⁵⁶ Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 524.

⁶⁵⁷ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 14.

⁶⁵⁸ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 84.

⁶⁵⁹ Râd, *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*, 28.

⁶⁶⁰ Akimushkin vd., *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*, 567.

⁶⁶¹ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, 35.

⁶⁶² Welch vd., *From Mind, Heart, and Hand*, 60.

Avrupa'ya halı ve kumaş ticareti yapılırken, Çin üslubunda mavi-beyaz seramik üretimini de teşvik edilmiştir.⁶⁶³ Şah Abbas bu çini üretimi için Çin'den üç yüz çömlek ustasını getirerek İran'da Çini üretimini arttırmıştır.⁶⁶⁴ Bu mahallenin etkisi ile yurt dışından gelen kişiler İran sanatlarına ilgi göstermiş ve bu ilgi ile kalem-i siyahî tekniğindeki resimler talep edilmiştir. Özellikle İran coğrafyasından farklı bölgelerden gelen kişilerin kendi resimlerini talep etmesi ile Safevî halkları haricindeki yabancıların da resimleri yapılmıştır. Bu kişiler bu resimleri alıp ülkelerine götürmeleri ile kalem-i siyahî tekniğinde yapılmış resimler dünyaya yayılarak hem ticari bir ürün olmuş hem de Safevî devletinin kültürünün yayılmasına sebebiyet vermiştir.

Şahın ticari gelişmelerine mukabil sanat alanında da Avrupa sanatları ülkeye gelmeye başlamıştır. Özellikle gravürler ve yağlı boya tablolar ile yabancı sanatkarlar da İran coğrafyasına gelmiştir. Bunda Şah I. Abbas'ın Avrupa tarzı resme olan ilgisinin etkisi de vardır. Ressam olan Philips van Angel'i Şah I. Abbas saraya davet etmiş, İsfahan'da özel izinle bir atölye açmış ve Avrupa tarzı yağlıboya resimler ile portreler yapmıştır.⁶⁶⁵ Ayrıca Jan Van Hasselt ve John Holland gibi Felemenk sanatçıları da ülkeye gelmiş ve Mazandaran'daki Eşref sarayının bazı duvar resimleri bu ressamalara yaptırılmıştır.⁶⁶⁶ Bu etki ile sanatta Hollanda Resim tarzında Avrupalılaşma başlamış ve Ferengî Sazî ve Gül-ü Murg üslubu oluşmaya başlamıştır.

I. Şah Abbas'ın saltanatının başlamasıyla birlikte, İran'da sanatlar yeniden gelişmeye başladı. Şah Abbas ilk dönemleri ile gençlik dönemi haricinde kitap sanatlarına ilgi duymamıştır.⁶⁶⁷ Bu durum sanatkarların tekrardan geçim sıkıntısı çekerek kalem-i siyahî tekniğindeki tek yaprak resimler üretmelerine sebebiyet vermiştir.

Dönemde ilk defa Ferengî Sazî teriminin ortaya çıkması, Şeyh Muhammed ve Sadikî Bek gibi geleneksel tavır ile çalışan sanatkarların Avrupa tarzında resim denemeleri yapması yapılan eserlerde günlük yaşam öğelerinin temel alınması,

⁶⁶³ Hattstein - Delius, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 525.

⁶⁶⁴ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 17.

⁶⁶⁵ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 109.

⁶⁶⁶ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 34.

⁶⁶⁷ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 35.

serbest çalışan ressamaların atölye açmaları, İran ve Hindistan coğrafyasındaki sanatkarların iletişim halinde olmaları, tek yaprak kalem-i siyahî tekniğindeki resimlerin çoğalmasa gibi örnekler dönemin geneline hâkim olmuştur.⁶⁶⁸

Sayırsız ressam, hattat, mimar ve zanaatkâr yeni padişaha hizmet ederek geçmişin değerli eserlerinin restore edilmesi ve yeni emirlerin uygulanması işini üstlendi. Özellikle başkentin İsfahan'a devrinden sonra saraylar, köşkler ve kamu binalarının inşası ve süslenmesi için yoğun bir faaliyet başlamıştır. Genel olarak, Şah Abbas'ın saltanatının çoğunda sanatın her dalı çok popüler olmuştur; Bu dönemin mimarisi, dokumaları, halıları ve seramik ürünleri özellikle yabancılar tarafından çok beğeni ile karşılanmıştır.

Şah Abbas'ın kütüphanesine önce Sadıkî Bey Afşar, ardından da Ali Rızâ Tebrizî başkanlık etmiştir.⁶⁶⁹ Sadıkî Bey Afşar'ın ressamlığının yanında divan sahibi olacak kadar edebi bir kişiliğe sahiptir. Azerice, Türkçe ve Çağatayca'yı şive özelliklerine varana kadar bildiğinden Şah I. Abbas'ın ondan Mesnevinin çevirisini istediğinde üç dilde çeviri yapıp göndermiştir.⁶⁷⁰ Sadıkî'nin öğrencisi olan Rızâ-yi Abbâsî'nin babası da saray kütüphanesinde çalışan Ali Aşgar'dı. 1610 – 1635 yılları arasında İsfahan'da çalıştığı bilinen Rızâ özellikle yaptığı tek yaprak kalem-i siyahî tekniğindeki resimler ile adını duyurmuştur.⁶⁷¹ Şah I. Abbas dahi Rızâ'nın çalışmalarına ilgi duymaktaydı.⁶⁷² Kütüphanede Muhammed Kasım, Muhammed Yusuf, Muhammed Ali Tebrizî, Afzal al-Hüseynî, Muin Musavvir,⁶⁷³ Habibullah Savoji, Şeyh Muhammed, Muhammed Herevî, Siyavuş Gürcî, Ali Aşgar Kaşani⁶⁷⁴ Zeynel Abidin ve Sadık Bey gibi sanatkarlar bulunmaktaydı. Şah Abbas da diğer Şahlar gibi sanatkarlardan kendi adına kısa sürede şehname yapılmasını istemiştir.⁶⁷⁵

Rızâ'nın ismindeki Abbasi terimi muhtemelen Şah I. Abbas tarafından ona verilmiş bir hediyedir. İlk zamanlar bu ismi kullanmıyordu. İsfahan kurulduktan bir

⁶⁶⁸ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 13.

⁶⁶⁹ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 33.

⁶⁷⁰ Küpeli, "Savaşçı Bir Sanatkârın Kaleminden Safevî Sarayındaki Müzehhib ve Nakkaşlara Dair", 68.

⁶⁷¹ Adıgüzel Toprak, "Minyatürde 'Çizgi': Rızâ-yi Abbâsî'nin Tek Sayfa Minyatürleri", 129.

⁶⁷² Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 34.

⁶⁷³ Râd, *Masterpieces of Persian Painting* - Tehran Museum of Contemporary Art, 29.

⁶⁷⁴ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 36.

⁶⁷⁵ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 105.

süre sonra Rızâ'da ismine Abbasi terimini eklemiştir.⁶⁷⁶ Rızâ-yi Abbâsî'nin birçok sahte imzası bulunmaktadır. Aka Rızâ, Rızâ ve Rızâ-yi Abbâsî gibi araştırmacılar arasında kafa karıştıracak bir imza çeşitliliğine sahiptir.⁶⁷⁷

Rızâ'nın sanat hayatı üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm küçük yaşta saraya girerek Abbasi soy ismini alma dönemidir. Bu dönem sanatının en olgun ve güzel dönemidir. Fırçası ve tasarımı kuvvetli olup kalem-i siyahî tekniği ile yaptığı resimler bolca ilgi ve hürmet görmüştür. Şahın özel ilgisine mazhar olduğu bu dönem 1603 yıllarına kadar sürmüştür.

Abbasi'nin ikinci döneminde saraydaki işini bırakmış saraydan uzaklaşmış⁶⁷⁸ ve sadece dervişleri, pehlivanları ve saray dışından insanları resimlemeye başlamıştır. 1610 yılına kadar devam eden bu durum, kraliyet üslubunu değiştirerek fırça kabiliyetini ve tasarım ufkunu olumsuz etkilemiştir. Zarif ve ince fırça işçiliğinden uzaklaşmış, tipik aynı tavrı devam ettirdiği döneme girmiştir. Safevî topraklarında artan Avrupalı nüfusuna istinaden Avrupalı kişileri de resmetmiştir.⁶⁷⁹

Rızâ'nın üçüncü evresinde ise, tasarımlarındaki çizgiler ve renk skalası değişim yaşamıştır. Özellikle figürlerin yüzleri kabalaşmış ve kıyafet detayları sertleşmiştir.⁶⁸⁰ Bu dönemde artık kazanç noktasında sıkıntı yaşayan Rızâ yoksulluğa düşerek saraya geri dönmüştür. Vefat ettiği 1634-35 tarihine kadar sarayda kalmıştır.⁶⁸¹

Safevî döneminde Rızâ-yi Abbâsî'nin ayrı bir yeri vardır. I. Şah Abbas döneminde oluşan siyasi durumlarla alakalı olarak kalem-i siyahî tekniğinde resimlerle öne çıkmıştır. Geçmişten bu zamana kadar var olan bu teknik onun elinde en güzel örneklerini vermiştir. Fırçasının inceliği ve kıvraklığı üst düzeydedir. Tasarım kurgusu, kullandığı öğelerin seçimi, figürlerin duruşları gibi özellikler

⁶⁷⁶ Canby, *The Rebellious Reformer*, 22.

⁶⁷⁷ Atıl, *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*, 52; Soudavar, "Rızâ Abbasi ve Nakkaş-ı İsfahan", 317-318.

⁶⁷⁸ Rızâ-yi Abbâsî'nin saraydan ayrılmasına sebep olarak rakibi Mir Emad'ın öldürülmesinde parmağı olması söylenmektedir. Bu durum sebebiyle saraydan ayrılarak daha derbeder bir yaşam sürmüştür. Bakınız: Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد*, 73-74.

⁶⁷⁹ Canby, *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*, 107.

⁶⁸⁰ Robinson, *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century*, 26.

⁶⁸¹ Arbaş, "Bir Minyatürden Hareketle İsfahan Okulu ve Rızâ Abbasi", 89.

sonraki dönemlerde de taklit edilmesini sağlamıştır. Öğrencileri olanlar ve olmayanlar tarafından birçok kişi onun yaptığı tasarımları aynen taklit etmiştir. Özellikle saraydan ayrıldığı zamanki güreşçiler, pehlivanlar ve saray dışındaki insanların hayatını anlatan kalem-i siyahî tekniğindeki resimleri Avrupa sanatının etkisi ile saray dışı resim anlayışını benimsemesini sağlamıştır. Avrupa'dan gelen yağlı boya tablolar ve gravürlerde gördüğü halktan insanların yaşantılarını örnek alarak Safevî halkının doğal yaşantısını resimlerine yansıtmıştır. Bu durum çevresindeki diğer ressamı da etkileyerek onların da saray dışındaki halkın resmini yapmasına öncü olmuştur.

Rızâ çalışmalarını yaparken muhtemelen boya ve fırça kutusunu yanında taşıdığı düşünülmektedir. Uzak doğu geleneklerine bağlı çalışmalarında batı tesirleri de görülmektedir. Saraya gelen Avrupalıları ve onların resim anlayışlarını görerek etkilenmemesi pek olası değildir. Hakeza saraya gelen yabancıların bazılarının resmini yapmış olması da bu etkiye mazhar olduğunun delilidir.⁶⁸²

Rızâ-yi Abbâsî'nin kalem-i siyahî tekniği ile yaptığı çalışmalar ile tanınırlığı sadece İran sahasında kalmayıp Osmanlı coğrafyasına da intikal etmiştir. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre Osmanlı sanatkârlarının atölye duvarlarına Ağa Rızâ imzalı eserleri koymaları onun ününün İstanbul'a kadar ulaştığını göstermektedir.⁶⁸³ Özellikle 17. yüzyıla doğru artan bu sayfalar albümler içerisine toplanarak muhafaza edilmiştir. Bu albümler sonraki dönemlerde yapılan kıyafet albümlerinin yapımına öncü olmuştur.⁶⁸⁴ Rızâ-yi Abbâsî'nin İsfahan'da geliştirdiği bu üslup İran ve Osmanlı coğrafyası haricinde Özbek Arta Asya, Hindistan ve hatta Avrupa'ya kadar yayılmıştır.⁶⁸⁵

Genel olarak İsfahan Okulu üç aşamaya ayrılabilir. İlk etap Sadıki Bey Afşar dönemidir. Bu dönem, Rızâ-yi Abbâsî ve onun yöntemini takip eden Afzal Hüseyinî ve Muin Musavvir'in de aralarında bulunduğu öğrencilerin eserlerinin oluşturduğu dönemdir. Bu aşamada İsfahan Okulu'nun kendine has özellikleri ile geçmişten gelen

⁶⁸² Kühnel, *Doğu İslâm Memleketlerinde Minyatür*, 40.

⁶⁸³ Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı Kitap Hazinesi'nin Nadide Eserlerinden Bir Diğeri, Hazine 2166 Numaralı Safevî Albümü Hakkında", *Sanat Tarihi Yıllığı* 25 (21 Mart 2016), 203.

⁶⁸⁴ Filiz Adıgüzel Toprak, "1618 Tarihli 'Peter Mundy' Albümü: Figürler Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi* 0/22 (03 Nisan 2013), 70.

⁶⁸⁵ Welch vd., *From Mind, Heart, and Hand*, 8.

geleneksel çizim yöntemi öne çıkmaktadır. İkinci aşama, Rızâ-yi Abbâsî'nin tavrında değişiklik yapan öğrencilerinin oluşturduğu üsluptur. Bu kişiler arasında Muhammed Kasım, Muhammed Yusuf ve Muhammed Ali bulunmaktadır. Son aşamada ise gelenekten modernizeye geçiş olarak tanımlayabiliriz. Ali Kuli Cübbedar ve Muhammed Zaman gibi sanatçıların oluşturduğu bu dönemde Avrupa resimlerinden hareketle gelenek ve modernizeyi birleştiren eklektik bir yöntem ortaya çıkmaktadır.⁶⁸⁶

İsfahan okulundan önceki dönemlerde (Tebriz ve Kazvin) yapılan eserler ile edebiyat ve edebi eserler arasında bir ilişki bulunmaktaydı. İsfahan okulunda ise özellikle tek yaprak kalem-i siyahî tekniğindeki eserlerin çok olması hasebiyle bu ilişki zayıflamıştır. Doğa unsurları (Ağaç, Ot kümeleri, çiçekli bitkiler, çalılar, taş ve kayalar gibi) tek erkek ya da bayan figürleri ile çok figürlü eserler, dervişler, seyyahlar, çobanlar gibi halktan kişiler ve hayvan dövüş sahneleri tercih sebebi olmuştur. Az sayıda olmakla beraber edebi eserlerin de kalem-i siyahî tekniği ile yapılmış örnekleri mevcuttur.

Dönem içerisinde yapılan kalem-i siyahî tekniğindeki örnekler Avrupalıların fazlaca ilgisini çekmiştir. Avrupalıların Safevî sanatkârlarından aldıkları eserleri ülkelerine götürdükleri gibi ülkelerinden getirdikleri yağlı boya tablolar ile gravürleri de burada satmış ya da değiş-tokuş yapmışlardır. Bu şekilde Avrupa sanat ürünlerinin İran coğrafyasına girişini sağlamışlardır. Hatta gelenler arasında sanatkârlar da olduğu için burada kendi sanatlarını üreterek daha önce bu tarz sanatla karşılaşmayan Safevî halkına ve saraya resim ve gravürlerini satarak para kazanmışlardır. Benzer bir durum Hindistan coğrafyasından gelen Gürkanî ressamı için de geçerlidir. Orada da etkili olan Avrupa resim teknikleri etkisi ile yapılan resimlerin satışı yapılarak kazanç sağlanmıştır. Doğal olarak Avrupa tekniklerinin ilgi görmesi ile Safevîlerde özellikle Muhammed Zaman ve Ali Kuli Cübbedar gibi sanatkârlar da bu teknikler ile resim yapmaya başlamışlardır.

17. yüzyılın başlarında, Cihangir Şah, büyükelçisini önemli bir siyasi delegasyonla Şah Abbas'ın sarayına gönderdi. Hintli Gürkanî sarayında çalışan ressamı da heyete eşlik ederek Şah'ın ve İran'ın saray mensuplarının tek tek

⁶⁸⁶ Hassankiadeh, "A Study on Drawing in Isfahan And Its Artists", 30.

figürlerini çizdi. Muhtemelen İran'da Gürkhani resminin yayılması bu dönemden itibaren başlamış olmalıdır. Hint tekstilleri de o dönemde İran'a gelmeye başladı. Safevî şal ve sarıklarında Hint çiçeklerinin ve çalılarının uyarlamaları görülmeye başlanmıştır.⁶⁸⁷ 17. yüzyıla kadar İran sahasında Çin ve uzak doğu etkisi görülürken bu tarihten itibaren Avrupa ve Hint natüralist resminin etkileri ortaya çıkmıştır.

17. Yüzyılda Safevî resim geleneğinde birkaç üslup birden görülmeye başlanmıştır. Bunların başlıcaları şöyledir:

- İsfahan Resim Üslubu
- Gül-ü Murg Üslubu
- Ferengî Sazî Üslubu
- Lake Resimler
- Duvar resimleri ve Portreler⁶⁸⁸

İsfahan resim üslubu önceki dönemlerden gelen sanatkârlar ile yeni sanatçıların birleşerek özellikle kalem-i siyahî tekniğinin öne çıktığı resim üslubudur. Saray kütüphanesi ile gelişen bu üslup serbest atölyelerin katkıları ile özellikle kalem-i siyahî tekniğinde önemli gelişmeler yaşamıştır.

Gül-ü Murg üslubu farsça murg-kuş veya bülbül kelimesi ile gül kelimesinin birleşimi ile oluşur. 17. yüzyıl'da Hindistan bölgesinden Safevî sarayına gelen bu üslup hem kâğıt üzerinde hem de farklı yüzeylerde uygulanmış ve üzerine lake cilası yapılmış örnekleri kapsamaktadır. Tasarımında gerçekçi anlayışla yapılmış buket demetleri ile çiçeklerin aralarında olan kuşlardan oluşmaktadır. Özellikle tarama tekniğinde yapılan bu üslup dönem içerisinde sevilerek kullanılmıştır. Safevî döneminde Avrupa tarzı resim yapan sanatkârların çoğu Gül-ü Murg üslubunda eser vermiştir (Resim 68).

⁶⁸⁷ Pakbaz, نقاشی ایران از دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi, 161.

⁶⁸⁸ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 21.

Resim 68: Abulhasan Kaffari Mostofi, Gül-ü Murg üslubunda yapılmış lake levha, 1176, Sadraddin Ağa Han Koleksiyonu.

Ferengî Sazî batı tarzı resim yapmak anlamındadır. Geleneksel resim ile batı resmini ayırt etmek için bu terim kullanılmıştır. Adı üzerinde Frenk tarzında resimler ile klasik tekniklerin birlikte uygulandığı çoğunlukla tuval üzerine yapılmış tekniktir. En erken kâğıt üzerine resimler örnekleri Sadıkî Bek'e aittir. Ali Kuli Cübbedar tarafından da yaygın olarak kullanılmıştır⁶⁸⁹ (Resim 69).

⁶⁸⁹ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 146-147.

Resim 69: Çöldeki Mecnun sahnesi, Muhammed Zaman, 1676, Freer Gallery of Art and Arthur M. Sackler Gallery.⁶⁹⁰

Lake resimler, genellikle Gül-ü Murg ve Ferengî Sazî tekniğinde yapılmış eserler ile kalemlik, kubur, çekmece dolabı gibi kullanım malzemelerinin üzerlerine yapılmış resimler ve bezemelerin üzerinin lak cilası ile kaplanması ile oluşmaktadır. Timur döneminden itibaren kullanılan lake cila Safevî döneminin sonlarında daha fazla kullanılmaya başlanmıştır(Resim 70).

Resim 70: Safevî dönemi Gül-ü Murg üslubuyla yapılmış Lake resme bir örnek.⁶⁹¹

⁶⁹⁰ Taylor, *Book Arts of Isfahan Diversity And Identity in Seventeenth-Century Persia*, 28.

⁶⁹¹ Raziolyaei, XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri, 143.

Duvar resimleri ve gerçekçi anlamda portre resimler ise, Avrupa'dan gelen sanatkârlar ve gravür resimlerinin etkisi ile saraylarda ve Culfa mahallesindeki kiliselerde duvarlar uygulanan örnekler ile ismini duyurmuştur. Özellikle Şah I. Abbas döneminde yabancı devletlerden gelen sanatkârlar vasıtası ile başlamıştır. Bu dönemde özellikle Muhammed Zaman gibi İtalya'da resim eğitimi alıp ülkesine sanatkârlar vasıtası ile devam ettirilmiştir (Resim 71).

Resim 71: Çehel Sütün sarayının duvarlarında bulunan resim örnekleri.

II. Abbas döneminin önemli sanat gelişmelerinden biri Ferengî Sazî tarzında resimlerdir. Muhammed Zaman ile gelişen ve kendi yorumu ile uyguladığı örnekler geniş kitleler tarafından beğenildiği için saray ressamaları da geleneksel resim tarzından uzaklaşmaya başlamıştır (Resim 69). Flaman sanatçıların resim üslubu ile gelişen teknikte manzara ve doğa unsurları etkili olmuştur. Doğa unsurları Flaman resmi özellikleri taşısa da figürler Safevî insanının giyim kuşamı ile resmedilmiştir.⁶⁹² Muhammed Zaman'ın tekniğindeki bu etki İtalya'da resim eğitimi görmesi ile alakalıdır. Bazı gezginler ve araştırmacılar eğitim gördüğü sırada Zaman'ın Hristiyan olduğunu ve Paolo adını aldığını söylemesine rağmen bununla alakalı net bir bilgi bulunmamaktadır.⁶⁹³

⁶⁹² Raziolyaei, "17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi", 237.

⁶⁹³ Gray, *Persian Painting*, 170; Grabar, *Masterpieces of Islamic Art*, 45.

II. Abbas döneminde geleneksel tarzda çalışan Muin Musavvir, Muhammed Kasım, Muhammed Yusuf, Şafî Abbasî, Afzal el-Hüseynî gibi sanatkârlar da bulunmaktadır. Bu sanatkârların varlığı Şah'ın Avrupa resmine ilgi duyarken geleneksel tarzdan da vazgeçmediğini göstermektedir.⁶⁹⁴

İran coğrafyasında Şah II. Abbas döneminden sonra toplumsal beğenide değişim yaşanmış ve Avrupai resim geleneği tercih edilmiştir. Avrupa tarzı resimlerde 17. Yüzyıl içerisinde yapılan örnekler genellikle sulu boya tekniği ile yapılmıştır. Sonraki dönemlerde saray mensuplarının da geleneksel tarz resimden uzaklaşmaları ile daha çok yağlı boya kullanımı artmıştır.

Şah Safî döneminde 1639 yılında Ali Kulu Cübbedar saray kütüphanesinin başına getirilmiştir. Babası da saray bünyesinde farklı görevlerde çalışmış olan Ali Kulu birçok saray erkânına özel sipariş ile resimler yapmıştır. İsfahan'daki Bethlehem kilisesindeki duvar resimleri ile Hindistan'daki bazı murakka albümler ona atfedilmiştir. Yaptığı Ferengî Sazî çalışmaları çoğunlukla Avrupa eserlerinin kopyası olmaktan öteye geçememiştir.⁶⁹⁵

Nadir Şah başta bulunduğu süre içerisinde kendi sarayına Safevî saraylarından kalma ressamlardan işe alarak kendisi için resim üretimine devam ettirmiştir.⁶⁹⁶ Şahın dönemindeki minyatürlerden bazılarında Hint üsluplarının hâkim olmasına bakarak Hindistan sarayıyla hâlâ bağlantılı olan birkaç iyi sanatçıyı yanına aldığı söylenebilir.⁶⁹⁷ Bu dönemden günümüze az sayıda ulaşmış yazma eser bulunmaktadır. Daha çok lake olarak yapılan kalem kutusu, ayna kutuları, kubur ve kalemlik gibi ürünler kalmıştır.⁶⁹⁸

Safevi resmindeki önemli noktalardan biri de kullanılan renklerdir. Özellikle kıyafetlerde kullanılan renkler kişilerin statülerini göstermektedir. Örneğin sarıklarda kullanılan beyaz renk vücudun en üst seviyesi olması dolayısıyla ve saflığı temsil etmesinden dolayı tercih edilmiştir. Aynı zamanda bu renk Peygamberimizi de

⁶⁹⁴ Azhand, *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد* - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School, 38.

⁶⁹⁵ Raziolyaei, "17. Yüzyıl'da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran'ın Geleneksel Resmine Etkisi", 245.

⁶⁹⁶ Pakbaz, *نقاشی ایران از دیرباز تا امروز* - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi, 166.

⁶⁹⁷ Martin, *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century*. Vol-I, 78.

⁶⁹⁸ Robinson, *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century*, 31.

betimlemektedir. Aynı zamanda mutasavvıfların da çok kullandığı bir renktir. Turuncu renk alçakgönüllü, değerli kişiler ve hizmetlilerde görülür. Erkek görevlilerde mavi, açık mor ve yeşil tercih edilir. Tasavvufi kişilerin kıyafetlerinde de yeşil ve mavi tonları tercih edilmiştir. Nisbeten farklılıklar görülse de genel bağlamda renkler kişilerin tanımlarında önemli bir gösterge olmuştur.⁶⁹⁹

Safevî döneminde sanatkârların imza geleneği oluşmuştur. Özellikle tek yaprak olarak kalem-i siyahî tekniği ile yapılan eserlerde sanatkârlar imza geleneği oluşturmuştur. Hatta imzalarında ustalarının isimlerini belirten beyitlerde yazılmıştır. Atılan imzalar yapılan işin içerisine saklanmadan çoğunlukla görünür yerlere yapılmıştır. Dönem içerisinde gerçek imzalar olduğu gibi sahte imzada bulunmaktadır. Özellikle ismi duyulmuş kişilerin eserlerini taklit edip imzasını da üzerine atarak sahte eser ortaya çıkarmak isteyenlere de rastlanmaktadır. Bu sebeple müzelerde sahte imzalı kalem-i siyahî resimleri çoktur. Sahte atılan imzalarda Mehmed Siyah Kalem ve Rızâ-yi Abbâsî çoğunluktadır.

Murakka Albümler on beşinci yüzyılda bilinmesine karşın en etkili dönemini Safevîlerin son dönemlerinde yaşamıştır. Özellikle kalem-i siyahî tekniği ile yapılmış tek yaprak resimlerin içerisinde bulunduğu albümler İran coğrafyası haricinde Osmanlı, Hindistan ve Avrupa gibi pek çok yerden talep görmüştür. Albümlerin içerikleri karışık olduğu gibi resimlerin sırayla yapıştırıldığı örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca içerisinde Hat sanatında örneklerin olduğu çoğunlukla mail kıta şeklinde yazılmış örneklerde mevcuttur. Bu dönemde kıyafet albümleri çokça ilgi görmüştür. Özellikle Avrupa coğrafyasının İran bölgesinde yaşayan İranlıları tanımak istemesi sonucunda ortaya çıkan bu albümler, halkın içerisindeki değişik din ve ırktan kişilerin giydiği kıyafetler ile yapılmış ve genellikle tek figürlerinden oluşmaktadır. Çoğunlukla ayakta yapılan figürlerin arka kısımlarında doğa öğeleri harici çok detay kullanılmadan bezeme yapılmıştır.

Murakkaların üretiminde çoğunlukla kâğıt malzeme kullanılmıştır. Kadife, saten gibi tekstil öğelerinin kullanıldığı örneklerde mevcuttur.⁷⁰⁰ Resim ve yazıların

⁶⁹⁹ بررسی رابطه جایگاه اجتماعی و انتخاب رنگ البسه در نگاره های دوره ی صفویه، vd., بهزاد محبی، 136-134، (2017) 1، *فصلنامه هنرهای صناعی اسلامی*.

⁷⁰⁰ Blair vd., *The Art And Architecture of Islam 1250-1800*, 175.

etrafında kalan bölgeye tezhip yapılabildiği gibi zerefşan yapılan örnekler de görülmektedir.

Safevî dönemi kalem-i siyahî tekniği Hint ressamaları ile olan ilişkiler ile Hindistan'da da görülmeye başlanmıştır. İran coğrafyasından bu bölgeye geçen sanatkârlar bu etkide önemli rol oynamaktadır. Babür sarayında da sevilerek kullanılan bu teknik özellikle Avrupa resim tarzına uygun şekilde figürlerin simalarında daha gerçekliğe gidilmesini sağlamıştır. Figürlerin yüzlerinde hayret, üzüntü, sevinç, şaşkınlık ya da kızgınlık gibi duygu ifadeleri de yapılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde arka fondaki doğa elemanlarında perspektif örnekleri bulunmaktadır. Sayfanın ortasında yapılan resimlerin arka kısmında bir şehir silueti ya da bitkisel unsurlar figür temel alınarak perspektife uygun yerleştirilmiştir. Özellikle bulut tasarımları yağlıboya tablolarındaki bulut mantığı ile yapıp geleneksel tarzdan uzaklaşmıştır.

Kaçarlar döneminde özellikle Feth Ali Şah sanatkârlara destek vermiştir. Avrupa kökenli resimler hem yağlı boya hem de kâğıt üzerine uygulanmış şekilde günümüze ulaşmıştır. Resimler gerçekçi şekilde yapılmıştır.

Safevîler sonrasındaki dönemlerde kalem-i siyahî tekniği Hindistan'a geçmiştir. Zend ve Kaçar gibi hanedanlarda daha çok Avrupai resim zevki tercih edildiğinden günümüze ulaşan kalem-i siyahî örneği bulunmamaktadır. Hint coğrafyasında da bir süre devam eden bu teknik orada da Avrupai resmin tercih edilmesi ile uygulanmamıştır.

Günümüzde bazı sanatkârlar kalem-i siyahî tekniği ile çalışmaktadır. Fakat onlar da Mehmed Siyah Kalem ve Safevî döneminde yapılmış örneklerin kopyalarından öteye geçemezler. Maalesef dönemimizi yansıtan özgün tasarım uygulamaları çok yapılmamaktadır.

Sonuç olarak Çin coğrafyasından çıkarak İran bölgesine ve oradan da Anadolu topraklarına gelen kalem-i siyahî tekniği sanatkârlar tarafından sevilerek tercih edilmiştir. Özellikle gör ve el koordinasyonunun çok iyi olmasını gerektiren bu teknik belli bir seviyenin üzerindeki sanatkârların ellerinden çıkmıştır. Resim sanatına yeni başlayan kişilerin melekeleri henüz yerleşmediğinden onlara

yaptırılmamıştır. Yapım aşamasında çok iyi fırça kabiliyeti, eskiz kullanılmadan yapılması ve dönemine özgün tasarımlar tercih edilmesi dolayısıyla sanatkârlarda yüksek bilgi birikimi ve el becerisi olması gerekmektedir.

Safevî döneminde yapılan örnekler baktığımızda diğer dönemlerden daha fazla yapıldığı görülmektedir. Dünya müzelerinde ve koleksiyonlarda çoğunlukla Safevî 16 – 17. Yüzyıl örnekleri bulunmaktadır. Kalem-i siyahî resimleri Safevî döneminde yapılanların ardından o kadar yoğunlukla yapılmış olmasa da Timur dönemi örnekleri de mevcuttur.

Kalem-i Siyahi resimlerine tarihsel süreci içerisinde baktığımızda eski dönemlerden itibaren teknik olarak başladığı belirgindir. Fakat bu teknik Safevî döneminde diğer dönemlerden çok daha fazla üretilmesi, İsfahan resim üslubuna kalem-i Siyahi dönemi olarak adlandırılması, teknik özellikleri açısından bakıldığında erken dönem ile geç dönem arasında değişikliklerin olması hasebiyle teknik olarak adlandırılan resimlerin artık üslup olduğu aşikârdır.

3.1. MÜREKKEP TAHRİRLİ RESİMLER

Kalem-i siyahi resimleri genel olarak değerlendirildiğinde birkaç çeşide ayrılmaktadır. Bunlardan diğerlerine göre daha fazla üretilmiş olanı Siyah ve Kahve renkte mürekkep ile yapılmış olanlardır.

Safevî devri kalem-i siyahi üslubunda erken döneminden geç dönemine kadar en fazla uygulamanın mürekkeple yapılmıştır (Resim 72). Özellikle siyah renk kalem-i siyahi resimlerinde çokça uygulanmıştır. Siyah renk haricinde kahverengi ve kırmızı (Resim 75 -76) gibi renklerde örnekleri de mevcuttur. Nüanslı fırça hareketleri ile hareket kazandırılmaya çalışılan resimlerde tahrirlerde kullanılan renk harici başka renk tercih edilmemiştir. Resimde yapılan figür, hayvan, mimari gibi öğelere sadece nüanslı tahrir yapılp zeminleri kâğıt renginde bırakılmıştır.

Resim 72: Siyah renkte mürekkep ile yapılmış kalem-i siyahi resmi.⁷⁰¹

⁷⁰¹ Fransa Ulusal Kütüphanesinde Persan 1171 numaralı eser.

Yapılan resimlerde figürler tahrirler yardımı ile gerçek görüntüsüne yakın şekilde tasvir edilmiştir. Üzerinde kıyafetleri dönemine uygun özelliklerde yapılmıştır. Figürlerde diğer detaylar ise, başlıklar, kitap, yay, şişe, bardak, ok, çiçek gibi çeşitli objelerdir(Resim 73). Elinde hiç bir şey olmayan örneklerde mevcuttur. Yatar, oturur ya da ayakta olarak resmedilmişlerdir.

Resim 73: Harvard Art Museum’da bulunan 2011.535 numaralı kalem-i siyahi resminde elinde baston ve kitabı ile gördüğümüz yaşlı adam figürü.

Mürekkep ile yapılmış kalem-i siyahi resimlerinin bir diğer özelliği ise, bütün vücudunda yapılan nüanslı tahrirlerin figürlerin yüzlerinde farklı kullanılmasıdır. Yüzlerde tarama, noktalama gibi diğer teknikler birleştirilerek diğer

kısımlardakilerden farklı uygulama yapılmıştır. 16. Yüzyılın erken dönemlerinde sadece tahrir ile yapılmış örnekler varken sonraki dönemlerde tarama ve noktalama ile desteklenen yüzlerde mevcuttur(Resim 74).

Resim 74: Freer Gallery of Art'da S1986.291 envanter numaralı eser tahmini 1540 yılları civarına aittir. Figürün yüzünde çoğunlukla nüanslı tahrirler, az bir bölgede de tarama tekniği kullanılmıştır.

Dönemin erken örneklerinde tahrirlerde kopmalar ya da boşluk alanlar görülmez. Rızâ-yi Abbâsî gibi bir dehanın ortaya çıkışı ile özellikle başlıklar ve bele sarılan kuşak kıvrımları gibi alanlarda nüans hareketi ile boşluklar bırakılmıştır. Bu boşluklar resme daha derin bir etki oluşturmuştur. Özellikle yapılan nüans renge canlılık ve hareket katmaktadır(Resim 75 - 76). Bu hareketlilik çizgilerdeki kalınlık ve incelik ile tercih edilen rengin olgun renkler olmasındandır. Nüans yapılmamış düz çizgilerle yapılmış örneklerde mevcuttur. Fakat bu eserler ona bakan insan üzerinde nüanslı resimler kadar etki oluşturmamaktadır. Resimde bitmiş izlenimi olmadığı için beğenide az olmaktadır.

Resim 75: Metropolitan Museum'da 2018.198 numaralı eserde figürün sarık ve kuşağında nüanslı tahrirlerde boşluklar bulunmaktadır.

Resim 76: Los Angeles Country Museum of Art'da M.73.5.479'da bulunan eserde figürün elindeki kumaşın bitiş noktasındaki kıvrımlarda nüanslı tahrirlerde boşluklar bulunmaktadır.

Mürekkeple yapılmış kalem-i siyahi resimlerinde orta alandaki figürler haricinde kalan boşluklara çoğunlukla altın veya mürekkep ile yapılmış ot kümeleri, ağaçlar ve taşlar gibi doğa unsurları bulunmaktadır. Yapılan bitkiler iki şekilde görülmektedir. Nüanslı tahrirler yapıp zeminleri altın ile tonlama yapılmış olduğu gibi boşlukları altın ile doldurulmuş bitki örnekleri de mevcuttur (Resim 77). Özellikle 17. Yüzyıl sonlarına doğru bitki örtüsünde tarama ve noktalama çeşitleri kullanılarak önceki dönemde belli belirsiz olan arka planı daha öne çıkarmışlardır (Resim 78).

Resim 77: Metropolitan Museum'da 11.84.13 numaralı 16. Yüzyıl sonu – 17. Yüzyıl başına ait eserde bulunan altın renkteki bitki örtüsü örneği.

Resim 78: Louvre Museum'da OA 7128 envanter numaralı 17. Yüzyıl sonuna ait eserde figür arkasındaki tarama ve noktalama ile yapılmış bitki örtüsü örneği.

Kalem-i siyahi üslubunda mürekkepli örnekler Safevî döneminin ilk dönemden son evresine kadar sevilerek tercih edilmiştir. Saray, Sanat meraklılarına yapılan örnekler olduğu gibi ülke dışındaki kişiler ve gezgin insanlar için yapılmış ve yurtdışında saklanan örneklerde vardır. Özellikle ticaret ve gezi amaçlı Safevî topraklarına gelen sanatkâr, tüccar ve gezginler kendi resimlerini kalem-i siyahi şeklinde yaptırmıştır (Resim 79). Bu durum daha çok 17. Yüzyıl resimlerinde görülmektedir.

Resim 79: British Museum'da 1948,1009,0.62 numaralı eserde muhtemelen Hollandalı bir gezgin resmedilmiştir.

3.2. ALTIN TAHRİRLİ RESİMLER

Safevî dönemi kalem-i siyahi üslubun dönem içerisinde en az kullanılan çeşididir. Eserlerde mürekkeple yapılmış örnekler ile aynı mantıkta yapılıp mürekkep tahrirlerin yerine tercih edilmiştir.

Resim 80: Freer Gallery of Art'da S1986.292 numaralı eserde yapılan altın tahrirli kalem-i siyahi resminde solda yüzü boyalı figürün elbiseleri ile sağ tarafta yaşlı sakallı bir erkek figürü bulunmaktadır.

Altın tahrirler ile yapılan örneklerin çok olmamasının sebeplerinden biri açık renk kâğıt üzerine yapılan altın tahrirlerin zemin ile birbirine çok yakın olması dolayısıyla görünürlüğünün az olmasıdır (Resim 80). Bir diğer unsur da diğer kalem-i Siyahi çeşitlerinde figürler ile arka zemine yapılan öğeler arasında renk farkının olmasından dolayı figürlerin öne çıkamamasıdır.

Altın tahrirli kalem-i siyahi resimlerinde arka zemine yapılmış doğa unsurları da altın renkte yapılmıştır. Resimde yapılan tüm öğelerin altın tahrirli olması ön arka ilişkisini oluşturmamıştır. Altın tahrirler uygulandıktan sonra mührelenerek parlatılmıştır. Bazı kısımlarda ise, mürekkeple yapılmış kalem-i siyahi resimlerinin bazı kısımlarında örneğin kuşak gibi detaylarda altın tahrirler kullanılmıştır (Resim 81). Altın tahrirli kalem-i siyahi resimlerini dönemi ve gelişimi hususunda kesin yargılara varılamamaktadır. Bu durumun en büyük sebebi de yapılan örneklerin azlığından dolayıdır. Maalesef eser sayısı kısıtlı olması bu noktaları netleştirmemizi mümkün kılmamaktadır.

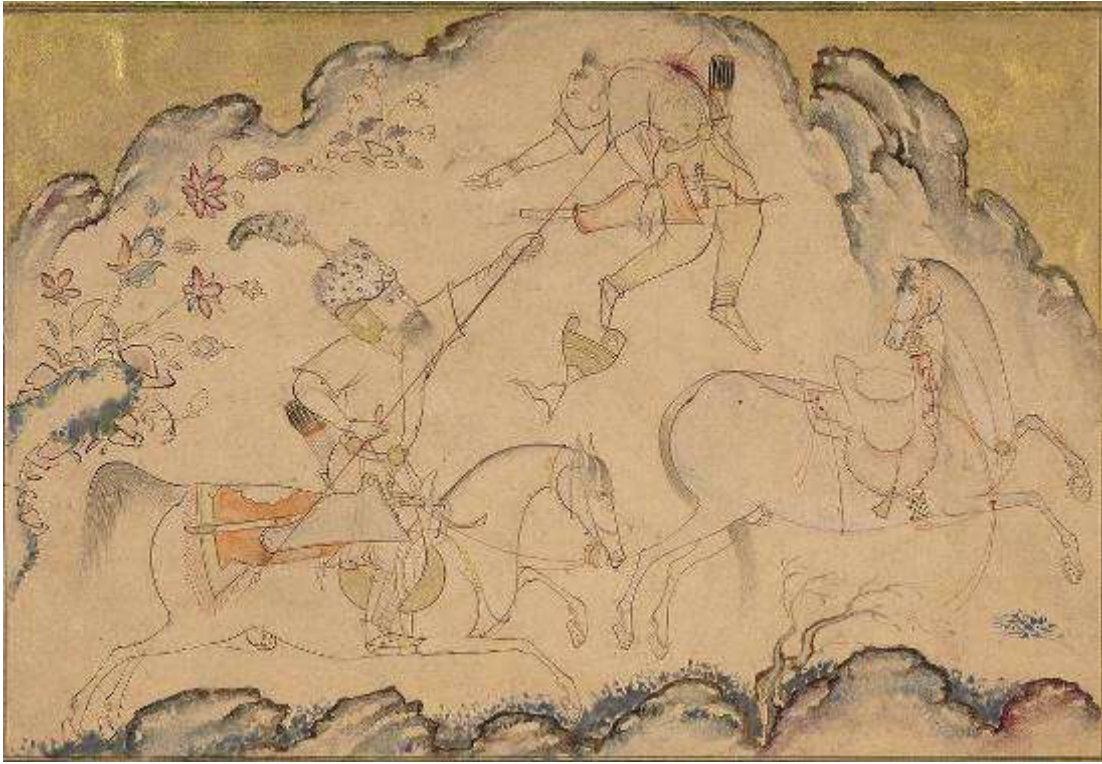

Resim 81: Sotheby's tarafından Lot 69'da satışa sunulan eserin kuşağının altın tahrirle yapıldığı görülmektedir.⁷⁰²

⁷⁰² <https://www.invaluable.com/auction-lot/a-languid-youth-signed-by-muhammad-yusuf-persia-s-69-c-622e3db67d>, 12.07.2023.

3.3. HAFİF RENKLİ RESİMLER

Safevî dönemi kalem-i siyahi resimlerinin diğer bir örneği olan hafif renkli resimler, isminden de anlaşıldığı üzere yapılan resimlerin bir bölümündeki renk tonlamalı olanlardır. Resimlerin içeriği tahrirlerin çekildikten sonraki kısımda bırakılan kâğıt boşluğuna hafif renkler ile yapılmış gölgelendirmelerden oluşmaktadır. Bu gölgelendirmeler başlık, kemer, ellerinde tutulan eşya, kıyafetin bir bölümü, arka plandaki doğa unsurlarının bir kısmı gibi çok farklı alanları kapsamaktadır (Resim 82).

Resim 82: Bodleian Library’de MS Canonici Or.122’de kayıtlı Ali al-Kâtib Sultânî’nin yazdığı Intikhab-i Hadîqah Kitabındaki resimde Rüstem’in bir kişiyi mızrak ile yaralamasını gösterir. Rüstem’in kıyafetlerinde ve arka plandaki ot kümesi ve kayalarda hafif renkler kullanılmıştır.

Hafif renkli kalem-i siyahi resimleri 16. yüzyılda az görülmekle birlikte en yoğun dönemi 17. Yüzyıldır. Bu yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonrasında uygulamanın kullanımı artmıştır (Resim 83). Özellikle Safevî coğrafyasına giren Avrupa resminin verdiği etki ile çoğalan hafif renkli resimler, 18. Yüzyılın başlarında yağlıboya resmin tercih edilmesi ile azalarak sonraki dönemlerde yapılmamıştır.

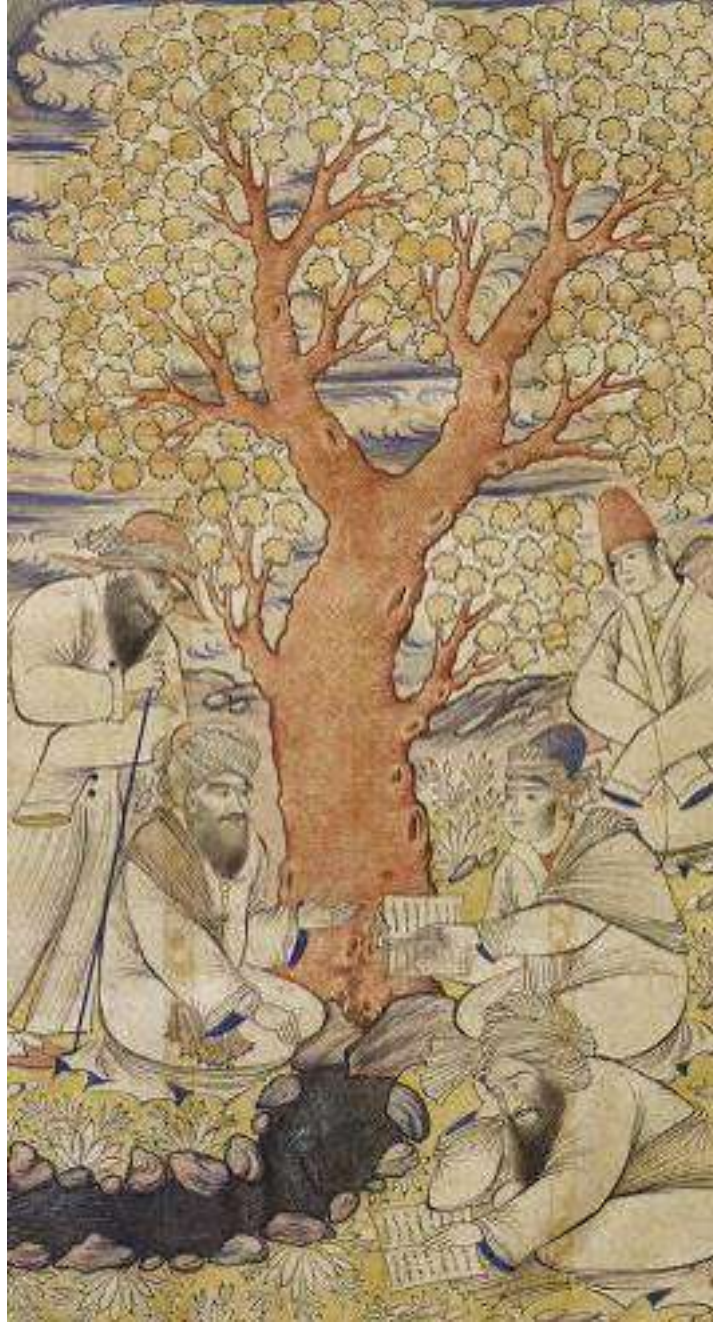
Resim 83: British Museum’da 1920,0917,0.253.3 numaralı 17. Yüzyıl sonuna ait hafif renkteki kalem-i siyahi resmi.

Hafif renkli kalem-i siyahi resimlerinde kullanılan renklerde belirgin bir ton ya da renk yoktur. Kırmızı, sarı, mavi, yeşil gibi çok farklı renkler uygulanmıştır (Resim 84). Renkleri kullanırken herhangi bir gölgelendirme ya da boyutlandırma kullanılmamıştır. Fakat bazı noktalarda farklı uygulamalarda görülmektedir. Örneğin arka planda yapılmış ağacın zemininde noktalama kullanımı gibi tasvirlerde görülmektedir. Bu bezemeler 17. Yüzyıla doğru renk kullanımının artması ile daha fazla örnekte görülmektedir.

Resim 84: Fitzwilliam Museum’da bulunan Marlay 40-pl.11’de kayıtlı resimde kırmızı, siyah ve mavi tahrirler ile sarı, kırmızı, kahverengi gibi renklerde tonlamalar yapılmıştır.

Safevî resmine etki eden Hindistan'dan gelen Avrupa resim etkisi ile birlikte hafif renkli kalem-i siyahi resimlerinde gökyüzünde diğer kullanımlardan farklılık görülmektedir (Resim 85). Hafif renkte yapılan resimlerde gölgelendirme yokken, 17. Yüzyıl sonrasındaki örneklerde gökyüzünde özellikle mavi renkte gölgelendirme mevcuttur.

Resim 85: Windsor Collection'da 133964-1292739291(RCIN 1005014.b)'da kayıtlı resimde arka plandaki bulutlar Hindistan etkisi ile yapılmıştır.

3.4. RENKLİ FİGÜRLÜ RESİMLER

Kalem-i siyahi Renkli figürlü resimleri tarihsel süreç içerisinde azda olsa birkaç örnekte görülmektedir. Fakat bu örnekler Safevî döneminde yapılmış renkli figürlülerden farklıdır. Safevî döneminde yapılan örneklerde arka plan kalem-i siyahi resimlerinde olduğu gibi resmin bir parçasıdır. Tasarım açısından bakıldığında kalem-i siyahi resimlerin düzeninde olan, aynı kurgusal yapıya sahip olup sadece figür ve kullandıkları objelerin zeminlerinin boyanması ile oluşturulmuşlardır. Özellikle Şah I. Tahmasb zamanında saraydan ayrılan sanatkârlar vasıtasıyla üretimi çoğalan resimler 17. Yüzyılda en ihtişamlı dönemini yaşamıştır. Tek sayfalar halinde yapıldığı gibi 16. Yüzyıl ve sonrasında çoğalan albümlerin vazgeçilmez unsurları olmuştur. Özellikle Avrupalı zenginler için üretilip oraya satılan kıyafet albümlerinde çok çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Yapılan bu kıyafet albümleri çoğunlukla Osmanlı devletine ya da Avrupa devletlerine hediye amaçlı yada meraklıları tarafından sipariş olarak üretilmiştir. Bu siparişler Avrupalıların, Osmanlı ve Safevî coğrafyasına olan ilgi ve merakını gidermek için verilmiştir.

Resim 86: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France'de Supplement Persan 1572'de bulunan 17. Yüzyılın ikinci yarısına ait bir erkek figürü.

Resim 87: Freer Gallery of Art'da bulunan S1986.300'de bulunan 16. Yüzyıla ait uzanan bir erkek figürü örneği.

Renkli figürlü resimler kalem-i siyahi resimlerin yapılış mantığı ile yapılmıştır (Resim 86). Kitap okuyan, elinde şişe tutan, oturmuş yemek yiyen, atın üzerinde duran, bir eşyaya dayanmış şekilde yerde uzanmış şekilde günlük hayatın bir parçasını gösterir şekilde resmedilmişlerdir. Tek kişi olan resimler çoğunluktadır. Bunun haricinde iki ya da daha fazla figürlü, hayvanların bulunduğu örneklerde bulunmaktadır (Resim 87).

Resim 88: Cleveland Museum 1915.597’de bulunan 16. Yüzyılın ilk yarısına ait çok figürlü bir resim örneği.

Resimde sadece figürler ve kullandıkları objelerin(Kitap, şişe, yastık vb.) zeminleri boyanmış ve tahrirlenmiştir (Resim 86 – 87). Tahrirler siyah renk haricinde farklı renklerde de kullanılmıştır. Bazı örneklerde zemine sürülen rengin daha koyu tonları ile yapıldığı görülmektedir (Resim 89). Örneklerde nüanslı tahrirler yapıldığı gibi özellikle kumaş kıvrımlarının olduğu bölümlerde küçük ve kısa taramalarda mevcuttur (Resim 90). Figürlerin bir kısmında özellikle hanedan üyelerinin kıyafetlerinin üzerinde yine altınla bezemeler yapılmıştır.

Resim 89: British Museum'da 1920,0917,0.298.4 envanter numaralı eserde tahrirler zemin renginin koyu tonu ile yapılmıştır.

Resim 90: Chester Beatty Library'de Per 260.2'de bulunan figürün üst kıyafetinde koltuk altı ve kumaş kıvrımlarında taramalar yapılmıştır.

Figürlerin arkasında kalan bölümde ot kümesi, ağaç, kaya ya da bir yapının küçük bölümü genellikle altın ile boyanmıştır (Resim 91). Bazı örneklerde altın ile hafif gölgelendirme yapıp yine altın ile tahrir atılmıştır.

Resim 91: Freer Gallery of Art'da F1931.14'de bulunan 17. Yüzyıla ait ağaca yaslanmış kitap okuyan erkek figürü.

Renkli figürlü kalem-i siyahi resimleri örneklerinde Safevî döneminin ticari gelişimine doğru orantılı olarak yabancı elçi, sanatçı ya da gezginlerin resimlerine rastlanmaktadır (Resim 92). Saray dışında çalışan sanatkârlar tarafından ülkeye gelen yabancıların talebi üzerine yapılan bu resimler siparişi verenler tarafından alınıp kendi ülkelerine hediye ya da hatıra olarak götürülmüştür.

Resim 92: Cabinet des Arts Graphique Geneve’de 1971-0107-0105 envanter numaralı 17. Yüzyılın ikinci yarısına ait muhtemelen Fransız bir gezgin yada tüccarı gösteren resim örneği.

4. KATALOG

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimleri dönem içerisinde çok fazla üretimi olan örneklerdir. Bu tip resimler sanatkârlar tarafından üretimi hızlı olduğu ve klasik minyatürlerden daha hızlı üretildiği için tercih edilmiştir. Bu sebeple fazla üretilmiş hatta sevilen eserler dönemdeki diğer sanatkârlar tarafından da kopyalanmıştır.

Katalogumuzu hazırlanırken tüm araştırmamız boyunca ulaştığımız eserler arasından seçim yapılmış, bu seçimler yapılırken aynı örneklere yer verilmemeye ve farklı sanatkârların örneklerinin seçilmesine çalışılmıştır. Sıralama olarak önce tarihi bir sıra takip edilmiş, sonrasında da altta düzenlediğimiz kalem-i siyahi çeşidine uygun sıralama yapılmıştır.

A. Mürekkep Tahrirli Resimler

B. Hafif Renkli Resimler

C. Altın Tahrirli Resimler

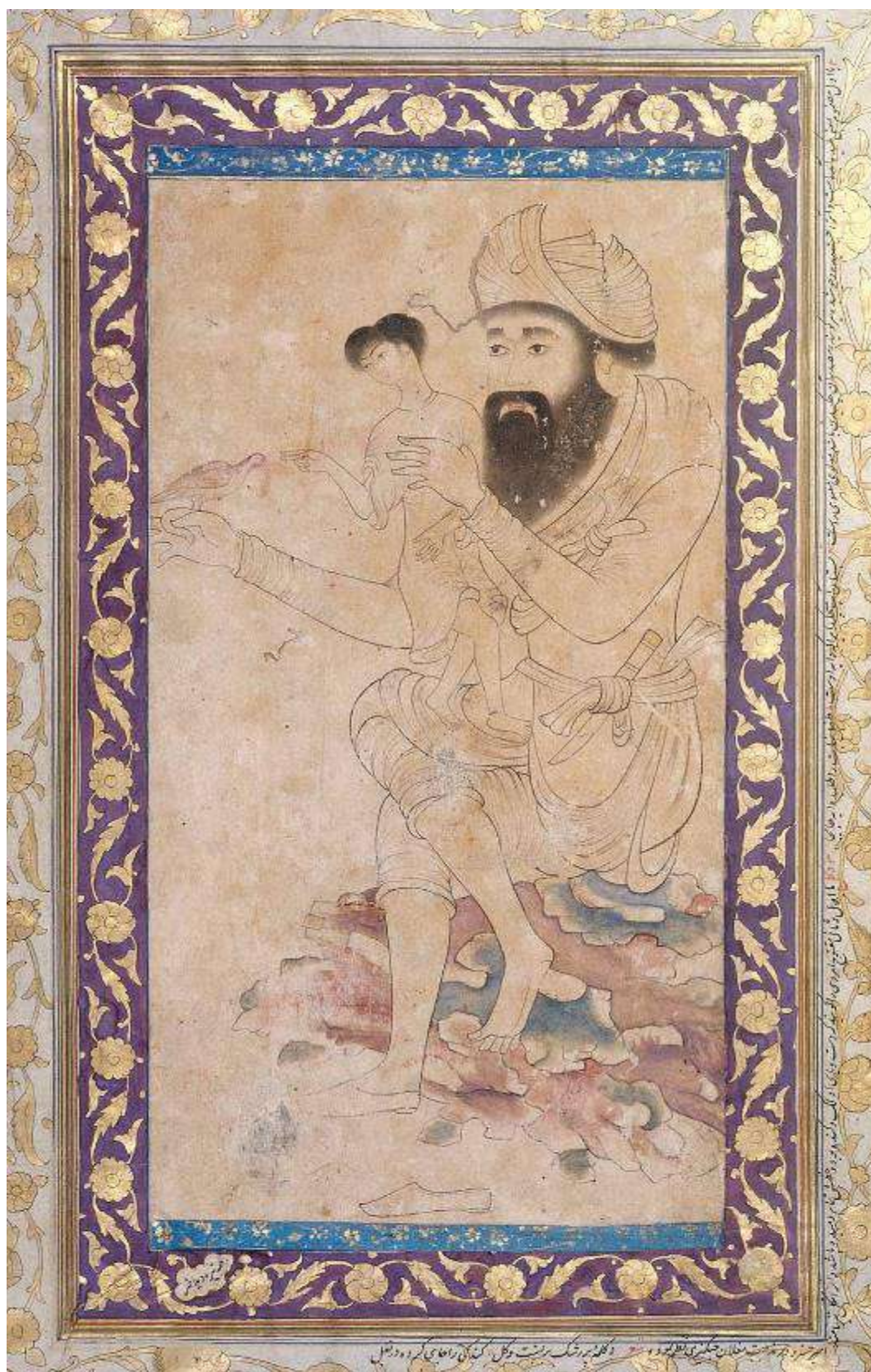
D. Renkli Figürlü Resimler

Katalog oluşturulurken dünya ve Türkiye'deki birçok müze, kütüphane ve koleksiyonlarda inceleme yapılmış ve arasından seçilen resimler kataloga dâhil edilmiştir. İnceleme yapılan müzelerin listesi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Araştırma Bünyesinde İncelemesi Yapılan Müze / Kütüphane / Koleksiyonlar	
Müzenin / Kütüphanenin/ Koleksiyonun Adı	Bulunduğu Ülke / Şehir
Ağa Han Museum	Kanada - Toronto
Albright Knox (Buffalo AKG) Museum	Amerika - Newyork
Allen Memorial Art Museum	Amerika - Ohio
Ashmolean Museum	Birleşik Krallık -Oxford
Asian Art Museum	Amerika - San Francisco
Beyazıt Kütüphanesi	Türkiye - İstanbul
Bibliothèque nationale de France	Fransa - Paris
Bodleian Library	Birleşik Krallık -Oxford
Boston Museum of Fine Arts	Amerika - Boston
British Museum	Birleşik Krallık - Londra
Brooklyn Museum	Amerika - Newyork
Cabinet des Arts Graphique Geneve	İsviçre Konfederasyonu - Genevre
Chester Beatty Library	İrlanda - Dublin

Müzenin / Kütüphanenin/ Koleksiyonun Adı	Bulunduğu Ülke / Şehir
Cleveland Museum of Art	Amerika - Ohio
Colby Collage Museum of Art	Amerika - Maine
Dallas Museum of Art	Amerika - Dallas
Denver Art Museum	Amerika - Denver
Detroit Institute of Arts	Amerika - Detroit
Fitzwilliam Gallery	Birleşik Krallık - Londra
Golestan Palace	İran - Tahran
Harvard Art Museum	Amerika - Cambridge
Herbert F. Johnson Museum of Art	Amerika - Newyork
Hermitage Museum	Rusya - St. Petersburg
Indianapolis Museum of Art	Amerika - Michigan
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi	Türkiye - İstanbul
Konya Mevlana Müzesi	Türkiye - İstanbul
Library of Congress	Amerika - Washington
Los Angeles Counry Museum of Art	Amerika - California
Louvre Museum	Fransa - Paris
Malek National Library & Museum	İran - Tahran
National Museum of Iran	İran - Tahran
Philadelphia Museum of Art	Amerika - Philadelphia
Portland Art Museum	Amerika - Oregon
Princeton University Art Museum	Amerika - Princeton
Reza Abbasi Museum	İran - Tahran
Rhode Island School of Design Museum	Amerika - Rhode Island
Smitsonian Institute National Museum of Asian Art	Amerika - Washington
Sodheby's	Amerika - Newyork
Süleymaniye Kütüphanesi	Türkiye - İstanbul
Tebriz Halk Kütüphanesi	İran - Tebriz
The Art Institute of Chicago	Amerika - Chicago
The Metropolitan Museum of Art	Amerika - Newyork
The Morgan Library & Museum	Amerika - Newyork
The Museum of Fine Arts Houston	Amerika - Teksas
The Walters Art Museum	Amerika - Maryland
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi	Türkiye - İstanbul
Türk ve İslâm Eserleri Müzesi	Türkiye - İstanbul
Welcome Collection	Birleşik Krallık - Londra
Worcester Art Museum	Amerika - Massachusetts
Yale University Library	Amerika - Connecticut

Tablo 2: Araştırma Bünyesinde İncelemesi Yapılan Müze / Kütüphane / Koleksiyonlar

Resim 93: Boston Museum of Fine Arts - 67.854

Katalog Numarası		A-1
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	67.854
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Boston Museum of Fine Arts
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ilk yarısı
	Boyutları	34,5 × 22,8 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Oturan adam ve kucağındaki çocuk
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, açık kahve renkteki resim alanı ile onun dışındaki mor zeminli arasuyu ve beyaz zeminli kenar suyundan oluşur. Çift iplik kenar suyunda bir hat hatayi grubu motifler ile diğeri vakvak üslubu ile oluşturulmuştur. Motifler sıvama altın zemin üzerine tahrirlenmiştir. Arasuyu ile kenarsuyunun arasında cedvel vardır. Cedvel içten dışa doğru turuncu, altın, yeşil, altın iplik ile siyah kuzudan müteşekkildir. Cedvelin dış kısmında bir yazı alanı mevcuttur. Yazı kısmında Emir Hüsrev Dihlevî'nin divanından bir beyit bulunmaktradır. Arasuyu mor renk zemin üzerine tek iplik altın hatayi grubu motifler ile bezenmiştir. Arasuyu ile resim arasında sadece siyah tahrir vardır. Arasuyunun alt kısmında zemini boyanmadan bırakılmış bir alan içerisinde de yazılı alan bulunmaktadır. Ayrıca resmin alt ve üst kısımlarında mavi zeminli içerisinde altın negatif tek iplik desen olan koltuklar bulunmaktadır.

Resimde orta alanda renklendirilmiş kayalıklara oturmuş sakallı bir adam ile kucağındaki çocuktan oluşur. Figürün başlığında içteki sikke kısmı yapılmamış dışındaki kıvrımlı ve katmanlı kısımlar tahrirlenmiştir. Yüzünde gözleri badem gözlü, kaşları orta noktadan küçük bir noktada birleşmiş, hafif kemerli burun ve küçük ağzı bulunmaktadır. Tarama ile yapılmış sakalları ile saçları koyu kahverengi hatta siyah renktedir. Kıyafeti göğüs bölgesinden düğümlenmiş ve etek kısmı kuşağına kısıtılmıştır. İnce kuşak önden düğümlü olup, arasına kama şeklinde küçük bıçak sıkıştırılmıştır. Sağ ayağı sol ayağının üzerine atılmış ve pantolonu dize kadar

sıyrılmıştır. Sol ayağındaki ayakkabıyı çıkarmıştır. Sağ elinde ise, küçük bir kuş vardır.

Resimdeki çocuk figürü, yüzünün önüne dökülen saçlı, kısa kollu kıyafet giymiş ve adamın sağ bacağına üzerindedir. Erkek figürü sol eli ile çocuğu tutmaktadır. Çocuğun ayakları çıplaktır.

Erkek figürü, eflatun, yeşil ve mavi tonları ile renklendirilmiş ve etrafına siyah tahrirler geçilmiş kaya öbeğinin üzerine oturmaktadır.

Değerlendirme:

Resim, genel görünüm olarak 16. Yüzyıla tarihlenmektedir. Yapılmış olan tahrirlerin kalite ve nüansının az olması, kıvrım alandaki tahrirler ile düz alandaki tahrirler arasında kalınlık olarak pek fark olmaması tarihlendirmede bize yol göstermektedir. Bu sebeple eserdeki çizgi kalitesini iyi seviyede kabul edebiliriz. Buna mukabil eserin dış bezemeleri Kaçar döneminde yapılmıştır. Özellikle kenar sularındaki yaprakların formları bu tarihlendirmeyi desteklemektedir.

Resimde figür oturduğu alandan rahatsızlık duymadığını gösterse de yapılan kayalıklar ile arasında boşluk bırakılmış ve bir nevi havada bırakılmıştır. Bu durum sanatkarın ustalığında şüphe uyandırmaktadır. Tahrirleri iyi olan bir ustadan beklenmeyecek derecede tasarım kurgusunda bozukluklar vardır. Benzer bir durum sol ayak üzerine atılan sağ ayağın duruş şeklindeki problemdir. Bu pozisyonda yukarı bakması gereken ayak aşağı yöndedir. Bu durum sanatkarın yaptığı eserde işçiliğinin iyi olduğu fakat tasarım kurgusunda sorunlar yaşadığını göstermektedir.

Figüre baktığımızda baş büyüklüğü bedene göre fazladır. Buda 16. Yüzyıl figür özellikleri arasındadır. Baş ve beden ölçüsüne bakıldığında da 1/6 oranı ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler de eserin 16. Yüzyıl tarihlendirmesini desteklemektedir.

Resimde doğa elemanları yoğunluğu zayıftır. Bitki örtüsü hiç olmadığı gibi sadec kayalık görüntüsü mevcuttur. Bu kayalarda da figürlerdeki gibi tahrirlerde nüanslarda sıkıntı vardır. Neredeyse hiç nüans kullanılmadan yapılmıştır.

Resim 94: Boston Museum of Fine Arts - 14.553

Katalog Numarası		A-2
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.553
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Boston Museum of Fine Arts
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl
	Boyutları	18,2 × 13,4 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan derviş
	Sanatkârı	Hüseyin Nakkaş

Genel Özellikleri:

Eser, kenarları zedelenmiş bir tek sayfa resimdir. Üç renk kâğıttan oluşan sayfanın alt katında açık kahve renkte bir kâğıt bulunmaktadır. Onun üzerinde arasuyunun zemin kısmında sarı tonlarında bir kâğıt, resmin olduğu bölüme de nohudî renkte bir kâğıt yapıştırılmıştır. Kâğıtların yapışma sınırları altın cedvel ile kapatılmıştır. Eserde iki adet arasuyu vardır. İçteki küçük olan desensiz, dıştaki sarı zeminli olanı ise, altın ile hatayi grubu motifleri kullanılarak bezenmiştir. Dış kısımdaki alana ise, yine altın hatayi grubu motifler ile tek iplik desen yapılmıştır.

Resimde ortada dizlerinin üzerine çökmüş oturan kel ve sakalsız bir derviş vardır. Dervişin yüz ifadesi çok net şekildedir. Dişleri görünen figürde boyun kısmında derideki sarkmalar belirgindir. Üst bedeni çıplak olan dervişin sırtında kırmızı renkle tarama yapılmış bir kürk vardır. Kürkün uçlarını elleri ile kavramıştır. Belinde ince bir ip benzeri kuşak mevcuttur. Dizlerinden göğüs kısmına kadar kapatan bezden çok kâğıt gibi sert bir malzemeye benzeyen bir kıyafet vardır. Ayaklarında ise, parmak arasından kavrayan terlikler bulunmaktadır.

Resmin sağ ve sol köşesinde iki adet mühür vardır. Ayrıca dervişin alt kısmında altın iplikle çevrelenmiş bir yazı mevcuttur.

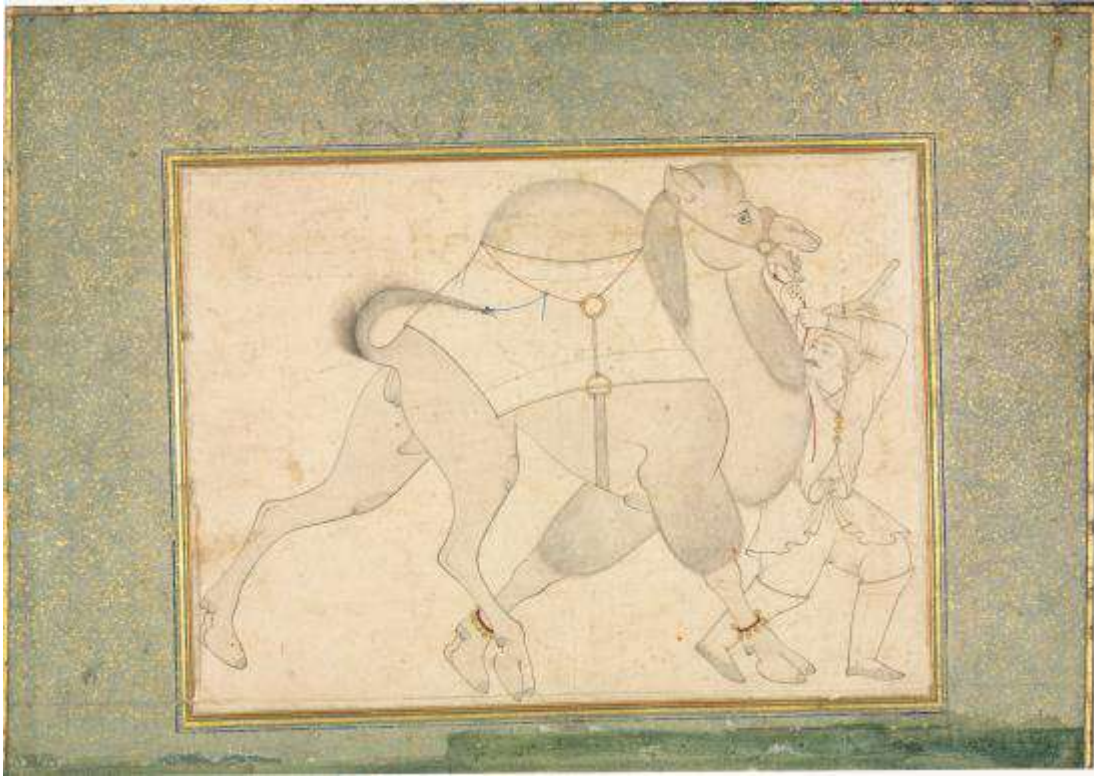
Değerlendirme:

Eser, kenarlarından tahribata uğramış ve bazı bölümlerinde küçük kopmalar vardır. Resimdeki dervişin yaşlı olduğu, boyun kısmındaki sarkmalara bakıldığından belli olmaktadır. Eserin tamamında kalem-i siyahi tekniği uygulanmıştır.

Resimde kullanılan çizgiler iyi kalitededir. Tahrirlerde ince uzun çizgiler ustalıklı yapılmış fakat nüanslar eksiktir. Bu sebeple çizgi kalitesini iyi olarak tanımlayabiliriz. Özellikle baş ve gövde kısmında tahrirler haricinde noktalamalar da yapılmıştır. Yapılan tahrirlere bakıldığında nüansların az olması 16. Yüzyıl özelliklerini taşımaktadır.

Sanatkârın imzasına bakıldığında ve Hüseyin Nakkaş'ın 16. Yüzyılda yaşadığı düşünülürse tarihin doğru olduğu düşünülmektedir. Resimde doğa elemanı figür haricinde hiç kullanılmamıştır.

Resimde genel olarak nüanslara, çizgi kalitesine ve uygulama tekniklerinde bakıldığında 16. Yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 95: The Cleveland Museum of Art - 1944.489

Katalog Numarası		A-3
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1944.489
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	The Cleveland Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl başı
	Boyutları	21,4 x 28,4 cm
	Kâğıt Rengi	Açık krem rengi
	Konusu	Deve ve Bakıcısı
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, orta alandaki resim ve kenarındaki kenarsuyu alanından müteşekkildir. Genel olarak bakıldığında alt kısımdan da belli olduğu üzere bir yazma eserden kopmuş/ koparılmış görünmektedir. Resim ile kenarsuyunun arsındaki geçiş cedvelle

yapılmıştır. Cedvelde içten dışa doğru altın, turuncu, altın, yeşil ve altın iplik ile siyah ve lacivert kuzudan oluşmaktadır. Kenarsuyunda ise, zer-efşan bulunmaktadır.

Resimde hareket halindeki deve ile seyisi haricinde başka öge bulunmamaktadır. Tek hörgüçlü olan devenin üzerinde semeri vardır. Semerin kayışlarını tutan yuvarlak halkaları altındır. Devenin tüylü kısımları yani ayaklarının üst kısmı, yelesi, kuyruğu gibi alanlarda hafif siyah renkte tonlama yapılmıştır. Yapılan tonlamanın üzerine tüyler taranmıştır. Ön iki ayağının bileklerinde kırmızı renkte bileklik vardır. Bilekliklere bağlı küçük altın ziller bulunmaktadır.

Devenin seyisinin iki eli yukarıda deveyi tutmaya çalışmaktadır. Tac-ı Haydari başlığının kumaş kısmında katmanların arasında altın şeritler vardır. Yüzünde kaşları orta noktadan hafif birleşmiş, gözleri çekik ve bıyıklıdır. Kulağında altın küpesi mevcuttur. İç giysisi sağ kol altına doğru birleşen bir kıyafettir. Bunun üzerinde diz üstüne kadar uzanan önü açık belden bollanmış bir elbise vardır. Elbisenin yaka kısmında üç adet altın düğmesi mevcuttur. Bel kısmında ince bir kuşak bulunmaktadır. Alt kısmında pantolon ve dizine kadar çizme giymiştir.

Değerlendirme:

Eserde seyisin başındaki Tac-ı Haydari kavuğuna baktığımızda eserin 16. Yüzyıl eseri olduğunu kesin olarak söylemekteyiz. Özellikle I. Abbas devrinde bu başlığın kalktığı düşünüldüğünde tarihsel olarak 1590'ların öncesindedir. Kıyafet olarak da baktığımızda belindeki ince kuşağı 16. Yüzyılda kullanılan kuşaklardandır.

Resimdeki çizgi kalitesi iyi derecede fakat nüanslar eksiktir. Özellikle uzun çizgiler düz ve pürüzsüz şekilde nettir. Bu kısımdan bakıldığında da çizgi kalitesinden 16. Yüzyıl tarihlendirmesi doğrudur. Figürün baş ve gövde oranına bakıldığında 16. Yüzyıl özelliğinde olan 1/6 oranı görülmektedir.

Resim 96: Metropolitan Museum – 25.83.5

Katalog Numarası		A-4
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl başı
	Boyutları	11,7 x 8,7
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Atlı ve seyisi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak resim formunda yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Kenarındaki cedvelde genişçe altın iplik kullanılmıştır. Resimde atın üzerinde olan genç erkek figürü ile yerde yürüyen genç erkek seyis figürü vardır.

Atın üzerindeki figürün başında tac-ı hayadri başlığı vardır. Başlığın ön tarafında bir adet çiçek başlığa tutturulmuştur. Kıyafetinin ön kısmı bele kadar düğmelidir. Kıyafetinin etekleri belindeki ince kuşağa tutturulmuştur. Kuşaktan ayrıca kılıcı da sarkmaktadır. Yavaştan yürür vaziyetteki at figüründe hiçbir gölgelendirme yapılmamıştır. Dizginleri, eğer kısmı ve eğerin altındaki kumaş bölümü kırmızı ile tahrirlenmiştir.

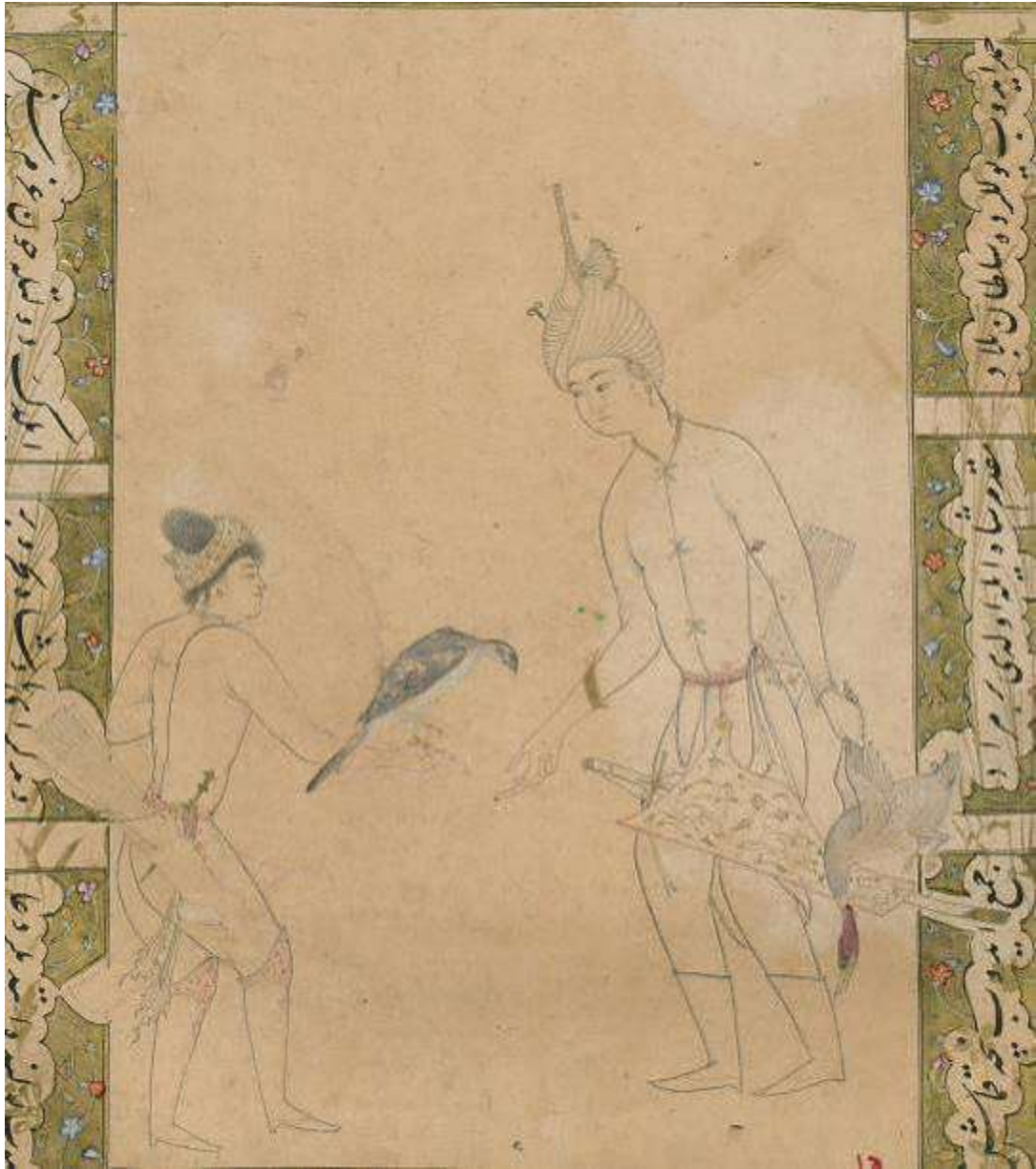
Atın ön kısmında yürür haldeki figürün başında tüylü bir başlık vardır. Başlığın alt kısmı kırmızımsı, üst kısmı siyah renktedir. Kıyafetinin üst kısmı bele kadar düğmelidir. Belinde ince bir kuşak mevcuttur. Resimde insan ve at figürleri haricinde başka tasarım ögesi bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Resimde atın üzerinde bulunan süvarinin başındaki başlık Şah I. İsmail devri sonrasında kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca belindeki kemere bakıldığında ince olması da aynı dönemde görülmektedir.

Resimdeki çizgi kalitesine bakıldığında düz, ince, pürüzsüz ve nettir. Çizgilerde nüanslarda eksiklik görülmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde eserin çizgi kalitesini iyi olarak konumlandırabiliri. Her iki figürün baş-gövde uyumuna da bakıldığında 1/6 oranı görülmektedir. Ayrıca resimde at ve insan figürleri haricinde bitki örtüsü kullanılmamıştır.

Resimde yukarıda anlatılan çizgi kalitesi, kıyafet ve figür özelliklerine bakıldığında eser 16. Yüzyılın ilk dönemlerine aittir.

Resim 97: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165

Katalog Numarası		A-5
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl başı
	Boyutları	36,6 x 25,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Avcılar
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resimde avcılık yapan iki erkek figürü bulunmaktadır. Sağ kısımdaki erkek figürünün başında Tac-ı Haydari başlığı bulunmaktadır. Başlığın kavuk kısmı altın ile bezenmiştir. Figürün yüzünde kaşları ortadan birleşik, gözleri çekik, kalın burnu ve küçük pembe ağzı vardır. Kulağında altın küpesi sallanmaktadır. Figürün üst kıyafeti önden bele kadar düğmelenmiştir. Elbisesinin etek kısmı belindeki kuşağına sıkıştırılmıştır. Erkek figürü sağ eline eldiven takmıştır. Belinde ince kuşağı kırmızı renk ile tahrirlenmiştir. Kuşaktan kırmızı tahrirli boş sadağının üzeri altın hayvanlar ve negatif motifler ile bezenmiştir. Sadağın yanında da kılıcı bulunmaktadır. Figürün arka kısmında bulunan sadağında ise, oklar vardır. Alt kısmında ise, çizmeleri görülmektedir. Figürün sol elinde baş kısmı bordo ile renklendirilmiş ölü bir ördek sarkmaktadır.

Resimde bulunan arkası dönük figürün başında gri tüylü başlık ile altın noktalardan oluşan kuşak vardır. Kulağında altın küpesi olan figürün sağ elindeki eldivenin üzerinde duran gri renkte şahin bulunmaktadır. Belindeki ince kırmızı kuşağında, içi oklarla dolu sadak, altın bıçak ile siyah ile tahrirlenmiş bir kumaş görülmektedir. Arkasında kalan diğer sadak ise boştur. Ayağındaki çizmelerin diz kısımlarına kırmızı rumi motifleri ile süslemeler yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde figürün başında Tac-ı Haydari başlığı vardır. Bu durum eseri Şah İsmail ile Şah I. Abbas devri arasındaki zamana tarihlendirmektedir. Özellikle figürlerin giydikleri kıyafet dönemin özelliklerindedir. Belindeki kuşağının ince olması da aynı dönemde görülmektedir.

Figürün baş ve gövde oranına bakıldığında 1/6 oranındadır. Resimdeki çizgi kalitesine bakıldığında ince, uzun hatlı, pürüzsüz ve net görüntü hakimdir. Çizgiler kaliteli olmasına nazaran nüanslarda ciddi oranda eksiklik vardır. Bu bakımdan değerlendirdiğimizde çizgi kalitesini iyi olarak niteleyebilmekteyiz. Çizgilerde siyahın yanında kırmızı renkte kullanılmıştır. Resimde bitki örtüsü bulunmamaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında çizgi kalitesi, kıyafet ve figür özellikleri bakımından değerlendirildiğinde eser 16. Yüzyıl Safevî dönemi kalem-i siyahi resimlerindendir.

Resim 98: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165

Katalog Numarası		A-6
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16 Yüzyıl ortası
	Boyutları	36,6 x 25,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağdaki Sohbet
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, dağ manzaralı bir alanda üç kişinin karşılıklı sohbeti şeklinde resmedilmiştir. Eserde üst kısımda önden görülen, dizlerini göğsüne kadar katlamış ve ellerini önden bağlayan sakallı bir erkek figürü vardır. Bu figürün alt kısmında sırtı dönük, sol dizi göğüs hizasına doğru kıvrık erkek figürü görülmektedir. Son olarak resmin sağ kısmında başında Tac-ı Haydari başlığı olan belinde ince kuşağı ve kuşağa bağlı kılıç, sadak ve yayı ile elleri havada bir şeyler anlatan genç figürü görülmektedir. Sakallı figürlerin ikisi de genç figürüne doğru bakmakta ve onu dinlemektedir. Figürlerin hepsinin zemini kâğıt renginde sadece tahrirlerden oluşmaktadır.

Resimde bulunan kayalıkların alt kısmı mor, eflatun, yeşil tonlarında, üst kısımdaki kayalıklar ise, haki yeşil, gri, siyah tonlarındadır. Resimde arka fonda silüet şeklinde gir tonda yapılmış çınar ağacının pembe, kırmızı, yeşil ve sarı tonlarında olan yaprakları bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan genç figürünün başında Tac-ı Haydari başlığının olması resmi 16. Yüzyıla tarihlendirmektedir. Ayrıca gencin belinde bulunan kuşak ve giyim tarzı da aynı yüzyılı desteklemektedir.

Resimde kullanılan çizgilerin kalitesi orta derecededir. Figrülerde yapılan çizgiler ince uzun hatlarda yapılmış fakat muhtemelen zamanın etkisi ile çizgilerde silinmeler vardır. Ayrıca nüanslarda da ciddi eksiklikler görülmektedir.

Eserde doğa elemanları olarak kayalar ve ağaç vardır. Özellikle çınar ağacının yapraklarına bakıldığında 16. Yüzyıl özelliklerini taşımaktadır.

Resim 99: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135

Katalog Numarası		A-7
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Bej rengi
	Konusu	Ayakta duran kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resimde orta alanda eline beline koyan kadın figürü bulunmaktadır. Kadının altın renkteki konik başlığı ile siyah renkte sorgucu vardır. Yüzünde kaşları birleşmiş, gözleri çekik ve küçük ağızlıdır. Siyah saçları kulak arkasından ensesine kadar uzanmaktadır. Kadının giysisinin ön kısmı bele kadar kapalıdır ve üst kıyafeti bel altına kadardır. Alt kısmındaki etek ayak bileklerine kadardır. Bel kısmında altın rozetleri olan ince bir kuşak vardır.

Figürün arkasında iki adet ağaç motifi bulunmaktadır. Ağaçların gövdeleri altın ile tonlandırılmış ve yapraksızdır. Gökyüzünde altın renkte kuş figürü mevcuttur.

Değerlendirme:

Eserde bulunan kadın figürünün başındaki başlık 16. yüzyılda görülen örneklerdendir. Belindeki kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olmadan ince olması da 16. yüzyılda görülen çeşitlerdendir. Baş-gövde oranına bakıldığında da 1/6 oranında olması yine aynı yüzyıl örneği olduğunu göstermektedir.

Resimdeki çizgi kalitesine bakıldığında net, pürüzsüz, uzun formlarda çentikler olmadan ustalıklı çizilmiştir. Nüanslar dönemin özelliği olarak çok azdır.

Bu durumda değerlendirdiğimizde çizgileri iyi kalitede sayabilmekteyiz. Çizgiler genellikle siyah renkte bazı alanlarda küçükte olsa altın şeklinde uygulanmıştır.

Resimde figür haricinde arka alanda kullanılan doğa unsurlarının hepsi altın ile yapılmıştır. Alt zeminde kayalar ve onların üzerindeki altın ağacın kalitesi düşüktür. Ayrıca figürün kayaların üzerine yerleştirmesinde problem görülmektedir. Sanatkar bu kısımda figür ile doğa unsurlarını birleştirmede başarılı olamamıştır.

Resim 100: Malek National Library & Museum - 1393.02.00057

Katalog Numarası		A-8
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1393.02.00057
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Malek National Library & Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. yüzyıl ortası
	Boyutları	---
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Av sahnesi
	Sanatkârı	Muhammedi

Genel Özellikler:

Eser orta alandaki resim, çevresindeki yazı kitabeli arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Resmin alt ve üst kısmında yazılı alanlar ve çevresinde arasuyu içerisinde kitabelerde yazılar bulunmaktadır. Bu alanların dışında da zemini boyalı klasik tezhip ile yapılmış kenar suyu vardır.

Resimde at üzerinde elindeki okunu avının üzerine atan Şah vardır. Şah'ın başında tac-ı haydari ile ona takılmış siyah tuğ bulunur. Şahın kıyafetinin yakası altın işlemelidir. Belinde ince altın tokalı kuşak ile küçük kınındaki bıçak takılıdır. Altın işlemeli sadağının üzerinede altın pafta içerisinde süslemelidir. Atın eğerinde de bezeme bulunmaktadır. Kahverengi at hareket halinde koşar vaziyettedir. Şah'ın önünde yaban eşiği ve üzerinde ona saldıran aslan görünmektedir. Aslan ön ayaklarını yaban eşiğinin baş kısmından aşağı bastırırken arka ayakları ile de yine eşiğin üzerine çıkmıştır. Aslan figürünün üst kısmında erkek ve dişi iki adet ceylan koşmaktadır.

Figürlerin arka kısmında dağ görüntüsü vardır. Atın arka kısmında da altın bir ağaç ile muhtelif yerlerinde yine altın ot kümeleri bulunur.

Değerlendirme:

Eserde bulunan Şah figürünün başındaki başlığa bakıldığında Şah I. İsmail sonrasında kullanılmaya başlayan tac-ı haydari başlığıdır. Şah I. Abbas dönemine kadar kullanılan bu başlık tarihlendirmeyi 16. Yüzyıl olarak belirlemektedir. Benzer bir özellik belindeki kuşağın sade ve altın tokalı olmasında da görülmektedir.

Ayrıca işçiliğin kalitesi ve temizliğine bakıldığında usta bir elden çıkmış olduğu muhakkaktır. Çizgiler net, temiz ve pürüzsüz şekilde nüansı az şekilde yapılmıştır. Bu da eserin işçiliğini iyi derecede nitelemektedir.

Resimdeki figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranındadır. Bu da eserin 16. Yüzyıla ait olduğunu kanıtlamaktadır. Eserde bulunan imzanın gerçek olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda Muhammedi'nin yaşadığı dönem de eserin zamanına uymaktadır.

Resim 101: Freer Gallery of Art – F1968.11a

Katalog Numarası		A-9
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	F1968.11a
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Freer Gallery of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	21 x 12 cm
	Kâğıt Rengi	Bej rengi
	Konusu	Şah'ın keyif vakti
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak şeklinde tasarlanmış ve bir murakkaya yapıştırılmıştır. Sayfanın orta alanında resim ile dış kısmındaki arasularından müteşekkildir. Resim ile yazı yazılı arasuyu arasında kalan cedvel içten dışa altın, siyah, turuncu, mavi, siyah, mavi, turuncu ve siyah ipliklerden oluşur. Arasuyundaki yazıların büyük bir bölümü zamanın etkisi ile dökülmüş ve okunmamaktadır. Yazı alanının dışı turuncu renktedir.

Resmin orta alanında arkasında ağaç olan kayalık üzerine Şah oturmaktadır. Şah'ın başında tac-ı haydari başlığında altın zincir ile tüy şeklinde süslemeler bulunmaktadır. Figürün kısa kollu dış kıyafeti altın zeminli ve üzerinde negatif şeklinde siyah renkli motifler vardır. Sol kolu giyili iken sağ kolu kıyafetin dışındadır. Şah'ın iç kıyafeti yakadan bele kadar altın düğmeli ve belinde altın tokalı kemerlidir. Sağ elinde altın şişe olan Şah'ın sol elinde de altın kase görülmektedir.

Resimde arka planda altın kase içerisinde meyveler vardır. Kasenin yanında ise, ayakta yürüyen bir keçi figürü elindeki iki objeyi birbirine sürtmektedir. Resmin muhtelif yerlerinde ve ağacın yaprak ve çiçekleri altın ile yapılmıştır.

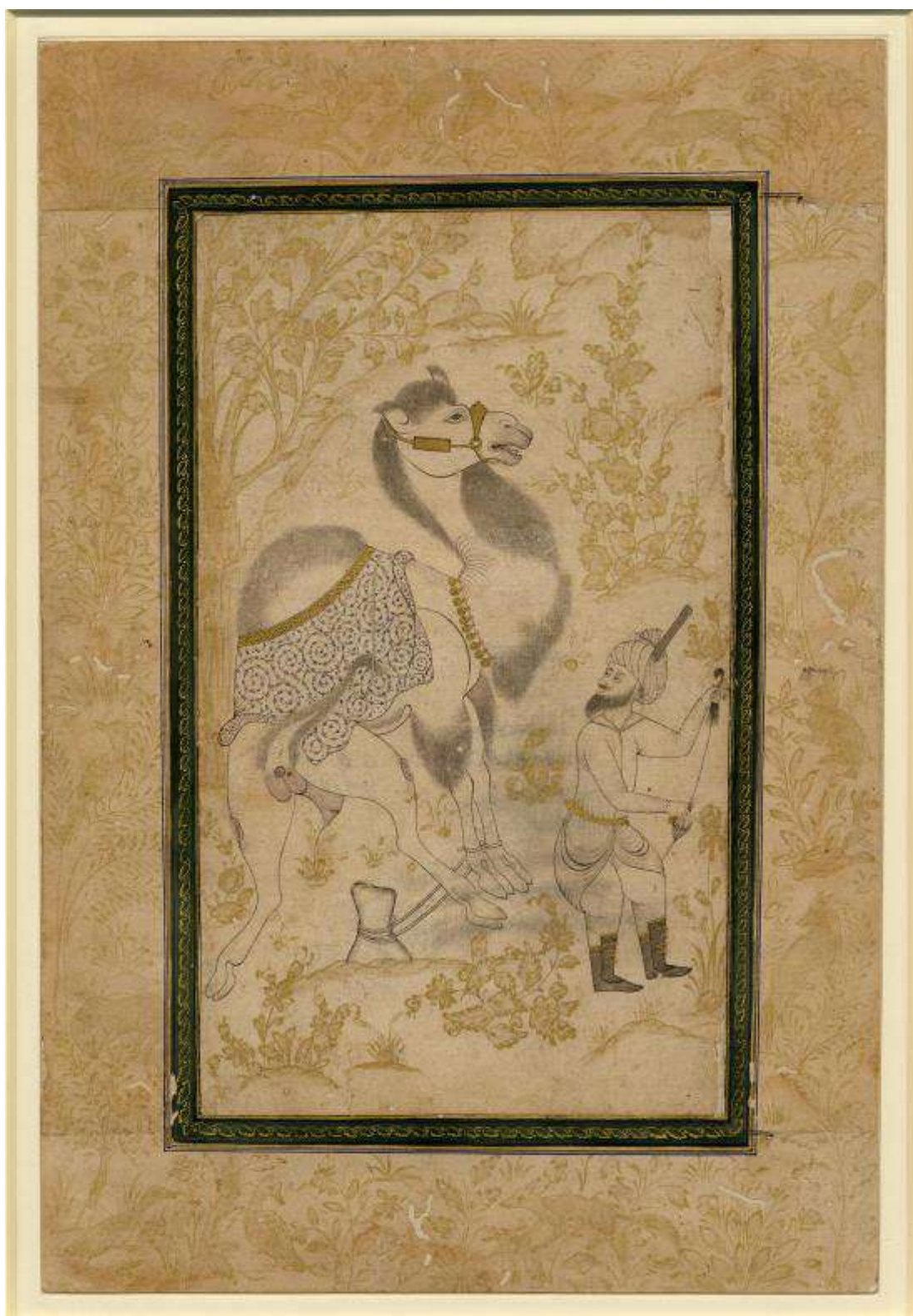
Ayrıca resmin bazı bölümlerinde kurt yeniği ve zamanın verdiği yıpranmalar restore edilmiştir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan Şah'ın başlığının tac-ı Haydari olması hasebiyle dönemi 16. Yüzyıla tarihlenmektedir. Ayrıca resimdeki figürün genç olması ve dönemde yaşayan şahlar göz önünde bulundurulduğunda kişinin muhtemelen Şah I. Tahmasb olduğu düşündürmektedir.

Resimde uygulama açısından bir farklı özellik başlığındaki katmanların aralarının gölgelendirilmesidir. Bu uygulama çok görülmediğinden farklılık arz etmektedir. Ayrıca belindeki kuşağın ince olması da dönemin özelliklerindedir. Benzer bir durum arka plandaki arka ayakları üzerinde duran keçi figürüdür. Dönemde görülmemiş bir tasvir özelliğidir. Resimde kullanılan doğa unsurları çoğunlukla altın tercih edilmiş ve figürdeki işçilik kadar kaliteli değildir. Biraz çalakalem yapılmış izlenimi vardır.

Genel olarak bakıldığında çizgiler net ve pürüzsüz olup nünaslar azdır. Buna mukabil kumaşların kat yerlerinin tarama olması işçiliğin kalitesinin yükselterek çok iyi şeklinde nitelemektedir. Sanatkârın kim olduğu belli değildir fakat arasuyu içerisinde yazılmış olması muhtemeldir. Fakat bu kısım tahribata uğradığından net değildir.

Resim 102: British Museum – 1922,1017,0.2

Katalog Numarası		A-10
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1922,1017,0.2
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	30,40 x 20,40
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Deve ve Seyisi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim formunda yapılmış ve çevresine arasuyu yapılmıştır. Çevresinde altın iplik olan resmin yanında siyah zeminli üzerine altın ile bezeme yapılmış ve kenarında altın iplik ile siyah ve lacivert kuzu bulunmaktadır. Resmin dış kısmındaki kenar suyunda altın halkar ile kuş, geyik, tilki, tavşan ve ördek gibi hayvanlar yapılmıştır.

Resimde bulunan erkek seyisin başına gri bastonu olan tac-ı haydari başlığı vardır. Bir taraftan deveye bakarken diğer elinde yün eğirme işlemine devam etmektedir. Belinde altın kuşağı ince kıyafetinin etekleri kuşağa kısıtılmıştır. Ayağında koyu gri renkte ayakkabısının iplikleri de altın renktedir.

Erkek figürünün arkasında bir ağaç kütüğüne bağlı deve bulunmaktadır. Devenin ağız kısmındaki dizgin, boynundaki süsleme ve eğrinin üst kısmındaki şerit altın renktedir. Eğrinde zemin üzerine lacivert renkte küçük çiçekler ve helezon ile bezeme vardır.

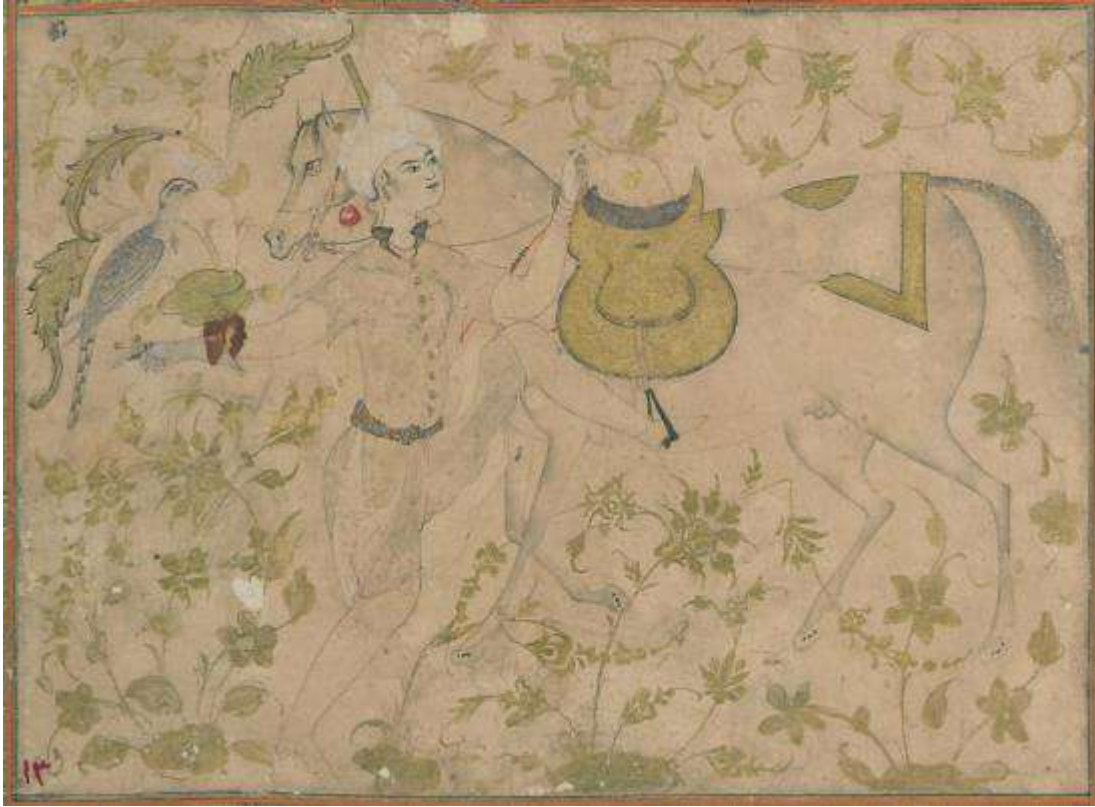
Resimde devenin arka kısmında altın ile yapılmış ağaç, üst kısımda ki kayalık kısım ve muhtelif yerlerde altın ot kümeleri görülmektedir.

Değerlendirme:

Resimdeki erkek figürünün başlığındaki başlığa bakıldığında Şah I. İsmail ile I. Abbas dönemi arasındaki zamanda kullanılan başlık çeşitlerindendir. Ayrıca belinde bulunan kuşağının ince olması da benzer zamanlarda tercih edilmiştir. Bu sebeple eser 16. Yüzyılın ortasına tarihlenmektedir.

Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranı görülmektedir. İşçilik açısından bakıldığında çizgiler kaliteli, net, pürüzsüz, ince ve ustalıkla yapılmış olduğu aşikârdır. Nüanslar özellikle kumaş kıvrımlarında yapılmıştır. Çizgilerin kalitesini değerlendirdiğimizde çok iyi derecededir.

Resimde kullanılan doğa unsurlarının tamamı altın renkte fakat işçilik olarak figürlerdeki titizlikte değildir. Biraz acele yapılmış hissiyatı vermektedir. Altın nüanslar dengeli ve uyumlu değildir.

Resim 103: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165

Katalog Numarası		A-11
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	11,5 x 15,7
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ata binen genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak resim formunda yapılmış ve murakkaya yapıştırılmıştır. Etrafına yapılan cedvelde sırası ile altın, turuncu ve altın iplik kullanılmıştır.

Resimde sağ elinde şahin olan genç bir erkek figürü sol eli ile atın sememrini tutmuş ona binmeye çalışmaktadır. Figürün başında baston kısmı altın renkte, kumaş kısmına beyaz olan tac-ı haydari başlığı bulunmaktadır. Yakası koyu gri renkteki kıyafeti önden bele kadar altın düğmelidir. Belinde turuncu, açık mavi, altın ve zemin renginde detayları olan kuşak önden düğümlüdür. Kıyafetinin etekleri kıvrılmış ve bele tutturulmuştur. Figürün sağ elinde gri renkte bir eldiven ile elinin üzerinden gri renklerde bir şahin kuşu görülmektedir.

Resimde bulunan at zemin renginde olup sırt, ayaklar, kafa ve kalça kısımlarında siyah ile noktalamalar vardır. Sırtındaki eğeri altındır. Eğerin alt kısmındaki kumaş bölümün orta kısmında ve etek kısımlarında altın kuşaklar görülmektedir.

Resimde figür ve hayvanlar haricinde kalan alanın tamamında altın ile yapılmış negatif motifler görülmektedir. Sadece atın kafasının ön kısmındaki üç adet yaprağa siyah ile tahrir atılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün başlığına bakıldığında Safevi döneminde Şah I.İsmail ile kullanılmaya başlanan tac-ı haydaridir. Belindeki kuşağının da ince ve öndeki düğümünün küçük olmasına bakarak eserin 16. Yüzyıl ortasına ait olduğu söylenebilir.

Figürün baş-gövde uyumuna bakıldığında 1/6 oranındadır. İşçilik olarak bakıldığında çizgiler siyah renkte, hafif görünümde, net olmayıp, nüanslar da eksiktir. Çizgi kalitesi olarak değerlendirdiğimizde orta kalitededir.

Resimde figürler haricindeki alanda yapılmış olan doğa unsurları ve hatayı grubu altın ile uygulanmıştır. İşçilik olarak bakıldığında biraz acele yapılmış hissiyatı vermektedir. Kalite olarak figürlerden farklı görünmektedir.

Resim 104: Freer Gallery of Art – F1946.15a-d

Katalog Numarası		A-12
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	F1940.18
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Freer Gallery of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	45 x 30,3 cm
	Kâğıt Rengi	Bej rengi
	Konusu	Eğlence tasviri
	Sanatkârı	Amel-i üstad Murad Muhammedî (Heratlı)

Genel Özellikleri:

Eserin içerisinde hat örnekleri ile birlikte, müstakil bir sayfa olarak tasarlanmıştır. Resmin dış kısmı altın, turuncu ve altın iplikler ile çevrelenmiştir. Resimde 10 adet dans eden sufi ile bir adet tef çalan erkek figüründen oluşmaktadır. Daire şeklinde çevrelenen erkek figürlerinin başlıklarının hepsi tac-ı haydaridir. Kıyafetleri açısından bakıldığında birkaç farklı çeşit göze çarpmaktadır. Figürlerden bir kısmının yaka kısmından koltuk altına inen yakaları, diğerlerinin kıyafetleri önden düğmelidir. Figürlerin kıyafetlerinin etekleri bileklerine kadar uzanmaktadır. Fakat bir kısmı eteklerini beline dolamış şekildedir.

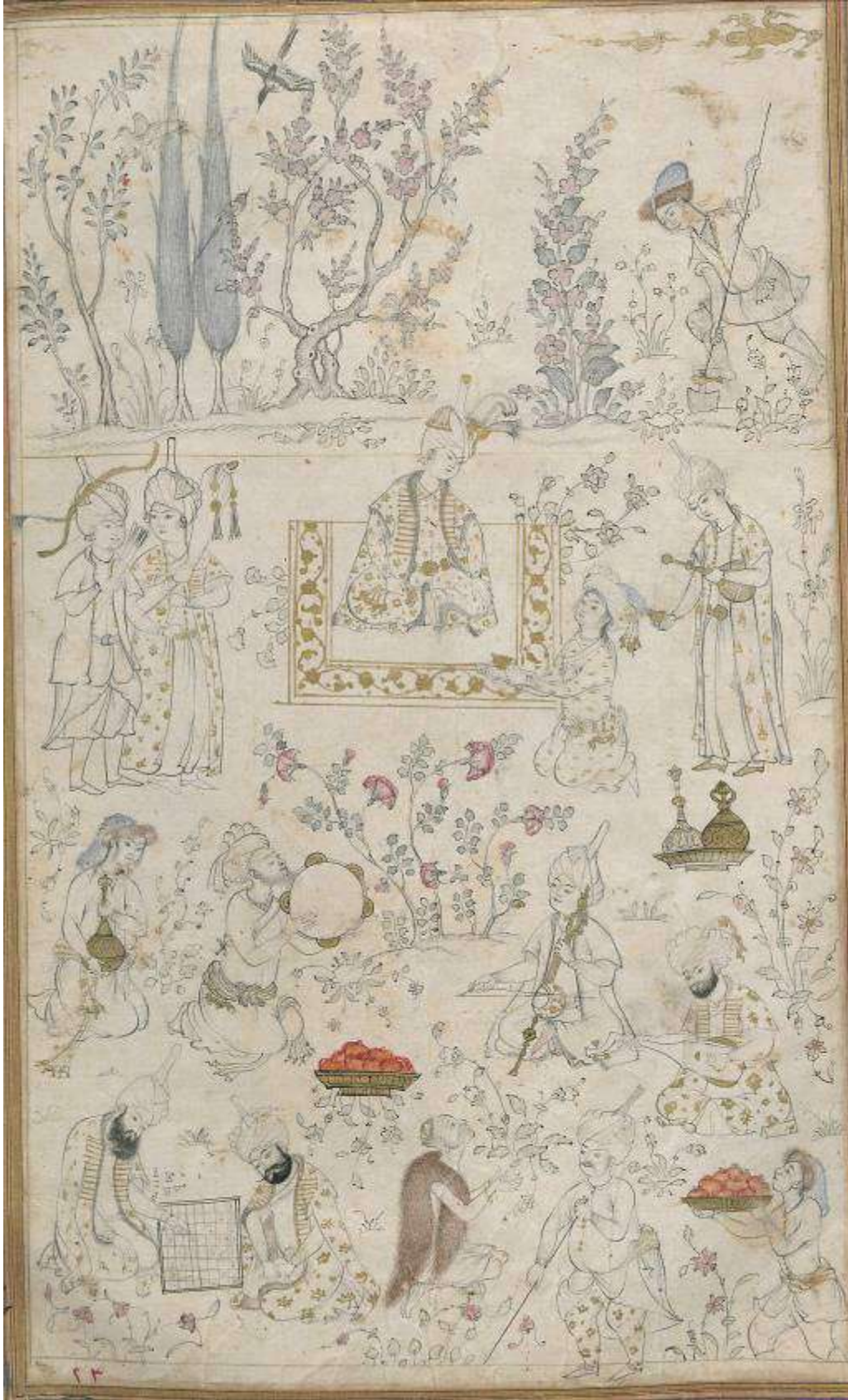
Resimde figürler haricinde kalan alanda muhtelif yerlerde altın ile yapılmış ot kümeleri görülmektedir. Ayrıca sağ üst köşede altın iplik ile çevrelenmiş ve muhtemelen yazı için bırakılmış bir çerçeve vardır. Çerçevenin köşesine denk gelecek şekilde bir mühür vurulmuş ve mühürde “Bendehû Şah-ı Velayet-i Abbas” ibaresi yazılmıştır. Anlamı ise; Şah Abbas’ın velayeti altındaki kölesi şeklindedir. Ayrıca resmin alt kısmında dans eden iki figürün arasında “ Amel-i üstad Murad Muhammedi” şeklinde imza bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan figürlerin hepsinin başlıklarının tac-ı haydaridir. Figürlerin bellerindeki kuşakları da ince ve tokaları yda düğümleri küçüktür. Bu durum 16. Yüzyıl resminin özelliklerindendir. Buna mukabil figürlerin boyutları açısından bakıldığında 16. Yüzyıl figür boyutlarını gösteren 1/6 oranında yapılmıştır.

İşçilik olarak bakıldığında çizgiler orta netlikte, pürüzsüz ve çapaksızdır. Çoğunlukla siyah iyi tahrirlenmiş resimlerin bazı küçük alanlarında altın ile tahrirler atılmıştır. Bu bağlamda çizgileri değerlendirdiğimizde orta kalitededir.

Resimde bulunan doğan unsurları sıvama altın ile yapılmış ve iyi derecededir.

Resim 105: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165

Katalog Numarası		A-13
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16 Yüzyıl ortası
	Boyutları	36,6 x 25,5 cm
	Kâğıt Rengi	Bej renkte
	Konusu	Şah'ın Pikniği
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, müze haziresinde bulunan H.2165 numaralı albümün sayfalarındandır. Resimde orta alanda altın bezemeli bir örtüde oturmakta olan Şah görülmektedir. Şah'ın başında altın süslemeli ve iki adet tüylü sorgucun takılı olduğu Tac-ı Haydari başlığı bulunmaktadır. Şah'ın kürklü giysisi ile elinde tuttuğu mendilinde de altın bezemeler mevcuttur. Şah'ın yanında elindeki altın kâseyi ona uzatan diz çökmüş erkek figürü vardır. Oturan figürün hemen arakasında ise, elindeki altın kâseye boynu uzun altın şişeden içecek döken, başında Tac-ı Haydari olan ve üzerindeki kıyafetinde altın bezemeler olan erkek figürü görülmektedir.

Şah'ın diğer yanında yanyana duran iki erkek figürü vardır. Her ikisinin de başında Tac-ı Haydari başlığı bulunmaktadır. Figürlerden birinin başında yay sağ elinde oklar ile sol eli ile yanındaki figürün belindeki kuşağı tutmaktadır. Diğer figürün elinde ucu süslemeler olan bir obje bulunur ve yanındaki kişinin yüzüne bakmaktadır. Bu sahnenin alt kısmında elinde kemeçe olan başında Tac-ı Haydari figürü olan bir erkek vardır. Yanında ise, elinde ud olan altın süslemeli kıyafeti olan başka bir erkek figürü görülmektedir. Bu iki figürün karşısında oturan ve elinde tef çalan belinde kuşağı olan bir erkek figürü vardır. Bu figürün arkasında ise, uzun boyunlu altın bir şişeyi kucağında tutan başka bir figür görülmektedir. Müzik aletleri çalan figürlerin orta alanında altın kâse içerisinde renkli narlar olan bir tepsi bulunmaktadır.

Resmin sağ alt kısmında başlarında Tac-ı Haydari olan ve satranç oynayan iki erkek figürü görölmektedir. Figürlerin ikisi de sakallı olup, kürklü dış giysileri altın süslemelidir. Bu figürlerin arka kısmında sırtında kürkü olan diz çökmüş dua eden bir derviş vardır. Dervişin yanında ise, elinde değnek olan, başında Tac-ı Haydari başlığı olan kilolu bir erkek figürü bulunmaktadır. Kilolu figürün arkasında ise, elinde altın kâsenin içerisinde kırmızı elmalar olan kürklü başlığı olan erkek figürü mevcuttur.

Resmin üst kısmında çiçeksiz ağaç, iki adet servi ve çiçekli ağaç ile irice ot kümeleri görölmektedir. Ağaçların üzerlerinde üç adet kuş mevcuttur. Ağaçların yanında elinde kürek ile toprağı kazan başında kürklü başlığı olan bir erkek figürü vardır. Resimde figürler haricindeki alanda muhtelif yerlerde ot bazı bölümleri hafif renklendirilmiş ot kümeleri bulunmaktadır. Resmin üst kısmında altın renkte ve tahrirli bulut öbeğı mevcuttur.

Değerlendirme:

Eserde Şah'ın yapmış olduğı piknik ve eğlencenin görseli yer almaktadır. Şah ve yedi kişinin birlikte aynı başlık olan tac-ı haydari kavuğunu takmış olmaları eserin 16. Yüzyıl olduğunu göstermektedir. Figürlerin kıyafetleri ve belindeki kuşaklarının ince olup tokasının küçük olması da aynı dönemin özelliklerindendir. Bu resimde farklı olan bir durum elinde şişe tutan iki kişi, kâse içerisinde elmaları taşıyan figür ve bahçıvan'ın başlıkları sonraki dönem olan 17. Yüzyılda yaygınlaşan başlık cinsindendir. Doğal olarak bir günde bu başlıkların yayılmış ve kullanılmış olacağı düşünölemeyeceğinden, eserin tam tarihi Şah I. Abbas'ın kıızılbaşlar ile anlaşmazlığının başlangıcından öncesine tarihlenmektedir. Bu tarihler de yaklaşık 1590'lar sonrasına denk gelmektedir. Dolayısıyla eser 16. Yüzyılın son çeyreğı olarak tarihlenmektedir.

Resimdeki çizgiler kısmen net, pürüzsüz ama kesik çizgilerin bulunması işçiliğın kalitesini orta dereceye konumlandırmaktadır. Çizgilerde bazı noktalarda çift çizgiler dahi görölmektedir. Çizgi rengi olarak siyah tercih edilmiştir.

Eserde yapılan doğa unsurlarının hepsine siyah tahrir atılmış ve bir kısmı da renk ile gölgelendirilmiştir.

Resim 106: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-14
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Şah'ın dağ gezintisi
	Sanatkârı	Bihzâd (İmza yanlış yazılmıştır.)

Genel Özellikleri:

Eserde, sağ tarafta at üzerinde bulunan Şah vardır. Şahın başında altın ile renklendirilmiş Tac-ı Haydari başlığı bulunmaktadır. Belinde bulunan ince kuşağında boş olan sadağı görülmektedir. Şah atın üzerinde semerde oturmakta ve semerin alt kısmında altın ile süslenmiş örtü mevcuttur. Atın dizginleri ve ön kısmında ki süslemeleri altın ile bezenmiştir. Şahın önünde ayakta duran ve Şaha doğru bakan bir

erkek figürü bulunmaktadır. Figür sakallı olup kıyafeti önden bele kadar düğmelidir. Belinde ince kuşağı önden düğümlüdür. Erkeğin omuzlarından aşağı dökülen şalı altın ile süslenmiştir. Ayakta duran erkek figürü ile ata binen Şah'ın arasında kayalık bir yükselti ve üzerine küçük bir ağaç mevcuttur.

Resimde ayakta duran erkek figürünün hemen yanında bir eşek vardır. Eşegin üzerinde semeri bulunmaktadır. Figürlerin arka kısmında dağ görüntüsü mevcuttur. Dağın sol kısmında yapraksız bir ağaç ve ağaca tırmanan ayılar görülmektedir. Ağacın az ilerisinde dağlık alanda tilki tavşanı kovalamaktadır. Resmin muhtelif yerlerinde altın ile yapılmış taşlar ve ot kümeleri vardır.

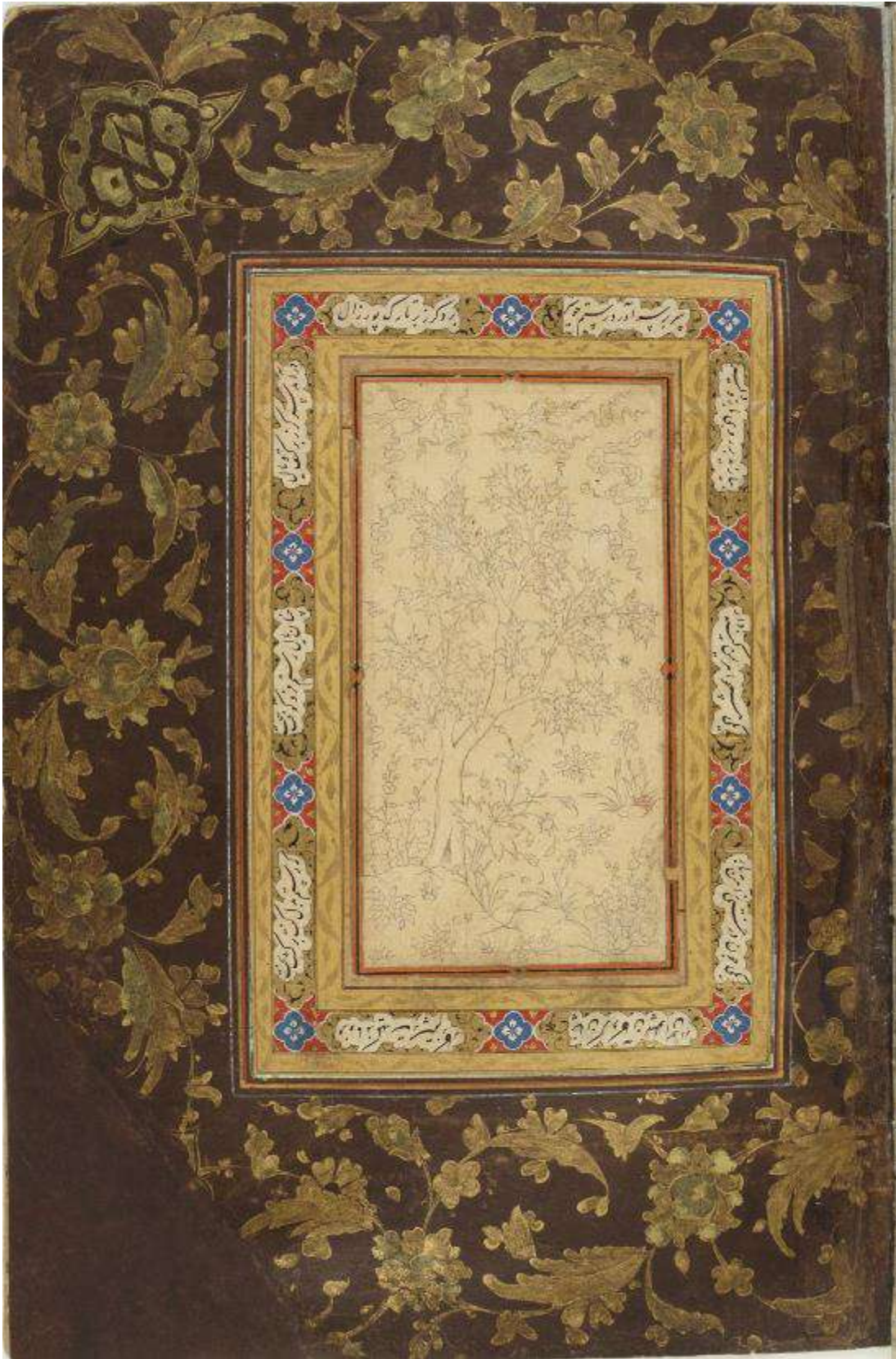
Değerlendirme:

Resimde bulunan at üzerindeki Şah figürünün başlığı olan Tac-ı Haydari, Şah I. Abbas devrinden önce kullanılmaktadır. Ayrıca bellerindeki ince kuşak ve tokalarda aynı dönemi kapsamaktadır. Dolayısıyla resmin tarihi 16. Yüzyılın ortası olarak tarihlendirmektedir.

Resimde figürlerin baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranı öne çıkmaktadır. Çizgiler net, pürüzsüz, nüanslı ve çapaksızdır. Kalite olarka bakıldığında çok iyi olarak tanımlanmaktadır.

Doğa unsurları olarak bakıldığında işçilikleri çok temiz kısmen tarama yapılmış örnekler mevcuttur. Bir kısmı siyah renkte yapılmışken bir kısmı altın ile tahrir atılmıştır.

Resmin köşe kısmında yazılmış olan “Bihzad” imzası muhtemelen yanlıştır. Bihzâd'ın işlerindeki ustalık ile bu eserdeki işçilik arasında kısmen de olsa farklılıklar bulunmaktadır. Resmin tarihinin 16. Yüzyıl olması sebebiyle Bihzâd hayatının son evresindedir. Bu durum göz önüne alındığında Bihzâd'ın fırçasının kalitesinin yüksek olması fizyolojik açıdan mümkün değildir. Dolayısıyla imza'da sahtedir. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan albümlerdeki kalem-i siyahi resimlerine Bihzâd ya da Velican imzasının yazılması gelenek halini almıştır. Bu durum müze olduktan sonra yapılmış bir hatadır.

Resim 107: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France - Persan 1171

Katalog Numarası		A-15
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Persan 1171
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16.yüzyıl ortası
	Boyutları	37 x 24,5 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Doğa tasviri
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, albüm formunda içerisinde resim kısmı, kenarında kitabeli zencerekli arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Arasuyunda kitabeler içerisinde yazılar vardır. Bu kısımda Şehname kahramanlarını anlatan Borzûnâme isimli şiirden bölümler yer almaktadır. Yazılardan hariç kısımda hatayi grubu motifler ile bezeme yapılmıştır. Kenarsuyunda ise, içerisinde bulut motiflerinin bulunduğu paftalar vardır. Paftalar haricindeki kısım, hatayi grubu motifler ile bezenmiştir. Resmin kenar kısımlarındaki cedvel ile arasuyu arasında kalan kısımdan resmin altına doğru giden altın iplikler görünmektedir.

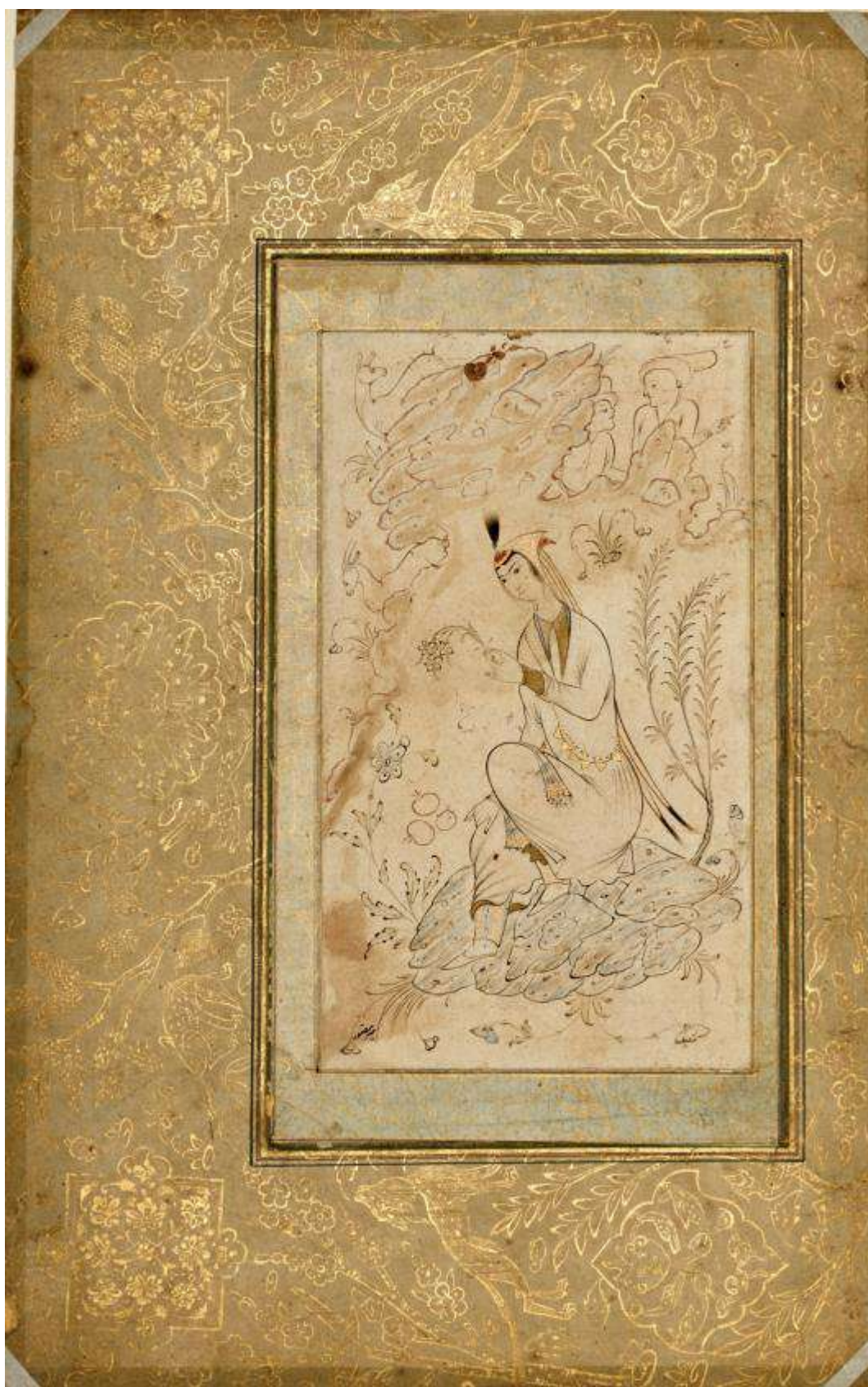
Resimde orta alanda resmin büyük bir bölümünü kapsayan çınar ağacı vardır. Ağacın bulunduğu zemin bölümünde muhtelif çiçekli ve çiçeksiz ot kümeleri mevcuttur. Ağaç, ot kümeleri ve kayalar haricindeki alanda farklı çeşitte bulut öbekleri vardır.

Değerlendirme:

Eser murakka albümünün bir sayfası şeklindedir. Sayfanın orta noktasında olan resim bulunduğu alana sonradan yapııştırılmıştır. Resmin kenarındaki siyah ve turuncu ipliklerin yanında özellikle alt ve üst kısımda görülen iplikler bunun kanıtıdır. Resmin altında muhtemelen alt ve üst kısımda birer kitabe bulunmaktadır.

Ayrıca dıştaki kenarsuyunun sol alt kısmı deforme olmuş ve yapılmış olan bezemeler yok olmuştur.

Resimdeki ağaç, kaya, ot kümesi ve bulut motiflerine baktığımızda zeminlerine renk yapılmamış ve sadece tahrirlenmiştir. Yapılmış olan tahrirlerde nüanslarda ciddi eksiklik vardır. Tahrirler çoğu bölgede sadece çizgi şeklindedir. Çizgiler net, pürüzsüz ve çapaksız şekilde iyi derecede kalitelidir. Bu durum da bize eserin tarihinin 16. Yüzyıl ortası olduğunu göstermektedir.

Resim 108: Dallas Museum of Art - K.1.2014.142

Katalog Numarası		A-16
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	K.1.2014.142
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Dallas Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	53,02 × 39,05 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan kadın
	Sanatkârı	Mir Musavvir

Genel Özellikleri:

Eser, müstakil formda bir sayfadır. Resim alanı sonrası arasuyu kısmı ve kenarsuyundan müteşekkildir. Bölümler arasındaki geçişler cedveller ile yapılmıştır. Resim ile arsuyu arasında altın iplik, arasuyu ile kenarsuyu arasında ise, altın, lacivert, kahverengi, yeşil ve altın iplikler ile siyah ve koyu yeşil kuzular bulunmaktadır. Ara suyunda açık mavi zemin üzerine desen kurgusu anlaşılmayan altın halkar yapılmıştır. Kenar suyunda ise, paftalar içerisinde negatif desen ile vakvak üslubu şeklinde tasvirler bulunmaktadır. Paftaların dış kısmı, hayvanlar ve ağaçlar ile bezenmiştir.

Resimde orta alanda kayalık bir alan üzerine oturan bir kadın figürü vardır. Kadının başlığında kâğıt zemin üzerine altın bezeme ve kırmızı bölümler mevcuttur. Başlığın üst kısmından bir tüy çıkmaktadır. Başından uzanan örtü, arka kısmından görünmektedir. Yüzünde kaşları ortadan hafif birleşik, gözleri çekik ve küçük ağızlıdır. Yanağının yanından saçları dökülmektedir. Figürün kıyafetinin iç kısmı yeşil renkte olup ortadan bir düğme ile bağlanmış şekilde yaka kısmından görünmektedir. Ayrıca aynı kıyafet kol kısmından da bellidir. Dış giysisi yaka kısmından göğse kadar açık olup iç giysisi bellidir. Oturduğu kayaların üzerinde sol dizini göğsüne doğru çekmiş diğer ayağını aşağı uzatmıştır. Pantolonu açık mavi ve altın ile dikey yönde bezenmiştir. Sol elinde tuttuğu üç çiçeği olan bitki dolayısıyla eli havadadır. Sağ eli de sağ dizindedir. Ayağında terlikleri de mevcuttur. Oturduğu

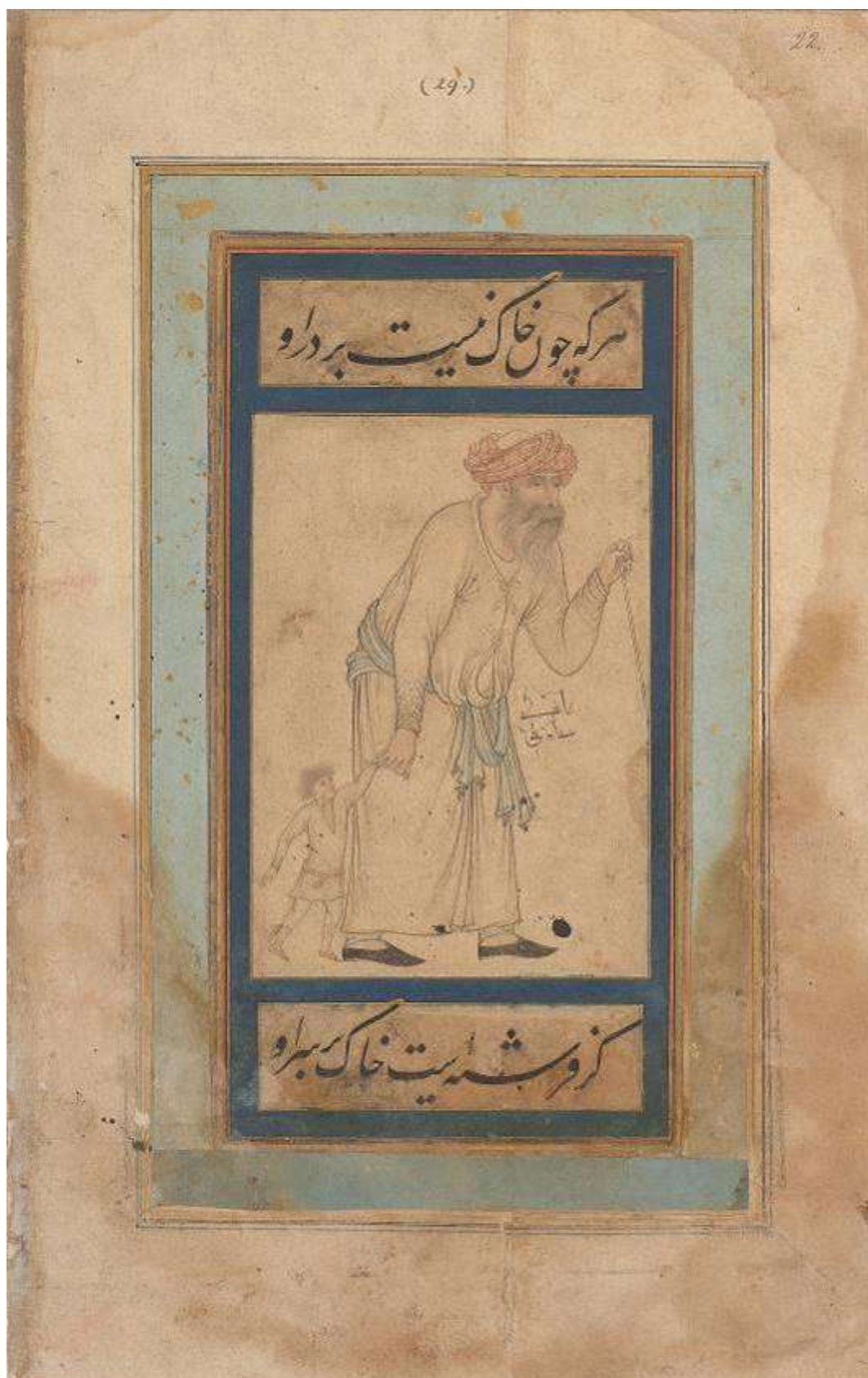
kayalar mavi ve kahverengi tonlarda hafifçe renklendirilmiş ve siyah ile tahrirlenmiştir. Kadının sağ elinin yakınında üç adet elma vardır. Kadının ön kısmında kayalıklardan çıkan uzunca çiçekli bir bitki bulunmaktadır. Arkasında yine kayalıklardan çıkan kadını boyunda küçük bir ağaç mevcuttur. Kayanın muhtelif yerlerinden çiçekli bitkiler çıkmıştır. Bunlardan kadının ayağının ucunda yer alan bitkinin yanında sanatkârın imzası “Mir Musavvir” şeklinde yazılmıştır.

Kadın figürünün ön kısmından başlayıp üzerinden geçerek arka kısmına uzanan kayalık vardır. Kayalıklar açık kahve tonlarında hafif renklendirilmiştir. Ayrıca kayalıkların içerisinde iki adet biri dişi, diğeri erkek keçi bulunmaktadır. Sağ üst tarafta ise kayalıkların arkasında kalan iki erkek figürü mevcuttur. Bu kısımdaki tahrirler kahverengi ile yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eserdeki işçilik ve fırça kalitesi çok iyi düzeydedir. Çizgiler net, pürüzsüz ve çapaksızdır. Çoğunlukla kahverengi olan tahrirlerde kısmen kırmızı renkte olanlarda vardır. Çizgilerde nüansların ince-kalınlığı görünür şekildedir. Arasuyundaki desenin resmin altında kalması orada daha önce bir desen olduğu ve resmin üzerine yapıştırıldığı izlenimi vermektedir.

Kadın figürüne baktığımızda başının yuvarlak değil oval olduğu görülmektedir. Ayrıca elleri olması gerekenden daha büyüktür. Resimde nüansların kalınlığının az olması da bizi 16. Yüzyıla götürmektedir. Bu bakımdan baktığımızda imzanın sahibi Mir Musavvir’in 16. Yüzyıl ortalarında vefat ettiği düşünüldüğünde tarihler uymaktadır.

Resim 109: Chester Beatty Library - Per 260.8

Katalog Numarası		A-17
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Per 260.8
	Bulunduğu Ülke	İrlanda Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Chester Beatty Library
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl sonu
	Boyutları	34,6 × 22,9 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Yaşlı adam ve çocuk
	Sanatkârı	Rakamhu Sadıkî (Resmi yapan Sadıkî manasında)

Genel Özellikleri:

Eser bir yazma eserin sayfası şeklindedir. Sol uzun kenara bakıldığında yazmadan koptuğu anlaşılmaktadır. Orta alanda resim, onun alt ve üst kısmında yazı kitabesi, açık mavi renkte arasuyu ile kenar suyundan oluşmaktadır. Resim ve yazının etrafında altın iplik vardır. İpliklerden sonra resim ve yazıları kapsayan mavi zeminli boş bir arasuyu mevcuttur. Mavi arasuyu ile açık mavi arasuyunun arasındaki cedvelde içten dışa altın, turuncu, siyah, açık yeşil ve altın iplikler ile siyah ve lacivert renkte kuzu vardır. Açık mavi arasuyunun üzerine yoğunluğu az zer-efşan yapılmıştır. Açık mavi arasuyu ile kenar suyu arasındaki cedvelde içten dışa sırası ile altın iplik ile siyah ve açık mavi renkte kuzu yapılmıştır. Kenarsuyu boş açık kahve renktedir.

Orta alanda bastonuna dayanmış yaşlı bir adam ile elinde çocuğun resmi bulunmaktadır. Adamın başında kıvrımlı ve katmanlı kırmızı renkte bir başlık vardır. Figürün yüzünde uzun sakalları ve uzunca bir burnu ile uzamış kaşları ile gözleri görünürken, sakallarının uzunluğundan ağzı görünmemektedir. Adamın kıyafetinin önü açık ve uzun kollu olup, bel kısmında bollenmektedir. Bele kadar olan kısmında ayrıca düğümler görünmektedir. Kuşağı açık mavi tonlarında olup ön kısmından iki ucu sallanmaktadır. Etek kısmının altından pantolonunun bir kısmı ile ayakkabıları görünmektedir. Sol eli ile bastona dayanmışken, sağ eli ile çocuğun elini tutmaktadır.

Yaşlı adamın elindeki çocuğun başında başlık yoktur. Yakası göğüs kısmına kadar açık ve uzun kollu olan kıyafeti diz üzerine kadardır. Belinde ince ve kırmızı tonlarında bir kuşağı vardır. Pantolonu diz altındadır. Ayakkabıları ise, kırmızı renktedir. Adam figürünün bastonu tutan elinin altında “Rakamhu Sadıkî” yazmaktadır.

Değerlendirme:

Eser bir yazma eserin sayfası iken kopmuş / koparılmış ve o şekli ile kütüphanenin bünyesine dâhil olmuştur. Sayfanın alt kısmında muhtemelen su teması ile oluşmuş leke mevcuttur.

Resimdeki imzadan yola çıkarak eserin Sadıkî Beg’e ait olduğu düşünülebilir. İmzanın kufi yazı ile yazılması çok rastlanan bir durum değildir. Genelde talik yazılan imza burada farklı yazılmıştır. İmzanın gerçek olup olmadığını anlamak için diğer öğeleri değerlendirmek gerekmektedir.

Resimde figürün başlığına baktığımızda 17. Yüzyılın erken döneminde görülen bu başlık I. Abbas’ın kızılbaşları görevden uzaklaştırması sonucu tac-ı haydari başlığından sonra sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Bu başlık çeşiti 17. Yüzyılda yeni icad edilmemiş olması başlığın 16. Yüzyıl sonlarında da görüldüğü bilinmektedir. Şah I. Abbas’ın kızılbaşları yönetimden uzaklaştırması ile birlikte kullanılmayan tac-ı haydari yerine önceden olan bu başlıkta kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca sanatkar Sadıkî Beg’in de 17. Yüzyılın başlarında yaşlandığı ve fizyolojik olarak kaliteli işler yapamayacağı aşikârdır.

Resim işçilik açısından çok iyi kalitededir. Fırça hareketleri, çizgi netlikleri, pürüzsüz uzun ve düzgün hatlar eserin Sadıkî Beg’e ait olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle kumaşların kat yerlerindeki taramalar yapan kişinin ustalığını göz önüne sermektedir.

Resim 110: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0066

Katalog Numarası		A-18
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0066
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl Sonu
	Boyutları	25,2 x 16,1 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Ki'lin
	Sanatkârı	İmzasız

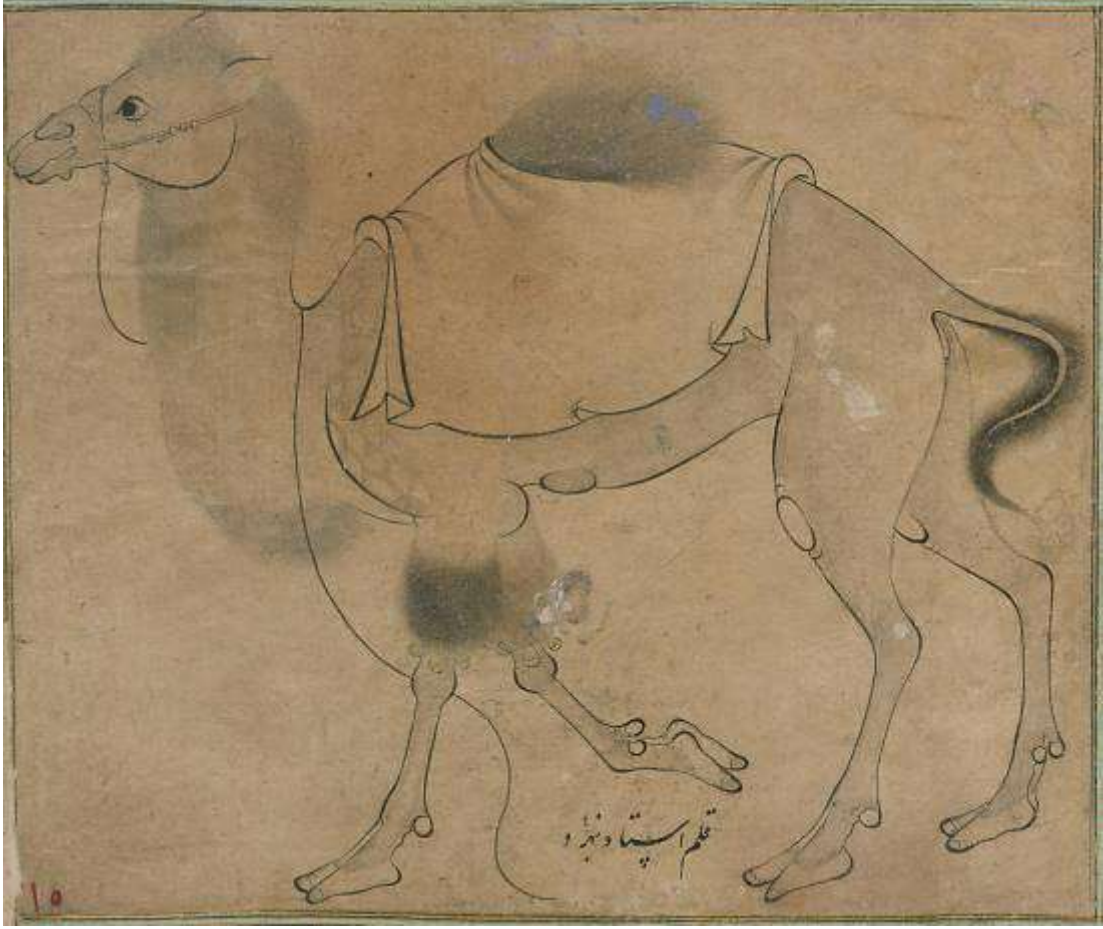
Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim olarak yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin dışında siyah ve beyaz kuzu vardır. Sonrasında zemine zerefşan yapılmıştır. Resimden biraz aralıklı olarak bir cedvel görülmektedir. Cedvel içten dışa doğru altın, mavi, altın, açık yeşil ve altın iplik ile siyah ve mavi kuzu bulunmaktadır.

Resimde diz çökmüş ve kafasını yukarı doğru kaldırmış duran bir ki'lin vardır. Gövdesi açık mavi ile ayakları, kuyruğu ve kafa kısmı ise, açık sarı tonda renklendirilmiştir. Ki'linin tahrirleri siyah renkte ve tahrirlidir.

Değerlendirme:

Eserde yapılmış olan Ki'linin tahrirleri üst düzey bir işçilikle yapılmıştır. Tahrirlere ve hayvanın duruş şekline bakıldığında resmin 16. Yüzyıl sonu ve 17. Yüzyıl başı yapıldığı düşünülmektedir. Resimde çizgiler nüanslı, pürüzsüz ve net şekildedir. Resim çizgi açısından değerlendirildiğinde çok iyi derecededir.

Resim 111: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165

Katalog Numarası		A-19
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl sonu
	Boyutları	36,6 x 25,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Yürüyen deve
	Sanatkârı	Kalem-i Üstad Bihzâd

Genel Özellikleri:

Resimde, yalnız başına bir deve figürü bulunmaktadır. Devenin yuları ayaklarına kadar uzanmaktadır. Devenin gövdesinde hafif tonda renklendirme ile bazı bölümlerde noktalama ve tarama uygulanmıştır. Özellikle baş, yele, boyun, hörgüç, kuyruk ve ön ayaklarına tüyler ile taranmıştır. Diğer bölgelerde de nüanslı tahrirler ile yapılmıştır. Ayaklarının alt kısmında “Kalem-i Üstad Bihzâd” ismi yazılmıştır.

Değerlendirme:

Eserdeki renklendirme, tarama ve noktalama özelliklerine bakıldığında eserin tarihi 16. Yüzyıla denk gelmektedir. Yapılan nüanslar da aynı dönemi göstermektedir. Çizgi kalitesi olarak net, pürüzsüz ve nüanslı çizgiler olduğundan eser çok iyi derecededir.

Eserdeki çizgiler ve uygulamalar değerlendirildiğinde eser 16. Yüzyıla tarihlenmektedir. Bihzâd aynı dönemlerde yaşadığı bilindiğinden imzanın doğru olması muhtemeldir.

Resim 112: Boston Museum of Fine Arts - 14.614

Katalog Numarası		A-20
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.614
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Boston Museum of Fine Arts
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl sonu
	Boyutları	26,7 × 14,4 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Ayakta duran kadın
	Sanatkârı	Rakkamehu Rızâ

Genel Özellikleri:

Eser iki farklı kâğıdın birleşimi ile oluşturulmuştur. İç kısımda ayakta duran kadın resmi ve dış kısımda içerisinde yazılı kitabeler bulunan tezhip vardır. Tezhibin zeminindeki kâğıt rengi açık kahvedir. Kâğıtlar arasındaki bağlantı cedveller ile yapılmıştır. Kenar kısımda kitabeler içerisinde şair Kasım-ı Envâr'ın gazelindeki Terc-i Bend'den alınmış mısralar bulunmaktadır.

Resimde kadının başlığı kıvrımlı ve katmanlı şekilde olup, başının altından yüzünü çevrelemiştir. Yuvarlak yüzlü, çekik gözler, ortada birleşmiş kaş ve küçük ağız şeklinde betimlenmiştir. Kıyafeti genişçe tüm vücudunu kaplamıştır. Sağ elinde bir tespih tutarken, sol eli ile kıyafetinin ucunu kavramıştır. Yere kadar uzanan eteklerinden ayak kısmı çok az görünmektedir. Elbisesinin etek kısmına yakın Talik hat ile “Rakkamehu Rızâ” notu düşülmüştür.

Resmi yapan sanatkâr, özellikle kıyafetlerde ustadır. Kadının üzerindeki kumaş kıvrımlarında nüanslı çizgiler bitiş noktalarında boşluklar oluşturur. Bu nüanslı kısımlar kumaşa hareket katarak boyut etkisini daha çok öne çıkarmıştır.

Değerlendirme:

Eser, tezhipli alana yapıştırılırken ustalıkla yapışmamıştır. Özellikle ipliklerde bazı noktalarda genişlemeler ve yamulmalar vardır. Resimdeki ustalık tezhipli alanda görülmemektedir.

Resimde görülen imza muhtemelen gerçektir. Rızâ-yi Abbâsî'nin çalışmalarına benzer özellikler taşımaktadır. Kumaşların bitiş noktalarında kıvrımlara yapılan nüanslı çizgilerin arasında boşluklar bırakmak Rızâ'nın sevdiği özelliğidir. İmza olmasından mütevellit eseri 16. Yüzyıl sonu ve 17. Yüzyıl başına konumlandırmaktayız.

Çizgi kalitesi olarak siyah renkte nüanslı, pürüzsüz ve ustalıkla fırça darbeleri ile çok iyi derecededir. Ayrıca resimde doğa unsuru hiç kullanılmamıştır.

Resim 113: Harvard Art Museum - 2011.532

Katalog Numarası		A-21
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	2011.532
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Harvard Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl sonu
	Boyutları	10,3 x 9,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Bastona yaslanan adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, orta alandaki resim bölümü ile dışındaki alandan oluşmaktadır. Resmin kâğıt rengi nohudî renk, dıştaki kâğıdın rengi ise, açık kahverengidir. Aradaki bağlantı altın iplik ile yapılmıştır. İplik haricinde aralıklı turuncu ve lacivert renkte iki adet kuzu vardır. Eserin dış sınırında altın iplikler ile cedvel yapılmış ve kâğıt bu bölümden kesilmiştir.

Resimde bastonuna yaslanmış ve beli bükük yaşlı bir adam bulunmaktadır. Adamın sarığının külahı kırmızı tahrili, etrafında sarılı kumaş kısmı ise, siyah tahrirlidir. Kulağının yarısı sarığın altından görünmektedir. Adamın yüzünde kalınca kaşlar, kemerli burun tebessüm eder şekilde dudaklar ve uzunca sakallar vardır. Dış kıyafetinin kolları uzundur. Kıyafetin önü boyundan sağ kol altına kadar uzanmaktadır. Göğsünde bulunan kitabın yarısı görünmekte ve iki eliyle kıyafetin üzerinden onu tutmaktadır. Belindeki kuşağı ince olup, dikdörtgen kese ile küçük kamalar ondan sarmaktadır. Kese ve kuşağın tahrirleri kırmızı ile yapılmıştır. Eteğinin altındaki ayakkabılarının rengi kırmızı olup, eserde en baskın öğedir. Resimde yaşlı adamdan başka bir obje betimlenmemiştir.

Değerlendirme:

Eser kenar kısımlarından kesildiği için muhtemelen daha büyük olduğu ve kesilip tek yaprak resim olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. Figürün kalitesi iyi konumdadır. Fırça kalitesi iyi olup, nüansları azdır. Tarih olarak incelediğimizde eserdeki figürün yüz ifadesi ve yüzünün betimlenmesi açısından bakıldığında 16. Yüzyıl eseri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca belindeki kuşağının ince, düğüm kısmının küçük olması eseri 16. Yüzyıla tarihlendirmektedir. Resimde doğa unsuru hiç kullanılmamıştır.

Resim 114: British Museum - 1920,0917,0.254.3

Katalog Numarası		A-22
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.254.3
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
	Kalem-i Siyahî Çeşidi	Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl sonu
	Boyutları	10,4 × 12,2 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Ayağını ayı ısiran adam
	Sanatkârı	Ameli Bihzâd (Rızâ-yi Abbâsî)

Genel Özellikleri:

Eserdeki resim başka bir kâğıt üzerine yapıştırılmış ve cedvellenmiştir. Fakat yapıştırılmış kenar ile cedvel arasında 1 cm kadar boşluk bırakılmıştır. Resmin kenarındaki tahribat belli olmaktadır. Cedvel altın ve kırmızı renkten oluşmaktadır. Ayrıca resmin üst kısımlarında kâğıdın üst katmanı yırtılmış ve yapılan tahrirlerinde bir kısmı kaybolmuştur.

Resimde sol tarafta elinde muhtemelen bir sopa olan adan sol kısmından sol ayağını ısiran ayıya bakmaktadır. Hareket halindeki resimde adamın başlığı kıvrımlı ve katmanlı, içteki sikkesi kırmızı renkte ve uçları püsküllü şekilde arka kısmındadır. Ağz kısmı görünmeyen adamın bıyıkları vardır. Kıyafeti önden düğmelidir ve etek kısımları kuşağına tutturulmuştur. Kuşağı kıvrımlı ve katmanlı orta noktadan düğümlenmiştir. Ayakkabısı ise, kırmızı renktedir.

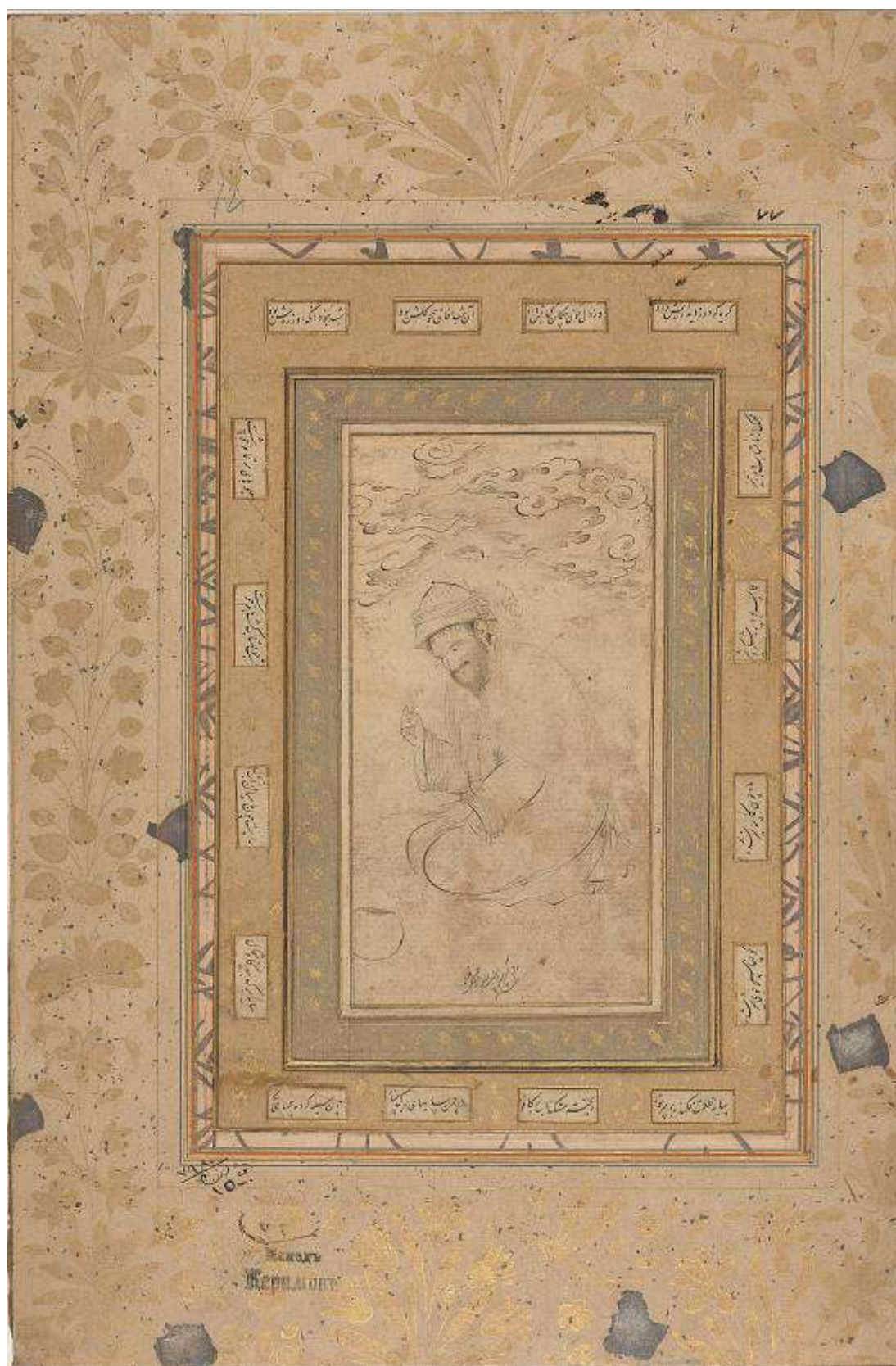
Adamın ayağını ısiran ayı nüanslı tahrirler ve sırt, sakal, göğüs gibi bölgelerdeki tarama tüylerden oluşur. Resmin sağ üst kısmında kayalık bir bölge ile devamı görünemeyip sadece gövde kısmı görünen bir ağaç bulunmaktadır. Bu kısımdaki kayalar ve ağacın zemini hafif tonlarda renklendirilmiştir.

Değerlendirme:

Resmin yapıştığı sol kenarında iplik varken diğer kenarlarda olmaması başka bir yerden sökülüp buraya yapıştırıldığını göstermektedir. Üst uzun kenar ve sağ üst taraftaki kesik parça muhtemelen sökülüp tekrardan yapıştırılırken verilen hasardır.

Eserdeki imza şüphelidir. Figürün başlık ve kuşaktağındaki kumaşın bitim yerindeki nüanslı kumaş detayları daha çok Rızâ-yi Abbâsî'nin sevdiği uygulamadır. Ayrıca 16. Yüzyıl başı ve ortalarında kuşaklar ince ve kıvrımsız iken, 16. Yüzyıl sonu ve 17. Yüzyılda kıvrımlar kalın yapıp önden bağlanmaktadır. Resimdeki adamın da kuşağı aynı bu özelliktedir. Bihzâd'ın Tebriz kütüphanesinin başında olduğunda yaşının ilerlemiş olduğu bilindiğinden 16. Yüzyıl ortalarında vefat etmiştir. Bu sebeple bu eserin ona ait olması düşünülemez. Detaylara bakıldığında ise, Rızâ-yi Abbâsî tarzının daha baskın olduğu görülmektedir.

İşçilik olarak bakıldığında ise, çok iyi kalitededir. Çizgiler pürüzsüz, nüanslı, nettir. Bu da yapan kişinin ustalığını göstermektedir.

Resim 115: Chester Beatty Library - Per 242.6

Katalog Numarası		A-23
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Per 242.6
	Bulunduğu Ülke	İrlanda Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Chester Beatty Library
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	H.997 – M.1589
	Boyutları	34,6 × 22,9 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Elindeki çiçeğe bakan derviş
	Sanatkârı	Lütfullah

Genel Özellikleri:

Eser, Hat, Tezhip ve Resimden oluşan bir albüm sayfasıdır. Orta alanda bulunan resmin dışında arasuyu, sonrsında içerisinde yazı olan kitabelerin bulunduğu başka bir arasuyu ile farklı bir arasuyu daha vardır. Dışta ise, kenarsuyu mevcuttur. Resim ile gri tonlarındaki arasuyu arasındaki cedvelde sırası ile altın, krem rengi ve altın iplik bulunmaktadır. Arasuyunda yan yana sıra ile dizilmiş yaprak motifi mevcuttur. Yapraklı arasuyu ile kitabeli arasuyu arasındaki cedvel, altın iplik ile kahverengi kuzudan müteşekkildir. Kitabelerin etrafı altın ipliklidir. Haricinde kalan alan, açık kahverengi zemin üzerinde altın negatif motiftir. Arasuyu altın iplik ile bitirilmiştir. Üçüncü arasuyu ise, krem zemin üzerine gri çizgili bir kâğıttan oluşur. Kenarsuyu ile arasındaki cedvel sırası ile yeşil, altın, turuncu ve altın ile lacivert kuzu şeklindedir. Kenarsuyunda ise, altın ile halkar yapılmıştır.

Resimde orta alanda yere diz çökmüş oturan ve elindeki çiçeğe bakan sakallı figürden oluşur. Figürün başlığı derviş başlıklarında benzerdir. Üzerine bir kumaş bağlanmış ve uçları arkasından sallanmaktadır. Yüzünde sakalları uzunca ve kıvrıcık saçları başlığın altından görünmektedir. Kemerli bir burnu olan figürün kulakları olması gerektiğinden daha büyük betimlenmiştir.

Figürün sırtında daha açık tonda mürekkep ile yapılmış bir şal vardır. Sol eli dizinde dayalı iken sağ elinde çiçek tutmaktadır. Kıyafetinin kolları uzun oturduğu noktadan sadece bir ayağının parmakları görünür. Figürün oturduğu yerde çok sulu

bir mürekkeple yapılmış olan post vardır. Resmin üst kısmında bulut öbekleri vardır. Bulutların haricinde kalan kısımlara mürekkep ile gölgelendirmeler yapılmıştır.

Resmin alt kısmında Lütfullah ismi ile Cemaziyelevvel 997 şeklinde bir yazı bulunur.

Değerlendirme:

Eserde yapılan resme bakıldığında 16. Yüzyılın sonu olduğu ve sanatkârının Rızâ-yi Abbâsî olduğu düşünülmektedir. Özellikle başlığının arkasındaki kumaş bitim noktasında yapılmış nüanslı fırça darbeleri Rızâ'nın çok sevdiği özelliklerindendir.

Resmin işçiliğine bakıldığında çizgiler net, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Siyah renkte yapılmış tahrirler keskindir. Bu durumda çizgiler çok iyi kalitedir.

Resimdeki doğa unsurlarına bakıldığında figürün oturduğu post ve gökyüzünde bulutlar vardır. Üst kısımda bulunan bulutlar 16. Yüzyılın son evresine aittir. Bu özelliklere bakıldığında isim ve tarihin doğruluğu belirgindir.

Resim 116: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2163

Katalog Numarası		A-24
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2163
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl Sonu
	Boyutları	32 x 22,2 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Hamam sahnesi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde orta noktada taç kapı benzeri mimari bir öge vardır. Altın ve mavi ile renklendirilmiş kapının orta köşebentli pencere vardır ve içerisinde mavi çiçekleri olan bir ağaç görünmektedir. Taç kapının ön kısmında altın arasuyu halının üzerinde oturan kadın figürü mevcuttur. Kadının açık yeşil renkteki başörtüsünün alt kısmında altın ve mavi renkte başlığı görünmektedir. Dış kıyafeti renksiz ve tahrirli olup altın süslemelidir. Pantolonu da alt kısımdan mavi ve altın şeritlidir. Kadının önünde tabak içerisinde armutlardan sağ eli ile almaktadır.

Mimari taç kapının sağ kısmında 4 adet kadın figürü daha vardır. İki bir birbirine sarılmaktadır. Figürlerden diğerinin başlığı açık sarı renkte, iç giysisi petrol yeşili ve dış kıyafeti ise, turuncu renktedir. Bu üç figürün arasından dördüncü figür bakmaktadır. Figürlerin arka kısmında açık mavi gövdeli, mavi ve altın çiçeklerin olduğu bir ağaç görünmektedir. Ayrıca kadınların sağ kısmında pembe çiçekli küçük bir ağaç bulunmaktadır. Pembe çiçekli ağacın ön kısmında sol ayağını altına alarak diz çökmüş olan kadın figürünün elinde olan petrol mavisi tef ile başlığı aynı renkte olup kıyafeti altın noktalar ile süslüdür.

Taç kapının sol kısmında iki kadın figürü vardır. Kadınlardan açık mavi başlığı olan kadın el çırparken, turuncu dış kıyafeti olan kadın ise, tef çalmaktadır. Bu figürlerin arkasında kahverengi gövdeli mavi çiçekli bir ağaç bulunmaktadır.

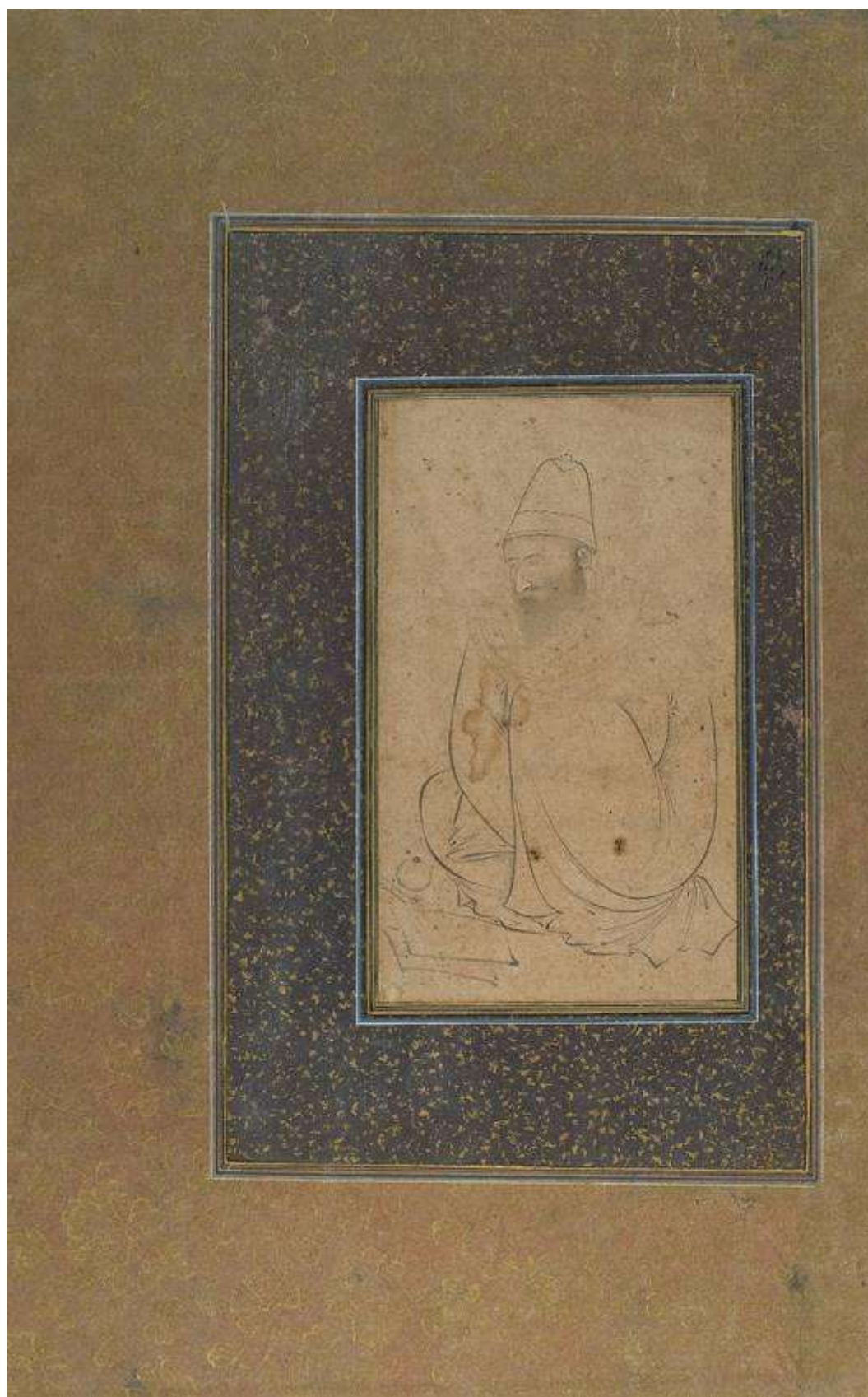
Resmin alt kısmında içerisinde 5 kız figürünün olduğu havuz bulunmaktadır. Havuzun sol kısmında kıyafetini başına kadar çekmiş diz çökerek oturan bir figür vardır. Onun alt kısmında iki kadın figürü, beyaz pantolonlu kadını tutarak havuza atmaya çalışmaktadır. Havuzun diğer tarafında elinde turuncu renkte havlu olan ayakta duran kadın figürü ile yanında küçük bir çocuk görülmektedir. Bu figürlerin ön kısmında pembe çiçekli iki ağaç ile kahverengi çit bulunmaktadır. Havuz ile Mimari öge arasında kalan bölümde uzun boyunlu altın şişe, altın küp, içerisinde armut ve portakal gibi meyvelerin olduğu tabaklar vardır.

Resmin üst kısmında altın ile renklendirilen dağlık alan ile mavi gökyüzünde altın bulutlar bulunmaktadır. Ayrıca resmin sol kısmında uçan bir kuş görülmektedir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan kadınların başlıklarına bakıldığında 16. Yüzyılda görünen başlık örnekleri vardır. Kadınların boyunlarının uzun olması ve üst bedeninin alt kısmından uzun olması da yüzyılın özelliklerindendir. Benzer bir durum belindeki ince kuşakta görülmektedir. Kuşağın önden düğümlü olması 16. Yüzyılın özellikleridir.

Resimdeki çizgilerin işçiliğine bakıldığında net, pürüzsüz, hafif nüanslı ve çapaksızdır. Bu bakımdan işçilik iyi kalitedir. Figürlerin baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranı görüldüğünden eser 16. Yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 117: Harvard Art Museum - 2011.535

Katalog Numarası		A-25
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	2011.535
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Harvard Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl sonu
	Boyutları	32 x 20 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan sufi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser birkaç renk kâğıttan oluşmaktadır. İçte resmin bulunduğu kâğıt nohudî, dışındaki arasuyu görünümünde kullanılan kâğıt fûme, dıştaki kâğıt ise, koyu kahverengi renktedir. Kâğıtların arasındaki bağlantı cedveller ile yapılmıştır. İçteki cedvel, altın, yeşil ve altın iplik ile mavi ve beyaz kuzulardan oluşur. Dıştaki cedvel ise sırası ile altın iplik ile lacivert ve beyaz kuzulardan oluşur. İçteki fûme tonlarındaki kâğıdın üzerine altın ile zer-efşan yapılmıştır. Dıştaki koyu kahve zemin üzeri ise, hatayi grubu motifler ile halkar ile bezenmiştir.

Resimde sağ bacağı altında sol bacağı ise göğsüne doğru kıvrarak oturmuş bir derviş vardır. Dervişin kıyafetinin kolları ve etek kısmı uzundur. Başında sufilere özgü başlık bulunmaktadır. Yüz kısmında ağzı sakallarının yoğunluğundan görünmemektedir. Gözleri ileri doğru bakarken, burnu kavislidir. Saçları muhtemelen yoktur. Dervişin önünde yerde yuvarlak hokkaya benzer bir eşya ile kâğıtlar ve kalemler vardır. Dervişin boyun kısmında şal benzeri bir kumaş vardır. Resimde derviş ve önündeki eşyalar haricinde başka bir tasvir yoktur. Kâğıdın bazı noktalarında örneğin dervişin sağ dizinin üstündeki kısım gibi alanlarda lekeler vardır.

Değerlendirme:

Eser muhtemelen bir murakkanın sayfasıdır. Yapılan farklı kâğıt örnekleri bu savı desteklemektedir. Resimdeki dervişi yapan sanatkârın fırça kabiliyeti ve nüansları üst düzeyde işçilik sergiler. Çizgiler keskin, pürüzsüz, çapaksız ve tahrirlidir. Bu sebeple çizgiler çok iyi kalitededir. Boyun kısmında yapılan kumaşın mürekkebi zaman içerisinde rengini yitirmiş ve hafif görünür şekildedir. Önündeki objelerde de dervişi ön plana çıkarmak için sulandırılmış mürekkep ile yapılmıştır. Özellikle yüz ifadesindeki fırça kabiliyeti sanatkârın ustalığını göstermektedir.

Resimdeki dervişin işçiliğine, nüansların kalitesine, dervişin başlık ve kıyafetine baktığımızda eserin 16.yüzyıl sonu ile 17. Yüzyıl başlarına ait olabileceği düşünülmektedir.

Resim 118: Hermitage Museum – VP 738

Katalog Numarası		A-26
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	VP-738
	Bulunduğu Ülke	Rusya Federasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Hermitage Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl sonu
	Boyutları	17,4 x 7,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Büyük sarıklı Âlim
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser resim alanı, her iki uzun kenarda bırakılmış ince ve uzun koltuklar, cedvel ve kenar kısmındaki bezemeden oluşmaktadır. Resim ve koltukların etrafında altından oluşan iplik bulunmaktadır. Koltuk alanı boş beyaz kâğıt renginde bırakılmıştır. Cedvel altın iplik, siyah ve lacivert kuzudan oluşmaktadır. Dış kısımdaki bezeme ise, tek iplik formda, mor ve sarı çiçeklerden oluşmaktadır.

Resimde elleri belindeki kuşağında sol kısma doğru bakan yaşlı bir adam figürü vardır. Figürün kavisli bir burnu, yaşlı ve yorgun gözleri, kırmızı dudakları ile uzunca bir sakalı görülmektedir. Sırtındaki kaftanının düğmeleri altındır. Ayrıca belindeki kuşağının düğüm bölümü de altından oluşmaktadır. Kaftanının kol ve eteklerinde çok az şekilde süsleme görülmektedir. Kilosu olan Âlimin kaftanının cep bölümünde kırmızı süsleme ile bir pafta görünmektedir. Resmin alt kısmında altın tonlarında ayakkabı bulunmaktadır.

Resimde en etkili ve dikkat çeken kısım âlimin başındaki kavuktur. Olması gerekenden çok iri olan kavuğun zemin rengi beyazdır. Kıvrımlı ve katmanlı kavuğun tahrirleri siyah renkte ve nüanslıdır.

Değerlendirme:

Eserdeki çizgiler pürüzsüz, net, çapaksız ve nüanslıdır. Bu da eserin işçiliğinin çok iyi kalite olduğunu göstermektedir.

Figürün başındaki başlığın büyüklüğü ve kullanılan nüanslara bakıldığında 16. Yüzyıl sonu – 17. Yüzyıl başına ait olduğunu göstermektedir. Ayrıca kavuğun büyük olmasında resmi yapılmış kişinin bilgisinin çok olması ve ilminin genişliğine dikkat çekmek amacıyla yapılmış olmalıdır.

Figürün yüz ifadesi üst seviyede gerçeklikle yansıtılmıştır. Bu durum eserin sanatkârının çok iyi durumda olduğunu göstermektedir. Doğa unsuru hiçbir öge kullanılmamıştır.

Resim 119: Harvard Art Museum - 1960.50

Katalog Numarası		A-27
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1960.50
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Harvard Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	18,2 x 8,9 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Dağda gezinen derviş
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, açık kahverengi bir zemin üzerine yapılmıştır. Yazmanın etrafı çok düzgün bir şekilde kesilmiştir. Bazı kısımlarda kahverengi pas renginde lekeler oluşmuştur.

Resimde ortada arkasına doğru bakan bir derviş vardır. Saçları uzundur ve gülümsemektedir. Kıyafetinin kolları uzun olup bilek kısmından aşağı doğru sarkma yapmıştır. Kilolu olan dervişin belinde katlı ve kıvrımlı kuşağı göbeğinin altındadır. Kıyafetinin eteklerinin altından görünen ayaklarındaki ayakkabılarında hafif tonda beyaz renk görülmektedir. Dervişin başlığı yoktur. Arkasından gelerek her iki koluna sarılı olan kumaş sol kolunun altından arkasına uzanmaktadır. Dervişin tahrirlerinin hepsi siyah renkte ve nüanslıdır.

Dervişin ayaklarının alt kısmında kırmızı renkte tonlama ve tarama ile yapılmış kayalar vardır. Kayalardan soldakinin arkasından yine aynı renk ve teknikte küçük yapraksız bir ağaç dervişin önüne doğru uzanır. Diğer kayanın arkasından ise, hafif yeşil renkle tonlanmış ve yapraklardan oluşan ot kümesi görülmektedir. Dervişin arkasında orta alanda yine aynı tarz ve teknik ile yapılmış uzun yapraklı bir ot kümesi daha vardır.

Resmin üst kısmında kayalardan oluşan dağ görüntüsü kırmızı renkte tonlama ve tarama ile yapıp tahrirlenmiştir. Bu kısımda muhtelif kayalardan siyah renkte

otlar çıkmaktadır. Ayrıca üstte dervişin alt kısmındaki ağaca benzer özellikte bir ağaç daha bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Yazmanın kenarlarının çok düzgün ve pürüzsüz olması sonradan kesildiğini göstermektedir. Yapılan resmin kenarlardan devam eder görüntüsünde bu savı desteklemektedir.

Resimde kullanılan çizgiler net, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Çizgiler bu sebeple çok iyi kalitededir. Özellikle kullanılan nüanslar kıvrım yerlerinde ve dozunda yapılmıştır. Kıyafetlerde yapılan nüanslı tahrirler dervişin hareket halinde olduğunu göstererek canlılık kazandırmıştır. Nüansların geneline bakıldığında derviş figürü öne çıkmaktadır. Arka fondaki nüanslar ve kullanılan renklerde kırmızının kullanılması bilerek tercih edilmiştir.

Resimdeki ot kümeleri, taşların yapımı, dervişin kıyafetindeki kıvrımların işlenişi bakımından değerlendirdiğimizde eser 17. Yüzyılın başında yapıldığı izlenimini vermektedir. Dervişin yüz ifadesinin ustaca ve gerçeğine çok yakın olması da bu görüşü desteklemektedir. Hatta figürün baş ve gövde oranının 1/7 olduğundan dolayı da tarihlendirme aynı yüzyıl olmaktadır.

Resim 120: Boston Museum of Fine Arts – 14.622

Katalog Numarası		A-28
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.622
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Museum of Fine Arts Boston
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	11,6 x 13,5 cm
	Kâğıt Rengi	Kırık beyaz
	Konusu	Hız. Peygamberin miraç sahnesi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, Hz. Peygamber'in miraca çıktığı anı tasvir eden muhtemelen bir yazmanın parçası olan sayfadır. Kırık beyaz kâğıt renginde olmasına karşın üst kısmında sayfanın ortasına kadar inen kahverengi büyük bir leke bulunmaktadır.

Resmin orta noktasında atı Burak'ın üzerine binen Hz. Peygamber bulunmaktadır. Başında sarığı ile sarık sonrasında ilahî olduğunu belirten alev çizgileri vardır. Yüzü O'na olan saygıdan dolayı yapılmamış ve bir peçe ile kapatılmıştır. Kıyafeti uzun kollu olup, iç ve dış giysi şeklindedir. Boynundan aşağı gelen kumaşı sol elinde tutmaktadır. Oturduğu semerin altındaki örtüye altın ile üçgen benzeri süslemeler yapılmıştır. Hz. Peygamberin üzerinde bulunduğu Burak'ın kafa kısmı insan şeklinde, vücut kısmı ise at şeklindedir. Atın üzerine noktalama yapılarak at atın üzerinin deseni uygulanmıştır. Ayak kısımları dizden aşağı siyahtır. Hz. Peygamber ve atı Burak'ın arkasında zeminine sulu altın sürülüp, yine altın ile tahrirlenmiş bir bulut kümesi vardır. Bulutun üst kısmı Hz. Peygamberin başındaki hareler gibi alev şeklindedir.

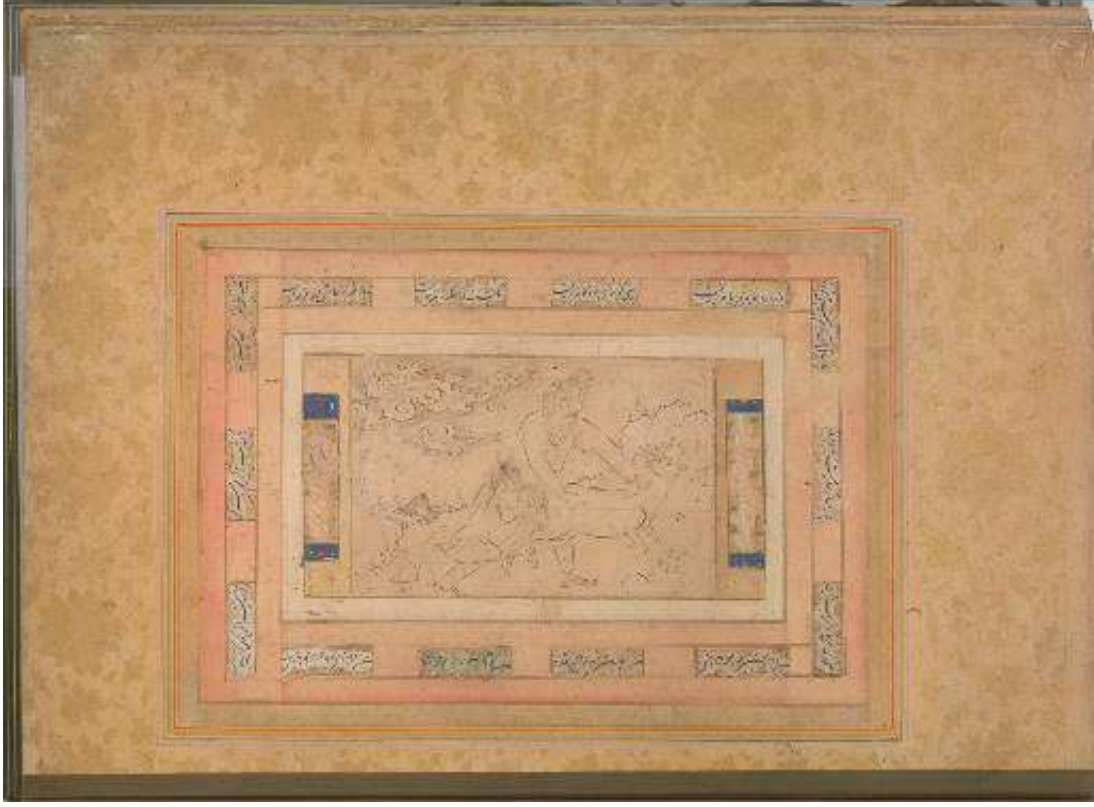
Hz. Peygamber ve atı Burak'ın haricindeki alanda dört adet melek figürü vardır. Sağ üstte olan birinci meleğin elinde bir kumaş kıvrımı vardır ve Hz. Peygambere doğru uçarak getirmektedir. Hemen alt kısmındaki melek ise, elinde tepsî ve tepsideki şişe benzeri eşyayı Hz. Peygambere doğru uzatmaktadır. Soldaki ve atın altındaki Melek figürlerinin ellerinde ise yine bri öbek kumaş yığını içe uçmaktadır. Meleklerden sol üst ve sağ alttaki meleğin başına başlık vardır. Diğer meleklerde bu görünmemektedir. Meleklerin haricinde kalan alanlarda Zemini hafif altın sürülmüştür. Onlarında büyük olanların içerisine siyah renk ile içten dışa çizgiler yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eser zamanın etkilerine maruz kalarak kâğıt zeminin üst kısmında renk değişikliği yaşamıştır. Bu etkiye mukabil o kısımdaki bazı tahrirlerde yok olmalar mevcuttur.

Resimde yer alan Hz. Muhammed'in kıyafetlerinin kıvrımı ile belindeki kuşağın bitim noktasındaki kumaş hareketleri 17. Yüzyıl özelliklerini göstermektedir. Benzer kumaş hareketleri meleklerin kıyafet ve kuşaklarında da bulunmaktadır.

Resimde kullanılan çizgiler pürüzsüz, net, çapaksız ve nüasnlı şekildedir. Bu da çizginin çok iyi kalitede olduğunu göstermektedir. Figürlerin beden ölçüsüne bakıldığında da 1/7 oranında olduğu görülmektedir. Bu durum da 17. Yüzyıl Safevi resminin özellikleri arasındadır. Figürlerin yüz ifadelerinin gerçekçi konumda olması da bu savı desteklemektedir. Figürlerdeki işçilik kalitesi bulut ve alevlerde görülmemektedir. Bunlara yapılan fırça hareketleri kalın ve acemicedir.

Resim 121: Metropolitan Museum of Art – 67.266.7.7v

Katalog Numarası		A-29
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	67.266.7.7v
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Metropolitan Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	15,5 x 10,1 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Koçu yakalayan adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, orta alanda bulunan resim ile başlamaktadır. Resmin her iki yanında kitabe vardır. Bu alanın dışında krem rengi zeminli boş alan ile dışında gülkurusu zeminli ve içerisinde yazının bulunduğu kitabeli zencerek mevcuttur. Bu kısımda talik ile yazılmış Câmî'nin Heft Evreng kitabının Hırednâme-i İskenderî kısmından beyitler bulunmaktadır. Kitabeli zencereğin dış kısmında altın, turuncu, altın, açık yeşil ve altın iplik ile siyah ile eflatun renginde cedvel yapılmıştır. Eserin dış kısmında ise, hatayi grubu motiflerinden oluşan altın ile yapılmış halkar vardır.

Resimde erkek ile koç figürü mevcuttur. Koçu kalça ve sırt bölümünden yakalamış tutmaya çalışan bir erkek figürü görülmektedir. Koğun sakal ve göğüs bölgesi ile kuyruk kısmında tüylerin olduğu tahrirler haricinde kalan bölüm nüanslı tahrirler ile tamamlanmıştır. Erkek figürü ise, dinamik ve hareketli görünmekle birlikte başında ve belinde kıvrımlı ve katmanlı kumaş görünmektedir. Kumaşların bitim noktalarında nüanslı ve noktalı hareketler bulunmaktadır. Başlığı kafasının alt kısmından boynuna doğru sarkan bir kumaş bölümü vardır. Üst kıyafeti önden bele kadar düğmelidir.

Eserde figürler haricinde erkek figürünün arkasında kesilmiş bir ağaç kovuğu ile küçük yapraksız bir ağaç bulunmaktadır. Ağacın üst kısmında içleri kâğıt zeminli ve dış kısmında hafif gölgelendirmelerin olduğu bulutlar vardır.

Değerlendirme:

Eserde erkek figürünün baş ve gövde oranına baktığımızda 1/7 oranındadır. Ayrıca başındaki başlık ve belindeki kemerin kıvrımlı ve katmanlı olması eserin 17. Yüzyılda yapıldığını göstermektedir.

Resimdeki tahrirler siyah renkte, net, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslı olup, çizgileri çok iyi kalitededir. Ayrıca arka alandaki bulutların hafif renklendirmesi de 17. Yüzyıla işaret etmektedir.

Genel olarak figürdeki kumaş kıvrımları, nüansların çok olması, bulut motifinin kullanımındaki detaylar, figürün baş-gövde oranı gibi özelliklere bakıldığında eser 17. Yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Ayrıca erkek figürünün kumaş kıvrımlarının bitiş noktalarındaki nüanslar Rızâ-yi Abbâsî'nin tarzına benzediğinden eserin ona ait olma ihtimali mevcuttur.

Resim 122: British Museum – 1920,0917,0.279.1

Katalog Numarası		A-30
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.279.1
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	9,90 x 8,30
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Katırı çeken adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim formunda olup çevresinde altın iplik bulunmaktadır. Resimde erkek figürünün başında kıvrımlı başlığın küçük kavuğu görülmektedir. Belinde kırmızı renkte önden düğümlü, kıvrımlı ve katmanlı kuşak vardır. Kıyafetinin etekleri kuşağa doğru kıvrılmıştır. Her iki eliyle önündeki katırın kuyruğunu çekmektedir.

Katır ön ayaklarını kıvrırmış ve başını yere doğru eğmiştir. Sırtındaki semeri kırmızı tahrirli ve karın kısmından kayışlıdır. Resim arka kısımda kayalık alanın üzerinede küçük yapraklı ağaç görülmektedir. Resmin muhtelif yerlerinde çeşitli ot kümeleri ile kayalık alanlar bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün başındaki başlık ile belindeki kuşak Şah I. Abbas dönemi sonrasında kullanılan başlık ve kuşak çeşitlerindendir. Resimde baş-gövde oranı bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Resimdeki tahrirler genel olarak siyah, bazı noktalarda kırmızıdır. Ayrıca çizgiler net, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslı olduğundan tahrirler çok iyi kalitededir. Sonuç olarak bu özellikler ile ağaç ve kayaların kullanım ve uygulama şekillerine bakıldığında eser 17. Yüzyılın başına tarihlenmektedir.

Resim 123: National Museum of Iran – 4614

Katalog Numarası		A-31
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	4614
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	National Museum of Iran
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl başı
	Boyutları	--
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Kâse tutan genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim şeklinde olup, uzun kenarlarında farklı bir renkte kâğıt ile genişletilmiş ve etrafına kenarsuyu yapılmıştır. Resim ile koltuklar arasında sırası ile altın, lacivert ve altın iplik bulunmaktadır. Açık turuncu renkteki koltuk üzerinde altın ile bezeme yapılmıştır. Aynı cedvel koltuk ile kenarsuyu arasındada görülmektedir. Kenarsuyunda ise, yeşil renk üzerine de altın ile halkar yapılmıştır.

Resimde ayakta duran erkek figürü sağ elinde altın kâse tutmaktadır. Başında geniş kıvrımlı ve katmanlı başlık bulunmaktadır. Saçından bir perçemi örgülü şekilde yanağından aşağı sarmaktadır. Kürklü yakalı olan dış giysisine sarılmıştır. Belinde kırmızı ve siyah renkli kuşağı önden düğümlüdür. İç giysisi koyu sarı renkte ve ayaklarına kadar sarmaktadır.

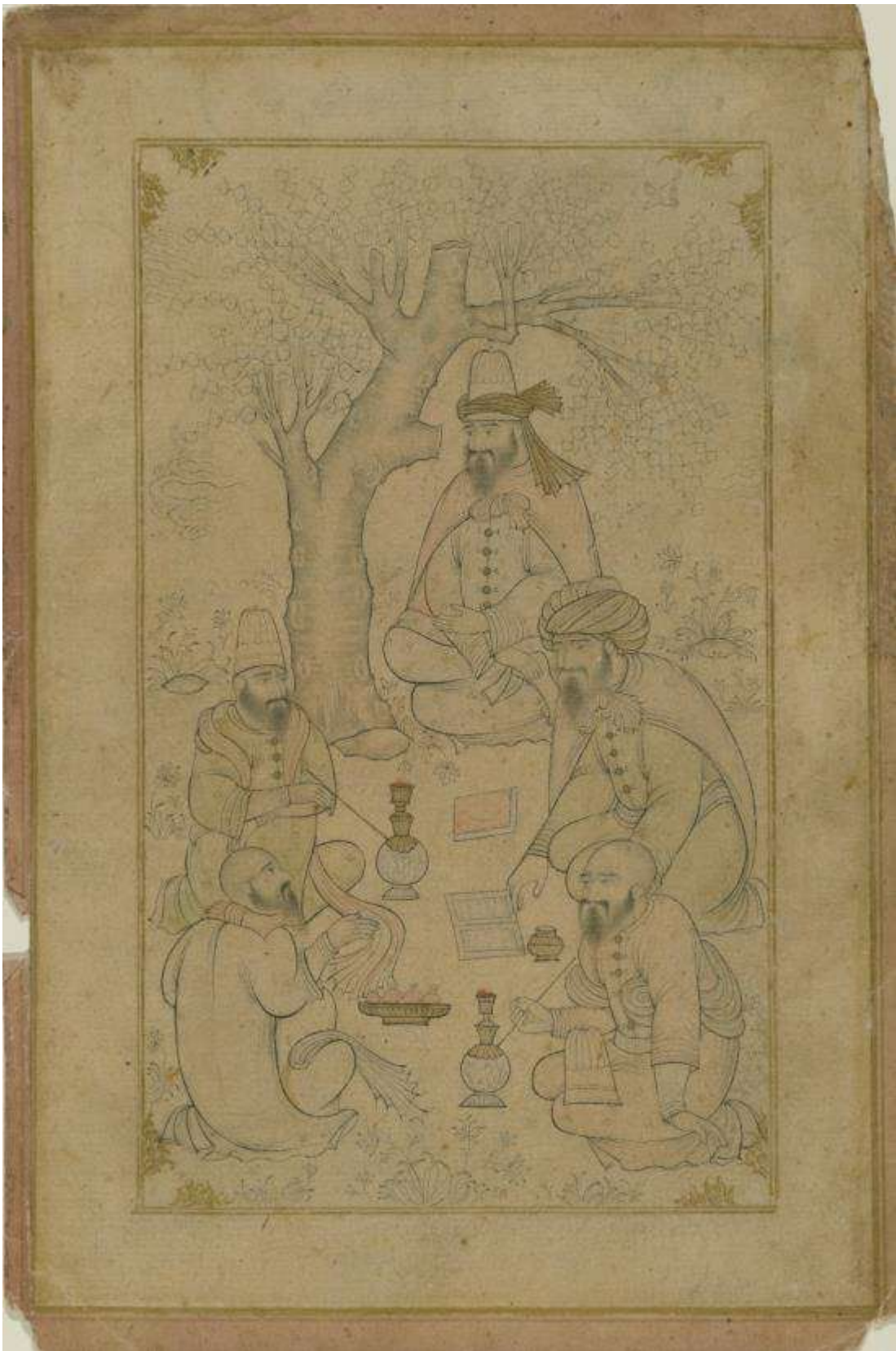
Figürün ön kısmında ayakucunda taş ve ot kümesi vardır. Ayrıca üst kısımda figürün arkasında kalacak şekilde bulut öbekleri bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde figürün başlığına bakıldığında Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlayan başlıklardan vardır. Özellikle kıvrımlı oluşu ve başın ebadından büyük ve genişçe oluşu dikkat çekmektedir. Bel kısmında bulunan kemeri de kıvrımlı ve katmanlı olup, önden genişçe düğümlüdür. Ayrıca baş ve beden oranına bakıldığında

1/7 oranında olduğu gör÷lmektedir. Figürün duruş açısına dikey olarak bakıldığında öne doğru eğilmiş, yatay pozisyonda olması da dönemde gör÷len özelliklerdendir. Bu durumda değerlendirildiğinde eser 17. Yüzyılın başına tarihlenmektedir.

Resimde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslı şekildedir. Çizgiler çoğunlukla siyah, kemer kısmında kırmızı ile tahrirlenmiştir. Genel olarak çizgilere bakıldığında çok iyi katede olduğu gör÷lmektedir. Ayrıca kullanılan ot kümesi figürün önüne geçmemek amacıyla hafif şekilde sulu mürekkep kullanılarak yapılmıştır.

Resim 124: Brooklyn Museum— 35.1522

Katalog Numarası		A-32
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	35.1522
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Brooklyn Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	24,1 x 16,2 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Dervişlerin toplantısı
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Eser murakkaya yapıştırılmış tek yaprak resimden oluşmaktadır. Resmin çevresine tahrirsiz altın iplik yapılmıştır. Ayrıca dış kısımda da murakka ile arasındaki bölümde altın kuzu bulunmaktadır.

Resimde beş adet erkek figürü vardır. Üst kısımda ortada oturan figürün başında altın kumaş bağlanmış yüksek kavuğu görülmektedir. İç giysisi uzun kollu, bele kadar altın düğmeli ve üzeri altın noktalar ile bezemenmiştir. Sırtında omuzlarını kapatan ve önden düğümlü bir giysisi mevcuttur. Bu figürün sağında hafif öne doğru eğilmiş figürün başında kıvrımlı ve katmanlı bir sarık vardır. İç giysisi önden altın düğmeleri bele kadar uzanmaktadır. Belinde bir kuşağı ile sırtında omuzlarını kapatan ve önden düğmeli kıyafeti görülmektedir. Önünde yerde duran kitap ve hokkaya doğru eğilmiş karşısındaki kişiye bir şey anlatma görünümündedir. Kitaba bakan figürün altında beşinde başlığı olmayan kel bir erkek figürü vardır. Başlığı oturduğu dizinin üzerindedir. Belinde kuşak bulunan figürün sırtından koltuk altına uzanan bir kumaş parçası görünmektedir. Önündeki nargilenin marpucu sağ elinde olma figür karşısındaki kişiyi dinlemektedir. Bu figürün karşısındaki figür sırtı dönük kitap okuyan kişiye bakmaktadır. Boynunda ve dizinde kıvrımlı ve katmanlı kumaşlar görünmektedir. Sağ eli havada karşısındaki kişiye birşeyler anlatmaktadır. Ayrıca önünde altın kâse içerisinde nar meyveleri görülmektedir. Bu figürün üst kısmında kitaba eğilen figüre bakan figürün başında uzunca bir kavuk vardır. Giysisi

önden altın düğmeli ve sırtında şal benzeri bir kumaş parçası omuzlarından önüne doğru dökülmektedir. Önünde duran nargilenin marpucunu sağ eli ile tutmaktadır.

Resmin üst kısmında irice bir ağaç mevcuttur. Ağacın gövdesi hafif tonda renklendirilmiş yaprakları da daire forma yakındır. Ayrıca ağacın üst kısmında bir adet kuş figürü bulunmaktadır. Resmin muhtelif yerlerinde sadece tahrirli ot kümeleri ve taşlar bulunmaktadır. Resmin bazı bölümlerinde muhtelif bölgelerde detaysız bulutlar bulunmaktadır. Resmin dışındaki cedvellerin köşe kısımlarında altın ile yapılmış motif detayları görülmektedir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan figürlerin kavukları Şah I. Abbas sonrası görülmeye başlanan başlık çeşitlerindendir. Ayrıca diğer kişilerin kıyafetleri de aynı dönemi 17. Yüzyılı işaret etmektedir. Resimde kullanılan çizgiler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Çizgiler çok iyi kalitededir.

Resimde bulunan doğa unsurları, dönemin tasarım anlayışına uygun olarak betimlenmiştir. Eserde imza bulunmasa da tahrirlerin ve işçiliğin kalitesine bakıldığında tanınmış bir sanatkârın elinden çıktığı muhakkaktır.

Resim 125: Hermitage Museum – VP-731

Katalog Numarası		A-33
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	VP-731
	Bulunduğu Ülke	Rusya Federasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Hermitage Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep tahrirli kalem-i siyahî
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	18,8 x 12,3 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Ayakta duran genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim formundadır. Orta alanda resim ve kenarında kenar suyu bulunmaktadır. Eser müze bünyesindeki Polovtsov albümünün bir yaprağıdır. Resim alanının alt ve üst kısımlarında boşluklar mevcuttur. Resim ile kenarsuyundan oluşan eserde cedvel kısmında iki adet siyah ve bir adet lacivert kuzu vardır.

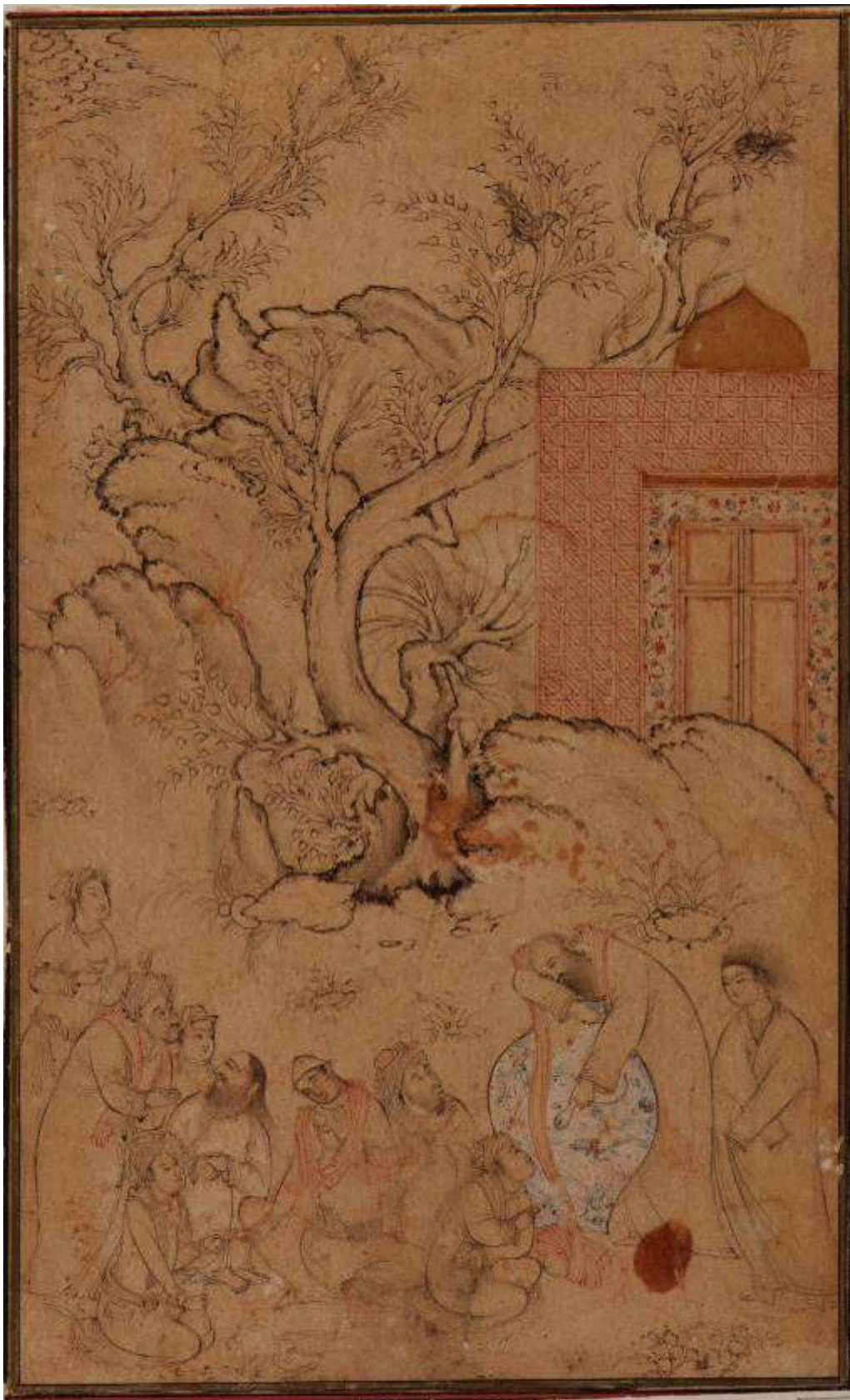
Resimde orta alanda elinde kamış kalem benzeri bir malzeme tutan erkek figürü vardır. Figürün başında Özbek başlığı beyaz foyalı, siyah tahrirlidir. Yüzünde kaşları ortadan birleşik, gözleri çekik, hafif kavisli burun ve küçük ağzı vardır. Saçları siyah renkte kıvrıkcık şeklinde boyun kısmından aşağı dalgalanmaktadır. İç giysisi beyaz, dış giysisi ise, hafif sarı tonda ve uzun kolludur. Önden bele kadar düğmeleri olan kıyafet, ayaklarına kadar uzanmaktadır. Belinde katmanlı ve kıvrımlı irice kuşağı bulunmaktadır.

Erkek figürünün arka kısmında gövdesinde siyah noktalımlar olan yapraklı ağaç vardır. Ayrıca resimde muhtelif yerlerde ot kümeleri ve kaya formları mevcuttur. Üstte sol kısımda ise bazı bölümleri beyaz ve siyah tahrirli bulut kümesi bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserdeki figürün başlığı Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca belindeki kuşağın kalın, kıvrımlı şekilde olması ve önden irice düğümlü olması da eserin 17. Yüzyılda yapıldığını göstermektedir.

Resimdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslı şekilde üst düzeyde işçilikle yapılmıştır. Bu sebeple yapılan tahrirler çok iyi kalitededir. Figürün baş-gövde orantısına bakıldığında dönemin özelliklerinden olan 1/7 oranındadır. Kuşağındaki kumaşın bitim noktasında yapılmış olan nüanslı fırça hareketleri Rızâ-yi Abbâsî'nin üslup özelliğidir. Bu sebeple eserin Rızâ-yi Abbâsî'ye ait olma ihtimali mevcuttur.

Resim 126: Freer Gallery of Art – F1940.18

Katalog Numarası		A-34
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	F1940.18
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Freer Gallery of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	15,9 x 9,6 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahve
	Konusu	Dağdaki sohbet
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser sadece resimden müteşekkil tek sayfadır. Çevresinde altın, siyah ve kırmızı renkte ipliklerden oluşan cedvelinin bazı bölümleri eksiktir. Resimde ön alanda 10 adet figür bulunmaktadır. Figürlerden 4'ü ayakta, diğerleri oturur vaziyettedir. Ayakta duran figürlerden biri önünde duran, beyaz renkte, üzeri mavi ve kırmızı renkte doğa tasvirleri ile bezenmiş küpe sarılmış şekilde ayaktadır. Sol elinde beyaz renkte yılanı benzer bir uzantı vardır. Başında bulunması gereken kırmızı renkteki başık açılmış ve bir kısmı boynundan aşağı sarkan sarı küpün önüne doğru düşmüştür. Hemen yanında ayakta duran figürün başında tüylü bir başlık vardır ve sırtına giydiği kıyafetinin kollarının uzunluğundan elleri görünmemektedir.

Küpün önünde yere oturmuş iki figür küpe sarılmış erkeğe doğru bakmaktadır. Bu figürlerin arkasındaki iki figür ise, tam ters yöne bakmaktadır. Resimdeki diğer figürlerin arasında oturan figürlerden birinin kıyafetinin zemininde hafif beyaz renk bulunmaktadır. Sarı olmayan bu figür küpün ters tarafına doğru bakmaktadır.

Figürlerin üst kısmında kayalık zeminden çıkan iri bir ağaç vardır. Ağacın üzerinde üç adet kuş birbirine dönüktür. Ağacın önünde ise mimari bir yapı bulunmaktadır. Yapının altın renkte kubbesi ile dış yüzeyinde kırmızı renkte tahrirlerden oluşan çini benzeri bir kaplama mevcuttur. Orta alandaki kapının etrafı da beyaz zemin üzerine çift iplik kırmızı ve mavi renkte negatif motifleri ile

bezenmiştir. Resmin sol üst kısmında kayalıklardan çıkan bir ağaç ile küçük ebatlı bulut motifi görünmektedir.

Değerlendirme:

Eserde zamanın verdiği tahribattan mütevellit bazı bölümlerinde kahverengi lekeler oluşmuştur. Özellikle vazoya sarılan derviş ile ağacın topraktan çıktığı bölümdeki lekeler oldukça belirgindir.

Resmin tarihlendirmesi açısından baktığımızda figürlerin başlıkları Şah I.Abbas döneminde görülmektedir. Figürlerin arasında en solda olan kişinin başın arkasına sarkık başlığı, orta alanda oturan takke görünümlü başlık ve sağ kısımda ayakta duran figürün tüylü başlığı bu dönem başlıklarına örnektir. Bu sebeple eserin tarihini 17. Yüzyıla tarihlendirebiliriz. Figürlerin baş-gövde oranına bakıldığında da yine aynı dönemin özelliği olan 1/7 oranını görmekteyiz.

Tüm resimde yapılan tahrirler çoğunlukla siyah ile mimari yapıda ve dervişlerin başlıklarında ise, kırmızı renk tahrir tercih edilmiştir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız, hafif tonda ve nüanslıdır. Resimde kullanılan çizgileri iyi kalite sınıflandırabiliriz.

Resim 127: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0402

Katalog Numarası		A-35
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0402
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	10,7 x 9 cm
	Kâğıt Rengi	Kahverengi
	Konusu	Doğa tasviri
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

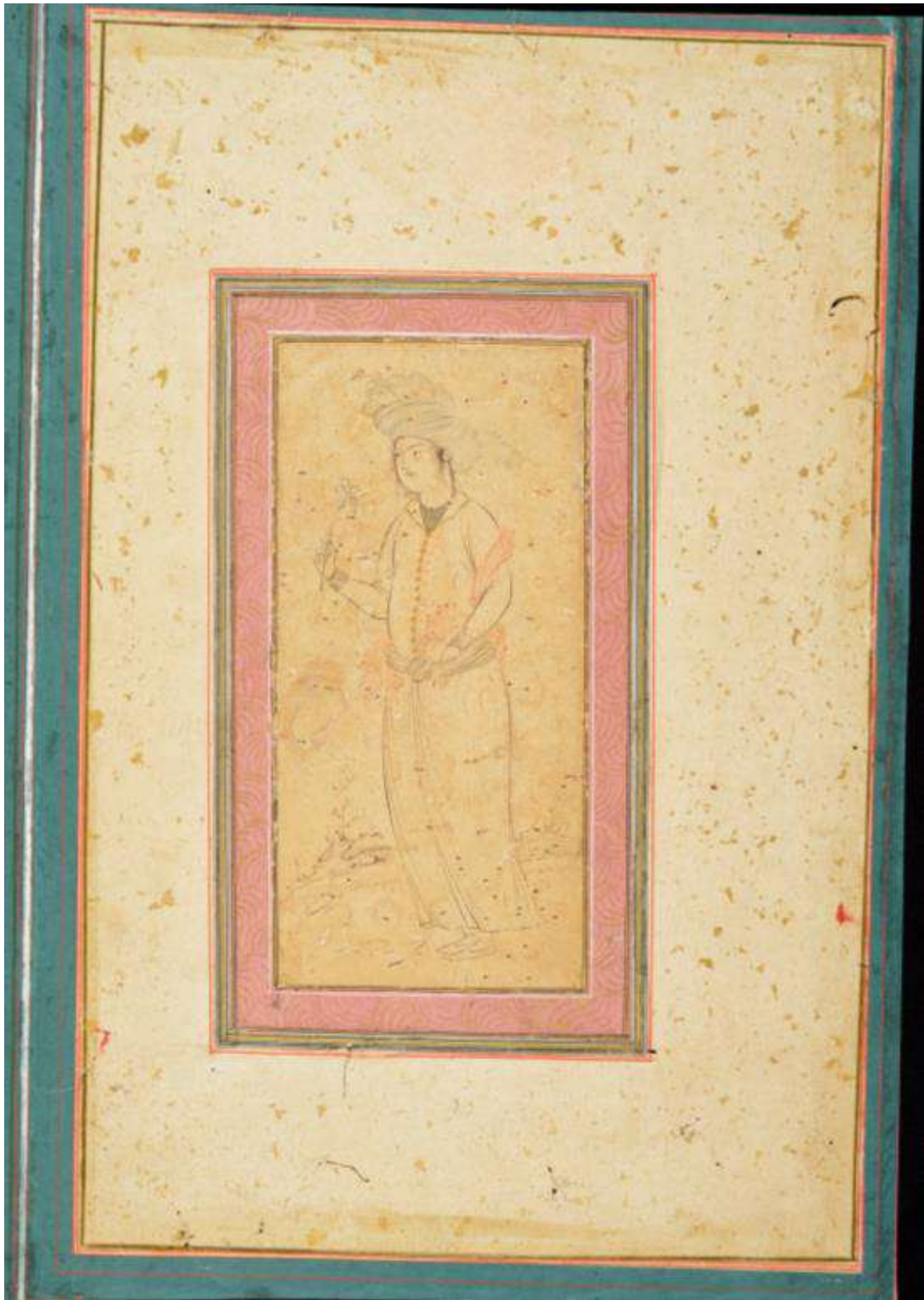
Eser kahverengi tonda olup tek yaprak şeklinde yapılmıştır. Sayfa ortadan yatay bir şekilde katlanmıştır. Bu da yıpranmaya ve o bölgedeki resimde deformasyona sebebiyet vermiştir.

Resmin alt kısmında siyah renkte tonlama ve tarama yapılmış kayalar bulunmaktadır. Kayaların arasından iki adet ağaç çıkmaktadır. Soldaki büyük ağacın kıvrımlarında açık renk ve koyu renkte siyah mürekkep ile tahrirler yapılmıştır. Dalların uç kısımlarında nüanslı tahrirler ile yapraklar vardır. Ağacın orta noktasında yapraksız dala konmuş ve öter vaziyette bir kuş vardır. Sayfanın sağ ve sol kısımlarında bulut kümeleri bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eser tek sayfa olup kenarlarından çok düzgün kesilmiştir. Bu durum yazmanın çevresinde farklı öğeler olduğu ve başka bir resmin parçası olduğu izlenimini vermektedir. Boyutları açısından da bakıldığında bu küçüklükte tek yaprak resmin çok olmaması bu durumu desteklemektedir. Ayrıca resimde özellikle ağacın üst kısmının ve bulutların devam etmesi, kesilmiş olması da değerlendirmenin geçerli olabileceğini göstermektedir.

Resimdeki tahrirlere bakıldığında pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Özellikle kayalarda Çin resim sanatının etkileri görülmektedir. Resimde bazı alanlarda yapılan gölgelendirmeler boyutlandırma açısından faydalı olmuştur. Sonuç olarak tahrirleri çok iyi kalitededir.

Resim 128: Los Angeles County Museum of Art - M.73.5.562

Katalog Numarası		A-36
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	M.73.5.562
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Los Angeles County Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	18,1 x 8,89 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Çiçek tutan genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, birkaç çeşit kâğıdın bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Resmin olduğu kısımda nohudî renkte kâğıt vardır. Arasuyu yerine kullanılan bölümdeki kâğıt ise pembe renktir. Dıştaki kâğıt ise, açık krem renktedir. Eserin en dışındaki muhtemelen albüme bitişik olan kâğıtta mavi renktedir. Kâğıtların birleşim noktaları cedveller ile kapatılmıştır. Resim ile arasuyunun cedveli altın iplik ile beyaz kuzudan oluşur. Arasuyu ile açık krem kâğıdın cedveli ise, içten dışa doğru altın, açık yeşil, altın ve açık yeşil iplik ile turuncu kuzudan müteşekkildir. Açık krem renk ile mavi kâğıdın birleşimi de altın iplik ile 3 adet turuncu kuzu ile yapılmıştır. Pembe arasuyuna altın ile dalga etkisi yapılmıştır. Krem renkteki kâğıdın üzeri zer-efşanlıdır.

Resimde, ayakta duran bir gencç, sağ elinde çiçek tutar şekildedir. Resmin tamamında mürekkepli kalem-i siyahi tekniği kullanılmıştır. Gencin başlığı kıvrımlı ve kafasına göre çok büyük bir başlıktır. Açık gri mürekkep ile nüanslı tahrirler yapılmıştır. Sarığın uç kısmına küçük bir çiçek eklenmiştir. Gencin yüz kısmı yuvarlak çehreli ince ve çekik gözlü olup zülüfleri yanaklarından aşağı sarmaktadır.

Genç figürün iç kıyafeti açık kahverengi üzerine mavi çizgili olup yaka kısmından görünmektedir. Dış giysisi uzun kollu olup yakasından bele kadar altın düğmelerden oluşur. Kıvrılan yaka kısımlarında altın noktacıklar vardır. Bu noktalar ile düğmelerin üzerine iğne perdah yapılmıştır. Figürün belindeki kuşak orta

noktadan düğümlü, kıvrımlıdır. Bir ucu belindeki kuşakta diğer ucu arka kısmından dolanarak sol kolunun altına giren farklı bir kumaş kırmızı nüanslı tahrirler ile yapılmıştır. Etekleri ayak bileklerine kadar inmektedir. Alt kısımdan çorabının bir kısmı ile ayakkabısı görünmektedir. Elinde tuttuğu çiçeğin ince uzun bir dalı ve küçük beyaz çiçekleri vardır.

Resmin alt kısımlarına birkaç kaya ve kurumuş ağaç dalı vardır. Bu öğeler sulandırılmış mürekkep ile yapılmıştır. Eserdeki resmin birçok noktasında böcek yeniği mevcuttur.

Değerlendirme:

Eser, mavi kâğıttan anlaşıldığı üzere bir albüm sayfasıdır. Bu albüm sayfasının hazırlanması sırasında çok titizlenilmediği bellidir. Çünkü resim yapıştırıldığı açık krem kâğıda yamuk yapıştırılmıştır. Üst kısmı sola alt kısmı da sağa dönüktür.

Resimdeki gencin başlığı Özbek başlığı da denen başa oranla çok büyük kıvrımlı ve katlı bir kumaştan oluşur. Bu başlık özellikle Şah I. Abbas devrinde kızılbaşların yönetimden el çektilmesi sonrası 17. Yüzyılın ikinci yarısında kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca figürün baş vücut oranına bakıldığında 1/7 oranında olması da Safevî dönemi 17. Yüzyıl resminin özelliklerindendir. Genç erkek figürünün ayaklarının baş düzleminin gerisinde olması, yani öne doğru eğilmiş şekilde tasvir edilmesi de 17. Yüzyıl ortası ve sonrasında tercih edilmektedir.

Resmin arka planındaki yapılan taş ve kaya formlarındaki mürekkeplerin sulu şekilde kullanılması, arka fondaki görsellerin resmin önüne geçmesinin önlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Tahrirler açısından değerlendirdiğimizde çizgiler pürüzsüz, çapaksız, hafif tonda ve ustaca yapılmıştır. Eserde oluşan tahribat vesilesiyle tahrirler bazı noktalarda silinmiş ya da tahrip olmuştur. Çizgilerde kahverengi mürekkep yanında kırmızı da kullanılmıştır. Sonuç olarak tahrirlerin kalitesi çok iyi derecededir.

Eserde kumaş bitimlerindeki nüanslara baktığımızda Rızâ-yi Abbâsî'nin çok kullandığı detaylardır. Bu sebeple eserin ona iat olma ihtimali mevcuttur.

Resim 129: Reza Abbasi Museum – 637

Katalog Numarası		A-37
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	637
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Reza Abbasi Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	--
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formunda yapılmış ve etrafına altın iplik çekilmiştir. Resimde orta alanda oturan genç erkek figürü bulunmaktadır. Erkeğin başlığı kıvrımlı, katmanlı ve iri formdadır. Arka kısmında bulunan püskülleri belirgindir. Başlığın altından yanaklarına zülüfler dökülmektedir. İç kıyafeti sağ kol altına doğru uzanmaktadır. Dış giysisi önden bele kadar altın düğmelidir. Belindeki kuşağı önden düğmeli, kıvrımlı ve katmanlıdır.

Figürün dizlerinin önünde birkaç meyve ile muhtelif yerlerde ot kümeleri, kayalık ve taşlar bulunmaktadır. Resmin üst kısmında hafif tonlamaların yapıldığı bulut öbekleri mevcuttur.

Değerlendirme:

Eserde bulunan figürün başlığı Şah I.Abbas devrinde görülen çeşitlerdendir. Başlık figürün başından büyüktür ve buda onun özelliğidir. Başlıktaki kıvrımların benzeri beldeki kuşakta da görülmektedir. Önden kalınca düğümlü kuşağın bitim noktasındaki nokta ve nüans hareketleri Rızâ-yi Abbâsî'nin çok sıklıkla yaptığı hareketlerdir. Fırça hareketi ve kalite de çok iyi kalitededir. Çizgiler pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Bu noktalardan yola çıkarak eserin ona ait olduğu düşünülebilir.

Resimdeki figürün baş ve gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Özellikle üst bedenin büyüklüğü dönemde yapılan örneklerdeki gibi uzundur. Kumaş kıvrımlarındaki taramalar, kayalık bölgelerdeki ve bulutlardaki gölgelendirmeler de dönemde kullanılan detaylardır. Bu sebeple eser 17. Yüzyıla tarihlenmektedir. Özellikle sanatkârın Rızâ-yi Abbâsî olduğu düşünülürse yüzyılın başı ve ortasına aittir.

Resim 130: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-38
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl başı
	Boyutları	17,5 x 11,1
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan erkek
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim olarak yapılmış ve murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin kenar kısmında altın cedvel bulunmaktadır.

Resimde oturan bir erkek figürünün sağ elinde altın sürahi ile sol elinde yine altın bir kâse bulunmaktadır. Başındaki başlığı dağınık iç içe geçmeli başlık türündendir. Benzer kıvrımlar belindeki kuşağında da görülür ve zeminine açık renkte mavi bir renk sürülmüştür. Figürün uzun kollu dış giysisinin yaka kısmında mavi renkte bir yakalık vardır. Ayrıca figürün oturduğu minder açık kırmızı ile renklendirilmiştir.

Erkek figürünün arka kısmında gövdesi hafif renklendirilmiş ve yaprakları açık sarı ve açık mavi ile tonlandırılmış ağaç figürü bulunmaktadır. Bu ağacın haricinde arka arkaya sıralanmış dört adet servi ağacı da mevcuttur. Gökyüzünde geniş bir alanda bulut öbeği ile bulutların arasında küçük bir kuş figürü görünmektedir. Resimde bulutun olduğu köşe haricindeki diğer köşeler, altınla negatif hatayi grubu motifler ile bezenmiştir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan erkek figürünün başlığına bakıldığında 17. Yüzyılda Şah I. Abbas devrinde kullanılmaya başlanan başlık çeşitlerindendir. Ayrıca benzer bir

durum belindeki kuşak için de geçerlidir. Kuşağın kıvrımlı, katmanlı ve düğümlü olması yine aynı dönemin özelliklerindendir. Figür her ne kadar oturur pozisyonda olsa da baş-beden oranısı açısından 1/7 oranında olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum da resmin aynı döneme ait olduğunu göstermektedir.

Resimde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Resimde çoğunlukla siyah mürekkep kullanılmış ayrıca figürde iç kısımlarda siyahın yanında beyaz tahrirlerde yapılmıştır. Doğa unsurlarına bakıldığında da aynı tahrirleme devam etmiştir.

Resim 131: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165

Katalog Numarası		A-39
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	14,9 x 8,6
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ağaç altında mola veren adamlar
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Resim tek yaprak resim formunda yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin kenarındaki cedvelde sırası ile altın, turuncu ve altın iplik yapılmıştır.

Resimde iki adet oturan erkek figürü bulunmaktadır. Figürlerden sağda olan irice bir yastığa dayanmıştır. Başındaki başlığını çıkarmış ve siyah-beyaz renkte takkesi görünmektedir. Kıvrımlı ve katmanlı başlığını dizine dayamıştır. Başlıkta beyaz renkli detaylar ile siyah bir tüy görünmektedir. Kıyafeti önden bele kadar düğmelidir. Belinde beyaz detayları olan kıvrımlı ve katmanlı kuşağı önden düğümlüdür. Sağ eliyle altın detaylı mendil tutan adamın sol elinde de elma benzeri meyve tutmaktadır. Karın kısmından biraz kilolu olan adamın yaslandığı yastıkta altın noktalar ile oluşturulmuş çiçekler göze çarpmaktadır.

Resimde diğer figürün başında beyaz detayları olan kıvrımlı ve katmanlı genişçe başlığın ucunda iki siyah tüy tutturulmuştur. Açık mavi renkte iç kıyafeti olma figürün dış kıyafeti ise, hafif tonda sarımsı yeşildir. Kıyafet önden bele kadar beyaz düğmeli ve belinde önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı kuşak görülmektedir. Diz çökmüş figürün sağ elinde boynu uzun altın bir şişe, sağ elinde ise beyaz muhtemelen porselen tabake görülmektedir.

Başlığı başında takılı genç erkek figürünün arka kısmında açık tonda sarı yapraklı, beyaz çiçekli ağaç bulunur. Ağacın dip kısmında kayalar ve çiçek öbekleri görülmektedir. Resmin muhtelif yerlerinde de benzer çiçek öbekleri vardır.

Değerlendirme:

Resimdeki figürlerin kıyafetlerine baktığımızda Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlayan başlık, kemer ve kıyafet detayları görülmektedir. Ayrıca figürlerin baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranında olduğu anlaşılmaktadır. Doğa elemanlarını da göz önünde bulundurarak değerlendirdiğimizde eser 17. Yüzyılın başına tarihlenmektedir.

Eserde yapılmış olan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Genel olarak siyah renkte yapılan tahrirler, kayalarda eflatun olarak uygulanmıştır. Resimdeki tahrirlerin kalitesi çok iyi derecededir.

Resim 132: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165

Katalog Numarası		A-40
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
	Kalem-i Siyahî Çeşidi	Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	14,9 x 8,4
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağdaki piknik
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formunda yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Murakkanın cedveli altın ve sülyen renkte iplikten oluşmaktadır. Resimde iki erkek figür vardır. Bunlardan ayakta duran figür başını geriye doğru çevirmiş diğer figüre bakmaktadır. Başında kıvrımlı ve katmanlı genişçe başlığında beyaz renkte detaylar bulunmaktadır. Kıyafetinin ön kısmı bele kadar altın düğmelidir. Belinde önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı kuşağının detayları başlığı ile benzerdir. Elinde tuttuğu testide beyaz renkte detaylar olup işlemelidir.

Resimde yerde oturan diğerk erkek figürü ateşte çevirerek et pişirmektedir. Başındaki başlığı dağılmış saçları görünmektedir. İç giysisi beyaz üzerine çizgili, dış giysisi ise açık kahve tonlarında renklendirilmiştir. Kıyafetin ön kısmı bele kadar altın düğmelidir. Belindeki kuşağında başlığındaki gibi beyaz detaylar olup kıvrımlı ve katmanlı şekildedir. Sol dizini yukarı doğru kıvrımış, sağ ayağını da kıvrırarak üzerine oturmuştur. Kıyafetinin kat yerlerinden beyaz içliğı görölmektedir.

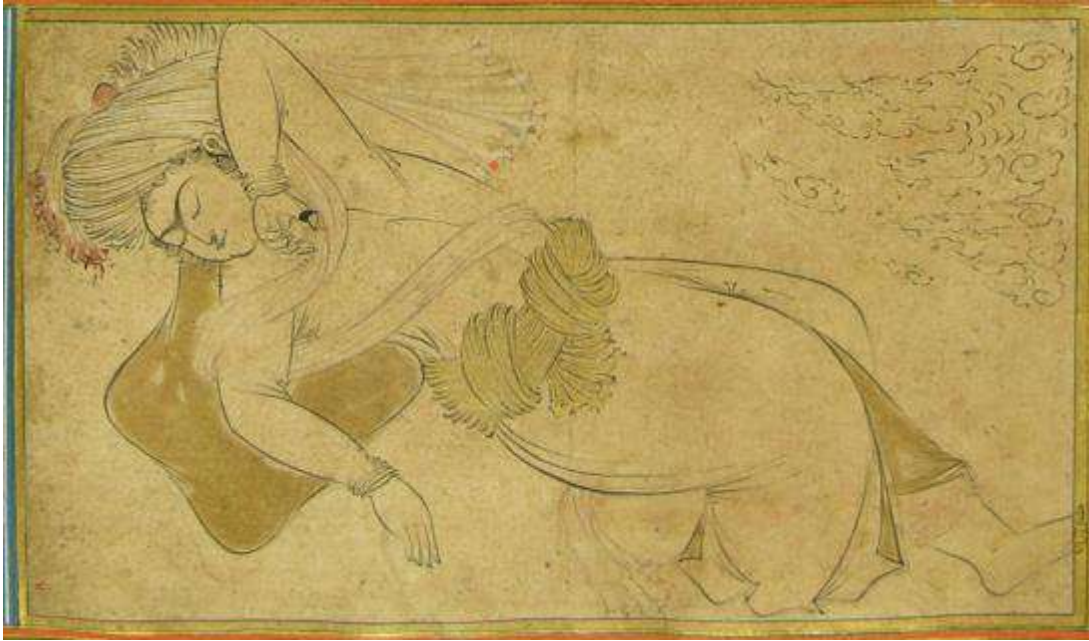
İki figür arasında altın bir tepside bir öbek kumaş yığını vardır. Ayrıca yan tarafında beyaz zemin üzerine süslemeli çini kase mevcuttur. Oturan figürün yan tarafında küçük bri su akıntısının kenarlarında kayalar ve küçük ot kümeleri görölmektedir.

Figürlerin arka kısmında tepelik alanın bazı bölümleri açık kahve, açık mor ve eflatun tonlarında renklendirilmiştir. Tepede yaprakları açık sarı, gövdesi açık kırmızı tonlarında renklendirilmiş bir ağaç ile renksiz top ağaç vardır. Top ağacın yanında bir süsen çiçeğı ile muhtelif bölgelerde taş ve ot kümeleri görölmektedir. Resmin sağ üst kenarında irice bir bulut öbeğı açık gri ve açık mavi tonlarında renklendirilmiştir.

Değerlendirme:

Resimde bulunan iki figürün başlık, kemer ve kıyafet detaylarında bakıldığında 17. Yüzyıl Şah I. Abbas döneminde görölen örneklerdendir. Özellikle başlık ve kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olması, başlığın kafalarından iri olması ve kuşağın önde irice düğümlü olması aynı dönemin tavrıdır. Kumaşların bitiş kısmındaki püskül benzeri detaylarına bakıldığında Rızâ-yi Abbâsî tarzındadır.

Ağaç ve ot kümeleri açısından da değerlendirildiğinde resim 17. Yüzyılın başına tarihlenmektedir. Resimde kullanılan tahrirler çoğunlukla siyah, kayalar ve tepelik gibi alanlarda ise, eflatun renktedir. Çizgiler pürüzsüz, kenkin, çapaksız ve nüanslı olup, çok iyi kalitededir.

Resim 133: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2146

Katalog Numarası		A-41
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2146
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	18,7 x 10,8
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Uyuyan adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim şeklinde yapılmış ve daha sonradan murakkaya yapıştırılmıştır. Resimde yastığa uzanmış ve uykuya dalmış erkek figürü görülmektedir. Figürün başında kıvrımlı ve katmanlı genişçe bir başlık bulunur. Başlığın içerisinden kırmızı külahı vardır. Başlıktan uzanan bir kumaş parçası boynundan, sağ kolunu çevreleyerek sol arka kısmına doğru uzanmaktadır. Figürün

belinde kalınca önden iki düğümlü kıvrımlı ve katmanlı altın kuşak görülmektedir. Uyuyan adamın yaslandığı yastık yeşilimsi sarı rengindedir. Resimde figür haricindeki alanda sağ üst bölümde bulut öbeği görülmektedir.

Değerlendirme:

Resimde figürün başlığı ve belindeki kemerin kıvrımlı ve katmanlı olması, özellikle kemerin önden irice düğümlü olması Şah I. Abbas devrinde sonra kullanılmaya başlanan kıyafet çeşitlerindendir. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Bu durumda eseri aynı döneme taerihlemektedir. Tahrirler çoğunlukla siyah, sarık kısmında ise pembe renktedir. Çizgiler pürüzsüz, keskin, çapaksız ve nüanslı olup çok iyi kalitededir. Tahrirlerin usta bir sanatkarın elinden çıktığı aşikardır.

Resim 134: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-42
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	26,3 x 19,3
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Uzanan genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resim tek yaprak şeklinde yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Yapıştıktan sonra etrafına altın iplik yapılmıştır. Orta alanda uzanmış ve yastığına yaslanmış bir genç figürü vardır. Figürün başında küçük altın bir başlık vardır. İç giysisi kareli, dış giysisi de sol koltuk altına doğru düğümlenmektedir. Ayrıca başındaki sarığı açılmış belinden sağ koluna doğru uzanmaktadır. Belinde altın

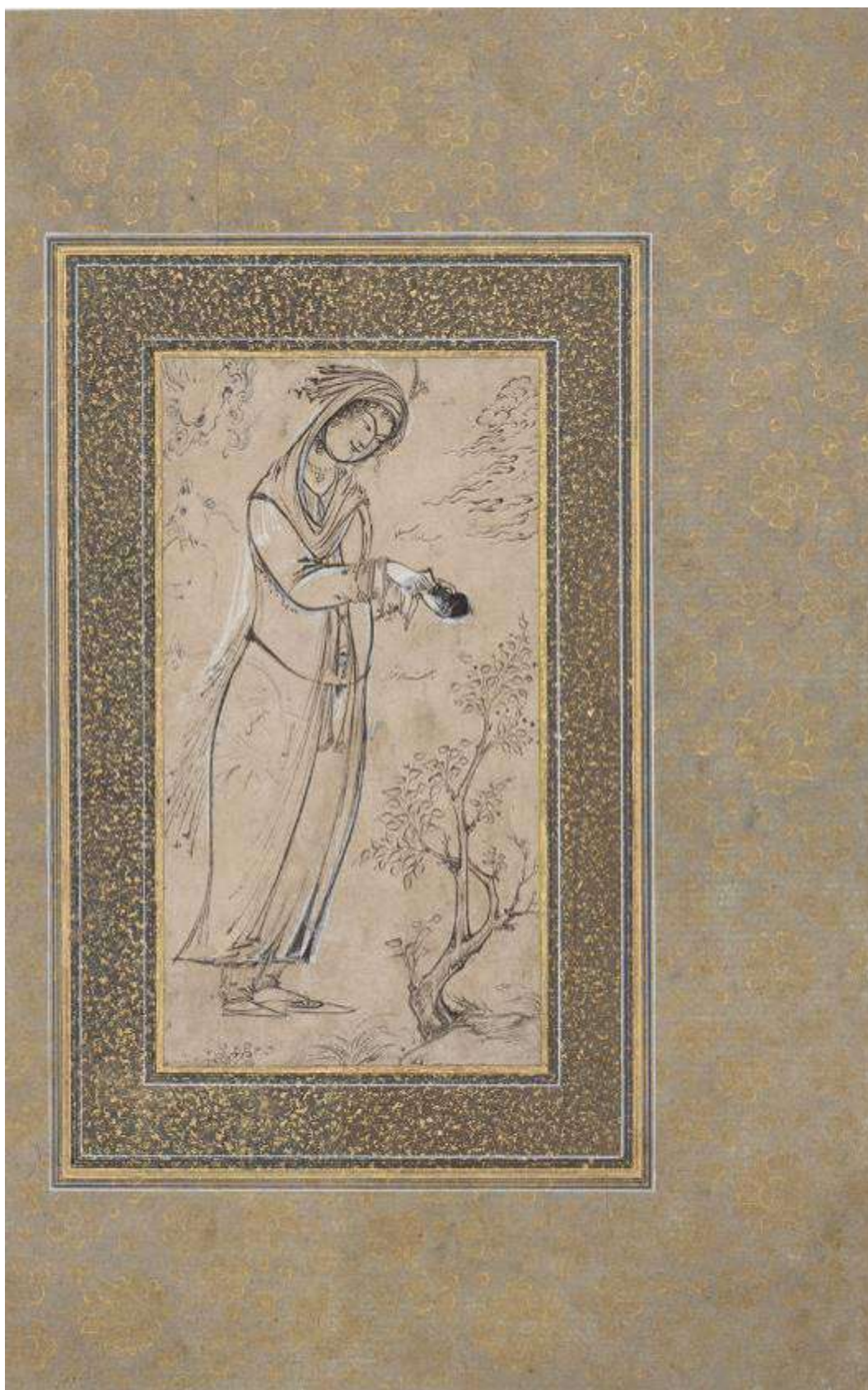
detayları olan kuşağı önden irice düğümlüdür. Sağ ayağını sol ayağının üzerine atmıştır. Figürün sağ elinde sürahi, sol elinde de kâse bulunmaktadır.

Figürün yaslandığı minder rumi ve hatayi grubu motifler ile bezelidir. Elindeki sürahi de bulut motifli süslemeler ile bezenmiştir. Figürün çevresinde elma, armut ve nar gibi meyveler muhtelif alanlara dağılmıştır.

Figürün ayağının alt kısmında irice bir kaya ve kayanın üzerinde yeşil ile renklendirilmiş yaprakları olan mavi bir süsen çiçeği görülmektedir. Kayanın alt kısmında “Velican” ismi yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde figürün belindeki düğümlü kuşak, 17. Yüzyılda Şah I. Abbas dönemindeki giyim detaylarındandır. Ayrıca figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranındadır. Resimde yapılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve nettir. Özellikle uzun hatlarda ustalıkla çizilmiş tahrirler görülmektedir. Çizgiler usta bir sanatkârın elinden çıkmış ve çok iyi kalitededir. Kıyafetinin detaylarındaki kıvrımlarının uygulama şeklini de değerlendirdiğimizde tarihlendirme 17. Yüzyılın başına aittir. Ayrıca yazılmış olan imzanın gerçekçiliği şüphelidir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde sonradan tahmini olarak yazılmış bu isimlerden Velican, eserin ait olduğu dönemde hayatta değildir.

Resim 135: Cabinet des Arts Graphique Geneve – 1971-0107-0069

Katalog Numarası		A-43
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0069
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	31,5 x 20 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Elinde kese olan kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde tek yaprak yapılmış olan tekyaparak resim murakkaya yapıştırılmış ve kenarında koyu kahverenkte arasuyu bulunmaktadır. Dış kısımda ise, kenarsuyu vardır. Arasuyuna zerefşan ile kenarsuyunda da altın ile hatayi grubu motifler kullanılarak halkar yapılmıştır. Resim ile arasuyunda arasına altın iplik ile beyaz kuzu bulunmaktadır. Arasuyu ile kenarsuyunun arasında ise, sırası ile beyaz ve mavi kuzu, altın iplik, lacivert ve beyaz kuzu mevcuttur.

Resimde ayakta duran ve elindeki kesenin içine elini sokan bir kadın figürü vardır. Kadının başındaki türbanın yaka kısmından dolanarak başının üzerinden sarmaktadır. Ayrıca başından bir tüy çıkmaktadır. Boynunda ise, kolyesi görülmektedir. Kadının üst kıyafeti önden bel kısmına kadar açık ve etekleri ayaklarına kadar uzanmaktadır. Figürün tamamı siyah tahrirlenmiş ve bazı bölümlerine beyaz ile foyalar atılmıştır.

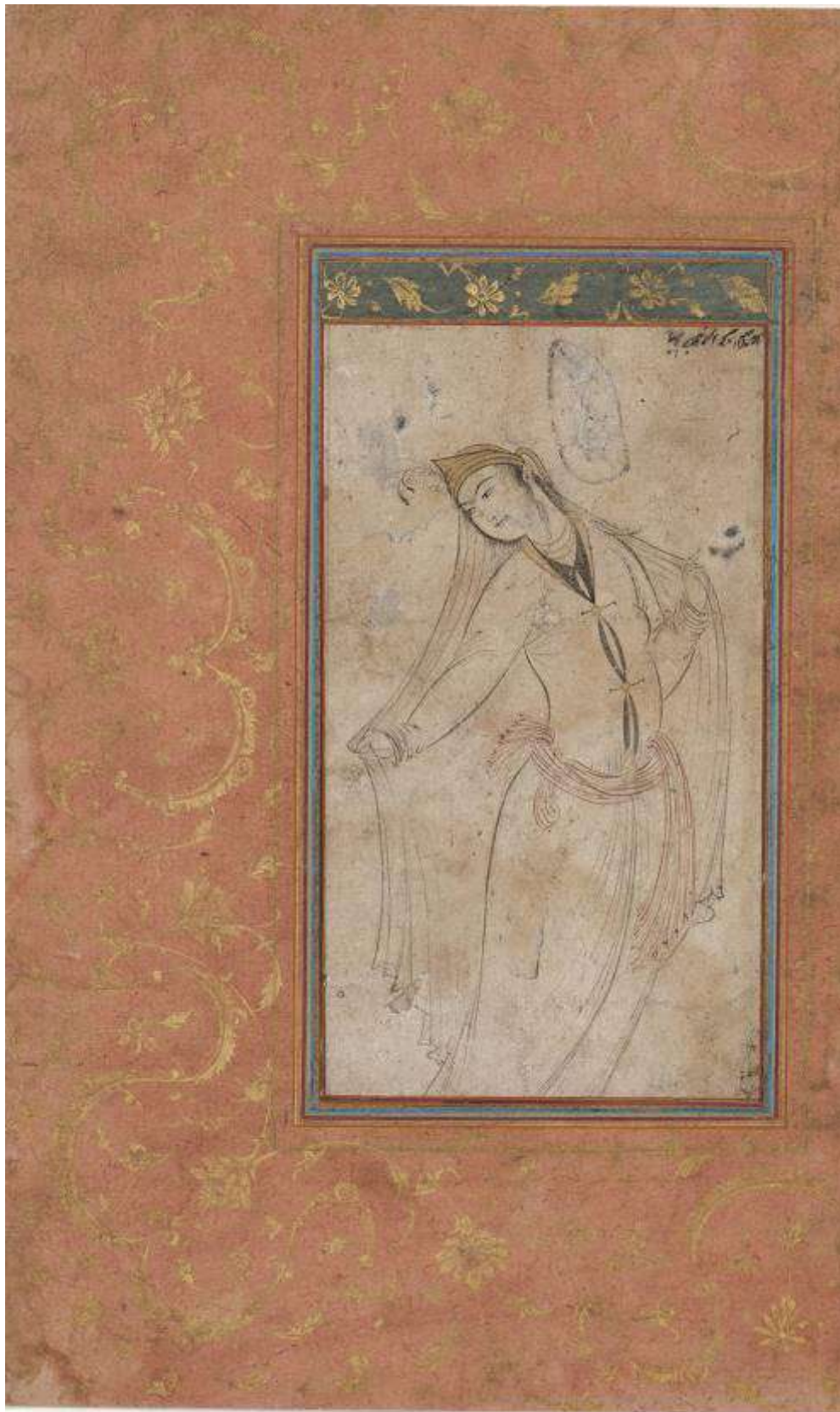
Figürün ön kısmında siyah ile tahrirlenmiş küçük bir ağaç bulunmaktadır. Ağacın gövdesinde siyah ile noktalama ve taramalar yapılmıştır. Resmin sağ üst kısmında ise, siyah tahrirli bulut kümesi vardır. Kadın figürünün arka kısmında ejder ile koyun benzeri bir hayvanın kafaları çizilmiştir. Bu çizimler net olmayıp hafif şekilde yapılmıştır. Ayrıca resmin bazı bölümlerinde anlamları “mor” ya da “silunun kalkani” gibi manasız kelimeler yazılmıştır.

Değerlendirme:

Eser dönem olarak bakıldığında özellikle kıyafet kıvrımlarındaki fırça hareketleri göz önüne alındığında 17. Yüzyıl tarihinde yapılmıştır. Figürün baş ve gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmekte ve buda aynı dönemde yapıldığını göstermektedir. Ayrıca figürün duruş açısı olarak dikey eksenenden öne doğru eğilmiş görünmektedir. Bu durum da 17. Yüzyıl resim özelliklerindendir.

Resimde kullanılan tahrirler pürüzlü, çapaklı, bazı noktalarda net ve nüanslıdır. Çizgiler deneme çalışması gibi yapılmış resimdeki çizgiler orta kalitededir.

Eserde Ki'lin ve koyun başının yapılmıştır. Fakat bu çizimler net olmayıp daha çok karalama şeklindedir. Yazılan manasız kelimeler olarak da göze alındığında kâğıdın üzerine denemeler yapılmış olması muhtemeldir. Üzerine yapılan figür de beyaz renk kullanılarak deneme yapılarak tamamlanmıştır.

Resim 136: Cabinet des Arts Graphique Geneve – 1971-0107-0384

Katalog Numarası		A-44
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0384
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	27,9 x 17,1 cm
	Kâğıt Rengi	Bej rengi
	Konusu	Eşarplı kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, bir murakka albümünün bir sayfasıdır. Orta alanda bulunan resmin üst kısmında bir koltuk alanı vardır. Koltuk ve resim alanı dışında kalan bölümde ise, kenarsuyu yapılmıştır. Resim ile kenarsuyu arasında da cedvel mevcuttur. Cedvlede içten dışa sırası ile kırmızı, altın, mavi, açık yeşil, bordo altın ve turuncu renkte iplik, altın renkte de kuzu bulunmaktadır. Koyu yeşil zeminli koltuk alanında altın ile tek iplik negatif motifler yapılmıştır. Kenarsuyunda ise, bulut ve negatif hatayi grubu motifler ile halkar yapılmıştır.

Resimde orta alanda eşarbını tutan ve geriye doğru eğilmiş bir kadın figürü vardır. Kadının üçgen benzeri başlığı altın olup, arkadan bağlanmıştır. Başlıktan iki adet siyah tüy çıkmaktadır. Kadın dizlerine kadar uzanan eşarbını eliyle iki yana açmaktadır. Kaşları ortadan birleşik olan figürün gözleri çekiktir. Siyah saçları yanaklarından dökülmektedir. Boynunda üç adet zincir görünmektedir. Siyah renkteki iç giysisi yaka kısmından bellidir. Uzun kollu ve yakası altınlı dış giysisi bele kadar düğmeli ve ayaklarına kadar uzundur. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı şekilde olup, kırmızı ile tahrirlenmiştir.

Değerlendirme:

Resimde bulunan kadının başlığı 17. Yüzyıl I. Abbas devri sonrasında görülen başlıklardandır. Belindeki kemeri genişçe olup, kıvrımlı ve katmanlı şekilde

Figürün yüz özellikleri ile kıyafet detayları göz önüne alındığında da aynı tarih çıkmaktadır. Figürün baş-gövde oranı 1/7 'dir. Ayrıca vücudu ayakta durduğu dikey eksenenden öne doğru eğilmiştir. Buda aynı dönemin resim özelliklerindendir.

Eserde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Siyah mürekkebin yanında kırmızı renkte tahrirde yapılmıştır. Çizgilere bakıldığında uzun hatlar ustalıkla çizilmiş ve iyi kalitededir.

Resim 137: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-45
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	25,6 x 10,1
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Uzanan kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Resim tek yaprak figür şeklinde yapılmış ve murakkaya yapıştırılmıştır. Kenarındaki cedvelde altın iplik yapılmıştır. Reismde bir minder üzerinde uzanan bir kadın figürü vardır. Kadının başında kırmızı tahririli eşarbi ve onun üzerinde altın sarığı vardır. Eşarbinin yanlarından zülüfleri dökülmektedir. Kıyafetinin ön kısmında

altın düğmeler beline kadar uzanmaktadır. Belinde önden düğümlü altın kuşak vardır. Ayrıca ayakkabıları da altındır. Kadın figürünün ön kısmında altın kaseler bulunmaktadır.

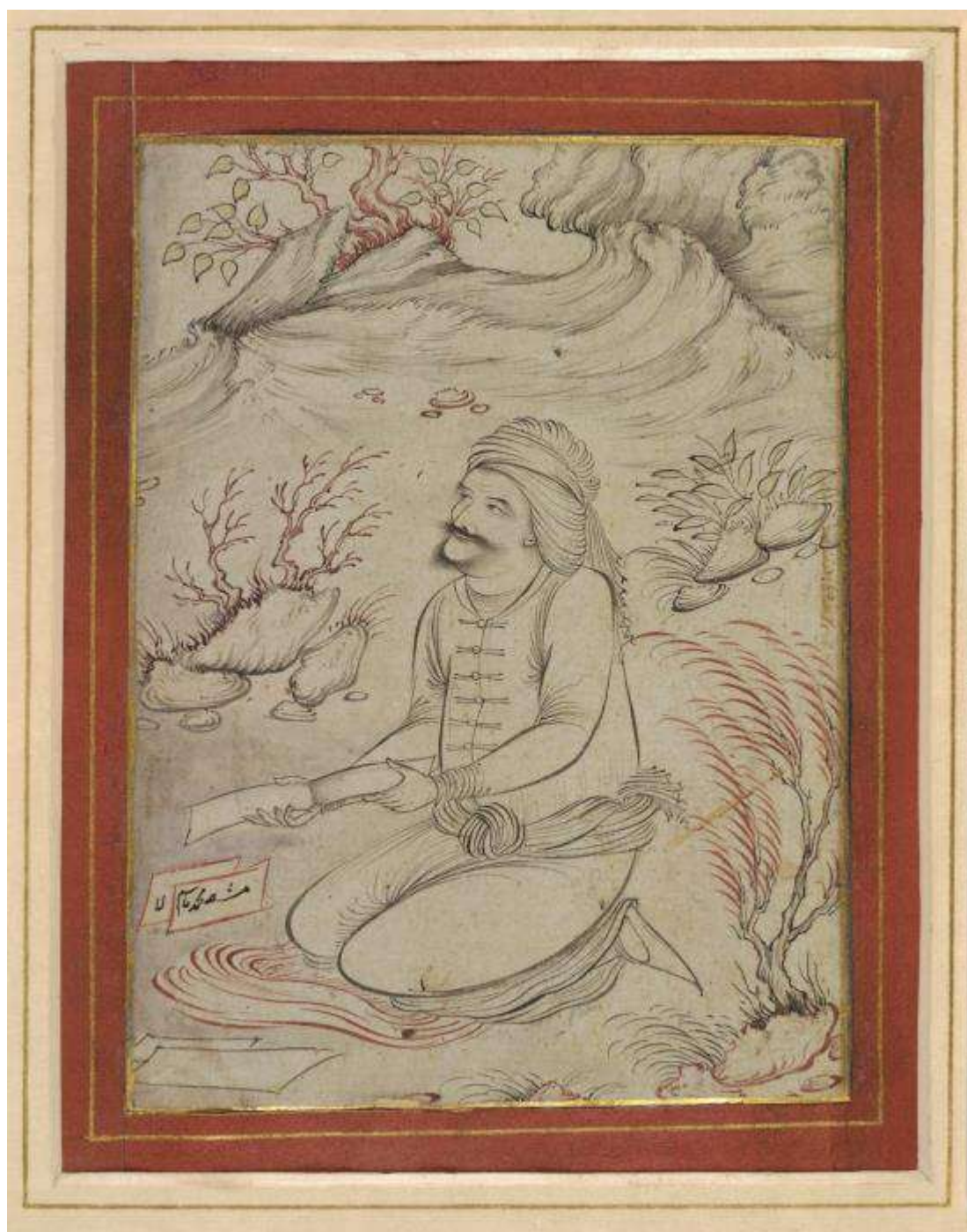
Resimde figür haricinde arka alanda tepelik alanda bir yapraklı bir ağaç ve yapraksız bir ağaç mevcuttur. Kadının kafasının sağ kısmında da küçük bir bulut öbeği vardır. Ayrıca kadının ayağının alt kısmında “Velican” ismi yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan kadın figürünün kıyafeti, eşarby, başlığı ve kuşağına bakıldığında 17. Yüzyıl Şah I. Abbas döneminde görülen kıyafet çeşitleri olduğu anlaşılmaktadır. Figürün baş-gövde uyumuna bakıldığında da 1/7 oranındadır. Bu oran 17. Yüzyıl figürlerinde çokça görülmektedir.

Eserde kullanılan tahrirler keskin, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Özellikle uzun hatlarda ve kıvrımlarda fırça hareketi ustalık derecesinde, çok iyi kalitededir. Renk olarak siyah mürekkep haricinde sadec başlıkta kırmızı renkte tercih edilmiştir.

Resimde yazılmış olan imza, eserin tarihi açısından değerlendirildiğinde gerçekçiliği şüphelidir. Çünkü eserin yapıldığı tarih olan 17. Yüzyılda Velican hayatta değildi.

Resim 138: British Museum – 1920,0917,0.278.2

Katalog Numarası		A-46
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.278.2
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	12,7 x 10
	Kâğıt Rengi	Kirli Beyaz
	Konusu	Oturan adm
	Sanatkârı	Muhammed Kasım

Genel Özellikleri:

Resim tek yaprak şeklinde yapılmış ve daha sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Yapıştırıldıktan sonra çevresinde altın iplik ile altın kuzu yapılmıştır.

Resmin orta noktasında başını yukarı kaldırmış erkek figür bulunmaktadır. Figürün başında kıvrımlı ve katmanlı genişçe başlık vardır. Giysisinin yakası bele kadar düğmeli, belinde de önden düğmeli kıvrımlı ve katmanlı kuşak görülmektedir. Elinde defter bulunan adamın dizinin dibindeki kağıtların üzerinde “ Musavvir Muhammed Kasım” yazısı mevcuttur.

Resimde figürün arka kısmında kırmızı yapraklı ağaç, üst kısımda açık sarı yapraklı ve kırmızı gövdeli iki ağaç vardır. Ayrıca resmin muhtelif yerlerinde kaya, ot kümesi ve yapraksız ağaçlar görülmektedir.

Değerlendirme:

Resimde bulunan erkek figürünün başındaki başlık Şah I. Abbas döneminde görülen başlık çeşitlerindendir. Ayrıca belindeki kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olup, önden düğümlü olması da aynı zamanda görülen örneklerindendir. İmzayı da temel alıp değerlendirdiğimizde resmin 17. Yüzyılın ortasına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde kullanılan tahrirler keskin, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Siyah renk haricinde muhtelif alanlarda kırmızı renkte mürekkepte kullanılmıştır. Yapılan

tahrirler usta bir sanatkâr elinden çıkmış olmalıdır. Bu sebeple yazılı olan imzanın doğru olmalıdır. Tahrirler uzun hatlarda ve kıvrımlarda ustalıkla yapılmış ve çok iyi kalitededir.

Resim 139: National Museum of Iran – 22522

Katalog Numarası		A-47
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	22522
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	National Museum of Iran
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17 yüzyıl başı
	Boyutları	--
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan genç derviş
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Eser orta alanda bulunan tek yaprak resim ile çevresindeki kitabeli zencerekli bölümden oluşmaktadır. Resmin alt ve üst kısımlarında beyaz zemin üzerine altın yapraklardan oluşan koltuk benzeri küçük alanlar mevcuttur. Resim ile koltukların etrafını altın iplik çevrelemektedir. Petrol mavisi zeminli kenarsuyunda talik yazılı kitabe ile ara bölümlerinde altın zeminli ve siyah negatif motiflerin olduğu kitabeli zencerek bulunmaktadır. Kitabelerin haricindeki alanda petrol mavisi zemin üzerine rumi ve hatayi grubu motifler altın ile bezenmiştir.

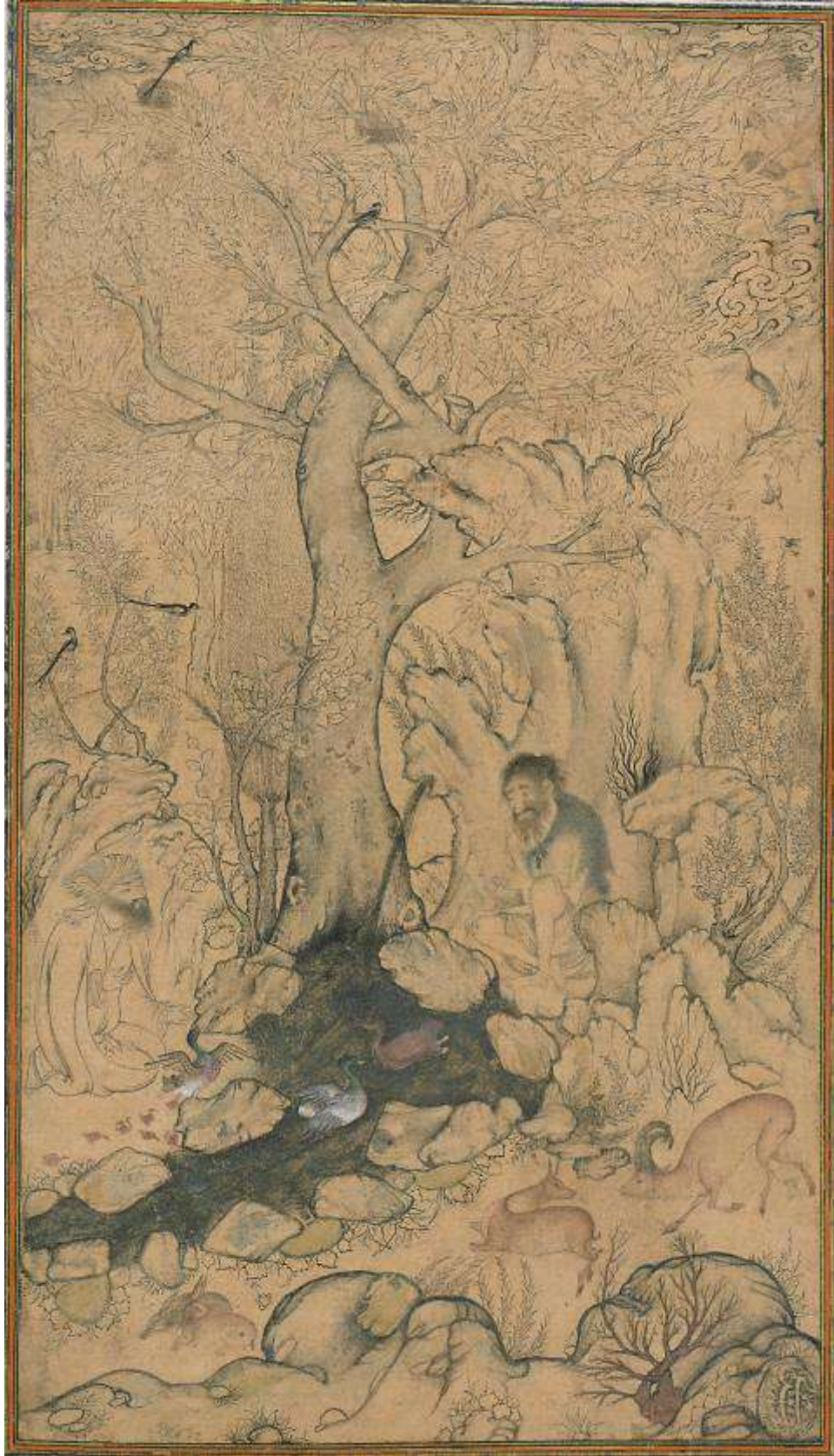
Resimde oturan genç bir derviş diz çökmüş oturmaktadır. Dervişin saçları kısadır ve başlığı yoktur. Sırtında tüylü bir kürkü vardır. İç giysisi bordo ve beyaz çizgili dış giysisi ise, renksiz ve bordo tahrirlidir. Sol eli havada duran figürün sağ elinde ise, tespih tutmaktadır. Figürün dizlerinin önünde kâğıt, kâğıt ve ayakkabıları bulunmaktadır.

Figürün arka kısmında siyah kalın tahrirlerden oluşan yapraksız bir ağaç, taşlar ve ot kümeleri vardır. Ön kısmında ise ince tahrirli bir ot kümesi mevcuttur. Resmin üst kısmında alanı kaplayan bulut kümelerinin zemini mavi ve mor renkte tonlanmıştır. Resimde sağ alt kısımda “Üstad Bihzâd” ismi yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resmin etrafındaki altın ipliklere bakıldığında resmin buraya sonradan yapıştırıldığı ve kenar suyundaki bezemelerin sonradan yapıldığı görülmektedir. Resimde bulunan ağacın kalın tahrirli olması ve gökyüzündeki renkli bulutlar 17. Yüzyıl işi olduğunu göstermektedir. Ayrıca figürün baş ve gövde oranına bakıldığında 17. Yüzyıl özelliği olan 1/7 oranını taşıdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca tahrirlere bakıldığında nüansların belirgin ve kalitenin yüksek olduğu görülmektedir. Resimdeki tahrirler, pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Çizgiler iyi kalitededir.

Resimde alt kısımda bulunan ve Bihzâd'ın ismini taşıyan imza ile üst kısımda kırmızı mürekkeple yazılmış "1126" tarihi vardır. Bu iki belirteçten yola çıkarak ve resimdeki diğer özellikleri değerlendirerek imzanın ve Bihzâd isminin doğruluğunun düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 140: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-48
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Mecnun ve Derviş
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resimde orta alanda irice bir çınar ağacı vardır. Ağacın bir yanında mecnun ve diğer yanında derviş oturmuştur. Mecnun'un saç ve sakalı uzun olup, sırtında mavi tüylü bir kürk vardır. Üst kısmı çıplak olan derviş sol dizini yukarı kaldırmıştır. Alt kısmında diz üstünden itibaren bir bez parçasıyla kapatılmıştır. Figürün arkasında kayalık görüntüsünden ağacın önüne doğru su akmaktadır. Akan su ağacın önünde birikerek göl oluşturmuştur. Ağacın diğer kısmında başında mavi tüylü başlık ile katmanlı ve kıvrımlı bir kumaş sarılmıştır. Sakallı olan derviş elleri ile karşısında oturan Mecnun'a bir şeyler anlatmaktadır. Dervişin sırtında uzun cübbesi ve belinde kuşağı görünmektedir.

Ağacın önündeki gölde üç adet ördek vardır. Bu ördekler resmin genelinden farklı olarak renklendirilmiştir. Gölün kenarında kayalar ve ot kümeleri görülmektedir. Mecnun'un arka kısmında kaya formları ve ağaçlar vardır. Dervişin arka kısmında da servi ağacı ve çeşitli küçük ağaçlar bulunmaktadır. Resmin muhtelif yerlerinde dağ keçisi, ördek, kuş, leylek ve tavşan gibi hayvanlar mevcuttur. Gökyüzü kısmında her iki yanda bulut öbekleri vardır.

Değerlendirme:

Resmin orta noktasındaki çınar ağacına bakıldığında özellikle renklendirilmesi ve yaprakların dikenvari olması eseri 17. Yüzyıla tarihlendirmektedir. Benzer özellik Mecnun'un yüzündeki ayrıntılar ile Derviş figürünün başlığında da görülmektedir. Ayrıca kaya formlarındaki tarama ve noktalamalar 17. Yüzyıl döneminin özelliğinde yapılmıştır.

Resimde kullanılan tahrirler, pürüzsüz, net, çapaksız ve nüanslı olup, çok iyi kalitededir.

Resim 141: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-49
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Dağdaki Mecnun
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesindeki murakka albümünün bir sayfasıdır. Eserde alt kısımda kayalık bir yüzey üzerinde dizleri üzerine oturmuş mecnun figürü vardır. Figür saç ve sakalı uzamış üzeri çıplak belden aşağısı bez ile kapatılmıştır. Kucağında tavşan oturmakta ve sol eli ile onu tutmaktadır. Sağ eli, yanındaki dişi keçiye doğru uzanmıştır. Oturduğu kayalık tarama ve noktalama teknikleri ile yapılmış ve tahrirlenmiştir. Mecnun'un arkasındaki küçük ağacın gövdesi renklendirilmiştir. Dalları arasında kuş yuvası bulunmakta ve dallarda iki adet kuş bulunmaktadır. Ayrıca mecnun figürünün tam önünde küçük bir su birikintisi görülmektedir.

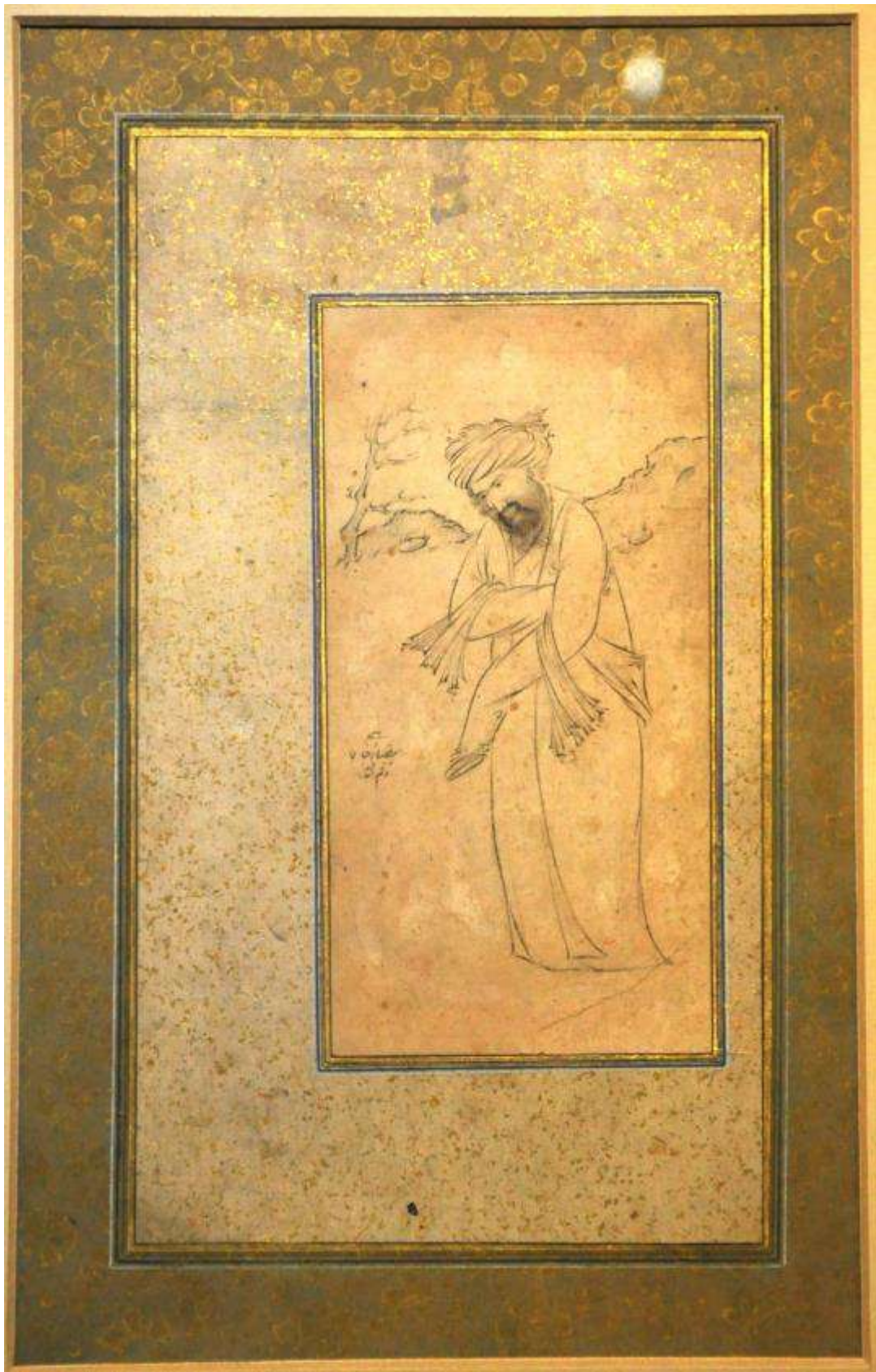
Resimde üst kısımda da kayalıklardan oluşan bir dağ görüntüsü vardır. Dağın çeşitli bölgelerinde yapraklı ağaçlar bulunmaktadır. Gökyüzünde zemini kağıt renginde nüanslı ve tahrirli bulutlar grubu mevcuttur. Bulutların haricinde kalan alanlarda siyah tonda renklendirme yapılmıştır. Resmin muhtelif yerlerinde tavşan, dağ keçisi, tilki, kuş, geyik ve aslan gibi hayvanlar bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde yapılan işçilik ve uygulama üst düzeydedir. Özellikle fırça estetiği, kıvrımlar ve nüanslar usta bir sanatkar elinden çıkmadır. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız,

keskin ve nettir. Çizgiler çok iyi kalitededir. Resmin tarihi açısından değerlendirecek özellikle kayalık alanlardaki tarama, noktalama ve nüanslar 17.yüzyılı işaret etmektedir. Mecnun figürünün yüz tasvirine bakıldığında ayrıntının ve uygulamanın çok olması da tarih konusundaki bu savı desteklemektedir. Ayrıca figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı ortaya çıkmaktadır. Bu durum da aynı dönemin özelliklerindendir.

Gökyüzündeki bulut motifine bakıldığında motifin iç kısmının boş bırakılıp dışının gölgelendirilmesi 17. Yüzyılda yapılmaya başlanmış örneklerdendir. Ayrıca ağaç motiflerinin yaprakları ve duruş şekillerine bakıldığında da aynı tarihlendirmeye ulaşılmaktadır.

Resim 142: Reza Abbasi Museum - 639

Katalog Numarası		A-50
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	639
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Reza Abbasi Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	--
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ayakta duran derviş
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikler:

Eser orta alanda resim ve onun kenarındaki iki renk kâğıttan oluşan bir murakkaadır. Resim ile dışındaki açık kahverengi kağıt arasında içten dışa altın iplik ile lacivert ve beyaz kuzu bulunmaktadır. Açık renkteki kağıdın üzeri zerefşan ile kaplanmıştır. Zerefşanlı alan ile dıştaki yeşil zeminli kenarsuyunun arasında da altın iplik ile lacivert ve beyaz kuzu vardır. Bu alan sarı altın ile hatayi grubu motiflerle yapılmış halkar ile bezenmiştir.

Resimdeki yaşlı adamın başlığı kıvrımlı ve katmanlı bir başlığı bulunmaktadır. Yere doğru kafasını eğmiş bakan figürün sakalları uzundur. Figürün iç kıyafeti sağ kolunun altına doğru bağlanmıştır. Uzun kollu dış kıyafetinin önü açık ve ayakalarına kadar uzanmaktadır. Figür sırt bölgesinden öne doğru gelen ince bir kumaş parçasına sarılmaktadır.

Resmin üst kısmında figürün arkasında kalacak şekilde yapraksız bir ağaç ve kayalık dağ görüntüsü bulunmaktadır. Figürün ön kısmında ise, “Rakkamehu Rızâ-yi Abbâsî” imzası bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan yaşlı adamın başlığı Şah I. Abbas’ın başa geçmesi ile kullanılan başlık türüdür. Özellikle başlığın ve kumaşların bitiş kısmındaki nüanslı

hareketler Rızâ-yi Abbâsî'nin çok kullandığı detaylardır. Bu detaylara bakarak değerlendirdiğimizde eserdeki imzasının doğru olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak eser 17. Yüzyıla tarihlenmektedir. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranında olduğu görülmektedir. Ayrıca vücut düzlemi açısından öne eğilmiş görüntüsü de dönemin tasarım özelliklerindendir.

Resimde yapılmış olan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net, keskin ve nüanslıdır. Özellikle uzun hatlarda hiç bozukluk yada tekrar olmaması sanatkarın ustalığını göstermektedir. Kıvrımlarıda ve nüansların belirginliğine bakarak tahrirlerin kalitesi çok iyi derecededir.

Resim 143: National Museum of Iran - 4036

Katalog Numarası		A-51
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	4036
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	National Museum of Iran
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	--
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Elinde kâse tutan adam
	Sanatkârı	Muhammed Yusuf

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak resim formunda olup alt ve üst kısmına talik yazı alanları yapılmıştır. Yazı alanı ve resmin çevresinde altın iplik dolanmaktadır.

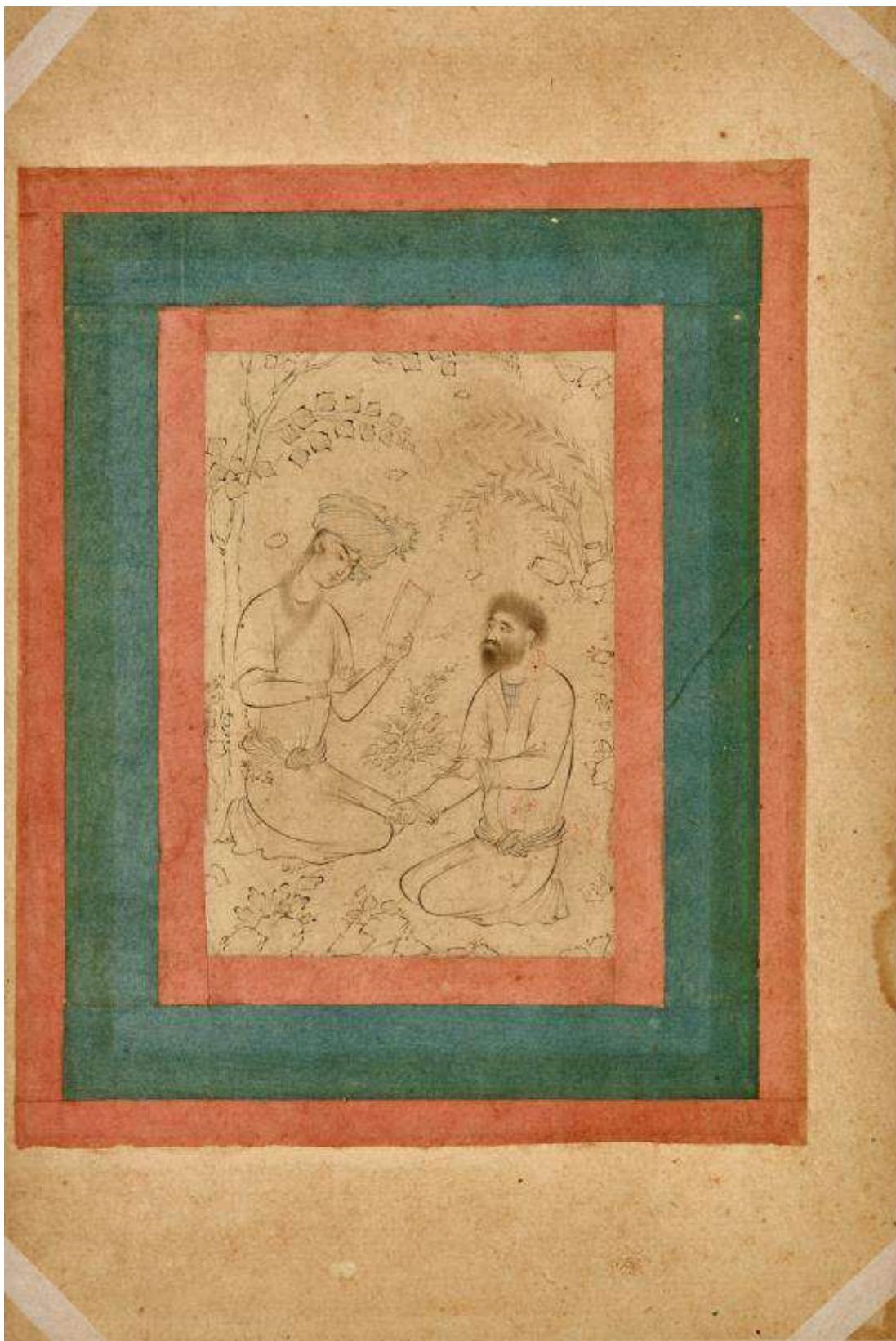
Resimde elinde kâse tutan ve oturmuş formda bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürün başlığı kıvrımlı olup iç kısmında kavuğu mevcuttur. Ayrıca başlığında küçük bir çiçek takılıdır. Figür kalın kaşlı bıyıklı ve sakallı olup burnu kemerlidir. Figürün sağ eli dizinde iken sol elinde kâse tutmaktadır. Kıyafetinin ön kısmı bele kadar altın düğmelidir. Dizlerinin ön kısmında iki nar meyvesi ve arka kısmında çıkardığı ayakkabıları görülmektedir.

Figürün arka kısmında bir ot kümesi ile süsen çiçeği bulunmaktadır. Ayrıca kafasının hizasında kaya öbekleri ve küçük çalı görülmektedir. Üst kısımda ise, küçük bir bulut öbeği mevcuttur. Ayakkabılar ile ot kümelerinin arasında kalan alanda ise, “Meşşegâhû Muhammed Yusuf” ibaresi yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün başlığı Şah I. Abbas devri sonrasında kullanılmaya başlanan başlıklardandır. Özellikle figürün baş-boyun oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Bu durum da eserin 17. Yüzyıla tarihlendiğini göstermektedir.

Ayrıca resimde çizgi kalitesi üst seviyededir. Nüanslı tahrirler belirgin şekilde uygulanmıştır. Çizgiler çapaksız, pürüzsüz, nüanslı ve nettir. Özellikle uzun hatlarda muhteşem çizilmiş çizgiler çok iyi kalitededir. Bu durum da eserin usta bir sanatkar elinden çıktığını göstermektedir. Resimde bulunan imza ile tarihin dönemlerinin uyuşması dolayısıyla imzanın gerçekliği belirgindir.

Resim 144: Dallas Museum of Art - K.1.2014.189

Katalog Numarası		A-52
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	K.1.2014.189
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Dallas Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	27,31 × 18,1 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Oturan iki adam
	Sanatkârı	Meşşega hu Rızâ (Resmi yapan Rızâ)

Genel Özellikleri:

Eser, kraft kâğıdının üzerine yapıştırılmış sırası ile turuncu, yeşil ve turuncu arasularının iç kısmında yapıştırılmıştır. Bu yapıştırmalar çok özenli değil gelişigüzel görünmektedir.

Resimde sol tarafta oturan ve elinde kitabını tutan genç bir figür vardır. Bu figürün başlığı kıvrımlı ve katmanlı olup sikke kısmı az görünmektedir. Başlığın kuşaklarının uç kısımları Rızâ-yi Abbâsî'nin sevdiği tarzda nüanslı bitirilmiştir. Yüzünde kaşları ortadan hafif birleşmiş ve çekik gözlerinin yan tarafında saçları kulağının üzerine dökülmektedir. Kıyafetinin yakası kürklü olup, yakası sağ kolunun altına kadar uzanmaktadır. Sol elinde kitap tutarken, sağ eli kitabı işaret etmektedir. Belinde katmanlı ve kıvrımlı ortadan bağlanmış kuşağı vardır. Kuşağının uç kısımları nüanslı tahrirler ile bitirilmiştir.

Resmin sağ tarafında diz çökmüş oturan erkek derviş figürünün başlığı yoktur. Saçı ve sakalı birbirine karışmış adamın yüzünde kaşları kalın, burnu kemerli olup bıyıklarından dudak kısmı belli değildir. Her iki eli havada olan figürün iç kıyafetinde mavi renkteki çizgiler yaka kısmından görünmektedir. Dış kıyafeti uzun kollu olup etekleri uzundur. Figürün boynunda kırmızı tahrirli kumaşın bir ucu bel kısmına, diğer ucu ise, sırt kısmına kadar uzanmaktadır. Belinde önden düğümlü kuşağından kırmızı ile tahrirlenmiş bir kalem sallanmaktadır.

Başında başlık olan figürün sırt kısmından yukarı doğru bir ağaç uzanmaktadır. Ayrıca dervişin başının üst kısmında küçük boyda bir ağaç vardır. Resmin muhtelif bölümlerinde kayalar ve ot kümeleri mevcuttur.

Değerlendirme:

Eser, tek yaprak olarak yapılmış fakat sonrasında biraz kabaca murakkaaya yapıştırılmıştır. Resmin muhtemelen devamı varken zaman içerisinde bazı bölümleri kesilmiş ve kalan kısım korunmaya çalışılmıştır.

Resimde elinde kitap olan figürün başındaki başlık Şah I. Abbas devrinde kullanılan başlık çeşitlerindendir. Ayrıca figürün baş-gövde oranına baktığımızda 1/7 oranı görülmektedir. Oturan kişilerin üst bedenleri alt kısımlarından daha uzundur. Tüm bu çıkarımları değerlendirirsek eserin 17. Yüzyıla tarilendiğini söyleyebiliriz.

Figürlerdeki kumaş kıvrımlarındaki nüans hareketleri ve kumaşların bitim noktalarındaki estetik fırça darbelerine bakıldığında Rızâ-yi Abbâsî'nin sevdiği ve kullandığı uygulamadır. Bu sebeple eserde bulunan imza ile tasarım özellikleri uyum sağladığından eser Rızâ-yi Abbâsî'ye aittir.

Resimdeki tahrirler çoğunlukla siyah, bazı bölgelerde kırmızı renktedir. Çizgiler pürüzsüz, çapaksız, net, keskin ve nüanslıdır. Tahrirler özellikle uzun hatlarda çok iyi kalitededir.

Resim 145: Boston Museum of Fine Arts - 14.636

Katalog Numarası		A-53
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.636
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Boston Museum of Fine Arts
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	34,9 × 22,8 cm
	Kâğıt Rengi	Açık krem
	Konusu	Oturan adam
	Sanatkârı	Ameli Sadık

Genel Özellikleri:

Eserde orta alanda açık krem zeminli resim, açık kahve renkte arasuyu ve nohudî renkte kenar suyu bulunmaktadır. Kâğıtlar arasındaki geçmelerde cedvel yoktur. Resim ile arasuyunun arasına siyah renkte tahrir yapılmıştır. Arasuyu ile kenarsuyu arasına ise, bir şey yapılmadan bırakılmıştır.

Kenarsuyunda içerisinde hayvanlarında bulunduğu altın ile halkar yapılmıştır. Arasuyunda dikdörtgen formda 10 adet kitabe ile hatayi grubu motifler ile bezenmiştir.

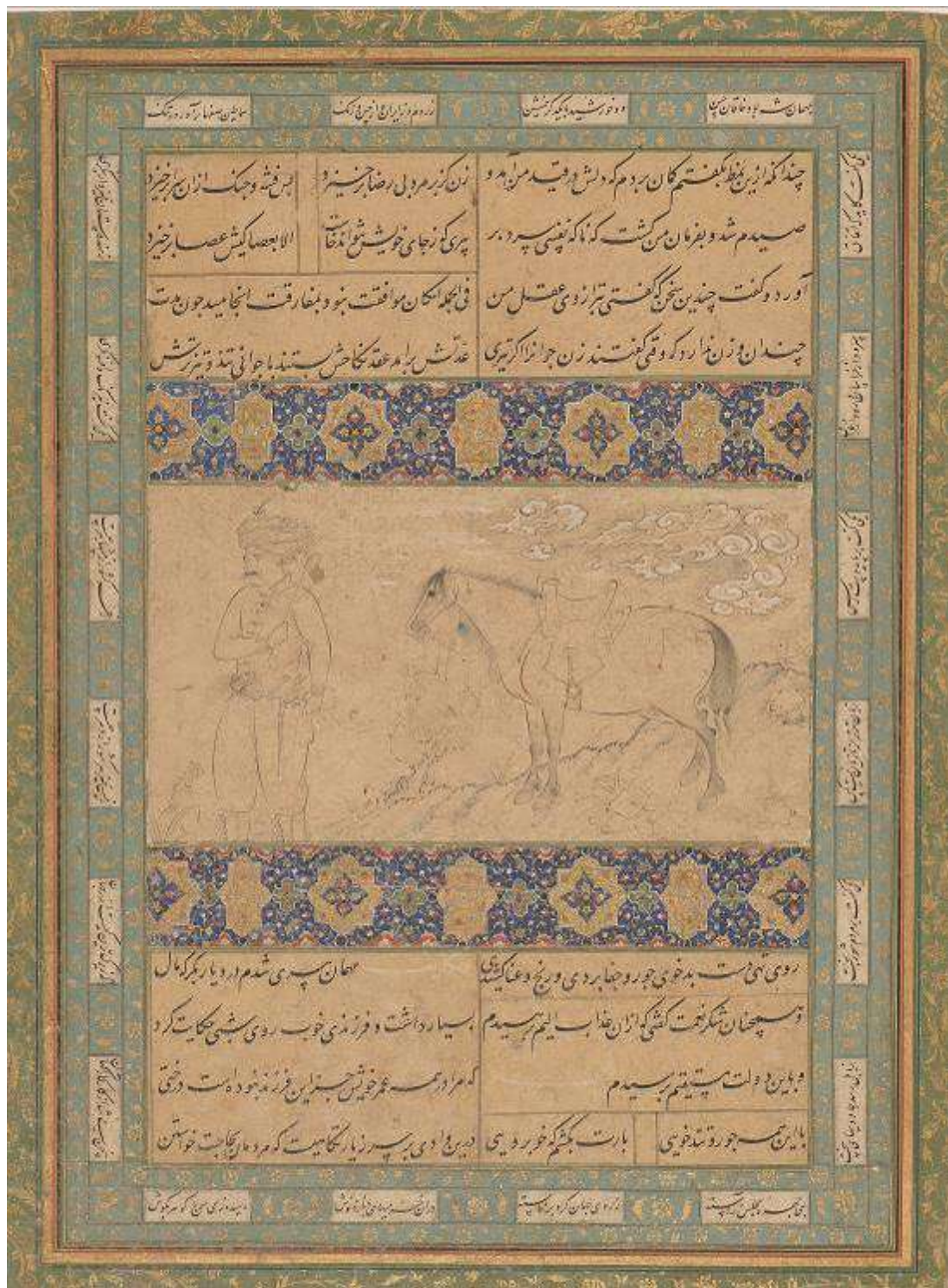
Resimde bağdaş kurmuş oturan sakallı bir adam vardır. Sol yine doğru kafasını çevirmiş adamın başlığı kıvrımlı ve katmanlı olup, nüanslı çizgiler ile belirginleştirilmiştir. Sarığının uç kısımları nüanslı kıvrımlar şeklindedir. Yüzünde gözleri kısık ya da kapalı, çene kısmı da farzla geniş çizilerek bir abartıya kaçılmıştır.

Figürün üst bedeni olması gerekenden uzundur. Kıyafetinin düğmeleri ile belindeki kuşağı altın yapılp, tahrirlenmiştir. Sağ eli alt düğmesini tutarken, sol eli dizinin üzerindedir. Resmin sol alt kısmında ise, küçük bir yazı ile “ Amel-i Sadık” yazılmıştır.

Değerlendirme:

Eseri değerlendirmede ilk nokta alt kısma yazılan “Amel-i Sadık” imzasıdır. Dönem içerisinde Sadık ismi çok görülmemiş ve bu imza I. Abbas devri saray çalışanlarından olan Sadık-i Beg’e aittir. Bu durumda eserimizi 16. Yüzyıl sonu, 17. Yüzyıl başına tarihlendirmektedir. Ayrıca üst bedenin alt bedenden uzun olması ile belindeki kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olması 17. Yüzyıl özelliklerindendir. Başlığının kıvrımları Rızâ-yi Abbâsî’nin tercih ettiği detaylardır. Bu noktada dönemdeki tüm sanatçıların Rızâ’dan etkilendiği gibi Sadık-i Beg’de bundan nasibini almıştır. Ayrıca figürün baş-gövde oranına baktığımızda dönemin tasarım özelliklerinden 1/7 oranı görülmektedir.

Eserin düzenlenmesinde ciddi manada problemler vardır. Özellikle yapıştırma ve işçilik kısmında görülmemiş sıkıntılar mevcuttur. İçerisinde bu kalitede bir resim varken, acemice bir yapıştırma yapılmış ve cedvel kullanılmaması da eserin kalitesini düşürmüştür. Resmin kenarına yapılan tahrirde düz değil yamukluklar bulunmaktadır. Resimdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Genel olarak bakıldığında uzun hatlardaki kabiliyet ve ustalıkla çizgiler çok iyi kalitededir.

Resim 146: Chester Beatty Library - Per 242.5

Katalog Numarası		A-54
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Per 242.5
	Bulunduğu Ülke	İrlanda Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Chester Beatty Library
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	34,1 × 25,2 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	At ve Adam
	Sanatkârı	Meşşega hu Rızâ (Resmi yapan Rızâ)

Genel Özellikleri:

Eser, resim, hat ve yazıdan oluşan bir albüm sayfasıdır. Orta alanda resim alt ve üst kısmında tezhipli alan ile yazıların bulunduğu bölüm vardır. Resim ve yazıların dışında ise, üç adet arasuyu bulunmaktadır. Tezhipli alan, zemini boyalı klasik tezhip ile zer-ender-zer teknikleri ile bezenmiştir. Arasularının orta alanındakinde dikdörtgen kitabelerde yazı yazılmıştır. Yazı haricinde arasularında açık yeşil üzerine altın negatifler yapılmıştır. Resim, yazı ve tezhip alanlarının arası her iki yanında altın iplik olan yeşil iplik ile bölünmüştür. Arasularının ara bölmeleri ise, sadece altın iplik iledir. Arasuyu ile dıştaki kenar suyunun arsında cedvel vardır. Cedvel içten dışa altın, yeşil, altın, siyah, altın, turuncu, altın ve yeşil iplik ile lacivert kuzudan oluşmaktadır. Kenar suyun ise, altının kullanıldığı halkar ile bezenmiştir.

Resimde sol tarafta ayakta duran erkek figürü ile arkasından gelen atından oluşmaktadır. Figürün başlığı kıvrımlı ve katmanlı olup kumaşın bitiş kısmı arkasından sarmaktadır. Önde üstte bir küçük tüy vardır. Yüzünde gözleri çekik burnu hafif kemerlidir. Bıyıklarından ağzı görünmemektedir. Üst kıyafeti beline kadar önden düğmelidir. Düğmeler altın olup hepsi kapalıdır. Sağ elinde üzerinde altın yuvarlak bir topu olan bir sopa vardır ve göğsüne doğru kıvrılmıştır. Sol eli yanında sallanırken atının ipini de tutmaktadır. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlüdür. Kuşağından aşağı küçük bir kama sarmaktadır. Altındaki

pantolonu geniştir ve altından çizimleri görünmektedir. Figürün ayak kısmı görünmemektedir. Muhtemelen sonrasında kesilmiştir.

Figürün arkasındaki atın eğerinde bazı bölümler altındır. Diğer kısımlar siyah tahrirler ile yapılmıştır. Atın yeleleri, kuyruğu ve ayak kısımlarına taramalar yapılmıştır. Kuyruğu düğümlü şekildedir. Atın altında kayalar ile otların arasında bir kâğıtta “Meşşega hu Rızâ” yazısı bulunmaktadır. Ayrıca atın hemen ön kısmında topak bir ağaç vardır. Erkek figürünün ön kısmında ise çiçekli bir ot kümesi mevcuttur. Atın arka kısmında ise, yine taşlar ve ot kümeleri yapılmıştır.

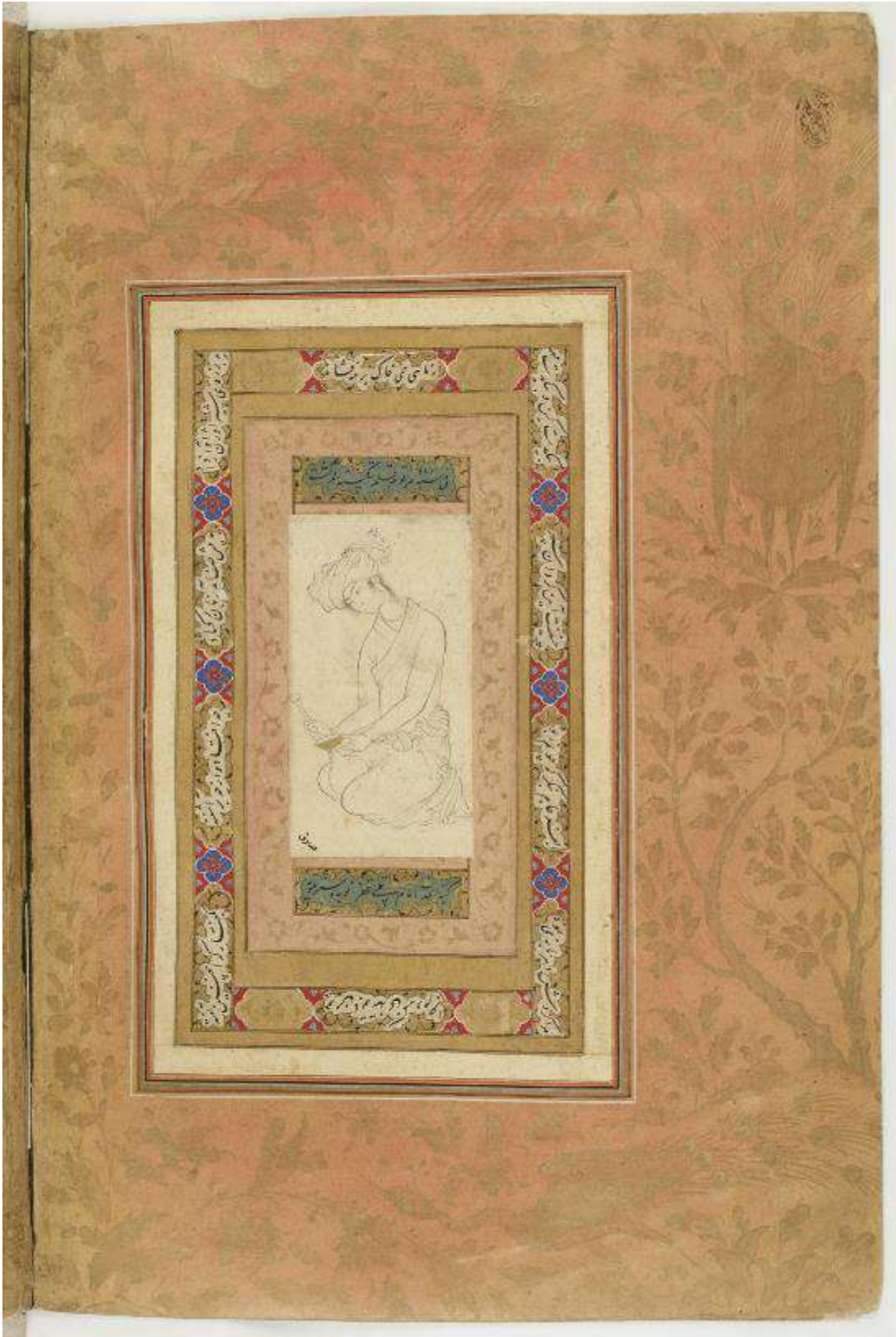
Atın üst kısmında resmin orta ve sağ tarafını kaplayan bulut öbekleri vardır. Öbeklerin içerisi beyaz renk ile gölgelendirilmiştir.

Değerlendirme:

Eserin genel durumuna bakıldığında bir albüm yaprağı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle yazı ve tezhip ile bütünleşen resmin albüm sayfası olduğu yayıncı kütüphane tarafından da teyit edilmektedir. Resmin çevresindeki ipliklerin bazı bölümlerinde dökülmeler göze çarpmaktadır.

Resimdeki imzanın doğru olduğu özellikle kumaş bitiminde yapılmış nüans hareketlerinden bellidir. Rızâ-yi Abbâsî'nin çok sevdiği bu durum resmin ona ait olduğunun kanıtıdır. Arka fondaki dağlarda ve doğa unsurlarında da benzer nüans hareketi görülmektedir.

Eserin tarihi konusunda baktığımızda figürün baş-gövde uyumu 1/7 oranındadır. Belindeki kuşağın kalınca ve kıvrımlı olması 17. Yüzyıl özelliklerindendir. Resimde tahrirler siyah mürekkep ile yapılmış, pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Özellikle kıvrımlı yerlerde ve uzun hatlarda bu ustalık öne çıkmaktadır. Çizgi kalitesi olarak baktığımızda çok iyi derecededir.

Resim 147: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France - Persan 1171

Katalog Numarası		A-55
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Persan 1171
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	37 x 24.5cm
	Kâğıt Rengi	Bej rengi
	Konusu	Oturan adam
	Sanatkârı	Sadık

Genel Özellikleri:

Eser, resim alanı ve onun dışındaki altı adet arasuyu alanı ve bir kenarsuyundan oluşmaktadır. Eserde resmin alt ve üst kısmında iki adet kitabe bulunmaktadır. Kitabelerde yazının zemininde mavi renkte kâğıt vardır ve kenarlarına beyn-essütur yapılmıştır. Kitabenin etrafına yapılan altın iplik resmin altından birbirine bağlanmaktadır. Kitabelerin dışındaki arasuyunun zemini açık pembe olup üzerine altın renkte hatayi grubu motifler ile tek iplik negatif yapılmıştır. Pembe zeminli arasuyunun dışında içerisinde yazıların olduğu kitabeli zencerek vardır. Kitabeli zencereğin her iki yanında kalınca altın arasuyu vardır. Kitabeli zencereğin dışındaki krem renk zeminli arasuyunun kenarsuyu ile arasında cedvel alanı vardır. Cedvelde içten dışa krem rengi, turuncu, siyah ve açık yeşil iplik ile siyah ve beyaz kuzu bulunmaktadır. Kenarsuyunda da ot kümeleri, hayvanlar ve ağaçlardan oluşan altınla yapılmış halkar vardır.

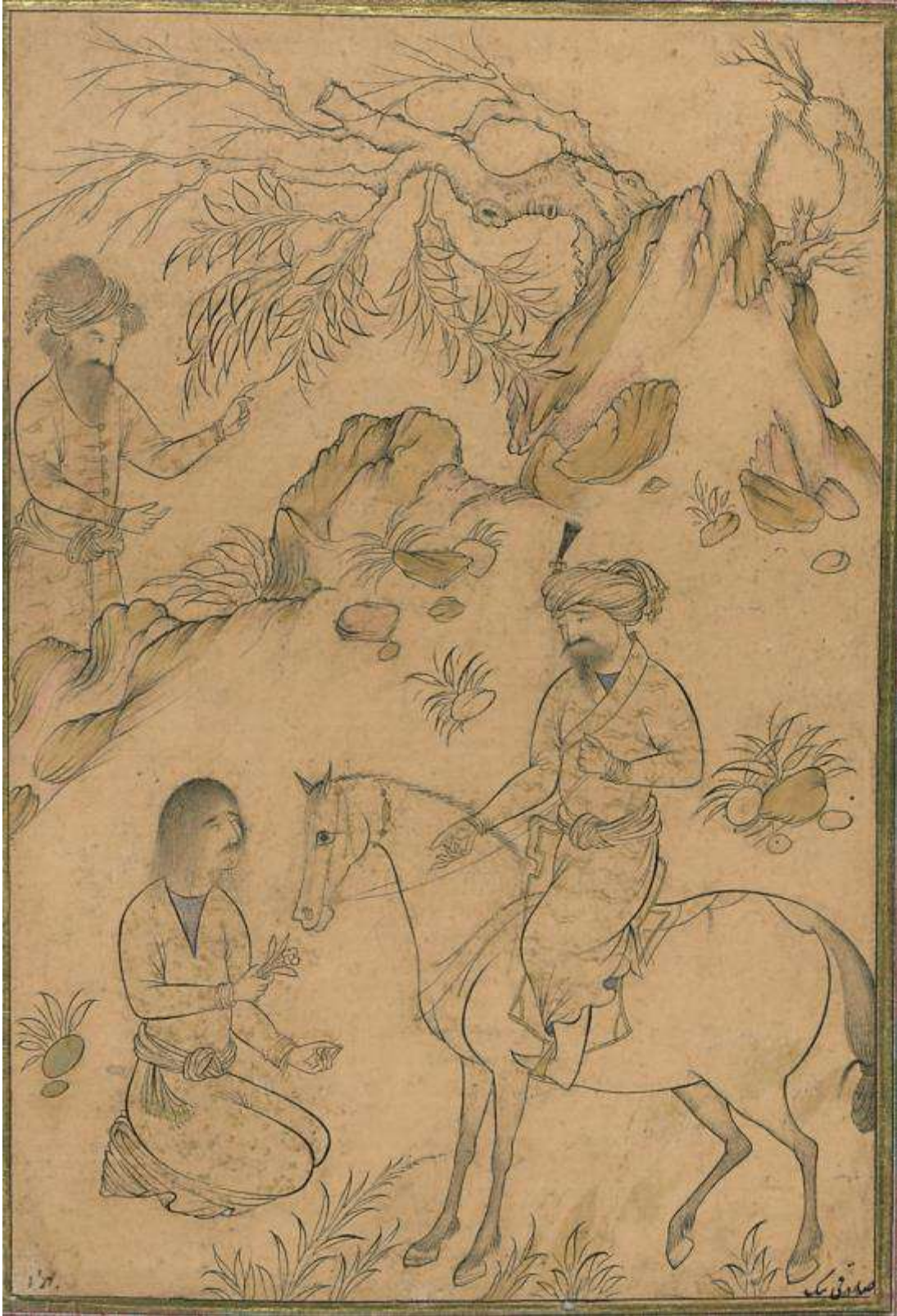
Resimde oturan ve başını öne eğmiş dizleri üzerine oturmuş genç figürü vardır. Gencin başlığı kıvrımlı ve katmanlı olup bitiş kısmı arka kısımdan nüanslı tahrirler ile bitirilmiştir. Yüzünde çekik gözleri, kibar bir burnu ve hafif gülümser ağızlı olup yanaklarına saçları dökülmüştür. Gencin dış giysisinin yakası sağ alt kısmına doğru uzanmaktadır. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı, önden düğümlü olup, kuşağın bitiş kısmı sağ yanından aşağıya sarmaktadır. Kumaşın bitim kısmı nüanslı tahrirler ile tamamlanmıştır.

Genç figürünün bacaklarının arasında boğazı uzun bir şişe vardır ve sağ eli ile onu tutmaktadır. Figürün sol elinde de altın bir kâse bulunmaktadır. Resimde diz kısmının ucunda siyah mürekkep ile “Sadık” yazmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde resim kısmı murakkadaki yapılmış bölümün üzerine yapıştırılmıştır. Özellikle yazıların bulunduğu kitabeleri çevreleyen ipliğin resmin altında kalması buna delildir.

Resimde bulunan imzanın doğruluğu şüphelidir. Özellikle başlığın bitim kısmındaki nüans hareketleri daha çok Rızâ-yi Abbâsî'nin özelliğidir. Bu fırça hareketleri daha çok 17. Yüzyıl başlarında görülmektedir. Figürün baş ve gövde uzunluğuna bakıldığında 16. Yüzyıl sonu – 17. Yüzyıl başı olarak tarihlenmektedir. Figürde kullanılan nüansları değerlendirdiğimizde 17. Yüzyıl örnekleri ile benzerlik taşımaktadır. Özellikle tahrirlerin çapaksız, pürüzsüz, nünaslı ve nettir. Bu da usta bir sanatkâr elinden çıktığını göstermektedir. Tahrirlerin kalitesi de çok iyi derecededir. İmzanın yazısına bakıldığında sonradan üzerine yapıldığı çok bellidir. Figürdeki kumaş bitimlerindeki detaylar çoğunlukla Rızâ-yî Abbasî'nin kullandığı örneklerdir. Fakat Sadıkî Beg Afşar'da kendi döneminde Rızâ'dan çok etkilenmiş ve bu detayları kullanmıştır. Fakat yine de bu noktaları dikkate alarak resmin Sadıkî'ye ait olduğu kesin değildir.

Resim 148: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-56
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl başı
	Boyutları	16 x 11,1
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağ gezintisi
	Sanatkârı	Sadık-i Beg

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim formunda yapılmış ve murakkaya yapıştırılmıştır. Çevresinde altın iplik dolanmaktadır. Resimde üç adet figür vardır. Figürlerden biri atlı diğerleri yayadır.

Atlı figürün başında kıvrımlı ve katmanlı bir sarık vardır. Sarığın ön kısmında küçük bir sorguç, arka kısmında da sarığı kumaşı sallanmaktadır. İç giysisi açık mavi renkte, dış giysisi ise, uzun kollu ve üzeri altın dalgalar ile bezelidir. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğmelidir. Sağ eli ile öndeki adamı işaret ederken sol elinde de atın dizginlerini tutmaktadır. Figürün at üzerinde oturduğu eğerin kenar kısımlarında altın şeritler bulunmaktadır. At figürünün ayak kısmında siyah renk ile gölgelendirmeler yapılmıştır. At figürünün önünde diz çökmüş oturan ve sağ elinde çiçek buketi tutan bir derviş vardır. Dervişin saçı ve bıyığı uzun ve dağılmış şekildedir. İç giysisi açık mavi tonlandırılmış dış giysisi ise uzun kollu ve üzeri altın noktalarla bezenmiştir. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlemiş ve kenardan uç kısmı sallanmaktadır.

Resmin arka kısmında kayalık alanın arka bölümünde ayakta duran bir erkek figürü daha vardır. Figürün başındaki başlığı genişçe tüylü ve ortasından kıvrımlı ve katmanlı bir kumaş ile bağlanmıştır. Uzun kollu dış giysisinin üzerined altın süslemeler görülmektedir. Belindeki kuşağı ise, kıvrımlı ve katmanlı olup düğüm kısmı önündedir. Figürün hemen yanında kayalıklardan aşağı doğru sarkan bir kısmı

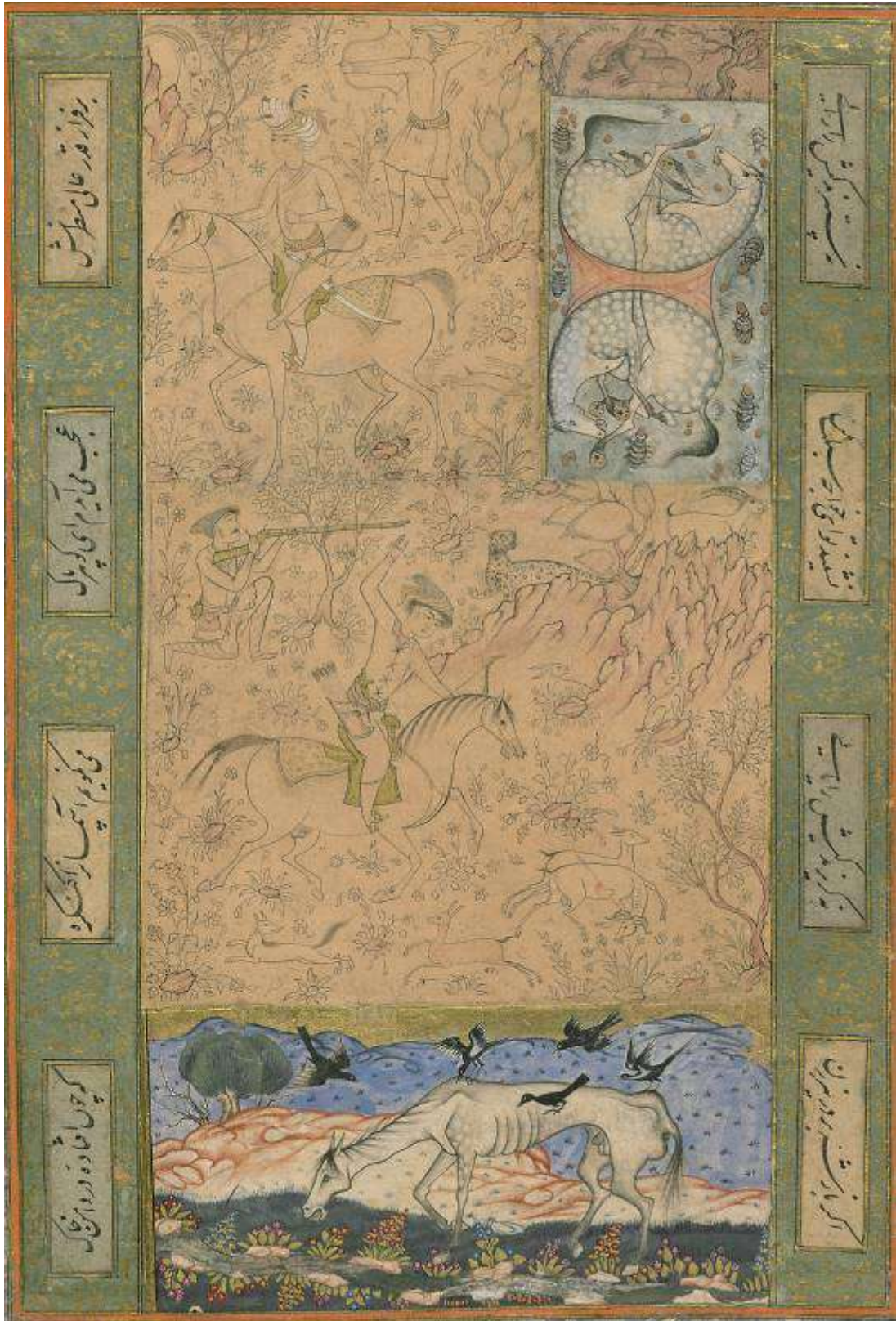
kurumuş yapraklı bir ağaç bulunmaktadır. Resimdeki kayalıkların bir kısmının zeminine hafif tonlama yapılmıştır. Ayrıca resmin sağ alt kısmında “Sadık-i Beg” imzası, sol alt kısımda ise, Bihzâd imzası görülmektedir.

Değerlendirme:

Resimde görülen at üzerindeki figür ile arka plandaki ayakta duran figürün başlıklarına bakıldığında eserin 17. Yüzyılda Şah I. Abbas döneminde görülen başlıklardan olduğu anlaşılmaktadır. Figürlerin boyutları açısından bakıldığında ise, baş ve gövde oranı 1/7’dir. Ayrıca üst beden alt kısımdan daha uzundur. Bu durumda 17. Yüzyılın yaygın özelliklerindendir.

Eserdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve nettir. Siyah ile yapılan tahrirler usta bir sanatkârın elinden çıkmış, çok iyi kalitededir.

Resmin sağ alt kısmında bulunan imzanın gerçekliğine üslup açısından bakıldığında doğruluğu şüphelidir. Sadık-i’nin tavrı ile çok uyuşmayan resimdeki imza kısmı muhtemelen sonradan yazılmıştır. Ayrıca sol alt kısımdaki “Bihzâd” imzası da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki birçok murakkada bulunan kalem-i siyahi resimlere yazılmıştır. Fakat imzanın gerçekliği dönem gözetmeden hepsinde yazıldığı için oldukça şüphelidir.

Resim 149: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-57
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Dağdaki av sahnesi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, murakka albümünün bir sayfası olarak birkaç görselin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Orta alanda 3 adet resim gelişigüzel yapıştırılmıştır. Resmin yanında içerisinde Talik yazıların olduğu ve çevresi altın iplikler ile çevrelenmiş kitabeler vardır. Kitabeler haricinde yeşil zemin, altın ile yapılmış negatif motifler ile bezenmiştir. Yazı ve resimlerin çevresinde ise, altın, turuncu ve altın iplikler bulunmaktadır.

Resimde mürekkep tahrirli kalem-i siyahî resmi haricinde üstte ve altta içerisinde atların olduğu iki farklı resim vardır. Büyük resimde iki adet at üzerinde bulunan erkek figürü bulunmaktadır. Üstteki figür altın renkte eğer üzerine oturmuş ve sol elinde atın dizginlerini tutmaktadır. Başında beyaz renkte Özbek başlığı vardır. Belindeki kuşağı hafif turuncu renkte olup, sadağı ve kılıcı kuşaktan aşağı sarmaktadır. Alttaki at üzerinde bulunan figür altın eğer üzerinde oturmuş ve okunu fırlatmıştır. Belinde kuşağı önden düğümlü olup, sadağı ile altın bıçağı ona takılıdır. Başındaki başlığı mavi tonda tüylü ve altında kuşağı vardır. Resimdeki her iki at hareket halinde betimlenmiştir.

Atlı figürler haricinde üst kısımda okunu germiş kayalıkların arasındaki keçiyi vurmaya çalışan bir erkek figürü vardır. Figürün başında Özbek başlığı görülmektedir. Kıyafeti dizlerine kadar uzanmaktadır ve belindeki kuşağı önden düğümlüdür. Alt kısımda ağacın arkasından duran, elindeki tüfeği ağaca dayanmış ve

kayalığın arkasındaki parsa nişan almış bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürün başında arkaya doğru sarkmış bulunan mavi tonda bir başlık vardır. Sağ dizi üzerine çökmüş ve belindeki kuşakta yedek barut kutusu ve kese asılıdır.

Resimde muhtelif yerlerde Tilki, Tavşan, Dağ keçisi, Pars gibi hayvanlar bulunmaktadır. Ayrıca resmin birçok bölgesinde kaya, taş, ot kümesi ve ağaçlar bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan resimde at üzerindeki kişi ile ok atan şahısların başında Özbek başlıkları vardır. Bu başlık Şah I. Abbas döneminde görülen başlık çeşitidir. Bununla birlikte tüfekle ateş eden ve at üzerinde ok atan kişinin başındaki mavi tüylü başlıkta aynı dönemlerde görülmektedir.

Resimde parsa ateş eden adamın kullandığı tüfek özellikle I. Abbas döneminde Avrupa'dan yapılan alımlar ile daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Hatta bu dönemde Şah'ın Tüfekçiler olarak özel birim kurmuştu.⁷⁰³ Çıkan belirteçler dâhilinde yapılan değerlendirmede resmin 17. Yüzyıla ait olduğu belirgindir.

Resimde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve nettir. Siyah mürekkep ile yapılmış tahrirler çok iyi kalitededir.

⁷⁰³ Laurence Lockhart, "Safevî Döneminde İran Ordusu", çev. İlker Külbilge, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 2/2 (31 Temmuz 2016), 181.

Resim 150: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6074

Katalog Numarası		A-58
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Arabe 6074
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	15 x 7,3cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ok atan genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formunda yapıp sonrasında murakkaya gerilmiştir. Resmin kenarına altın iplik çekilerek açık mavi renk zeminli arasuyu yapılmıştır. Arasuyuna sonradan zer-efşan yapılmıştır. Arasuyu ile kenarsuyu arasına da altın iplik uygulanmıştır.

Resimde elinde oku olan genç erkek figürünün başında tüylü yayvan bir başlık ile onu saran altın üzeri siyah desenli şerit bulunmaktadır. Kıyafetinin ön kısmı bele kadar düğmeli, belinde de önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı kuşağı bulunmaktadır. Kıyafetinin etek kısmı sol taraftan kuşağa tuturulduğundan pantolonu görünmektedir. Sol koluna takılı olan yayın tutma yeri bulut motifi ile bezenmiştir.

Değerlendirme:

Resimde olan genç erkek figürünün başlığı ve belindeki kuşağının düğüm şekli Şah I. Abbas döneminde görülen kıyafet özelliklerdendir. Eserdeki tahrirlerin nüanslı ve kuşağın kıvrımlı katmanlı şekilde önden düğümlü olması, çizgilerinin detaylı ve nüanslarının belirgin olması eseri 17. Yüzyılın başına tarihlendirmektedir. Tahrirler pürüzsüz, detaylı, net ve nüanslıdır. Çizgilerin uzun hatlarda çapaksız ve keskin olması usta bir sanatkarın elinden çıkmış izlenimi verir. Tahrirler çok iyi kalitededir.

Resim 151: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-59
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
	Kalem-i Siyahî Çeşidi	Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Oturan Adam ve Atı
	Sanatkârı	İmzasız

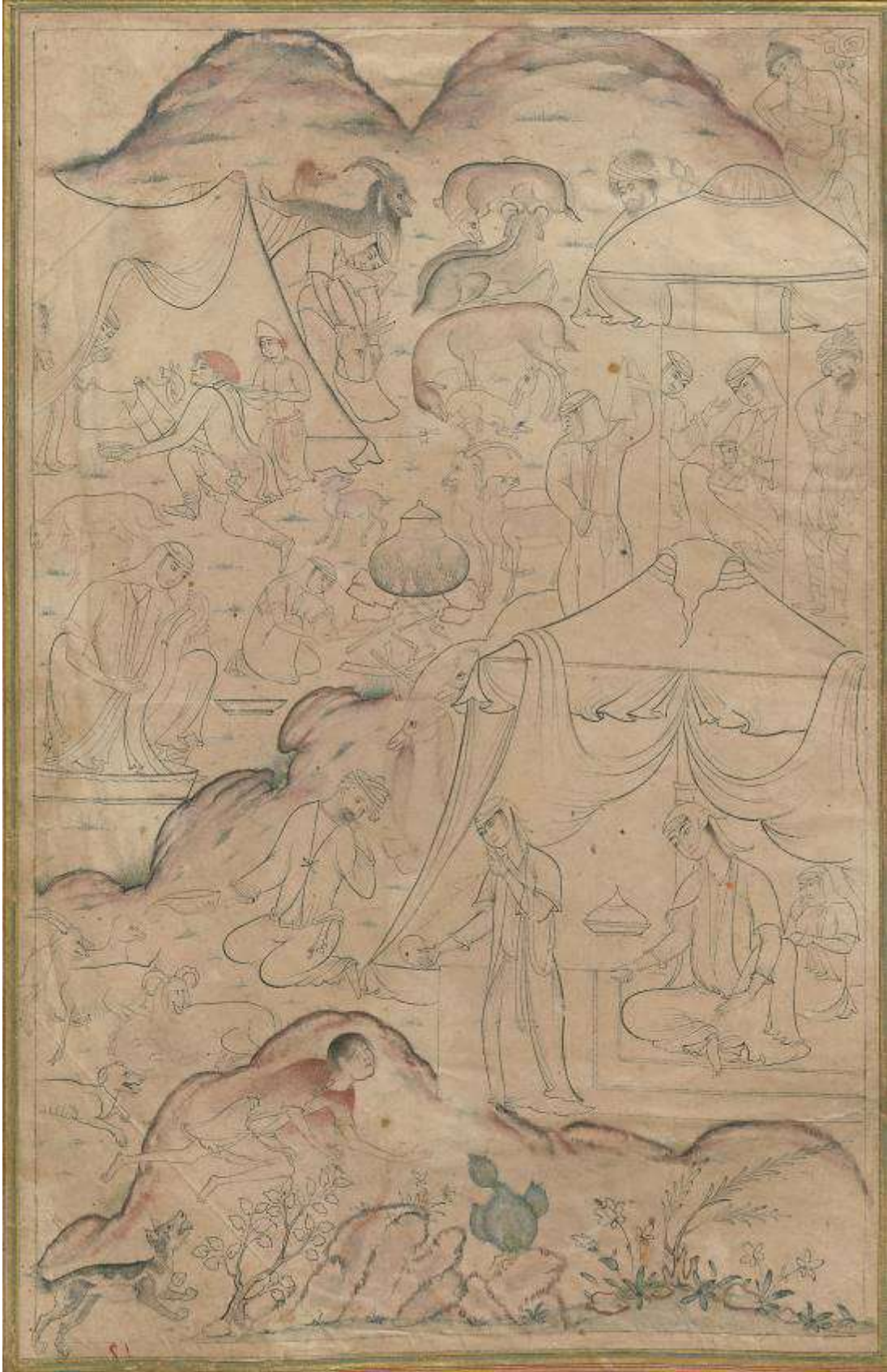
Genel Özellikleri:

Resimde kayalık bir alana yaslanmış dinlenen bir adam ile yanında duran atı görülmektedir. Erkek figürünün başlığının alt kısmı katlanmış ve turuncu renklendirilmiştir. Yüzünde kaşları birleşik gözleri çekik ve bıyıklıdır. Kıyafetinin ön kısmı bele kadar altın düğmelidir. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlenmiştir. Figürün sol dizi göğsüne doğru kıvrımış ve sol elini de üzerine koymuştur.

Resimdeki at figüründe yeleleri kıvrımlı ve uzuncadır. Kuyruğu katlanmış ve ayak kısımları da taranarak belirginleşmiştir. Resimde muhtelif yerlerde kayalar ve ot kümeleri bulunmaktadır. Gökyüzünde kâğıt zeminli tahrirlerden oluşmuş bulut öbekleri yapılmış ve tahrirlerin haricinde kalan bölümler siyah ile gölgelendirilmiştir.

Değerlendirme:

Resimde erkek figürünün kıyafetine bakıldığında özellikle belindeki kuşağa dikkat edildiğinde 17. Yüzyılda görülen kıyafet çeşitlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Gökyüzündeki bulutların yapılma ve uygulama şekilleri de aynı yüzyıla dayanmaktadır. Eserdeki fırça işçiliği, nüanslar ve fırça kabiliyeti çok iyi kalitededir. Ayrıca nüansların belirginliği aynı dönemin resim özelliklerindendir.

Resim 152: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165

Katalog Numarası		A-60
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	36,6 x 25,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Mecnun'un gözetlemesi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde ön alanda kayalık alan içerisinde yerde sürünen Mecnun figürü bulunmaktadır. Sirtında kırmızı tüylü kürkü ve altında dizlerine kadar uzanan kısa etek benzeri kıyafet vardır. Alt kısmında boynunda zili olan bir köpek görülmektedir. Onun yanında da bir ağaç figürü, kayalıklar ve ot kümeleri hafif tonlarda renklendirilmiştir.

Öndeki kayalık alanın arka kısmında içerisinde oturan iki, ayakta duran bir kadın figürü olan çadır vardır. Çadırın ön giriş bölümündeki kumaş kapının parçaları çadırın üst kısmına sarılmıştır. Çadırın yanında diz çökmüş oturan başında küçük sarığı olan bir erkek figürü mevcuttur. Erkek figürünün yanında 2 erkek keçi, bir dişi keçi ile bir adet köpek görülmektedir. Ayrıca erkek figürünün ve çadırın arkasında iki adet deve bulunmaktadır.

Resmin arka kısmındaki sahnede öndeki çadırdan daha küçük bir çadır vardır. İçerisinde iki kadın ve bebek figürü bulunmaktadır. Kadınlardan biri dizi üzerine çökmüş ve bebeği emzirmektedir. Çadırın kapısının iki yanında kadın ve erkek figürü yün eğirmektedir. Bu çadırın arka kısmında sarıklı bir figür ile oturmuş kaval çalan çoban görülmektedir. Küçük çadırın sol kısmında yarısı görünen diğer çadırdaki ise, eğilmiş kadın, diz çökmüş erkek ve elinde kâse tutan çocuk figürleri vardır. Buradaki figürleri alt kısmında çamaşır yıkayan kadın ile ateş yakmaya çalışan başka bir kadın daha bulunmaktadır. Çadırın arkasında da yaban eşeğine yem veren bir

kadın figürü daha mevcuttur. Figürlerin arasında dokuz adet keçi ile bir köpek figürü görülür. Resmin arka kısmında iki adet dağ görünümü de vardır.

Değerlendirme:

Eserde Leyla ile Mecnun hikâyesinin bir bölümünü resmedilmiştir. Resimde özellikle üst kısımda yarısı görünen çadırın önündeki diz çökmüş adamın tüylü başlığına bakıldığında 17. Yüzyılda kullanılan başlık çeşitlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca erkek başlıklarındaki kıvrımlı başlıklara baktığımızda da resim 17. Yüzyıla tarihlenmektedir.

Resimdeki işçilik ve fırça kabiliyeti çok iyi kalitede olup, tahrirleme ve nüanslar dikkati çekmektedir. Eserde imza olmamasına karşın sanatkârın kabiliyetli bir kişi olduğu aşikârdır. Figürlerde dönemin tasarım anlayışı olan baş-gövde oranı olan 1/7 belirgindir. Üst bedenlerin alt bedenden uzun olması da aynı dönem özelliklerindendir. Dağ ve tepe görünümünde yapılmış olan hafif renklendirmeye baktığımızda yine aynı yüzyılda yapılmış olan doğa örneklerine uymaktadır.

Resim 153: Louvre Museum - OA 7100 Recto

Katalog Numarası		A-61
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	OA 7100 Recto
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Louvre Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	38,7 x 24cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Taşa oturan genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek sayfa albüm resmi şeklindedir. Orta alanda cedvel ile oluşturulmuş dikdörtgen alan içerisine resim yapılmıştır. Cedvelin dış kısmında altınçift iplik halkar bulunmaktadır. Halkar hatayi grubu motiflerden oluşmaktadır. Cedvel içten dışa doğru altın ve turuncu iplik ile lacivert kuzudan oluşmaktadır.

Resmin orta kısmında büyükçe bir taşın üzerine oturmuş ve sağ elini göğsünden içeri sokmuş bir genç figürü bulunmaktadır. Figürün sağ bacağı üstte kalacak şekilde kıvrımış ve sol elinde siyah bir cüzdan benzeri eşya tutmaktadır.

Figürün başlığı beyaz renkte olup iç kısı kürküldür. Tamamı siyah renkte mürekkepli kalem-i siyahi tekniği ile yapılmıştır. Genç oturduğu yerden başını sağ tarafa çevirmiştir. Zülüfleri yanaklarından dökülmektedir. Dolgun ve yuvarlak yüzündeki gözleri çekik, kaşları ise ortadan birleşik, yay şeklindedir. Boyun kısmı normalden uzun tasvir edilmiştir. Dış giysisinin önü açılmış ve sağ elini içerisine sokmuştur. Belindeki kuşak kıvrımlı şekilde önden bağlanmıştır. Alt pantolonu yukarıdan aşağıya kıvrımlı çizgilidir. Ayaklarında ayakkabı olmayıp, çıplaktır.

Genç figürünün oturduğu kaya irice olup altın ile tonlama ve tarama şeklinde yapılmıştır. Figürün arka kısmında, yani resmin sağında, bir adet ağaç ile kayalar ve ot kümeleri vardır. Ağacın üzerinde iki adet kuş bulunmaktadır. Figürün bakış yönünde yine bir adet ağaç mevcuttur. Ağacın üstünde bir adet kuş tünemiş ve ötmektedir. Ağacın altında ve figürün ayağının alt kısmında toplamda üç adet tavşan

vardır. Bu tavşanların etrafında ot kümeleri, küçük bir ağaç ve kayalar vardır. Figürün başının üst kısmında içerisinde üç adet ördek figürü olan ve onları çevreleyen bulut kümeleri bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eser, muhtemelen bir albüm sayfasının parçasıdır. Resme baktığımızda tam karşısındaki resmin cedvellerinin üzerine iz yaptığı görülmektedir.

Figürün fırça ve tahrirlerinin kalitesi çok iyidir. Kıvrımlardaki ve tahrir yapılırken kullanılan nüanslar dozunda ve yerinde yapılmıştır. Üst bedenin alt bedenden uzun yapılması daha çok 17. Yüzyılda görülen bir detaydır. Figürün baş-gövde oranının 1/7 olması da dönem özelliklerindendir. Ayrıca belindeki kuşağın kıvrımlı ve önden bağlanma stili de aynı dönemi göstermektedir.

Figür haricindeki arkada yapılmış yoğun resmin altın ile yapılması figürü arka fondan ayırıp daha görünür hale getirmiştir.

Resim 154; British Museum – 1029,0917,0.278.3

Katalog Numarası		A-62
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.278.3
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	22,7 x 17,5
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Köpek Eğitmeni
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formunda yapılmış ve sonrasında murakkaya yapııştırılmıştır. Resmin dışında beyaz kuzu ile altın tek iplik arasuyu vardır. Arasuyunun dışında altın, kırmızı, açık mavi, altın ve siyah iplik görülmektedir. İpliklerin dışında ise, açık mavi ve altın kuzu görülmektedir.

Resimde bir erkek ve köpek figürleri vardır. Erkek figüründe tüylü başlığın üçünde zemin renkli külahı ile ona bağlı iki adet tüy bulunmaktadır. Kıyafeti önden altın düğmeler ile bele kadar düğmelidir. Belindeki kuşağı açık kırmızı ve çizgili, önden düğmeli kıvrımlı ve katmanlıdır. Alt kısmındaki pantolonunu diz altından kırmızı iplikler ile düğümlüdür. Sağ elindeli altın saplı kılıcın kını kuşağının solundan aşağı sallanmakta ve açık mavi renktedir. Figürün sol elinde açık mavi çizgileri olan bir kumaş sarıdır.

Erkek figürünün karşısındaki köpek arka ayakaları üzerine kalkmış ve erkek figürüne doğru ağı açık şekilde havlamaktadır. Gözleri açık sarı renkte ve üzerindeki tüyleri tarama şeklinde tasvirdir edilmiştir.

Değerlendirme:

Resimde bulunan erkek figürünün başındaki başlık I. Abbas devrinde kullanılan çeşitlerdendir. Ayrıca belindeki kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olup önden irice düğümlü olması da aynı dönemdeki örneklerle uymaktadır. Ayrıca koluna sardığı kumaşın görünümü de eseri 17. Yüzyıla tarihlendirmektedir.

Resimde figürün baş-gövde oranı 1/7'dir. Tahrirler belirgin, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. İmza olmamasına karşın usta bir sanatkarın elinden çıktığı belli olan eserdeki tahrirler çok iyi kalitededir. Ayrıca figürün yüzündeki renklendirme ve boyutlandırmalar da aynı dönemin orta ve sonlarında görülmeye başlanan özelliklerdendir.

Resim 155: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-63
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl ortası
	Boyutları	17,3 x 10
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Derviş ve aynalı kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Kenar kısmındaki cedvelde sırası ile altın, açık mavi, altın, turuncu ve altın iplikler ile siyah ve lacivert kuzu mevcuttur. Ayrıca resmin alt ve üst kısımlarında dikdörtgen alan içerisinde dizeler bulunmaktadır.

Resimde biri erkek derviş ve diğeri kadın olmak üzere iki adet figür bulunmaktadır. Kadın figürünün başında altın ve kırmızı renklerde farklı bir başlık vardır. Başlıktan aşağı saçları ve zülüfleri dökülmektedir. Sol elindeki aynadan kendini seyreden kadının boynunda altın bir kolye mevcuttur. Kadının kıyafetine zemin renginde bulut motifleri yapılarak diğer kısım açık turuncu ile renklendirilmiştir. Yaka kısmı bele kadar uzanmış ve altın düğmeler ile kapatılmıştır. Belinde bir kısmı kalçası üzerine sarka kıvrımlı ve katmanlı önden düğümlü kuşağı görülmektedir. Ayakkabısı turuncu, çorepleri ise, pembe zemin üzerine altın noktalıdır.

Kadın figürünün alt kısmında ona doğru gülümseyerek bakan derviş figürünün başında kıvrımlı ve katmanlı zemin renginde başlık bulunmaktadır. İç giysisi açık turuncu olan dervişin dış giysisinin ön kısmı altın düğmelidir. Kolları uzun olan giysisinin iç kısmı lacivert renktedir. Sol eli ile bastonunu tutan derviş aynı zamanda ona yaslanmaktadır.

Resimde figürlerin çevresinde açık pembe, açık mavi ve gri renk ile tonlama yapılmış olan kayalar ile zemin renginde ot kümeleri vardır. Bu detaylar haricinde kayalıkların alt kısmından itibaren açık sarı ile renklendirilmiştir. Kayalıklar gri ve açık pembe tonlarında olup üzerlerinde detayları taranmıştır. Bunların üzerinde ise, küçük üç ağaç vardır. Ağaçlardan ikisi açık sarı yapraklı, diğeri yapraksızdır.

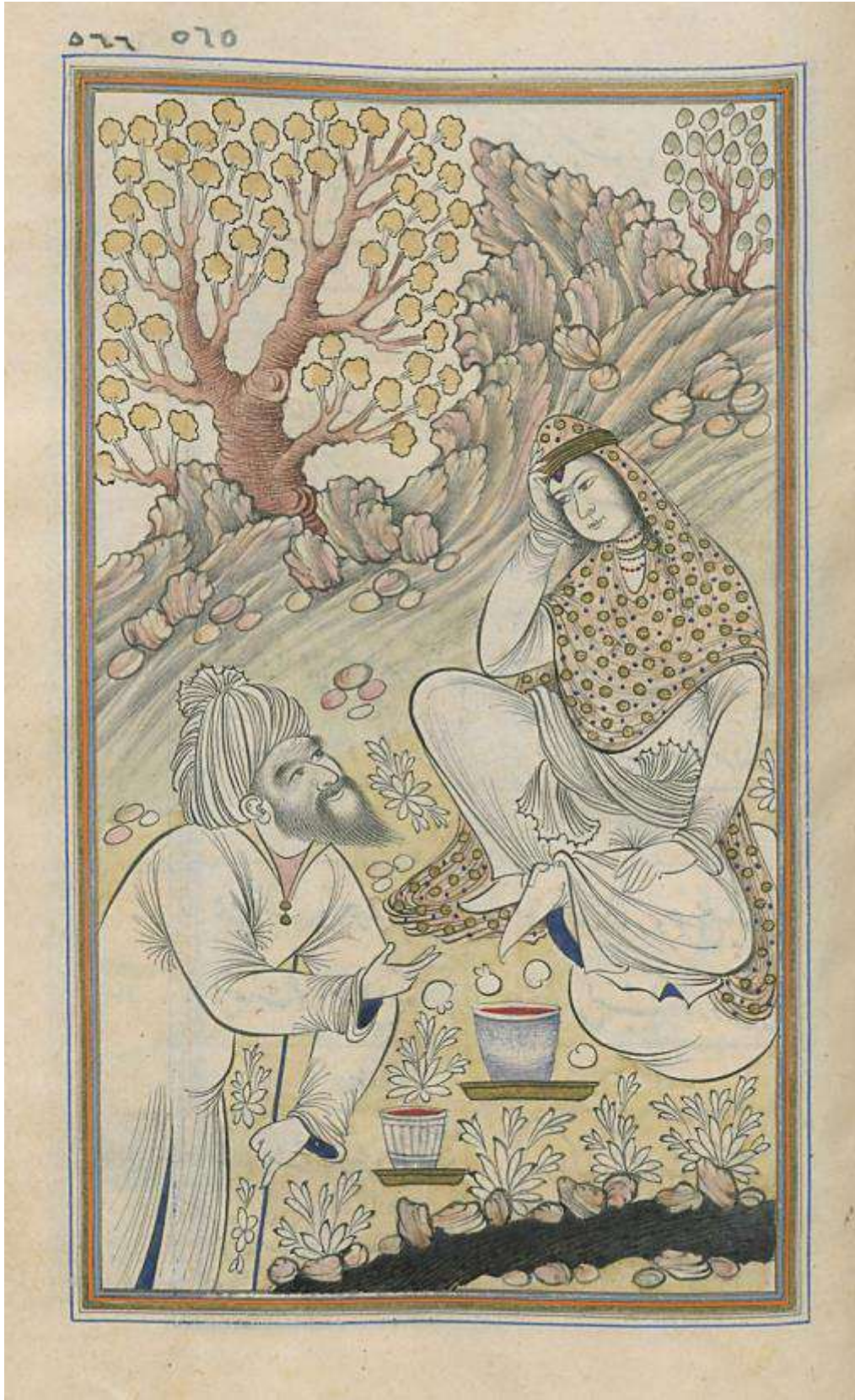
Değerlendirme:

Resimde bulunan kadın figürünün başlığı ile vücudunu saran kıyafeti 17. Yüzyılda Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlayan kıyafet çeşitlerindendir. Özellikle belindeki kuşağının kıvrımlı ve katmanlı olup irice önden düğümlü olması da dönemin resim özelliklerindendir. Aynı döneme olan diğeri bir örnek ise, dervişin başlığıdır. Figürün başından büyük ve geniş olan bu başlık kızılbaş tacı Tac-ı Haydari'den sonra kullanılmaya başlanmıştır.

Eserde figürlerin baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir. Ayakta duran figürün hafif öne doğru eğilmiş görüntüsü de 17. Yüzyıl resim özelliklerindendir.

Resimdeki çizgiler net, pürüzsüz ve çapaksızdır. Kısa hatlarda ahenkli nüanslar belirgin, uzun hatlarda ise, net ve keskindir. Yapılan çizgiler çok iyi ölçüde kaliteye sahiptir. Usta bir sanatkârın elinden çıktığı belirgindir.

Ot kümeleri ve kayalar da yine aynı dönem görülen çeşitlerdendir. Zeminlerinde hafif şekilde renklendirme yapılmış ve üzerine uygulanmıştır. Özellikle arka plandaki dağlık görüntü aynı yüzyılda yapılan örneklerdendir.

Resim 156: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-64
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl ortası
	Boyutları	17 x 9,8
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağdaki derviş ve kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Resmin alt ve üst kısımlarında iki alanda beyitler yazılıdır. Kenar kısmındaki cedvelde sırası ile altın, açık mavi, altın, turuncu ve altın iplikler ile siyah ve lacivert kuzu mevcuttur.

Resimde ayakta duran erkek ve oturan kadın figürü vardır. Erkek figürünün bir kısmı çerçeve dışında kalmış görünmemektedir. Başında bulunan sarı kıvrımlı ve katmanlı olup oturan kadına doğru bakmaktadır. İç giysisi açık pembe renkte dış giysisi ise uzun kollu olup önden altın düğmelidir. Elinde de bastonu vardır.

Oturan kadının bir eli dizi ile başı arasındadır. Başındaki eşarbı önden çevrili olup sırtında aşağı oturduğu minder üzerine sarmaktadır. Eşarbin zemini açık turuncu renkte üzeri lacivert noktalar ile altın ve üzeri perdahlı noktalar vardır. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlüdür.

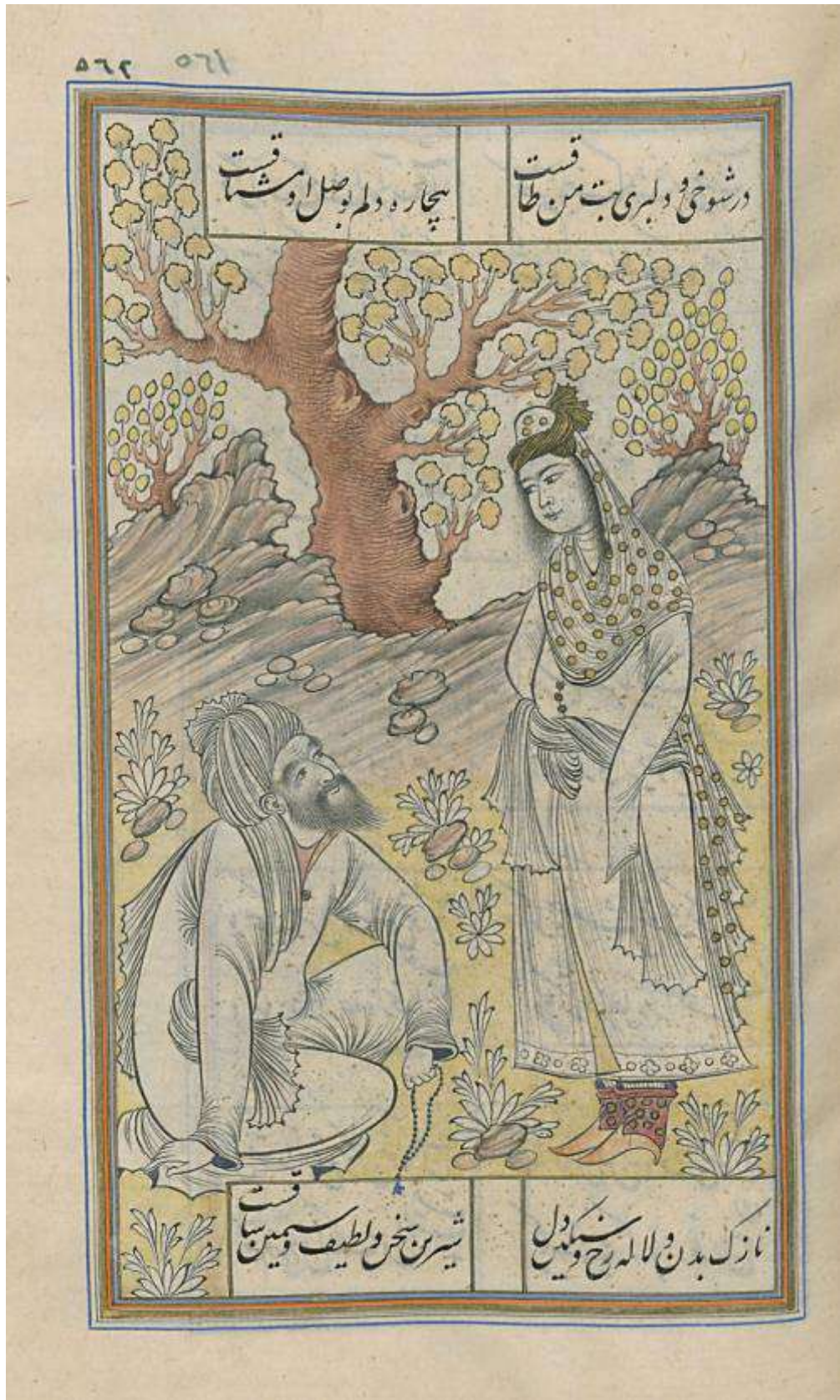
Figürlerin arka kısmında açık pembe, açık sarı ve gri renklerde taranmış dağlık alan vardır. Üzerinde kahverengi zeminli üzeri detaylandırılmış ve yaprakları sarı renkte ağaç bulunmaktadır. Kayalık alanın haricinde kalan bölüm açık sarı ile renklendirilmiştir. Resmin alt kısmında küçük bir alanda gümüş ile yapılmış dere vardır. Derenin iki yanında ve resmin muhtelif yerlerinde kayalar ve ot kümeleri mevcuttur. Kayalar açık pembe ve sarı ile boyanmıştır. Mevcuttaki ot kümelerinin hepsi renksiz sadece tahrirlidir. Figürlerin arasında kalan bölümde altın tepsilerin

içerisinde açık mavi kâseler vardır. Ayrıca bunların yanında çeşitli meyveler bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan erkek figürünün başındaki başlık, kadın figürünün eşarby ve belindeki kemerinin kıvrımlı ve katmanlı olması özellikle kuşağın önden genişçe düğümlemesi dönemin özelliklerindendir. Bu tarz giyim tarzı Şah I. Abbas döneminde görülen kıyafet detaylarındandır.

Resimde yapılmış olan çizgiler pürüzsüz, net, çapaksız ve nüanslıdır. Nüanslar özellikle figürlerin kıvrım noktalarında oldukça belirgindir. Yapılan çizgilerdeki işçilik çok iyi derecededir. Usta bir sanatkar elinden çıktığı aşikardır. Ayrıca ağaç, kayalık ve ot kümeleri gibi bölümlerin zeminlerine hafif tonda renk yapılmış ve üzerine detayları girilmiştir. Bu bitki örtülerinin uygulama şekilleri 17. Yüzyılda görülen örneklerdendir.

Resim 157: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-65
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl ortası
	Boyutları	17,1 x 9,9
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağdaki derviş ve kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Resmin alt ve üst kısımlarında iki alanda beyitler yazılıdır. Kenar kısmındaki cedvelde sırası ile altın, açık mavi, altın, turuncu ve altın iplikler ile siyah ve lacivert kuzu mevcuttur. Resimde alt kısımda diz çökmüş ve yanında duran kadına bakan derviş vardır. Dervişin başındaki sarığı kıvrımlı ve katmanlı sarığı ile sırtında kol altına doğru uzanan kumaş öbeği görülmektedir. Figürün kalın kaşları ve uzun sakalları mevcuttur. Ayrıca sağ elinde bir tespih bulunmaktadır.

Erkek figürünün yanında ayakta duran kadın figürünün başındaki eşarby boyun kısmından dolanarak etek kısmına kadar uzanmaktadır. Eşarby üzerinde altın noktaların üzerleri perdelanmıştır. Alnında eşarbyı çevreleyen altın şerit arka kısmından düğümlüdür. Figürün kıyafetinin ön kısmı bele kadar altın düğmelidir. Belinde bulunan iri kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlenmiştir. Kadının kıyafetinin kolları uzundur. Ayağındaki ayakkabıları turuncu ve kırmızı renktedir.

Resmin arka kısmında bulunan ağaçların zemini kahverengi olup üzerine siyah ile detaylar yapılmıştır. Yapraklar açık sarı renk ile tonlandırılmış ve tahrirlenmiştir. Ağaçların önünde bulunan kayalık zemin gri renk ile taranmıştır. Kayalık alanın haricinde olan bölüm açık sarı ile renklendirilmiştir. Ayrıca resmin muhtelif yerlerinde bulunan ot kümelerinin zeminleri renksizdir.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürlerin başlıkları ve kemerleri ile kıyafetlerindeki kumaşlar kıvrımlı ve katmanlıdır. Özellikle kuşağın önden irice düğümlü olması dönemin özelliklerindendir. Bu kıyafet tercihi Şah I. Abbas döneminde görülen örneklerle çok benzerdir. Resimde kullanılan çizgiler pürüzsüz, net, çapaksız ve nüanslıdır. Özellikle nüanslar keskin ve belirgindir. İşçiliğin geneline bakıldığında usta bir sanatkâr elinden çıktığı aşikârdır. Figürlerin baş-gövde oranı 1/7'dir. Bu durum da eserin 17. Yüzyıla ait olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kayalık alanın uygulaması ve ağaç motiflerinin detayları da 17. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir.

Resim 158: Cabinet des Arts Graphique Geneve – 1971-0107-0085

Katalog Numarası		A-66
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0085
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	16,7 x 11,2
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Oturan derviş
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak resim formunda yapılp, murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin kenar kısmında altın iplik ile siyah kuzu vardır. Eserin alt ve üst kısmında yazı alanı ve altın ile yapılmış bezemeler bulunmaktadır.

Resimde elinde altın kâse olan oturmuş bir derviş figürü vardır. Derviş saçsız ve pala bıyıklıdır. Kıyafetinin yakası açık sarı renkte yakası önden bele kadar lacivert renkte düğmelidir. Belinde kıvrımlı ve katmanlı kuşağı çözülmüştür. Bağdaş kurmuş oturan dervişin kıyafetinin iç kısmı lacivert renktedir. Sağ elini ayağına koymuş olan dervişin sağ elinde altın kase tutmaktadır. Figürün dizinin çevresinde iki adet renksiz armut meyvesi görülmektedir.

Resimde figür haricindeki muhtelif yerlerde altın can noktası olan ot kümeleri ile kaya motifleri bulunmaktadır. Gökyüzünde renksiz sadece tahririli bulut öbekleri mevcuttur.

Değerlendirme:

Resimde bulunan dervişin kıyafeti ve beline bağladığı kuşağının görüntüsü Şah I. Abbas dönemi sonrasında görülen örneklerdendir. Ayrıca çizgiler keskin, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun hatlarda kullanılan nüanslı çizgilerdeki ustalık çok iyi derecededir. Kısa çizgilerdeki ahenk ise usta bir sanatkâr elinden

çıkıldığını göstermektedir. Ot kümeleri ve bulut görüntüsü ile diğer özellikleri değerlendirdiğimizde resim 17. Yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir.

Resim 159: Freer Gallery of Art – S1986.314

Katalog Numarası		A-67
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	S1986.314
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Freer Gallery of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	Şevval ayı 1035 – Temmuz 1626
	Boyutları	47,3 x 33,2 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Kuş avı
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim olarak sonrasında murakkaya yapıştırılmış ve orta alanda resim, arasuyu ile kenar kısmından müteşekkildir. Resim ile arasuyu arasında altın iplik ile siyah, mavi ve beyaz kuzular vardır. Arasuyunda ile kenarsuyu arasına sırası ile altın, lacivert, altın, turuncu, altın, yeşil, altın, turuncu, altın iplik siyah, lacivert ve beyaz kuzu çekilmiştir. Arasuyu ile kenarsuyunun zeminine zer-efşan yapılmıştır.

Resme ilk bakışta büyük ve iri bir ağaç göze çarpmaktadır. Ağacın dalları ve yapraklarına sadece tahrirler yapılırken, gövde kısmına yine siyah renkle gölgelendirmeler yapılmıştır. Ağacın ön kısmında küçük bir göl, ot kümeleri ve kayalıklar vardır. Gölün üzerinde de on adet ördek ve bir adet doğan uçmaktadır. Ördeklerden ikisi kırmızı ile diğerleri siyah renk ile tahrirlenmiştir. Uçan kuşların arka kısmında atları ile koşar halde iki erkek figürü görülmektedir. Figürlerin biri genç diğeri ona göre daha büyük sakallı olup başlıkları tüylü ve sarık formundan uzaktır. Bu figürlerin hemen üst kısmında ata binen bir başka figür vardır. Boynu ayaklarına doğru eğilmiş olan atın üzerindeki genç erkek figürünün tüylü başlığı mevcuttur. Tam önünde ayakta duran ve elindeki uzun boyunlu şişe ve kâse tutan başka bir genç figürü vardır. Koşan atlı figürlerinin alt kısmında atının üzerinde duran sakallı erkek figürü bulunmaktadır. Bu figürün arkasında pars benzeri kedigillerden bir hayvan atın üzerinde oturmuş ve arkasına doğru bakmaktadır.

Resmin üst kısmında kayalık alan büyük bölümü kapsamaktadır. Kayalıkların içerisinde büyüklü küçüklü ağaçlar vardır. Ayrıca kayaların içerisinde cedvele yakın bir kurt etrafı seyretmektedir. Resimde ağacın üst kısmında küçük bir bulut öbeği görülmektedir. Ayrıca eserde koşan atlıların ön kısmında resmin Şevval ayının 1035 senesinde Rızâ-yi Abbâsî tarafından yapıldığını gösteren bir yazı bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürlerin başlıklarına baktığımızda Şah I. Abbas döneminde görülen tüylü ve arkaya doğru sarkık başlıklardandır. Bu durum eseri 17. Yüzyıla tarihlendirmektedir.

Eserde dikkat çeken en önemli unsur, tarih ve sanatkâr imzalarıdır. Yazılan tarih ile figürlerdeki kıyafetlerin özellikleri birbirini tutmaktadır. Figürlerin başındaki kürklü arkaya doğru yatık başlık Şah I. Abbas dönemi ve sonrasında kullanılmaya başlamıştır. Tarih açısından doğru olan bu eserde imzanında doğru olduğu düşünülmelidir. Rızâ-yi Abbâsî'ye ait olan teknik özelliklerin bir kısmının olmaması eserin sanatkarın erken döneminde yaptığı izlenimi vermektedir. Tarihsel açıdan baktığımızda bu noktalar da birbirine uymaktadır.

Çizgi kalitesi olarak bakıldığında pürüzsüz, net, çapaksız ve nüanslıdır. Çok iyi derecede kalitelidir. Figürlerde baş ve gövde oranına bakıldığında da 1/7 oranı belirgindir. Bu da dönem özelliklerine uymaktadır.

Taibat öğeleri olarak değerlendirdiğimizde hafif ağaç gövdeleri yapraklar ve kayalarda hafif tonda gölgelendirmeler bulunmaktadır. Eserin genelinde siyah tahrir görülürken kuşalardan bazılarını kırmızı renk ile tahrir yapılmıştır.

Resim 160: National Museum of Iran – 4555

Katalog Numarası		A-68
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	4555
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	National Museum of Iran
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl ortası
	Boyutları	--
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Yaşlı adam ve çocuk
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak resim ile dış alandaki kenarsuyundan oluşmaktadır. Resim ile kenarsuyu arasındaki cedvel sırası ile altın iplik, siyah ve lacivert kuzu şeklindedir. Kenarsuyunda açık renk kâğıt üzerine yazılıp açık yeşil kâğıda yapışmış olan kitabeler vardır. Kitabelerin çevresi altın iplik ile çevrenlenmiştir. Kitabeler haricinde kalan bölüme ise, altın ile zerefşan yapılmıştır.

Resimde ayakta duran yaşlı adam ve yanında çocuk figürü bulunmaktadır. Adamın başlığı kırmızı renkle tahrirlenmiş, kıvrımlı ve katmanlı şekilde uçları beline kadar sarkmaktadır. Sol elinde tuttuğu mavi baştona dayanmıştır. Sol eli boynuna asılı heybesinde arkasına doğru bakmaktadır. Ayak bileklerine kadar uzanan kıyafetinin iç kısmı mavi renktedir. Yaşlı adam figürün yanındaki küçük erkek çocuk figürü sol eliyle adamın heybesine asılırken sağ eliyle de bastonunu tutmaktadır. Uzun kollu üst kıyafeti bele kadar olup belinde kırmızı tonunda ince kuşak vardır. Alt kısmındaki pantolonu mavi olup ayakları çıplaktır.

Yaşlı figürünün arka kısmından yukarı doğru sadee yapraktan oluşan ağaç bulunmaktadır. Ağacın gövde çevresi kalınca tahrirli olup renksizdir. Ayrıca resmin muhtelif yerlerinde taş ve ot kümeleri mevcuttur. Ağacın alt kısmında ise resmi yapan sanatkârın imzası görülmektedir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan yaşlı adamın başlığına bakıldığında Şah I. Abbas devrinde görülen kıyafet çeşitlerdendir. Ayrıca başlığın uçlarında fırça ile yapılmış kıvrım ve nüanslar resimde imzası bulunan Rızâ-yi Abbâsî'ye ait olması hasebiyle imzanın doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Resimdeki çizgiler pürüzsüz, çapaksız ve net şekildedir. Çoğunluğu siyah tahrirli olsa da başlık ve kuşak gibi detaylarda kırmızı renkle tahrirler yapılmıştır. Çizgiler çok iyi derecede kalitelidir. Ayrıca figürün baş ve gövde oranına bakıldığında 1/7 oranında olması ve başlığının çeşidi açısından değerlendirildiğinde de resim 17. Yüzyıla tarihlenmektedir. Yaşlı adam figürünün baş-gövde oranına bakıldığında da 1/7 oranı belirgindir. Bu durumda tarihlendirmenin doğruluğunu göstermektedir.

Resim 161: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6074

Katalog Numarası		A-69
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Arabe 6074
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	21x14
	Kâğıt Rengi	Krem Rengi
	Konusu	Elinde şişe olan kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, kütüphane bünyesindeki albümün bir sayfasıdır. Orta alanda bulunan resim ile kenar kısmındaki renkli iri motiflerin bulunduğu kenarsuyundan oluşur. Resim ile kenarsuyunun arasındaki cedvelde altın iplik ve siyah kuzu bulunmaktadır.

Resimde sağ elinde uzun boyunlu şişe, sol elinde ise altın kâse olan ayakta duran kadın figürü vardır. Başlığı altın olup eşarp takmamış ve uzun saçları önünde ve arkasından sarmaktadır. Başlığından siyah renkte bir tüy çıkmaktadır. Boynunda altın renkte bir kolyesi mevcuttur. Kadının dış kıyafeti uzun kollu ve beline kadar uzanmaktadır. Kıyafetin üzerinde ise, yaprak motifleri bulunmaktadır. Belindeki kuşağı altın ve siyah çizgili olup, ön kısmında düğümlenmiştir. Kadın kıyafetinin altında bulunan uzun eteğinin iç kısmı altın renktedir. Eteğin üzeri bulut motifleri ile bezenmiştir. Kadının ayakkabısı ise, kırmızı renktedir.

Eserde figür haricindeki alanda muhtelif yerlerde taş ve ot kümeleri yapılmıştır. Resmin üst kısmında da bulutlar görülmektedir. Ayrıca kadının elindeki şişe beyaz renkte ve üzeri süslemelidir.

Değerlendirme:

Eserde yer alan kadın figürünün başlığı 17. Yüzyılda görülen örneklerdendir. Kıyafetinin üzerine yapılan bezemeler de eserin aynı döneme ait olduğunu

göstermektedir. Bel kısmındaki kuşağının kıvrımlı ve katmanlı olarak önden bağlanması da 17. yüzyıl Şah I. Abbas döneminde görülen resim örneklerindendir. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir. Kadının duruşunda da ayaklarının baş hizasından geride olması, hafif önde doğru eğik olması da aynı yüzyıla denk gelmektedir.

Resimde kullanılan çizgiler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Özellikle uzun hatlardaki fırça kalitesi çok iyi derecededir. Ot kümeleri ve bulut motiflerinin zeminlerinde hafif renkte tonlamalar yapılmıştır. Ayrıca formlara bakıldığında tarih konusundaki çıkarımın haklılığı görülmektedir.

Resim 162: Los Angeles County Museum of Art – M.73.5.12

Katalog Numarası		A-70
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	M.73.5.12
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Los Angeles County Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	27 Recep 1103 – 14 Nisan 1692
	Boyutları	12,75 x 20,25 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Hayvan dövüş sahnesi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, orta alanda resim ile kenarında bulunan cedvel ile arasularından müteşekkil murakka şeklindedir. Resmin dışında iki adet arasuyu ile tığlar vardır. İlk

arasuyu koyu lacivert zemin üzerine altın ile hatayi grubu motifler vardır. Bu arasuyu ile diğeri arasında mavi ve altın iplikler görülmektedir. İkinci arasuyu ise, beyaz zemin üzerine altın ile tek iplik desen yapılmıştır. Dış kısımdaki tıgı alana geçişte ise, altın, lacivert ve tekrar altın iplikler ile açık mavi kuzu bulunmaktadır. Açık turuncu zeminli kâğıdın üzerindeki tıgılar altın ve siyah ile bezenmiştir.

Resmin orta alanında dağ keçisinin vücuduna sarılmış ejder figürü ile ona saldırmış aslan figürleri bulunmaktadır. Keçi figürüacı çeker görünümde karın bölgesinden sarılmış ejderden kurtulmak için çabalmaktadır. Gövdesinde hafif kahverengi tonunda renklendirme ile toynak kısmında altın renk bulunmaktadır. Ejder figürü tüm gövdesi ile keçiye sarılmış ve ayakları ile sıkıştırarak kavramıştır. Bir yandan da ona saldıran aslanı ön bacağından ısırmaktadır. Aslan figürü bir nevi keçiye yardım etmek için farklı yönden gelmiş gibi görünmektedir. Arka ayaklarından güç alarak ejderin gövdesini ısırmıştır.

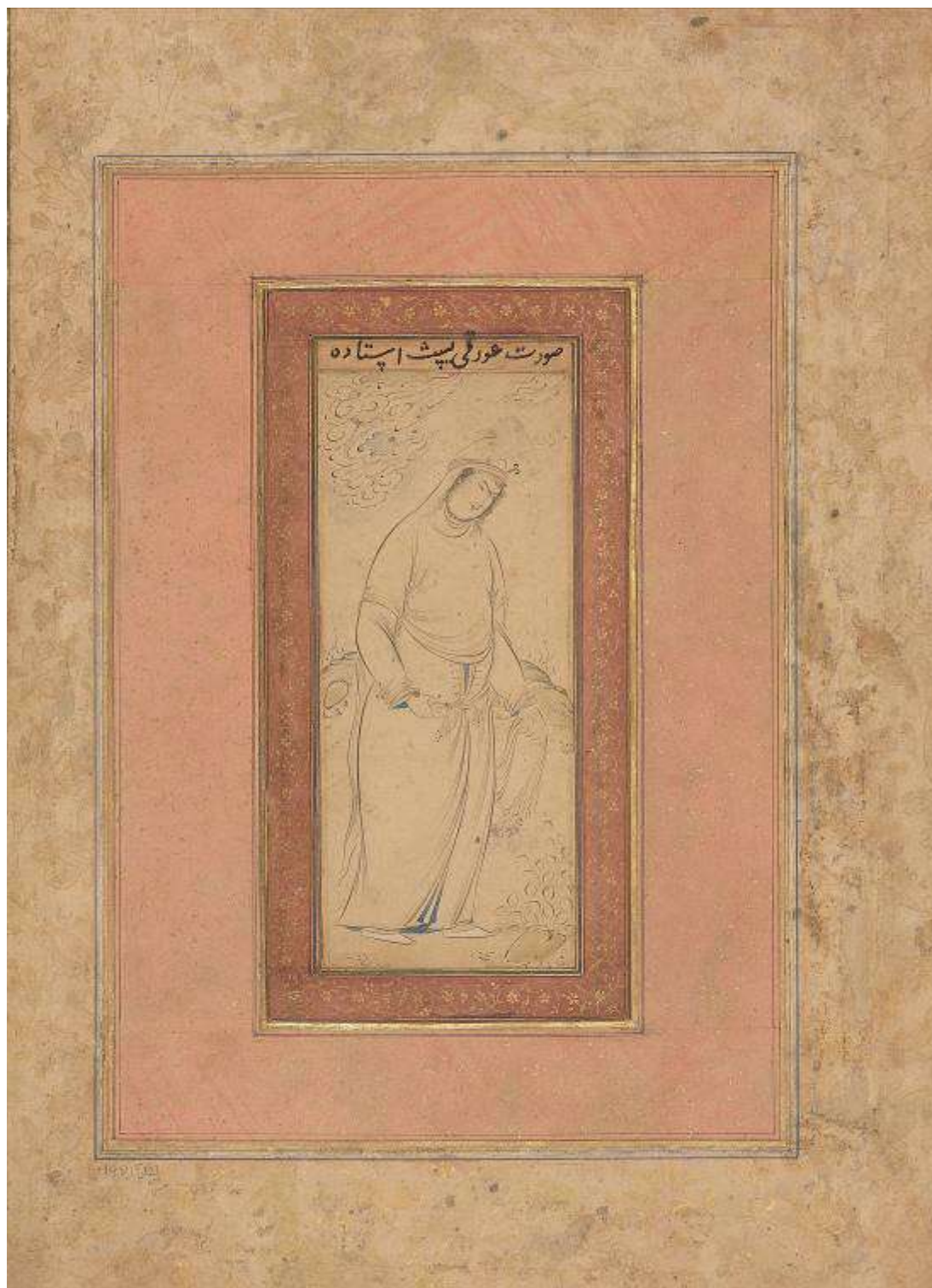
Resimde dağlık ve kayalık bir alanda gerçekleşen dövüş sahnesini sol üst kısımdan kayalıkların arasından seyreden bir adam figürü görülmektedir. Başında bulunan şapkasının etrafında kumaş sarılmış ve arka tarafından sallanmaktadır. Ayrıca resmin buhtelif bölümlerinde küçük ot kümeleri ve ağaç gibi öğeler bulunmaktadır.

Eserin sol üst tarafındaki erkek figürünün yanına farsça “27 Recep 1103” tarihi yazılmıştır.

Değerlendirme:

Eserdeki figürlerin tahrirleri tek renk olan siyah ile yapılmıştır. Figürlerden sadece dağ keçisinin gövdesinde ve toynaklarında renklendirme bulunmaktadır. Bunun haricinde resmin tamamında renklendirme yapılmadan sadece nüanslı tahrirler görünmektedir. Çizgiler pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslı olup çok iyi kalitededir. Tahrirlerin kalitesi ve nüansların çeşitliliğine bakıldığında eser 17. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu durumda üzerinde yazılan tarihin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Ayrıca erkek figürünün görsel özellikleri ile hayvanların duruş şekilleri ve fiziksel özellikleri de aynı tarihi göstermektedir.

Resim 163: Chester Beatty Library – Per 246.2

Katalog Numarası		A-71
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Per 246.2
	Bulunduğu Ülke	İrlanda Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Chester Beatty Library
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	30,6 x 22,8 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Ayakta duran kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, müze bünyesinde bulunan tek yaprak resim murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin yanında arasuyu ve iki farklı renkte kâğıt yapıştırılmıştır. Arasuyunda altın negatif hatayı motifleri tek iplik bezeme yapılmıştır. Resim ile arasuyu arasında sırası ile altın ve lacivert iplik ile siyah kuzudan oluşan cedvel bulunmaktadır. Arasuyu ile kenarındaki gülkurusu renkteki kâğıt arasında bulunan cedvel altın iplik ile siyah kuzudan oluşmaktadır. Gülkurusu zeminli kâğıt üzerine zer-efşan yapılmıştır. Zer-efşanlı kâğıt ile kenarsuyu arasındaki cedvelde sırası ile siyah kuzu, altın iplik ile siyah, beyaz ve lacivert kuzu ile yapılmıştır. Kenarda açık kahverengi kâğıt üzerinde ise, altın ile yapılmış ağaç ve hayvan motiflerinden oluşan halkar bulunmaktadır.

Resimde orta alanda sağ eli kuşağını tutan ve ayakta olan kadın figürü vardır. Kadının başlığı açık pembe renkte bir kuşak sarılmıştır. Kaşları ortadan birleşik olan kadın yüzünde gözleri çekik, burun hafif kemerli ve küçük ağızlıdır. Başındaki eşarby genişçe önden dolanarak arka kısmından sarmaktadır. Dış giysisi önden bele kadar açıktır. Etekleri ayaklarına kadar uzanmaktadır. Kıyafetinin iç kısmı katlanmış bölümlerinden görüldüğü kadarıyla mavi renktedir. Kadının belindeki kuşak kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlüdür. Sol elinde ise, bir kumaş parçası bulunmaktadır.

Figürün ön kısmında açık kahve renkte zeminli kaya ve çiçeksiz ot kümesi vardır. Figürün arka kısmında bulunan tepede ise, kaya ve otlar bulunmaktadır. Resmin üst kısmında siyah tahrirlerle oluşturulmuş ve zemininde mavi renkte tonlamalar yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde kadın figürünün belindeki kuşak ile elindeki kumaşın bitiş noktalarında yapılmış olan nüanslı fırça hareketlerin yola çıkarak Rızâ-yi Abbâsî tarzında yapılmıştır. Ayrıca kol kısımlarındaki kumaş birikimleri de Rızâ-yi Abbâsî'nin fırça hareketlerini anımsatmaktadır. Kıyafet detaylarından yola çıkarak (başlık ve kuşak gibi) eser 17. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu kıyafetlerin kullanımı Şah I.Abbas döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Kadının kıyafetlerindeki nüanslar ve fırça kalitesine bakıldığında çok iyi derecededir. Çizgiler çapaksız, pürüzsüz, net ve kalitelidir. Koyu kahverengi renk ile yapılmış çizgilerin uzun hatlarındaki nüans hareketleri usta bir sanatkarın elinden çıktığı belirgindir. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir.

Resim 164: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2146

Katalog Numarası		A-72
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2146
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	12,5 x 7,1
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan adam
	Sanatkârı	Muhammed Ali Musavvir

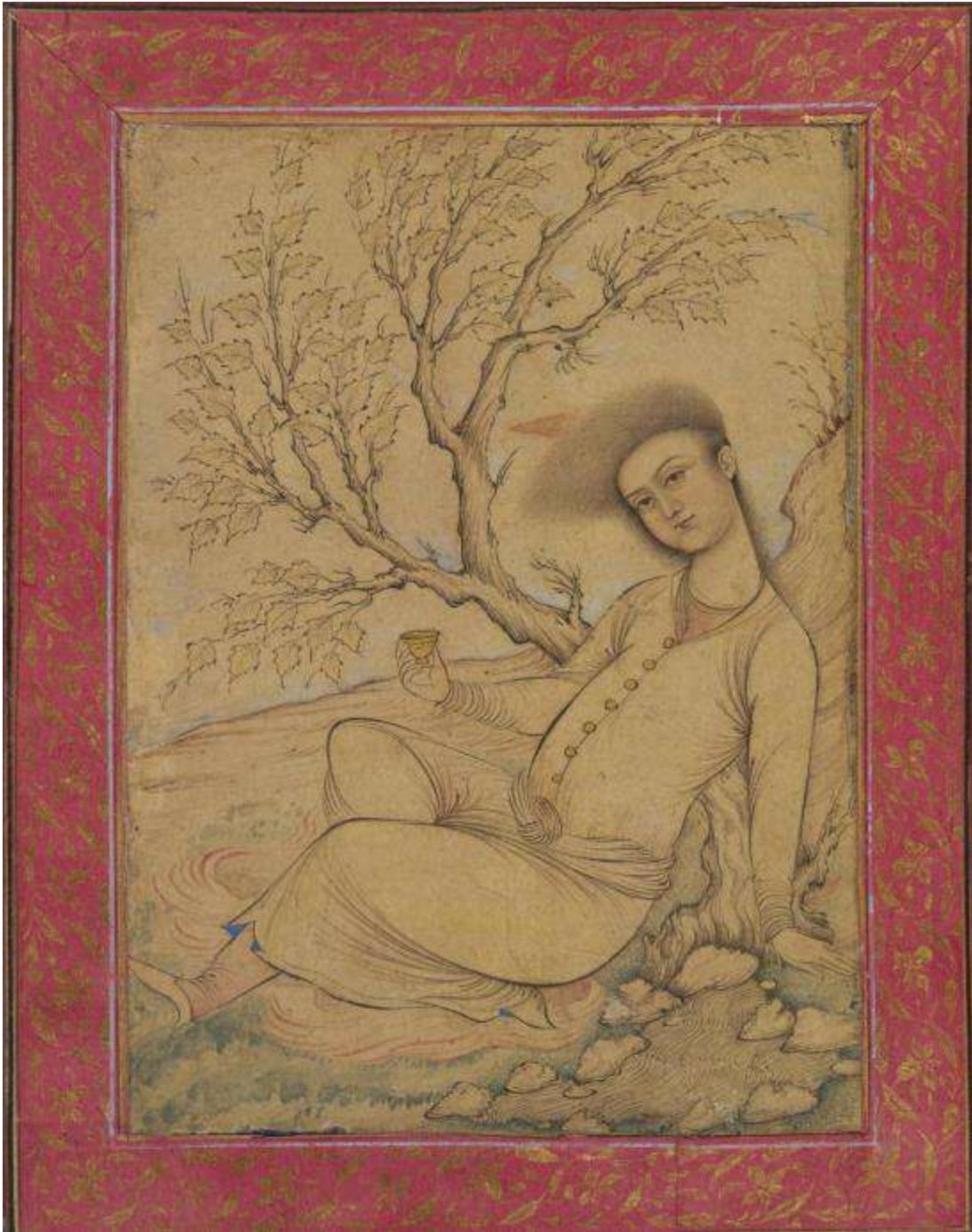
Genel Özellikler:

Resim tek yaprak şeklinde yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Kenarındaki cedvelde sırası ile altın iplik, siyah ve turuncu kuzu kullanılmıştır. Resimde oturan ve elleri dizinde bir derviş figürü bulunmaktadır. Figürün başında beyaz renkte külahının etrafında kıvrımlı ve katmanlı kavuğu vardır. İç giysisi açık sarı renkteki figürün dış giysisi uzun kollu önden lacivert düğmelidir. Kıyafetinin katlanan bölgelerinden görünen iç kısımları da lacivert renktedir.

Resimde figür haricinde kalan alanlarda küçük kayalar ve yapraksız küçük çalılar bulunmaktadır. Ayrıca gökyüzünde geniş bir bulut öbeği görülmektedir. Bulutların boşluklarında açık yeşil tonlarında gölgelendirmeler yapılmıştır. Ayrıca figürün ön kısmına “ Muhammed Ali Musavvir” yazılıdır.

Değerlendirme:

Resimde figürün başındaki başlığa bakıldığında 17. Yüzyılda Şah I. Abbas dönemi sonrasında kullanılmaya başlanan başlık çeşitlerindendir. Ayrıca kıyafetlerindeki kıvrımlar ile bulutların tasarımlarında da aynı dönem özellikleri belirgindir. Çizgiler pürüzsüz, keskin, çapaksız ve nüanslıdır. Nüanslı bölümlerde uzun hatlarda fırça hâkimiyeti çok üst düzeydedir. Kısa bölümlerde çizginin ince-kalın geçişleri de kalitelidir. Çizgilerin kalitesine bakıldığında çok iyi derecededir. Benzer kalite ve ustalık bulutlar ve ot kümelerinde de görülmektedir.

Resim 165: British Museum – 1920,0917,0.271.4

Katalog Numarası		A-73
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.271.4
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	15,8 x12,5
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim şeklinde yapılış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resim yapıştırıldıktan sonra kenarına altın iplik çekilmiştir. Resmin kenar kısmına sonraki dönemlerde beyaz iplik ile altın kenarsuyu yapılmıştır.

Resimde orta alanda ağaç gövdesine yaslanmış ve elinde altın kâse olan erkek figürü görülmektedir. Sol eli yere dayanırken sağ ayağı altına kıvrılmıştır. Erkeğin başında tüylü olan ve kırmızı külahlı bir başlık vardır. İç giysisi açık kırmızı renktedir. Dış giysisi önden bele kadar altın düğmelidir. Belinde önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı bir kuşağı vardır. Yaslandığı ağaç gövdesi kesilmiş bir şekildedir. Ağacın hemen yanında küçük bir su birikintisinin yanında taşlar görülmektedir. Figürün arka tarafında yaprakları açık sarı renkte olup resmin genelini kaplamaktadır. Resmin arka kısmında gökyüzünde hafif mavilikler göze çarpmaktadır. Ayrıca figürün ayaklarının dibinde ise, kırmızı ve yeşil renklendirmeler bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün başlığı Şah I. Abbas döneminde kullanılan başlıklardandır. Belindeki kuşağı ise, kıvrımlı ve katmanlı şekilde önden düğümlü

olup aynı dönemde ortaya çıkan bir giysi detayıdır. Ayrıca resimde gökyüzündeki mavi detayları da dikkate aldığımızda eser 17. Yüzyılın sonuna tarihlenmektedir.

Eserde kullanılan çizgiler çapaksız, pürüzsüz, nüanslı ve nettir. Siyah renk kullanılarak yapılan tahrirlerde uzun hatlar kaliteli nüanslar, kısa hatlarda da usta fırça hareketlerini barındırır. Figürün yüzünün gerçekçi şekilde uygulanması, gökyüzünde mavi gölgelendirmeler kullanılması ve zeminde yapılan ot benzeri fırça darbeleri de 17. Yüzyıl sonlarında görülen özelliklerdendir. Buna mukabil eserdeki figürün üst bedeni olması gereken ebattan daha uzun yapılmıştır.

Resim 166: Fitzwilliam Museum – PD.150-1948

Katalog Numarası		A-74
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	PD.150-1948
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	14,8 x 8,8
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Piknik yapan prens
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formunda yapıp sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin çevresinde altın iplik ile siyah kuzu mevcuttur. Eserin kenarsuyuna altın zer-efşan yapılmıştır.

Resmin orta noktasında yastığa yaslanmış şekilde oturan prens figürü vardır. Prens başında kıvrımlı ve katmanlı başlığından siyah renkte tüy bulunmaktadır. Prens belinde önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı kuşağı görülmektedir. Arkasında yaslandığı yastıkta açık pembe renklendirme mevcuttur. Prens arka kısmında kayalar dağlık görüntü oluşturmaktadır. Resmin sol üst kısmında gövdesi kahverengi tonlarında renklendirilmiştir. Ayrıca yaprakları açık sarı renktedir. Resmin arka fonunda gökyüzünü belirtecek şekilde açık mavi renklendirmeler vardır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan prens başlığı Şah I. Abbas devrinde görülen giysi çeşitlerdendir. Belindeki kuşağının kıvrımlı ve katmanlı olup önden irice düğümlü olması da aynı dönemde görülen örneklerdendir.

Arka plandaki doğa görüntüsüne bakıldığında ağacın üzerindeki fırça darbeler, kayalarda bulunan hafif gölgelendirme ve tahrirler ile gökyüzünün hafif

tonda mavi ile renklendirmesine de bakıldığında resim 17. Yüzyılın sonuna tarihlenmektedir.

Eserdeki çizgiler pürüzsüz, net, çapaksız ve nüanslıdır. Özellikle uzun hatlarda çizginin inceden kalına geçişindeki fırça kabiliyeti mükemmeldir. Kısa hatlardaki nüanslar ile kumaş kıvrımlarındaki ince tahrirler figürün hareketlendirmiştir. Özellikle yüzü gerçekçi olarak işlenmiştir. Resimde kullanılan çizgilerin kalitesi çok iyi derecede olup usta bir sanatkârın elinden çıktığı aşikârdır. Ayrıca figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Üst beden olması gerekenden daha uzun betimlenmiştir.

Resim 167: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2146

Katalog Numarası		A-75
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 2146
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	13,7 x 8,6
	Kâğıt Rengi	Açık sarı
	Konusu	Oturan adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim şeklinde yapılmış resim ile kenarında olan altın ve açık mavi iplikten müteşekkildir. Resmin orta noktasında diz çökerek oturmuş erkek figürü vardır. Başlığı kaba ve iri başlıklardan olup bitim kısmı açık mavi renkte süsleme detaylıdır.

Figürün başlığının yanından zülüfleri dökülmektedir. Giysisinin yakası mavi renkte omuzlarına dökülür. Dış kıyafetinin altın düğmeleri bele kadar uzanmaktadır. Belindeki kıvrımlı ve katmanlı kuşağı önden düğümlüdür. Sağ elinde altın kase ile sol elinde küçük bir nar meyvesi görülmektedir. Kuşağının yanından aşağı altın bir kama uzanmaktadır.

Resimde figür haricindeki alanda taş, kaya, ot kümesi ve bulut motifleri bulunmaktadır. Kaya öbeklerinde hafif gölgelendirme yapılmıştır. Gökyüzündeki bulutların ise zemin kısımları açık mavi renk ile gölgelendirilmiştir.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün başlığına bakıldığında 17. Yüzyılda Şah I. Abbas dönemi sonrasında görülen başlık çeşitlerindendir. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden irice düğümlüdür. Ayrıca başlığında ve belindeki kuşakta görülen mavi kıvrımlar Rızâ-yi Abbâsî ile birlikte görülen detaylardır. İmza

olmadığından kimin yaptığı bilinmemekte fakat onunla dönemdaş bir sanatkar olduğu belirgindir.

Figürün arka kısmındaki kayalık, ot kümeleri ve bulutlarda 17. Yüzyıl örneklerindendir. Özellikle bulutlarda görülen mavi gölgelendirmeler aynı zamanlarda yapılan detaylardır. Ot kümelerinde gölgelendirme olmamasına rağmen taşlarda gölgelendirme yapılmıştır.

Resimdeki çizgilerin hepsi siyah, pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Uzun çizgilerdeki nüanlar ve kısa çizgilerdeki kıvrımlarda yapılan fırça hareketi usta bir sanatkârın elinden çıkmadır. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir.

Figürde baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Ayrıca üst beden olması gerektiğinden uzundur. Tüm bu detaylara bakıldığında eserin tarihi 17. Yüzyılın sonuna tarihlenmektedir.

Resim 168: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2146

Katalog Numarası		A-76
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 2146
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	20,1 x 11,5
	Kâğıt Rengi	Açık sarı
	Konusu	Oturan adam
	Sanatkârı	Sadık-i Bey

Genel Özellikleri:

Eser orta alanda bulunan resimden oluşan bir murakka sayfasıdır. Resmin orta noktasında başını yukarı doğru kaldırmış ve elinde içecek şişesi ve tası olan bir erkek figürü bulunmaktadır. Resmin etrafında içten dışarı doğru altın, sülyen ve altın şeklindedir.

Resimde bulunan erkek figürünün başlığı Şah Abbas dönemi sonrasında görülen dağınık başlık tipindedir. Başlığın ön tarafında iki dalı olan kırmızı çiçek bulunmaktadır. Figürün iç giysisinin yaka kısmında altın detaylar görülmektedir. Dış giysisinin yaka kısmında ise koyu lacivert zeminli klasik tezhip bulunmaktadır. Bele kadar uzanan yaka kısmında altın düğmeler vardır. Figürün bel kısmında kıvrımlı ve katmanlı irice kuşak dolanmaktadır. Sağ elinde altın ve üzeri kıymetli taşlarla işlenmiş bir sürahi ile sol elinde yine altın kıymetli taşlarla bezeli kâse mevcuttur. Kuşağının kenarında yine altın işlemeli bir kalem görülmektedir. Dizinin yanında petrol mavisi renkte bir kumaş parçası vardır.

Figürün çevresinde siyah renk ile renklendirilmiş kayalar ve onların üzerinden çıkan yapraklı küçük ot kümeleri görülmektedir. Resmin üst kısmında da bulut öbekleri mevcuttur. Ayrıca dizinin alt kısmında siyah mürekkep ile yazılmış “Sadık-î Beg” imzası görülmektedir.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün başlığına bakıldığında 17. Yüzyılda Şah I. Abbas dönemi sonrasında görülen başlık çeşitlerindendir. Belindeki kuşağı ise, kıvrımlı ve katmanlı olup önden irice düğümlüdür. Ayrıca başlığında ve belindeki kuşağın bitiş kısımlarında görülen kıvrımlar Rızâ-yi Abbâsî ile birlikte görülen detaylardır. İmzada ismi geçen Sadık-î Bey, Rızâ-yi Abbâsî ile birlikte dönemdaş olduğundan imzada da doğruluk payı yüksektir.

Resmin arka kısmındaki kayalık, ot kümeleri ve bulutlar 17. Yüzyıl örneklerindendir. Özellikle bulutlarda görülen gölgelendirmeler aynı zamanlarda yapılan detaylardır. Ot kümelerinde gölgelendirme olmamasına rağmen taşlarda gölgelendirme yapılmıştır.

Eserde yapılan çizgiler pürüzsüz, keskin, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun hatlardaki fırça hareketi ile kısa çizgilerdeki nüans hareketleri üst düzey sanatkarın elinden çıktığını göstermektedir. Çizgilerin kalitesi ise, çok iyi derecededir. Çoğunlukla siyah renk ile yapılan tahrirlerin yanında kahverengi, açık mavi ve beyaz gibi renklerde kullanılmıştır.

Resim 169: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6074

Katalog Numarası		A-77
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Arabe 6074
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	18,7 x 10,3 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ok atan genç
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formunda yapılmış ve sonrasında murakkaya gerilmiştir. Cedvel kısmında altın iplik ile siyah kuzu bulunmaktadır. Murakkanın kenarsuyunda ise lacivert renkte ebru mevcuttur.

Resimde genişçe bir kayanın üzerine oturan erkek figürü vardır. Figürün başında açık mavi ve beyaz renge kırımlı ve katmanlı sarıgi görülmektedir. Sarıgin iç kısmındaki takkesi altın rengindedir. Ayrıca sarıktan bir adet çiçek sarmaktadır. İç giysisi beyaz üzerine açık mavi çizgilidir. Boynundan aşağıda bir kısmı önüne bir kısmı sırtına doğru dağılan bir kumaş parçası mevcuttur. Belinde açık altın ile renklendirilmiş önden düğümlü kırımlı ve katmanlı kuşağı vardır. Figür otururken sağ ayağını altına almış, sol ayağını ileri doğru uzatmıştır. Sağ elinde beyaz çiçekli bir buket tutarken diğer eli bir anlatım yaparmışçasına havadadır.

Figürün arka kısmında sağ ve sol tarafta biri yapraklı diğeri yapraksız iki ağaç bulunmaktadır. Ağaçlar ve figür haricindeki alanda kayalar ve ot kümeleri görülmektedir.

Resimde gökyüzünde bulut öbekleri vardır. Öbeklerin haricindeki alanda latın ve mavi tonlarında renklendirmeler mevcuttur. Resimde erkek figürünün alt kısmında “Aga Rızâ” şeklinde imza bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan erkek figürünün başlığı ve belindeki kuşağına bakıldığında 17. Yüzyıl başı Şah I. Abbas döneminde kullanılan giysi örneklerinden olduğu görülmektedir. Ayrıca imza olarak değerlendirdiğimizde sarığın ve kuşağın bitiş noktalarındaki detaylar, işçiliğin temiz olması ve nüansların kalitesi açısından bakıldığında imzanın gerçek olduğu düşünülmektedir.

Eserde figür haricindeki arka planda özellikle bulutlarda kullanılan hafif tonda renklendirmeler 17. Yüzyıl sonunda görülen özelliklerdendir. Çizgilere bakıldığında pürüzsüz, keskin, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun hatlardaki fırça hakimiyeti ile kısa çizgilerdeki kıvrımlar ve estetik nüanslar usta bir sanatkarın yaptığını kanıtlamaktadır. Çizgi kalitesi olarak bakıldığında çok iyi derecede olduğu görülmektedir.

Resim 170: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135

Katalog Numarası		A-78
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Bej rengi
	Konusu	Oturan kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde orta alanda dağlık bir alanda diz çökmüş ve oturan kadın figürü vardır. Kadının başında üçgen biçiminde altın başlık ile beyaz eşarp vardır. İç kıyafeti açık mavi renkte olup yaka kısmından görünmektedir. Dış giysisinin yakası altın renkte, yakasının ön kısmı bele kadar altın düğmelidir. Belinde eflatun renkte kıvrımlı ve katmanlıdır. Figürün sağ elinde armut, sol elinde ise kâse bulunmaktadır.

Kadın figürünün çevresinde kayalıklar ve küçük ot kümeleri vardır. Ön kısmında küçük sarı yapraklı küçük bir ağaç görülmektedir. Figürün arka kısmında ise öbek yapraklı küçük ağaç bulunmaktadır. Resimde gökyüzünde zemini renksiz nüanslı tahrirli bulut kümeleri mevcuttur. Bulutlar haricinde kalan alanlara mavi ile tonlamalar yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde kadın figürünün başlığına bakıldığında 17. Yüzyıl başlıklarındandır. Belindeki kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olması da aynı tarihleri göstermektedir. Ayrıca ağaçların uygulama ve tekniklerine bakıldığında dönem özellikleri 17. Yüzyıla tarihlenmektedir.

Resimde yapılış olan çizgiler pürüzsüz, net, keskin ve çapaksızdır. Uzun çizgilerdeki fırça kabiliyeti ile kısa bölgelerdeki kıvrımlar usta bir sanatkarın elinden

çıkıldığını göstermektedir. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir. Ayrıca gökyüzünde bulutların çevresindeki hafif mavi tonlama ise, 17. Yüzyılın sonlarında yapılmaya başlanan resim özelliklerindendir.

Resim 171: Cleveland Museum of Arts – 1939.508

Katalog Numarası		A-79
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1939.508
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cleveland Museum of Arts
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkepli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	21,2 x 13,3 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Bahçedeki eğitim sahnesi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek sayfa şeklinde hazırlanmış, alt ve üst kısmından altın iplik ile resimden ayrılmıştır. Cedvelin dış kısmına altın ile halkar yapılmıştır.

Eseri orta kısmında yazmanın sağ kenarına doğru uzanan bir çınar ağacı bulunmaktadır. Ağacın gövde kısmına mavi renkte noktalama ve tarama yapılmıştır. Orta kısımda ağacın gövdesindeki kovuk siyah renk ile taranmıştır. Gövdenin bazı bölümlerine tahrirler atılmıştır. Ağacın yaprakları çok açık renkte sarı ve yeşil ile tonlandırılmıştır.

Ağacın sol yanında dört sütunlu pavyon /kameriye/çardak vardır.⁷⁰⁴ Çardak dört adet kırmızı ile renklendirilmiş sütun üzerinde etrafı açık şekildedir. Çardağın üst kısmı düz damlı ve kapalı şekilde olup onun da orta noktasında dört kırmızı renkli sütun üzerinde dik çatısı vardır. Çardağın her iki yanından yine kırmızı renkte çitler eserin uzun kenarlarında kadar uzanmaktadır. Çardağın içerisinde başında kıvrımlı sarığı ile oturan, sakallı bir hoca ile önünde oturan ve elinde kitap olan genç şeklinde iki figür bulunmaktadır. Hocanın sağ dizi göğsüne doğru kıvrılmışken, genç iki ayağının üzerine oturmuştur. Hocanın sol dizinin yanında açık bir kitap vardır. Sol eli havada genç öğrencisine bir şeyler anlatmaktadır. Çardağın çitleri içerisinde

⁷⁰⁴ Kaynaklarda ve müzede “pavyon” olarak kullanılan terimin aslında bizim dilimizde kameriye ve çardak şeklinde iki eş anlamlısı vardır. Tdk sözlükte kameriye ve çardak aynı anlama gelmektedir. Kameriye İtalyanca kökenli, Çardak farsça kökenli kelimelerdir. Bu sebeple bizim tercihimiz çardaktan yana olmuştur.

bulunan çınar ağacının yanında ve alt kısmındaki alanda 13 adet figür bulunmaktadır. Ayrıca bu aşanda ortada havuz ile sağ ve sol yanından kâğıdın sonuna kadar uzanan, su geçişini sağlayan yalak bulunmaktadır. Bu yalağın kenarındaki kalınca taşların üzerine kırmızı renk ile mermer görüntüsü verilmek istenmiştir.

Çardağın alt kısmında solda kilim üzerine oturan kıvrımlı sarığı olan, elinde kitabı ve sağ dizi göğsüne doğru kıvrılmış kitabını okuyan bir hoca vardır. Hocanın sağ eli kitaptaki yazı alanını takip etmektedir. Karşısında yine kitaba doğru eğilmiş ve bağdaş çökmüş olan her iki eli dizinde genç bir öğrenci bulunmaktadır. Bu figürlerin hemen yanında elinde ibriği olan ve havuza doğru eğilmiş başında tüylü kürklü başlığı olan bir genç figür vardır.

Yazmanın sol alt kısmında, kıvrımlı sarıklı sol elinde sopası olan ve sağ elini karşısındaki öğrencisine uzatmış sakallı bir hoca vardır. Karşısında ise, yere yatırılmış öğrencinin ayaklarını tutan bir başka kişi mevcuttur. Yerde falakaya yatırılmış çocuk üzgündür. Bu figürün hemen yanında ise, ellerini iki yana açmış ve ne olduğunu anlayamamış genç bir erkek figürü bulunmaktadır.

Havuzun sağına, çınar ağacının tam altındaki bölüme denk gelen yerde elinde meyve tabağı tutan başından ayaklarına kadar uzanan bir kıyafeti olan kadın figürü bulunmaktadır. Hemen arkasında onun eteğini çekiştiren ve annesinin tam tersi noktaya bakan küçük bir çocuk figürü vardır. Çocuğun hemen yanında elinde terazi olan sakallı bir adam ile karşısında ona yardım etmeye çalışan genç erkek figürü mevcuttur.

Ortadaki çınar ağacının yanında sağ dizini yukarı kıvrımış ve başını ona yaslayarak rahle üzerindeki kitabı okuyan genç erkek figürü vardır. Yanında yere serilmiş kâğıt üzerine eğilmiş elindeki destiseng ile kâğıdı mühreleyen başında başlık olmayan bir genç bulunmaktadır. Bu iki figürün arkasında kalan son figür ise başında kıvrımlı başlığı olan elinde bir kâğıda bakan ve sırtında kürklü kolları uzun bir dış giysisi olan bir genç erkek figürü vardır.

Çardağın arkasında hocanın oturduğu bölgenin arkasında üzerinde daire formuna benzer yaprakları olan küçük bir ağaç vardır. Ayrıca çardağın arkasında sol taraftan başlayarak çınar ağacının arkasında kadar bir dere uzanmaktadır. Derenin iç kısmı kâğıdın zemini olarak bırakılıp kenarındaki ot kümeleri haricindeki alana içten

dışa doğru azalan noktalama yapılmıştır. Derenin kenarlarında çiçekleri olan ot kümeleri vardır.

Çardağın üst kısmında kayalık alan ile onların üzerinde küçük ağaçlar vardır. Bunların arka kısmında ise, mavi renk kullanılarak renk geçişleri ile gökyüzü yapılmıştır.

Değerlendirme:

Resimdeki çınar ağacı haricinde kalan figürler, ot kümeleri ve kayalarda renk kullanmamış ve kalem-i siyahi tekniği ile yapılmıştır. Tahrirlerde kullanılan mürekkeplerin görünürlük açısından rengi açıktır. Kahverengi olan mürekkep daha sulu şekilde yapıldığından açık renktedir. Figürlerde yüze yapılan detaylar ile sakallarda tarama yapılmış ve diğer unsurlar sadece tahrir ile tamamlanmıştır.

Resimde havuz ve dere kısmındaki su detayları yapılmadan boş bırakılmıştır. Çardağın arka kısmındaki dereye yapılan noktalama derenin iç kısmındaki su etkisini yapmadan bu alanın dere olduğunu belirginleştirmiştir. Benzer durum havuzda da vardır. Havuz kenarına yapılan taş görselleri renklendirilerek iç kısmına su detayları yapılmış fakat zamanla bu detaylar silikleşmiştir. Buna rağmen bu alanda su olduğu anlaşılmaktadır.

Figürler arasında başlıklarından ve yaşlarının büyüklüğünden belli olan üç adet hoca vardır. Bir tane kadın ve bir tane de çocuk figürü bulunmaktadır. Diğer figürler arasında ağacın altında kalan kaftanlı genç figürünün saray erkânından ya da makam sahibi birinin çocuğu olma ihtimali yüzksektir.

Yapım şekillerine bakıldığında kayalarda ve ağaçlarda İlhanlı minyatürlerindeki etkinin izleri görülmektedir. Bu durum Eserde hocaların başlıkları ile bazı çocukların başında olan geriye doğru yatan tüylü başlıklar Şah I. Abbas devrinde kullanılmaya başlanan başlıklardandır. Ayrıca gökyüzünde mavi yapılan hafifi tonlamalar da 17. Yüzyıl sonlarında görülmeye başlanan resim özelliklerindendir.

Resim 172: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2137

Katalog Numarası		A-80
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2137
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	39,5 x 30 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Elinde tef tutan kadın
	Sanatkârı	Muhammed Kasım

Genel Özellikleri:

Eserde orta alanda sağ eli ile eşarbını, sol eli ile de tefi tutan ve ayakta duran kadın figürü bulunmaktadır. Figürün başlığı altın renkte olup siyah sorgucu vardır. Saçları omuzlarından aşağı ve sırt kısmına doğru dökülmektedir. Bir ucu elinde diğer kısmı sırtında salınan eşarbi beline kadar ulaşmaktadır. İç giysisi turuncu olan figürün dış giysisi önden bele kadar mavi düğmelidir. Etek kısmının açıklığından iç giysisi olan turuncu kıyafet görülmektedir. Belinde bulunan kıvrımlı ve katmanlı kuşağında mavi, beyaz ve altın çizgiler vardır. Sol elinde açık pembe renkte ve altın zilleri olan tef bulunmaktadır.

Resimde figürün hemen önünde mavi, pembe ve eflatun renklerinde kayalıklar ile sonrasında renginde değişiklik olan su birikintisi vardır. Bur kısımdaki kayalıklardan büyümüş açık mavi gövdeli sarı yapraklı ve siyah tahrirli büyükçe bir ağaç bulunmaktadır. Ağacın arka kısmında ve üstte pembe tonlandırılmış dağlık alan mevcuttur. Gökyüzünde beyaz ve mavi renkler kullanılarak gerçekçi görünümde bulut görülmektedir. Ayrıca kadının eteğinin arka kısmında “Muhammed Kasım” imzası bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde kullanılan tahrirler ve işçilik üst düzeydedir. Çizgiler pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Uzun hatlardaki nüanslar ile kısa hatlardaki fırça hareketleri işçiliğin kalitesini göstermektedir. Eserde kullanılan çizgiler çok iyi kalitededir.

Figürün başlığına bakıldığında 17. Yüzyılda görülen başlık çeşitlerindendir. Belindeki kuşağı da aynı dönemi göstermektedir. Ayrıca figürün baş ve gövde orantısına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Ağaç motifine bakıldığında da gövde renklendirilmesi, kaya ve taşların uygulaması da dönem olarak benzerlik göstermektedir. Gökyüzünde yapılan mavi renk uygulaması Avrupa resminin etkisi ile görülmeye başlanmaktadır.

Resimde bulunan imza açısından bakıldığında ve tüm diğer özellikler değerlendirildiğinde eserin 17. Yüzyılın sonlarına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 173: Worcester Art Museum – 1935.14

Katalog Numarası		A-81
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1935.14
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Worcester Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	37,5 × 25,7 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Ayakta duran kadın
	Sanatkârı	Muhammed Kasım Tebrizî

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim şeklinde yapılmış ve murakkaya yapıştırılmıştır. Ayrıca resmin dış kısmına altın iplik ile siyah kuzu çekilmiştir. Cedvel alanının dışında üzerine zerefşan yapılmış arasuyu yapılmıştır. Zerefşanın dışında ise yine siyah kuzu ile altın iplik yapılmıştır.

Resimde ayakta duran ve elinde beyaz şişe ile altın kâse tutmaktadır. Kâsenin üzerinde “Amal-i Muḥammad Kasım 952” yazılıdır. Kadının başında altın ve kürkten oluşan üçgen formlu başlık vardır. Ayrıca başlıktan siyah bir tüy uzanmaktadır. Kadın figürünün boynunda beyaz ve altın boncuklardan oluşan bir kolye vardır. İç giysisi turuncu renkte ve göğüs kısmında açıklık vardır. Dış giysisi renksiz üzeri yaprak motifleri ile süslüdür. Kıyafetinin üst kısmı bel hizasına kadar, alt kısmı ise, belden ayak bölümüne kadar uzanır ve iç bölümü mavi renktedir. Alt eteği renksiz ve üzeri bulut motifleri ile bezelidir. Belindeki kuşağı mavi tonlamaların olduğu önden büyük bir düğümlü şekildedir. Ayakkabısı turuncudur.

Resimde figür haricindeki alanda iki ağaç motifi vardır. Bu ağaçların gövde kısımları koyu tonlu ve kalın tahrirli, yaprakları ise nüanslıdır. Ağaçlar haricinde muhtelif alanda renksiz sadece tahrirler ile belirlenmiş ot kümeleri vardır. Resimde gökyüzünde mavi renk ile yapılmış tonlamalı bulut benzeri süslemeler mevcuttur.

Değerlendirme:

Resimde bulunan kadın figürünün başlığı Safevi dönemi ilk yıllarında kullanılan eşarp şeklindeki başlıktan farklı olarak kullanılan örneklerdendir. Giysi açısından bakıldığında Safevi erken örneklerinde ayak bileklerine kadar uzanan kıyafetler bele kadar kısalmış ve alt etek giyilmiştir. Bu gibi özellikler Şah I. Abbas sonrasında görülen çeşitlemelerdir. Ayrıca kâsede yazılı olan H. 952 – M.1545 tarihi de resmin dönemini doğrulamaktadır.

İşçilik açısından bakıldığında çizgiler temiz, pürüzsüz, keskin ve nüanslıdır. Çizgiler çok iyi kalitededir. Gökyüzünde hafif tonda mavi ile yapılmış bulut uygulaması Avrupa resminin etkisi ile yapılmış örneklerdendir. Şah I. Abbas devrinde Safevi coğrafyasına gelen Avrupalı ressam ve seyyahlar ile başlayan bu etki tarihlendirme noktasında doğruluğu göstermektedir.

Resim 174: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2142

Katalog Numarası		A-82
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2142
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	28,2 x 20,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık sarı
	Konusu	Pelerinine sarılan adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, müze haziresindeki albümün bir sayfasıdır. Orta alanda bulunan resim ve kenar kısımlarındaki yazılı kitabelerden oluşmaktadır. Kitabelerde yazılı olan yazıların etrafı altın iplik ile çevrelenmiştir. Resmin alt ve üst kısımlarında boş bırakılmış ve altın iplik ile çevrelenmiş koltuklar bulunmaktadır.

Resimde pelerinine sarılmış gözleri kapalı olan bir derviş vardır. Dervişin başında başlık yoktur ve saçları noktalama şeklinde yapılmıştır. Sırtındaki pelerini eli yardımı ile yüzünün bir kısmını kapatmıştır. Pelerinin alt kısmında etek benzeri kıyafeti ile ayakkabıları görünmektedir.

Dervişin ayağını bastığı yer kayalık bir alandır ve açık mavi ile renklendirilmiştir. Ayrıca ayakucunda kırmızı, mor ve eflatun renklerinde taranmış ve tahrirlenmiş kayalar görünmektedir. Kayalık alanın arka kısmında kahverengi gövdeli yeşil ile noktalama tekniğinde yapılmış yaprak öbekleri vardır. Benzer kayalık alan dervişin ön kısmında yapılmıştır. Dervişin üst kısmında mavi tonlarında tarama ve noktalama yapılmış dağ görüntüsü mevcuttur. Dağın arka kısmında ise, mavi ve beyaz renklerde gökyüzü yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan dervişin yüz hatları oldukça gerçekçi formdadır. Bu da eserin tarihini 17. Yüzyıl sonuna yani Avrupa resminin etkileri ile yapılan resimlere dayandırmaktadır. Pelerinde yapılan tahrirlerdeki nüansın kaliteside bu tarihin doğruluğunu göstermektedir. Çizigler pürüzsüz, keskin, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun çizgilerdeki ustalık ile kısa hatlardaki detaylara bakıldığında çok iyi derecede kalitelidir.

Resimde figür haricindeki alanda yapılmış kaya, ağaç ve taş formlarına baktığımızda yapılmış olan tarama, nüans ve tahrirler dönem hakkında bilgi vermektedir. Özellikle kaya ve taş formlarındaki renkli tahrirler ile gökyüzündeki hafif mavi tondaki detaylar resmin 17. Yüzyılın sonlarında yapıldığını göstermektedir.

Resim 175: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2163

Katalog Numarası		A-83
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 2163
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	20,9 x 12,5
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan erkek
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim şeklinde yapıp sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin dışında ince bir altın iplik vardır. Resim ile yazı alanı arasında kalan bölüme altın ile bezeme yapılmıştır. Yazı alanında yazıların arasında kalan siyah renkte zeminli alanlar altın ile bezenmiştir.

Resimde oturmuş dizine dayadığı dirseğini başına dayamış düşünür vaziyette bir erkek figürü bulunmaktadır. Başında başlığı olmayan figürün saçları kısa olup arada bazı bölümleri zülüfler halinde dağınıktır. İç giysisinde açık mavi renkte kıyafeti vardır. Dış kıyafeti yakasında açık pembe renkli uzun kolludur. Ayakkabıları da aynı yakadaki gibi açık pembe renktedir. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı şekildedir. Figür genişçe bir kayanın üzerine oturmuştur.

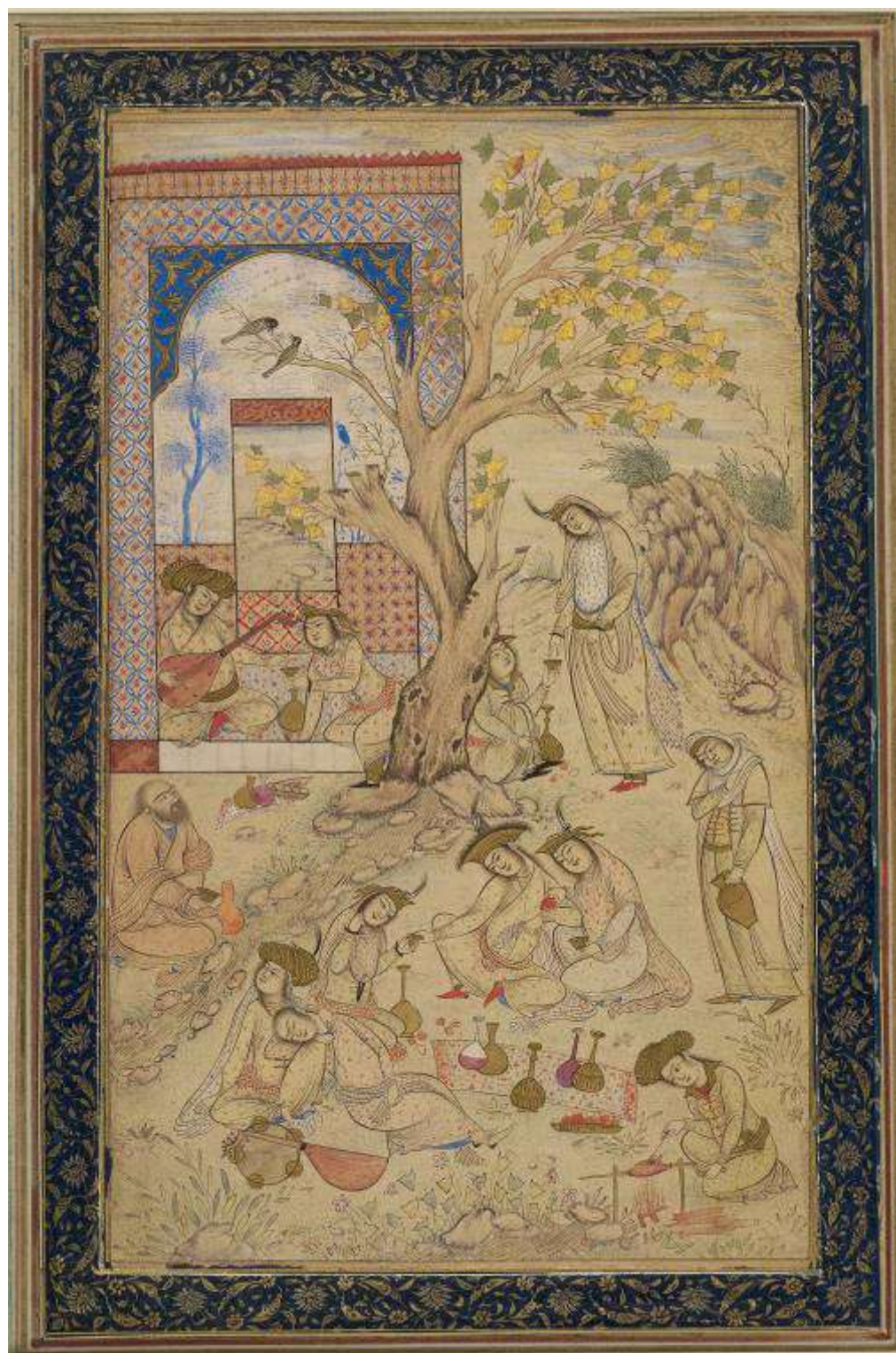
Resimde kayalık alanların hepsinin zeminlerinde yağ yeşili renkte tonlama yapılmıştır. Kayaların çevrelerinde bulunan ot kümelerinin bazı kısımları pembe, beyaz, mavi gibi renklerle tonlanmıştır. Gökyüzünde geniş bir alan kaplayan bulut motifinin zemini açık pembe, haricinde kalan alan ise, yağ yeşili tonlarındandır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün baş ve boyun orantısına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Ayrıca belindeki kuşak bölümü de kıvrımlı ve katmanlı şekildedir.

Çizgiler pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Uzun hatlardaki fırça hareketi ile kısa hatlardaki keskin fırça hareketleri usta sanatkâr elinden çıktığı belirtmektedir. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir.

Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir. Özellikle üst gövdesi olması gerekenden daha uzun yapılmıştır. Figür haricinde kalan alanda ot kümeleri ve bulutlarda hafif tonda renklendirme yapılmıştır. Resimde bulunan bu özelliklere dayanarak eserin 17. Yüzyıl sonuna dayandığı görülmektedir.

Resim 176: British Museum - 1920,0917,0.274

Katalog Numarası		A-84
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.274
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	41,80 x 26 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Dağdaki Piknik
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak albüm olarak yapıp sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Orta alanda resim ve kenarında lacivert zeminli arasuyundan oluşmaktadır. Resim ile kenarsuyu arasında altın iplik ve beyaz kuzu vardır. Kenarsuyunda ise, altın ile halkar yapılmıştır.

Resimde sol kısımda mimari bir yapı görünmektedir. Yapının içerisinde pencere ve etrafında bezemeler bulunur. Yapı içerisinde biri erkek diğeri kadın iki figür vardır. Erkek figürü oturur formda ud çalmaktadır. Başında Özbek başlığı vardır. Kıyafetinde altın noktalar ile belinde altın kuşağı bulunmaktadır. Yanındaki bayan figürü ise, elindeki altın kâseyi erkek figürüne uzatır şekilde eğilmiştir. Başlığı altın olup, kırmızı ve siyah eşarbi sırtına kadar uzanmaktadır. Mimari yapının bir kısmını kapatan zemini siyah tarama ve tonlamalardan oluşan sarı ve yeşil yapraklı çınar ağacı bulunmaktadır. Ağacın dibinden her iki tarafında kayalar olan su birikintisi akmaktadır. Ağacın dibinde oturmuş bir erkek figürü elindeki altın kâseyi yanında ayakta durmakta olan kadın figürüne uzatmaktadır. Kadın figürünün altın başlığı ile mavi, kırmızı ve siyah noktalardan oluşan iç giysisi vardır.

Resimde mimari yapının önünde yere çökmüş oturan, elinde altın kâsesi olan, sırtında çizgili bir şalı olan bir derviş vardır. Resmin alt kısmında yedi adet figür bulunmaktadır. Figürlerden üçü kadın dördü erkektir. Erkeklerden ikisi Özbek sarığı, biri altın ve siyah püskülleri olan bir başlık takmıştır. Diğerinin isse başlığı yoktur.

Kadınlardan ikisi otururken diğeri ayaktaadır. Erkeklerden biri ateşte et pişirirken, diğerrinin önünde ud ve tef mevcuttur. Figürlerin ortasında yerdeki örtü üzerinde boynu uzun şişler ve meyve tabağı görölmektedir.

Resimde çınar ağacının yan kısmında kayalık öbeğı vardır. Üzerinde yeşil çalılık benzeri ot kümeleri bulunmaktadır. Ayrıca resmin boşluk alanların birçoğunda taşlar ve ot kümeleri mevcuttur. Gökyüzünde altın ile yapılmış bulutlar ve bulutların arka kısmında mavi renkte gökyüzü görölmektedir.

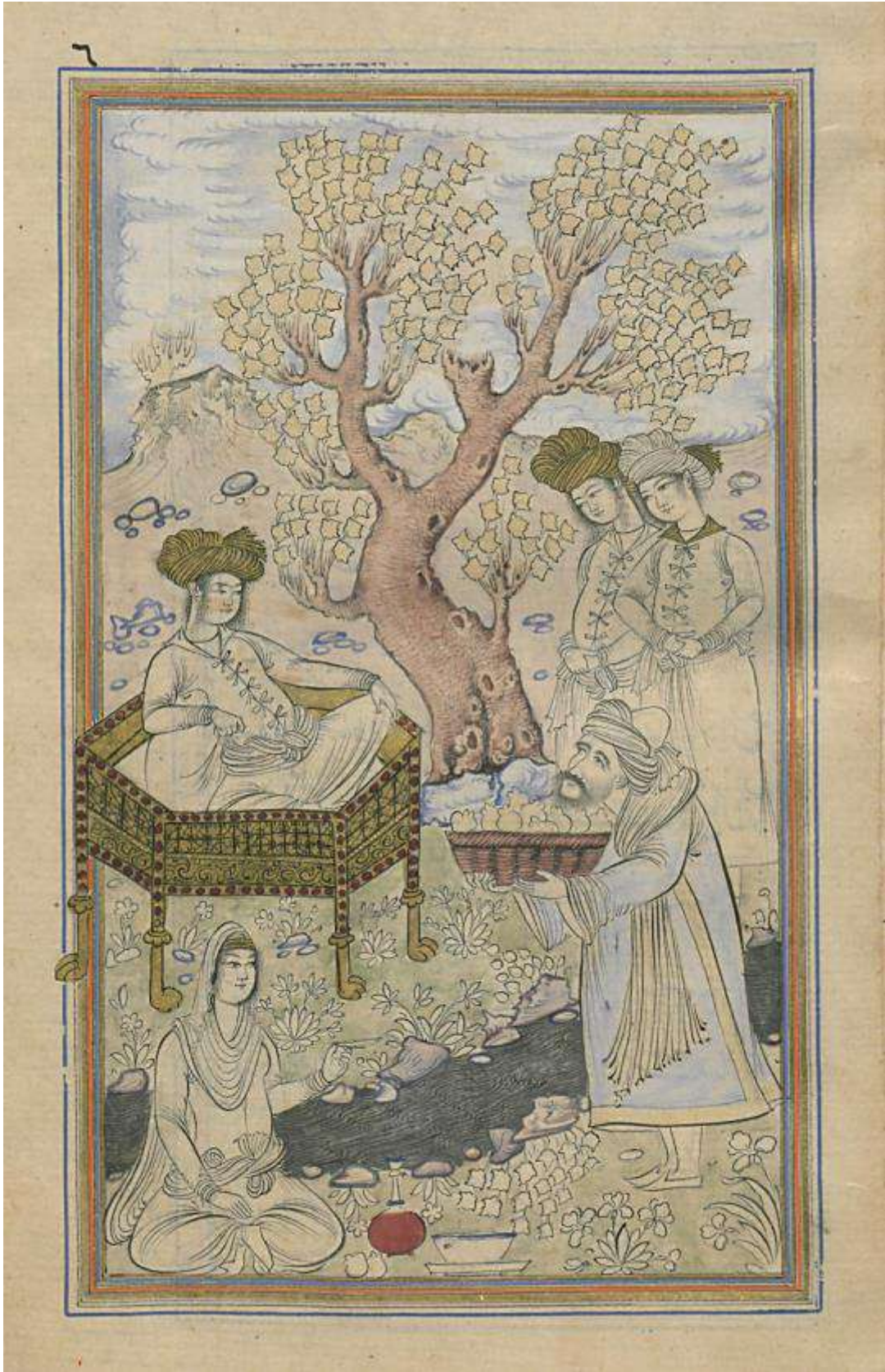
Değerlendirme:

Tek yaprak resim olarak tasarlanmış eserde imza görünmemektedir. Ayrıca tarihte bulunmamaktadır. Fakat erkek figürlerinin Özbek başlığı takmaları ve alt kısımda bulunan bir erkeğın farklı çeşitteki başlığına bakarak eserin 17. Yüzyıla tarihlendiğı anlaşılmaktadır. Altın renkteki üçgen formlu püsküllü şapka özellikle Muhammed Kasım'ın çokça kullandığı bir başlıktır. Benzer bir durum kadın başlıkları için de geçerlidir. Ön kısımdan üçgenimsi yükseltisi olan ve ucunda tüyü olan başlıkta 17. Yüzyılda I. Abbas dönemi ve sonrasında kullanılan örneklerdendir.

Resimdeki ağacın formu, kayalıkların duruş şekilleri ve teknikleri açısından bakıldığında da 17. Yüzyıla sonuna tarihlenmektedir. Özellikle kayaların zeminlerindeki hafif tondaki renkler, zemindeki hafif tondaki çimler, ağaçların detayları ve gökyüzündeki mavi tonlama da bu savı desteklemektedir.

Figürlerin baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir. Özellikle üst gövdeler olması gerekenden daha uzundur.

Eserdeki çizgilere baktığımızda pürüzsüz, keskin, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun hatlarda ustalıklı kıvrımlar, ince hatlarda ise, hareketli fırça darbeleri usta bir sanatkâr elinden çıktığını göstermektedir. Çizgiler çok iyi kalitededir.

Resim 177: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-85
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	16,7 x 10,2
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağdaki sefahat
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Resmin dışında bulunan cedvelde sırası ile altın, açık mavi, altın, turuncu ve altın iplik ile siyah ve lacivert kuzu bulunmaktadır. Resimde ikisi oturan, üçü ayakta beş adet figür bulunmaktadır.

Resimde sağ kısımda ortada altın zeminli ve üzeri bezenmiş bir taht bulunmaktadır. Bu tahtta mindere yaslanan şehzade görülmektedir. Şehzadenin başındaki başlık altın zeminli kıvrımlı ve katmanlı genişçe başlığı vardır. Figürün belinde kıvrımlı ve katmanlı ön kısmından düğümlü bir kuşak görülmektedir. Şehzadenin alt kısmında oturan ve elinde kâse tutan bir kadın figürü bulunmaktadır. Kadının başındaki eşarbı önden çevrelenmiş ve sırtına kadar uzanmaktadır. Eşarbinin alt kısmında altın bir şeritten sarkan zülüfleri yanağına dökülmektedir. Belinde düğümlü kuşağı kıvrımlı ve katmanlıdır. Kadının yanında yerde uzun boyunlu şişe ve beyaz kâse bulunmaktadır.

Şehzadenin tahtının yanında elinde sepette armutları tutan bir erkek figürü vardır. Figürün başındaki başlık kalınca kıvrımlı olup sırtından aşağı sarkmakta olan bir kumaş öbeği bulunmaktadır. Dış giysisi açık mavi renkte dizlerinin altına kadar uzanmaktadır. Şehzadenin yanında bulunan ağacın yanında ayakta duran iki erkek figürü önden ellerini bağlamıştır. Başlarındaki kıvrımlı ve katmanlı sarıkların biri altın, diğeri zemin renktedir. Giysileri önden bele kadar düğmeli ve bellerindeki kuşakları kıvrımlı ve katmanlı şekilde önden düğümlüdür.

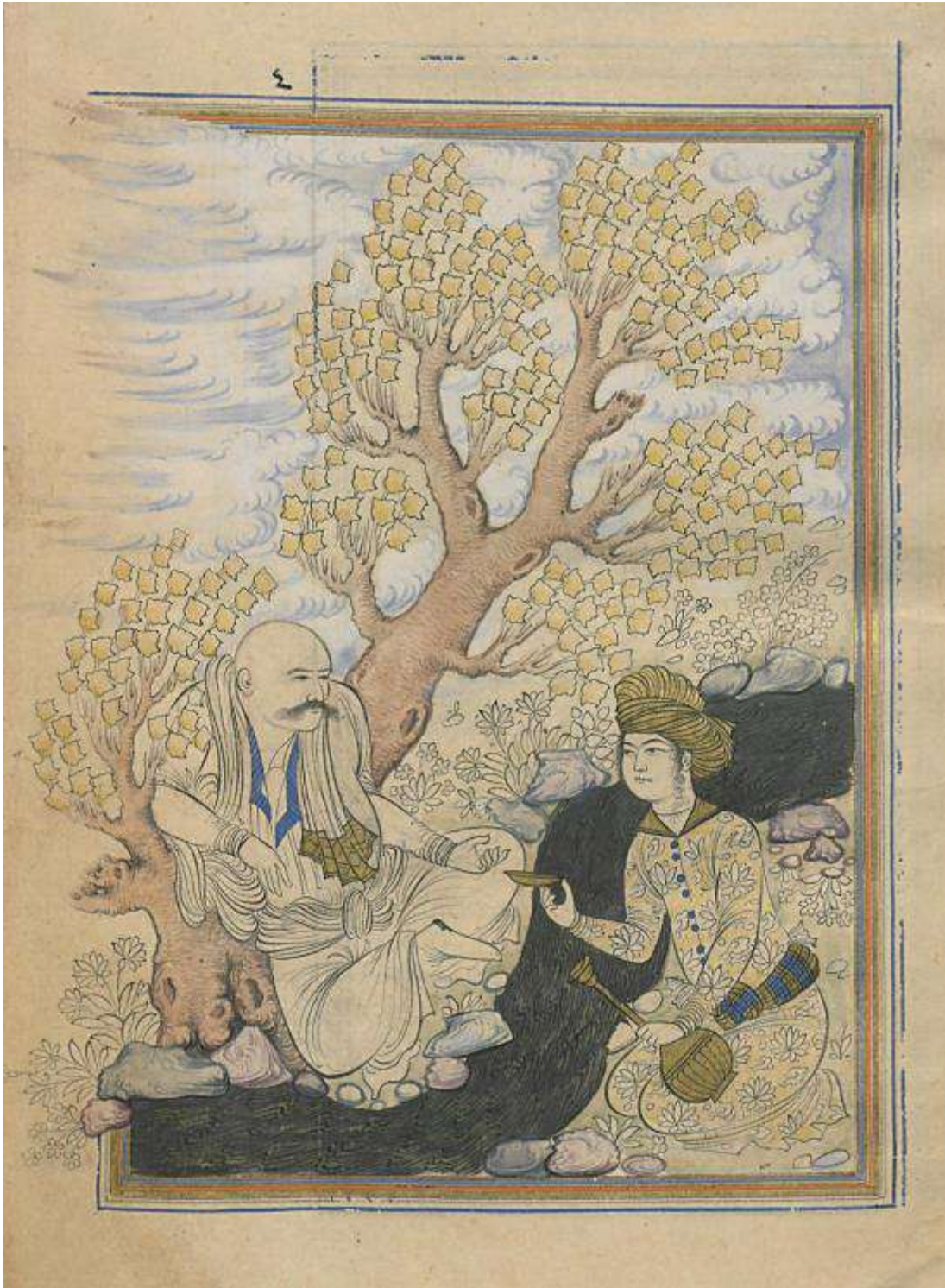
Resimdeki ağacın zemini kahverengi olup kenarları tahrirli ve üzeri siyah ile dokuludur. Yaprakları açık sarı renkte gölgelendirilmiştir. Resmin muhtelif yerlerinde açık mavi renk ile renklendirilmiş kayalar vardır. Tahtın yanında gümüş ile yapılmış dere görülür. Resmin muhtelif yerlerinde çeşitli ot kümeleri bulunmaktadır. Açık mavi ve beyaz renkteki bulutlar gökyüzünü kaplamaktadır.

Değerlendirme:

Resimde figürlerin başlıkları ve bellerindeki kuşakları kıvrımlı, katmanlı olup özellikle kuşak önden irice düğümlüdür. Bu başlık ve kuşak çeşitleri Şah I. Abbas döneminde görülen örneklerdendir. Figürlerin baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir. Ayrıca dikey konumda bakıldığında ayak ve gövde doğrultusunda öne doğru kayma vardır.

Eserdeki çizgiler pürüzsüz, net, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun hatlarda ustalıkla yapılmış nüanslar ile kısa çizgilerdeki kıvrımlı hareketler usta bir sanatkarın elinden çıktığını belirtmektedir. Çizgiler çok iyi derecede kalitelidir.

Benzer şekilde ağaç motifi, ot kümesi ve kayalar da 17. Yüzyılın sonlarında görülen örneklerdendir. Özellikler gökyüzündeki bulutlar Avrupa resim etkisi ile görülen detaylardandır.

Resim 178: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-86
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	16,5 x 13,4
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağda dinlenen iki kişi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Değerlendirme:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Resmin çevresine cedvel çekilmiş fakat cedvelin bir kısmı yapılmadan boş bırakılmıştır. Cedvelde sırası ile altın, mavi, altın, turuncu ve altın iplik ile siyah ve mavi kuzu bulunmaktadır.

Resimde ağaca yaslanmış oturan ve diz çökmüş oturan iki erkek figürü vardır. Ağaca yaslanan figür saçsız, bıyıklı ve sarıgi açılmış şekilde omuzlarından dökülmektedir. Sarık kumaşının uç kısımlarında altın işlemeli bölümü görünmektedir. Kıyafetinin yaka kısmı mavi olup bir kısmı açılmıştır. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğmelidir. Sağ dirseği ağaca dayanmış iken sol dirseği ise ileri doğru uzanmıştır.

Resimdeki diz üstü çökmüş figürün başındaki başlıkaltın renkte kıvrımlı ve katmanlıdır. Belindeki kuşağı da altın ve mavi renkte olup önden düğümlüdür. Saçlarının zülüfleri yanaklarından aşağı dökülmektedir. Kıyafetinin yaka kısmı altındır. Kıyafetinin zemin rengi sarı olup üzerinde ot kümeleri vardır. Sağ elinde altın renkte sürühü ve sol elinde ise altın bir kâse görülmektedir.

Figürlerin ortasından gümüş renkte bir dere yapılmış fakat ıoda zamana yenik düşerek kararmıştır. Resimde figürün yaslandığı ağacın zemini kahverenkte yapılip üzerine gölgelendirmeler yapılmıştır. Yaprakları da sarı ile renklendirilmiştir. Derenin kenarlarında bulunan kayalara fuşya, mavi ve lacivert tonları ile

gölgelendirilmiştir. Resmin muhtelif yerlerinde bulunan ot kümeleri sadece tahrirlidir. Gökyüzünde mavi ve beyaz ile bulut öbekleri bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürlerin başlıkları ve kemerlerine bakıldığında Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlanan örneklerdendir. Ayrıca ağaçta kullanılan renklendirme ve tonlama ile yaprakların uygulaması da yine aynı dönemdedir. Gökyüzünde yapılmış olan mavi-beyaz bulut öbekleri de özellikle Avrupa resminin Safevi coğrafyasına girmesi ile yapılan detaylardandır. Bu özelliklere bakarak eseri 17. Yüzyılın sonuna tarihlendirmektedir.

Eserdeki çizgiler siyah renkte pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Uzun hatlarda fırça kabiliyeti üst seviyede, kısa çizgilerde ise kıvrak ve detaylıdır. Çizgiler çok iyi derecede kalitelidir.

Resim 179: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-87
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	17,4 x 10,4
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Âlim ile sohbet
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Resmin çevresine cedvel çekilmiş fakat cedvelin bir kısmı yapılmadan boş bırakılmıştır. Cedvelde sırası ile altın, mavi, altın, turuncu ve altın iplik ile siyah ve mavi kuzu bulunmaktadır.

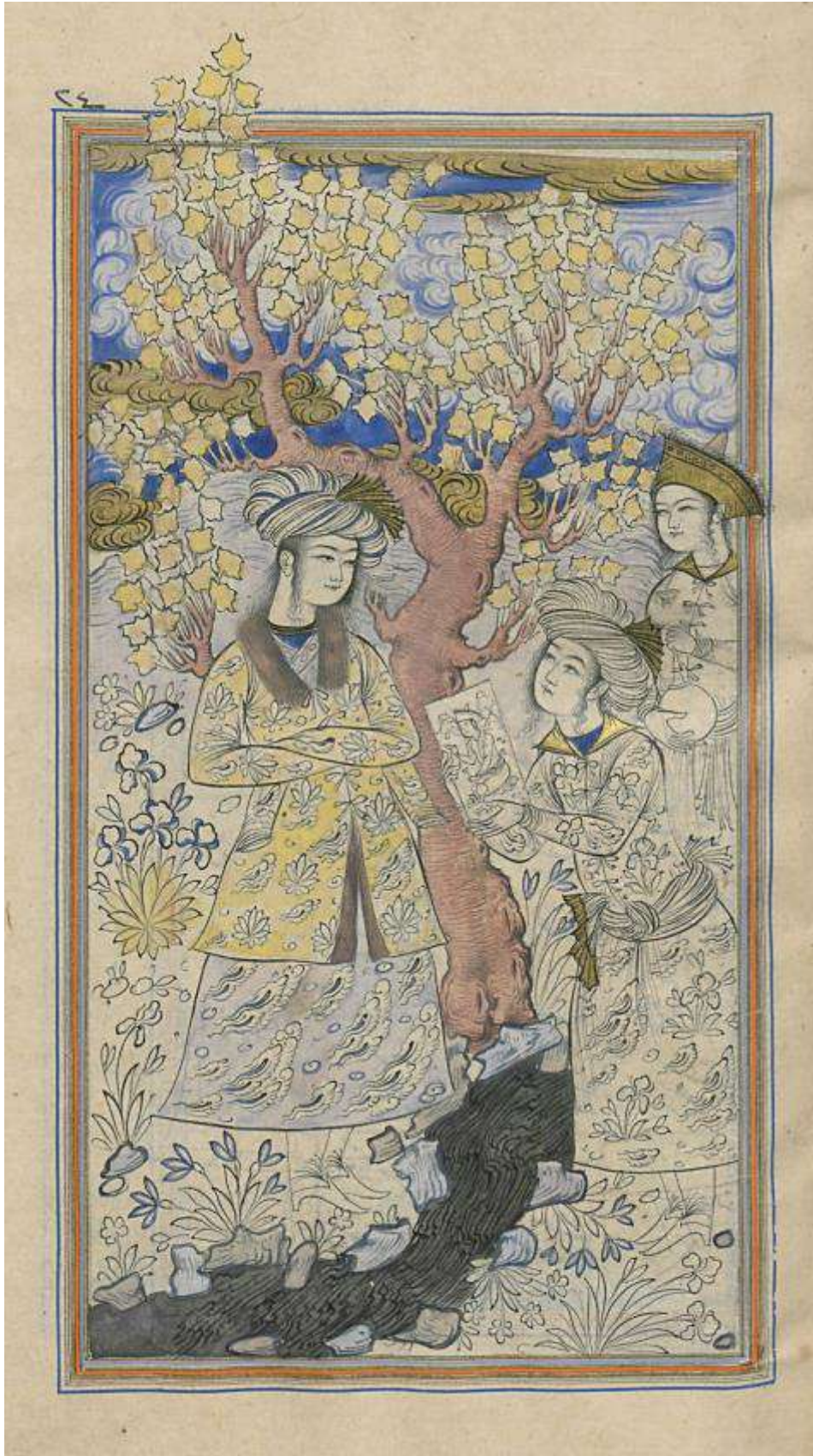
Resimde üç adet erkek figürü bulunmaktadır. Figürlerden sol kısımdaki sakallı din âliminin başından yukarı alevler yükselmektedir. Alimin başındaki alevler altın zeminleri ise, mavi renktedir. Başındaki başlığının kuşağı boynundan dolanarak sağ koltuk altından aşağı sarmaktadır. Başlığı genişçe kıvrımlı ve katmanlı şekildedir. Cüppesi açık sarı renkte olup iç kısmı mavi renktedir. Açık mavi renkteki iç giysisinin ön kısmı bele kadar altın düğmelidir. Belindeki kuşağı önden düğümlü, kıvrımlı ve katmanlıdır. Yaşlı âlim figürünün karşısındaki figürlerden önde olanın başında ucunda altın şeridi olan tüylü üçgen formda bir başlık vardır. İç giysisi mavi olan figürün dış giysisinin yakası altın renkte önü açık mavi bağcıklı bele kadar uzanmaktadır. Giysi bulut motifleri ile süslenmiştir. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlüdür. Resimde arkadaki figürün başındaki başlık mavi, altın ve zemin renkten oluşmaktadır. İç giysisi mavi renkte, dış giysisi ise zemin renktedir. Yaprak motifleri ile bezeli dış giysisinin belinde önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı ve altın şeritli kuşağı bulunmaktadır.

Resimde figürlerin arka kısmında bir su birikintisi bulunur. Figürlerin arasında ise yaprakları açık sarı renkte olan çiçekleri mavi renkte süsen çiçeği bulunur. Ayrıca muhtelif alanlarda çiçekler ve kayalar görülmektedir. Arka alanda dağlık bir görüntü ve onların üzerinde ağaçlar bulunmaktadır. Gökyüzü beyaz ve mavi renkte bulutlar ile kaplıdır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan figürlerden biri din âlimi ya da mukaddes bir kişi olduğundan dolayı kafasından yukarı doğru alevlerin çıktığı görülmektedir. Figürlerin başındaki başlıklar 17. Yüzyılda Şah I. Abbas döneminde görülen başlık çeşitlerindendir. Benzer durum belindeki kuşaklarda da görülmektedir. Ayrıca gökyüzündeki bulutlar da Safevi devletine etki etmeye başlayan Avrupa resmi ile yapılmaya başlanan detaylardır. Kayalıklardaki hafif gölgelendirme ile tarama detayları da 17. Yüzyılın sonlarında görülmektedir.

Resimdeki çizgiler pürüzsüz, keskin, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun hatlarda ustalıklı çizgiler, kısa hatlarda ise kıvrımlı hareketler eserin usta sanatkâr elinden çıktığı anlaşılmaktadır. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir.

Resim 180: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-88
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	19,3 x 10
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ağaç altında sohbet
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Resmin çevresine cedvel çekilmiş fakat cedvelin bir kısmı yapılmadan boş bırakılmıştır. Cedvelde sırası ile altın, mavi, altın, turuncu ve altın iplik ile siyah ve mavi kuzu bulunmaktadır.

Resimde ayakta duran üç adet erkek figürü vardır. Sol tarafta ellerini birbirine kavuşturmuş olan figürün başında mavi şeritler ve altın bölümü olan kıvrımlı ve katmanlı genişçe bir başlık bulunur. İç giysisi mavi olan figürün üst giysisinin zemini açık sarı olup üzerine bulut motifleri ve ot kümeleri yapılmıştır. Üst kıyafetinin kolları uzun olup yakası ve iç kısmında kürkleri mevcuttur. Kıyafetinin alt kısmı ise, açık mavi zeminli olup üzerine bulut motifleri ile bezeme yapılmıştır. Elinde oturan bir erkek figürünün resmi olan figürün başındaki kıvrımlı ve katmanlı ve altın kısımlı başlığı bulunmaktadır. İç giysisi mavi, dış giysisi ise zemin rengindedir. Yakası altın renkte bele kadar düğümlü olan kıyafetin üzeri süsen çiçekleri ile bulut motifleri ile bezelidir. Belinde püskül kısımlarında altın detayları olan önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı kuşağı bulunmaktadır. Arkada elinde ince boyunlu sürahi tutan figürün başında ise, üçgen formda külahlı bir başlık vardır. Altın yakalı olan kıyafetini önden bele kadar düğümlüdür. Belinde kuşağının bir kısmı görünmektedir.

Resmin orta alanında geniş ve büyük bir ağaç vardır. Ağacın zemini kahverengi olup üzeri detaylandırılmıştır. Yaprakları açık sarı tonda ve siyah ile

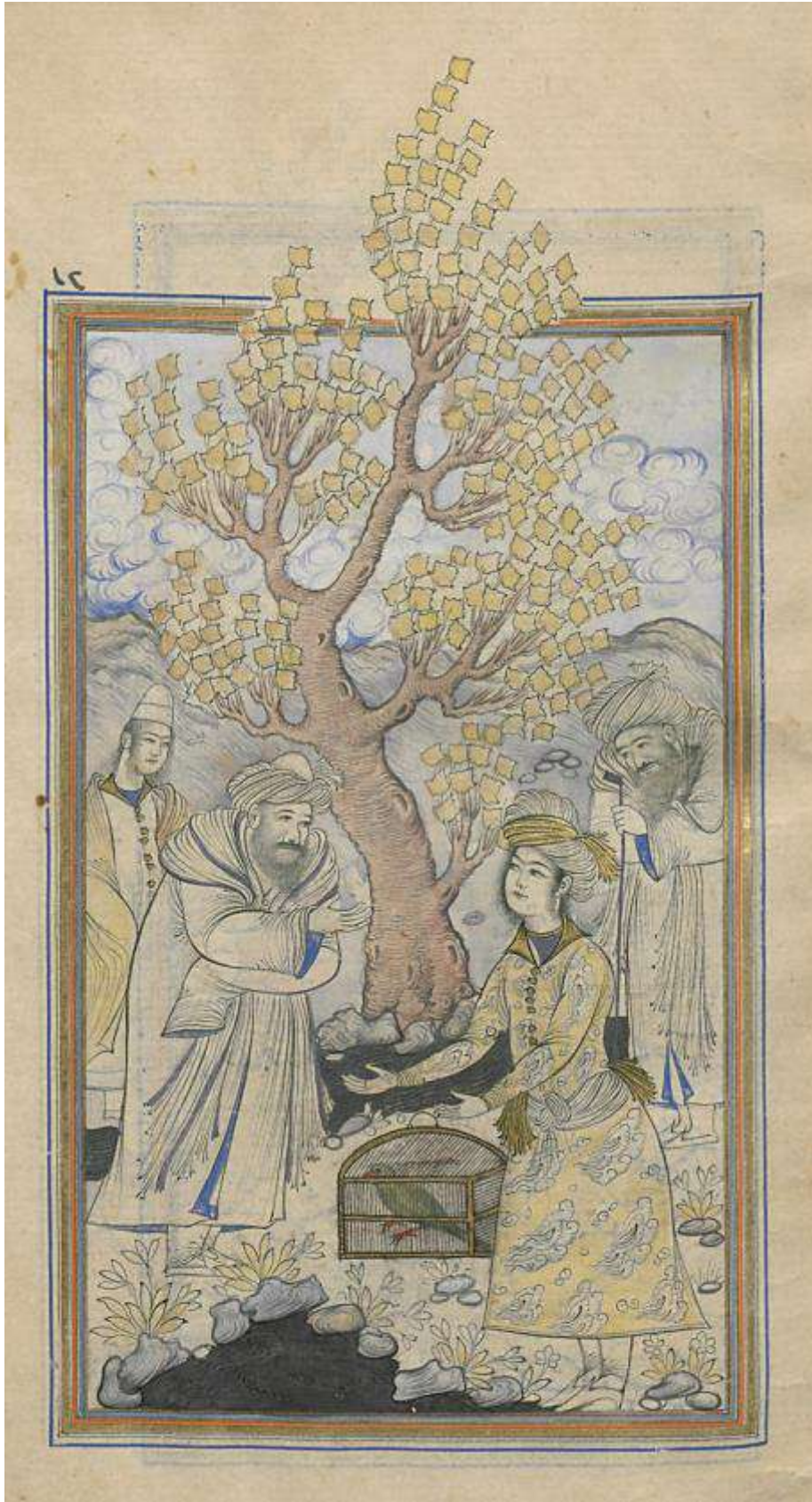
tahrirlidir. Ağacın dibinden aşağı doğru bir su birikintisi ile kenarında taşlar görülmektedir. Resmin muhtelif yerlerinde süsen ve papatya gibi çeşitli ot kümeleri yapılmıştır. Gökyüzünde altın, mavi ve beyaz bulutlar bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürlerin başlıklarına bakıldığında iki çeşit başlık vardır. Bunlardan biri katmanlı ve kıvrımlı olan oldukça geniş duran başlık ile üçgen formda külahı olan başlıktır. Bu iki başlık türü de 17. Yüzyılda Şah I. Abbas döneminde görülen başlık çeşitlerindendir. Ayrıca kıyafet olarak ve bele takılan kuşakların iri ve önden düğümlü olması da yine aynı dönemin giyim özelliklerindendir.

Orta alanda bulunan ağacın büyüklüğü, yapraklarının formu ve resme hâkim olması da aynı dönemde ortaya çıkan resim üslubudur. Kayalıklarda yapılan hafif tonlama ve üzerindeki taramalarda aynı dönemde görülmektedir. Gökyüzündeki bulut motifleri de Safevi resmine girmeye başlayan Avrupa resim üslubunun etkileri ile yapılmıştır.

Eserdeki çizgiler pürüzsüz, keskin, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun hatlardaki usta fıröa hareketi ile kısa çizgilerdeki detaylar eserin usta bir sanatkâr elinden çıktığını göstermektedir. Çizgi kalitesi olarak da çok iyi derecededir.

Resim 181: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-89
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	19,3 x 10
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağda söyleşi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Kenar kısmındaki cedvelde sırası ile altın, açık mavi, altın, turuncu ve altın iplikler ile siyah ve lacivert kuzu mevcuttur. Resimde orta alanda genişçe ağaç ile dört adet figür bulunmaktadır.

Figürlerden ön kısımda olanın başında zemin renkte kıvrımlı ve katmanlı başlığının üzerinde altın bir kuşak vardır. İç giysisi lacivert renkte, dış giysisinin yakası altındır. Üzerinde zemin renkte bulutların harici alanda açık sarı ile renklendirilmiştir. Belindeki kuşağı zemin renkte önden düğümlü ve bu kuşağa takılı altın bir kumaş parçası bulunmaktadır. Bu figürün konuştuğu yaşlı dervişin başında bulunan sarığının etrafını zemin renkte bir kuşak ile çevrilidir. Omuzlarından aşağı zemin renkte ve mavi şeritleri olan bir şal bileklerine kadar uzanmaktadır. Dış giysisinin kolları uzun olup sadece sağ eli dışarıdadır. Dervişin arkasında bulunan genç erkek figürünün başında sade bir sarık vardır. Mavi renkteki iç giysisinin üzerinde altın yakalı ve altın düğmeli bir kıyafeti vardır. Bu kıyafetin üzerinde ise, açık sarı renkte bir şal vardır. Resimin sağ kısmında bulunan bir derviş figürünün başında kıvrımlı ve katmanlı bir sarık vardır. Dervişin dış kıyafetinin kolları uzun olup elinde bir baston vardır.

Resimde bulunan ağacın açık kahverengi zeminli ve üzerine siyah ile detaylar eklenmiştir. Ağacın yaprakları ise, açık sarı ve tahrirlidir. Ağacın hemen dibinden küçük bir su birikintisi akmaktadır. Bu su birikintisinin bir kısmı da resmin alt

bölümünde görünmektedir. Resmin muhtelif yerlerinde bulunan ot kümelerinin zeminleri açık sarı renkte olup tahrirlenmiştir. Su birikintisinin yanında ise, altın bir kafes içerisinde yeşil renkte bir papağan vardır. Ağacın arka kısmında dağlık bir görüntüsü vardır. Arka alanda gökyüzünde beyaz ve açık mavi ile yapılmış bulutlar bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürlerden üçünün başında bulunan başlığa bakıldığında Şah I. Abbas döneminde görülen başlık çeşitlerindendir. Bulut motifi deseninde kıyafet giyen figürün belindeki kuşağın bağlanma şekli, kalın ve kıvrımlı olması da aynı dönemde görülür. Bu sebeple resmi 17. Yüzyıla tarihlendirmek doğru olacaktır.

Arka alandaki ağacın duruş formu ve uygulama şekli de aynı dönemde görülen ağaç çeşitlerindendir. Benzer bir durum kayalık ve dağlık alandada vardır. Hafif tonlamalı taşlar ile üzerine yapılan fırça hareketleri de benzer dönem özellikleridir. Gökyüzündeki bulutların uygulama şekli, Avrupa resminin Safevi coğrafyasına dâhil olduktan sonra görülmektedir. Bu örnekler de eserin 17. Yüzyıla ilişkili olduğunu kanıtlamaktadır.

Eserdeki tahrirler siyah renkte pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Özellikle uzun hatlardaki ustalık ve kısa çizgilerdeki kıvrımlı detaylar eserin usta elinden çıktığını belirtmektedir. Çizgiler çok iyi kalitededir.

Resim 182: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010

Katalog Numarası		A-90
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 1010
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl sonu
	Boyutları	20 x 11,1
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Tekne gezintisi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müze bünyesinde bulunan Hafız'ın divanında yazılı alanın yan sayfasına yapılmıştır. Resmin çevresine cedvel çekilmiş fakat cedvelin bir kısmı yapılmadan boş bırakılmıştır. Cedvelde sırası ile altın, mavi, altın, turuncu ve altın iplik ile siyah ve mavi kuzu bulunmaktadır.

Resimde orta alanda bir gemi ve içerisinde sekiz adet erkek figürü vardır. Teknenin baş kısmında oturan yaşlı erkek figürünün başlığı altın, mavi ve zemin renginde kıvrımlı ve katmanlıdır. Giysisinin üzeinde açık sarı renkte şal benzeri bir örtü vardır. Belindeki kuşağı önden düğümlüdür. Yaşlı figürün yanında ayakta duran genç erkek figürünün başında mavi ve zemin renginde kıvrımlı ve katmanlı başlığının üzerinde altın ile çevrelenmiş kuşak bulunmaktadır. İç giysisi altın yakalı lacivert, dış giysisinin yakası kürklü ve üzeri altın bulutludur. Bu figürün ön kısmında zemin renkli kıvrımlı ve katmanlı başlığında altın kuşağı bulunan genç erkek figürü mevcuttur. Figürün giysisinin altın yakası ve altın düğmeleri ile açık sarı dış kıyafeti ile yanındaki kişi ile konuşmaktadır. Gencin konuştuğu yaşlı ve sakallı adamın başında kırmızı sarığının çevresinde zemin renkte kuşak sarıdır. Bu figürün arkasında geminin direğine yaslanmış yaşlı adamın başında kırmızı kavuğuna sarılmış mavi ve zemin renkli kuşak vardır. Kıyafetinin üzerinde ise, genişçe bir kumaş dolanmıştır. Bu figürün arkasında başlığı olmayan dağılmış saçlı kirli sakallı ve bıyıklı bir erkek figürü daha vardır.

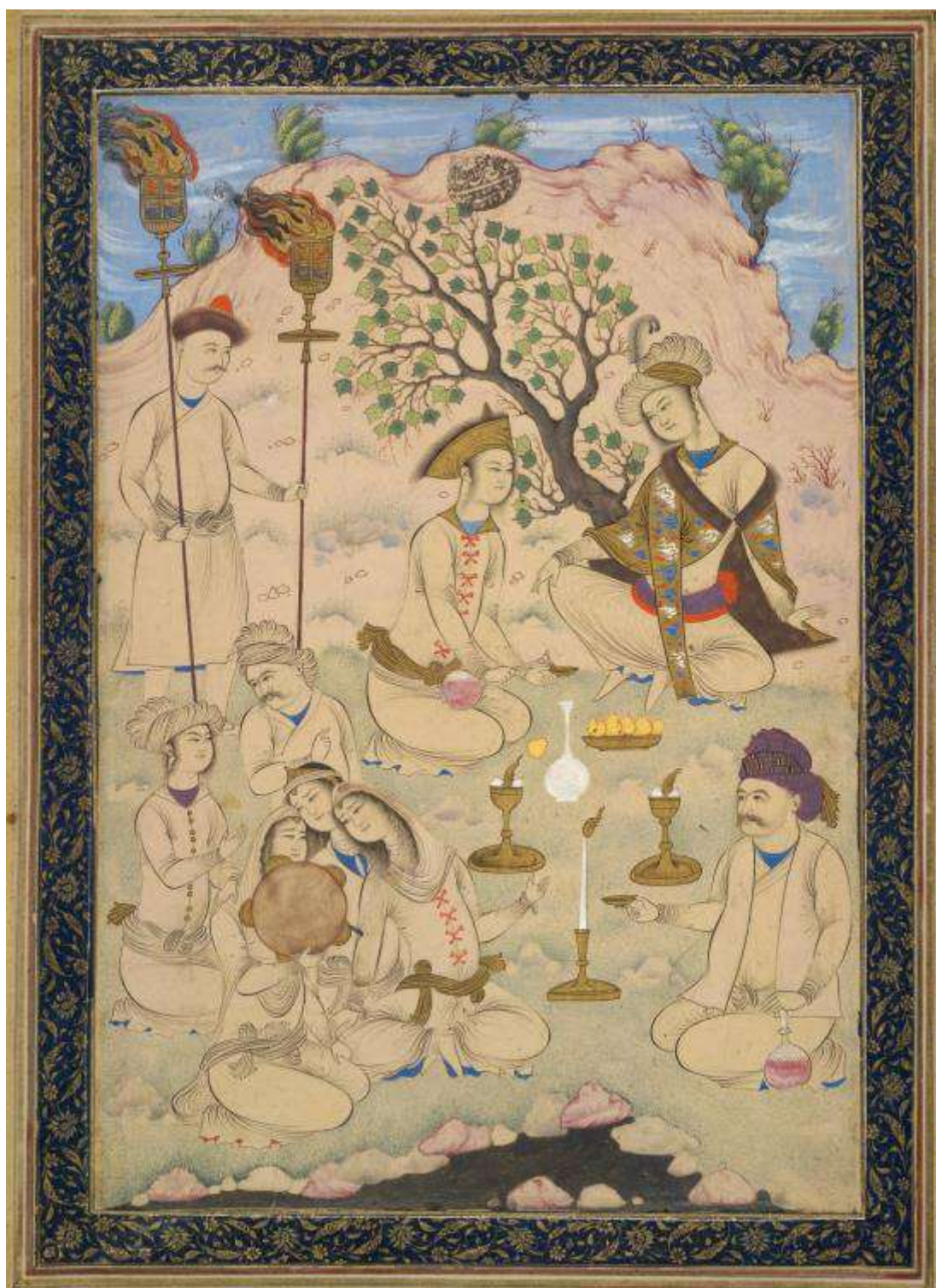
Geminin arka kısmında birbiri ile konuşan genç ve yaşlı erkek figürü bulunmaktadır. Yaşlı adamın başında mavi ve zemin renkte kıvrımlı ve katmanlı bir sarık vardır. Dış giysisi ise açık sarı renktedir. Genç erkek figürünün başında kırmızı bir sarık mevcuttur. İç kıyafeti lacivert, dış kıyafetinin yakası altın renktedir.

Figürlerin arka kısmında geminin direğine bağlı beyaz renkte geminin yelkeni bulunmaktadır. Geminin bulunduğu alanda genişçe su birikintisi vardır. Bu alan gümüş ile yapılmış ama zamanla kararmıştır. Resimde arka alanda kayalık alanda iki adet ağaç vardır. Ağaçlardan birinin yaprakları açık sarı, diğer yeşildir. Kayalık ve ağaçlar haricinde kalan gökyüzünde altın renkte bulutlar ve onların haricinde lacivert alanlar bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde gemide bulunan figürlerin başlığına bakıldığında Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlanan örneklerdendir. Geminin başındaki yaşlı figürün belindeki kuşak ile üzeri altın bulutlu kıyafetli figürün kıyafetleri yine aynı dönemde kullanılmıştır. Arka alanda yapılmış bulut motifleri Avrupa resminin Safevi coğrafyasına girdiği dönemin etkilerindendir. Taş ve kayaların zeminlerindeki hafif tonlama ve üzerine yapılan taramalar aynı dönemdeki detaylardır. Bu özelliklere bakıldığında resim 17. Yüzyıla aittir.

Eserdeki tahrirler siyah renkte pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Resimde yapılan tahrirli çizgiler çok iyi kalitededir.

Resim 183: British Museum – 1920,0917,0.275

Katalog Numarası		A-91
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.275
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	41,8 x 26,4
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağdaki Sefahat
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formunda yapılmış ve murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin dış kısmına yapıştırıldıktan sonra altın ile iplik yapılmıştır. İplikten sonra beyaz ile kuzu çekilmiştir. Dış kısmı ise, altın negatif şeklinde desen ile bezenmiştir. Bezemenin dışında ise iki adet altın, bordo, beyaz ve altın iplik çekilmiştir.

Resimde dağlık bir alanda piknik yapan dokuz adet figür vardır. Figürlerden üst kısımda bulunan şahın başında kıvrımlı ve akatmanlı genişçe başlığın üzerinde altın kayış bulunmaktadır. Başlıktan yukarı uzanan siyah bir tüy görülmektedir. İç giysisi açık mavi zeminli beyaz çizgili giysisi mevcuttur. Yakası altınlı giysi bele kadar altın düğmelidir. Belinde ise, mor ve kırmızı kuşağı bulunmaktadır. Sırtında önden tek noktadan bağlı altın zeminli ve yakası kürklü kıyafeti vardır. Kıyafetin altın zemini üzerinde beyaz, kırmızı ve mavi bulutlar görülmektedir. Ayrıca yakasındaki kürkün aynısı iç kısımda da vardır.

Şahın karşısında elindeki uzun boyunlu cam şişeden altın bir kâseye içecek döken genç bir erkek figürü vardır. Başında altın üçgen formu uçlarında püskülü olan ve kırmızı külâh bulunmaktadır. Açık mavi iç giysisinin üzerinde altın yakası olan önden bele kadar kırmızı düğümlü, belinde altın kıvrımlı ve katmanlı kuşağı görülmektedir. Genç figür ile Şahın arasındaki bölümde altın kâsede armutlar ile uzun boyunlu cam şişe bulunmaktadır.

Genç figürün arkasında ayakta duran bir erkek figürünün elinde iki adet meşale vardır. Figürün başında tüylü başlığın kırmızı külahı görülmektedir. Mavi renkteki iç giysisinin üzerindeki dış giysisi sağ kolunun altından düğümlüdür. Figürün belinde önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı bir kuşak vardır.

Ayakta duran erkek figürünün alt kısmında birbiri ile konulşan iki erkek figürü vardır. İkisinin de başında kıvrımlı ve katmanlı genişçe başlığı vardır. Birinin iç giysisi mavi, diğeri mor renktedir. Figürlerden birinin dış giysisi sağ kol altından düğümlü iken diğerrinin giysisi önden bele kadar altın düğmelidir. Figürlerden sol kısımdakinin belinde önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı kemer bulunmaktadır.

Oturan erkek figürlerinin önünde kafa kafaya vermiş üç kadın figürü vardır. Kadınlardan ikisinin başında boynunu çevreleyen genişçe bir eşarp vardır. Ortadaki kadının başında ise, altın bir detay ile kuşak vardır. Kadınların bellerinde birbirine dolanmış kıvrımlı ve katmanlı kuşak vardır. Kuşaklardan ikisi zemin renkte diğeri altın renktedir. Sağ taraftaki kadının elinde kahverengi ve altın detaylı bir bendir görülmektedir.

Oturan kadın figürlerinin karşısında elinde altın kase bulunan erkek figürü vardır. Figürün başında mor renkte kıvrımlı ve katmanlı genişçe başlığın üzerinde altın ve siyah renkte detayları olan bir şerit görülmektedir. Figürün iç giysisi mavi dış giysisi ise, sağ kol altından düğümlüdür. Belinde de öndne düğümlü kuşak bulunmaktadır. Sağ elinde kâse olan figürün sol elinde de cam uzun boyunlku şişe vardır. Erkek figürü ve kadınların arasında kalan bölümde bir adet mum ile iki adet mangal mevcuttur.

Resimde şah figürünün arka kısmında açık yeşil ve koyu yeşil yaprakları olan kahverengi gövdeli bir ağaç vardır. Resmin alt kısmında ise, zemin renginde pembe ve gri detayları olan kayaların etrafını çevrelediği küçük bir su birikintisi görülmektedir. Resimde figürlerin haricinde kalan alanda küçük kayalar, yapraksız ağaçlar ile renklendirilmiş zemin görülmektedir. Resmin üst kısmında bulunan kayalık alanın üzerinde küçük ağaçlar vardır. Gökyüzünde ise, açık mavi üzerinde beyaz bulutlar bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde dört kişide kıvrımlı ve katmanlı genişçe başlık görülmektedir. Bu başlıklar Şah I. Abbas döneminde görülen çeşitlerindendir. Resimdeki iki figürde üçgen formdaki başlık da aynı dönemde görülmektedir. Bellerindeki kuşaklar önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlıdır. Bu özellikler 17. Yüzyılda görülen örneklerdendir.

Figürlerde baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranınadadır. Kayalarda yapılan hafif tondaki renklendirme ile üzerine yapılan tahrirler dönem özelliğidir. Çim alandaki hafif renkteki yeşillik ile gökyüzündeki buşut detaylarını da dikkate aldığımızda eser 17. Yüzyılın sonuna tarihlenmektedir.

Eserdeki tahrirler pürüzsüz, net, çapaksız ve nüanslıdır. Uzun çizgilerdeki hâkimiyet ile kısa çizgilerdeki detaylara bakıldığında usta bir sanatkâr elinden çıktığı aşikârdır. Çizgi kalitesi olarak da çok iyi derecededir.

Resim 184: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6074

Katalog Numarası		A-92
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Arabe 6074
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	21 x 14
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Kürklü adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resim, kütüphane haziresinde bulunan tek yaprak resimlerden oluşan albümün bir sayfasıdır. Eser resim ile kenarsuyundan oluşmaktadır. Resim ile kenarsuyu arasında altın ile siyah kuzudan oluşmaktadır. Kenarsuyunda ağaç ve hayvan figürlerinden oluşan altın ile yapılmış halkar bulunmaktadır.

Resimde orta alanda ayakta duran ve sağ elinde kâse olan bir erkek vardır. Başlığı üste kıvrılmış ve uçları tüylü olup, sikkesi kırmızı renktedir. Başlığının kıvrılan kısımları bulut motifi ile bezenmiştir. Figürün iç kıyafeti kuşağa kadar önden bağlı olup belin az aşağısında bitmektedir. Üzerinde çiçekli ot kümeleri yapılmıştır. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup, önden bağlıdır. Adamın dış giysisinin yaka ve iç kısmı tüylü olup sağ omuzunda asılmaktadır. Bu giysi de iç giysisine benzer şekilde ot kümeleri ve bulutlar ile bezenmiştir. Figürün alt kısmında etek benzeri bir giysisi vardır.

Figürün arka kısmında kayalık bir dağ görüntüsü mevcuttur. Dağların üzerinde kahverengi gövdeli ve sadece tahrirlerden oluşmuş yapraklardan müteşekkil bir ağaç bulunmaktadır. Ayrıca gökyüzünde mavi, beyaz ve siyah renkte bulutlar görülmektedir. Resimde figür haricindeki alanda muhtelif yerlerde taşlar ve ot kümeleri boşluk alan bırakılmadan yerleştirilmiştir. Eserde sol üst kısımda üçgen formda zer-ender-zer tekniği ile klasik tezhip yapılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan erkek figürünün başlığı 17. Yüzyıl I. Abbas devrinde kullanılan başlıklardandır. Özellikle Muhammed Kasım'ın çokça kullandığı örneklerdendir. Aynı zamanda belindeki kuşağının önden düğümlü, kıvrımlı ve katmanlı olması da aynı dönemde görülmektedir. Ayrıca kıyafetinin iki parça olması da eseri 17. Yüzyılın sonlarına tarihlemektedir.

Figürde baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı öne çıkmaktadır. Ayrıca dikey eksenle gövdenin öne doğru eğilmektedir. Bu durumda dönemin resim özelliklerindendir. Arka fonda tercih edilen bulutlar da Avrupa resminin etkisi ile yapılmış renklendirmedi. Avrupa resminin Safevî resmine etkisi de tarih çıkarımını doğrulamaktadır. Kayalarda uygulanan tarama uygulamaları da aynı döneme atıf yapmaktadır.

Eserde siyah renkte tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Uzun çizgilerdeki hareketler ile kısa çizgilerdeki hareketlilik usta bir sanatkârın elinden çıktığını göstermektedir. Çizgilerin kalitesi ise, çok iyi derecededir.

Resim 185: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2137

Katalog Numarası		A-93
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2137
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	39,5 x 30 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Yaslanan Genç
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî (İmza yanlış yazılmıştır)

Genel Özellikleri:

Eserde irice bir çınar ağacına yaslanmış kendinden geçen genç erkek figürü bulunmaktadır. Başındaki başlığının sikke kısmı kırmızı renkte uzunca olup alt kısmı genişçe tüylüdür. Yüzünde gözleri baygın kırmızı yanaklı ve hafifçe tombuldur. Saçları uzunca arkadan görünmektedir. Kıyafetinin yakaları mavi renkte önde bele kadar kısmı kırmızı düğmelidir. Sağ elinde içerisinde içecek olan kâse kucağında iken sol elinde uzun boyunlu içerisinde içecek olan cam şişe vardır. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlenmiştir. Sağ ayağı altına kıvrılmış olan gencin sol ayağı ileriye doğru uzanmıştır.

Resimdeki ağacın gövdesi tarama ve noktalama ile renklendirilmiştir. Ağacın yaprakları da sarı renklendirilmiş ve siyah ile tahrirlenmiştir. Figürün arka kısmında dağ şeklinde oluşan kayalık kısım bulunmaktadır. Gökyüzünde ise, beyaz ve mavi tonlar ile bulut oluşturulmuştur. Figürün dizinin ön kısmında ise, “Rızâ-yi Abbâsî” ismi yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde sarhoş olan genç figürünün başlığı ve yüzündeki ayrıntılara bakıldığında 17. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Ağacın renklendirilmesine

bakıldığında aynı tarihlenir. Gökyüzünde ise, mavi ve beyaz renkler ile yapılan bulutlar Avrupa resminin Safevî resmine yansıması ile oluşmaktadır.

Resimdeki tarihlendirmenin 17. Yüzyılın sonu olması hasebiyle imzanın Rızâ-yi Abbâsî'ye ait olması şüphelidir. Rızâ'nın 17. Yüzyılın ilk yarısında yaşadığı düşünülürse resmi yapanın Rızâ olmadığı aşikârdır.

Eserde kullanılan tahrirler siyah renkte, pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Uzun hatlarda çizgiler nüanslı, kısa çizgiler ise, hareketlilik usta bir sanatkarın elinden çıktığı belirgindir. Çizgi kalitesi öok iyi derecededir. Figürün yüzünde uygulanan işçilik gerçekçiliğe yakındır. Bu durum da Avrupa sanatının etkisi ile başlamıştır.

Resim 186: British Museum – 1920,0917,0.281

Katalog Numarası		A-94
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.281
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyılın sonu
	Boyutları	18,30 x 10,20 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Oturan Kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, müze haziresinde bulunan tek yaprak resim örneklerindendir. Orta alanda bulunan resim ile kenarsuyu alanından oluşmaktadır. Resim ile kenarsuyu arasında ise, cedvel bölümü bulunmaktadır. Cedvelde içten dışa doğru krem ve altın iplik ile beyaz renkte kuzu mevcuttur.

Resimde dizleri üzerine çökmüş oturan kadın figürü vardır. Başında altın renkteki başlığının uçları arka kısmından sarmaktadır. Başındaki eşarbi ise, sırtından aşağı ayaklarına kadar uzanmaktadır. Kadının kaşları ortadan birleşmiş, gözleri çekik, kibar burnu ve kırmızı küçük ağzı bulunmaktadır. Saçları yanaklarından aşağı doğru kıvrılmaktadır. Boynunda kırmızı ve mavi kolyeleri vardır. Kırmızı çizgili iç kıyafetinin üzerinde yakası altın uzun kollu bir kıyafeti görünmektedir. Kadın sağ elinde kavi bir kâse vardır. Her iki bileğinde de kırmızı ve mavi renkte bileklikler bulunmaktadır.

Kadın figürünün önünde mavi renkte ve üzerinde ağaç bezemeleri olan irice bir kâse vardır. Yanında boynu uzun altın renkte bir şişe ile içerisinde mavi kâse olan altın tabak görülmektedir.

Resimde kadının arka kısmında bir kayalık öbeği vardır. Kayalığın sol kısmında yeşil öbek şeklinde yaprakları olan ağaç görünmektedir. Resimde muhtelif bölümlerde kayalar ve küçük ağaçlar bulunmaktadır. Figürün oturduğu kısımda yeşil renkte küçük otlar mevcuttur. Gökyüzünde beyaz bulutlar ve mavilikler vardır.

Değerlendirme:

Eserde kullanılan çizgiler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve nettir. Uzun çizgilerde fırça hâkimiyeti ile kısa çizgilerdeki kıvrımlar usta bir sanatkar elinden çıkmadır. Resimdeki teknikler, nüanslar ve uygulamalar çok iyi kalitededir. Figürün yüz kısmı oldukça gerçekçi aktarılmıştır. Bu durumda Avrupa resiminin etkisi ile yapılmaya başlanmıştır.

Resimde bulunan kadının başlığı açısından bakıldığında 17. Yüzyıl'da görülen çeşittendir. Arka fondaki ağaç, kayalıklardaki hafif renklendirme ve tahrirler, zemin alandaki çim detayları ve gökyüzündeki mavi renklendirme de 17. Yüzyıl sonu görülen örneklerdir.

Resim 187: Harvard Art Museum – 1950.129

Katalog Numarası		A-95
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1950.129
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Harvard Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	11,1 x 5,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ağaçtaki iki kuş
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser nohudî renkte bir kâğıt üzerindeki ağaç ve iki adet kuş figüründen oluşmaktadır. Tek yaprak formundaki resmin sol ve üst kısmında ince bir altın iplik bölümü görünmektedir. Ayrıca muhtelif yerlerde lekeler de göze çarpmaktadır.

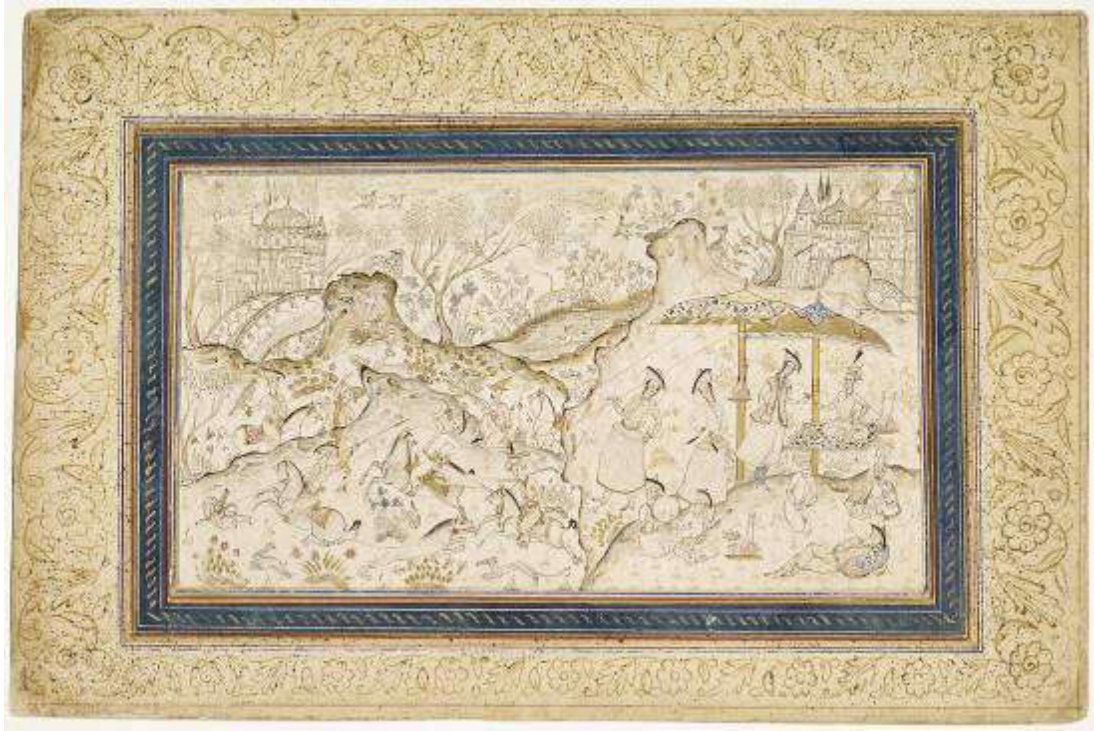
Resimde sağ kısımda kayalık bir alan bulunmaktadır. Kayalıkların orta noktasından yukarı doğru yapraksız ağaç görünmektedir. Ağaç üzerinde tarama ile gölgelendirmeler bulunmaktadır. İki kuş figüründen biri alt kısımda kayalık alanda bulunmaktadır. Ayakları ve gözü altın renkteki kuş, tek ayak üzerinde durmuş ve ağaç üzerindeki arkadaşına bakmaktadır. Kanatlarında, göğsünde ve sırt kısmında kalın tahrirleri belirgindir. Ağaç üzerindeki kuş figürü diğeri ile aynı cinstedir. İki ayağı ile ağaca tutunmuş ve aşağıdaki arkadaşına bakmaktadır. Her ikisi de benzer özelliktedir.

Değerlendirme:

Eser tek yaprak olması ve tahribata açık olması hasebiyle dış etkenlerden etkilenerek lekelenmiştir. Fakat bu durum kuş figürlerinin görünürlülüğünü etkilememiştir. Ağacın özelliklerine ve yapraklarına bakarak eserin tarihinin 17. Yüzyıl olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kuşların gerçeğe yakın olarak resimlenmesi de bu tarihlendirmeyi haklı çıkarmaktadır. Resimde kuşların ayakları ve

gözelerindeki altın haricinde renk bulunmamaktadır. Sadece ağacın taramasında hafif bordo renkte bazı tonlamalar görülmektedir.

Resimde kullanılan çizgiler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Tahrirlerde netlikte sıkıntılar görülmektedir. Bu durum da çizgileri iyi kalitede olduğunu göstermektedir.

Resim 188: Louvre Museum – K 3428 Verso

Katalog Numarası		A-96
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	M.73.5.12
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Louvre Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	33,5 x 22 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Eğlence ve av sahnesi
	Sanatkârı	Muhammed Bakır

Genel Özellikleri:

Eser, orta alanda resmin dış kısmında cedvel alanı ve halkar bulunmaktadır. Resim ile cedvel alanı arasında sırası ile altın, lacivert, altın, bordo, altın ve beyaz iplik bulunmaktadır. Cedvel ile halkar kısmı arasında ise, beyaz, altın, bordo, altın

iplik ile bordo ve lacivert kuzular mevcuttur. Dış kısımda ise tek iplik sadec altın tahrirlerle yapılmış halkar deseni vardır.

Resmin geneli birkaç alandan oluşmaktadır. Sağ tarafta ön alanda dokuz adet figür bulunmaktadır. Figürlerden iki tanesi bağdaş oturuş şekilde elindeki müzik aletlerini çalmaktadır. Hemen yanlarında oturan iki figürden biri ellerini birleştirmiş karşısında oturmakta olan kraliyet mensubuna hürmet etmektedir. Kraliyet üyesi ise sırtındaki kürklü kıyafeti sağ eli ile önden kavramış şekilde oturmaktadır. Oturan figürlerin ön kısmında yastığa sarılmış ve uzanmış şekilde başında tüylü başlık ile yatmaktadır.

Ön kısımda çadır altında biri oturan ve üçü ayakta duran dört figür bulunmaktadır. Altın direkli olan çadırların üzerlerinde motifler kullanılarak bezemeler yapılmıştır. Altında siyah motifli ve zemin rengi olmayan halı üzerinde oturan şah figürü vardır. Yanında ayakta duran elindeki kaseyi şaha uzatan bir erkek figürü mevcuttur. Yanlarında ise, çalgıcıların hemen arkasında müziğe eşlik ederek dans etmektedir. Çadırın altında muhtelif yerlerde uzun boyunlu şişeler içerisinde içecekler görülmektedir.

Eğlence sahnesinin hemen yan kısmında kayalar ile ayrılmış alanın yanında av sahnesi bulunmaktadır. Bu alanda dördü at üzerinde ikisi yaya altı figür vardır. Bu alandaki atlı figürlerin başlık, atın semeri, kuşakları gibi bölümlerinde altın renklendirme mevcuttur. Atlı figürlerin ikisinde kılıç, birinde mızrak ve diğerinde şahin kuşu görülmektedir. Tilki ve tavşan figürleri kaçarken aslan figürü atlardan birine saldırmaktadır. Yaya figürlerinden biri havayı işaret ederken, diğeri elinde tüfek ile ateş edeceği şeye nişan almaktadır.

Eğlence ve av sahnesinin arka kısmında sol tarafta akan bir dere üzerinde köprü ile birkaç katlı ev bulunmaktadır. Evin etrafında ağaçlar ve hayvalar görülmektedir. Özellikle kuşlardan bir kısmı ağaçlara konmuşken bir kısmı da havada uçmaktadır. Evlerin yan kısmında pars, balıkçıl ve ördek gibi hayvanlar vardır. Resmin sağ kısmında bri köprü ve yapılar topluluğu görülmektedir. Yapıların etrafında ve resmin figürler haricinde kalan muhtelif yerlerinde ağaçlar ve ot kümeleri mevcuttur.

Eserde av sahnesinin arka kısmında kayalık bir alan üzerinde kuş figürlerinin üst kısmında küçük şekilde “Muhammed Bakır” imzası görülmektedir.

Değerlendirme:

Eserin geneline bakıldığında Safevi dönemi 16. Yüzyıl resim anlayışına uymadığı görülmektedir. Özellikle kayalar yardımı ile oluşturulmuş ön arka plan ilişkisi Avrupa resmindeki boyut anlayışı ile yapılmaya başlanmıştır. Mimari yapıların bulunduğu yer ve açılı görüntüsü Avrupa resminin Safevi coğrafyasına yansıdığı örneklerdendir.

Avcılık ve eğlence alanındaki figürlerin üçgenimsi başlıkları 17. Yüzyılda Şah I. Abbas dönemi ve sonrasına ait başlık cinslerindendir. 17. Yüzyıl sanatkarlarından Muhammed Kasım'ın sıkça kullandığı başlıklardandır.

Resimdeki hayvan figürlerinin tahrir ve fiziksel özelliklerine bakıldığında da 17. Yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır. Ot kümelerinde de karanfil, süsen, lale gibi çiçekler bulunmaktadır.

Resimde tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Çizgi kalitesi açısından iyi kalitededir.

Resim 189: Birtish Museum – 1922,0316,0.1

Katalog Numarası		A-97
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.275
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	1691
	Boyutları	32,5 x 21
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Kuş, kelebekler ve arılar
	Sanatkârı	Ya Sahibul Zaman

Genel Özellikleri:

Resim tek yaprak eser formunda yapılmış ve sonradan murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin orta alanında çiçekli ve yapraklı açık kahve renkte ağacın dalına konan açık kahve renkteki kuş ağzı ile kelebke yakalamıştır. Kuşun üst

kısımında bir kelebek daha uçmaktadır. Ayrıca boşluk alanlarda üç adet te arı uçmaktadır. Kahverengi kuşun alt kısmında sadece tahrirler ile yapılmış siklamen çiçeği vardır. Ayrıca kahverengi ağacın yanında kırmızı tohumları olan bir çiçek öbeği görülmektedir.

Resmin sağ üst kısmında bulunan imza bölümünde “ Ya sahibül Zaman 1102” yazısı bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eser 17. yüzyıl sonunda görülmeye başlanan Gül-ü Murg üslubu tarzında yapılmış olduğundan üzerinde yazılmış olan 1691 tarihi doğru olmalıdır. Bu bölümde yazılı olan “Sahibül Zaman “ ibaresine dayanarak eserin Muhammed Zaman’ın olması muhtemeldir. Ayrıca eserde olan nüanslı çizgiler gayet kalitelidir.

Resimdeki çizgiler nüanslı, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir. Gerçekçi görünümde yapılmış resimde siyah mürekkebin yanında kahverengi ve kırmızı renkte mürekkepte kullanılmıştır.

Resim 190: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135

Katalog Numarası		A-98
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	18. Yüzyıl
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Derviş ve kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resimde ağaç altında oturan derviş ile karşısında ayakta duran kadın figürü vardır. Dervişin başında geniş ve irice kavuk bulunmaktadır. Yüzünde küçük gözleri ve uzunca bir sakalı mevcuttur. Üzerinde uzunca kıyafeti vücudunun tamamını örtmektedir. Kıyafetinin içerisindeki ellerini önden birleştirmiştir. Bir ucu elinde olan kırmızı tesbihi yere kadar uzanmaktadır. Dervişin sırtını yasladığı ağaç oldukça gerçekçi şekilde resmedilmiştir. Gövdesi gri tonlarında yaprakları açık ve koyu yeşil renktedir.

Ayakta duran kadın figürünün başlığı krem renkte olup arka kısmından ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Yüzünde kaşları birleşmiş, gözleri çekik, küçük burunlu ve küçük ağızlıdır. Saçları kulaklarının yanından ve arkasından görünmektedir. İç kıyafeti beyaz olan kadının dış kıyafeti de beyaz renkte olup koyu lacivert renkte tahrirlenmiştir. Belinde mavi tonlarda kıvrımlı ve katmanlı kuşağı önden düğümlü olup ucunu sağ elinde tutmaktadır. Ayakkabıları sarı renktedir.

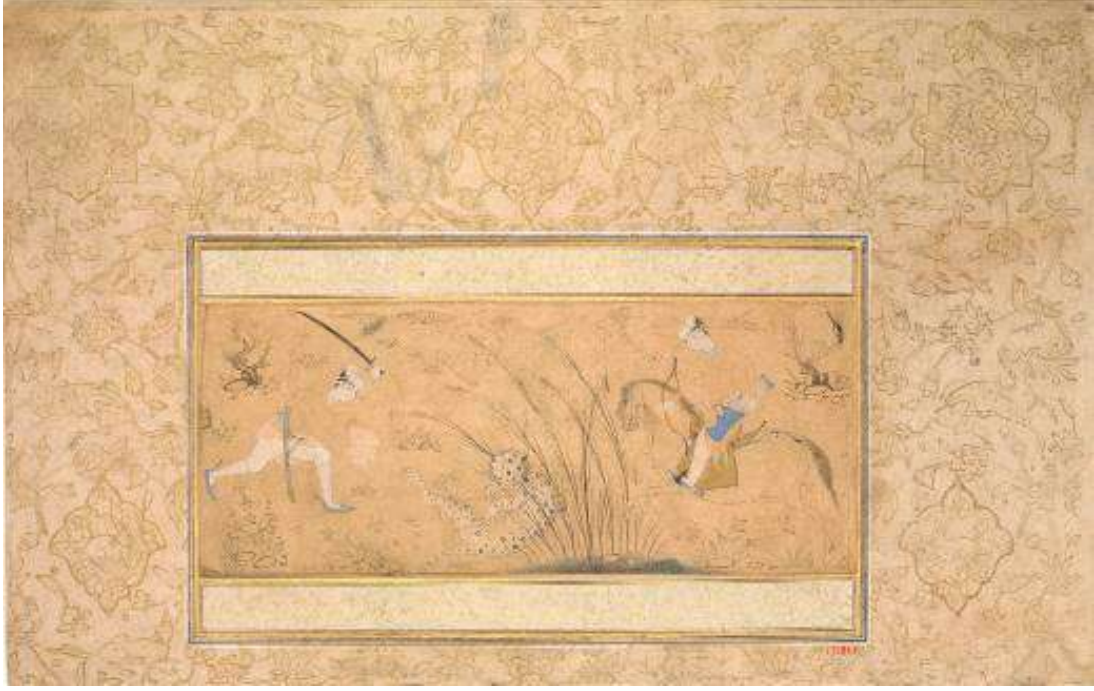
Resimde figürlerin ön kısmında su birikintisi ve içinde bir balık görünmektedir. Figürler haricinde kalan kısımda arka fonda dağlar ile önlerinde çeşitli ağaç motifleri bulunmaktadır. Bu kısımda yapılmış olan ağaçlar ve dağ görseli oldukça gerçekçi formda resmedilmiştir.

Değerlendirme:

Resim 17. Yüzyıl sonlarına doğru Avrupa resim anlayışının Safevî sarayına ulaşması ile yapılan örneklerdendir. Ağaç önünde oturan derviş haricindeki bütün detayların zeminleri boyanmıştır. Özellikle ağaçlar ve zeminde yapılan detaylar Avrupa yağlıboya resimlerinden kopyalanmış gibidir. Safevî sarayına olan bu etki özellikle yüzyılın sonuna doğru çoğalmış ve sonrasında yağlıboya resimler yapılmaya başlanmıştır.

Eserdeki kadın figürünün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Figüre dikey açıdan bakıldığında kafası ayağından önde durmaktadır. Buda öne eğilmiş hissiyatı vermektedir.

Resimdeki çizgiler pürüzsüz, çapaksız, net ve tahrirlidir. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir. Ayrıca kumaş kıvrımlarının olduğu bölgelerde de taramalar yapılmıştır.

Resim 191: The Metropolitan Museum of Art - 17.81.1

Katalog Numarası		B-1
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	17.81.1
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	The Metropolitan Museum of Art
	Kalem-i Siyahî Çeşidi	Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyılın başı
	Boyutları	29,8 x 18,4 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Pars avı
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, orta alandaki dikdörtgen formdaki resim onun alt ve üstündeki koltuklar ve dış alandaki kenarsuyundan oluşmaktadır. Resmin kâğıdı açık kahverengi renktedir. Koltuklarda krem renk kâğıt kullanılmış ve üzerine zer-efşan yapılmıştır. Kenar kısımda ise, nohudî renkte kâğıt üzerine altın ile halkar yapılmıştır. Halkarda

hatayı grubu motifler ile hayvan figürleri birlikte betimlenmiştir. Resimdeki cedvelde altın iplik ile lacivert ve beyaz kuzu yapılmıştır.

Resimde, iki erkek figürü orta alandaki parsı avlamaya çalışmaktadır. Sağdaki figür atın üzerinedir. Sağ elindeki ok ile parsa ok fırlatmış ve onu vurmuştur. Figürün başlığı beyaz renkte olup arka kısmından saçları görünmektedir. Yüz kısmına zemin rengi girildikten sonra gözler çekik ve kaşlar yay şeklinde ağzı da küçük olarak tasvir edilmiştir. İç kıyafeti açık mavidir ve boyun kısmından biraz görünmektedir. Dış kıyafeti açık kahverengi ile hafif şekilde tonlandırılmıştır. Belindeki kuşağı beyaz ve incedir. Kuşağa bağlı tirkeş mavi renktedir. Sol eli tirkeştaki okların üzerindedir. Pantolonu krem renkte olup ayakkabıları açık mavidir. Oturduğu semer altın olup ipleri ve kayışları mavi renktedir. Atın tamamı mürekkepli kalem-i siyahi tekniği ile yapılmıştır. Ağzı açık solur vaziyette ayakları koşar vaziyettedir. Kuyruğunun uç kısmı düğümlemıştır.

Resmin orta alanında su benzeri alandan yükselen sazlar vardır. Sazların arasında sırtından okla vurulmuş ve ters dönmüş pars bulunmaktadır. Pasın zemini beyaz üzerinde penç benzeri siyah noktalar vardır. Gözleri mavi renkte olup kafası sola doğru bakmaktadır.

İkinci insan figürü resmin solunda elinde kılıcı havaya kaldırmış ve parsa doğru hamle yapmış şekildedir. Başlığı diğer figürdekinin aynısıdır. Yüzü ve elleri zemin rengi işle boyanmış ve üzerine çekik gözleri ile yay şeklindeki kaşları yapılmıştır. Üst kıyafeti açık kahve renk ile hafif tonlandırılmıştır. Sağ elinde bir öbek kumaş sarıdır. Belindeki kuşak beyaz renktedir ve kılıcın mavi ve altın renkli kını bu kuşağa bağlıdır. Ayrıca üst kıyafetinin etek bölümü kıvrılıp kuşağın arasında sokulmuştur. Beyaz renkteki pantolonu dizlerinin altına kadardır. Ayakkabıları da açık mavidir.

Resimde sağ ve sol kısımda üst bölgelerde kayalardan çıkan iki adet yapraksız ağaç vardır. Sağdaki ağacın üzerinede siyah renkte küçük bir kuş mevcuttur. Bu ağaçlar mürekkepli kalem-i siyahi tekniği ile yapılmıştır. Ayrıca atın alt kısmında ve elinde kılıç tutan figürün etrafında küçük kayaların arkasından çıkan yeşil, kırmızı ve turuncu gibi renklerle hafif renklendirilmiş ve tahrirlenmiştir. Resimde üst kısımda muhtelif yerlerde bulut motifleri bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eser genel görünümüne bakıldığında süslemeli bir murakkanın parçasıdır. İşçilik kalitesi ve fırça kabiliyeti üst düzey bir görünümdeyir.

Resimde figürlerin yüz özellikleri ve baş-gövde oranının 1/6 olması eserin 16. Yüzyıl özellikleri taşıdığını göstermektedir. Ayrıca özellikle at figüründe yapılan tahrirlerinin nüanslarının az hatta hiç olmaması da 16. Yüzyıl Safevî dönemi kalem-i siyahi tekniğinin özelliklerindendir. Ayrıca bellerindeki kuşağın ince, katmanlı ve kıvrımlı olmaması da 16. Yüzyıl örneğidir.

Resimde kalem-i siyahi tekniği iki farklı şekilde kullanılmıştır. Figürlerde hafif tonda kalem-i siyahi tekniği varken, at, kaya ve ot kümelerinde mürekkepli kalem-i siyahi tekniği kullanılmıştır. Resimdeki çizgiler pürüzsüz, çapaksız ve hafif görünür şekildedir. Çizgi kalitesi olarak da iyi derecededir.

Resim 192: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2156

Katalog Numarası		B-2
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2156
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16.yüzyılın başı
	Boyutları	45,7 x 30,8 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Kucağında çocuğu olan kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, müze haziresinde bulunan albümün bir sayfası şeklindedir. Resmin etrafında sırası ile altın, açık yeşil ve altın iplik vardır. Resimde diz çökmüş oturan bayan figürünün başlığında altın ve kırmızı renkteki noktalar vardır. Başlığın uç kısmında beyaz, mavi ve kırmızı renkte püskülleri vardır. Yüzünde kaşları birbirine birleşmiş, kulağında küpesi mevcuttur. Kadının boynu normalden daha uzundur. İç kıyafeti siyah renkte olan kadının iç giysisi açık kahverenginde, dış giysisi ise, kısa kollu ve açık mavidir. Mavi kıyafetin etek kısımları tüylüdür.

Kadının kucağında oturan çocuğun saçları siyah olup, başında beyaz eşarp vardır. Çocuğun iç giysisi beyaz, dış kıyafeti kahve renktedir. Resimde anne ve çocuk figürü haricinde başka detay bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Eserde kadın figürünün vücut oranına bakıldığında üst bedenın alt bedenden ve boyun kısmının olması gerekenden uzun olduğu görülmektedir. Ayrıca benzer oranlar çocuk figüründe de vardır. Bu iki özelliğe bakarak eserin 16. Yüzyıla ait olduğu görülmektedir. Kadın figürünün başlığı da 16. Yüzyıl kadın başlıklarındandır.

Resimdeki çizgi kalitesine bakıldığında iyi kalitededir. Çizgiler pürüzsüz, çapaksız ve az nüanslıdır. Nüansların az olması da 16. Yüzyıl dönemi özelliklerindendir.

Figürlerin zeminlerinde mavi, açık sarı ve bej gibi renklerde hafif tonlamalar bulunmaktadır.

Resim 193: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2156

Katalog Numarası		B-3
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2156
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16.yüzyılın başı
	Boyutları	45,7 x 30,8 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Diz çökmüş adam ve kadın figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, Topkapı Sarayının haziresindeki albümün sayfasıdır. Resimde diz çökmüş erkek figürü ile ayakta duran sırtını erkeğe dönmüş bir kadın figürü vardır. Resmin bitiş kısmında altın bir iplik bulunmaktadır.

Resimdeki kadın figürü ayakta durmuş, arkasını erkek figürüne dönmüş ve erkeğe doğru bakmaktadır. Başında mavi zemin üzerine altın noktalardan oluşan başlığın iç kısmı açık yeşil renktedir. Başlığın ön kısmında ve çenesinin altından dolanan inciler vardır. Hafif tombul yanaklı yüzünde gözleri çekik, kibar burnu ve neredeyse birleşmiş kaşları vardır. Kadının boynu olması gerekenden uzundur. İç giysisi açık yeşil olan kadının dış giysisinin önü açık ve kısa kolludur. Etek kısmındaki katlanmış bölümden görüldüğü kadarıyla iç kısmı açık yeşil renktedir. Pantolonu mavi ve sarı renkte genişçe çizgili olup, üzerinde kırmızı ve altın noktalar vardır.

Diz çökmüş erkek figürü sol elini kadının beline sarmış ve sağ elinde altın kâse tutmaktadır. Başında Tac-ı Haydari başlığı bulunan erkeğin mavi kıyafetinin yakası kürklüdür. Belinde altın rozetli kemerinde altın zeminli üzerinde beyaz ve kırmızı noktalar olan bir hançer mevcuttur. Figürün kemerinden resmin zemininin renginde bir kumaş parçası sarkmaktadır. Ayakkabılarının rengi ise, hafif tonda kırmızıdır. Ayrıca erkeğin dizinin yanında altın uzun boyunlu bir kap vardır.

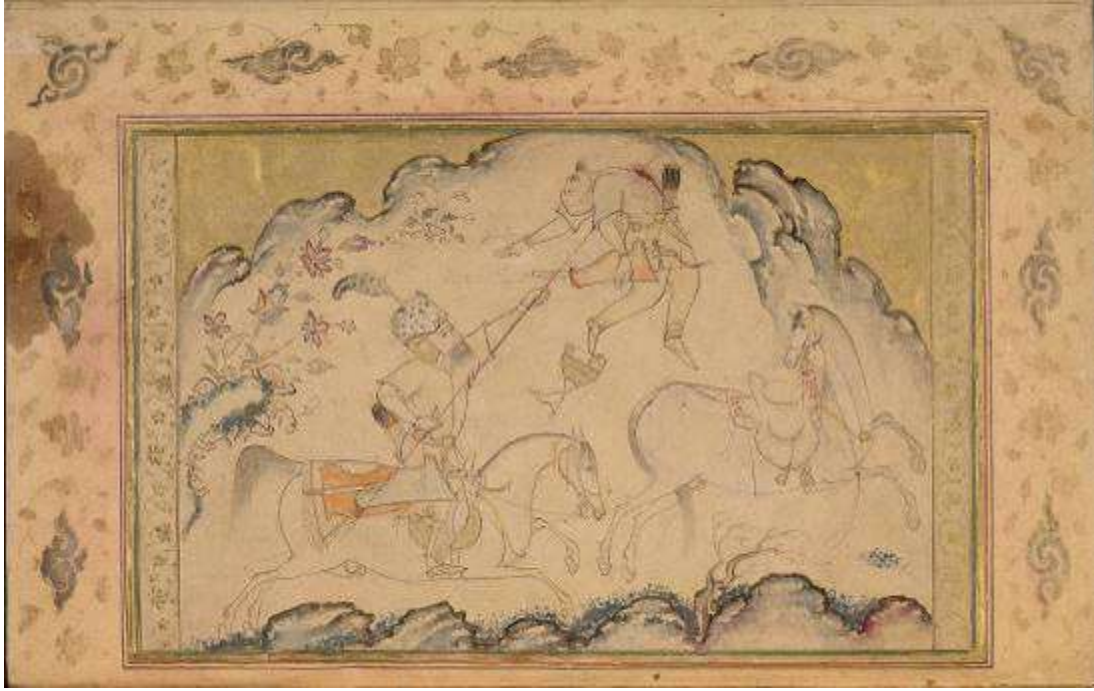
Resimde figürler haricindeki alanda altın ile yapılmış çiçekli ot kümeleri bulunmaktadır. Üst kısımda ise yine altın ile küçük bulut öbekleri mevcuttur.

Değerlendirme:

Eserde erkek figürünün başında Tac-1 Haydari başlığının olması eserin I. Abbas devri öncesinde yapıldığını göstermektedir. Bilindiği üzere Şah Abbas devrinde kızılbaş başlığı olan Tac-1 Haydarinin kullanımına son verilmiştir.

Kadın figürüne baktığımızda üst bedeninin alt kısmından uzundur. Bu durum 16. Yüzyıl figürlerinin özelliklerindendir. Bu uzunluk boyun kısmında da vardır. Son değerlendirme olarak eser 16. Yüzyıl I. Abbas devri öncesinde yapılmıştır. Baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranı görülmektedir.

Resimdeki çizgilere bakıldığında çizgiler pürüzsüz, çapaksız, hafif nüanslıdır. Çizgilerin netliği düşüktür. Çizgi kalitesi olarak da orta kalitededir. Arka plandaki ot kümeleri ise, dönemin özelliğine uygun sadec altın renktedir.

Resim 194: Bodleian Library – MS Cononici Or.122

Katalog Numarası		B-4
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	MS Canonici Or.122
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Bodleian Library
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	31,75 x 19,68 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Rüstem'in mızrak ile savaşıması
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, Intikhab-ı Hadîka kitabı olarak ciltli ve resimli olarak hazırlanmıştır. Nohudî renkteki kâğıdın iç kısmına cedvel çekilerek iç kısmına resim, dış kısmına da tezhip yapılmıştır. Cedvelin iç kısmında kısa kenarlara koltuk yapılmıştır. Koltuk ayrımı altın iplik uygulanmıştır. Koltuk altın negatif ve rumi ile çift iplik olarak bezenmiştir. Cedvelde ise, içten dışa doğru, altın, yeşil, altın ve zemin rengi şeklinde

iplikler ile lacivert kuzu bulunmaktadır. Kenarsuyu kısmında bulut ve hatayi grubu motifler ile tek iplik halkar yapılmıştır. Bulut motifi açık lacivert tonda, diğer motifler ise, altın renktedir.

Resimde at üzerinde başlığından belli olan Rüstem elindeki mızrağını önünde at üzerinde giden birine saplamıştır. Rüstem başlığı kaplan kafası şeklinde olup üst kısmından bir tüy çıkmaktadır. Başlığın yanından sarkan ve kulaklarını kapatan bölüm altın ile yapılmıştır. Kısa kollu dış giysisinin içerisinden iç kıyafeti görünmektedir. Dış kıyafeti açık yeşil ton ile renklendirilmiştir. Yüzü oldukça güzel olan figürün kaş kısmı kalın, kemerli burun ve sakallı olarak uygulanmıştır. Bel kısmında kemer üzerinde penç benzeri altın tokalar vardır. Alt kısmında pantolonunun üzerinde dizlik bulunur ve ayaklarına kadar uzanmaktadır. Belinde kuşağından sarkan iki adet tirkeştan önde görünün boş, arkada olan ise oklar ile doludur. Öndeki boş sadağın arkasında kalan kılıcın sap kısmı ve kın kısmının bir bölümü görünmektedir. Kılıç üzerinde bazı bölümlerde altın uygulanmıştır. Rüstem'in oturduğu eğerin alt kısmı ile ayağını bastığı üzengi altın ile yapılmıştır. Atın üzerine serili örtüsünde kapalı formlar oluşturulmuştur. Kapalı formlar haricinde kala bölüm turuncu ile renklendirilmiştir. Örtünün uç kısımlarında ise kırmızı püsküller bulunmaktadır. Rüstem'in bindiği at, ayaklarını açmış ve koşar vaziyette hareket halinde tasvir edilmiştir. Kuyruğu bağlanmamış ağzı açıktır. Ağız kısmındaki dizginler, mavi, boyun kısmındakiler ise, altın renktedir. Rüstem'in eline kadar uzanan dizgin ipleri ise kırmızı ile yapılmıştır.

Rüstem'in mızrağını sapladığı adam geriye doğru eğilmiş şekilde havada durmaktadır. Sırtından saplanan mızrak göğsünün ön kısmından çıkmıştır. Kırmızı renkteki mızrak ile göğsünden çıkan kanın rengi birbirine karışmıştır. Sol kolu geriye kıvrık sağ kolu belinin hizasındadır. Kısa kollu dış kıyafeti açık mavi ton ile renklendirilmiştir. Belindeki kuşağı Rüstem'in kuşağı ile aynıdır. Onunda kuşağından tirkeş ve kılıç sarmaktadır. Tirkeş boş olup, açık tıncı renktedir. Pantolonu bileklerinde kadar uzanır ve açık yeşil tondadır. Başında taktığı başlığı ayak hizasında olup üzerinde bazı bölümler altındır.

Rüstem'in önündeki at, arkaya bakar şekilde ve hareket halinde betimlenmiştir. Atın üzerindeki eğer kırmızı ton ile renkli bir şekilde yine kırmızı ile tahrirlenmiştir. Eğer alt kısımdan zencerek motifli bir kayış ile bağlanmıştır. Üzengi

kısmı altındır. Ağız kısmındaki dizginler altın ve kırmızı renktedir. Atın kuyruğu koşar halde olmasına karşın iki bacağına arasına doğru kıvrılmıştır.

Resimde olan savaş sahnesinin ön ve arka tarafında ot kümeleri, küçük ağaç, taş ve kayalar yapılmıştır. Kayalar lacivert, yeşil, bordo ile tonlama yapılmıştır. Kayaların dış üst kısmı kalınca siyah renktedir. Resimdeki taşların bir kısmı kırmızı ile tonlandırılmış ve siyah ile tahrirlenmiştir. Ot kümelerinde çiçekler ve yaprakları mavi, bordo ve yeşil ile tonlanmıştır. Resmin üst kısımda kalan ve gökyüzünü gösteren kısımda bulut yapılmayıp zemine altın kaplanmıştır.

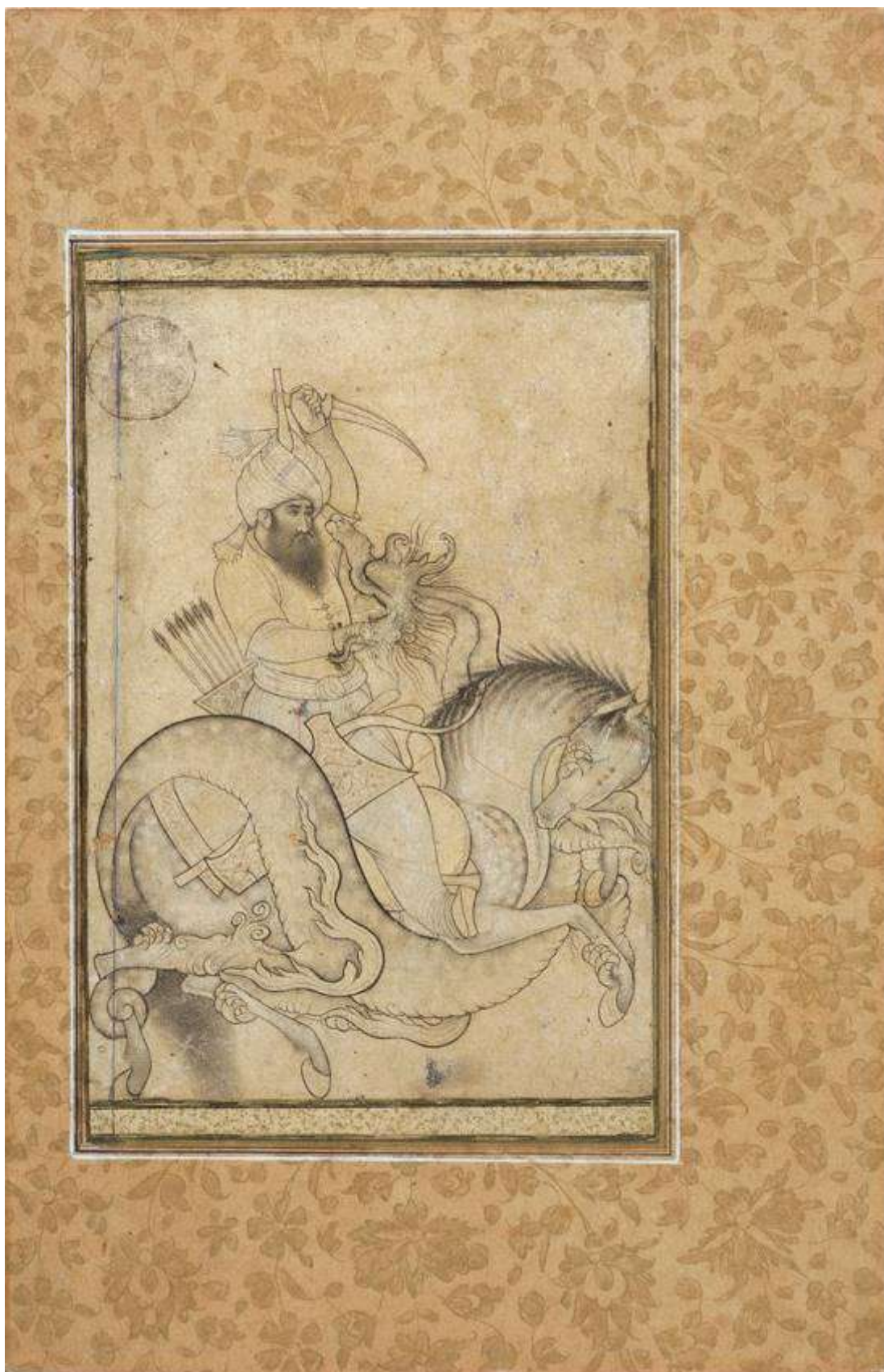
Değerlendirme:

Eser, müzede İntikhab-i hadîka isminde ve Feridüddin Attar'a ait olduğu belirtilmektedir. Fakat Feridüddin Attar'ın bu isimde bir kitabı bulunmamaktadır. Maalesef bu durumda müzeler ve kütüphanelerde yanlışlıklar olmaktadır. Kitap Dâî-Şîrâzî ismi ile tanınan Nizameddin Mahmud-ı Şîrazî'ye ait olmalıdır.⁷⁰⁵

Eserde resimlerde yapılan tahrirlerde nüanslar yapılmış, fakat genel duruma bakıldığında nüanslardaki kalınlıklar azdır. Nüansların kalın olması gereken yerlerde nüanslar az kalmıştır. Figür boylarında baş-gövde ölçülerine bakıldığında 1/6 oranındadır. Beden ölçülerine bakıldığında da 16. Yüzyıl olduğunu göstermektedir. Arka plandaki kayalık görünümünde İlhanlı resim üslubunun özellikleri görülmektedir.

Resimde çizgiler pürüzsüz, çapaksız ve nettir. Çizgi kalitesi olarak da iyi derecededir. Tahrir renkleri olarak da siyah, kırmızı ve az da olsa kahverengi kullanılmıştır.

⁷⁰⁵ Mürsel Öztürk, "Hadikatü'l-Hakika", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997), 20.

Resim 195: Harvard Art Museum - 2011.524

Katalog Numarası		B-5
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	2011.524
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Harvard Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	32 x 20,6 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ejderle savaş
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde resmin olduğu zemin nohudî renkte, dışındaki tezhipli kısmı da açık kahve renktedir. Yazmanın kenarları düzgünce kesilmiştir. Resmin dışında altın ile halkar yapılmıştır. Halkarın dış kısımlarına gelen motifleri kesiktir. İç kısımdaki resim ile halkarın olduğu bölüm cedvel ile ayrılmıştır. Cedvel içten dışa doğru altın, yeşil ve altın iplik ile lacivert, beyaz kuzudan oluşmaktadır. Resmin alt ve üst kısmında ince cedvel ile ayrılmış, zemini resmin kâğıdından farklı ince koltuk boşlukları vardır.

Resimde ata binmiş bir savaşçı ile atı sarmış ve adam ile savaşan ejder bulunmaktadır. Savaşçının başında tac-ı haydari kavuğu görülmektedir. Sağ eli ile ejderin başını tutarken sol elindeki hançeri havaya kaldırmıştır. Yüzünde kaşları çatıktır ve uzunca sakalı vardır. Figürün önden düğmeli dış kıyafeti kısa kollu olup, hafif sarı tonda renklendirilmiştir. Belindeki kuşağı ve altındaki pantolonunda renk yoktur. Kuşağından sağından ve solundan iki adet tirkeş sarkar ve üzerleri hatayi grubu motifler ve rumi ile bezenmiştir. Ayrıca sağındaki tirkeş boş, diğeri ok ile doludur. Sağdaki sadağın arkasında kılıç ile yay vardır. Belinden sarkan bütün savaş teçhizatının zemini hafif sarı ile tonlanmıştır. Oturduğu semer ve atın üzerindeki örtü de aynı şekilde renklendirilmiştir. Atın üzerinde beyaz noktalama ile dokulandırılmış ve yeleleri siyah renktedir. Atın arka bacakları ejderin kuyruğu ve ayakları ile

kavranmıştır. Ön ayakları da diğer ayakları tarafından tutulmuştur. Başında da bir ayağı vardır.

Ejderin zemin rengi sarı ile tonlanmış ve üzerine siyah ile noktalama yapılmıştır. Baş kısmı atın arkasından dolanıp savaşçının yüzünün önünde ağzı açık şekildedir.

Değerlendirme:

Yazmanın genel durumuna bakıldığında bir albüm sayfası olma ihtimali çok yüksektir. Ayrıca resmin yıpranmasında ve üzerindeki izlere bakarak halkarın resimden sonra yapıldığı aşikârdır. Alt ve üst kısmındaki koltuklar, halkarın hazır olduğu orta kısmına resim yapıştırıldıktan sonra kalan boşlukları doldurmak için yapıldığını göstermektedir.

Resimdeki fırça kalitesi çok iyi derecededir. Özellikle nüansların kullanımı yerinde ve dozundadır. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve hafiftir. Resimde erkek figüründe tahrirler az iken ejder figüründe ise daha fazladır. Ejderin ve atın üzerindeki dokular ile kıyafetinin kıvrımları ustalıkla yapılmıştır. Atın üzerindeki erkek figürünün başlığına bakıldığında Şah I. İsmail dönemi ve sonrasında kullanılmaya başlanan başlıklardandır. Bu da eseri 16. Yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Resim 196: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135

Katalog Numarası		B-6
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16.yüzyıl ortası
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Şah ve derviş sohbeti
	Sanatkârı	Bihzâd (İsim yanlış yazılmıştır.)

Genel Özellikleri:

Eser, müze kütüphanesi bünyesindeki albümün bir sayfasıdır. Resmin kenarında altın iplik vardır. Resmin orta noktasında ihtişamlı bir çınar ağacı vardır. Yaprakları yeşil renkte, gövdesinde de gri tonlama vardır. Çınar ağacına pembemsi tonda gövdeli sarıçiçekleri olan bir sarmaşık dolanmıştır.

Çınar ağacının dibinde dizlerini kırarak oturmuş, iç kıyafeti sarı, mavi kısa pantolonu ve pembemsi tonda üst giysisi olan bir derviş vardır. Dervişin saç ve sakalları uzamış, üzerindeki kıyafetleri pis ve yırtık görünmektedir. Resmin sağ alt kısımda ayakta duran ellerini önden birleştirmiş, başında mavi başlığı olan başka bir derviş vardır. Derviş başını önüne eğmiştir. Üzeri çıplak olan figürün sırtında yeşil örtü ile altında açık kahve tonda etek benzeri kıyafet vardır. Saç ve sakalları uzamış ve ayakları da çıplaktır.

Resmin sol tarafında dizleri üzerinde oturmuş başında Tac-ı Haydari başlığı olan bir erkek figürü vardır. Figürün başlığından siyah renkte bir tüy çıkmaktadır. Sakalları olan bu figürün mavi renkteki kıyafetinin ön kısmı altın düğmelidir. Sağ elinde bir kumaş parçası varken sol eli dizindedir. Mavi kıyafetli figürün yanında elinde şahin olan başka bir figür vardır. Başında Tac-ı Haydari başlığı olan bu figürün sarı renkte üst kıyafetinin etekleri belindeki beyaz renkteki ince kuşağa tutturulmuştur. Alt pantolonu ise, açık pembe tonlarındadır. Ayakkabıları beyaz

renktedir. Resmin orta noktasında ağacın yanında kayalıkların arkasında görünen bir dervişin elinde yiyecek tepsisi ile görünmektedir.

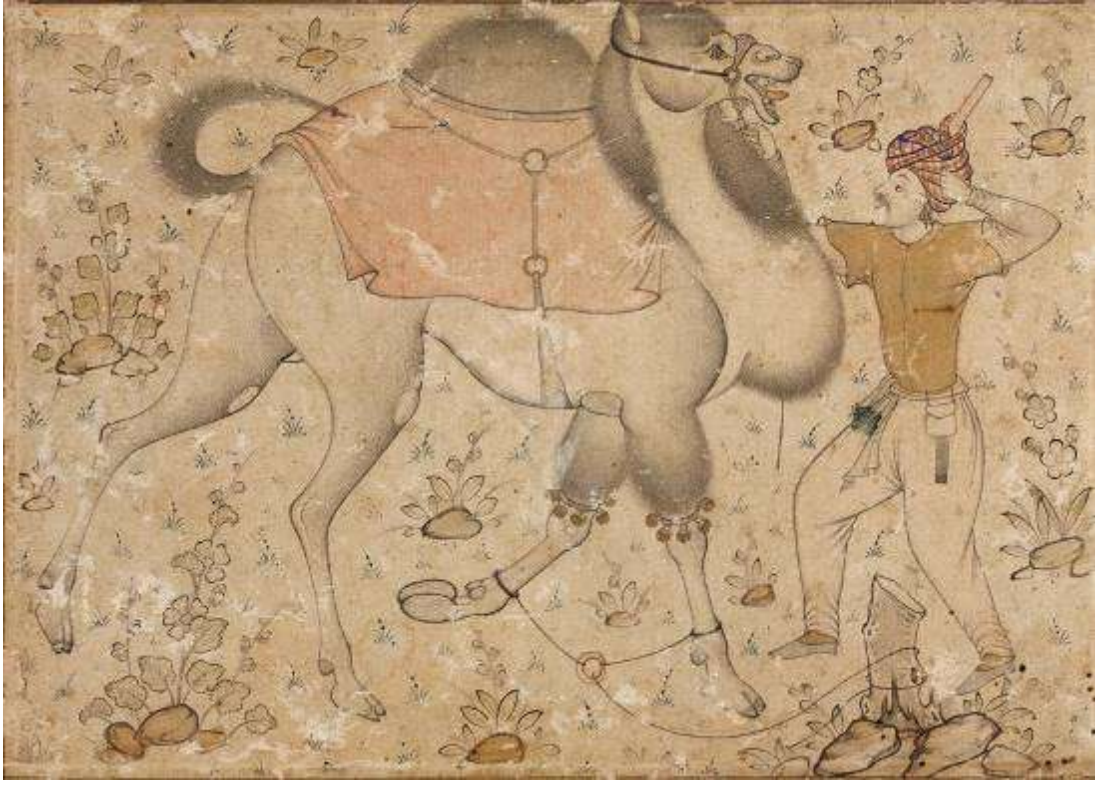
Eserde arka planda kayalıklar görünmektedir. Kırmızı tahrirli kayaların iç kısımları gri renkte tonlamalıdır. Kayalardan çıkan iki ağaç ile muhtelif yerlerde ot kümeleri mevcuttur. Biri mavi kıyafetli figürün önünde, diğeri kayaların üzerinde olmak üzere iki kuş figürü vardır. Resmin sağ alt kısmında “Bihzâd” ismi yazılıdır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan mavi renkteki kıyafetli figür muhtemelen şah ya da şehzadedir. Duruşundan, kıyafetinden ve karşısındaki kişilerin saygı gösteren hareketleri bu savı desteklemektedir. Şah ve yanındaki kişinin tac-ı haydari başlığı takmaları bu eserin 16. Yüzyıla ait olduğunu göstermektedir.

Figürlerin üst bedenlerinin alt bedenlerinden büyük olması, sarı kıyafetli figürün kuşağının ince olması gibi detaylar da 16. Yüzyıl Safevî resim sanatının özelliklerindendir. Benzer özelliklerin kaya formlarında da görülmektedir.

Resimdeki işçiliğe bakıldığında temiz ve üst düzey bir işçilik hâkimdir. Tahrirlerde nüanslarda eksiklik vardır. Bu eksiklik de eserin tarihi 16. Yüzyıla dayandırmaktadır. Çizgi kalitesi iyi derecededir. Resmin alt kısmındaki “Bihzâd” imzasının gerçekliği şüphelidir. Özellikle aynı albümün farklı sayfalarında da benzer yazım bulunmaktadır. Fakat resmin tasarım ve uygulamasına bakıldığında Bihzâd’ın işlerine benzememektedir.

Resim 197: Harvard Art Museum – 2011.526

Katalog Numarası		B-7
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	2011.526
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Harvard Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16.yüzyıl ortası
	Boyutları	17,5 x 23 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Deve ve Seyisi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, müze haziresinde bulunan tek yaprak resim örneklerindedir. Resimde deve ve seyisi bulunmaktadır. Seyisin başında kırmızı çizgili kumaştan oluşan Tac-ı Haydari başlığı vardır. İç giysisi çok hafif kahverengi tonlarında olup sadece kolları görünmektedir. Dış giysisi ise sarı tonlarındadır. Sağ elinde devenin yuları vardır.

Belinde ince bir kuşak ve kuşağa bağlı bir kese bulunmaktadır. Pantolonu kâğıt renksiz sadece tahrirlerle tamamlanmıştır. Çorapları dış giysisi ile aynı renkte olup ayakkabıları gri tonlarındadır.

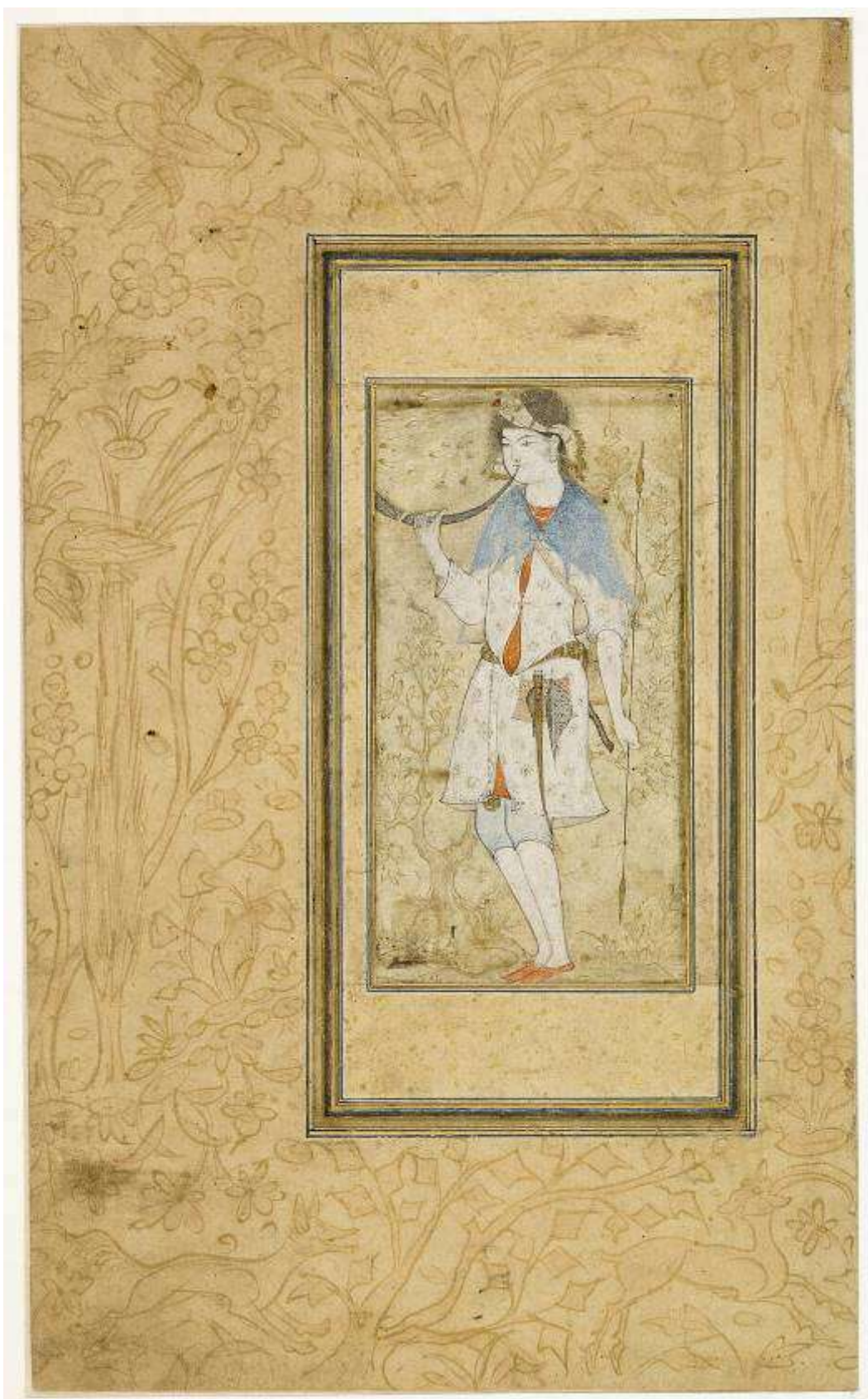
Tek hörgüçlü Orta Asya devesi tarama, noktalama ve tonlama teknikleri ile yapılmıştır. Hörgücü, kuyruğu, bacaklarının üst kısmı, yelesi ve boyun kısımları tarama şeklinde tüylendirilmiştir. Sırtında açık kırmızı renkte bir kumaş vardır. Ön ayaklarına bağlanmış ip, erkek figürünün alt kısmındaki kütüğe bağlanmıştır.

Resmin muhtelif yerlerinde taş ve çiçekli ot kümeleri mevcuttur. Taşlarda genellikle sarı renkte tonlamalar vardır. Ot kümelerinin haricinde tüm boş alan ot öbekleri ile çevrelenmiştir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan erkek figürünün başlığına bakarak eserin 16. Yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Figürün belindeki kuşağın inceliği, deve figürünün duruşu ve uygulama biçimi açısından değerlendirildiğinde de aynı tarihlere ulaşılmaktadır. Ot kümelerinin çiçeklendirilmesi ve uygulaması da bu savı desteklemektedir.

Resimdeki çizgilere bakıldığında pürüzsüz, çapaksız, hafif nüanslı ve nettir. Çizgiler çok iyi derecede kalitelidir. Resimde nüanslarda eksiklikler mevcuttur. Kıvrım bölgelerde kalınlıklar az ve yetersizdir.

Resim 198: Louvre Museum – OA 7125

Katalog Numarası		B-8
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	OA 7125
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Louvre Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	53 x 26,1 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Boru üfleyen erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Yazmada bulunan resim nohudî renkte kâğıt üzerine yapılmıştır. Etrafında alt ve üstte daha fazla kenarlarda ise az ebatta boşluklar bırakılmıştır. Dış kısmında ise altın ile halkar yapılmıştır. Kâğıtların araları altın, yeşil, mavi, kırmızı iplik ve lacivert renkte kuzudan oluşmaktadır.

Orta alanda ayakta duran erkek figürünün başlığı gri renkte tüylü olup beyaz üzeri altın çizgiler bulunan bir kumaş ile çevrelenmiştir. Figürün kulağının yanında çok az saç görülür ve kulağında da küpe bulunmaktadır. Resimde figürün ağzında sağ eliyle destek verdiği üfleme borusu vardır.

Erkeğin iç giysisi turuncu renkte olup dış kıyafetinin boşluk alanlarından ve eteğin açık kısmından görülmektedir. Dış giysisi uzun kollu olup krem renktedir. Dış giysinin tahrirleri ve kıvrımları siyah renk ile atılmıştır. Dış giysinin üzerine çok hafif renkte çiçek motifleri yapılmıştır. Dış giysinin omuz hizasında üstte mavi renkte bir kürk bulunmaktadır. Bu kürkün iki ucu önden birbirine bağlanmaktadır. Ayrıca sağ omuzundan sol kol altına doğru aşağı inen ve sırtında bulunan bir eşyaya destek veren krem rengi kayış görülmektedir. Eser sağ elinde altın uçlu bir mızrak taşınmaktadır. Belindeki kuşak altın zeminli beyaz ve siyah çizgilerden oluşur. Kuşaktan aşağı doğru sarkan altın renkte kılıç kını ve gri renkte başka bir eşya daha vardır. Her ikisinin de üzeri rumi motifleri ile kaplanmıştır. Figürün belinden etek boyuna kadar zincir ucunda altın renkte bir topuz vardır. Etek altından görüldüğü

kadarıyla kısa, açık mavi bir pantolon giyen görselin pantolonu dize kadar sıyrılmıştır. Sonrasında çıplak ayakları ile turuncu ayakkabı ile görsel tamamlanmıştır.

Resimde figür haricinde kalan alana tonlamalı altın ile ağaç, ot kümesi, kaya ve bulut mevcuttur. Altın ile yapılan tonlama sonrası yine altın ile tahrir atılmış ve resim tamamlanmıştır.

Değerlendirme:

Eserde yapılan işçilik ve renklendirme orta kalitededir. Yapılan tahrirler pürüzlü, çapaklı ve yer yer kopuktur. Figürün kıyafetinin tahrirleri ile kıvrımlardaki nüanslar yok denecek kadar azdır. Figürün kıyafetinin beyaz kâğıt zemininin de açık renk olması hasebiyle figür tam manada öne çıkamamış ve geri planda kalmıştır. Ayaklar ile baş kısmı aynı hizada olduğundan dolayı figürün tarihlendirmesi 16. Yüzyıl olarak değerlendirilmiştir.

Resim 199: Cleveland Museum of Arts – 1944.491

Katalog Numarası		B-9
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1944.491
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cleveland Museum of Arts
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl sonu
	Boyutları	28,6 x 19 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağda yapılan piknik
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Yazmada resim dışındaki alanda cedveller ile arasuyu yapılmıştır. Resim ile arasuyu arasındaki cedvelde içten dışa doğru altın, turuncu, altın ve kâğıt zemini ile iplik yapılmıştır. Arasuyunda tek iplik hatayı grubu motifleri ile bulut motifi yapılmıştır. Yazmanın kenar kısmındaki cedvelde ise, içten dışa doğru altın, yeşil, altın, siyah, turuncu, altın ve kâğıt renginde iplikler ile tamamlanmıştır.

Yazmadaki resimde sol kenara yakın bir çınar ağacı yapılmıştır. Ağacın yaprakları yeşil renktedir. Ağacın üzerinde iki adet kuş yuvası yine iki adet koyu kahve tonda kuş bulunmaktadır. Alt kısımda ağaca sarılmış bir erkek figürü vardır. Başlığı beyaz renk üzerine siyah çizgilerden oluşan kıvrımlı sarıktan oluşur. Yüz ve boyun kısmı zemin rengine boyanıp detaylar sonradan eklenmiştir. Figürde eller ve belindeki kuşakta benzer özelliktedir.

Ağacın alt kısmında üçü oturan biri ayakta duran dört kişi vardır. Oturan kişilerden sağ tarafta duran ikisi oturmuş sağ elleri dizlerinin üzerinde sol ellerinde ise kitap olan, sarıkları beyaz renkte ve bir bölümü boyunlarının alt kısmından geçerek sarığa bağlanmıştır. Bellerinde ve omuzlarında bulunan kumaşların da zeminleri boyanmıştır. Karşılarında dizleri üzerinde oturan sağ elinde kitap bulunan genç erkek figürünün de yüzü, sarığı ve belindeki kuşağın zemini boyanmıştır. Gencin sarığı beyaz üzerine kırmızı çizgili olup kıvrımlı şekildedir. Gencin arkasında ayakta sakallı ve kolları uzun bir dış giysisi olan sakallı bir adam bulunmaktadır.

Adamın kıyafetinin önü açıp olup oradan bir kitabın yarısı görünmektedir. Sol eli ile kuşağını tutarken sağ elini aşağı sarkıtmıştır. Sarıgi oturan iki figür gibi boynunun altından dolanmaktadır.

Resimde dört erkek figürünün arkasında birbirine bakan iki kadın figürü vardır. Kadın figürlerinin yüzleri ve başlık kısımları ile elleri zemin rengi ile boyanmıştır. Başlarında beyaz küçük yazma benzeri bir kumaş vardır. Alın kısımlarında altın bir şerit yazmanın altına doğru uzanmaktadır. Kıyafetlerinin düğmeleri altındır.

Kadın figürlerinin üst kısmında altında ateş yanan kazanın etrafında üç adet çocuk figürü vardır. Figürlerin el ve yüz kısımları zemin renginde boyanmıştır. Çocuk figürlerinden biri elindeki kaşık ile kazanın solunda surmuş ve kazandaki pişen yiyecegi karıştırmaktadır. Bu figürün başındaki başlık dağılmış ve saçları arasından görünmektedir. Kazanın sağındaki iki figür ise, yönü kazana doğru dönüktür. Kazana yakın olan figürün başının üst kısmı kel, alt kısmından saçları görünmektedir. Hemen yanındaki kolunu tutan figürün başlığı beyaz zemin üzerine kırmızı çizgilidir.

Resmin üst kısmında sadece tahrirlerden müteşekkil kayalardan oluşan dağlık alanda dört adet dağ keçisi vardır. Keçilerden üçü dişi, biri erkektir. Erkek olanın boynuzları oldukça uzundur. İki dişi ve bir erkek keçinin kürkü kahverengi tonlarında tarama ile yapılmıştır. Diğer dişi keçi ise, açık sarı renktedir. Keçilerin üst kısmında kayaların arasında oturan çoban vardır. Elinde kavalını üfleemektedir. Alt kıyafeti ve baş kısmı zemin rengindedir. Başlığı kahverengi tüylü bir başlık ile beyaz renkte bir kuşaktan oluşmaktadır.

Çobanın sağ ve solunda altın tahrirli ve zeminine altın ile sulandırma yapılmış iki ağaç vardır. Bu ağaçların haricinde yine kayalıkların arasında yaprakları yeşil, gövde si kahverengi servi benzeri iki ağaç daha bulunmaktadır. Resmin muhtelif yerlerinde boşluk alanlarda altın ile yapılmış kayalar ve ot kümeleri mevcuttur.

Resimde kalıkların ve çınar ağacının etrafında dolaşan mavi renkte bir dere vardır. Derenin her iki yanı ince ot yığını ile renklendirilmiştir. Ayrıca resmin üst kısımlarındaki boşluk alanlara da altın ile bulutlar yapılmıştır.

Resmin sol alt ve sağ üst kısmında altın iplik ile çevrelenmiş dikdörtgen formda iki adet yazı alanı bulunmaktadır. Bu kısma resimden sonrasında yazı yazılırken, resimde yazılmadan boş bırakılmıştır.

Değerlendirme:

Resim muhtemelen bir yazmanın içerisinde geçen konuyla alakalıdır. Yapılan resimde yazı alanları oluşturulmuş sonrasında ya yazmadan koparılmış ya da hiç eklenmemiş olduğunu göstermektedir.

Başlıklar açısından bakıldığında bayanların başlıkları 16. Yüzyıl sonunda görülen örneklerdendir. Erkeklerde de kıyafetlerinin kuşaklarına bakıldığında incedir. Bu durumda aynı yüzyıl kıyafet özelliklerindendir. Sakallı erkek figürlerinin boyunun alt kısmında dolaşan başlıkları ise, çoğunlukla ulema kesiminin kullandığı örneklerdendir.

Resimde tüm figürlerin başlık, yüz, el ve kullandıkları bazı öğeler haricindeki kıyafetler, ayakkabılar ve kayalıklar gibi alanlar kalem-i siyahi tekniği ile yapılmıştır. Tahrirlerdeki fırça kabiliyeti çok iyi seviyededir. Çizgiler pürüzsüz, çapaksız ve hafif nüanslıdır. Nüansların az olması 16. Yüzyılda görülen çizgi özelliklerindendir. Sanatkârın tekniği uygulama biçiminde temiz tahrirler ve nüanslar, yeteneğinin boyutunu göstermektedir.

Resim 200: Princeton University Art Museum – Y1935-8

Katalog Numarası		B-10
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	y1935-8
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Princeton University Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	1576
	Boyutları	33 x 21,4
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	İki yaşlı adam ve derviş
	Sanatkârı	Muhammedi

Genel Özellikleri:

Eser orta alanda bulunan tek yaprak resim ile onun dışındaki iki arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Resmin dışındaki altın, lacivert ve altın iplik bulunmaktadır. Arasuyunda lacivert zemin üzerine altın ile çizgiler yapılmıştır. İkinci arasuyunda ise açık pembe zemin üzerine hatayi grubu motifler ile yapılmış altın halkar görülmektedir. Arasuyunun dışında ise siyah ve altın iplik yapılmıştır. Kenarsuyunda ise altın ile yapraklardan oluşan halkar bulunmaktadır.

Resimde orta alanda oturmuş ve bastonuna yaslanmış bir yaşlı adam figürü vardır. Figürün başında açık kahverengi tüylü başlığı ile onun etrafına sarılı beyaz kuşağı görülmektedir. Sakallı figürün iki elini dayadığı bastonu kırmızı renktedir. Açık sarı renkteki dış kıyafetinde renk olmayıp sadece nüanslı tahrirler yapılmıştır. Oturan figürün arkasında yarısı görünen başlığı oturan figürüne benzeyen sırtında kahverengi kürk giymektedir. Alt kısmındaki kıyafetinin eteği dizine kadar olup beyaz zemin üzerine siyah noktalar ile bezenmiştir.

Oturan dervişin başında başlığı yoktur. Uzun saçları ve küpesi belirgindir. Sırtından dolaşarak kollarını içine almış ve sağ kısmına uzanan şalı açık sarı renkte olup tahrirlenmiştir. Sağ elinde teşbih bulunan figür diz çökmüş oturur vaziyettedir. Figürün önünde yerde bulunan kitabın sayfaları açık durumdadır. Kitabın üst kısmında ot kümesine konan büyükçe bir kelebek görülmektedir. Kelebeğin detayları oldukça güzel işlenmiştir.

Derviş figürünün arka kısmında iki adet ağaç birbirine sarılarak büyümüştür. Öndeki ağacın gövdesi kahverengi arkadakinin gövdesi ise, açık gri tonlarındadır. Kahverengi ağacın yaprakları yuvarlak formda iken diğeri çınar ağacı yapraklarına benzemektedir. Resmin üst kısmında sol bölümde kayalıklardan oluşan bir tepenin üzerinde biri yapraklı diğeri yapraksız iki ağaç bulunmaktadır. Figürlerin etrafında küçük çiçekleri olan ot kümeleri ile gökyüzünde detaysız bulut öbekleri mevcuttur.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürlerde kullanılan tahrirlerdeki nüanslar çok kalın değildir. Bu durum 16. Yüzyıldaki çizgi özelliklerindendir. Bu durum da eserin sol alt köşesindeki yazan tarihe de uymaktadır.

Eserin üslup özellikleri ve işçiliği çok iyi kalitededir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve hafif nüanslıdır. Uzun hatlardaki çizgiler ustalıklı, kısa hatlardaki çizgilerde detaylı şekilde aktarılmıştır. Bu sebeple imzası bulunan Muhammedi'nin eseri olması kuvvetle muhtemeldir.

Arka plandaki ağaçlarda ilhanlı dönemi ağaç etkilerinin devam ettiği görülmektedir. Kayalık bölümlerde yapılan nüanslar ve tonalmalarda dönemin özelliklerine uygun şekilde hafiftir.

Resim 201: Malek National Library & Museum - 1393.02.00017

Katalog Numarası		B-11
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1393.02.00017
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Malek National Library & Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	28 x 18
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Köpek eğitmeni
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim olarak yapılmıştır. Resmin üst kısmında altın zemin üzerinde “ Lund Köpeği” anlamına gelen bir ibare vardır. Her iki yanında içerisinde rumi ve hatayi grubu motiflerin olduğu lacivert zeminli klasik zeminli tezhip yapılmıştır. Üst kısımda her iki köşede zemin üzerinde hatayi grubu motifler yapılmış ve tahrirlenmiştir. Alt kısımda ise orta alanda klasik tezhip yapılarak zemini siyah ile boyanmıştır. Her iki yanında ise, küçük ebru alanları vardır. Resim ve tezhipli alanların dışında kalan cedvel açık mavi ve altın iplik ile lacivert kuzudan oluşmaktadır.

Resimde süslü, tüylü ve katmanlı şapkası olan sakallı bir erkek figürü vardır. Figürün başlığı açık sarı ve altın renklerindedir. Dış giysisi önden bele kadar altın düğmeli ve uzunluğu da diz üstündedir. Altında açık gri tonlarında dizine kadar olan şortu görülmektedir. Şortunun diz kısmında kırmızı püsküller sallanmaktadır. Belinde altın renkte kıvrımlı ve katmanlı önden düğmeli kuşağı vardır. Kuşağında küçük bir şişe bulunur ve beyaz zemin üzerine lacivert ile ağaç motifleri yapılmıştır. Ayrıca bir cüzdan, küçük bir kamçı ve tahta çubuğa takılı çingirak ile küçük bir kama asılıdır. Ayağındaki kahverengi ayakkabılarının arka kısmında siyah püsküller bulunur. Ayrıca figürün iki eli kafa hizasında olup elinde iki mendili sallamaktadır. Boynundan aşağı bir kumaş parçası görülmektedir.

Erkek figürünün ayaklarının hemen önünde arka ayaklarını kıvrarak oturan köpek erkeğin yüzüne doğru bakmaktadır. Gri renkteki köpeğin tasmaı kırmızı renktedir. Tasmaına bağlı olan ip figürün sol koluna doğru uzanmaktadır. Resmin muhtelif yerlerinde altın ile yapılmış ot kümeleri ile üst kısımlarda bulut öbekleri mevcuttur.

Değerlendirme:

Eserde bulunan erkek figürünün özgün başlığı eseri tarihlendirmekte yardımcı olmamaktadır. Fakat dış giysisinin dizden yukarı olması ve alt kısmında şort benzeri kıyafeti olması eserin şah I.Abbas devrinde yapıldığını anımsatmaktadır. Ayrıca belindeki kuşağının kıvrımlı ve katmanlı olması da benzer döneme atıf yapmaktadır. Benzer bir durum figürün baş ve gövde oranında görölmektedir. 1/7 oranında olan figür 17. Yüzyıl özelliklerini taşımaktadır.

Figürün hareketlerinden, üzerindeki eşyalardan ve önünde bekleyen köpekten yola çıkarak köpek eğiticiı olduğu görölmektedir. Uygulama olarak bakıldığında imza olmamasına rağmen üst düzey fırça ve işçilik görölmektedir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Detaylarda yapılan küçük taramalar da eserdeki çizginin çok iyi kalitede olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple eserin usta bir sanatkar elinden çıktığı anlaşılmaktadır.

Resim 202: Portland Art Museum - 44.26.20

Katalog Numarası		B-12
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	44.26.20
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Portland Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	21,6 x 14
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Başlığını çıkaran erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim, arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Arasuyunda siyah, altın iplik ile lacivert kuzu vardır. Arasuyunun bazı noktalarında eksilmeler bulunmaktadır. Kenarsuyunda geyik, pars, kuş gibi çeşitli hayvanlarında olduğu altın ve hafif renklerin kullanıldığı halkar görülmektedir.

Resimde genç erkek figürü ayakta durmuş ve sağ eli ile başlığını çıkarmaktadır. Başlığı beyaz kıvrımlı ve katmanlı kumaştan olup üzerinde altın şerit bulunmaktadır. Figürün başında açık tonlarda küçük kasketi vardır. Kısa saçlı figürün yanaklarından yeni büyüyen sakalları görülmektedir. Figürün iç kıyafeti açık sarı tonda kahverengi yakalı ve çizgilidir. Uzun kollu dış kıyafetinin yakası tüylü ve inden bele kadar altın düğmelidir. Belinde beyaz ve altın renkte kuşağı önden düğümlüdür. Açık sarı renkteki kıyafeti ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Ayakkabısı ise altın renkte sadedir.

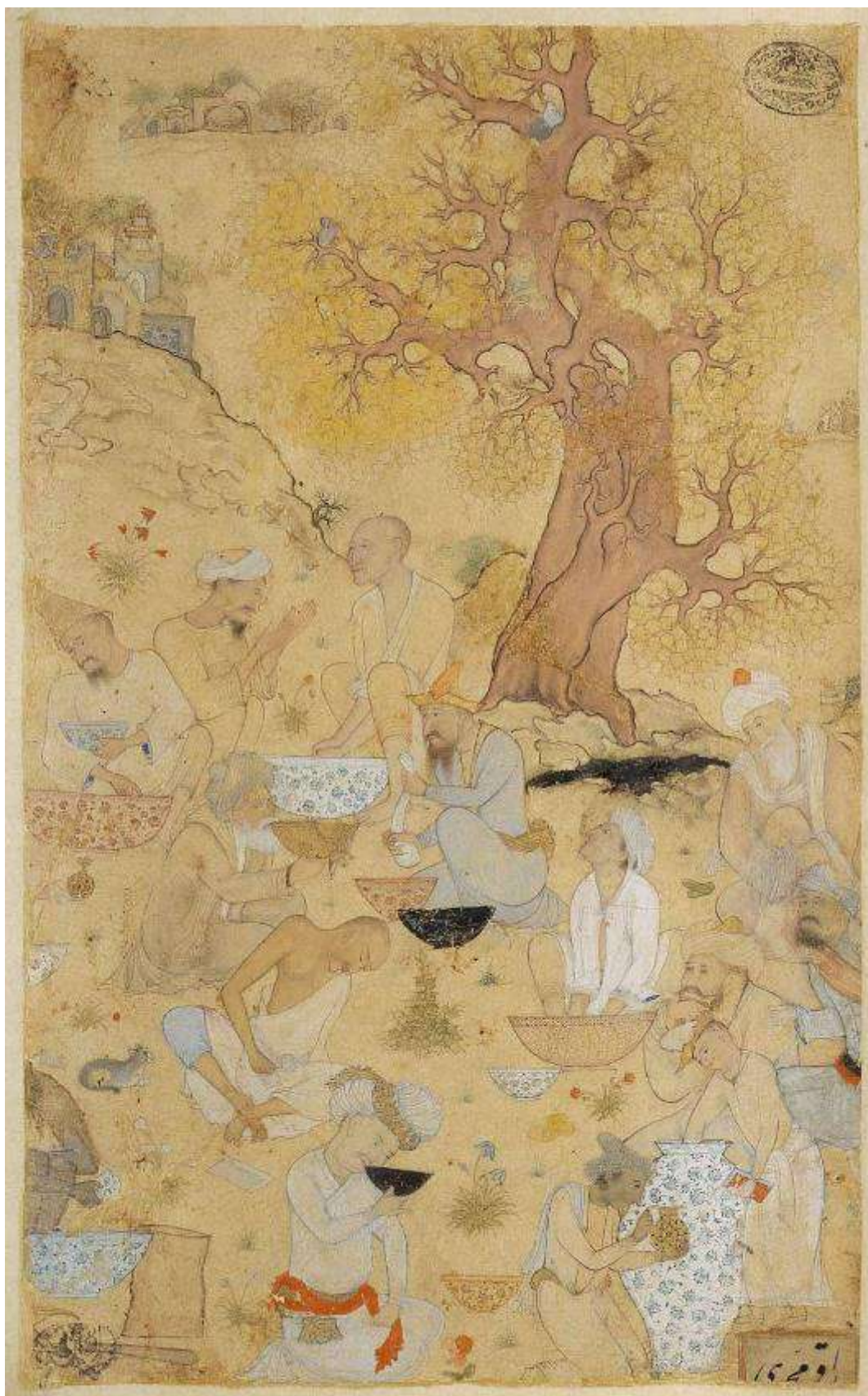
Resimde figürün arka kısmında kahverengi tonlarında gövdesi olan, açık sarı ve beyaz renklerde yaprakları olan bir ağaç mevcuttur. Ağaç resmin tamamını kaplamıştır. Ağacın yanında renksiz tahrirli ot kümesi ve küçük kayalar bulunmaktadır. Figürün ön kısmında kayadan çıkan renksiz sadece tahrirli küçük yapraksız çalı vardır. Resmin üst kısmında basit formlarda bulut dalgaları görülmektedir.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün başlığı Şah I. Abbas zamanından sonra kullanılmaya başlayan yayvan ve geniş başlık türündendir. Ayrıca figürün baş ve gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Belindeki kuşağı da önden düğümlüdür. Bu örneklerle bakıldığında eser 17. Yüzyılın başına tarihlenmektedir.

Eserdeki tahrirlere bakıldığında pürüzsüz, çapaksızdır. Nüanslar hafif şekilde yapılmış olduğundan nüans konusunda 16. Yüzyıl özellikleri devam etmiştir. Bu durum da eseri 17. Yüzyıl başına tarihlendiğini göstermektedir.

Arka planda olan bulutların boşluk kısımlarına bakıldığında hafif şekilde tonlama görülür. Bu durum dönem sonuna doğru artarak devam edecek ve dönem özelliği olacaktır.

Resim 203: Boston Museum of Fine Arts - 14.649

Katalog Numarası		B-13
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.649
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Boston Museum of Fine Arts
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	23 × 14,2 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Dervişler Toplantısı
	Sanatkârı	Rakım Muhammedî

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak formunda hazırlanmıştır. İçerisinde birçok figür olan ve dağ benzeri bir alanda yapılan eğlence veya toplantıyı yansıtmaktadır. Görselde sağ üst tarafta geniş ve bol yapraklı bir ağaç vardır. Ağacın gövde kısmı açık kahverengindedir ve üzerine bazı bölümlere noktalama yapılmıştır. Yapraklarının netliği az olup hepsi sarı renk tonlarındadır. Ağacın üzerinde kuş ve maymun figürleri mevcuttur.

Resimde on dört adet figür vardır. Bu figürlerden bir tanesinin vücudunun yarısı görünmektedir. Figürlerden bir tanesi hariç hepsi oturur vaziyettedir. Figürlerden dört tanesinin başlığı, uzunca bir sikkeden oluşur. Altı tanesinin başlığı küçük sikke ile çevresine sarılmış kıvrımlı ve katmanlı sarık formundadır. Görselde alt akışımında tam ortada elindeki tastan içecek içen figürün başlığı ise, Özbek başlığı şeklindedir. Başına göre büyük olan katmanlı ve kıvrımlı kumaş kısmı orta alandan bir kayış ile bağlanmış ve bağın ucu arkadan sallanmaktadır. Figürlerin kıyafetlerinde özellikle kol kısımları uzundur. Birçoğu kolunu dirseklerine doğru sıyırmıştır. Figürlerin altı tanesi hariç diğerleri bıyıklı ve sakallıdır. Bazı figürlerin oturuş şekline bağlı olarak kuşakları görünmemektedir. Görünen kuşaklar ise, kıvrımlı ve katmanlı olup, önden düğümlüdür. Resimde figürlerin birçoğunun önünde muhtemelen çini olan kâseler vardır. Kâselerin beş adedinin zeminleri beyaz ikisinin siyah ve diğerlerinin kahverengindedir. Kâselerin üzerleri negatif motifler ile

bezenmiştir. Resmin sağ alt kısmında beyaz renkte zemini olan büyük bir küp vardır. Küpün üzeri de kâseler gibi negatif motifler ile süslenmiştir.

Resimde figürlerden hariçte kalan alanlara muhtelif renklerde ot kümeleri yapılmıştır. Ayrıca resmin orta noktasında sağ uzun kenara yakın oturmuş ve çalışan figürlere bakan gri renkte bir kedi vardır.

Eserde sağ üst tarafta dağın arkasında kalacak şekilde iki alanda yapılar topluluğu vardır. Yapıların genelinin renkleri mavi renkte ve kubbeli oldukları görülmektedir. Ayrıca resmin sağ alt kısmında yazıların alt kısmı kesilmiş şekilde ve Talik hattı ile yazılmış “Rakım Mustafa” yazısı bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserinde alt kısımdaki siyah kâseden içecek içen figürün başında Özbek başlığı bulunmaktadır. Özbek başlığı I. Abbas devri ve sonrasında görülmeye başlanmıştır.

Resimde figürlerin çalışmalarına bakıldığında çoğunun eğilerek bir işlemler yaptığı görülmektedir. Bu yapılan işlemin içki üretimi olduğuna dair düşünceler oluşmaktadır.

Figürlerin üst kısmında dağın arkasında kalan yapılar topluluğunda binaların üzerine işlemler yapılmıştır. Ayrıca zemin renkleri bakımından büyük bölümünün mavi renkte olmasına bakarak, yapıların yüzeylerinin çini kaplı olduğu düşüncesi hâsıl olmaktadır. Bu çizim tekniği Avrupa resminin perspektif anlayışı ile Safevî resim sanatına girmiştir. Özellikle Hindistan’a giden ve geri dönen sanatkârların daha çok uyguladığı tekniktir.

Resimdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Çizgiler uzun hatlarda nüanslı, kısa bölümlerde de detaylıdır. Bu durumda eserin usta bir sanatkârın elinden çıktığını göstermektedir. Sanatkâr olarak Muhammedi’nin imzası olaması imzanın gerçek olduğunu düşündürmektedir. Genel olarak bu özellikleri değerlendirdiğimizde eser 17. başına tarihlenmektedir.

Resim 204: Reza Abbasi Museum – 641

Katalog Numarası		B-14
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	641
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Reza Abbasi Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	---
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ayakkabı giyen adam ve yardımcısı
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak resim ve çevresindeki kitabeli alandan oluşmaktadır. Resmin dışında kitabe ile arasındaki cedvelde altın iplik ve lacivert kuzu bulunmaktadır. Aynı renkteki iplik ve kuzular kitabelerin dış kısmında da mevcuttur. Kitabelerdeki yazılar talik ile yazılmıştır. Yazıların orta alanında yazı zemini üzerine yapılmış tezhip vardır. Tezhipte altın dallar ve yapraklar ile turuncu, beyaz ve yeşil renkler ve zeminde üç noktalar kullanılmıştır.

Resimde diz çökmüş oturur vaziyetteki bir erkek figürünün başında altın ve beyaz renkte Özbek başlığı denen kafasından büyük olan başlık vardır. Bu başlık özellikle I. Abbas devri sonrasında kullanılmaya başlanmıştır. Saçları başlığın arkasından ve yanından ense ve yanaklarına dökülmektedir. Figürün yaka kısmından görünen iç giysisi kareli onun üzerindeki giysisi ise, krem renkte ve dizine kadar uzanmaktadır. Dış giysisinin ise, önü açılmış ve kahverengidir. Sağ ayağı çıplak olan figürün sol ayağına ise çizmesini giymiş ve bağlar durumdadır.

Çizmesini giyen figürün yanında diz çökmüş ve elinde çizme tutan bir hizmetkâr vardır. Başında kahverengi bir külah bulunmaktadır. Üzerinde altın zeminli üzeri siyah negatif motifler ile bezelidir. İç giysisi uzun kollu ve ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Belinde kıvrımlı ve katmanlı siyah, altın ve beyaz renkte kuşağı görülmektedir.

Hizmetkârın arka kısmında altın ile yapılmış bir ağaç motifi bulunur. Ağaç haricinde muhtelif yerlerde altın ot kümeleri ile üst kısımda bulut öbekleri mevcuttur. Çizmesini giyen adamın alt kısmında “Rakkamehû Rızâ-yi Abbâsî” yazısı görülmektedir.

Değerlendirme:

Resmin zaman içerisinde bazı bölgelerinde lekeler ve dökülmeler yaşanmıştır. Bu sebeple üzerindeki desende de deformasyonlar mevcuttur. Çizmesini giyen figürün başındaki başlık çeşidi Şah I.Abbas devri sonrası Safevi devrinde görülen Özbek başlığı denilen çeşittir. Ayrıca kıyafetinin de diz üstünde olması bu dönemin belirteçlerindendir.

Resimdeki işçilik ile tahrirlerin kalitesinin çok iyi kalitededir. Tahrirler pürüzsüz, çapaklı ve hafif nüanslıdır. Nüansların az olması eserin 17. Yüzyılın erken döneminde olduğu izlenimi vermektedir. İşçiliğin çok iyi kalitede olması eserdeki Rızâ-yi Abbâsî imzasının gerçek olduğu izlenimi vermektedir.

Resim 205: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165

Katalog Numarası		B-15
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H. 2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. yüzyıl başı
	Boyutları	13,6 x 10
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan erkek
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formunda yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resimde oturan bir erkek figürü vardır. Figürün sağ elinde altın bir kâse tutmaktadır. Başında açık pembe tonlamalı ve mavi çizgili kıvrımlı ve katmanlı bir başlık vardır. Başlığın ön kısmında küçük bir çiçek, arka kısımda ise, sarığının püskül kısmı görünmektedir. İç kıyafeti açık pembe çizgilidir. Dış giysisinin yakası pembe tonlamalı ve çizgili, diğer kısımları ise, açık mavi ile tonlamalıdır. Yakası önden bele kadar altın düğmelidir. Figürün bel kısmında pembe renkli önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı kuşağı vardır.

Figürün oturduğu yüksekçe tepede sadece altın ile tonlanmış kayalar ve çiçekli ot kümeleri vardır. Gökyüzünde muhtelif yerlerde ise, altın bulutlar bulunmaktadır. Resmin sol alt kısmında ayağının ucunda “Kalem-i fakir Aga Rızâ” şeklinde imza alanı bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde yer alan figürün başlığı ve belindeki kuşağına bakıldığında 17. Yüzyılda Şah I. Abbas döneminde görülen başlık ve kuşak örneklerinden olduğu görülmektedir. Baş-gövde orantısına bakıldığında da 1/7 oranında olduğu anlaşılmaktadır.

Eserdeki çizgiler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Özellikle uzun hatlardaki nüanslı çizgiler ile kısa alanlardaki detaylı işçilik eserin usta sanatkarın elinden çıktığını göstermektedir. Kumaşların bitiş kısmındaki detaylar ve işçiliğin kalitesinin yüksek olması alt kısımdaki Rızâ-yi Abbâsî imzasını doğrulamaktadır.

Arka fondaki bulut motiflerinin kenarlarına yapılan altın gölgelendirmeler 17. Yüzyılda başlayarak sonlarına doğru çoğalarak yapılan dönem özelliklerindendir.

Resim 206: The State Hermitage Museum – VP-705

Katalog Numarası		B-16
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	VP-705
	Bulunduğu Ülke	Rusya Federasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Hermitage Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	H.1011 – M.1602-1603
	Boyutları	14,8 x 8,4 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Diz çökmüş genç
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formundadır. Müze bünyesindeki Polovtsov albümünün bir sayfasıdır. Orta alanda yapılmış resim ile dış kısmında kenarsuyundan oluşmaktadır. Resim ile kenarsuyu arasında cevdal alanı bulunmaktadır. Cedvelde içten dışa sırası ile altın, turuncu, altın ve beyaz iplik, kahverengi zeminli arasuyu sonrası beyaz, altın ve beyaz iplik ile kahverengi ve beyaz kuzudan oluşmaktadır. Arasuyunda kahverengi zemin üzerine sıralı bir şekilde altın yapraklar yapılmıştır. Kenarsuyu ise, altın ile yapılmış çift iplik rumi ve hatayi grubu motifler ile bezenmiştir.

Resimde sağ dizi üzerine çökmüş ve iki elini sol dizine koymuş bir kadın figürü bulunmaktadır. Figürün başlığı mavi renkte, iç kısmı da kahverengi tüylüdür. Siyah saçları belinden aşağılara kadar uzanmaktadır. İç giysisi beyaz tonda uzun kolludur. Kısa kollu dış giysisi ise, sarı tonlarında önden bele kadar düğmelidir. Bel kısmında kıvrımlı ve katmanlı turuncu çizgili kuşağı vardır. Ayrıca kuşaktan mavi çizgili bir kumaş daha sarkmaktadır.

Figürün arkasında kalan ağaç motifi altın ile uygulanarak ve resmin üst kısmına kadar uzanmaktadır. Ağacın üstüne denk gelen alanda siyah mürekkep ile Rızâ-yi Abbâsî'nin imzası vardır. Kadın figürünün ayağının önünde ise, bir ot kümesi mevcuttur. Resmin üst kısımlarına iki köşe kısımlarında altın ile yapılmış bulut öbekleri bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde figürünün başlığı Şah I. Abbas devri ve sonrasında kullanılan başlıklardandır. Figürün uygulama biçimi de aynı dönemi göstermektedir. Baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir. Arka plandaki altın ile işlenmiş motifler de 17. Yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Bu bağlamda bakıldığında resimdeki tarih ile uyuşmakta ve imzanın gerçekliğini doğrulamaktadır. Özellikle belindeki kuşağın kumaşların bitim kısmındaki nüanslı fırça darbeleri de resmin Rızâ-yi Abbâsî'ye ait olduğunu göstermektedir.

Resimdeki tahrirlere bakıldığında pürüzsüz, çapaksız ve nüanslı ve nettir. Özellikle uzun hatlardaki kıvrımlar ile kısa çizgilerdeki detaylar usta sanatkârın elinden çıktığını göstermektedir. Bu bakımdan da değerlendirdiğimizde resimdeki imza doğrulanmaktadır.

Resim 207: British Museum – 1920,0917,0.302

Katalog Numarası		B-17
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.302
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	31,75 x 19,68 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Dağdaki sefahat
	Sanatkârı	Sultan Muhammed Mirza

Genel Özellikleri:

Eserde, birçok figür ile oluşturulmuş bir doğa sahnesi bulunmaktadır. Eserde insan ve hayvan figürleri ile doğa unsurları vardır. Tek yaprak resim tarzında yapılmış eserin arka yüzünde yazılan yazılardan sanatkârının Sultan Muhammed Mirza ismi yazılmıştır.

Resmin orta noktasında alt kısımdan yukarıya kadar uzunca bir palmiye ağacı yapılmıştır. Ağacın gövdesi açık kahverenginde yaprakları açık yeşildir. Ağacın meyvelerinin sapı açık kahverengi meyveleri de kahverengi, beyaz ve kırmızı renktedir. Ortadaki palmiye ağacının her iki yanında kahverengi gövdeli sarı, kahverengi ve yeşil yapraklardan oluşan ve üzerinde kırmızı renkte elma benzeri meyvesi olan iki ağaç bulunmaktadır.

Resmin alt kısmında dokuz adet figür bulunmaktadır. Sağ tarafta elinde kitap olan ve tüyleri olan turuncu renkteki başlıklı yarım figür vardır. Yüz kısmına zemin rengi sürülerek üzerine göz, kaş, burun ve ağız yapılmıştır. Bu figürün hemen üstünde oturup bağdaş kurmuş oturan ve elindeki altın kâseyi yanındaki kişiye uzatmaktadır. Sol elinde kâseyi uzatırken sağ elini omzuna atmıştır. Her iki figürün yüzlerine ve ellerine zemin boyası yapıp, üzerine detaylar yapılmıştır. Bağdaş kurmuş kişi bıyıklı ve olgun yaşlı, diğer figür ise, gençtir. Genç olan figürün başlığı açık mavi, sarı ve beyaz renkte desenli ve kıvrımlı olup başlıktan bir çiçek

çıkılmaktadır. Olgun erkeğin başlığı ise, beyaz üzerinde kırmızı çizgilidir. Başlığın iç kısmındaki sikke sarı renktedir.

Palmiye ağacının alt kısmında elinde meyve tabağı ve altın renkte şişe olan oturan bir figür bulunmaktadır. Figürün yüz kısmına zemin rengi girilmiş ve üzerine detaylar uygulanmıştır. Başlığı beyaz üzerine mavi ve turuncu renkte desenlidir. Figürün az ilerisinde çini bir vazo vardır. Aynı figürün arkasında iki müzisyen figürü bulunmaktadır. Elinde saz olan figürün başlığı beyaz üzerinde turuncu ve mavi çizgili desendir. İç kısmındaki sikkesi sarı renktedir. Yüz zemini ve ellerine zemin rengi yapıldıktan sonra detaylar yapılmıştır. Sırtındaki kaftanının iç kısmı tüylüdür. Saz çalan figürün yanında tef çalan bir figür daha vardır. Figürün başlığı gri renkte tüylüdür. Tüylü kısmın altına beyaz zeminli kahverengi çizgili sarığı bulunmaktadır. Yüz kısmı zemin rengi ile boyanıp üzerine detayları yapılmıştır. Çaldığı tefin zemini kahverenginde olup kenarındaki zilleri ilse altındadır. Bel kısmında kuşağından sarkan kalem ile kama şeklinde küçük bir bıçak vardır. Bu figürlerin hemen üstünde ayakta duran ve elini palmiyedeki adama uzatmış iki figürü vardır. Onların yanında elindeki küpten küçük kaba su döken bir figür bulunmaktadır. Figürün yüz kısmı koyu renge boyanmıştır. Afrika kökenli olduğu belli olan figürün başındaki sarığının iç kısmı kahverengi dış kısmı gri renkte kürklüdür.

Palmiye ağacına tırmanmış figürün sol yanında elinde şahin tutan başka bir figür vardır. Figür sağ elinde tuttuğu Şahin'e bakmaktadır. Sol elinde ise, ölü bir ördek vardır. Figürün baş kısmı zemin rengi ile boyanmış ve sonrasında detayları eklenmiştir. Başlığı beyaz renkte, iç kısımdaki sikke sarı renktedir. Sarıktan siyah renkte bir tüy çıkmaktadır.

Yazmanın sağ orta kısmında kol kola girmiş iki figür bulunmaktadır. Soldaki figürün başı yanındaki kişiye dönüktür. Sağ eli ile de palmiyeye tırmanan adamı işaret etmektedir. Sırtında bulunan kaftanının iç kısmında kahverengi tüyler vardır. Başlığı beyaz renkte ve kıvrımlı olup ucunda küçük yeşil bir yaprak vardır. Diğer figürün başlığının alt kısmı kahverenginde kürklüdür.

Resimde palmiye ve yanındaki ağaçların altından geçen bir dere görüntüsü vardır. Fakat derenin suları yapılmamış ve zemine bir renk girilmemiştir. Derenin her iki yanı yeşil ile renklendirilip otlar, dallar ve çiçekler ile bezenmiştir. Derenin sağ

üst kısmında zemini açık kahverenginde ağaç vardır. Ağacın üzeri kahve tonlarında çiçekli ve yapraklıdır.

Resmin sağ ve sol üst kısmında kayalıklar, ağaçlar ve ot kümeleri vardır. Kayaların üzerinde sol tarafta ağaç varken, sağ tarafta iki adet beyaz ve ten renginde iki dağ keçisi bulunmaktadır.

Değerlendirme:

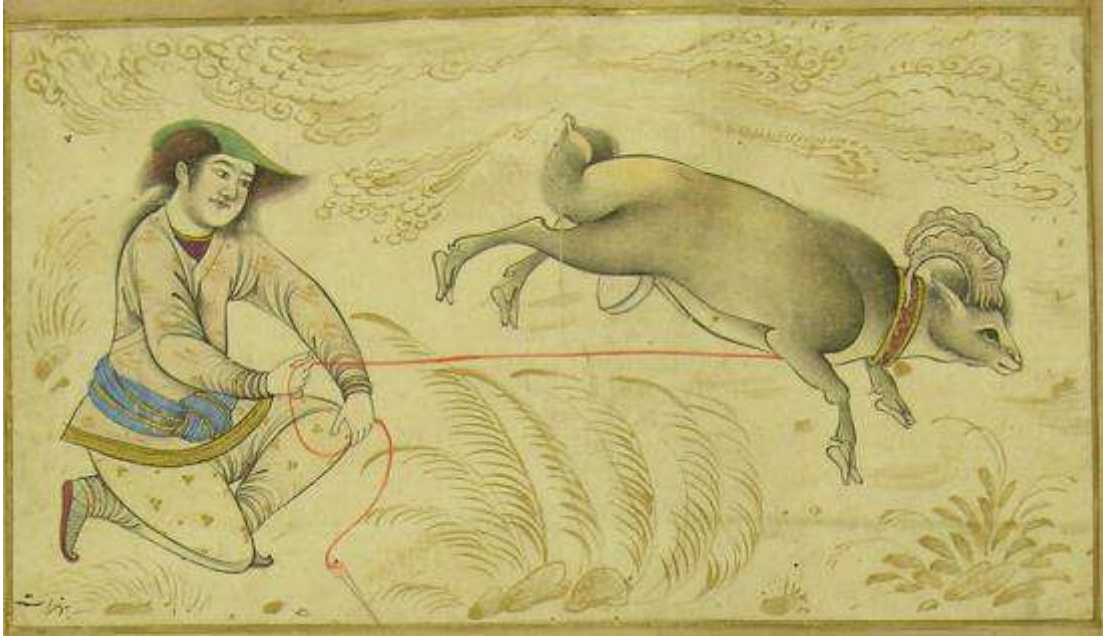
Eserde tüm figürlerin el ve yüz kısımları ile başlıkları zemin renginde boyanmış ve sonrasında detayları yapılmıştır. Buna mukabil kıyafetler ve diğer bölümlerin hepsi kalem-i siyahi tarzında yapılmıştır. Bazı figürlerin belindeki kuşaklarda da renk kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca kullandıkları vazo, su şişesi, meyve tabağı, müzik aletleri, kitap gibi objelerin de zeminleri boyanarak renklendirilmiştir.

Yazmanın geneline bakıldığında ağaçların ve ot kümelerinde kahverengi ve sarı tonları kullanılmıştır. Bu da eserdeki sahnelerin sonbaharda geçtiğini göstermektedir.

Figürlerin yapımı, renklendirilmeleri ve gerçekçiliklerine bakıldığında eserin tarihinin 17. Yüzyılın başı olduğu anlaşılmaktadır. Eserin kenarına yapılan arasuyu ise, Safevî devletinden sonra 18-19. Yüzyılda İran coğrafyasına hâkim olan Kaçarlar döneminin tezhibidir.

Eserde bazı bölümlerde yıpranmadan kaynaklı kayıplar vardır. Özellikle orta noktada kat izi benzeri bir çizgi bulunmaktadır. Elinde şahin tutan adamın ve şahinin bir kısmı yıprandığı için görünmemektedir.

Figürlerde yapılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nettir. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir. Tahrirlerin çok olmaması eserin 17. Yüzyıl başında olduğunu göstermektedir. Baş-gövde oranlarında bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir.

Resim 208: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2142

Katalog Numarası		B-18
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2142
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17.yüzyıl ortası
	Boyutları	28,2 x 20,5 cm
	Kâğıt Rengi	Bej rengi
	Konusu	Koç gezdiren erkek
	Sanatkârı	Bihzâd (İmza yanlış yazılmıştır.)

Genel Özellikleri:

Eser, albüm bünyesindeki sayfalardan biridir. Resmin kenarında altın renkte iplik vardır. Resimde ise, bir dizini yere koymuş elinde koçun ipini tutan adam ile koç figürü mevcuttur.

Resimde sol tarafta sağ dizini yere koymuş sağ eli ile koçun ipini tutan erkek figürü vardır. Başında içerisinde kahverengi tüyler olan yeşil renkte başlık bulunmaktadır. Yüzünde çekik gözlü, iri burunlu ve büyük dudaklıdır. İç giysisi

bordo renkte olup, yaka kısmından görünmektedir. Dış giysisinde sol kısımdan sağ koltuk altına kadar uzanan yakası ile üzerinde altın bulut benzeri süslemeli ve etek kısmında altın şeridi vardır. Belinde mavi ve altın şeritli kıvrımlı ve katmanlı kuşağı önünde düğümlenmiştir. Alt kısmındaki pantolonunda altın üç noktalar bulunmaktadır. Ayakkabıları da kırmızı tabanlıdır.

Koç figürü zıplar şekildedir. Başında kalın ve boğumlu boynuzları ile ileri doğru bakmaktadır. Boynunda kırmızı ve altın şeritli tasmaından çıkan ip erkek figürünün elindedir. Bedeninde tonlama ve taramalar yapıış ve kalınca tahrirlenmiştir. Eserde alt kısımlarda muhtelif yerlerde altın ile yapılmış bitkiler vardır. Üst kısımlarda ise, yine altın bulutlar mevcuttur. Ayrıca erkek figürünün ayağının alt kısmında, resmin sol alt kısmında “Bihzâd” yazısı bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan erkek figürünün başlığı I. Abbas devrinde görülen başlık türlerindendir. Üzerinde giydiğı kıyafetinin yakasının koltuk altına uzanması ve etek kısmının bel altına kadar olması da aynı dönemde görülen özelliklerdir. Bu da eseri 17. Yüzyılın ortasına tarihlendirmektedir.

Resimde yapılmış olan bitki örtüsü ve bulutlar da tarih olarak 17. Yüzyılı göstermektedir. Özellikle bulutların boşluk kısımlarına yapılmış tonlamalar aynı yüzyılın sonlarında çokça kullanılacaktır.

Eserde bulunan imza hatalıdır. Çünkü Bihzâd 16. Yüzyıl Safevî devletinin ilk saray kütüphanesi olan Tebriz kütüphanesinin başında bulunan sernakkaştır. Sernakkaşlık görevine geldiğinde ömrünün yarısına ulaşmış olan Bihzâd 16. Yüzyılın ortalarına kadar yaşamıştır. Bu durumda imzanın yanlış olduğunu göstermektedir.

Resimde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve nettir. Çizgilerin uzun hatlarındaki ustalık ile kısa alanlardaki detaylar eserin usta bir sanatkâr elinden çıktığını göstermektedir. Çizgiler ise çok iyi kalitelidir.

Resim 209: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135

Katalog Numarası		B-19
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17.yüzyıl ortası
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Doğa tasviri
	Sanatkârı	Bihzâd (İsim yanlış yazılmıştır.)

Genel Özellikleri:

Eser, kütüphane bünyesindeki albümün bir sayfasıdır. Ön alanda bulunan kayalıkların üzerine konan bir şahin kuşu vardır. Kuşun iki yanında biri çınar ağacı olan iki ağaç mevcuttur. Çınar ağacı ile Şahin kuşunun arasında henüz bebek tüyleri dökülmemiş bir kuş daha bulunmaktadır. Çınar ağacının yaprakları gri ve sarı renkte olup siyah ile tahrirlenmiştir.

Öndeki kayalığın arka kısmında biri ceylan, diğeri koç şeklinde iki koşan hayvan figürü vardır. Her iki hayvanında kafa kısmından onlara saldıran gri renkte iki şahin bulunmaktadır. Bu sahnenin arka kısmında yine bir kaya öbeği mevcuttur. Kayalığı sol tarafında kahverengi bir tavşan vardır. Tavşanın kafa kısmına da bir şahin saldırmıştır. Kayalığın sağ kısmında ise bir eşek figürünün gövdesinin yarısı görünmektedir.

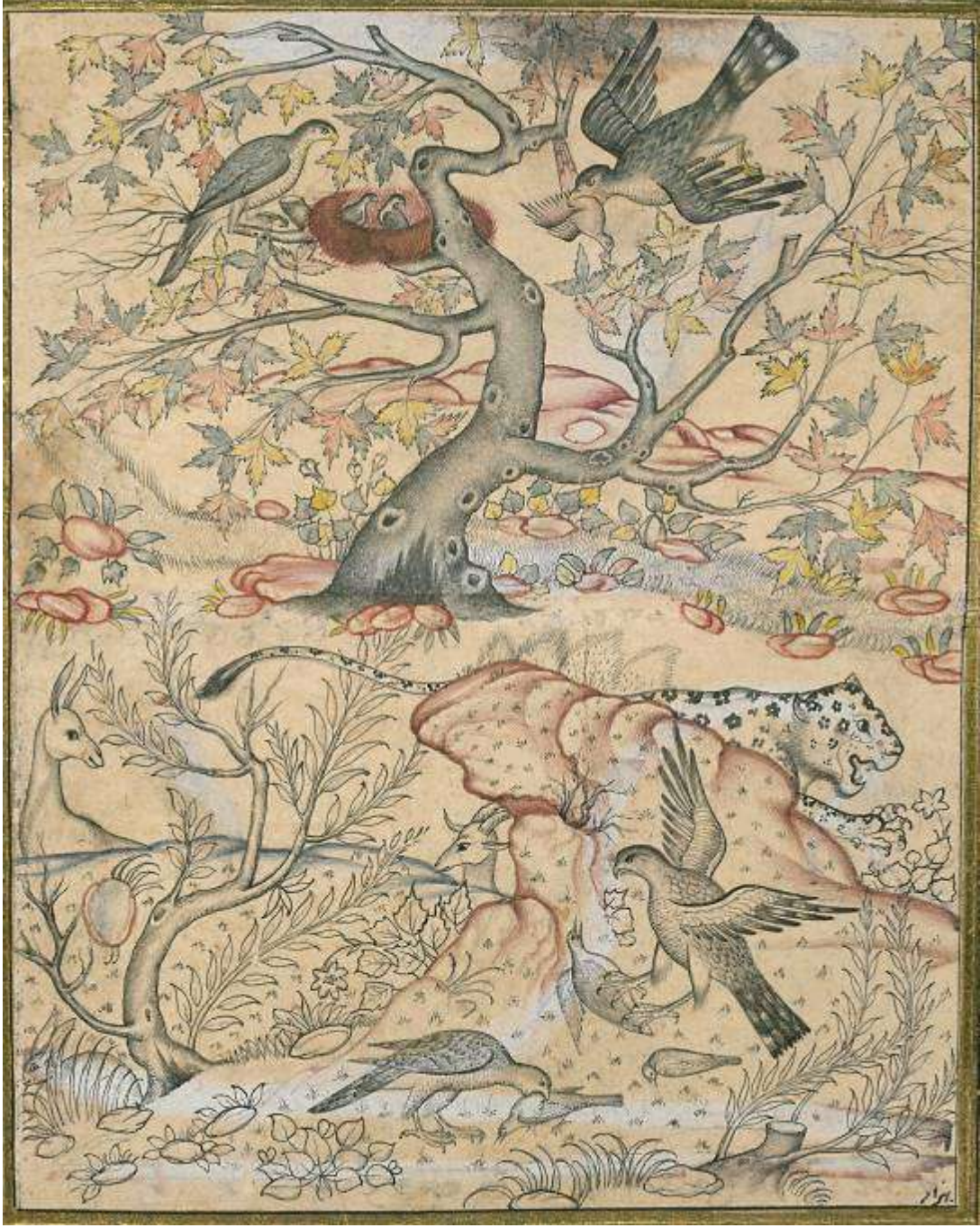
Resimde muhtelif alanlarda ağaç, ot kümesi ve kayalar ile zeminde küçük çim öbekleri vardır. Eserin sağ alt kısmında “Bihzâd” isminde imza bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eseri renklendirme ve teknik açısından değerlendirdiğimizde 17. Yüzyılın ikinci yarısına aittir. Özellikle ağaçların ve kayaların görüntüleri tarihlendirmenin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Resimde bulunan “Bihzâd” imzası eserin yapıldığı tarihlerde sanatkârın yaşamaması sebebiyle uyuşmamaktadır. İmza sonraki dönemlerde Bihzâd’ın olabileceği düşünülerek yazılmış olmalıdır.

Eserde kullanılan tahrirler pürüzüsüz, çapaksız ve nettir. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir.

Resim 210: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135

Katalog Numarası		B-20
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2135
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17.yüzyıl ortası
	Boyutları	37 x 27,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Doğa tasviri
	Sanatkârı	Bihzâd (İsim yanlış yazılmıştır.)

Genel Özellikleri:

Eser, müze kütüphanesinde bulunan bir albümün sayfasıdır. Resimde üst kısımda gövdesi gri renkte bir çınar ağacı vardır. Ağacın gövdesinde noktalama ve tarama tekniği kullanılmış ve yaprakları sarı, turuncu ve gri renktedir. Ağacın üzerinde içerisinde iki yavru olan bir yuva vardır. Yuvanın yanında muhtemelen anne şahin, uçarak yuvaya yaklaşan ve ağzında ölü bir kuş olan baba şahin bulunmaktadır. Ağacın alt kısmında bir dere ile kenarlarında taş ve ot kümeleri mevcuttur.

Resmin alt kısmında kayalık bir alan ile biri küçük iki adet ağaç vardır. Kayalığın ön kısmında iki şahin iki kuşu avlamaktadır. Kayalığın arka kısmında da bir parsın baş, ön ayak ve kuyruğu görülmektedir. Parsın arka kısmında boyundan yukarısı görünen iki adet ceylan vardır. Ceylanlardan biri erkek, diğeri dişidir. Resmin sağ alt kısmında "Bihzâd" imzası vardır. Ayrıca resmin muhtelif yerlerinde ot kümeleri mevcuttur.

Değerlendirme:

Eser renkleri ve uygulama teknikleri açısından değerlendirildiğinde 17. Yüzyıla tarihlenmektedir. Özellikle renklere odaklandığımızda yüzyılın ortasına dayanmaktadır. Küçük ağaç yapılarına bakıldığında da aynı sav desteklenmektedir.

Resmin alt kısmındaki “Bihzâd” imzası hatalı ve sonraki dönemde yazılmıştır. Bihzâd 16. Yüzyılda Tebriz Saray Kütüphanesinin sernakkaşıdır. Orta yaşında bu görevi üstlenen Bihzâd, yüzyılın sonlarına doğru vefat etmiştir.

Eserdeki çizgi kalitesi çok iyi derecededir. Kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve nettir.

Resim 211: The Fitzwilliam Museum - PD.153-1948

Katalog Numarası		B-21
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	PD.153-1948
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	The Fitzwilliam Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17.yüzyıl ortası
	Boyutları	16,8 x 8,5 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Ayakta duran Avrupalı
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim şeklinde yapılmış sonrasında lacivert renkte kâğıt ile murakkaya yapıştırılmıştır. Kâğıt ile resim arasına petrol mavisi renkte bir cedvel yapılmıştır. Cedvelde içten dışa doğru beyaz iplik, turuncu kuzu ve siyah kuzu, beyaz iplik ile turuncu kuzu vardır. Dış kısımdaki lacivert renkteki kâğıdın üzerine yoğun bir şekilde zer-efşan yapılmıştır.

Resimde orta alanda Avrupalı erkek figürü vardır. Başında siyah renkte fôtr şapkası ve şapkadan çıkan kırmızı ve siyah renkte iki tüyü mevcuttur. Yüzünde gözleri çekik, kaşları ortadan hafif şekilde birleşik, düzgün bir burnu ve küçük ağzı bulunur. Saçları şapkanın altından ve kulağının yanında görünmektedir. Figürün sırtında kahverengi pelerin vardır. Pelerinin ucu figürün sağından sol omzuna doğru katlanmış, sırtından aşağı sarkmaktadır ve sağ eli pelerinin içerisinde kalmıştır. Pelerinin ucunda altın bir şerit mevcuttur. Sol elinde ise altın bir kâse vardır. İç giysisi pelerin ile aynı renkte olup üzerinde altın bulun benzeri bezemeler yapılmıştır. İç giysinin etekleri kuşağın alt kısmında bitmektedir. Bitiş kısmında altın üzerinde mavi ve kırmızı çiçeklerin olduğu süsleme vardır. Belinde lacivert ve krem renkte iki kumaş ile yapılmış kuşağı, önden düğümlüdür. Figürün alt pantolonu diz altında bitmekte ve üzeri mavi ağaç ile kırmızı ve mavi renkte kuşlar ile bezenmiştir. Alt kısmındaki ayakkabıları terlik formunda hafif kırmızı tonundadır.

Figürün sol tarafında sadece altın ile yapılmış ağacın dibinde gri renkte fare benzeri bir köpek vardır. Figürün arka kısmında da gövdesi görünmeyen altın ile yapılmış ağaç mevcuttur. Ayağının her iki yanında altın kaya ve ot kümeleri bulunmaktadır. Üst kısımda yine altın ile uzunca bulut motifleri yapılmıştır.

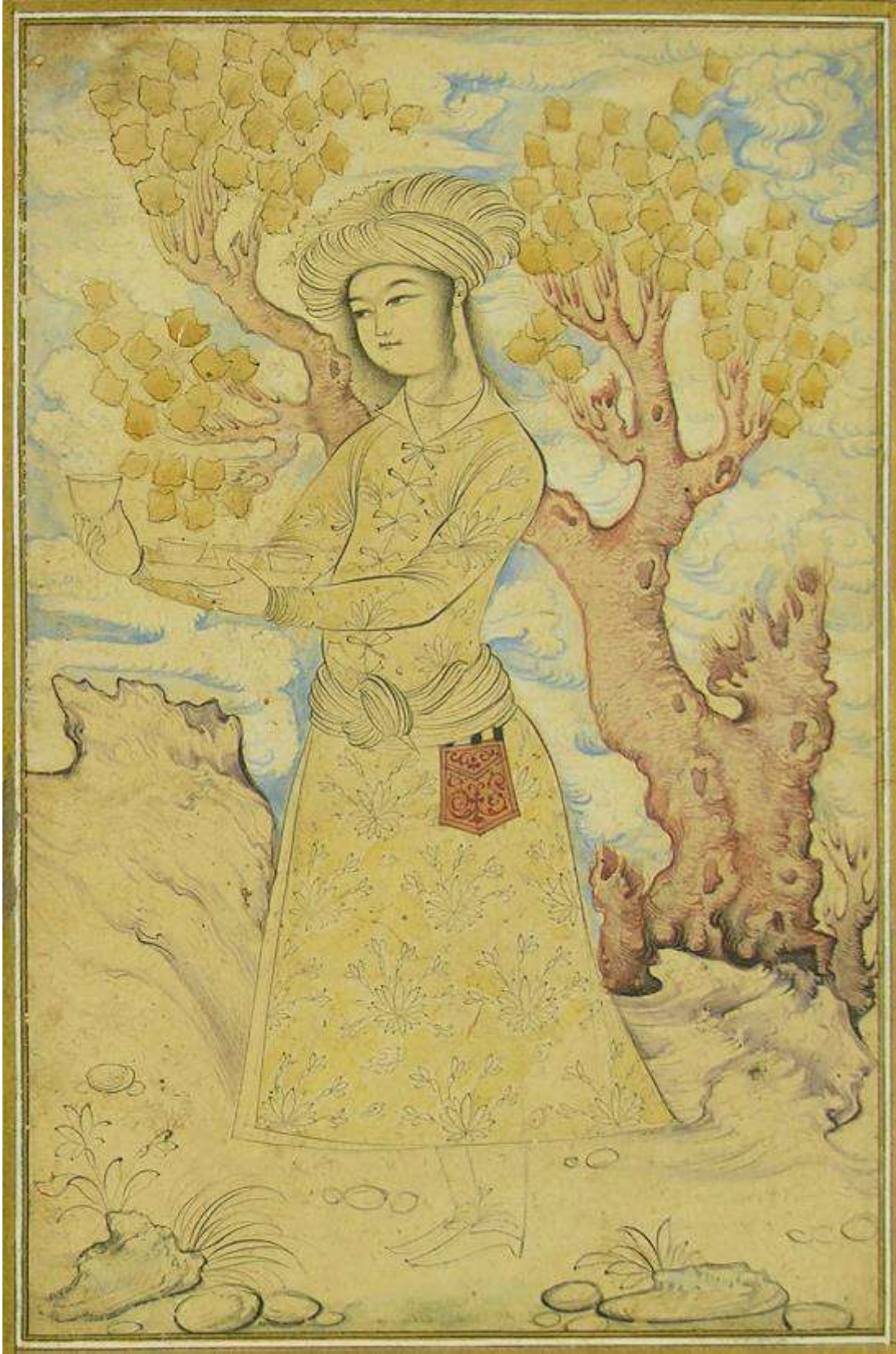
Değerlendirme:

Eser, tek yaprak resim olarak yapılmış ve sonradan murakkaya yapıştirilmiştir. Resimde olan figür Şah I. Abbas devri sırasında tüccar, gezgin ya da sefir olarak ülkeye gelen yabancılardan biridir. O dönemde çok meşhur olan tek yaprak resimlere kendilerini yaptırıp ülkelerine götürülmüş örneklerdendir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde eser, 17. Yüzyılın ortasına tarihlenmektedir.

Figürün yanında bulunan köpek ise, yine bu kişiler sayesinde Safevî resimlerine girmiştir. Çünkü o devirde Müslüman coğrafyadaki insanlarda köpek beslemek gibi bir gelenek yoktur. Avrupalıların ilgisi ile yaygınlaşan bu uygulama İran’a gelen kişiler ile Safevî resmine girmiştir.

Eserde yazılmış olan “Velican” ismi maalesef sonraki dönemde eseri kimin yaptığını bilmeyen bir kişi tarafından yazılmıştır. Çünkü Velican 16. Yüzyıl’da Osmanlı coğrafyasında yaşamış ve tahmini olarak 17. Yüzyılın başına kadar yaşamıştır. Eser tarihi de 17. Ortasına tarihlendirildiğinden ve Safevi coğrafyasında olduğu bilindiğinden imza da tutarsızlık bulunmaktadır. Özellikle hayatının son evresinde bu kalitede bir işçilik çıkaramayacağı düşünülürse, yanlışlık daha da anlaşılmaktadır.

Resimdeki çizgiler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Çizgiler çok iyi derecede kalitelidir. Uzun hatlardaki işçilik ile kısa alanlardaki detaylar eserin usta bir sanatkâr elinden çıktığını göstermektedir.

Resim 212: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2145

Katalog Numarası		B-22
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2145
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17.yüzyıl sonu
	Boyutları	20,8 x 13
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Elinde bardak olan genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser müzenin haziresinde bulunan albümün bir sayfasıdır. Eserdeki resmin çevresinde altın ve beyaz iplikler bulunmaktadır. Resimde elinde fincanlar olan erkek figürü mevcuttur. Figürün başında kıvrımlı ve katmanlı Özbek başlığı vardır. Yüzünde gözleri çekik, kısa bir burnu ve ağzı vardır. Saçları arkadan ve kulaklarının yanından süzülmemektedir. Yaka kısmından iç giysisi görünen figürün dış giysisi vardır. Kıyafetin ön kısmı bele kadar düğümler ile kapalıdır. Bel kısmında katmanlı ve kıvrımlı kuşağı bulunmaktadır. Kuşağından altın zeminli üzerinde kırmızı renkte Rumilerin olduğu bir kese vardır. Alt kısımda çorap bölümü ve ayakkabısı da beyazdır.

Gencin kıyafetinin üzerine çiçekli ot kümeleri yapılmıştır. Ot kümelerin haricinde kalan kısmın zemini hafif tonda açık sarı ile renklendirilmiştir. Figürün sol elinde küçük bir tepside 3 adet, sağ elinde ise bir adet kâse vardır.

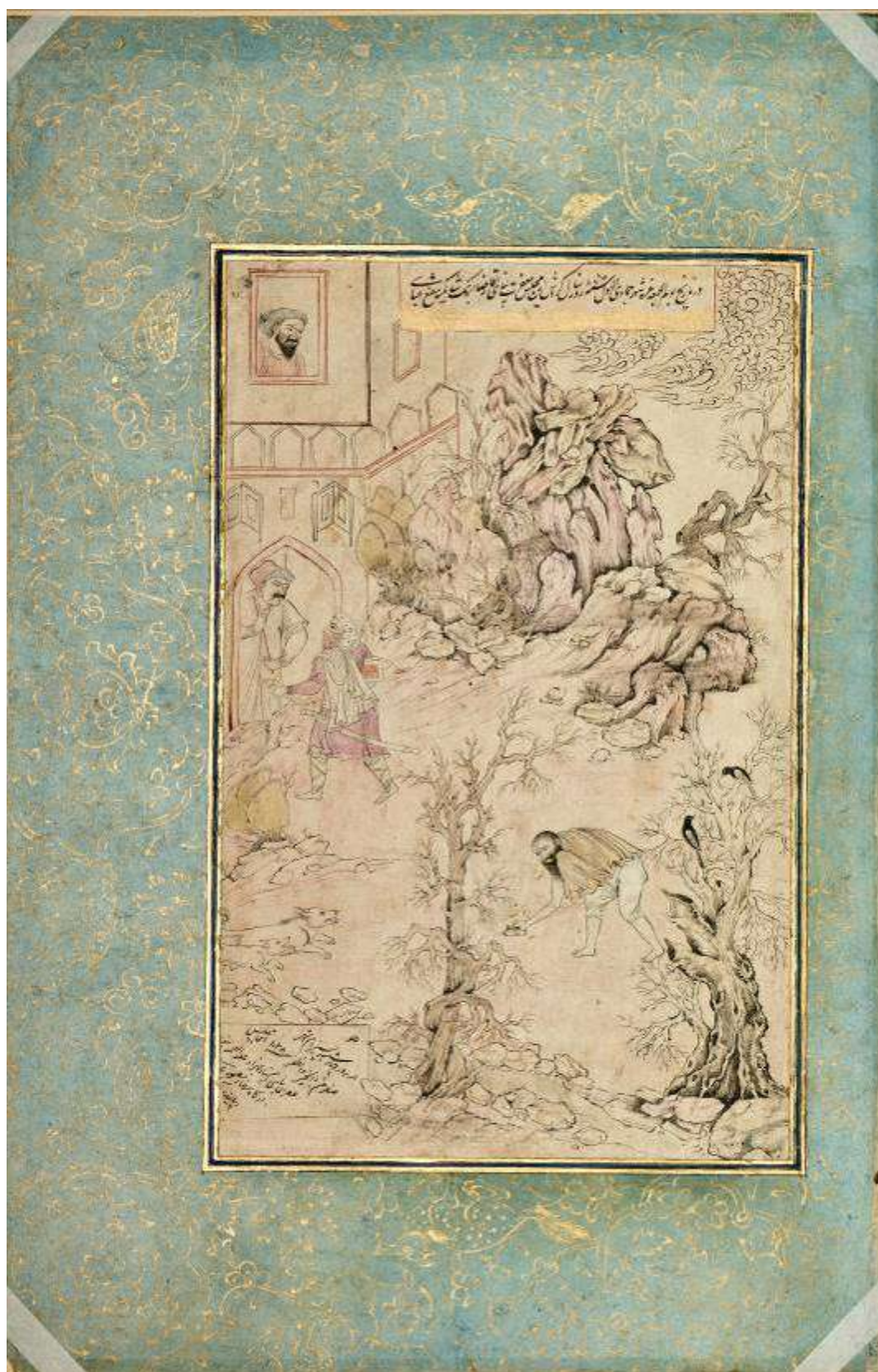
Resimde gencin ayağının kenarlarında taşlar ve ot kümeleri mevcuttur. Ayrıca figürün sırt kısmında bir ağaç motifi bulunmaktadır. Ağacın gövde kısmı kahverengi ile tarama ve noktalama teknikleri ile boyanmıştır. Yapraklarının zemini açık sarı ile tonlanmış ve etrafı tahrirlenmiştir. Resimde arka kısımda gökyüzünde mavi ve beyaz renklerde bulutlar yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan genç figürünün duruş ve bakış yönü açısından önünde bulunan bir kişiye içecek ikramı yapıyor görünümündedir. Başında bulunan başlık Şah I. Abbas dönemi ve sonrasında görülen çeşitlerdendir. Aynı zamanda kuşağının da kıvrımlı ve katmanlı olup önden irice düğümlü olması yine aynı dönem görülen özelliklerdendir.

Figürün dikey düzlemde bakıldığında hafif öne doğru eğilmiş görünümündedir. Ayakları ile kafası aynı dikey düzlemde olması gerekirken ayakları geride, kafası da önde durmaktadır. Bu duruş şekli de 17. Yüzyıl özelliklerindendir.

Ağaç motifinin yapılış teknikleri ve renklendirilmesi de 17. Yüzyıl özelliklerindedir. Arka zeminde yapılan bulut motifi de Avrupa resminin etkisi ile yapılmıştır.

Resim 213: Dallas Museum of Arts – K.1.2014.757

Katalog Numarası		B-23
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	K.1.2014.757
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Dallas Museum of Arts
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Hafif Renkli Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17.yüzyıl sonu
	Boyutları	33,7 × 21,6 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Sadi'nin Gülistan'ından bir hikâye
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî & Muhammed Şafî Abbasi

Genel Özellikleri:

Eser, müze bünyesinde bulunan müstakil bir sayfa olarak yer almaktadır. Orta alanda bulunan resmin kenarında sırası ile altın, açık mavi, lacivert, açık mavi ve altın iplik yer almaktadır. Resmin dış kısmında turkuaz renkte kâğıt üzerine altın ile yapılmış kenarsuyu bulunmaktadır.

Resmin sol kısmında mimari yapının bir bölümü görünmektedir. Yapının zemini boyanmadan siyah ve kırmızı tahrirler ile tamamlanmıştır. Yapının ikinci katında pencereden başında gri tüylü başlık bulunan sakallı bir adam görünmektedir. Binanın giriş kapısında elinde kırmızı bir sopa olan erkek figürü vardır. Figürün başında kırmızı başlığının iç kısmı tüylüdür. Kaşları birleşik olan figürün kulağında küpe vardır ve bıyıklıdır. Bıyıklı figürün tam karşısında tüylü ve siyah üç noktalı başlığı olan bir figür vardır. Figürün ağzı ve burnu kapalıdır. Kıyafeti açık kırmızı renkte belinde kılıç ve koltuk altında da kâğıtlar bulunmaktadır. Figürün ayağına yakın bölümde yaprakları sarı olan küçük bir ağaç kümesi vardır.

Eserde alt kısımda yapraksız kurumuş iki adet ağaç vardır. Ağaçlardan birinin gövdesi kahverengi, diğeri siyah renktedir. Siyah olan ağacın gövdesi diğerine göre daha koyu tonlarda yapılmıştır. Ayrıca siyah ağacın üzerinde de iki adet saksagan kuşu vardır. Bu iki ağacın orta noktasında yerden taş alan bir derviş görünmektedir. Dervişin sırtında açık kahve tonlarında bir şal ile altında beyaz pantolonu bulunmaktadır.

Resmin üst kısmında binanın yanında yoğun bir kayalık alan vardır. Kayalıkların üzerlerine tamam ve noktalama yapılmıştır. Zeminlerinde açık tonda kahve ve pembe renklerle tonlama bulunmaktadır. Ayrıca ağaçların muhtelif yerlerinde yapraksız birkaç ağaç bulunmaktadır. Bina ile kayalık arasında kalan yere sarı renkte ağaç kümesi mevcuttur. Resmin sağ üst kısmında ise, sadece tahrirlerle yapılmış bulut kümesi vardır. Resmin sol alt kısmında ve üst kısmında yazılar yazılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde yazılan yazılardan yola çıkılarak eserin 10 Cemaziyelevvel 1028 tarihinde yani 25 Nisan 1619 tarihinde bittiği yazılmıştır. Ayrıca Rızâ-yi Abbâsî'nin ismi ile oğlu Şafî Abbasi'nin de adı eserde geçmektedir.

Resimde figürlerin kıyafetleri incelendiğinde de eser 17.yüzyıla tarihlenmektedir. Kayalıklar ve ağaçların tasarımlarına da bakıldığında yine aynı zamana tarihlenir. Ağaçların yapraklarının olmaması ve sarı renkteki yapraklı ağaçları baktığımızda mevsimde henüz havanın soğuk olduğu ve ağaçların yapraklanmadığı anlaşılmaktadır.

Eserde yapılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, detaylı, keskin, net ve nüanslıdır. Çizgi kalitesi olarak da çok iyi derecededir.

Resim 214: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165

Katalog Numarası		C-1
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Altın Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	36,6 x 25,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Tüfeğini dolduran adam
	Sanatkârı	Ameli Habibullah

Genel Özellikleri:

Eserde orta alanda elindeki tüfeği doldurmakta olan bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürün başlığı altın beyaz renklerden oluşan Özbek başlığı şeklindedir. Başından oldukça büyük olan bu başlığın uçları başının arka kısmından sallanmaktadır. Yüzünde kaşları ortadan birleşik ve gözleri çekiktir. Saçları kulaklarının önünden ve başının arkasından kıvrılmaktadır. Dış kıyafeti dizlerine kadar uzanmış ve altın ile siyah renkte tahrirlenmiştir. Bel kısmındaki kuşağı beyaz renkte kıvrımlı ve katmanlı şekilde önden düğümlemişti. Kuşağında altın kılıcı, barut kabı ve kesesi sarkmaktadır. Barut kabı ile kılıcın kınının üzerine iğne perdah yapılmıştır. Figürün pantolonu mavi renkte ve üzeri altın çizgilidir. Çizmeleri açık kahve renkte, topuk kısmı ile bağcık kısımları yeşil renktedir. Figürün elindeki tüfek siyah zeminli olup beyaz çizgileri vardır ve üzerine altın ile “ Ameli Habibullah” yazılmıştır. Figürden hariç alanda hafif tonda yeşil ve kırmızıyla renklendirilmiş, altın ile tahrirlenmiş ot kümeleri ve kayalar vardır. Gökyüzünde ise altın ile yapılmış bulut öbekleri haricinde kalan bölüme pembe ile gölgelendirme yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde figürün başlığı I. Abbas döneminde ve sonrasında görülen başlık örneklerindendir. Elindeki tüfek ise, yine I. Abbas’ın Avrupa ile geliştirdiği ilişkiler

ile özel bir birim kurup tüfek ithalatı ile Safevî coğrafyasına girmiştir. Bu örnekleri değerlendirdiğimiz de eser, 17. Yüzyıl ortasına tarihlenmektedir.

Resimde bulunan figürün dikey düzlemde bakıldığında öne doğru eğiliş izlenimi vermektedir. Baş kısmı önde iken, ayak kısmı geridedir. Baş-gövde oranına bakıldığında ise, 1/7 oranı göz çarpmaktadır.

Eserde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir. Uzun hatlara bakıldığında ustalıklı ve çizgi tahrirli, kısa alanlar ise detaylıdır. Bu durum da eserin usta bir sanatkâr olan Habibullah'ın elinden çıktığını göstermektedir.

Resim 215: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0372

Katalog Numarası		C-2
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0372
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Altın Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	28,9 x 18,8 cm
	Kâğıt Rengi	Koyu kahverengi
	Konusu	Vazolu genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser orta alandaki resim, arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Resmin kenarında altın iplik vardır. Arasuyunda petrol mavisi şeridin etrafındaki altın iplik ile oluşturulmuş içerisinde talik yazıların bulunduğu kitabelerden oluşmaktadır. Kitabede Nizâmî-i Gencevî'nin İskendernâme isimli eserinin birinci bölümündeki Şerefnameden beyitler bulunmaktadır. Arasuyu ile kenarsuyunun arasında ise, turuncu kuzu görülmektedir. Kenarsuyunda motif zeminlerinde de petrol mavisi renk noktalama şeklinde sürülmüş ve kenarları altınla tahrirlenmiştir.

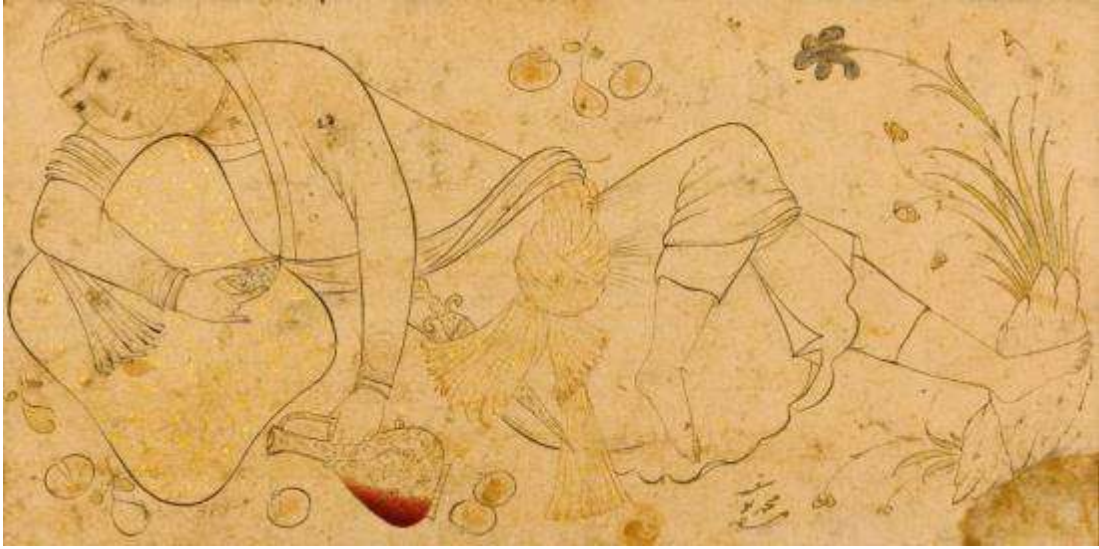
Resimde elindeki altın kâsenin üzerinde krem renginde vazo içerisinde beyaz papatya ile turuncu ve mor renkte süsen çiçeği taşıyan genç figürü bulunmaktadır. Başındaki başlığı altın çizgili ve yine altın tahrirlidir. Üzerindeki altın kuşağının ucu arkadan sarmaktadır. Gencin yanaklarından zülüfleri kıvrılmaktadır. Koyu kahverengi iç kıyafeti çizgili, dış kıyafeti ise kırmızı kahve renkte, önden bele kadar beyaz düğmelidir. Belindeki altın çizgili ve tahrirli kuşağı bulunmaktadır. Ayrıca kuşağının kenarından beyaz bir kumaş sarmaktadır. Çorabı kıyafeti ile aynı renk ve ayakkabıları beyazdır.

Figürün ön kısmında tamamen altından yapılan bir ağaç ile muhtelif yerlerde yine altınla gölgelendirilmiş ve tahrirlenmiş ot kümeleri vardır. Gökyüzünde de altınla tahrirlenmiş bulut öbekleri görülür.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün başlığına bakıldığı zaman Şah I.Abbas döneminde görülmeye başlanan geniş ve dağınık başlıklardandır. Başlıktaki tahrirlerin altınla yapılması dikkate değerdir. Benzer bir durum belindeki kuşağında da görülmektedir. Kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlü olması da aynı dönemde görülen kıyafet detaylarıdır. Figürün baş-vücut oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Ayrıca dikey düzelemde figürün başının ayaklardan ileri olması ona öne doöru düştüğü izlenimi vermektedir. Bu noktaları dikkate aldığımızda eser 17. Yüzyıla tarihlendirmektedir.

Resimdeki işçiliğe bakıldığında orta kalitededir. Özellikle figür çevresindeki tahrirlerde nüanslar döneminden daha az yapılmıştır. Resmin bazı bölümlerinde zamanın etkisi ile bazı deformeler görülmektedir. Tahrirler pürüzlü ve çapaklıdır. Bazı bölümlerde kesilmeler vardır.

Resim 216: Sothebys Müzayede Evi, Lot 69⁷⁰⁶

Katalog Numarası		C-3
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Lot 69
	Bulunduğu Ülke	Newyork - Amerika
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Sothebys Müzayede Evi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Altın Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	8 x 16 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Uzanan genç
	Sanatkârı	Muhammed Yusuf

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim formundadır. Figürün sağ elinin altında üzerinde altın ile yapılmış hatayi grubu motifler bulunmaktadır. Sağ elinde kâse, sol elinde ise üzeri işlemeli sürahi vardır. Baş kel olan erkeğin başında küçük bir şapka görünür. Üzerindeki kıyafeti iç içe geçmeli ve sağ koltuk altından bağlıdır. Belindeki altın tahrirli kemeri kıvrımlı ve katmanlı olup üzeri yastıktaki gibi işlemelidir. Kemere

⁷⁰⁶ A languid youth, <https://www.artnet.com/artists/mohammad-yusuf/a-languid-youth-of-RKrewfhPq5qPrGDo0jQ2>, (26.05.2023)

takılı kısa bir kama bulunmaktadır. Sağ ayağı ileri uzanmış ve sol ayağı da diğerinin üzerine kıvrılmıştır. Ayakucunda bir kayaya dayalı olan ayağının yanlarında kayadan çıkan çiçekler görülmektedir.

Resimde yatan adamın etrafında muhtelif yerlerde elma ve armut gibi meyveler bulunmaktadır. Ayrıca alt kısımda sanatkârın imzası görülmektedir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan figürün baş-gövde orantısına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Ayrıca belindeki kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olup önden irice düğümlü olması da önemli bir özelliktir. Bu durumdan yola çıkarak eserin tarihinin 17. Yüzyıl olduğu görülmektedir. Resimde bulunan imzaya bakıldığında dönem ile eşleştiğinden gerçekliğinden şüphe yoktur.

Resimdeki tahrirler ve nüanslara bakıldığında işçiliğin çok iyi derecede kaliteli olduğu görülmektedir. Çizgilerin kalitesi usta bir sanatkârın elinden çıkmış olmalıdır. Bu durumda da sanatkârın imzasının doğruluğu kanıtlanmaktadır. Çizgiler uzun hatlarda ustalıklı, kısa alanlarda detaylıdır.

Resim 217: Freer Gallery of Art – S1986.292

Katalog Numarası		C-4
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	S1986.292
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Freer Gallery of Art
	Kalem-i Siyahî Çeşidi	Altın Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	46,1 x 30,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık turuncu
	Konusu	Uzanan genç ve derviş
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

Eser murakka albümünün bir bölümü şeklindedir. Çevresinde genişçe alanı kapsayan yazı kitabeleri ve tezhipli alanlar bulunmaktadır. Resimde sol tarafta başında yayvan başlık olan bir erkek figürü vardır. Figürün başında sarı külahı ve yeşil zeminli beyaz ve siyah tahrirli kuşağı görülmektedir. Dış kıyafetinin boyun kısmı kürklü olup, önden bele kadar altın ve beyaz renkte düğmelidir. Belinde mavi

kuşağı kıvrımlı ve katmanlı şekildedir. Yaslandığı yastıkta boynundaki gibi kürklüdür. Sağ kolu yanında duran kesik kütüğe dayalıdır.

Yatan figürün tam karşısında dizlerinin üzerine oturmuş eli havada karşısındakine bir şeyler anlatmaya çalışan sakallı bir derviş figürü vardır. Saçları dağınık olan figürün başlığı yoktur. Dizinin üstünden sırt kısmına dolaşarak göğsünden beline kadar uzanan mavi renkte kıvrımlı ve katmanlı bir kumaş sarılıdır. Figürlerin arasında boyu oturan kişileri geçmeyen bir ağaç bulunmaktadır. Gökyüzünde muhtelif yerlerde bulut motifleri vardır. Ayrıca yatan figürün ayaklarının alt kısmında resmi yapan sanatkârın imzası yazılıdır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan yatan erkek figürünün başlık kısmındaki kuşağın bitiş noktalarındaki detaylar Rızâ-yi Abbâsi'nin çok sevdiği çıkıntılara benzer. Ayrıca başlığın cinsine baktığımızda Şah I. Abbas devrinde görülenler çeşitlerdendir. Bu durum eseri 17. Yüzyıla tarihlendirmekte ve sanatkârın imzasının doğruluğunu kanıtlamaktadır. Eserdeki tahrirlerin altın olması görmeyi netleştirmesine karşın ustalığı ve işçiliği çok iyi kalitededir. Figürlerin baş-gövde oranına da bakıldığında 1/7 oranı belirgindir.

Resim 218: Museum of Fine Arts Boston – 14.597

Katalog Numarası		D-1
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.597
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Museum of Fine Arts Boston
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl başı
	Boyutları	19,1 x 10,9 cm
	Kâğıt Rengi	Açık nohudî
	Konusu	Ayakta duran bayan ve erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser açık nohudî renkte kâğıt üzerine yapılmıştır. Muhtemelen bir yazmanın ya da murakka albümünün parçası olup cedvel kısmından kopmuştur. Resmin etrafında dolanan cedvellerde açık mavi, kırmızı, yeşil ve altın renkleri görülüp oldukça deforme olmuştur. Bazı noktalarda kesintiler olmuş ve restore edilmiştir.

Soldaki erkek figürünün Timur başlıklarına benzer başlığının üst kısmı gri renkte, alt kısmı ise altın renkte olup üzerine kırmızı, beyaz, yeşil gibi renkler ile noktalamalar yapılmıştır. Erkeğin siyah renkteki saçları kulağının arkasından görülmektedir. Ayrıca kulağında da altın ve kırmızı renkte küpesi bulunmaktadır. Figürün iç giysisi açık mavi renkte olup, üzerine altın ile kuğu benzeri süslemeler yapılmıştır. İç giysinin içi alt kısmında iki yana katlanmış şekilde siyah renktedir. Bu katlanmanın arasından turuncu renkte farklı bir iç giysi daha görünmektedir. Figürün dış giysisi ise sarı renkte olup üzerinde altın süslemeler vardır. Bu süslemeler zemine sürülen boyanın deforme olması dolayısıyla tam anlaşılmamaktadır. Dış giysinin tahrirleri kahverengi renkle atılmıştır. Belindeki kuşağı siyah renkte ve ince olup üzerinde altın rozetler bulunmaktadır. Kuşaktan aşağı yine altın renkte küçük kılıç asılmıştır. Bu altın zeminlerin üzerinde başlıktaki gibi renkli noktalar yapılmıştır. Kuşaktan koyu mavi renkte olan ve siyah ile tahrir yapılan bir bez parçası sarmaktadır. Figürün çorapları kırmızı ayakkabıları ise siyah renktedir. Sağ eli kadın figürünün arkasında kalıp belini sarar. Sağ elinde ise, nar benzeri bir meyveyi

kadına uzatmaktadır. Bel kısmından öne doğru hafif eğilmiş surumda tasvir edilmiştir.

Kadın figürünün başlığı koyu mavi renkte olup üzerine altın ile çizgiler yapılmıştır. Başlığın alt kısmı erkek başlığı gibi altın zeminli olup üzeri renkli noktalar ile bezenmiştir. Altın ile mavi renkler arasında beyaz renkte bir kumaş da mevcuttur. Alın kısmından ense kısmına kadar siyah renkte saçları görünmektedir. Kulağında ise, erkeğinkine benzer kırmızı ve altın renkte küpe vardır. Kadının iç giysisi açık yeşil renktedir. Boyun kısmında, kol içlerinde ve alt etek kısmında bu giysi görülmektedir. Ayaklarının üzerinde katlanan yeşil giysinin iç kısmı açık mavi renktedir. Yeşil giysinin üzerinde turuncu renkte bir giysi daha bulunmaktadır. Bu giysinin yaka kısmında katlanan bölümü siyah, etek kısmındaki katlanan bölümden görünen iç kısmı ise açık mavi renktedir. Kadının sağ kolu yukarıda sol kolu ise aşağıya sarkıktır. Turuncu elbisenin kolları kadının kollarından uzun olup, sol kolun uzunluğu etek seviyesine kadardır. Ayrıca içerisinden beyaz bir kumaş sarmaktadır. Kadın figürünün en dışında etekleri yere kadar sarkan kısa kollu lacivert bir kıyafet bulunmaktadır. Bu kıyafetin iç kısmı beyaz renkte olup, etek kısmında ve yaka kısmında dışa doğru katlanmıştır. Kadın figüründeki kıyafetlerin hepsinin üzeri çeşitli formlarda hatayı ve penç motifleri ile süslüdür. Kadının belinde altın renkte bir kuşak bulunmaktadır. Bu kuşak turuncu elbisenin üzerinde lacivert kıyafetin içerisindedir. Üzeri başlıklarda olduğu gibi renkli noktalarla süslüdür. Kadın figürünün çorapları beyaz ve ayakkabıları siyahtır. Büyük kısmı yeşil elbisenin altında kalıp sadece küçük kısmı görünmektedir.

Figürlerin ayaklarının alt kısı füme ya da siyah tonlarda boyalıdır. Resimde bu zemin rengi ile figürlerden başka hiçbir süsleme yoktur. Arka zemin boştur.

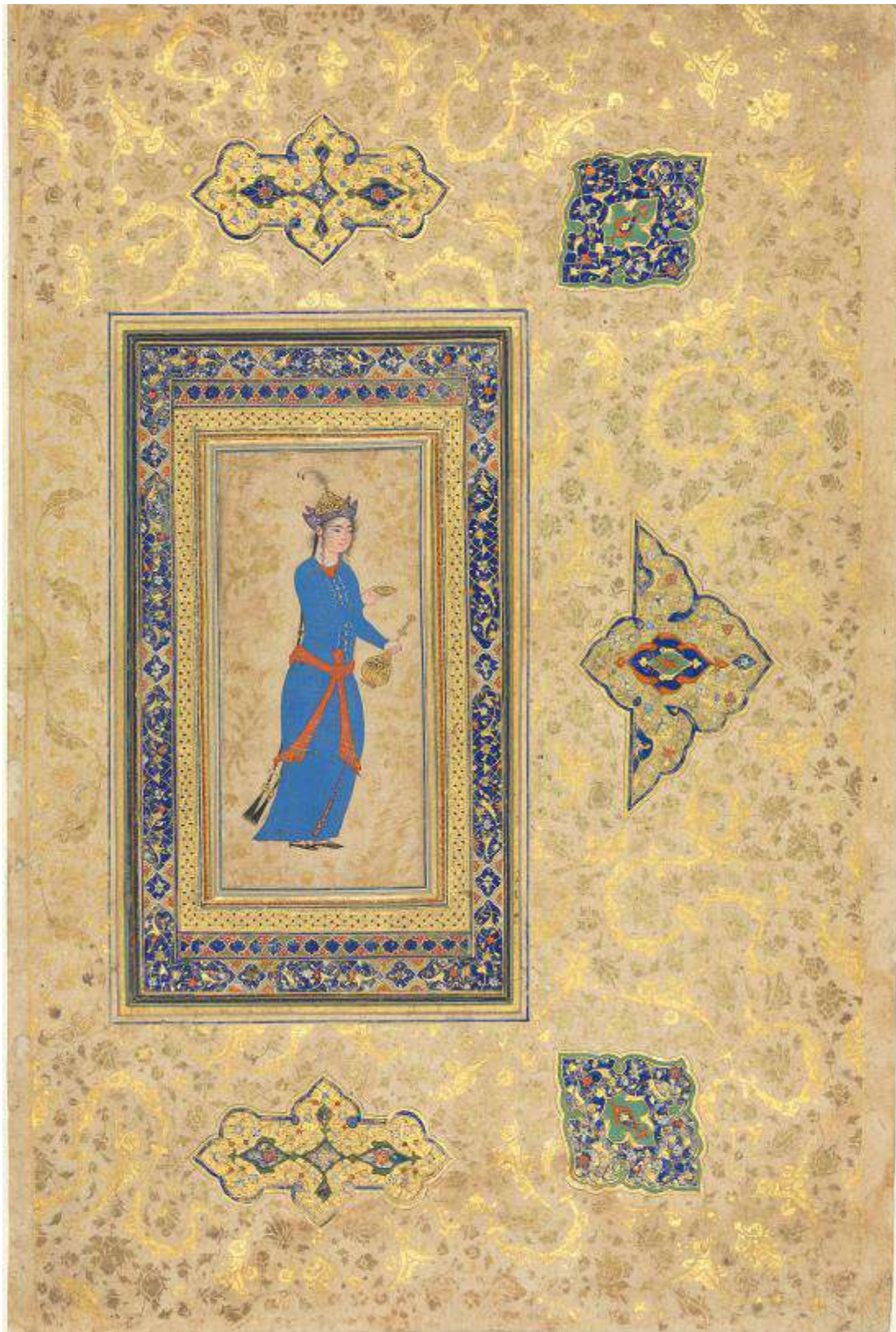
Değerlendirme:

Resimdeki figürler ortalama insan boyutlarından oldukça kısadır. Figürlerin baş-gövde oranı 1/6 ebatlarındadır. Bu durum da figür boylarının küçük, kafalarının bedenlerine göre büyük olduğunu göstermektedir. 16. Yüzyıl örneklerinde sıkça görülen bu durum eserin tarihlendirilmesinde yardımcı olmaktadır.

Figürlerin simalarına bakıldığında tipik Orta Asya üslubu olan, çekik göz, küçük dudak ve ince kaş gibi özellikleri taşımaktadır. Resimdeki kadın ve erkek figürünün vücut boyutlarına ve yüzündeki detaylara bakıldığında 16. Yüzyıl başına tarihlenmektedir.

Eserdeki işçilik kalitesi ve renk dengesi orta düzeydedir. Kıyafetlerdeki kıvrımlı alanlara yapılması gereken nüanslardaki kalınlıklar yeteri kadar uygulanmamıştır. Genel anlamda bakıldığında boyutlandırma açısından nüanslarda eksiklikler bulunmaktadır. Renk dengesi açısından bakıldığında dağılımda ciddi problemler vardır. Her iki figürdeki renkler sadece onda kullanılmıştır. Resmin bir sanatkâra yakışmayacak en kötü kısmı alt kısımda bulunan koyu renktir. Seçilen bu renk esere karanlık bir ortam oluşturmuş ve alt kısımlarda yapılan işçilikleri kapatmıştır. Eserin yıpranmış ve kat izlerinin olması da kalitesini düşürmektedir.

Resimdeki tahrirlere bakıldığında netliklerinin az olması, bazı alanlarda hiç olmaması gibi durumlar açısından işçilik orta derecededir. Dönemin özelliği de olan az nüans kullanılmasından dolayı işçilik kalitesi yereli değildir.

Resim 219: The Cleveland Museum of Art - 1947.496

Katalog Numarası		D-2
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1947.496
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	The Cleveland Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl başı
	Boyutları	37,1 x 24,8 cm
	Kâğıt Rengi	Açık nohudî
	Konusu	Elinde eşyalar ile ayakta duran kadın figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim olarak hazırlanmış, nohudi renkte bir kâğıt ile onun etrafına yapılmış genişçe tezhipli alandan müteşekkildir. Resim alanı ile tezhipli bölüm birbirinden cedvel ile zencerek arasuyu ile ayrılmıştır. Tezhipli alan içten dışa sırası ile klasik zemini boyalı tezhip ile halkar bölümlerinden oluşur. Ayrıca halkâr bölümünde paftalar içerisinde klasik zemini boyalı ile zer-ender-zer tekniğinde yapılmış tezhip ile bezenmiştir.

Resimde ayakta duran ve elinde kâse ile şişe bulunduran bir kadın bulunmaktadır. Kadının Başlığının iç kısmı altın zeminli olup üzeri rumi ile bezenmiştir. Alt kısmı ise eflatun zemin üzerine yeşil ve beyaz ile noktalamlar yapılmıştır. Başlığın uç kısmında ise iki adet tüy bulunmaktadır. Başlığın altından kadının saçları iki farklı şekilde görünmektedir. İlki pürüzsüz dolgun yüzünde yanaklarına dökülen kıvrımlı zülüfler şeklindedir. Diğeri ise, başlığın altından etek kısmına kadar inen püsküllerdir. Bu püsküller saç gibi görünmesine karşın muhtemelen sadece süs amacıyla yapılmıştır.

Kadın figürünün iç kıyafeti turuncu renkte olup üzerinde siyah çizgiler bulunmaktadır. Turuncu kıyafet dış kıyafetinin yaka kısmında yani boyun kısmında biraz görünmektedir. Dış kıyafeti uzun kollu olup ayaklarına kadar uzanmaktadır. Bel kısmına kadar altın düğmeler vasıtasıyla kapatılmıştır. Belden aşağısı da açık

olan elbisenin açılmasını belindeki kuşak tutmaktadır. Beldeki kuşak turuncu renktedir. Üzerinde özellikle uç kısımlarında altın ve beyaz süslemeler bulunmaktadır. Figürün ayakkabıları ise siyah renktedir.

Kadının sol elinde uzun boyunlu altın zeminli ve geniş kısmında rumi desen bulunan şişe bulunmaktadır. Sağ elinde ise, altın renkte kâse vardır. Figürün arka planında altın ile gölgelendirmeler ile yine altın tahrirler atılmış ot kümeleri vardır.

Değerlendirme:

Figürün başının büyüklüğü ile bedeninin uzunluğu arasında 6/1 gibi bir oran vardır. Bu durum 16. Yüzyılda daha çok görülmektedir. Ayrıca kullanılan başlıklar da bu etkiyi kanıtlar niteliktedir. Figürün üst bedeninin alt beden oranla uzun olması da 16. Yüzyıl etkilerindendir.

Eserin işçiliğine bakıldığında elbisesinin tahrirleri hiç görünmemektedir. Bu durum kadın figürünün kollarında ve kumaşların kıvrımlarında belirsizliğe yol açmaktadır. Buna mukabil yüzde yapılan ince işçilik eserin kalitesini arttırmaktadır.

Kadının başlığı Safevî erken dönem resimlerinde görülmeye devam eden Timur başlıklarına benzemektedir.

Resimdeki tahrir özelliklerine bakıldığında pürüzsüz, bazı alanlarda nettir. Çizgi kalitesi olarak da orta düzeydedir.

Resim 220: Harvard Art Museum – 1958.61

Katalog Numarası		D-3
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	K.1.2014.143
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Harvard Art Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl başı
	Boyutları	33,02 x 27,9
	Kâğıt Rengi	Açık nohudî
	Konusu	Oturan erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser orta alanda oturan bir erkek figürü ile onun dışındaki bezemeli alandan müteşekkildir. Resmin kenar kısmında lacivert zeminli üzerine altın ile yapılmış negatif motifler bulunan arasuyu bulunmaktadır. Arasuyunun dışında sırası ile kırmızı, yeşil altın iplik ile lacivert kuzu vardır. Kuzunun dışı ise, sayfa bitim noktasına kadar olan bölüm sulandırma halkar ile bezelidir.

Resimde orta noktada altın renkte yastığa yaslanmış genç bir erkek vardır. Erkeğin beyaz renkte sarığı vardır. İç kısımda kırmızı renk olan sarığın uç kısmından açık turuncu renkte bir karanfil sarmaktadır. Sarığın altından yanak kısmında ve kulak arkasında saçları sarmaktadır. Figürün yüz ifadesi hafif gülümser şekildedir.

Figürün iç giysisi açık yeşil renkte olup yaka kısmından çok az görünmektedir. Dış giysisi açık mavi renkte ve kısa kolludur. Boyun kısmında iki adet yaka bulunur. İç kısımda siyah, dış kısmında ise turuncu renkte yakaları vardır. Yaksa kısmından beline kadar altın renkte düğmeler bulunmaktadır. Dış giysisinin üzeri altın renkte hatayi grubu motifler ile süslenmiştir. Giysinin kıvrımları ve dış tahrirleri lacivert renktedir. Kolları kısa olan giysiden iç giysisinin devamı olan turuncu renkteki kolları görünmektedir. Bu kısımda dış giysisi gibi bezenmiştir. Figürün sağ kolu yastığa dayalı olup elinde siyah bir mendil tutmaktadır. Sağ elinde ise altın renkte kâseyi yanında biri varmış gibi uzatmaktadır. Belindeki kuşağı kırmızı renkte muhtemelen deri gibi sert bir malzemeden oluşur. Kuşağın ara

bölümlerinde altın renkte altı kollu yıldız ve farklı bir pafta şeklinde altın tokalar bulunmaktadır. Kuşaktan aşağı muhtemelen kamış kalem benzeri iki obje sallanmaktadır. Bunlardan biri altın, diğeri beyaz renktedir. Etek kısmında iç giysisinin iç kısmı altın şeklinde görünmektedir. Ayakkabıları ise, açık mavi renktedir.

Figürün dizleri hizasında altın bir tepsi içerisinde çini vazo/sürahi bulunmaktadır. Çini sürahinin alt gövde kısmına beyaz üzerine mavi renkte tasvirler yapılmıştır. Kulp kısmın olan tutma bölümünde ise bordo renkte süslemeler vardır. Kapağı ise, altındır.

Figür ve objeler haricinde kalan alanda kaya, ot kümesi ve bulut motifleri yapılmıştır. Bunların zeminlerine hafifçe tonlamalı bir şekilde altın sürülüp, kenarlarına yine altın ile tahrir atılmıştır. Kafasının üst kısmında köşeye doğru bulut motifi tercih edilmiştir.

Değerlendirme:

Eserdeki işçilik ve renk dağılımı iyi düzeydedir. Figürün simasının uygulaması güzeldir. Boynu olması gerekenden daha uzun yapılmıştır. Üst beden normalden biraz uzun yapılmıştır. 16. Yüzyılın başına denk gelen eserde üst beden hafifçe uzamaya başlamıştır. Bel kısmındaki kuşak incedir. Resimde figürün kuşağından sarkan kamış kalemler, kişinin okuma-yazma bildiğini ve hatta yazı üstadı olan bir kâtip olabileceğini göstermektedir. Ot kümeleri açısından bakıldığında da tamamı altın yapılmıştır.

Resimdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve hafif nüanslıdır. Çizgi kalitesi olarak da çok iyi derecededir. Tüm bu özellikleri değerlendirdiğimizde eser 16. Yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Resim 221: Louvre Museum – MAO 597

Katalog Numarası		D-4
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	MAO 597
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Louvre Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyılın başı
	Boyutları	12 x 8,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan ve elinde kitap tutan erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resim nohudî renkte kâğıt üzerine yapılmış tek yapraktan oluşmaktadır. Kenarları deforme olmuş sayfanın ortasında oturmuş ve elinde kitap tutan bir erkek figürü bulunmaktadır. Resmin bazı bölümleri katlandığı için tahrip olmuştur.

Figürün sarığı gri renkte olup orta noktasında kırmızı ve hemen kenarında beyaz bir püskülü bulunmaktadır. Saçları çok görünmemekle kulağının yanından aşağı uzamış bir perçem sakal ile birleşmiştir. Gözleri oldukça çekiktir fakat deforme olduğu için tam nereye baktığı anlaşılmamaktadır.

Figürün kıyafeti lacivert renkte olup kıvrımları ve tahrirleri siyah renkte yapılmıştır. Etek kısmının katlandığı bölümden kıyafetin iç kısmı açık yeşil renktedir. Figürün sırtından kol altına doğru aldığı şal benzeri kumaşın zemini altındır. Üzerinde bulut ve hatayi grubu motiflerden oluşan zen-ender-zer tekniği ile yapılmış klasik tezhip bulunmaktadır. Elinde tuttuğu kitap ise, ¼ simetrik beyaz Rumiler ile derçlenmiş, iç kısmı altın dış kısmı ise lacivert zeminli olarak bezenmiştir. Sayfada ortada oturan erkek figürü haricinde başka bezeme bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Eser renk ve kalite açısından orta seviyededir. Figürün kıyafetlerinin tahrirleri ve nüansları belirgin şekildedir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve hafif nüanslıdır. Çizgiler iyi derecede kalitelidir. Yüzünün işçiliği, zülüflerin taraması gibi detaylar güzel aktarılmış fakat sonrasındaki tahribattan dolayı kalitede düşüş yaşanmaktadır. Eserdeki deformasyon sadece figürün yüz bölümünde kalmayıp genele yayılmaktadır.

Redimde yapılmış olan tezhibe bakıldığında ve üstteki özellikler değerlendirildiğinde eser 16. Yüzyılın başına tarihlenmektedir.

Resim 222: Museum of Fine Arts Boston – 14.592

Katalog Numarası		D-5
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.592
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Museum of Fine Arts Boston
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl başı
	Boyutları	36,7 x 24,2 cm
	Kâğıt Rengi	Açık nohudî
	Konusu	Oturan bir erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resim açık nohudî bir kâğıt renginde olup muhtemelen bir yazmanın ya da murakka albümünün bir parçasıdır. Ortada resmin olduğu kâğıt ile resmin dışındaki kâğıdın renkleri birbirine yakındır. Her iki kâğıdın ayırım noktalarında altın iplik ile onun dışında lacivert bir kuzu bulunmaktadır.

Ortada oturan erkek figürünün başında beyaz renkte kavuk bulunmaktadır. İç kısmında kahverengi bir çıkıntı vardır. Figürün saçları muhtemelen yoktur fakat sakalları oldukça güzel taranmış bir şekildedir. Gözleri hafif çekik tipik Orta Asya figür tipindendir.

Erkek figürünün yakası dik şeklindeki kıyafeti açık sarı renktedir. Kısa kollu olan bu kıyafetin iç kısmı açık mavi renktedir. Figürün sol kolu görünür ve dış kıyafetin renginin birkaç ton koyusu rengindedir. Belindeki kuşağı beyaz, açık mavi ve koyu gri renkte çizgilidir. Sol kolu ile bu kuşağı kavramıştır. Kuşağın hemen yanında görünen sağ elinde altın renkte bir kâse tutmaktadır. Kuşaktan açık mavi ipten açık mavi tirkeş ve içerisinde turuncu renkteki yay ile beyaz renkte kılıç sarmaktadır. Figürün yerden yukarı uzanan ve sol kolunun alt kısmında kalan kırmızı/turuncu renkte bir sopa ile ucunda gri renkte metal topu bulunmaktadır. Figürün çorapları siyah, ayakkabıları ise açık yeşildir.

Erkek figürünün oturduğu yerin arkadan kafasının üstünden uzanan bir ağaç vardır. Bu ağacın gövdesi kahverengidir. Çiçekleri beyaz yaprakları ise yeşil

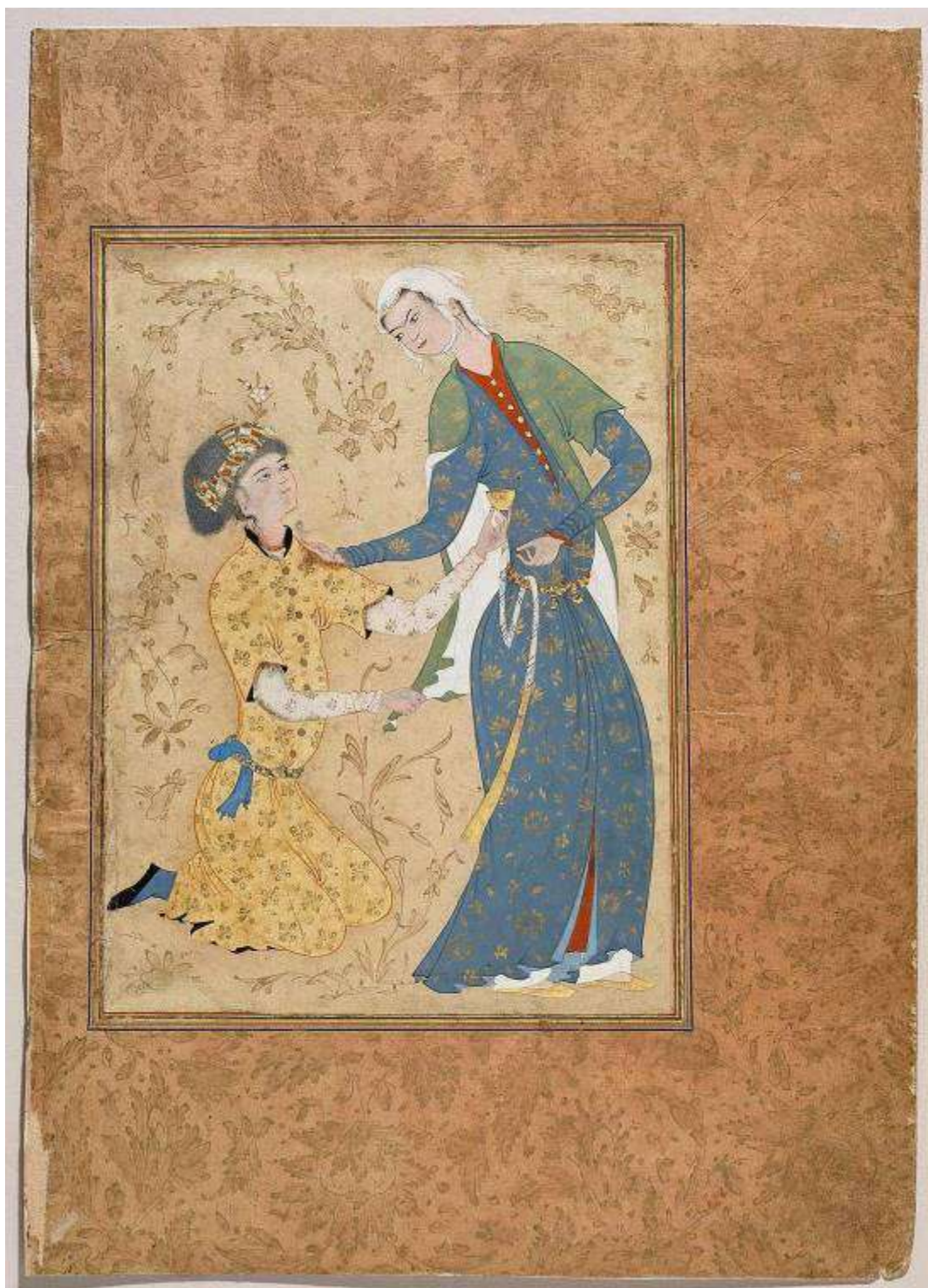
renktedir. Yapraklar hariç diğer kısımların hepsinde tahrir bulunmaktadır. Ağacın uç kısımları maalesef kesilmiş ya da devam ettirilmemiştir.

Değerlendirme:

Eser, renk ve çizgi kalitesi açısından iyi derecededir. Kıyafetindeki tahrir rengi çok açık renk olduğu için kıyafetlerin kat bölümleri ve dış kenarları net görünmemektedir. Benzer bir durum oklarda da geçerlidir. Kuşak, eller ve yüz hattındaki tahrirler iyi ve kalitelidir. Figürün vücut ölçülerine bakıldığında kafası vücuttan küçük durmaktadır. Hatta üst bedeni yani belden yukarısı da ortalama insandan daha uzun yapılmıştır. Bu durum özellikle dönemin özellikleri arasındadır.

Resimde öne çıkması gereken figür iken, kıyafetin renk seçimi ile kâğıdın renginin birbirine çok yakın olması bu durumu engellemiştir. Arka kısımda yapılan ağacın ise, renklendirilmesi figürden çok ağacı öne çıkarmaktadır.

Eserdeki tahrirlere bakıldığında pürüzsüz, çapaksız fakat birçok bölümde görünmeyecek şekilde yapılmıştır. Genel olarak saydığımız detayları göz önünde bulundurursak eser 16. Yüzyıl başına tarihlenmektedir.

Resim 223: Museum of Fine Arts Boston - 14.595

Katalog Numarası		D-6
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.595
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Museum of Fine Arts Boston
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl başı
	Boyutları	22,8 x 23,8 cm
	Kâğıt Rengi	Açık nohudî
	Konusu	Diz çökmüş erkek figürü ile ayakta duran kadın figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resim tek yaprak şeklinde bir albüm yaprağından oluşur. Muhtemelen vassale ile orta resim alanı ile kenar bezeme alanı birleştirilmiştir. Resmin bulunduğu orta alan nohudî renkte bir kâğıttan oluşur. Kenar kısmındaki kâğıt ise açık kahve tonlarında olup altın renkte halkarî ile bezenmiştir. Kenar bezeme ile resmin arasında bulunan cedvelde içten dışa doğru kırmızı ve yeşil renk kullanılmıştır. Bu renklerin her iki yanına ise altın renkte iplikler çekilmiştir. Dıştaki altın iplikten sonra mavi renkte tahrirsiz kuzu bulunmaktadır.

Figürlerin başları bedene göre oldukça küçük çizilmiştir. Eserde diz çökmüş erkek figürü bulunmaktadır. Figürün sarı renkteki dış kıyafeti kısa kollu olup yaka kısmı siyah renktedir. Elbise önden bele kadar düğmeli olup düğmeler altın ile renklendirilmiştir. Kıyafetinin üstünde altın renkte penç (Merkezsiz Hatayi) benzeri süslemeler vardır ve dış tahrirleri kahverengi ile yapılmıştır. İç kıyafeti beyaz olup sadece kolları görünmektedir. Bu kıyafetin üzerinde de diğerinde olduğu gibi altın renkte bezemeler mevcuttur. Kuşağa altın ve lacivert renkte küçük karelerden oluşur. Kuşağa iliştirilmiş mavi renkte muhtemelen bir mendil bulunmaktadır. Figürün çorapları mavi renkte olup ayakkabıları da siyahtır. Başında gri renkte tüylü bir başlık ile üzerinde kırmızı, sarı, gri ve beyaz renklerden oluşan kuşak ile sarılmıştır. Başlığın arka kısmından erkeğin siyah saçları ensesinden boğaz kısmına doğru

uzanmaktadır. Erkek figürünün sol elinde altın bir kap bulunur ve bu kabı kadın figüre uzatmaktadır. Sağ eli ele de kadının kıyafetini tutmaktadır.

Kadın figürü belden yukarısını sola, yani erkeğe doğru döndürerek sağ elini onun omzuna koymuştur. Beyaz renkteki başörtüsü küçük olup kenarlarından siyah renkteki saçları görünmektedir. Kulağında küçük altın küpe bulunur. Ayrıca başının üst kısmında ince altın renkte taç benzeri bir başlıktan dışarı kahverengi küçük tüy çıkmaktadır. Figürde başlığının altından boynunun etrafını dolanan inciler bulunmaktadır. Kırmızı renkte iç kıyafeti olan kadın figürünün üzerinde mavi renkte önü açık ferace benzeri bir kıyafeti vardır. Bu kıyafetin üzeri altın renkte Hatayî motifleri ile bezenmiştir. Mavi kıyafetin üzerinde ise pelerin benzeri dışı yeşil içi beyaz kıyafet bulunmaktadır. Bu kıyafetin ucu erkek figürünün elindedir. Yeşil örtünün üzerinde ise yine altın renkte bezemeler bulunmaktadır. Belindeki kuşakta kırmızı mavi ve altın rengindedir. Kenarından aşağıya beyaz renkte ucunda altın ile yapılmış ip benzeri bir parça bulunmaktadır. Mavi elbisenin alt kısmında beyaz renkte pantolon ve altın renkte ayakkabı mevcuttur.

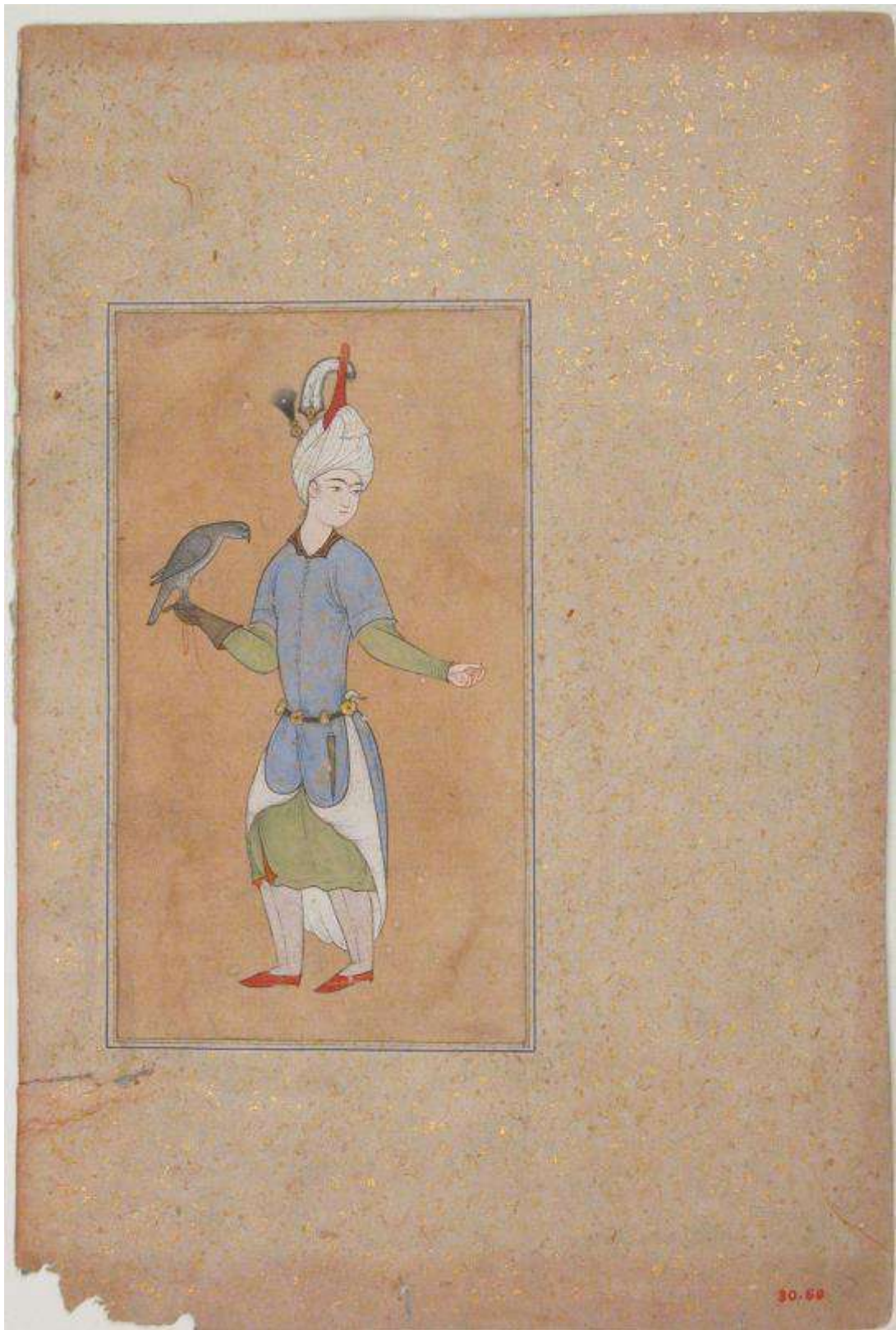
Eserin figürler haricinde kalan kısmında altın renkte taşlar, ot kümeleri bulunmaktadır. Hafif altın ile yapılmış tonlama sonrası altın tahrirler ile bezenmiştir. Ayrıca bayan figürünün üst kısmında sağ tarafta bulut kümeleri de altın ile yapılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde figürlerin baş ve beden ölçülerinin uyumsuzdur. Bu durum daha çok 16. Yüzyıl eserlerinde görülmektedir. Özellikle kullanılan başlıklar ve vücut ölçüleri açısından değerlendirdiğimizde bu sonuç desteklenmektedir. Resimde figürlere bakıldığında üst bedenler alt bedene göre daha uzundur. Kadın figürünün başında boynunun alt kısmını dolanan inciler dönem içerisinde yaygın kullanılmaktadır. Günümüzde boyuna takılan inciler 16. Yüzyıl ve sonrasında boyna takılmadan başlıklardan aşağı sarkıtılmaktaydı.

Resmin renk dengesi ve işçiliği açısından bakıldığında iyi seviyededir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve net bir şekilde yapılmış fakat nüanslarında eksiklikler bulunmaktadır. Vücut ve kıyafet kıvrım noktalarında daha fazla olması gereken

nüanslar çoğu noktada aynı kalınlıkta uygulanmıştır. Bu durum da hareketlerin öne çıkmasını ve belirginleşmesini engellemiştir. Çizgi kalitesi olarak da bakıldığında iyi kalitededir.

Resim 224: Metropolitan Museum of Art – 30.60

Katalog Numarası		D-7
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	30.60
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Metropolitan Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	26,7 x 17,8 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Şahin tutan şehzade
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, resim ve cetvelden müteşekkildir. Resim tek yaprak formunda yapılmış ve etrafında siyah ve lacivert kuzu bulunmaktadır. Cedvelin dışında kalan alana zerreşan yapılmıştır.

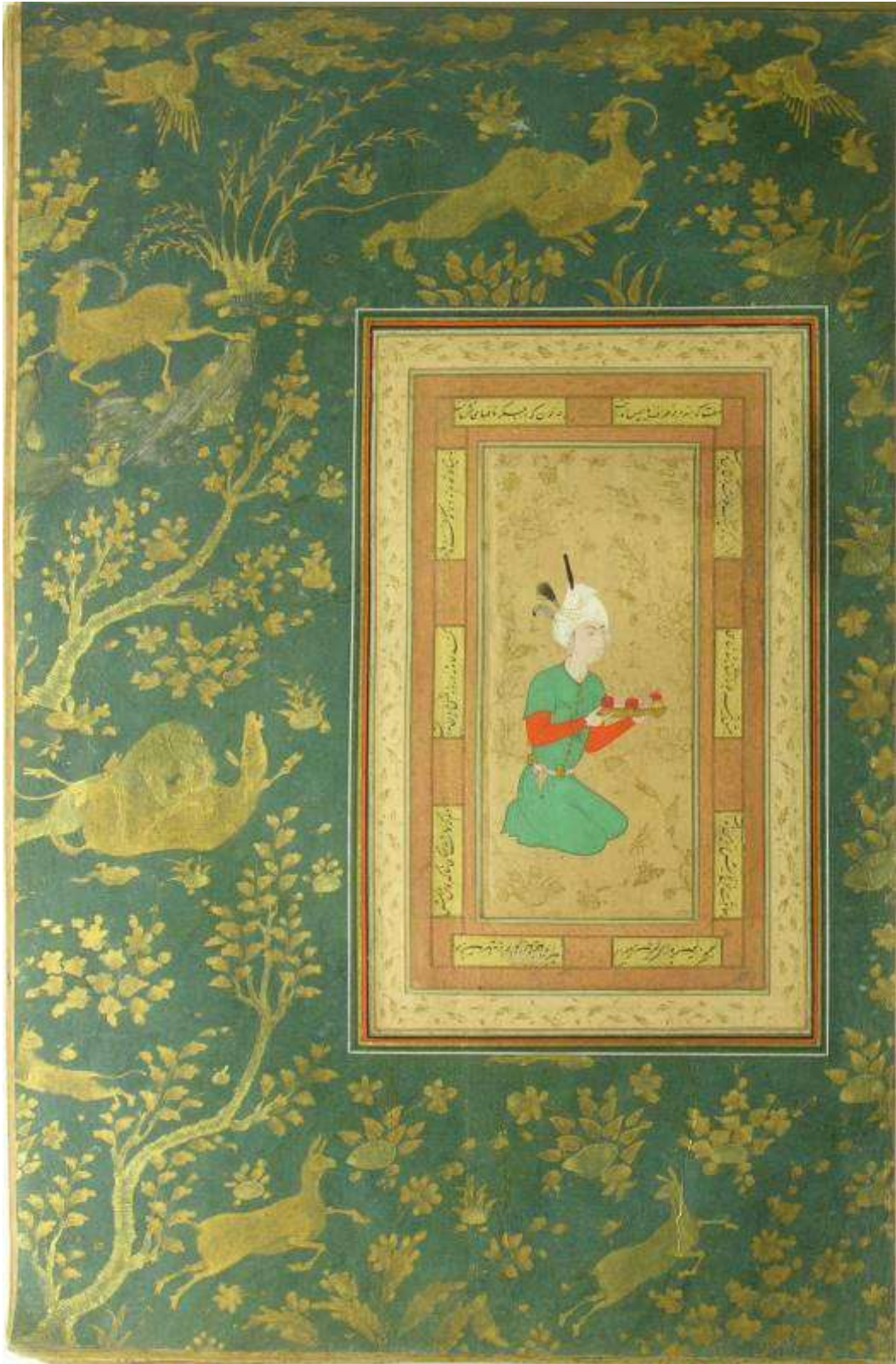
Resimde sağ elinde eldivenin üzerine konan şahin ile arkasına bakmakta olan şehzade vardır. Başındaki tac-ı haydarinin bastonu kırmızı beyaz zemin üzerine altın çizgili olup, üzerine siyah tuğ ve beyaz-gri tüy takılıdır. Sakasız yüzü ve asık yüzü ile kafasını arkasına doğru çevirmiştir. Dış kıyafeti kısa kollu açık mavi ve üzeri altın motifler ile bezelidir. Yakası bordo renkli olup etekleri belindeki kuşağa katlanmış ve iç kısmı beyaz renktedir. Uzun kollu iç kıyafetinin etekleri dizlerine kadar uzanmaktadır. Çorapları krem renkte ve ayakkabıları kırmızıdır. Belinde ince kahverenkte kuşağının tokaları altındır. Elindeki şahin kuşu gri renkte göğüs kısmı beyaz olup, figürün baktığı yöne doğru dönüktür.

Değerlendirme:

Resimde bulunan genç şehzade figürünün başındaki tac-ı haydari başlığı Şah I. İsmail döneminden I. Abbas dönemine kadar kullanılmıştır. Belindeki kuşağın ince olması da aynı dönemin özelliklerindendir. Dış kıyafetinin uzun olması da dönemde görülen çeşitlerdendir. Figürün baş ve vücut oranına bakıldığında 1/6

oranında olduğu gör÷lmektedir. Ayrıca yapılan tahrirlerde nüanslar azdır. Bu sebeplerden dolayı eser 16. Yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Eserdeki tahrirlerin kalitesi iyi derecededir. Uzun hatlarda düz ve az nüanslı, kısa alanlarda detaylı işçilik gör÷lmektedir.

Resim 225: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2169

Katalog Numarası		D-8
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2169
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	41,8 x 27,6 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Elinde meyve tepsisi olan Şehzade
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

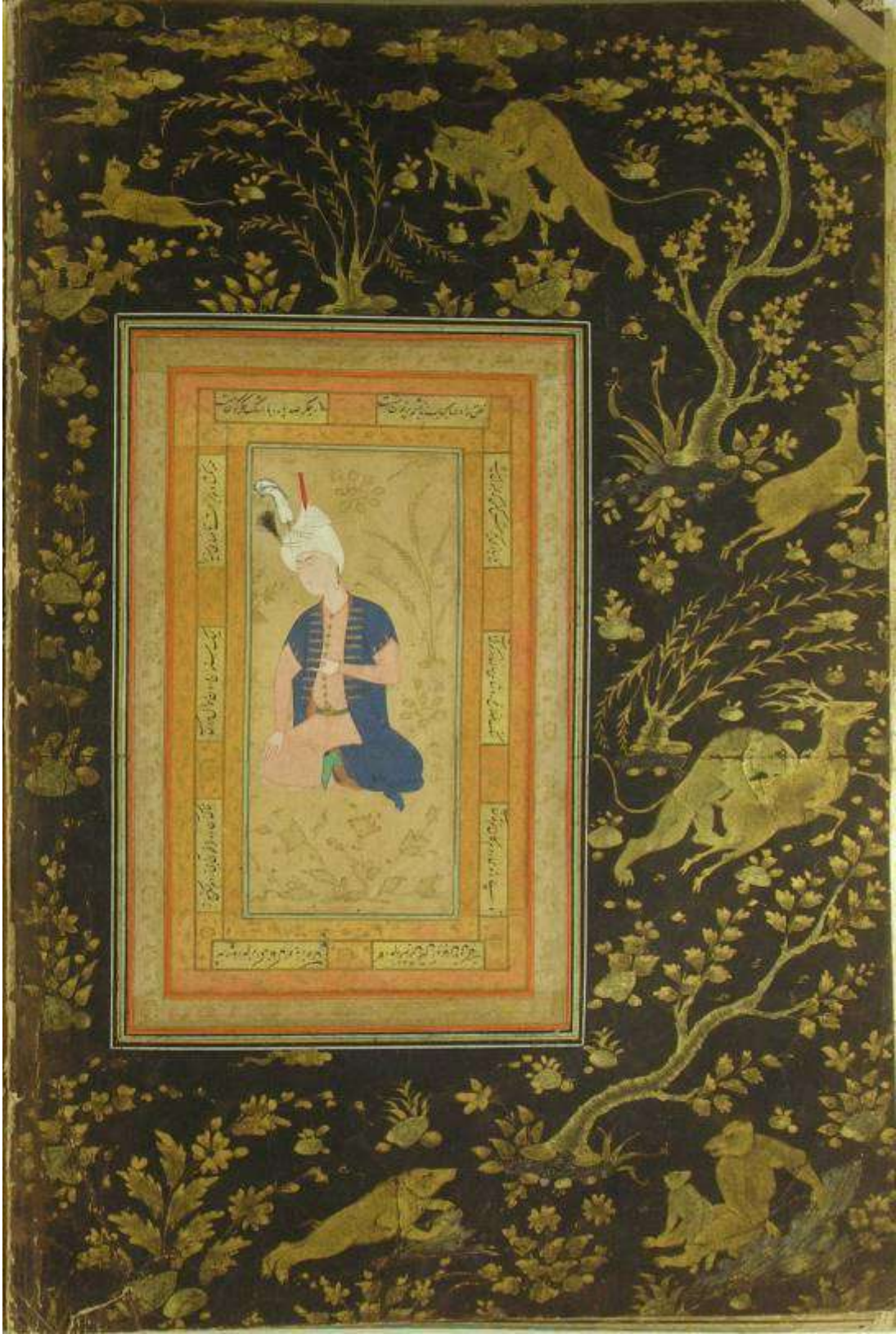
Eser resim, iki adet arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Resim ile kitabeli zencerek arasındaki cedvelde sırası ile altın, açık yeşil ve tekrar altın iplik vardır. Kitabeli zencerekli arasuyunda kitabelerin içerisinde beyitler vardır. Beyitlerdeki yazıların etrafını altın iplik çevrelemektedir. Kitabeli zencerek ile ikinci arasuyu ile arasındaki cedvelde altın, açık yeşil ve altın iplik bulunmaktadır. İkinci krem rengi zeminli arasuyunda altın ile sadece yaprakların kullanıldığı tek iplik desen görülmektedir. Arasuyu ile kenarsuyu arasındaki cedve sırası ile altın, açık yeşil, altın, siyah, turuncu ve altın iplik ve beyaz kuzu çekilmiştir. Kenarsuyunda altın zeminli ot kümeleri, kayalar, bulut, dağ keçileri, yaban atı, ördek ve pars gibi hayvanlar halkar tekniği ile yapılmıştır.

Resimde orta alanda oturmuş ve elinde içerisinde meyvelerin bulunduğu altın kâse tutan genç bir erkek figürü vardır. Figürün başında siyan bastonu olan tac-ı haydari ile ona iliştilmiş sorguç ve gri tüy bulunur. Kulağında küpe olan gencin dış giysisi açık yeşil renkte olup önü bele kadar altın düğmelidir. Kısa kollu olan bu giysinin altından alt giysisi turuncu renkte kol kısmında görülmektedir. Figürün belinde beyaz kuşaklı ve altın tokalıdır. Eserde figür haricindeki alanda altın ile ot kümeleri, kayalar ve bulutlar yapılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan genç erkek figürünün başlığının tac-ı haydari olması resmi 16. Yüzyıla tarihlendirmektedir. Belindeki kuşağında ince olması aynı tarihleri göstermektedir. Figürün duruş açısı ve elinde kâsedede bulunan meyvelerin olması bir nevi karşısındaki bir kişiye elindekileri sunuyormuş hissi vermektedir. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca üst beden olması gerektiğinden uzundur.

Eserde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve hafif nüanslıdır. Çizgilere baktığımızda ise, iyi kalitededir. Ot kümelerinin tamamının da altın olmadı dikkat çekicidir.

Resim 226: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2169

Katalog Numarası		D-9
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2169
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	41,8 x 27,6 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan şehzade
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser resim alanı, iki adet arasuyu ve kenar suyundan oluşmaktadır. Resim ile ilk arasuyu olan kitabeli arasuyunun arasındaki cedvelde sırası ile altın, açık yeşil ve altın iplik vardır. Kitabeli arasuyundaki kitabelerde yazılar bulunur ve çevresi altın iplik ile çevrelenmiştir. Kitabeli arasuyu ile krem rengi zeminli ikinci arasuyu arasındaki cedvelde altın, turuncu ve altın iplik görülmektedir. Kitabeli arasuyu altın hatayı grubu motifler tek iplik formda negatif tekniği ile bezenmiştir. Arasuyu ile kenarsuyu arasındaki cedvelde altın, turuncu, siyah, açık yeşil ve altın iplik ile beyaz kuzu vardır. Kenarsuyunda alsan, pars, domuz, geyik, geyik ve yaban atı ile ot kümeleri, ağaç motiflerileri ile halkar yapılmıştır.

Resimde başında kırmızı bastonlu tac-ı haydari başlığı takan erkek figürü vardır. Başlıkta beyaz-gri tüy ile sorguç mevcuttur. Figürün dış giysisi kısa kollu ve mavi renktedir. Uzun kollu iç giysisi açık pembe renkte önü bele kadar altın düğmelidir. Belinde yeşil renkli kuşağının altın tokası vardır. Resimde figür haricinde ot kümeleri, ağaç ve bulut motifleri altın ile muhtelif yerlere yapılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde oturan erkek figürünün başında tac-ı haydari başlığı olduğundan dolayı 16. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Başındaki sorguçlardan yola çıkarak Şah yad şehzede olma olasılığı yüksektir. Kişi yanındaki birine birşeyler anlatır şekilde el hareketleri yapmaktadır. İşçiliğin kalitesi ise, iyi derecededir. Çizgiler pürüzsüz, çapaksız fakat az nüanslıdır.

Figürün baş-gövde oranı 1/6 oranındadır. Üst gövdesi olması gerekenden daha uzundur. Arka plandaki ot kümeleri ise altın ile yapılmıştır.

Resim 227: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0233

Katalog Numarası		D-10
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0233
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	24,6 x 18,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Kitap okuyan adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, orta alandaki resim ve cetvelden oluşmaktadır. Tek yaprak formundaki resim bitirildikten sonra murakkaya yapıştırılmıştır. Cedvele kumlu ebru yapıştırılmış ve her iki yanına altın iplik ve siyah kuzu çekilmiştir. Kenarsuyunda ise bezemesiz sadece zer-efşan bulunmaktadır.

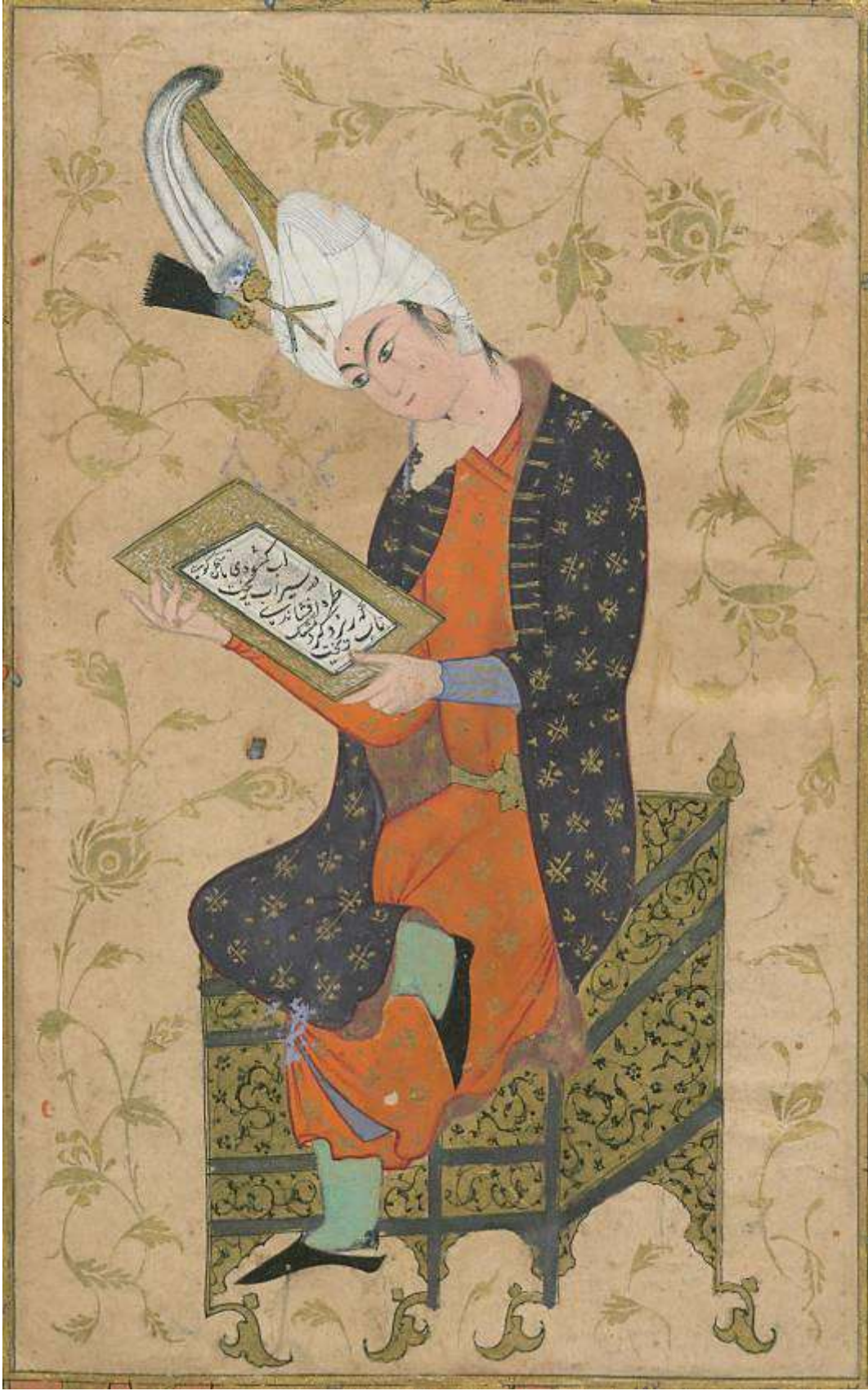
Resmin orta noktasında elindeki kitabı okuyan bir erkek figür mevcuttur. Figürün başında tac-ı haydari başlığı vardır. Başı aşağıya eğik iki elinde açtığı kitabı okumaktadır. Erkek figürünün dış giysisi yeşil renkte ve ayaklarına kadar uzanmaktadır. İç giysisi bele kadar altın düğmeli olup alt kısmı beline doğru kıvrılmıştır. Kıvrılan bölümden görüldüğü kadarıyla iç kısmı beyaz renktedir. Belinde altın tokalı kahverengi ince bir kuşak bulunur ve kılıcı ona bağlıdır. Figürün alt kısmında iç giysisi sarı renkte, çorabı mavi ve ayakkabısı siyah renktedir. Resimde başka bir motif, figür ya da yazı bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Resimdeki erkek figürünün başlığı tac-ı haydaridir. Başlık Şah I. İsmail ile görülmeye başlanıp, I. Abbas devrine kadar kullanılmıştır. Ayrıca kıyafet olarak bakıldığında dış giysisinin uzun olması da I. Abbas devrinden önce yapıldığını

göstermektedir. Belindeki kuşağın ince olması da aynı dönemin özelliğidir. Figürün sakalı olmadığından dolayı genç bir erkek olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde çizgiler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve nettir. Kalite olarak çok iyi derecededir. Uzun alanlarda hafif nüanslar, kısa bölgelerde detaylar ve yüzdeki işçiliğe bakıldığında usta bir sanatkar elinden çıktığı anlaşılmaktadır. Figürün baş-gövde oranı 1/6'dır. Bu çıkarımlar ile eser 16. Yüzyıl ortasına tarihlenmektedir.

Resim 228: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165

Katalog Numarası		D-11
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	36,6 x 25,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Şiir okuyan erkek
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde resim ve etrafındaki altın iplikten oluşmaktadır. Resimde taht üzerine oturmuş şehzade elindeki metni okumaktadır. Şehzadenin başında altın bastonu olan beyaz tac-ı haydari vardır. Ayrıca beyaz-gri tüylü ve siyah sorguçludur. Şehzadenin iç giysisi turuncu renkte ve üzeri altın çiçekler ile bezenmiştir. Belinde altın kemeri ve tokası bulunmaktadır. Dış giysisi ise, koyu gri tonlarında yakası kürklü olup, üzeri altın süslemelidir. Çorapları açık yeşil renkte ve ayakkabıları siyahtır. Elinde etrafı altın işlemeli bir murakkada yazılmış yazıyı okumaktadır. Oturduğu taht altın olup, üzerinde rumi, bulut ve hatayi grubu motifler siyah renkte negatif motifler ile bezelidir.

Resimde şehzade haricindeki alan yeşil ve sarı altın ile hatayi grubu motifler negatif tekniği ile süslenmiştir.

Değerlendirme:

Resimdeki kişi genç olduğundan dolayı şehzade olabileceği düşünülmektedir. Şehzadenin başında tac-ı haydari başlığı bulunmaktadır. Başlık Şah I. İsmail döneminde Safevi devleti kurulduğu zaman kullanılmaya başlanmıştır. Son kullanımı da Şah I. Abbas devrine kadardır. Bu sebeple eserin tarihlendirmesini 16. Yüzyıla tarihlendirmektedir.

Eserdeki tahrirler pürüzsüz, net fakat az nüanslıdır. Çizgi kalitesi olarak iyi derecededir. Özellikle kumaş kıvrımlarına yapılan taramalar dikkat çekicidir. Baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranı görülmektedir. Ayrıca Üst bedenin olması gerekenden uzun olması da 16. Yüzyıl resim sanatının özelliklerindendir.

Resim 229: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165

Katalog Numarası		D-12
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2165
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	36,6 x 25,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	İki aşık
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser erkek ve kadın iki aşığı gösteren resim ile kenarındaki ince cetvelden müteşekkildir. Cedvel içten dışa doğru altın, turuncu ve altın şeklindedir.

Resimde bulunan erkek figürünün sol eli kadının boynundan sarılmış ve kadının sol elini tutmaktadır. Sağ eli ise, şenesini okşamaktadır. Başındaki tac-ı haydari başlığında kumaş kıvrımları yeşil, siyah, açık mavi, lacivert ve turuncu zeminlerde olup aralarında beyaz şeritler bulunmaktadır. Renkli zeminler üzerinde altın ile motifler yapılmıştır. Başlıkta bir adet beyaz, bir adet siyah iki tüy ile beyaz renkte çiçek takılıdır. Kulağında altın küpe olan erkek figürünün saçları arkadan perçem halinde görünmektedir. Turuncu renkteki kıyafetinin önü bele kadar altın düğmelidir ve üzeri altın motifler ile bezenmiştir. Belinde yeşil-beyaz ve mavi-beyaz iki kuşağı bulunmaktadır. Kuşağından aşağı siyah sağlam bir küçük bıçak sarkıktır. Alt kısmında giysisi kıvrılmış ve iç kısmı mavi olarak görünmektedir. Çorapları da aynı renkte mavi ve ayakkabıları beyaz renktedir.

Kadın figürünün başlığında lacivert zemin üzerine klasik tezhip yapılmıştır. Başlığından aşağı boynunuda çevreleyen inci kolye ile kulağında altın küpe vardır. İç giysisi siyah olan kadının üzerinde sarı elbisesi bele kadar açıktır. Belinde altın kuşağı olan kadının dış giysisi açık mavi renkte olup üzeri altın ile bezenmiştir. Sarı kıyafetin iç kısmı lacivert olup içesisindeki elbise yeşildir. Alt kısmından desenli

pantolon benzeri kıyafetin küçük bir kısmı görünmektedir. Ayakkabıları da altın renktedir.

Resimde figürler haricinde kalan alan altın ile hatayi grubu motifler negatif tekniği ile bezenmiştir. Figürlerin üzerinde yazı yazılmış bölüm olsa da sonrasında silinerek tahrip edilmiştir.

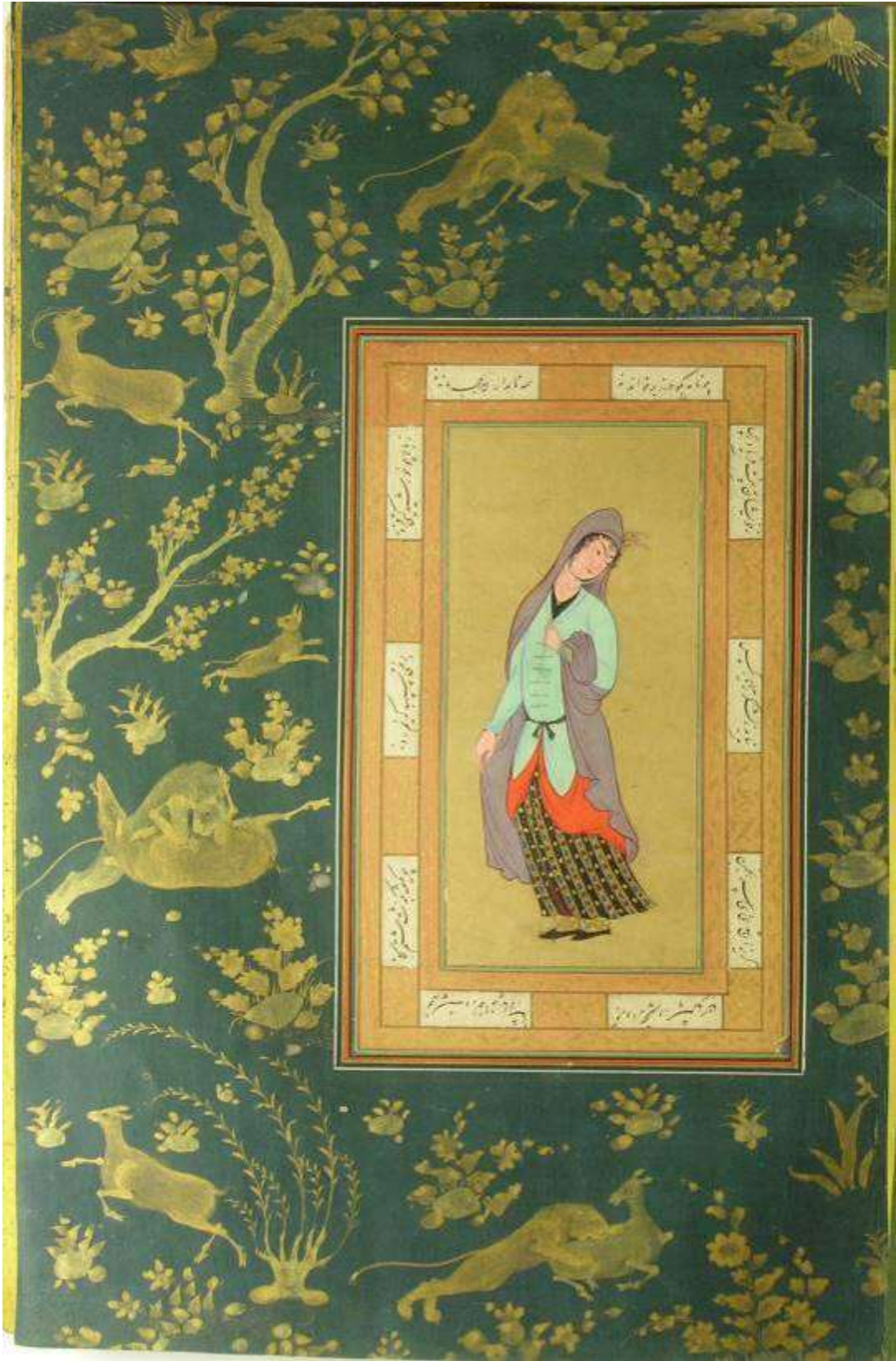
Değerlendirme:

Resimde olan erkek figürünün başında bulunan tac-ı haydari Safevi devleti kurulduğunda kullanılmaya başlanmış ve 17. Yüzyıl başında Şah I. Abbas'ın başa geçtiği zamana dek kullanılmıştır. Ayrıca başlığına takılı olan tüyler, sorguç ve çiçekten yola çıkarak erkek figürünün şehzade olduğu düşünülmektedir. Figürün duruş açısı da diktir. 17. Yüzyıl figürleri gibi öne eğik değildir. Figürlerin baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranındadır. Ayrıca üst bedenleri olması gerekenden daha uzundur.

Kadın figürünün başlığı özellikle 16. Yüzyıl örneklerindendir. Her iki figürün de kuşaklarına bakıldığında ince, kıvrımsız ve katmansız olması da aynı dönem özelliklerindendir.

Eserdeki işçilik kalitesi iyi derecededir. Tahrirler çoğunlukla siyahla yapılmış fakat nüansları yeterince görülmemektedir.

.

Resim 230: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2169

Katalog Numarası		D-13
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2169
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	41,8 x 27,6 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Eşarbını tutan kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser resim, kitabeli arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Resim ile arasuyu arasında altın, açık yeşil ve altın iplik vardır. Kitabeli arasuyunda kitabelerde yazı ve bezeme bulunmaktadır. Bezemeler kâğıt üzerine rumi ve hatayi grubu motifler altın ile yapılmıştır. Arasuyu ile kenarsuyu arasındaki cedvel de sırası ile altın, açık yeşil, altın, siyah, turuncu ve altın iplik ile beyaz kuzu bulunmaktadır. Kenarsuyunda aslan, dağ keçisi, yaban atı, ördek, pars ve tavşan hayvanları ile ot kümesi, ağaç, kaya ve bulut motifleri vardır. Kenarsuyundaki bezemelerin hepsi altın ile yapılmıştır.

Resimde ayakta duran ve arkaya doğru dönmüş kadın figürü bulunmaktadır. Kadının başörtüsü eflatun renkte olup bir kısmını sol eline toplamıştır. Başının etrafında çene kısmından dolaşan inci vardır. Açık yeşil dış kıyafetinin etekleri kuşağına toplanmış ve iç kısmı turuncu renktedir. İç kıyafetinin altındaki eteği siyah üzerine altın noktalı, altın zemin üzerine ise kırmızı ve mavi noktalıdır. Belindeki kuşağı yeşil renkte olup önden düğümlüdür. Çorabı altın ve ayakkabısı siyahtır.

Değerlendirme:

Resimde kadın figürünün kemerinin ince olması ve baş vücut oranının 1/6 olması eseri 16. Yüzyıla tarihlendirmektedir. Özellikle baş ve ayak ekseninin aynı

izgide olması da eserin tarihlendirilmesini doğrulamaktadır. Boynundan dolanan inciler de aynı dönemde görülen detaylardandır.

Eserdeki tahrirler pürüzsüz, apaksız, net ve az nüanslıdır. Uzun çizgiler ustalıklı, kısa alanlar da detaylı işlenmiştir. Usta bir sanatkârın elinden çıktığı aşıkârdır. izgi kalitesi olarak da çok iyi derecededir.

Resim 231: Freer Gallery of Art Collection – S1986.297

Katalog Numarası		D-14
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	S1986.297
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Freer Gallery of Art Collection
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	14,9 x 7,2 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Çiçek tutan kadın figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde üç renkte kâğıt görünmektedir. Resmin olduğu alandaki kâğıt nohudî tondadır. Kenarında arasuyu olarak değerlendirilen ama üzerine bezeme yapılmayan krem renkteki kâğıda zerefşan yapılmıştır. Krem kâğıdın yanında kenarsuyu alanı olarak boş bırakılmış açık kahve tonundaki kâğıdın üzerinde de zerefşan bulunmaktadır. Resmin bulunduğu kâğıt ile krem kâğıdın arasında içten dışa altın iplik ile açık mavi ve beyaz kuzular vardır. Krem kâğıt ile dıştaki açık kahve renkteki kâğıdın arasında ise içten dışa, beyaz ve açık mavi kuzu, altın, beyaz ve turuncu iplik ile mavi ve beyaz kuzu yapılmıştır.

Orta alandaki resimde sağ elinde çiçek tutan, sol eli ile de eteğini kavrayan bir kadın figürü bulunmaktadır. Figürün başında yeşil bir eşarp ile üst kısımda mor renkte bir yazma balın arkasından düğümlenmiştir. Yeşil ve mor eşarbin arasında kalan iç kısımda altın zemin üzerine mavi, yeşil, kırmızı ve beyaz renkte noktalar ile altın üzerine iğne perdah yapılmıştır. Yeşil eşarbin tahrirleri ve kıvrımları mavi renktedir ve arkasından ayaklarına kadar uzanmaktadır.

Resimde görünen kadının siması tombul, gözleri küçük ve çekik, kaşları orta noktada hafif birleşmiş ve küçük dudakları kırmızı renktedir.

Figürün içinde eşarp ile dış giysinin yaka kısmından görünen iç giysisi ten rengindedir. Gri renkteki dış giysisinin bele kadar altın düğmeleri açık olup giysinin üzerine altın hatayı grubu bezeme yapılmıştır. Sol eli ile tuttuğu eteğinin içerisinden

turuncu renkte farklı bir iç kıyafeti görünmektedir ve onun iç astarı mavi renktedir. Gri renkteki kıyafetin iç astarı da kırmızı ve beyaz çizgilidir. Bu kıyafetlerin tahrirleri ve kumaş kıvrımları siyah renktedir. Figürün gri kıyafetinin üzerinde sarı renkteki dış kıyafeti kısa kollu olup iç astarı lila renktedir. Bu kıyafetin tahrirleri ve kıvrımları da turuncu renk ile yapılmıştır. Ayakkabıları siyah renkte olup üzerine altın ile küçük işlemler yapılmıştır.

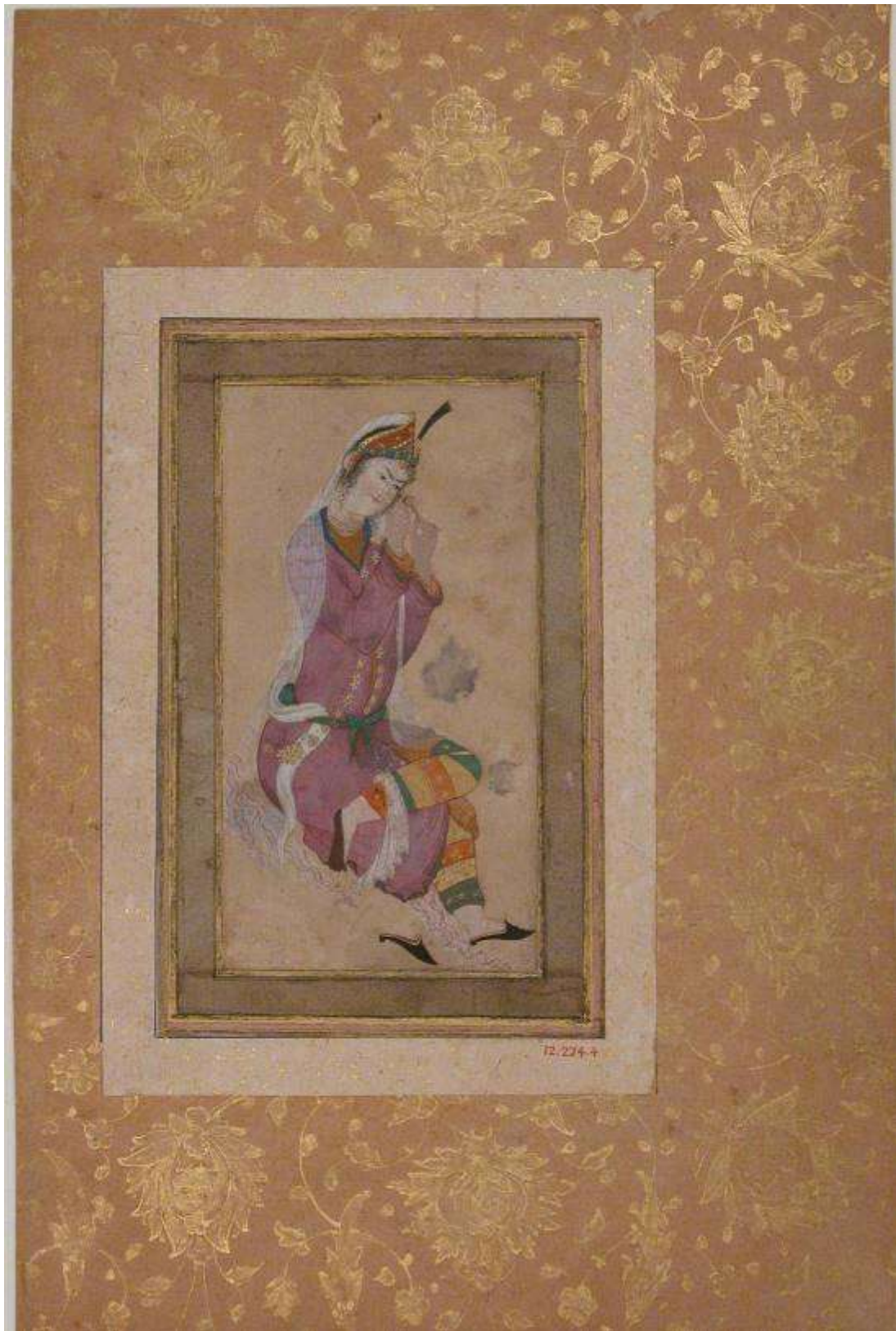
Kadın figürünün sağ elinde beyaz renkte nergis çiçeği bulunmaktadır. Ayrıca figür haricinde kalan alanda altın renkte ot kümeleri ve taşlar mevcuttur. Taşların bazı bölümlerine altın sulandırma yapılmıştır. Figürün başının etrafında altın renkte bulut öbekleri bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserin bulunduğu kâğıdın dış kısmı muhtemelen sonrasında çok düzgün bir şekilde kesildiğinden dolayı resmin albüm, tek yaprak ya da yazma için yapıp yapılmadığı anlaşılmamaktadır.

Eserin renk dengesi ve işçiliği çok iyi kalitededir. Özellikle kıyafetlerin kıvrımlarındaki doğallığı aksettiren nüanslı fırça darbeleri, sanatkârın ustalığını göstermektedir. Başının yanındaki zülfelerin kıvrımları ile yüz ifadesinin tasviri çok iyi durumdadır. Kıyafetlerin kıvrımlarında yapılan taramalar figürün elbisesini boyutlandırarak canlılık kazandırmıştır. Çiçek tutan ve eteği tutan el hareketleri çok muntazam işlenmiştir.

Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/6 oranı belirgindir. Ayrıca dikey eksenle öne doğru eğilmeden dik durmaktadır. Üst bedeni de olması gerekenden daha uzundur. Arka plandaki detaylarında sadece altın ile işlenmesi dikkat çekicidir. Tüm bu detaylar eseri 16. Yüzyılın ortasına tarihlendirmektedir.

Resim 232: Metropolitan Museum of Art – 12.224.4

Katalog Numarası		D-15
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	12.224.4
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Metropolitan Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	16,8 x 7,6 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Saçı ile oynayan kadın figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde iç kısımda nohudî renklerde birkaç kat kâğıt kullanılmıştır. Hemen yanında koyu kahve renkte olan kâğıt arasuyu gibi yapılmıştır. Onun dışında açık krem renkte üzerine zerefşan yapılmış yine arasuyu gibi yapıştırılmış bir kâğıt daha vardır. Zerefşanlı kâğıt dışında olan kenarsuyunda altın ile sulandırılma halkar yapılmıştır. Kâğıtlar arasındaki bölümler altın cedveller ile yapılmıştır. Eserde sadece resim kısmında bazı lekeler bulunmaktadır.

Resimde hafifçe bir yükseltiye oturmuş görünen ve saçı ile oynayan bir kadın vardır. Kadının başlığı altın ve kırmızı renkte olup bu tacı kafasında tutmasını sağlayan yeşil renkte başının arkasından dolanmaktadır. Yeşil kısımdan yukarı doğru siyah renkte bir tüy uzanmaktadır. Yüzünde gözleri başına oranla çok küçük yapılmıştır. Kaşları ince ve ortadan birbirine yakındır. Yanaklarında hafif pembelik ile dudağında kırmızılık bulunmaktadır. Zülüfleri kulağının ön ve arka kısmından sarmaktadır. Başlığından etek kısmına kadar arkasından uzanan beyaz renkte bir tülü vardır.

Kadının iç giysisi turuncu renkte olup eteğinin iç kısmından ve kol kenarlarından görülmektedir. Dış giysisi gülkurusu renkte uzun kollu, önü açık ve diz altına kadar uzanmaktadır. Omuzlarına doğru kıvrılmış yakası mavi renktedir. Etek ve kol kısmında kıvrılan bölümlerden görüldüğü kadarıyla iç astarı yeşil renktedir. Belinde yeşil renkte ince bir kuşak bulunmaktadır. Başlıktan gelen tülün bir kısmı

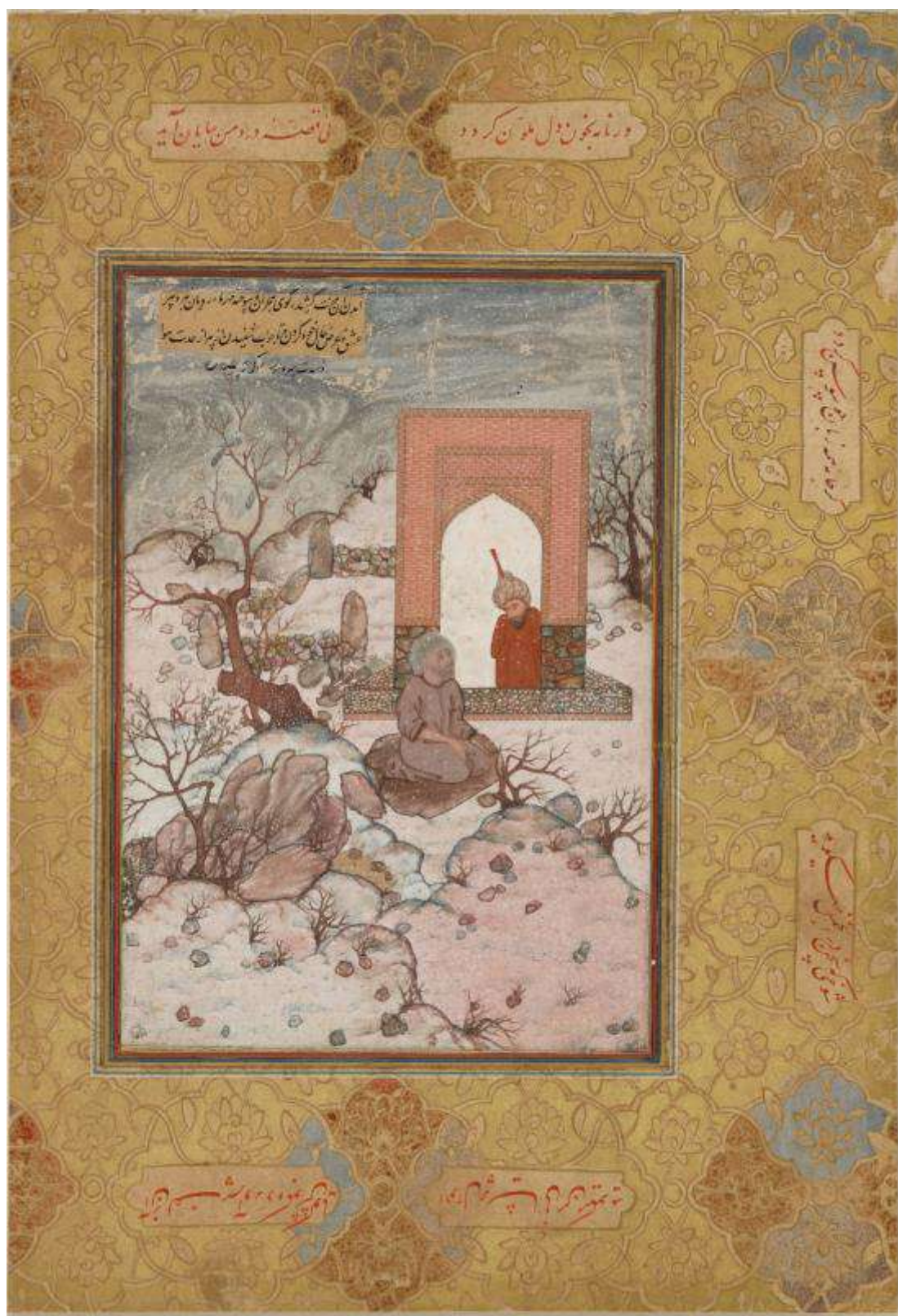
kuşağın içerisinde geçmektedir. Kadının altında giydiği pantolonu yeşil, turuncu, sarı şeritler halindedir. Yeşil ve turuncu şeritlerin üzerinde altından nokta ve yıldızlar bulunmaktadır. Kadın figürü oturduğu yükseltiye dayanarak sol bacağını sağ ayağının üzerine atmıştır. Kıvrılan ayağın altına kına yakılmıştır. Ayağına giydiği ayakkabı yerde olup siyah renktedir.

Resimde kadın figüründen başka hiçbir bezeme yada süsleme bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Eserdeki arasularındaki kâğıtlar yapıştırılırken şerit halinde kesilmiştir. Kat yerleri çizgi halinde görülmektedir.

Resimdeki figür işçiliği ve kalitesi bakımından iyi bir konumdadır. Özellikle yüz görüntüsü oldukça iyi uygulanmıştır. Gözleri başına oranla küçüktür. Yüzünde hafif bir tebessüm bulunmaktadır. Kadının başı ile vücudu arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Üst bedeni normalden uzun yapılmıştır. Bir yere oturduğu anlaşılan figürün oturduğu yer resmedilmemiştir. Bir nevi havada oturur gibi görünmektedir. Baş-gövde oranına bakıldığında da 1/6 oranı belirgindir. Tüm bu özellikler eser il6. Yüzyıl ortasına tarihlendirmektedir.

Resim 233: Freer Gallery of Art Collection – F1946.13

Katalog Numarası		D-16
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	F1946.13
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Freer Gallery of Art Collection
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	32,8 x 22,6 cm
	Kâğıt Rengi	Açık krem
	Konusu	Türbedar ve sufi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser resim, cedvel ve kenarsuyundan müteşekkildir. Cedvelde içten dışa altın, bordo, mavi ve altın iplik ile açık mavi ve beyaz kuzu bulunmaktadır. Kenarsuyunda daire formunda dendanlı paftaların içerisinde kahverengi, mavi ve gri renkte noktalamlar ile zemin yapılmıştır. Diğer alanda figür haricindeki zemine altın sürülerek hatayı grubu motifler ile süslenmiştir.

Eserde orta oalanda alt kısmı taş üzeri tuğladan yapılmış kemerli bir yapı içerisinde çömelerek oturmuş erkek figürü vardır. Figürün başında tac-ı haydari başlığı ile kırmızı giysisi mevcuttur. Yapının dışında taş üzerine çömelmiş dağınık kır saçlı derviş oturmaktadır. Dervişin arkasında irice ve yapraksız ağacın üzerinde iki adet gri kuş tünemiştir. Ağacın arka kısmında kemerli yapının bir parçası olan taşlarla çevrelenmiş bahçesi vardır. Arka bölümde de tepelik alanlar ve aküçük yapraksız ağaçlar görülmektedir.

Resmin ön kısmında tepeler soluk kahve ve kızıl tonlarında taşlar ve muhtelif alanlarda yapraksız küçük kahverengi ağaçlar vardır. Üst kısımda gökyüzünde gri bir sis bulutu görülür. Ayrıca resmin her alanında küçük beyaz damlalar havanın karlı olduğunu betimlemektedir.

Değerlendirme:

Resimde kemerli yapı muhtemelen türbedir. Türbenin içerisindeki erkek figürünün başındaki tac-ı haydari Safevi devletinin Şahı I. İsmail döneminde kullanılmaya başlanmış Şah I. Abbas dönemine kadar kullanılmıştır. Bu durum da eseri 16. Yüzyıla tarihlemektedir. Resmin üst kısmındaki bulut bölümüne bakıldığında Avrupa resim tavrının etkilerini görülmektedir.

İşçilik açısından bakıldığında nüansların yoğun olmaması da tarihlendirmeyi doğrulamaktadır. Usta bir elden çıktığı anlaşılan resmin sanatkarı dönemde adı duyulan şahsiyetlerden olmalıdır. Tahrirlere bakıldığında çok iyi kalitededir.

Resim 234: The Cleveland Museum of Art – 1915.597

Katalog Numarası		D-17
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1915.597
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	The Cleveland Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. Yüzyıl ortası
	Boyutları	32,5 x 21,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık nohudî
	Konusu	Firdevsî Şehnamesinden Behram Gur ve Azade resmi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser Firdevsî'nin Şehnamesinden Behram Gur ve Azade'nin görsellerinin bulunduğu nohudî renkte kâğıt üzerine yapılmış bir yazma sayfasıdır. Resim bitişinden sonra cedvel çekilmiştir. Cedvelde bordo, açık yeşil, mavi, beyaz ve sarı renkte iplik ve kuzular bulunmaktadır. Cedvel sonrasında bulunan kâğıt da içerideki ile aynıdır.

Resimde sağ üst tarafta kahverengi deve üzerinde Azade figürü bulunmaktadır. Figürün başında altın taç ile beyaz renkte eşarbı bulunmaktadır. Eşarbinin yüzüne bitişik kısımda inciler dolanmaktadır. İç giysisi turuncu renkte olup yaka kısmından görünmektedir. Lapis renkteki dış giysisinin tahrirleri lacivert renkte atılmış ve üzeri motifler ile süslenmiştir. Giysisinin alt kısmında bordo renkte pantolon türünden bir kıyafet bulunur ve ayakkabıları da beyaz renktedir. Figürün üst bedeni alt bedenine kıyasla daha uzundur. Kafası da tüm bedenine göre büyük yapılmıştır.

Azade figürünün kucağında kendinden oldukça büyük altın renkte arp bulunmaktadır. Devenin üzerinde iken arp çalmayı devam ettirmektedir. Figürün oturduğu kısımdaki örtü klasik zemini boyalı tezhip tekniği ile bezenmiştir. Hatayi grubu motiflerin oluşturduğu iç desenin zemini açık mavi renktedir. Dış kısımdaki tek iplik desenin zemini ise, lapis rengindedir. Bu örtünün üzerinde olan Azade'nin

oturduğu semer ise altın renkte olup beyaz üzerinde “+” lar bulunan bir kayış ile deveye bağlanmaktadır.

Azade’nin bindiği deve açık kahve renkte olup üzerine tüyleri tarama tekniğiyle yapılmıştır. Boyun kısmında katlamadan oluşan bir yırtık bulunmaktadır. Devenin kafasının etrafını sarak dizginleri mavi renkte olup üzerine beyaz noktalar vardır. Dizginin alt kısmından altın zincir uzanmakta fakat boyun kısmındaki deformasyondan devamı görünmemektedir.

Devenin hemen yanında elinde küçük bir sopa bulunan figür bulunmaktadır. Figürün başlığı gri renkte arkaya doğru sarkmış şekildedir. Figürün dış giysisi sarı renkte olup tahrirleri kırmızı ile atılmıştır. Altı kısmında etek benzeri kıyafeti ise, açık mavi ve altın çizgilidir. Çorapları turuncu ayakkabıları da siyahtır. Kafası devenin üzerindeki Azade’ye dönük olup, sol elindeki sopayı omuzuna dayamış ve sağ eli ile de gittikleri yönü işaret etmektedir. Bu figürün yürüyüş yönünde, önünde kayalıktan çıkan gümüş renkte bir su akıntısı resmedilmiştir. Buradaki kayalık kısımda tam bitirilmemiştir. Kayaların üst kısmında gri zeminli gagaları turuncu renkte iki adet keklik bulunmaktadır.

Resmin alt kısmında atın üzerinde okunu atmış bir şekilde Behram Gur tasvir edilmiştir. Behram’ın başlığının iç kısmı yeşil alt kısmı altın şeklindeki Timur devri başlığıdır. Altın alan üzerine kırmızı, yeşil ve beyaz renkte noktalar yapılmıştır. Başlığın yanında siyah renkte tüyler mevcuttur. Behram’ın üst kıyafeti turuncu renkte üzerinde altın ile hayati motifleri olup koyu turuncu ile tahrirlenmiştir. Sağ kolu oku atmış olmanın verdiği havada görüntüsündedir. Ayrıca elinde başparmağında da siyah renkte zihgir vardır. Behram’ın belindeki kuşak altın olup tirkeş ve küçük kama ondan sarmaktadır. Behram’ın sağ elinde olan ok atın arkasında kaldığı için tam görünmemektedir. Yeşil renkteki sadağın içerisi beyaz renkte ok ile dolu ve üzeri siyah renkte rumi benzeri desen ile bezelidir. Kama ise altın renkte olup başlıktaki gibi renklendirilmiştir. Behram’ın alt pantolonu eflatun renktedir ve üzeri altın motifler ile süslenmiştir. Pantolonun alt kısmında çorabın olduğu bölümde zemini altın üzerinde siyah Rumiler ile bezemeler vardır. Ayakkabılar da altın renktedir. Behram’ın oturduğu semer altın olup üst kısmı başlıktaki gibi renklerle, alt kısım ise siyah Rumiler ile bezenmiştir. Semer lila renkte bir kayış ile ata bağlanmaktadır. Semerin arka kısmındaki örtünün orta kısmında altın

üzerinde siyah Rumiler ile oluşturulmuş bir pafta bulunmaktadır. Paftanın etrafı turuncu zeminli üzerinde negatif motiflerden oluşur. Atın arka kısmına yakın bölüm ise altın ile bölünmüş ve içerisine tek iplik arasuyu yapılmıştır. Arasuyu siyah renklidir ve kenarından atın üzerine altın püsküller sallanmaktadır.

Behram'ın atı açık mavi renkte olup üzerine lacivert renk ile taramalar yapılmıştır. Taramalarda yuvarlak boşluklar bırakılarak atın üzerindeki doku aktarılmaya çalışılmıştır. Lacivert renkteki kuyruğu düğümlenmiştir. Ayak kısımları da kuyruktaki gibi lacivert renk ile taranmıştır. Yelesi ile ağız ve göz gibi detaylar da lacivert renk ile yapılmıştır. At yarı koşar, yarı arka iki ayağı üzerine kalkar şekildedir. Atın ön iki ayağına çok yakın olan yaban eşeğinin boynunu sola doğru dönmüş şekilde hareket halindedir. Açık kahve renkteki yaban eşeğinin tüyleri kahverengi ile bacaklarının arka kısmı, karnının altı ve boynunun alt kısmı beyaz ile taranmıştır. Yeleleri koyu kahverengi ile yapılmıştır. Behram'ın attığı ok kafa kısmından girmiştir.

Eserde zemini boyalı resimlerden hariç kalan alanda bitki örtüsü bulunmaktadır. Ağaç, ot kümesi, taş ve kaya gibi doğa elemanı yapılmıştır. Bu görsellerin zeminlerine hafif şekilde altın ve kırmızı kahverengi ile tonlama yapılmıştır. Bu gölgelendirmeler doğa elemanlarının hepsine yapılmamıştır. Ayrıca arka zeminde bulunan bu unsurların hepsi altın ile tahrirlenmiştir.

Değerlendirme:

Resimde yapılan işçilik ve renk kalitesi orta seviyededir. İnsan figürlerinin yüzlerindeki işçilik kalite olarak düşüktür. Kıyafetlerindeki tahrirlerde nüanslar yok denecek kadar azdır. Hayvan figürlerine baktığımızda devenin üzerine yapılan tarama üst seviyededir. Benzer bir durum yaban eşeğinde de vardır. Fakat aynı durumu Behram'ın atında göremiyoruz. Bu durum da bu eserde birkaç sanatkarın çalışmış olabileceği izlenimi vermektedir.

Eserde renkli figürlüler haricinde yapılmış arka plandaki bitkisel unsurlardaki tahrirler kaba ve nüanssızdır. Doğa unsurlarına altın ile gölgelendirme yapılmamış ve boş bırakılmıştır. Resmin sol üst kısmına bir alanda uygulama yapılmamıştır. Burada yapılması düşünülen kayaların formları hafif çizgiler ile belirlenmiş fakat nedendir

bilinmez tamamlanmamıştır. Bazı bölümlerdeki deformeler ve dökülmeler de eserin kalitesinin düşmesine sebebiyet vermektedir.

Figürlere baktığımızda üst bedenleri olması gerekenden uzundur. Baş-gövde oranı 1/6 şeklindedir. Tüm bu belirteçleri değerlendirdiğimizde eser 16. Yüzyılın ortasına tarihlenmektedir.

Resim 235: Metropolitan Museum of Art – 1992.51

Katalog Numarası		D-18
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1992.51
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Metropolitan Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	16. yüzyıl sonu
	Boyutları	30,1 x 20,3 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Altın eğerli at
	Sanatkârı	Habibullah

Genel Özellikler:

Eser resim, cedvel, arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Resim ile arasuyu arasında iki adet altın iplik vardır. Resmin kısa kenarlarının olduğu bölüme yeşil renkte iki adet koltuk yapılmıştır. Koltuğun ve resmin etrafında dolanan

arasuyunun zemini kahverengidir. Dışındaki cedvelde içten dışa doğru altın, yeşil, altın, açık mavi, altın, kahverengi iplik ile beyaz ve altın kuzu bulunmaktadır. Kuzuların dışında ise, altın zer-efşan bulunmaktadır.

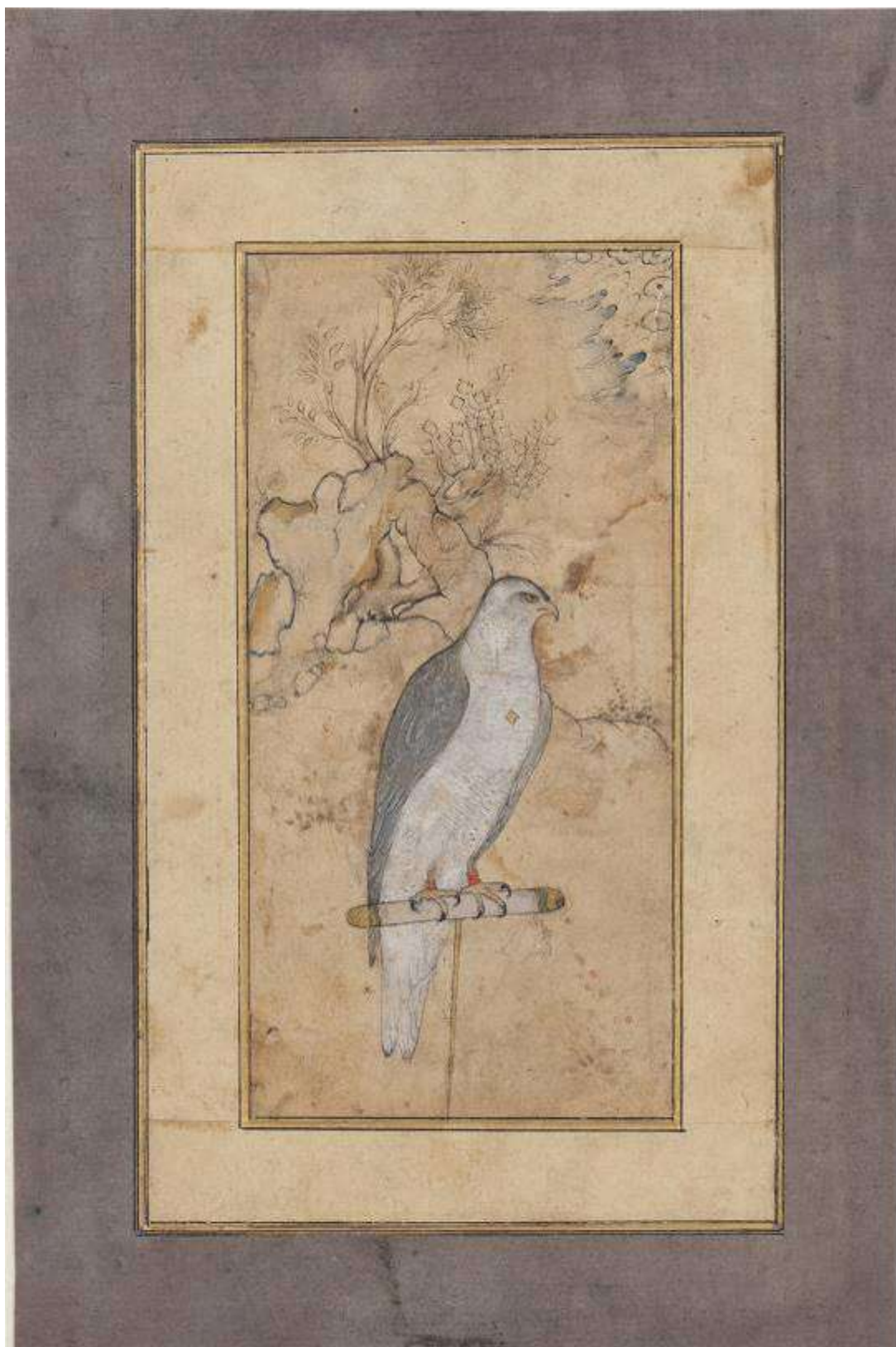
Resimdeli at açık mavi zemin üzerine siyah taram ve noktalamalarla yapılmıştır. Atın kuyruk, diz kısımları ve yeleleri siyah renktedir. Üzerinde serili olan kumaşın zemini mat, üzerindeki hatayi grubu motifler ise parlak altınla bezelidir. Kumaşın boyna yakın olan kısmı yukarı kıvrılmış ve içerisi bordo zemin kenarında turuncu zeminli ve üzeri altın yapraklarla süslü arasuyu bulunmaktadır. Kumaşın üst kısmında siyah ve gri renklerde tüyler vardır.

Resimde at haricinde muhtelif bazı bölgelere altın ile ot kümeleri yapılmıştır. Ayrıca atın ön dizinin hizasında siyah mürekkep ile sanatkarın adı yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde yapılan at altın süslemeli olduğundan muhtemelen saraydan bir kişinin atı olmalıdır. Ayrıca işçilik açısından temiz ve ustalıkla yapıldığından imzanın doğru olması muhtemeldir. Tek yaprak olarak yapılan resim daha sonra farklı renkte kâğıtların yapıştırılması ile murakka formunu almıştır.

Atın üzerine yapılan tahrirlerde nüansın az olması eseri 16. Yüzyıl sonuna doğru tarihlemektedir. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir.

Resim 236: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0062

Katalog Numarası		D-19
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0062
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17.yüzyıl başı
	Boyutları	19,9 x 13,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Doğan Kuşu
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

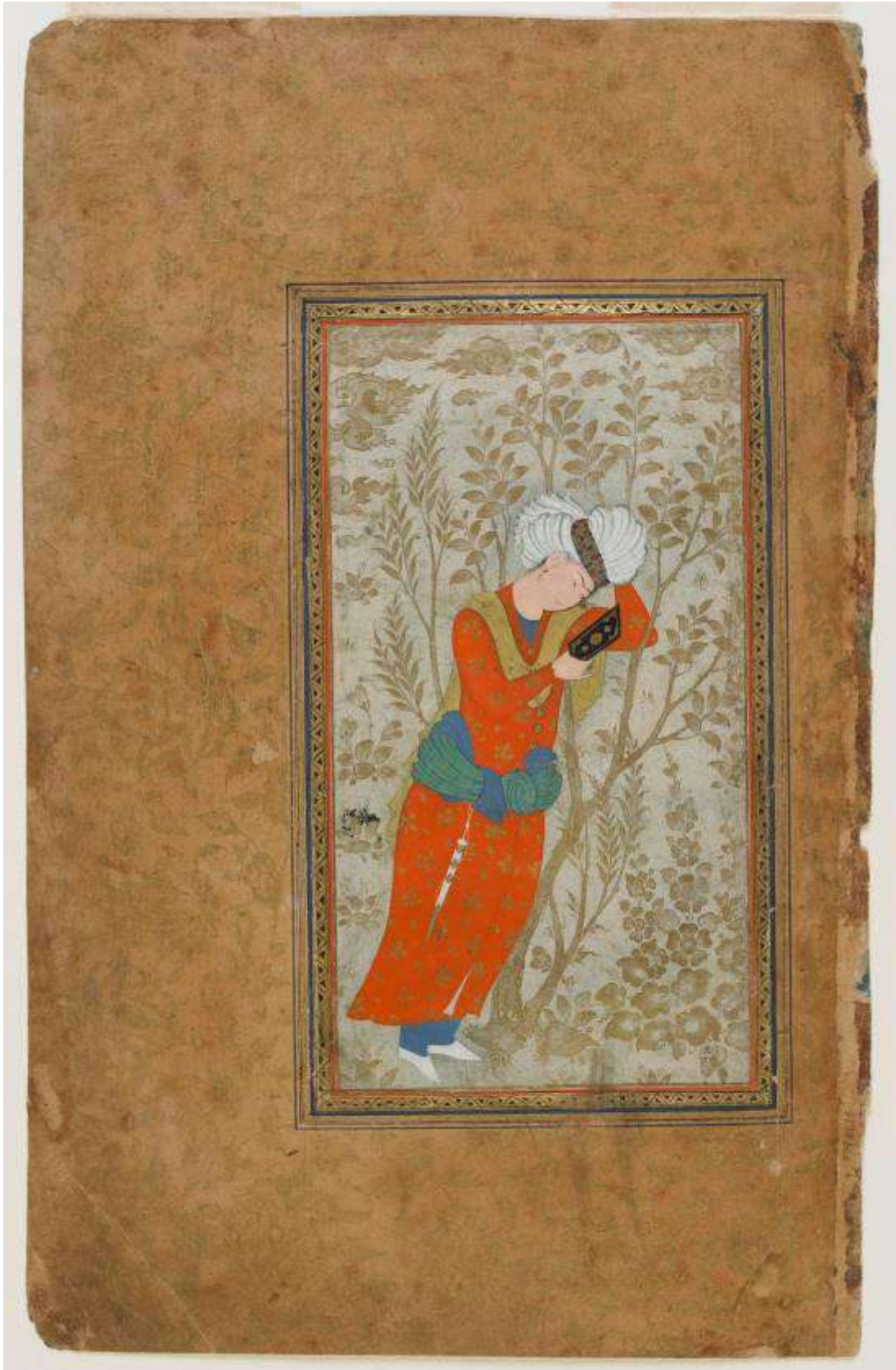
Eser, tek yaprak resim formunda yapılmış, sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin dışında krem renkte ve lilâ renkte kâğıt bulunmaktadır. Kâğıtlar arasındaki geçişler altın iplikler ile yapılmıştır.

Resimde orta alanda ahşap bir yükseltinin üzerine konmuş olan doğan kuşu vardır. Kuşun gövde kısmında hafif renkte beyaz, kanat bölümüne ise gri renkte boya sürülmüş ve üzerine tahrir çekilmiştir. Keskin gözleri, ayakları ve gaga kısmı sarı renktedir. Boynunda ucunda altın kare şeklinde bir ucu olan kolye takılıdır.

Kuşun arka kısmında solda kayalık alan ile iki çeşit ağaç vardır. Ağaçların gövdelerinde hafif renkte tonlamalar vardır. Kayalarda ise, tonlama ve tarama birlikte kullanılmıştır. Resimde sağ kısımda bir bulut öbeği bulunmaktadır. Bulutun arka fonuna ise mavi ile tonlama yapılmıştır.

Değerlendirme:

Resimdeki doğan kuşu gerçekçi bir görünüm ile yapılmıştır. Etrafına siyah kanat ve kuyruk kısımlarına ise, beyaz tahrirler atılmıştır. Arka alandaki ağaçlar ve kayaların görünümü Safevî Devri 17. Yüzyıldaki kalem-i siyahi resimlerindendir. Bulut kısımlarında yapılan mavilikler ise, daha çok Avrupa resmi tesiri ile yapılan renklendirmedir.

Resim 237: Freer Gallery of Art Collection – F1931.14

Katalog Numarası		D-20
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	F1931.14
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Freer Gallery of Art Collection
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	18,2 x 9,8 cm
	Kâğıt Rengi	Krem rengi
	Konusu	Ağaca yaslanan erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde iç alanda krem renkte kâğıt üzerine resim, onun kenarında bulunan açık kahverengi kâğıda ise, altın ile halkar yapılmıştır. Kâğıtların arasındaki geçiş bölümünde cedvel bulunmaktadır. Cedvelin içerisindeki üçgenlerden oluşan arasuyunun zemini altın rengindedir. Arasuyunun iç kısmında sırası ile altın, turuncu ve altın iplik ile dışında lapis, altın iplik ve lacivert kuzu bulunmaktadır.

Resimde sol kolu ile ağaca yaslanmış erkek figürü sağ elinde de bir kitap okumaktadır. Figürün başlığı beyaz ve limonküfü renklerinde katlanmış kıvrımlı kumaş ile onu ortadan bağlayan kırmızı, altın, mavi ve yeşil renkten oluşur. Yüzünde gözleri çekik ve ince kaşları ise birbirine çok yakındır. Dudak kırmızı renktedir. İç giysisi mavi renkte olup yaka kısmından görünmektedir. Dış kıyafeti turuncu renktedir. Üzerinde altın ile çiçekler yapılmıştır. Kıyafetin önü açık olup yakadan bele kadar altın düğmeler ile iliklenmiştir. Figürün boynunda sarı renkte farklı bir kumaş arkaya doğru sallanmaktadır. Bel kısmında yeşil zeminli üzeri mavi tahrirli ve çizgili önden düğümlemiş kuşak bulunmaktadır. Kuşağa sarılı açık mavi renkte başka bir kumaş daha vardır. Kuşaktan aşağı altın ve beyaz renklerde kılıç kını görünmektedir. Figürün eteklerinin altından görünen çorabı mavi ayakkabıları ise beyazdır.

Resimde figür haricindeki alanda altın tarama, tonlama ile yapılmış doğa unsurları bulunmaktadır. Zemine yapılan altın sonrası altın ile tahrirlenmişlerdir. Ayrıca resmin üst kısımlarında altından oluşturulmuş bulutlar mevcuttur.

Ağaca yaslanan erkek figürünün sol dirseği ağacın dalları arasına dayanmış, eli de başlığının arkasındadır. Sağ elinde ise siyah zeminli üzerinde altın ile şemse ve salbeği bulunan bir kitap mevcuttur.

Değerlendirme:

Eserde sayfanın kenarındaki yırtılmış görüntüsünden de anlaşılacağı üzere bir yazmanın sayfası olarak üretilmiştir. Sonraki dönemde kitaptan kopmuş ya da koparılmış olarak müzenin envanterine girmiştir.

Eserin renk dengesi ve kalitesi çok iyi derecededir. İnce işçiliğe mukabil kıyafetlerdeki kıvrımlardaki tahrirlerin belirgin olmaması alışılmışın dışındadır. Hatta yapılan tahrirlerde nüansların çok az olması figürün öne çıkmasını engellemektedir.

Resimde figürün başlık kısmına bakıldığında I. Abbas dönemine özgü Özbek başlığı taktığı anlaşılmaktadır. Beline taktığı kalınca ve kıvrımlı kuşağın önden irice düğümlü olması da aynı dönemi işaret etmektedir. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir.

Arka zeminde altın ile yapılmış doğa unsurlarının net ve altın kullanımının yoğunluğu da dikkate değerdir. Tüm bu çıkarımların değerlendirilmesi sonucunda eser 17. Yüzyılın başına tarihlenmektedir.

Resim 238: Rhode Island School of Design Museum – 17.453

Katalog Numarası		D-21
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	17.453
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Rhode Island School of Design Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	9,5 x 18,3 cm
	Kâğıt Rengi	Gri
	Konusu	Av sahnesi
	Sanatkârı	Abbas kuli

Genel Özellikleri:

Eser orta alanda resim ve kenarsuyundaki desenli alandan müteşekkildir. Resim ile kenarsuyu arasında sadece lacivert kuzu bulunmaktadır. Kenarsuyunda altın zeminli paftalarda yine altın ile rumi ve hatayi grubu motifler yapılmıştır. Sadece köşe kısımlardaki paftalar lacivert zeminlidir. Bu paftalar haricinde kalan bölümde sulandırma-akıtma tekniğinde halkar yapılmıştır.

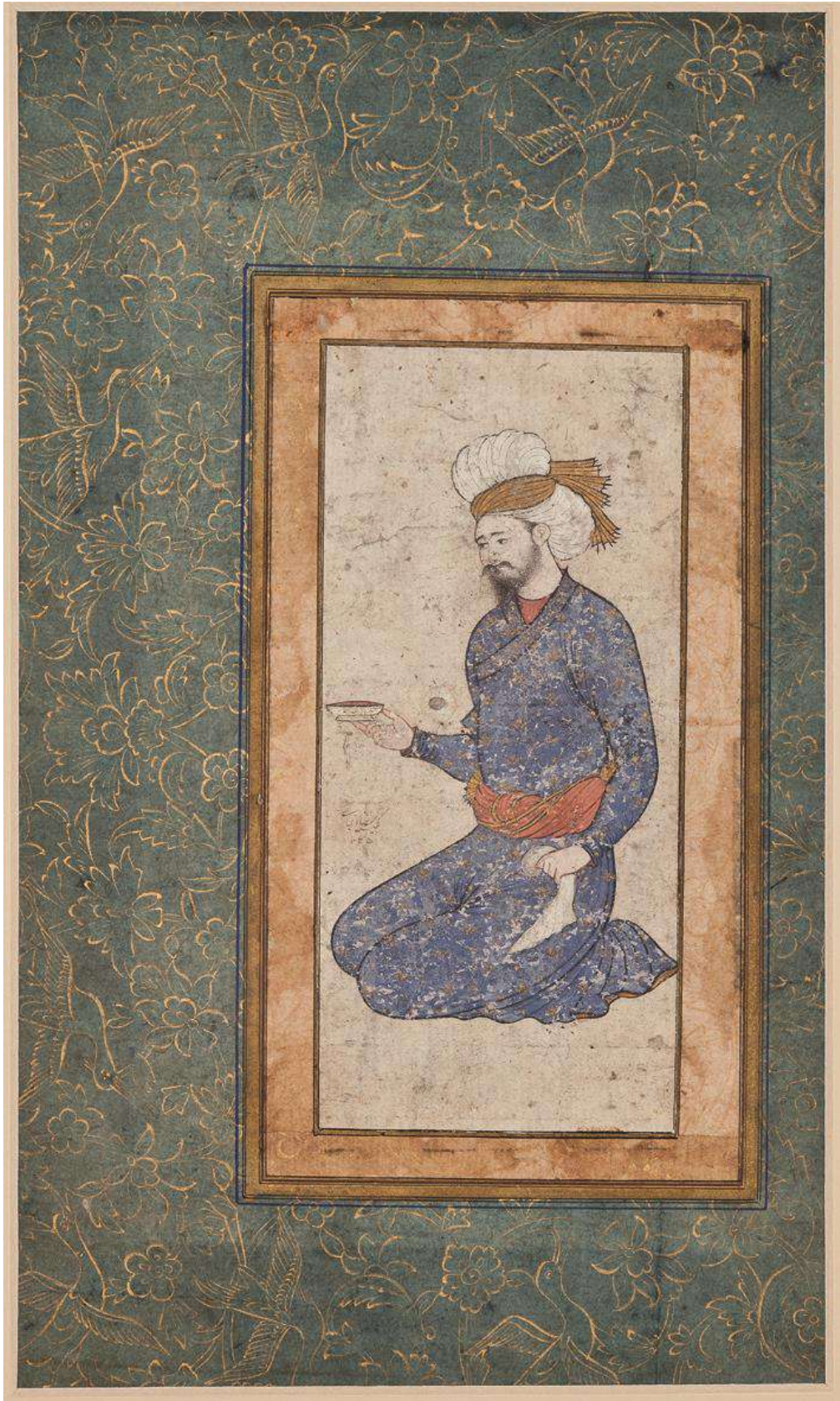
Resimde atın üzerinde elindeki oku geren bir erkek figürü bulunmaktadır. Açık mavi koşar vaziyette hareketli atın üzerindeki örtü koyu gri ve sarı renktedir. Atın boynunda beyaz tüylü bir süs bulunmaktadır. Ayak kısımları, kuyruğu ve yele siyah renktedir. Erkek figürünün başlığı önden ve arkadan genişçe uzanan başlıklardandır. Başlığın üzerinede altın kayış ile gri tüy ile siyha sorguç bulunmaktadır. Figürün kısa kollu dış kıyafeti dize kadar uzanır ve önden bele kadar altın düğmelidir. Kıyafetinin iç kısmı yakadan görüldüğü kadarıyla bordo, kol kısımlarından turuncudur. Belindeki kuşağı açık mavi, beyaz ve bordo şeritlidir. Altındaki pantolonu altın ayağındaki botları siyahtır. Belindeki sadağı siyah renkte içerisindeki oklarda beyazdır.

At üzerindeki figürün vurmaya çalıştığı dağ keçilerinden briri erkek diğeri dışıdır. Her ikiside koşar vaziyetteki bu hayvanlardan erke olanın başı arkaya dönüktür. Sarı ve turuncu tonlardaki keçilerin tahriri kahverengidir. Resimde arka fonda altın ile dağ görüntüsü yapılmıştır. Sol kısımda üst bölümde üst kısmı görünemeyen kuş figürü vardır. Ayrıca sol üst köşede sanatkarının isminin yazıldığı yazı bulunur.

Değerlendirme:

Resimde bulunan erkek figürünün başlığı Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlanan örneklerdendir. Ayrıca kıyafetlerinin de dize kadar uzanması ve belindeki kuşağın kıvrımlı, katmanlı olup önden düğümlü olması da aynı döneme denk gelmektedir. Bu sebeple eserin tarihi 17. Yüzyıla tarihlenmektedir. İmzada bulunan “Abbas Kuli” ibaresi dikkat çekicidir. Bu ibare o dönem Rızâ-yi Abbâsî tarafından kullanıldığından resmi yapan kişinin o olduğu düşünülmektedir.

Eserdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Fakat dönemin erken örneği olduğu tahrirlerin nüanslarının az olmasından bellidir. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir.

Resim 239: Reza Abbasi Museum - 2936

Katalog Numarası		D-22
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	2936
	Bulunduğu Ülke	İran İslam Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Reza Abbasi Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	--
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan erkek figürü
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

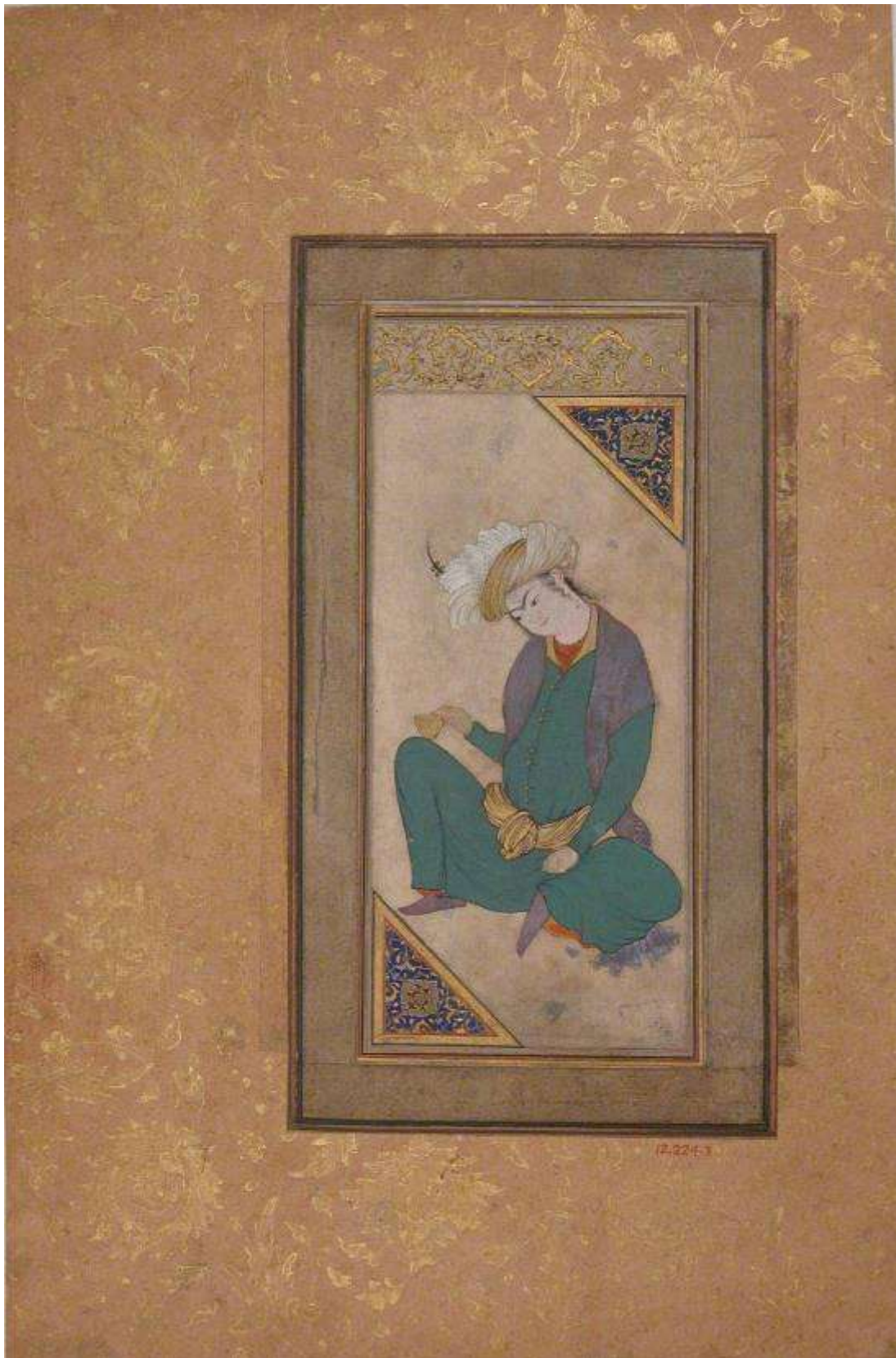
Eser orta alanda resim, arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Resim ile arasuyu arasında altın iplik bulunmaktadır. Arasuyunun zemini açık pembe tonlarında olup, üzeri altın hatayi grubu motifler ile bezenmiştir. Arasuyu ile kenarsuyunun arasında ise altın, bordo ve altın iplik ile siyah ve lacivert kuzu mevcuttur. Kenarsuyu petrol mavisi renkte ve üzerine altın hatayi grubu ve kuş motifleri ile halkar yapılmıştır.

Resimde oturan erkek figürünün büyük beyaz başlığının üzerinde altın kumaş kayışı vardır. Sakallı figürün iç kıyafeti turuncu renktedir. Figürün dış kıyafeti lacivert renkte ve sağ koltuk altından düğümlüdür. Kıyafetin üzerine küçük altın bezemeler yapılmıştır. Belinde turuncu renkte ve altın kenarlı kıvrımlı ve katmanlı kuşağı görülmektedir. Sağ elinde kâse, sol elinde ise beyaz kumaş parçası tutmaktadır. Figürün kâse tutan eli ile dizi arasında hafif şekilde sanatkarın imzası yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan erkek figürünün başlığı Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlanan çeşitlerdendir. Ayrıca baş ve gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir. Bu özellikler eseri 17. Yüzyıla tarihlendirmektedir.

Resimde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız fakat az nüanslıdır. Bu durumda eserin 17. Yüzyılın başına tarihlendiğini göstermektedir. Çizgi kalitesi olarak iyi derecededir.

Resim 240: Metropolitan Museum of Art – 12.224.3

Katalog Numarası		D-23
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	12.224.3
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Metropolitan Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	15,9 x 10,2 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde nohudî renklerdeki üç adet kâğıt rengi vardır. İlki iç kısımda üzerine resim yapılmıştır. Hemen yanında olan diğer kâğıt kalınca arasuyu şeklindedir. En son kâğıt ise üzerine altın halkar ile yapılan kenarsuyunun olduğu kâğıttır. Eserde resmin alt ve üst köşelerinde üçgen formda muska tezhibi bulunmaktadır. Üstteki muskanın üstünde de motifleri sıvama altın dolu olan bir halkar deseni bulunmaktadır. Kâğıtlar arasındaki geçişler altın, siyah, turuncu, yeşil gibi renklerle oluşturulan iplikler vasıtasıyla yapılmıştır.

Eserde oturan bir erkek figürü sağ elinde olan kâseyi dizinin üzerinde tutmaktadır. Başlığı Özbek başlığı da denilen beyaz renkte kıvrımlı ve katmanlı bir kumaşı saran altın kuşaktan oluşmaktadır. Başlığın üzerinden küçük bir tüy bulunmaktadır. Figürün yüzünde kaşları ince ve birleşiktir. Gözler hafif çekik şekilde Orta Asya figür tipindedir. Ağzı küçük ve hafif pembemsi olarak betimlenmiştir. Kulaklarının önünden ve arkasından görünen zülüfler siyah renktedir. Figürün başı sol elinde tuttuğu altın kâseye bakmaktadır.

Figürün iç giysisi turuncu renkte olup boyun kısmından görünmektedir. Dış kıyafeti yeşil renkte olup yaka kısmı altın renktedir. Figürün ön kısmı bel kısmına kadar altın renkte düğmelidir. Bel kısmında aklınca altın renkte kıvrımlı kuşak bulunmaktadır. Sağ dizi göğsüne doğru kıvrık oturan figür dizinde kâseyi tutmaktadır. Figürün sırtında lila renkte bir şal bulunmaktadır. Sırtından aşağı sarkan

şal koltuk altlarından arka kısmına doğru uzanmaktadır. Katlanmış eteklerin alt kısmından görünen ayakkabıları da sırtındaki şal ile aynı renktedir.

Eserde oturan figür ile tezhipler haricinde başka bezeme bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Eserde resmin yer aldığı kâğıt yapıştırıldıktan sonra üzerine farklı renkteki arasuyu olarak değerlendirilen kâğıt yapıştırılmıştır. Cedvellerin dışında kâğıt izleri görülmektedir. Ayrıca halkarın üst kısmındaki cedvel birbirini takip etmemektedir. Sağ ve sol kısımdan kesinti olan iplikler bu alanın daha uzun olduğu ve bir sebepten kesilip kısaltıldığı izlenimini vermektedir.

Resim kalite ve işçilik olarak iyi seviyededir. Başlığına bakıldığında Özbek başlığı kullanması sebebiyle eserin tarihi 17. Yüzyıldır. Belindeki kuşağında kalın ve kıvrımlı şekilde önden bağlanması yüzyıl özelliklerini desteklemektedir. Kıyafetlerinin dış kısmına yapılan tahrirlerin nüansları çok azdır. Buda eserin kalitesini düşürmektedir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve az nüanslıdır.

Resim 241: Hermitage Museum – VP-726

Katalog Numarası		D-24
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	VP-726
	Bulunduğu Ülke	Rusya Federasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Hermitage Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	16 x 7,5 cm
	Kâğıt Rengi	Koyu kahverengi
	Konusu	Şişe tutan genç
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

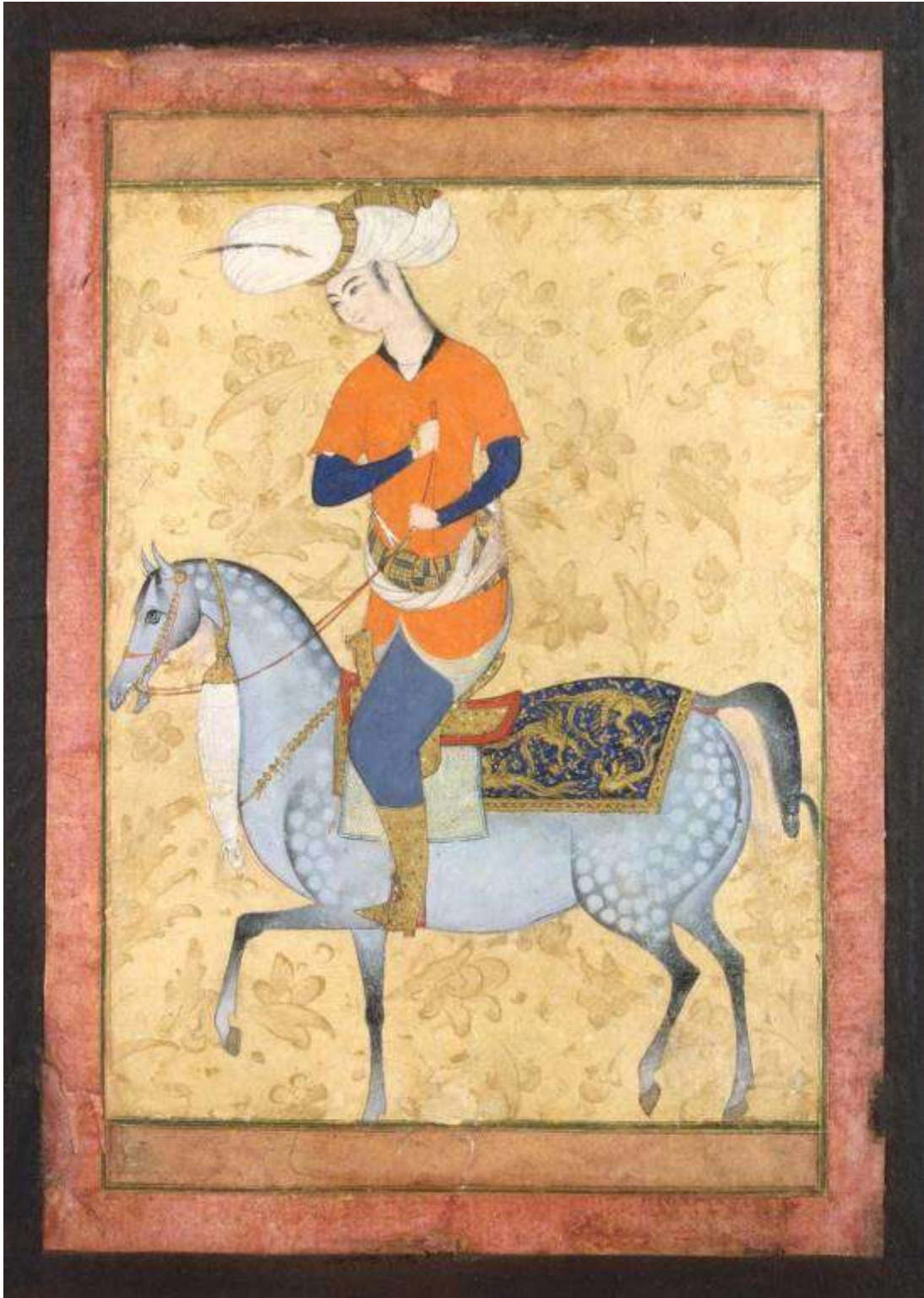
Eser, resim alanı, kenarlarındaki koltuklar, arasuyu ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Koltuk kısımlarına ebru yapıştırılmış ve resim ile arasında kalan cedvel bölümüne altın, turuncu ve altın iplik yapılmıştır. Koltuk alanı ve resim ile arasuyu arasındaki cedvelde sulu altın ve kalınca beyaz kuzu bulunmaktadır. Arasuyu yeşil zemin üzerine altın ile yapılmış tek iplik şeklinde bezenmiştir. Arasuyu ile kenarsuyu arasında kalan cedvelde sulu altın, iki adet siyah ve sulu altın kuzu yapılmıştır. Kenarsuyunda mor ve sarı renk ile yapılmış tek iplik desen bulunmaktadır.

Resimde sol elinde küçük bardak, sağ elinde de uzun boyunlu altın kap tutan genç erkek figürü vardır. Başında bordo başlığında altın kalınca bir şerit görülür. Altın kuşağın üzerinde siyah renkte bir tüy mevcuttur. Figürün iç giysisi bordo karelidir. Üzerinde koyu yeşil iç giysisi vardır. Kıyafetin alt kısmında yeşil renkte eteği görülmektedir. Uzun kollu dış giysisi kahverengi ve altın çizgili olup öne ayağına kadar açıktır. Belinde turuncu renkte ve önden düğümlü kıvrımlı ve katmanlı kuşağı görülmektedir. Çorapları mor renkte ayakkabıları altındır.

Resimde figürün zemini ve etrafında kalan kahverengi zemin haricindeki bölümde krem rengi boya ile boyanmıştır. Ayakkabısının arka kısmında eseri yapan sanatkarın ismi yazmaktadır.

Değerlendirme:

Resimdeki genç erkeğin başlığı Şah I. Abbas dönem ve sonrasında görünen Özbek başlığıdır. Özellikle başlıktaki kuşağın ve belindeki kuşağın bitiş noktasındaki nüanslar ve kıvrımlar Rızâ-yi Abbâsî'nin sevdiği detaylardır. Bu sebeple eserde olan imzanın gerçek olduğu düşünülebilir. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında da 1/7 oranı görülmektedir. Sonuç olarak eser 17. Yüzyılın başına tarihlenemektedir. Ayrıca resimdeki işçilik kalitesi ve detaylar çok iyi kalitededir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Özellikle uzun hatlardaki ustalık ve kısa alanlardaki detay usta bir sanatkârın elinden çıktığını göstermektedir.

Resim 242: Hermitage Museum – VR-702

Katalog Numarası		D-25
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	VR-702
	Bulunduğu Ülke	Rusya Federasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Hermitage Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	13,7 x 10,5 cm
	Kâğıt Rengi	Açık nohudî
	Konusu	At üzerinde erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser açık renk nohudî kâğıt üzerine yapılmış resimden oluşur. Nohudî kâğıdın yanında açık kırmızı renkte başka bir vardır. Bunlar arasındaki bağlantı ince yeşil renkte arasuyu ve altın ipliklerle yapılmıştır.

Resimde atın üzerinde ayakta durmuş dizginleri elinde tutan bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürün başlığı 17. Yüzyıl sonunda görülen Özbek sarığı da denilen kafaya göre oldukça büyüktür. Beyaz renkteki sarığın orta noktasında altın renkte bir kuşağı vardır. Ayrıca ön tarafında ince ve uzun bir tüyü bulunmaktadır. Figürün yüzü ifadesiz, gözleri çekik, zülüfleri kulak yanlarına ve arkasına doğru dökülmektedir. Boyun kısmından küçük bir kısmı görünen iç giysisi beyazdır. Dış kıyafeti kısa kollu ve turuncu renktedir. Etek kısmı kuşağına doğru kıvrılmış olup kıyafetin iç kısmı beyaz renktedir. Kollarından görünen iç giysisinin devamı lacivert renktedir. Pantolonu lapis renktedir ve tahrirleri koyu lacivert ile atılmıştır. Çizmeleri altın renk üzerine kırmızı ve beyaz renkte noktalar ile bezelidir. Belindeki kuşağı altın ve mavi renktedir. Altın zemin üzerinde beyaz ve siyah çizgiler vardır.

Figürün üzerine oturduğu eğerin büyük kısmı altın olup küçük bölümlerinde turuncu renk görülmektedir. Altın zeminin üzeri çizmelerdeki gibi bezenmiştir. Eğerin alt kısmındaki örtünün zemini lacivert renkte ve üzerinde altın ile dört adet simurg tasviri bulunmaktadır. Örtünün dış kısmında ile üçgen geçmelerden oluşan altın renkteki arasuyu mevcuttur.

Resimdeki at figürü gri renktedir. Üzerine koyu lacivert renkte noktalamalar yapılarak atın üzerindeki dokular verilmiştir. Atın yuları altın renkte olup ip kısmı turuncu renkte erkek figürünün elindedir. At koşmadan hafif yürür şekildedir. Kuyruğu Türk atlarının savaşta bağlandığı gibi düğümlenmiştir.

Resimde ata binen erkek figürü haricinde kalan bölümde altın ile yapılmış sulandırma halkar bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde renk ve işçilik kalitesi orta seviyededir. Figürün başının üzerinde kafasına göre oldukça geniş olan, Özbek başlığı da denilen sarık bulunmaktadır. Bu sarıklar Şah I. Abbas döneminde kullanılmaya başlandığı için eser 17. Yüzyıl tarihlidir. Aynı zamanda belindeki kuşağın kalın, kıvrımlı ve katmanlı olması ve düğüm yerinin önde oluşu tarihlendirmeyi desteklenmektedir. Figürün elbisesinin tahrirlerinde nüans çok az kullanılmıştır. Hatta kumaşların kıvrım kısmında tahrirler yok görünümünde ve çok az bölümde belirgindir.

Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranında olduğu görülmektedir. Atın üzerindeki işçilik ile eğer kısımdaki detaylar usta bir sanatkar elinden çıktığı izlenimi vermektedir.

Eserde figür haricinde kalan alanda yapılan halkar bu esere özel üretilmemiştir. Bazı motiflerin atın ve figürün altında yarım kalmasına binaen daha önce yapılmış olan halkarın üzerine resmin yapıldığı görülmektedir.

Resim 243: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Supplement Persan 1572

Katalog Numarası		D-26
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Supplement Persan 1572
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	-
	Kâğıt Rengi	Kahverengi
	Konusu	Ayakta duran erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Resimde nohudî renkte bir kâğıt kullanılmıştır. Murakka albümünün parçası olan resmin kenarına kalınca bir cedvel çekilmiştir. Cedvelin her iki yanında kırmızı ve altın renkte iplikler ve kuzular yapılmıştır.

Eserde orta alanda sola dönük ayakta duran, elinde şişe ve kaşe tutan bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürün başlığı özellikle İsfahan'da çokça görülen yayvan başlıklardandır. Beyaz içerisinde lacivert renkte kıvrımlarla oluşturulmuş başlıkta altın ve mavi renkte farklı bir kumaş ile düğüm atılmıştır. Figürün pürüzsüz yüzünde gözler çekik ve yarı açıktır. Başlığın altından dökülen zülüfler yanaktan aşağı dökülür. Yanaklarında hafif turuncu renk görülmektedir. Ense kısmında ise, yine bir kısım saç görünmektedir.

Figürün iç kıyafeti beyaz zemin üzerine mavi çizgili olup, altın renkte yakalıdır. Dış giysisi ise, mor renkte olup yaka kısmı altın renkte ve katlanarak omuzlarına kadar uzanmaktadır. Kıyafetin ön kısmı bele kadar altın fiyonklar ile kapatılmıştır. Dış kıyafetin üzerine altın ile çeşitli ot kümeleri ve bulutlar yapılmış ve dış kısmı ve kıvrımları siyah renk ile belirginleştirilmiştir. Belinde ise üç renkte farklı kuşak bulunmaktadır. İlk kuşak altın ve pembe renkte üzerinde çizgiler olan kalınca bir şekilde olup figürün ön kısmında irice düğümlemişdir. Bu kuşağa dolanan açık mavi ikinci kuşağın bir ucu belin üst kısmında, diğer uzun elbisenin eteğine doğru uzanmıştır. Katları ve tahrirleri lapis renktedir. Üçüncü kuşağın ise

figürün sol tarafında sadece ucu görünmektedir. Sarı renkte olup turuncu renk ile tahrirleri atılmıştır. Figürün çorapları açık yeşil renkte ve tahrirleri mavi ile yapılmıştır. Ayakkabıları ise, beyazdır.

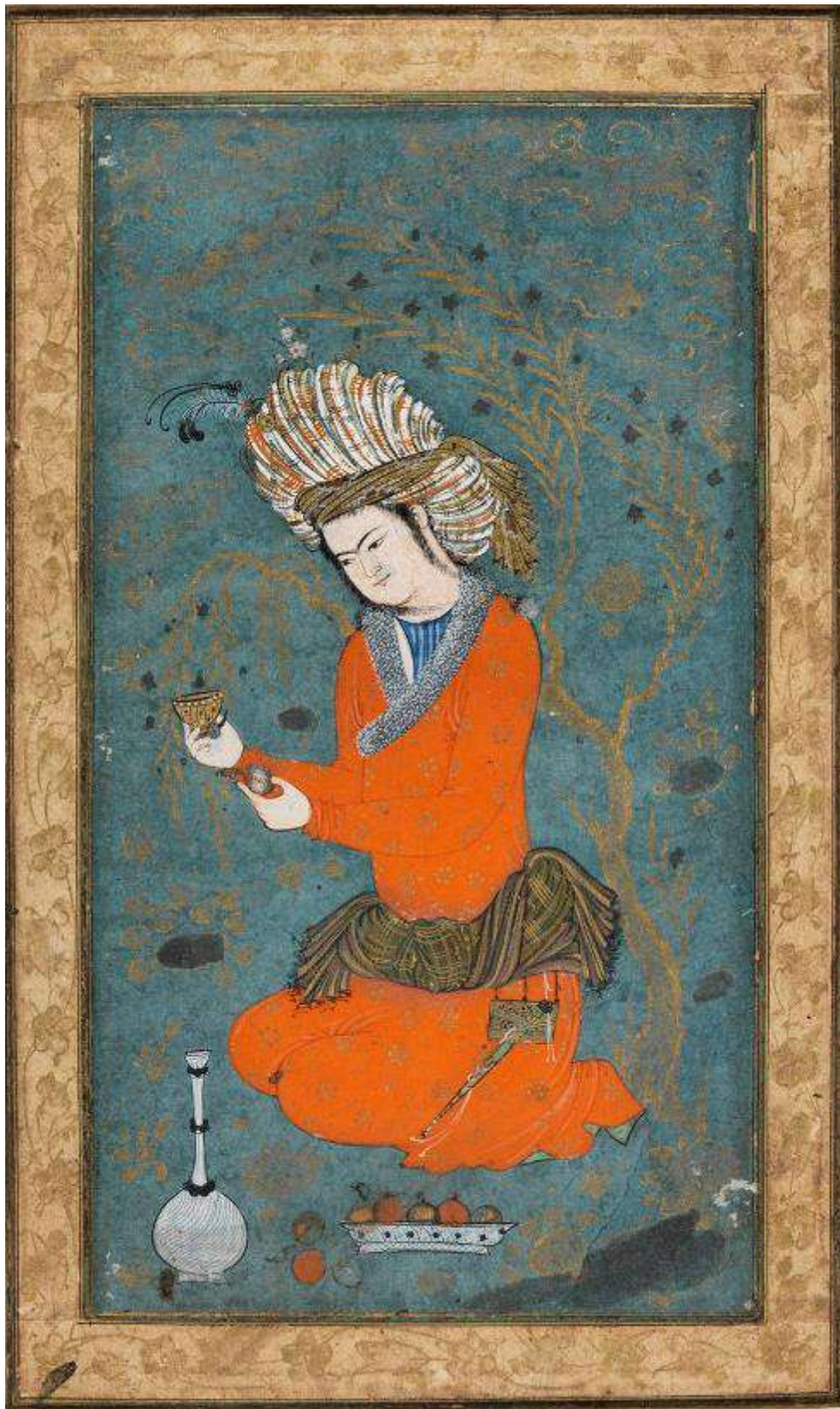
Figürün sağ elinde altın renkte bir kâse bulunmaktadır. Bu kâseyi birine verir gibi sol tarafa doğru uzatmaktadır. Sol elindeki şişe ise altın zeminli olup, boyun kısmı uzunca yapılmıştır. Şişeyi sol elini kıvrıyarak vücuduna yakın bir şekilde tutmaktadır.

Eserde figür haricindeki akanda özellikle figürün sağında kalan ağaççın yaprakları topak şekilde yapılmış ve aralara noktalama yapılmıştır. Resimde arka plandaki süslemelerde onun haricindekiler altın tahrir çekilmiştir. Zeminlerine altın sürülmemiştir. Figürün bel seviyesine kadar ot kümeleri, kayalar ve ağaç yapılmıştır. Belden üst kısmında ise, sadece bulutlar vardır.

Değerlendirme:

Resmin işçilik ve renk kalitesi çok iyi derecededir. Kıyafetlerin kenar kısımlarına yapılmış olan tahrirlerdeki nüanslar ise, kaliteli ve belirgindir. Katlanma bölgeleri ya da kıvrımlardaki tahrirler tarama şeklinde yapılmış olup işçiliği mükemmeldir. Yüz kısmındaki tahrirler ve taramalarda üst düzeyde bir işçilik görülmektedir. Yanak kısımlarına yapılmış gölgelendirmeler, saç ve zülüflerinin kıvrımlarının uygulaması muazzamdır. Figürdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüasnlıdır. Genel olarak işçiliğe bakıldığında çok iyi bir sanatkâr elinden çıktığı belirgindir.

Kadın figürünün başlık ve kemer kısımlarındaki tahrir ve nüanslar sanatkârın kalitesini kanıtlamaktadır. Başlığının çeşiti ve belindeki kuşağın kıvrımlı, katmanlı olup önden düğümlü olması Şah I. Abbas döneminde görülen çeşitlerdendir. Ayrıca figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Arka alandaki altın ile yapılmış bitki örtüsü öndeki figürün arkasında olmasına rağmen ne figürü bastırılmış nede görünmez yapılmıştır.

Resim 244: Fitzwilliam Museum – PD.143-1948

Katalog Numarası		D-27
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	PD.143-1948
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fitzwilliam Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	17,4 x 9,5 cm
	Kâğıt Rengi	Mavi
	Konusu	Diz çökmüş erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, oturan bir erkek figürü ile etrafındaki meyve tabağı, şişe ve arka plandaki ağaç ve bulut gibi detaylardan oluşmaktadır. Mavi kâğıtlı eser tek sayfa olarak hazırlanmıştır. Mavi kâğıt ile kenarında açık kahve renkte başka kâğıt mevcuttur. Her iki kâğıdın arasında altın renkte cedvel bulunmaktadır.

Figürün üst bedeni alt bedenine oranla daha uzundur. Erkek figürü oturmuş şekildedir. Sol elinde bir meyve ile sağ elinde altın bir kâse bulunmaktadır. Figürün başında beyaz zemin üzerine turuncu ve yeşil renklerden oluşan çizgisel desenli bir başlık bulunmaktadır. Başlık erkeğin kafasından büyük olup orta kısımda altın renkte başka bir başlık ile başa tutturulmuştur. Başlığın tahrirleri siyah renktedir. Kafası hafif aşağı dönük olan figürün yüzünde herhangi bir ifade yoktur. Sağları yüzünün her iki yanından sarmaktadır.

Erkek figürünün kıyafetinde iç giysisi mavi zemin üzerine beyaz renkte çizgilerden oluşmaktadır. Dış kıyafetinin ise yakalarında lacivert renkte noktalama ile yapılmış kürk bulunmaktadır. Turuncu renkteki kıyafetin üzerinde altın çiçekler olup koyu turuncu renk ile tahrirlenmiştir. Özellikle kumaşın kıvrım bölgelerinde bu tahrirler hafif tarama şeklinde yapılmıştır. Sol elinde bir meyve, sağ elinde ise altın renkte kenarları beyaz inci benzeri süslemeli bir kâse bulunmaktadır. Figürün bel kısmında altın, kahverengi ve yeşil renkten oluşan kalınca bir kuşak vardır. Kuşaktan

figürün sağ tarafında kalacak şekilde küçük bir kama ve altın renkte kese sarkmaktadır.

Figürün sağ tarafında yerde kalacak şekilde beyaz renkte üzerinde ne olduğu tam anlaşılmayan bezemeler bulunmaktadır. Kâsenin içerisinde altın ve turuncu renkte meyveler vardır. Kâsenin yanında yine beyaz renkte olup üzerinde kıvrımlı çizgiler olan, ince uzun boyunlu bir şişe mevcuttur.

Eserde figür ve yanında bulunan objeler haricinde kalan alanda ağaç ve ot kümeleri vardır. Bunların zemininde hafif renkte altın olup tahrirleri yine altınla yapılmıştır. Taşların ise içerisine hafif siyah renk sürülüp altın ile tahrirlenmiştir. Eserin üst kısmındaki altın bulutlar ise, ot kümeleri gibi hafif altın tonlamalı ve altın tahrirlidir.

Eserde imza, nerede yapıldığı ya da kime yapıldığına dair bir yazı bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan figürün belindeki kuşağın kalın ve kaba olması I. Abbas döneminden sonra kumaş üretiminin gelişmiş ve kıyafetlere daha özen gösterilmesinin sonucudur.

Resimdeki erkeğin başlığı ise, Şah I. Abbas zamanında yönetimden uzaklaştırılan kızıl başların taktığı Tac-ı Haydari kavuğunun kullanılmasının bırakılmasının sonucudur. Başkent olan İsfahan'ın Özbek başkentine olan yakınlığı dolayısıyla Özbek başlığı denilen bu başlık daha çok kullanılmaya başlamıştır.

Eserin arka planındaki bitkisel unsurlarında resmin çok gerisinde kalması 17. Yüzyıl dönem üslubundandır. Resimde yapılan üstteki değerlendirmeler sonucu eserin 17. Yüzyıl ortasına ait olduğu aşikârdır.

Resimdeki renk ve işçilik kalitesi çok iyi derecededir. Figürün etrafının tahrirleri ve nüansları kaliteli belirgin çizgilerden oluşur. Resmi yapan sanatkârın ustalığının iyi olduğu bölüm kumaş kıvrımlarıdır. Özellikle başlığı ve bel kısmındaki kuşak bölümü sanatkârın kaliteli işçiliğine mazhar olmuştur. Böyle bir işçilik yapan sanatkârın figürün arka kısmındaki doğa unsurlarını yaparken zayıf kalması

şasırtıcıdır. Çünkü arka kısmındaki öğeler gelişigüzel yapılmış, eserin ve sanatkârın ustalığını düşürmüştür. Figürün baş-gövde dengesi 1/7 oranındadır.

Resimdeki çizgiler değişikdir. Figürün çevresindeki ve kumaşlardakiler pürüzsüz, çapaksız ve tahrirlidir. Resmin iç kısımlarındaki çizgilerin ise, görünürlüğü az fakat detayları inceliklidir.

Resim 245: Detroit Institute of Art – 44.274

Katalog Numarası		D-28
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	44.274
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Detroit Institute of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	15 Rebiulahir 1027 – 11 Nisan 1618
	Boyutları	31,1 x 20,3 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Uzanan kadın
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikler:

Eserde resim ile üst kısmında kitabeler içerisinde yazı alanı bulunmaktadır. Resimde yastığa yaslanmış ve elindeki ayna ile sürmesini çeken kadın figürü vardır. Kadının başlığı altın olup başlığından gri renkte bir tüy çıkmaktadır. Pembe renkteki eşarfbı ayaklarına kadar uzanmaktadır. Turuncu renkteki iç giysisi dizlerine kadardır. Altındaki pantolonu ise gri renktedir. Açık yeşil renkteki uzun kollu dış giysisi ayaklarına kadar uzundur ve bütün vücudunu sarmaktadır. Altın renkteki ayakkabısının sol teki çıkmış ve bacağını diğerinin üzerine atmıştır. Gri renkteki kuşağı yanında yerde durmaktadır. Ayağının yanında cam şişe içerisindeki içecek ve kâse ile altı adet meyve durmaktadır.

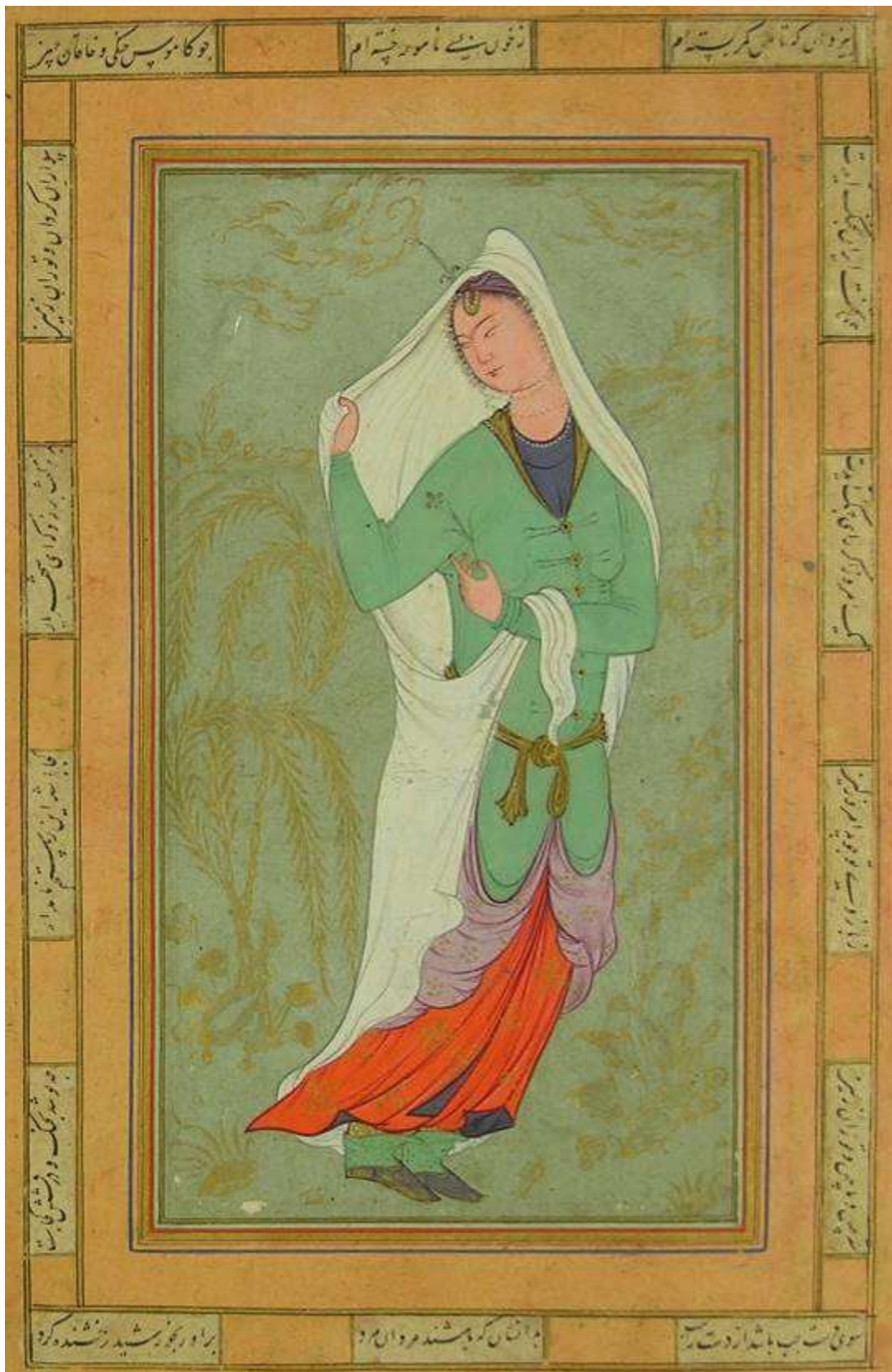
Kadın figürünün yaslandığı yastık lacivert zeminli olup üzerinde bir erkek figürü görünmektedir. Figürün başındaki başlık beyaz renkte dağınık ve kıvrımlı şekildedir. Turuncu dış kıyafetinin yakası altın olup önden bele kadar düğmelidir. Belindeki kıvrımlı ve katmanlı kuşağı altın renktedir. Yüzü kadın figürüne dönük erkeğin sol elinde boynu uzun bir şiie ve sağ elinde de meyve vardır. Erkek figürünün sağ tarafında bir ağaç ve sol üstte de altın bulut görülmektedir.

Resmin sağ ve sol kısmında altın ile yapılmış iki ağaç bulunmaktadır. Bunun haricinde muhtelif yerlerde küçük ot kümeleri görülmektedir. Kadın figürünün yaslandığı yastığın alt kısmında tarih ve “Rızâ-yi Abbâsî” imzası görülmektedir.

Değerlendirme:

Resimdeki kadının altın başlığına ve kıyafetine bakıldığında 17. Yüzyıl kıyafetlerine aittir. Kadın figürünün yaslandığı yastıktaki erkek figürünün başlığı da 17. Yüzyıl Şah I. Abbas devrinde görülen başlık örneklerindendir. Bu örneklerle bakıldığında eserde yazılmış olan tarih ile uyuşmaktadır.

Yapılan resimdeki işçiliğin kalitesi ve ustalığına bakıldığında usta ellerden çıktığı belirgindir. Özellikle kadın figürünün yüzündeki işçilik eserin Rızâ-yi Abbâsî'ye ait olduğu kanıtlamaktadır. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranındadır. Tahrirler pürüzsüz, çakapsız, net ve nüanslıdır. Uzun hatlardaki kıvrımlar çok iyi, kısa alanlardaki taramalar detaylıdır. İşçiliğin bu kadar iyi olması da eseri Rızâ-yi Abbâsî'nin olduğunu göstermektedir.

Resim 246: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2145

Katalog Numarası		D-29
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2145
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	22,5 x 13,2
	Kâğıt Rengi	Açık yeşil
	Konusu	Eşarbını düzelten kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, resim, cedvel ve arasuyundan oluşur. Resmin kenarındaki cedvelde içten dışa sırası ile altın, beyaz, turuncu ve altın iplik ile siyah ve lacivert kuzu bulunmaktadır. Cedvelin dışında kitabeli zencerek formunda yazı alanları bulunur. Yazıların etrafı altın iplikler ile çevrilidir.

Resimde yere kadar uzanan beyaz renkli eşarbını sağ eliyle düzeltmeye çalışan kadın figürü bulunmaktadır. Eşarbin iç kısmında mor başlığı ile başını ve boynunu çevreleyen inci kolyesi vardır. İç giysisi yaka bölümünden görünür ve mavi renktedir. Açık yeşil renkteki dış giysisinin yaka kısmı altın olup bele kadar altın düğmelidir. Belinde altın renkteki kuşağı düğümlüdür. Giysinin alt kısmındaki eteği kuşağına doğru kıvrılmış ve iç kısmı açık mor renktedir ve üzerinde altın motifler vardır. Altta görülen iç giysisinin eteğinin dışı turuncu olup üzerinde altın motifler bulunur ve kıyafetin iç kısmı da mavi renktedir. Çorapları da dış giysisi ile aynı yeşil tonunda olan kadının ayakkabıları ise koyu mavi tonlarındadır.

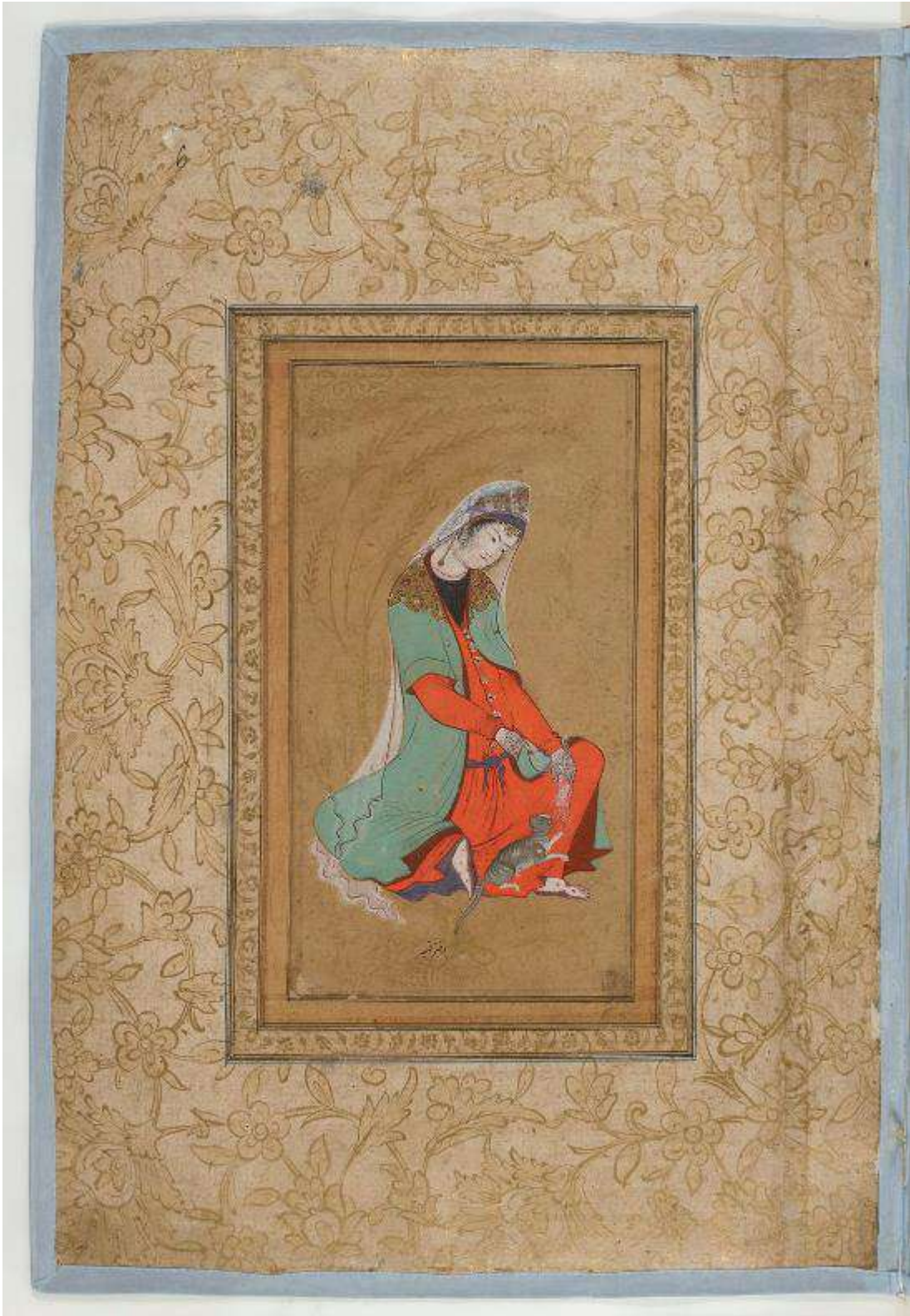
Sol elinde bir çiçek tutan kadın figürünün arka fonunda altın ile uygulanmış ağaç, ot kümesi, kaya ve bulut motifleri bulunmaktadır. Bazı bölümler sadec tahrir iken bazı kısımlarına gölgelendirmeler yapılmıştır.

Değerlendirme:

Resimdeki kadın figürünün baş ve gövdesinin oranına bakıldığında 1/7 olduğu görülmektedir. Figürün dikey açıdan duruşuna bakıldığında ayakları kafasından geride durmakta ve öne doğru eğilmiş görünümündedir. Bu durumda eserin 17. Yüzyıla ait olduğu göstermektedir.

İşçilik ve uygulama açısından bakıldığında da iyi derecededir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Özellikle kumaş kıvrımlarındaki taramalar detaylıdır.

Eserde figür haricindeki alanlar altın ile yapılmış ve dönem özelliğini desteklemektedir.

Resim 247: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6075

Katalog Numarası		D-30
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Arabe 6075
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	34 x 24 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Kayserin kızı ve kedisi
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, resim haricinde iki arasuyu ve kenarsuyundan müteşekkildir. Resim ile ilk arasuyunun arası altın iplik ile ayrılmıştır. Sütlü kahve tonlarında zemini olan ilk arasuyunda bezeme yoktur. İki arasuyunun arasındaki ayırım altın iplik ve siyah kuzu ile yapılmıştır. Dıştaki ikinci arasuyunda tek iplik altın renkteki negatif motifler ile desen uygulanmıştır. Arasuyu ile kenarsuyu arasındaki cedvelde ise, altın ve beyaz iplik kullanılmıştır. Eserin dış kısmındaki kenarsuyunda altın halkar ile yapılan bezeme bulunmaktadır.

Resimde orta alanda oturmuş ve kedisi ile oynayan kadın figürü vardır. Kadının başındaki altın süslemeli başlığının üzerinde beyaz tül şeklindeki eşarby ayaklarına kadar uzanmaktadır. Yanaklarında zülüfleri görünen kadının boynunda kolyesi görünmektedir. Açık yeşil renkteki kısa kollu dış giysisinin yaka kısmında altın zemin üzerine hatayi grubu ile yapılmış süslemeler bulunmaktadır. Turuncu renkteki iç giysisinin ön kısmı bele kadar altın düğmeli olup belinde mor renkte ince kuşağı vardır. Kadının el ve ayaklarında kırmızı noktalar şeklinde kınaları mevcuttur. Kucağındaki gri çizgili kedisi elinde tuttuğu mendille oynamaktadır. Kadın figürünün ayaklarında çorap ya da ayakkabı yoktur.

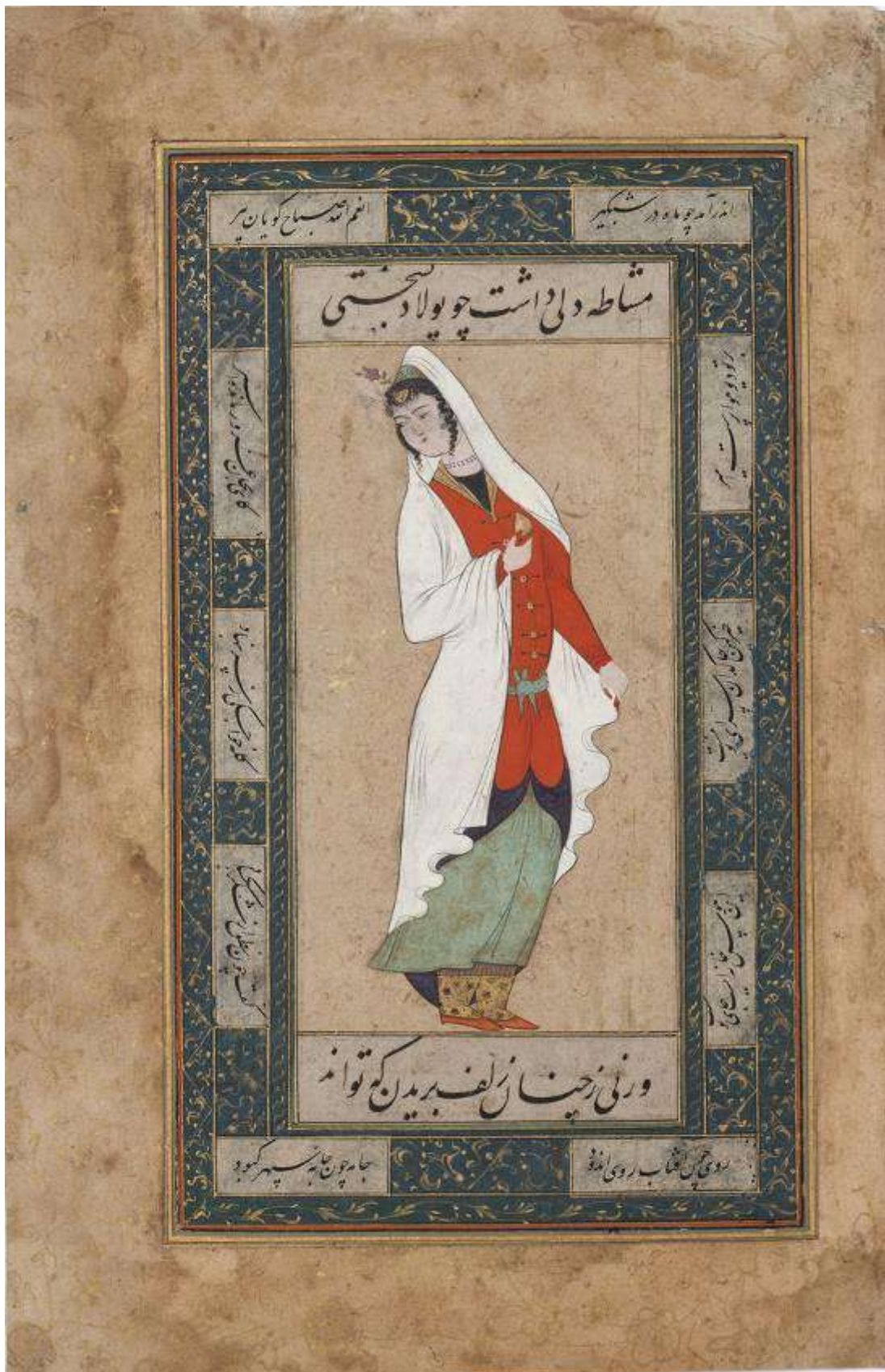
Resimde kadın figürünün haricinde arka alanda altın ile yapılmış ağaç ve ot kümeleri vardır. Ayrıca figürün alt kısmında “ Kayserin kızı” yazılmıştır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan kadının başlığı ve giysisine bakıldığında 17. Yüzyılda görülen başlık formundadır. Figürün baş ve gövde oranına baktığımızda 1/7 oranında yapılmıştır.

Eserdeki işçilik iyi düzeyde uygulanmış olsa da herhangi bir imza görülmemektedir. Tahrirler iyi kalitededir. Kumaştaki kıvrımlardaki taramalar diğer alanlardaki kadar ustalıkla değildir. Arka zemindeki ağaç ve ot kümlelerinin altın olması zemin renginden dolayı belirginliğini göstermemektedir.

ürmüştür.

Resim 248: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0539

Katalog Numarası		D-31
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0539
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	29 x 18,8 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ayakta duran Avrupalı genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Eser resim alanı, resmin alt ve üst kısmında yazı bölümü, kitabeli bölümler ve kenarsuyundan oluşmaktadır. Resmin alt ve üst kısmındaki kitabelerin etrafı altın ipliklidir. Petrol mavisi arasuyu ile iç kısımdaki resim ve kitabenin arasında yeşil ve altın iplik vardır. Arasuyunda kitabeler içerisinde yazı ve diğer kısımlarda altın rumiler görülmektedir. Yazı kısmında Senaî'nin Hadikat-ül Hakika ve Şeri'at-ül Tarika kitabından beyitler vardır. Arasuyu ile kenarsuyu arasında ise, sırası ile altın, turuncu, siyah, açık yeşil ve altın iplik bulunmaktadır. Dış kısımdaki kenarsuyunda altın ile halkari desen yapılmış fakat çoğu deforme olduğundan tam anlaşılamamaktadır.

Resimde kafasını arkaya çevirmiş ve hafifçe eğilmiş bir kadın figürü vardır. Kadının başındaki beyaz eşarbi ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Sağ elinde bir meyve tutarken sol eli ile eşarbını kavramaktadır. Başındaki başlıkta bir çiçek bulunmaktadır. Yanaklarından zülüfleri dökülür ve boynunda iki sıra inci kolye vardır. Yakasından küçük bir kısmı görünen iç giysisi yeşildir. Dış kıyafetinin düğmeleri bele kadar altın olup yakasından kıvrılan kısmı da altındır. Belinde düğümlenen kuşağı açık yeşil renktedir. Etek kısmı yukarı kıvrılan dış giysisinin içi koyu lacivert renktedir. İç giysisinin etek kısmı açık yeşil renktedir. Çoraplarının zemini altın olup üzerine negatif şeklinde hatayi grubu motifler ile bezelidir.

Ayakkabıları da turuncu renktedir. Resimde kadın figüründen başka hiçbir motif ya da süsleme yoktur.

Değerlendirme:

Eserde bulunan kadın figürün belden yukarısı normalden uzundur. Ayrıca baş ve gövde oranına bakıldığında 1/7'dir. Hatta figürün yay şeklindeki duruşu 17. Yüzyıl Safevi resim özelliklerindendir. Bu sebeple eser 17. Yüzyıla tarihlenmektedir.

İşçilik açısından bakıldığında ince ve titiz bir işçilik görülmektedir. Tahrirler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve detaylıdır. Özellikle kumaş kıvrımlarında işçilik çok iyi kalitelidir. Resim haricinde kalan ot kümeleri altın ile yapılmış ve netliği azdır.

Resim 249: British Museum - 1948,1009,0.59

Katalog Numarası		D-32
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1948,1009,0.59
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık – İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	21 x 11,2 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Dans eden kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

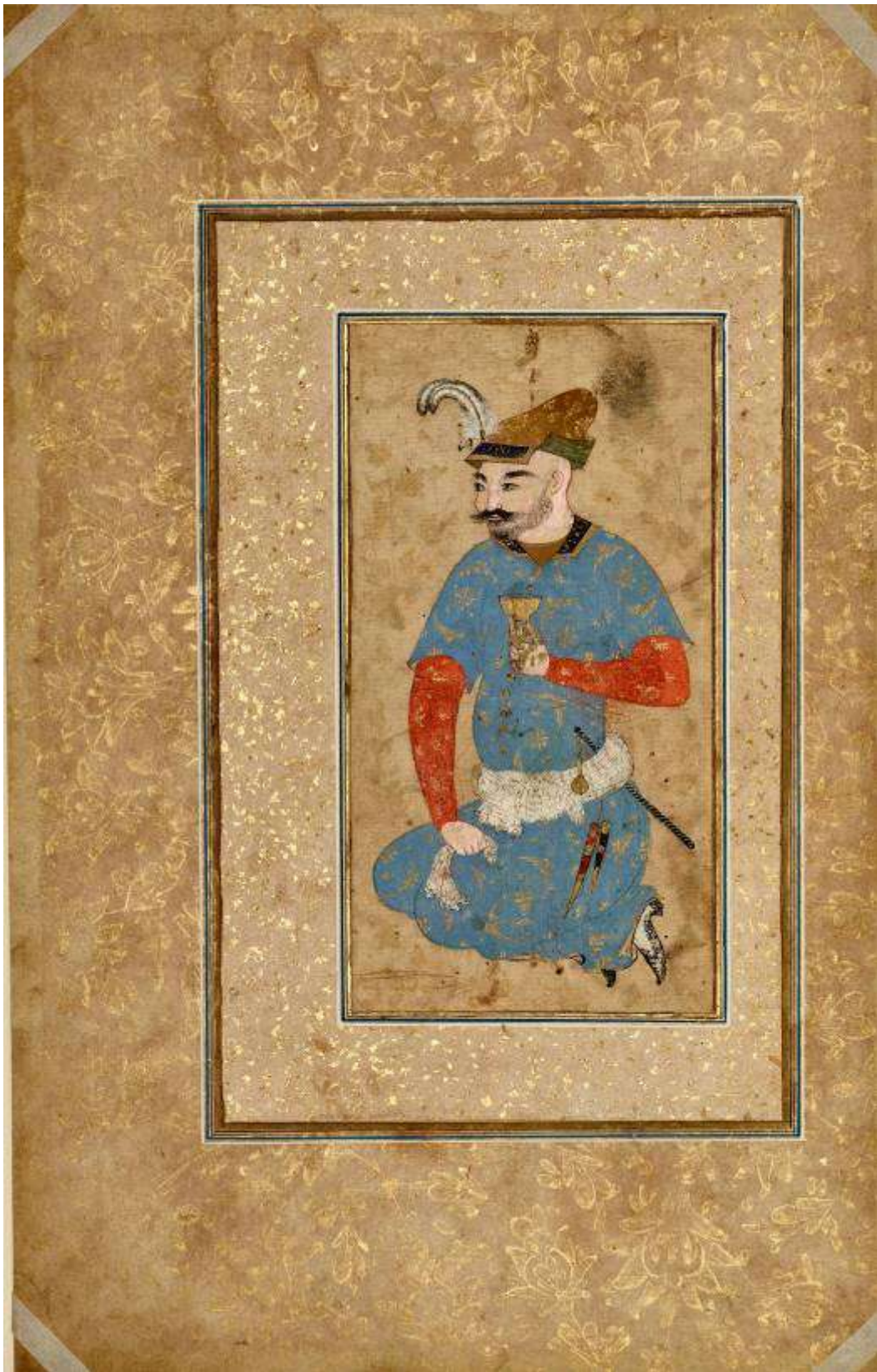
Eser, tek yaprak resim olarak tasarlanmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin dışında cedvel alanı bulunmaktadır. Cedvelde içten dışa doğru turuncu ve siyah kuzu, altın, yeşil, altın, siyah, turuncu, altın, yeşil ve tekrar altın iplik mevcuttur.

Resimde elinde başından aşağı doğru uzanan yeşil eşarbını tutmuş ve arkaya doğru eğilmiş kadın figürü vardır. Başında eşarbını tutan altın renkte başlığı vardır. Başında yanaklarından zülüfleri dökülmektedir. Boynunda beyaz inciden oluşan kolyesi görülür. Mor kıyafeti bele kadar önden altın düğmelidir. Ayrıca boyun kısmında da altın detayları vardır. Belinde kırmızı renkte uçları altın renkteki kuşağı sarıdır. Eteğinin alt kısmında altın süslemeleri bulunan kıyafetin iç bölümü turuncu renktedir. Beyaz renkteki ayakkabısının bir tanesi eteğinin altından görünmektedir.

Değerlendirme:

Figürün duruş şekli ile beden ölçüsüne bakıldığında 1/7 oranında yapıldığı görülmektedir. Bu durum özellikle 17. Yüzyıl figürlerinin özelliklerindendir. Benzer bir özellik de figürün yay şeklinde geriye doğru eğilmiş olmasıdır. Ayrıca eşarbının kat bölgeleri, belindeki kuşağının önden düğümlü olması ve yapılan dalgalı taramalar da eserin 17. Yüzyıla tarihlenmektedir.

Resimdeki tahrirler detaylı, pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir. Uzun hatlardaki çizgiler kaliteli, kısa alanlar detaylıdır. Eserin usta bir sanatkarın elinden çıktığı belirgindir.

Resim 250: Dallas Museum of Art - K.1.2014.143

Katalog Numarası		D-33
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	K.1.2014.143
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Dallas Museum of Art – Keir Koleksiyonu
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	53,02 x 39,05 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Oturan erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, açık renk nohudî kâğıt üzerine yapılmıştır. Resmin bulunduğu alanın yanında arasuyu gibi kalınca daha açık renkte bir kâğıt üzerine zerefşan yapılmıştır. Zerefşanlı sayfanın yanında ise altın ile halkar yapılmış resim kâğıdına benzer renkteki alan bulunmaktadır. Her sayfanın ayırım kısmında altın, kırmızı, mavi ve beyaz ile iplik ve kuzular yapılmıştır.

Resimde oturan ve elinde kâse bulunan bir erkek figürü vardır. Figürün başlığı açık kahve renktedir ve üzerine altın ile halkar yapılmıştır. Ön kısmında lacivert renkte bir şerit vardır ve buradan beyaz-gri renkte iki tüy çıkmaktadır. Başlığın arka kısmı katlanmış ve iç kısmı yeşil renktedir. Figürün saçı yoktur.

Figürün iç giysisi kahve renktedir ve sadece yaka kısmından görünür. Dış giysisi kısa kollu ve açık mavi renktedir. Yakası siyah ve altın olup siyah zemin üzerine altın ile bezenmiştir. Dış giysinin üzeri altın ile halkar ile süslenmiştir. Yakadan bele kadar olan bölüm altın düğmeler ile kapatılmıştır. Figürün kolları ise, iç giysisinin devamı şeklinde olup turuncuyu andıran kırmızı rengindedir. Kollarda da kuğu benzeri altın renkte halkar bezeme bulunmaktadır. Belindeki kuşağın zemini beyaz olup üzerinde kırmızıçizgiler bulunmaktadır. Kuşak karnının hemen alt kısmında iri bir düğüm ile oluşmuştur. Erkeğin belindeki kuşak ve sağ elinde tuttuğu mendil aynı kumaştan yapılmıştır. Kuşatan üzerinde altın bölümleri olan, biri kırmızı diğeri siyah renkte iki adet kın sallanmaktadır. Kınların içindeki kama ya da kılıçlar

yoktur. Ayrıca kuşağa geçirilmiş şekilde altın topuzlu ve siyah ile beyaz renkte sapı olan bir gürz kuşaktan sarkmaktadır. Figürün ayakkabıları siyah renktedir.

Resimde figürden hariç alanda tonlama altın ve tahrirlerle ot kümeleri yapılmıştır. Başının üst tarafta küçük ot kümeleri haricinde başka bezeme yoktur.

Değerlendirme:

Eserin işçilik, renk dağılımı ve kalite açısından orta derecededir. Özellikle resmin geneline yayılmış tahribatlar kalitesinde ciddi düşüşe sebebiyet vermektedir. Kıyafetlerin ve kumaş bölümlerinin etrafındaki tahrirlerin nüansı yetersizdir. Mavi renkteki kıyafetinin kat izleri ve kıvrımları çok az yerde belirgindir. Belindeki kuşak kısmında nüans yok denilecek derecededir. Kol kısmında olması gereken kıvrımlar yapılmamış ya da seçilen tahrir renginden dolayı görünmemektedir.

Resimdeki erkek figürü yorgun görünmektedir. Bıyıklarının dağınık, sakallarının kirli sakal görüntüsünde olması bu yorgunluğu göstermektedir. Figürün başlığı ve belindeki kuşağın kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlü olması resmin Şah I. Abbas döneminde yapıldığını göstermektedir.

Resim 251: Los Angeles Country Museum of Art – M.73.5.459

Katalog Numarası		D-34
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	M.73.5.459
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Los Angeles Country Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl başı
	Boyutları	16,19 x 7,62 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahve
	Konusu	Elinde çiçek tutan erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde orta alandaki kâğıt rengi kahve tonlarında olup, resim haricindeki alandaki kâğıt ise mavi tonlarındadır. Resmin olduğu kâğıt ile dıştaki kâğıt arasına açık yeşil renkte iplik ile altın ve beyaz renkte kuzu yapılmıştır. Mavi kâğıdın bitiş kısmında da altın iplik ile lacivert kuzu bulunmaktadır.

Resimde elinde çiçek tutan genç bir erkek figürü bulunmaktadır. Başlığı gri, beyaz ve sarı renkte noktalama ile yapılmış ve iç kısmından çıkan tüyler figürün başının etrafına yayılmıştır. Figürün yüzü ifadesiz, ileri doğru bakmaktadır. Gözleri çekik ve kaşları birleşiktir.

Resimdeki erkek figürünün iç giysisi krem renkte olup yakası sağ kolun altına doğru uzanmaktadır. Kıyafetin eteğinin bir kısmını kuşağına doğru katlamıştır. İç kısmı görünen elbisenin iç rengi altın rengindedir. Belindeki kuşak altın zemin üzeri siyah çizgilidir. Figürün sağ elinde kıyafetinin içerisinden gelen beyaz bir kumaş tutmaktadır. Ayrıca sağ elinin altında altın renkte kının bir kısmı görünmektedir. Erkeğin sırtında uzun kollu açık mavi renkte uzunluğu topuklara kadar uzanan bir dış giysisi bulunmaktadır. Figürün kol altında ya da elbisenin katlandığı bölümlerden görüldüğü kadarıyla giysinin iç kısmı kahverengi tüylüdür. Figür sol elinde beyaz renkte gül tutmaktadır. Genç erkek figürünün çorapları dış giysideki gibi açık mavi olup ayakkabıları da beyaz renktedir. Resimde figür haricinde arka alanda başka bir süsleme, obje ya da eşya bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Eser renk ve kalite açısından iyi düzeydedir. Giysilerin etrafına yapılan tahrirlerde nüanslarda eksiklikler vardır. Kumaş kıvrımlarındaki tahrirleri tarama yaparak kullanmaları güzel bir işçilik örneğidir. Çizgiler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve belirgindir.

Resimdeki figürün baş-gövde oranı 1/7'dir. Yüzündeki işçilik üst seviyededir. Ayrıca benzer işçilik başlık ve kıyafetindeki tüylerde de geçerlidir.

Resim 252: Museum of Fine Arts Boston – 14.561

Katalog Numarası		D-35
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	14.561
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Museum of Fine Arts Boston
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyılın ortası
	Boyutları	14,4 x 7,3 cm
	Kâğıt Rengi	Açık nohudî
	Konusu	Oturan bir erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde tek başına oturan ve kafasını arka kısma çevirmiş elinde şişe ile bardak tutan bir erkek figürü bulunmaktadır. Figürün başlığı gri üzeri kahverengi süsler ile onların alt kısmındaki türlerden oluşur. Bu iki kısmın üzerine ise, beyaz bir sarık dolandırılmıştır. Sarığın uç kısımları altın, turuncu ve koyu gri renkte çizgilerden oluşur. Sarığın alt kısmında saçları görünmektedir. Erkek figürü başını sol tarafına çevirmiş şekildedir. Ayrıca boyun kısmı da normalden kalın yapılmıştır.

Figürün iç kıyafeti turuncu renktedir ve tahrirleri ile kıvrımları koyu turuncu renk ile atılmıştır. Turuncu kıyafetin üzerindeki dış giysisi açık yeşil renkte olup kısa kolludur. Kollarda turuncu renkteki iç giysi dileklere kadar uzanmaktadır. Dış giysinin yaka kısmındaki katlanan bölümden görülen iç kısmı altın renkte, ayak tarafındaki katlanan bölümde ise kırmızı renktedir. Kısa kolların bitim noktasına altın süslemeler yapılmıştır. Kıyafetin yaka kısmından beline doğru uzanan kısımda düğmelerin bulunduğu bölümde karşılıklı altın çizgiler vardır. Figürün belindeki kuşak dış giysi ile aynı renkte olup içerisinde beyaz çizgiler bulunmaktadır. Kuşak ve dış giysinin tahrirleri koyu renkte yeşil/mavi renkle atılmıştır. Belinde kuşaktan bacak arasına uzanan turuncu renkte üzeri beyaz çizgili kumaş parçası vardır.

Resimdeki figürün sağ elinde altın renkte bir kase ile sol elinde beyaz zeminli uzun boyunlu bir şişe vardır. Muhtemelen çini olan bu şişenin üzeri mavi renkte bezeli iken dökülmeler sonucu ne olduğu anlaşılmaz desen ile kaplıdır. Figürün

dizlerinin sağında üç adet portakal benzeri meyve ile sol tarafında üç adet kırmızı nar bulunmaktadır.

Resimde figür ve elinde tuttuğu objeler ve yerdeki meyveler haricinde başka süsleme bulunmamaktadır.

Değerlendirme:

Resmin renk ve çizgi kalitesi ortaderecededir. Figürün dış tahrirlerinin nüansları çok az yapılmıştır. Başının dönüklüğüne bakıldığından boyun kısmı çok kalın yapıp, kıyafetinin dönüşüne bağlı duruşunda problem bulunmaktadır. Başlığına yapılan taramalar kaba ve ince işçilik kullanılmadan yapılmıştır. Başının dönüklüğüne baktığımızda aşağı sarkması gereken sarıktan uzanan kumaş kısmı sert bir şekilde yatay durmaktadır.

Figür 17. Yüzyıl dönemi olan üst beden ile baş ölçüsünün uyumsuzluğu bakımından eşleşmektedir. Oturduğundan tam anlaşılmasa da bacak ölçüsü ile üst beden ölçüsü arasında ciddi bir orantısızlık mevcuttur. Bu durum da eserin tarihlendirilmesinde yardımcı olmaktadır. Başlığı ve belindeki kuşağın kıvrımlı ve önden düğümlü olması eserin tarihini doğrulamaktadır. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir.

Resim 253: British Museum – 1948,1211,0.9

Katalog Numarası		D-36
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1948,1211,0.9
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	15 x 8 cm
	Kâğıt Rengi	Turuncu
	Konusu	Elinde Şahin Tutan Adam
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser turuncu renkte kâğıt üzerine yapılmış ve kenarlarında farklı iki renkte iki kâğıt yapıştırılmıştır. Kâğıtların arasında beyaz renkte iplikler bulunmaktadır. İpliğin her iki tarafına siyah renkte tahrirler çekilmiştir.

Resimde elinde şahin tutan bir erkek figürü bulunmaktadır. Erkeğin başlığının içi kahverengi tüylü olup zemini altından üzerinde siyah renkte noktalar yapılmıştır. Üzerine de mor renkte bir kumaş dolandırılmıştır. Bu kumaşın üzerinde koyu ve açık renk tonlarında kıvrımlar yapılmıştır. Figürün siyah saçları kısa olup başlığın altından bir kısmı görünmektedir.

Figürünün açık yeşil renkteki dış kıyafeti bele kadar altın renkte düğmelidir. Yakasında altın detaylar bulunmaktadır. Boyun kısmında turuncu renkteki iç kıyafetinin bir bölümü görünmektedir. Açık yeşil dış kıyafetin kat yerleri ve dış tahrirleri koyu mavi-yeşil bir renkle yapılmıştır. Ayrıca kıyafetin üzerinde altın renkte üç noktalar ve koyu mavi renkte tek noktalar mevcuttur.

Belinde iki renkte kuşak bulunmaktadır. Turuncu ve altın renkteki kuşak üst kısımda bulunup altın bölümlerin üzerine siyah renkte süsleme ile iğne perdah yapılmıştır. Bu kuşağın tahrirleri koyu turuncu renk ile yapılmıştır. Turuncu kuşağın alt kısmında yine turuncu kuşağa dolanmış mor renkte bir kuşak daha vardır. Bu kuşağın kıvrımları ve dış tahrirleri koyu mor renkte yapılmıştır. Kuşağın bitiş kısmı figürün arkasından sarmakta ve üzerinde siyah ve altın ile çizgiler bulunmaktadır.

Kuşakların üzerinde kılıcın ve altın kesenin bulunduğu beşli penç benzeri süslemeleri bulunan siyah zincir vardır. Zincirdeki çiçeklerin iç kısmı altın dış kısmı beyaz renktedir. Zincire bağlı kılıcın kabzası koyu kahve renkte olup kını ise, turuncu renktedir. Kılıcın yanında zincire bağlı altın kesenin üzeri turuncu ve beyaz renkte bezenmiştir. Kesenin alt kısmından kahverengi ve siyah ve püskülü olan süsler sarmaktadır. Figürün alt kısmında beyaz çorap ile aynı renkte ayakkabı bulunmaktadır.

Figürün sağ elinde altın kenarlı siyah renkte bir eldiven vardır. Eldivenin üzerinde ise sırtı, kanatları ve kuyruğu gri, iç tüyleri beyaz renkte bir Şahin kuşu bulunmaktadır. Gagası, gözü ve ayakları altın renkte olan kuşun kafası aşağı bakmakta ve kanatları yukarı kalkıktır. Boynunda ve ayaklarında altın renkte süsler asılıdır.

Figür haricindeki turuncu kâğıt zeminde altın renkte ot kümeleri yapılmış fakat bunlar zemin renginden dolayı tam görünmemektedir.

Değerlendirme:

Resimdeki figürde baş ve gövde arasındaki uyumsuzluk öne çıkmaktadır. Özellikle baş ölçüsü temel alındığında 1/7 oranı belirgindir. Bu durum eseri 17. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. Figürün ayak ile baş kısmı aynı çizgi düzlemi üzerinde görünür. Fakat 17. Yüzyılda bu işler biraz değişmiştir. Resimdeki erkeğin duruş şeklinde baş ile ayakların dikeyde aynı çizgiye gelmemesi, figürde baş kısmının öne doğru kayması eserin 17. Yüzyıl tarihinde yapılmış olduğunu göstermektedir. Kişinin başlığı ve belindeki kuşağın kıvrımlı, katmanlı ve önden düğümlü olması da eserin tarihinin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Resimdeki çizgi ve renk kalitesine bakıldığında iyi durumdadır. Tahrirler kıvrımlı bölgelerde kalınlaşmıştır. Özellikle figürün kuşak kısmından üst bedene doğru yapılmış olan kumaş kıvrımlarını oluşturan tahrirlere pek özen gösterilmeden geliş güzel yapılmıştır. Figürün sol elinde bulunan şahin kuşunda ise, işçiliğe daha özen gösterilmiştir.

Resim 254: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Supplement Persan 1572

Katalog Numarası		D-37
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Supplement Persan 1572
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	17,4 x 9,5 cm
	Kâğıt Rengi	Kahverengi
	Konusu	Ayakta duran erkek figürü
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eserde bir erkek figürü bir şişeye sarılmış şekilde ayakta durmaktadır. Eser bir katalog olup çeşitli dönem ve üslupta resimlerden oluşur. Kahverengi kâğıdın yanında bir nevi arasuyu gibi düşünülmüş krem renkte bir kâğıt ile dışta sarı renkte bir kâğıt bulunmaktadır. Kâğıtların arasında altın cedvellerde mavi ve turuncu renkte iplikler bulunmaktadır.

Figür ebatları ortalama insan boyutuna göre küçüktür. Ayakta duran figürün başlığı açık yeşil renkte olup üzerinde açık mavi tonda bir tüy bulunmaktadır. Başlığın iç kısmında kahve renkte tüyler vardır. Kıvrıkcık saçları kulağının yanından hafif görünmektedir. Figürün iç giysisi mavi renk tonlarında çizgili olup yaka kısmından az bölümü görünmektedir. Dış giysisi ise kâğıt zemin üzerine sulu altın sürülerek yapılmıştır. Giysinin tahrirleri siyah olup kıvrımları tarama şeklindedir. Kıyafetin ön kısmı bele kadar düğmeli olup düğmeler ve yaka kısmı sıvama altın ile kaplanmıştır. Belindeki kuşak açık mavi üzerine koyu mavi çizgilerden oluşur. Kuşağın kenar kısımlarında altın şeklinde şeritler vardır. Alt kısımda çoraplar altın olup ayakkabıları siyah renktedir.

Figür kucağında çini bir vazo vardır. Vazonun üzerinde mavi ve kırmızı tonlarında bir kuş ile ağaç dalları mevcuttur. Bu vazoyu sağ alt kısmından tutan figürün son elinde ise beyaz renkte fincan bulunmaktadır.

Arka planda tonlama altın ile yapılmış ağaçlar ve ot kümeleri vardır. Figürün üst kısmına yapılmış bulut öbekleri ise altın renktedir.

Değerlendirme:

Eserde yapılan resimde ki figürde baş ve vücut ölçülerinde bazı özellikler mevcuttur. Günümüzde figürde baş temel alınarak değerlendirildiğinde ortalama figür ebadı 1/8 iken resimde 1/7 oranı görülmektedir. Figürün ayakta duruşunda da yanlışlık mevcuttur. Normalde ayakta duran insan figüründe ayaklar ile baş aynı dikey düzlemde olur. Fakat Safevî eserlerinde baş ile ayaklar arasında mesafe bulunmaktadır. Öne doğru eğilmiş figür duruşu 17. Yüzyıl insan figürlerinin üslup özelliklerindendir.

Figürün başlığı ile belindeki kuşağının kıvrımlı, katmanlı ve önden düğümlü olması 17. Yüzyıl I. Abbas döneminde kullanılmaya başlanan başlıklardandır.

Resmin renk dengesi ve kalitesi çok iyidir. Özellikle kumaş kıvrımlarında uygulanan taramalar onları boyutlandırmıştır. Kıvrımlı alanlardaki tahrirlerin nüanslarında biraz zayıflıklar olmasına karşın genel durumda iyi görünmektedir. Figürün zeminine renk girilmemesi, altınla tonlama ve taramayla boyutlandırılması sanatkârın ustalık seviyesini göstermektedir. Saç kısmı ve kuşaktaki işçilik eserin kalitesini yükselterek işçilik bakımından da çok iyidir.

Arka plandaki ot kümelerinin altın olması ve figürün öne çıkmasında eseri 17. Yüzyıla tarihlemektedir.

Resim 255: Herbert F. Johnson Museum of Art – 2002.009.001

Katalog Numarası		D-38
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	2002.009.001
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Herbert F. Johnson Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	18,7 x 11,4 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Buhurdanlı genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

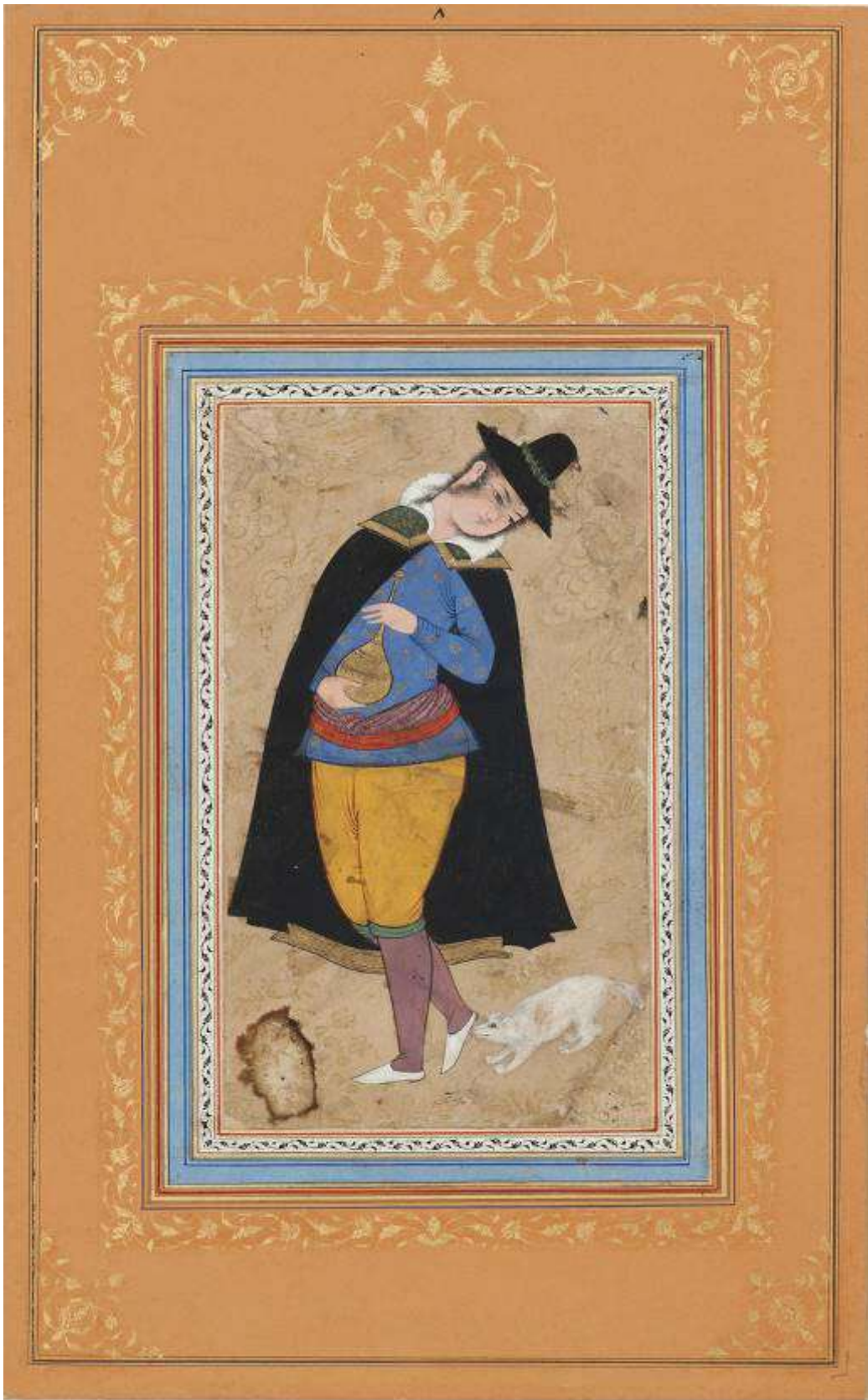
Eser, resim alanı ve cetvelden oluşan tek yaprak resim formundadır. Resimde elinde altın renkte buhurdan ve beyaz yanan mum tutan genç bulunmaktadır. Başlığı altın ve siyah çerperli ve altın külahlı tüylü bir başlığı vardır. Saçları yanaklarından zülûf şeklinde ve arkasından ayaklarına kadar uzanır. Yakası altın ola dış giysisi açık mavi renkte kalçasına kadar uzanmaktadır. İç giysisi turuncu renkte ayak bileklerine kadardır. İç pantolonu mavi ve altın şeritlerden oluşur. Ayakkabısı siyah, çorabı da beyazdır. Belindeki kuşağı bordo renkte kıvrımlı ve katmanlı olup bir ucu aşağı sarmaktadır.

Resimde figür haricindeki muhtelif alanlara ot kümesi, kaya, küçük ağaç ve bulut motifleri altın ile uygulanmıştır.

Değerlendirme:

Eserdeki genç figürünün başlığı ile kuşağının kıvrımlı, katmanlı olup önden düğümlü olması Şah I. Abbas devrinde görülen özelliklerdendir. Ayrıca baş ve beden oranı 1/7 şeklindedir. Başın ayaklar ile eksenine bakıldığında üst gövdenin öne doğru eğik olduğu görülmektedir. Kıyafetlerinin ayaklarına kadar uzanmaması da bu dönemde görülen özelliklerdendir. Bu belirtilerin hepsi resmi 17. Yüzyıla tarihlendirmektedir.

Resimdeki tahrirler çok iyi kalitededir. Çizgiler pürüzsüz, apaksız, tahrirli ve nüanslıdır. Uzun çizgiler ustalıklı, kısa alanlar detaylı işlenmiştir. Figür haricindeki ot kümeleri altın ile yapılmıştır. Bu durum figürün öne çıkmasını sağlamaktadır.

Resim 256: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0070

Katalog Numarası		D-39
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0070
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	33,2 x 20 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Avrupalı seyyah ve köpeği
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak yapılmış resim ile murakka üzerine yapıştırılması ile tamamlanmıştır. Resmin dış kısmındaki cedvelde iki adet arasuyu bulunmaktadır. Cedvelde içten dışa doğru altın, beyaz, turuncu ve altın iplik ile beyaz zeminli ilk arasuyu bulunmaktadır. Arasuyuna beyaz zemin üzerine siyah ile tek iplik negatif hatayı grubu motifler ile desen yapılmıştır. Bu arasuyu ile ikinci arasuyu arasında sırası ile altın, mavi ve lacivert renkte iplikler vardır. İkinci arasuyunun zemini açık mavi renkte ve desensizdir. İkinci arasuyu ile kenarsuyu arasında sırasıyla altın, turuncu, kırmızı ve altın iplik ile siyah ve lacivert kuzular bulunmaktadır. Kenar suyunda turuncu zemin üzerine altın ile desen yapılmış ve bitim noktasına siyah kuzu ile altın iplik çekilmiştir.

Resimde siyah geniş çeperli şapka giyen Avrupalı erkek figürü bulunmaktadır. Arkasından gelen köpeğe doğru eğilen figürün pelerini siyah olup yakası yeşil ve altın renktedir. Beline kadar uzanan mavi iç giysisinin yakası beyaz fırırlı olup üzerine altın ile küçük motifler yapılmıştır. Belinde iki adet kuşak vardır. Kuşaklardan ilki gülkurusu renkte önden bağlıdır. Diğerleri kırmızı renkte ve düğüm yeri görünmemektedir. Altındaki pantolonu sarı renkte ve dize kadardır. Çorapları gülkurusu renkte ve terlikleri beyazdır.

Resimde erkek figürünün ayağını koklayan köpeğin rengi beyazdır. Figürün alt kısmında yazı yazılmış ama deforme olduğundan dolayı okunmamaktadır.

Resmin muhtelif yerlerinde altın ile yapılmış ve pek görünmeyen ot kümeleri, kayalar ve bulut motifleri bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan figür Şah I. Abbas'ın kurmuş olduğu ticari bağlantılar için ülkeye gelen yabancı gezgin ve seyyahlardandır. Bu da eserin tarihini 17. Yüzyıla tarihlendirmektedir. Figürün baş ve boyun oranına bakıldığında da 1/7 oranı görülmektedir. Belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup önden düğümlüdür. Aynı zamanda duruş şekli yay formunda geriye doğru eğilmektedir. 17. Yüzyıl figür özelliklerinden olan bu etkenler tarihlendirmeyi doğrulamaktadır.

Eserin kenarsuyunda yapılmış olan desen Kaçar dönemi tezyinatının özelliklerini taşımaktadır. Özellikle uzun yapraklar dönemin önemli unsurudur. Bu durum da eserin murakkasının ve bezemesinin Kaçarlar döneminde yapıldığını ve sonradan ülke değiştirdiğini göstermektedir.

Eserdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nettir. Çizgi kalitesi çok iyi derecededir. Arka planda yapılan ot kümeleri ve bulutlar altın ile yapılmış ve figürün öne çıkmasını sağlamaktadır.

Resim 257: Detroit Institute of Art – 58.334

Katalog Numarası		D-40
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	58.334
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Detroit Institute of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	22 Ramazan 1043 – 22 Mart 1634
	Boyutları	14,6 x 19,1 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Uzanan Avrupalı ve köpeği
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

Eser, resim bölümü ve kenarındaki arasuyundan oluşmaktadır. Resim ile arasuyu arasında kalan cedvelde sırası ile altın, lacivert, altın, açık yeşil ve altın iplik ile beyaz kuzudan oluşmaktadır. Arasuyunda birbirinden bağımsız belli aralıklarla yerleştirilmiş yaprak motifi bulunmaktadır. Arasuyunun dışındaki cedvelde ise içten dışa altın, açık yeşil ve altın iplik vardır.

Resimde sırt üstü uzanmış ve bir yastığa dayanmış Avrupalı erkek figürü bulunmaktadır. Figürün başında dışı kahverengi iç kısmı siyah renkte çeperli bir şapkası vardır. Boynunda beyaz renkte kıvrımlı bir fular görünmektedir. Mor renkteki dış giysisi bele kadar olup önden altın düğmeler ile bağlıdır. Yakası altın olan giysinin bel kısmında kahverengi kıvrımlı ve katmanlı kuşak görünmektedir. Pantolonu yeşil renkte olup paçaları kahverengi işlemeli botlarının içerisine sokulmuştur. Sol elinde kâse tutmaktadır ve dizelerine tırmanmış beyaz renkteki köpeğe su içirmektedir.

Erkek figürünün yaslandığı bordo renkli yastığın üzerinede altın renkli ot kümesi, renkli ve uçan bir kuş ile mavi bulut kümesi vardır. Kolunun altındaki lacivert zeminli yastıkta ise, oturan ve sağ dizini kavramış bir erkek figürü, küçük kaya ve ot kümeleri, altın ağaç ile altın bulut motifleri görülmektedir. Oturan adamın başında altın ve yeşil renkte bir başlık ile turuncu dış giysisi bulunmaktadır. Sağ elinin altında tuttuğu beyaz zeminli çini vazoun üzerinde mavi renkte bir kuş ve ot kümeleri vardır.

Eserde erkek figürünün ayakucunda küçük cam bir bardak ve içerisinde içecek bulunmaktadır. Ayrıca figürün arka kısmında altın ile yapılmış iki ağaç ile muhtelif yerlerde yine altın ile ot kümeleri yapılmıştır. Gökyüzünde sağ tarafta mavi renk ile bulut dalgaları yapılmıştır. Resimde köpeğin arka kısmında yapıldığı tarih ve sanatkarın imzası yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde cedvel iç kısmı erkek figürünün ayak kısmı ve elinde tuttuğu çini vazoun olduğu bölümün boş bırakılmasına bakıldığında resimden sonra yapıldığı

görülmektedir. Fakat buna rağmen ot kümeleri cedvelden sonra yapılmıştır. Bu duruma bakıldığında resim yapılmış, cedveller çekilmiş ve ot kümeleri ile ağaçlar yapılmıştır.

Erkek figürünün kıyafetine ve uygulamasına bakıldığında eserin 17. Yüzyılda Şah I. Abbas'ın ticaret anlaşmaları ile ülkeye gelen tüccar ve seyyahlardan olduğu görülmektedir. Bu da eserin tarihinin 17. Yüzyıl olduğunu göstermektedir. Yapılan işçiliğin üst düzey olmasına bakıldığında ise, eserin imzada belirtildiği Rızâ-yi Abbâsî'ye ait olduğu görülmektedir.

Resimdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Çizgiler uzun hatlarda ustalıklı ve nüanslı, kısa bölümlerde detaylıdır. Figürün yüz bölümü ve diğer detaylara baktığımızda usta bir ressam elinden çıktığı aşikârdır.

Resimdeki figürün baş-gövde oranı 1/7'dir. Belindeki kuşağının kıvrımlı, katmanlı ve önden düğmeli olması da eserin tarihinin doğruluğunu göstermektedir.

Resim 258: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0373

Katalog Numarası		D-41
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0373
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	28,9 x 18,7 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ayakta duran Avrupalı genç
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, resim alanı, yanındaki bezemeli alan, cedvel ve kenarsuyundaki bezemeden müteşekkildir. Bezemeli alanda aks tekniği⁷⁰⁷ ile bezemeler yapılmıştır. Resim ile bezemeli alan arasına altın ile iplik yapılmıştır. Cedvel içten dışa doğru altın, açık mavi, açık turuncu ve beyaz iplik ile altın ve lacivert kuzu vardır. Kenarsuyunda ise altın ile halkar yapılmıştır.

Resimde ayakta duran genç Avrupalı erkek figürü bulunmaktadır. Başında siyah renkte başlığında beyaz inciler vardır. Yakasında beyaz fırırlı yakası ile siyah pelerini vardır. Pelerinin iç kısmında altın şerit bulunur. Gri renkteki üst giysisi bele kadar uzanır ve üzerinede ince altın kuşağı görülür. Yeşil pantolonu dize kadar olup mor renkteki çorapları ile sarı ayakkabıları vardır. Figürün sol elinde beyaz eldiveniyle altın kâsesini tutarken sağ eli pelerininin altındadır.

Figürün yanında yerde uzun boyunlu altın şişe ile tabak görülür. Tabakın içerisinde küçük meyveler vardır. Resimde figür ve şişenin olduğu tabak haricinde başka bir öge yoktur.

⁷⁰⁷ Bu teknik kâğıt oymacılığında kullanılan tekniktir. Kalıp zairlanarak yerleştirilir ve boşluk alanlarına boya püskürtülerek tamamlanır. Bknz: Tanındı, “Topkapı Sarayı Kitap Hazinesi’nin Nadide Eserlerinden Bir Diğeri, Hazine 2166 Numaralı Safevî Albümü Hakkında”, 192.

Değerlendirme:

Eserde görülen genç erkek figürünün kıyafetlerine bakıldığında Şah I. Abbas dönemi sonrasında ülkeye çok gelen Avrupalı seyyah ya da tüccarlardan olduğu anlaşılmaktadır. Bu da eseri 17. Yüzyıla tarihlendirmektedir. Muhtemelen ülkeye geldiğinde resmini yaptırıp hatıra olarak yanında götürülmüştür.

İzması olmayan resimdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Çizgiler çok iyi kalitededir. Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranında olduğu belirgindir. Dikey duruş olarak ise, ayakları kafası ile hizalı olması gerekirken daha geride durmaktadır. Bu özelliklerde eserin 17. Yüzyıla tarihlendiğini göstermektedir.

Resim 259: Los Angeles Country Museum of Art – M.73.5.456

Katalog Numarası		D-42
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	M.73.5.456
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Los Angeles Country Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	50,8 x 38,1 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Ermeni patrik
	Sanatkârı	Afzal al-Huseyni

Genel Özellikleri:

Eser resim, arasuyu ve cetvelden oluşmaktadır. Arasuyu açık sarı zemin üzerine kahverengi tek iplik yapraklar ile bezenmiştir. Kenarındaki iplikler ise, kahverengidir. Bu ipliklerin dışında sırası ile siyah, açık kahverengi, iki adet siyah ve lacivert kuzular bulunmaktadır. Eserin kenarında ise üzeri kahverengi dokulu bir kâğıt bulunmaktadır.

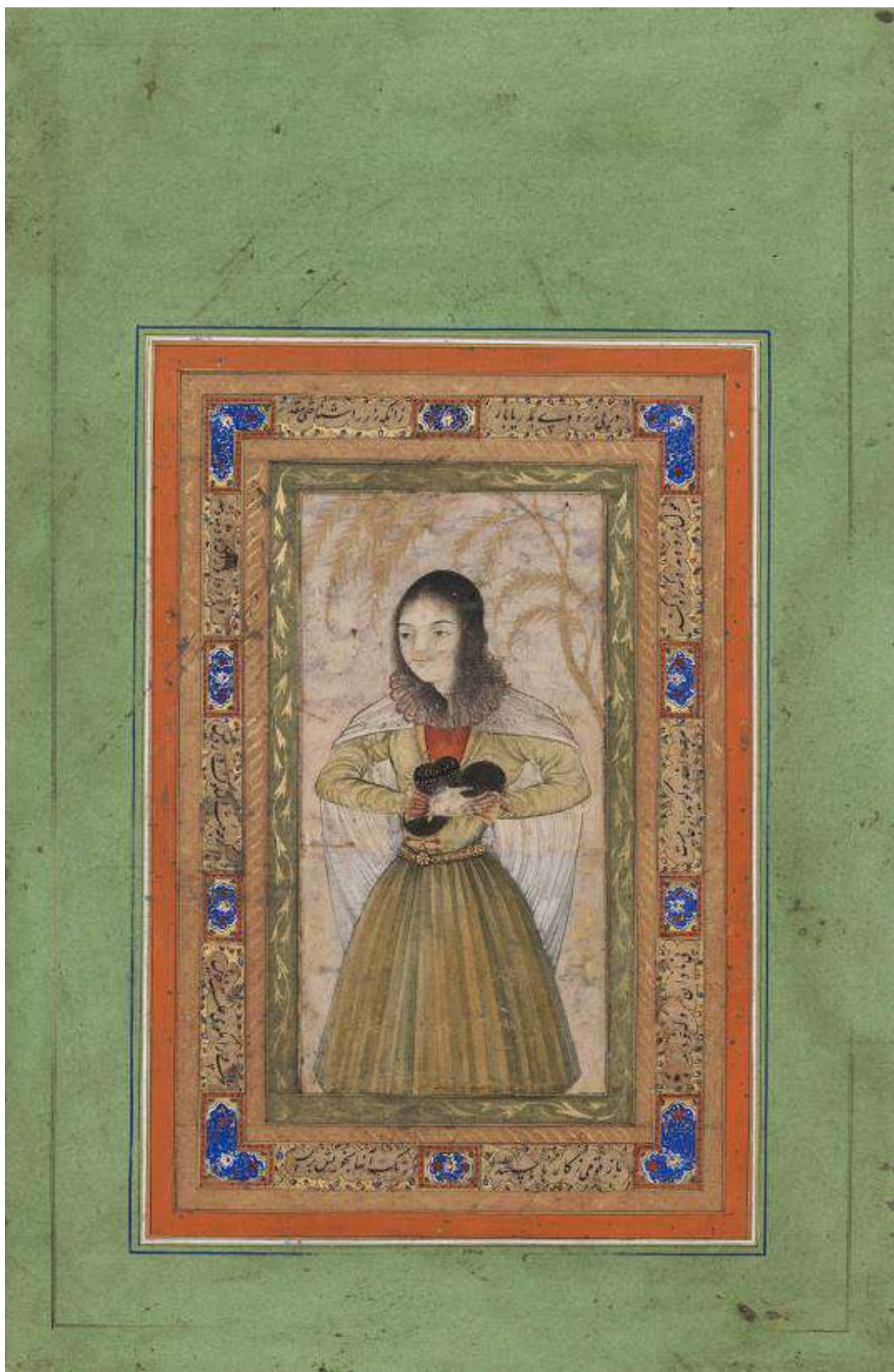
Resimde orta alnda ileriye işaret eden bir ermeni patrik vardır. Patriğin başlığı lacivert zemin üzerine altın bezemeli ve altın kenarlıdır. Saç ve sakalı yaşlılığın verdiği etkiler ile grileşmiş ve yüzünde çizgiler oluşmuştur. Sırtında siyah pelerini omuzlarını kapatmaktadır. Pelerinin iç kısmı açık sarı üzeri kahverengi çizgili olup kenarları kahverengi çerçevelidir. Patriğin kıyafeti açık mavi zeminli, üzerinde altın bezemeli ve ayaklarına kadar uzanmaktadır. Kıyafetin iç kısmı etek ve kol içlerinden görüldüğü kadarıyla kırmızıdır. Ayakkabıları sarı renktedir.

Resmin muhtelif yerlerine açık kahverengi ile ağaç, ot kümeleri ve bulutlar yapılmıştır. Ayrıca patriğin bel kısmında eserin sanatkarının imzası görünmektedir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan patrik Şah I. Abbas dönemi Culfa mahallesine yerleşen Ermeni patriklerden biri yada ülkeye yurtdışından ticaret yada gezi için gelen

kişilerden biri olmalıdır. Figürdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Özellikle kıyafet kıvrımlarındaki taramalar çok ustalıklıdır. Çizgi kalitesi olarak çok iyi derecededir. Figürde baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Bu özelliklere bakıldığında eser 17. Yüzyıla tarihlenmektedir. Eserin üzerindeki imzaya baktığımızda da aynı tarihler olduğundan imzanın doğru olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ot kümeleri ve ağaçların uygulamaları ile bulut motiflerinin dağınıklığı dikkate değerdir. Tamamen altın ile yapılarak figürün ön planda görülmesi amaçlanmıştır. Bu durumda dönem özellikleri arasındadır.

Resim 260: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0105

Katalog Numarası		D-43
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1971-0107-0105
	Bulunduğu Ülke	İsviçre Konfederasyonu
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Cabinet des Arts Graphique Geneve
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl ortası
	Boyutları	29,8 x 19,5 cm
	Kâğıt Rengi	Nohudî
	Konusu	Avrupalı seyyah ve köpeği
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikler:

Eserde tek yaprak resim formunda hazırlanan resim sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resim ile kenarsuyu arasına beş adet arasuyunun araları altın iplik ile ayrılmıştır. Birinci arasuyu yeşil zeminli ve üzerine altın ile yaprak benzeri motifler yapılmıştır. Hemen yanındaki açık turuncu zeminli arasuyunun üzeri altın S’ler ile bezenmiştir. Üçüncü arasuyu kitabeli zencerek formunda içerisinde yazı olan ve klasik tezhip tekniği ile tamamlanmıştır. Yazıda ise, Avhadî’nin Câm-i Cem kitabından beyitler yazılmıştır. Dördüncü arasuyu açık turuncu renkte ve üzerine altın ile yapılan süslemenin çoğu silinmiştir. Beşinci arasuyu ise turuncu zeminli olup bezemesi yoktur. Cedvelde ise, içten dışa sırası ile altın, beyaz ve altınla iplik ve lacivert kuzu yapılmıştır. Eserin dış kısmında bir bezeme bulunmamaktadır.

Resimde siyah çeperli başlığını elinde tutan yakası fırırlı beyaz pelerinli bir Avrupalı seyyah ya da tüccar vardır. Saçları siyah olup yakasına kadar uzanmaktadır. Turuncu renkteki iç giysisi yaka kısmından görünmektedir. Dış giysisi önden bele kadar altın düğmeli ve alt kısmı etek şeklindedir. Belinde altın kemerli bir toka vardır. Resimde figürden hariç arka alanda altın renkli ağacın bir bölümü görünmektedir.

Değerlendirme:

Eserde bulunan figür Avrupalıdır. Bu durum da Şah I. Abbas'ın ticari bağlantıları vasıtasıyla ülkeye gelen kişilerden olduğunu göstermektedir.

Resimdeki tahrirler pürüzsüz, çapaksız ve nüanslıdır. Çizgiler çok iyi kalitededir. Özellikle kumaş kıvrımlarında yapılan taramalar usta bir sanatkâr elinden çıktığını göstermektedir. Yapılmış olan tarama ve tahrirler Avrupa resminin özelliklerini anımsatmaktadır. Bu durumda eserin tarihi hakkında bize bilgi vermektedir. Arka fondaki ağaç da sadece altın ile yapılmıştır. Tüm bu özelliklere bakıldığında da eser 17. Yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir.

Resim 261: Metropolitan Museum of Art – 1985.2

Katalog Numarası		D-44
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1985.2
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Metropolitan Museum of Art
	Kalem-i Siyahî Çeşidi	Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	15 Şaban 1043 – 14 Şubat 1634
	Boyutları	10,8 x 18,4 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Kayalıktaki bülbül
	Sanatkârı	Rızâ-yi Abbâsî

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resim ve etrafındaki cetvelden oluşmaktadır. Cedvelde altın, mavi ve altın iplik bulunmaktadır.

Resimde orta alanda kayalıklara konmuş bülbül kuşu bulunmaktadır. Kuşun sırtı gri, yanakları beyaz, boynu siyah, göğsü beyaz, kanatlarının ucu siyah ve kuyruğu beyaz ve siyah renktedir. Kafası havada ileriye doğru bakmaktadır.

Ayaklarını bastığı kayalık eflatun ve yeşil renklerde dir. Arkasında kahverengi gövdeli açık yeşil, koyu yeşil, sarı ve kızıl kahve renklerinde yaprakları olan bir ağaç vardır. Ön kısmında ise küçük yeşil yapraklı kahverengi gövdeli ağaç bulunmaktadır. Ağaçların altında küçük ot kümeleri mevcuttur. Eserin muhtelif yerlerinde altın ot kümeleri ve gökyüzünde altın bulutlar vardır.

Kuşun gagasının ucunda siyha mürekkeple eserin ne zaman yapıldığı yazılıdır. Alt kısmında ise, sanatkârın isminin olduğu siyah mürekkep yazılmış yazı vardır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan bülbül kuşu gerçekçi bakış açısı ile yapılmıştır. Bu durum Safevi coğrafyasına gelmiş olan Avrupa resminin etkileri ile başlamıştır. Gökyüzündeki bulutlara bakıldığında ve bülbülün gerçekçi forma olması eserin tarihinin doğruluğunu göstermektedir.

Eserdeki tahrirler net, pürüzsüz ve çapaksızdır. Tahrirler çok iyi derecede kalitelidir. Özellikle bülbül kuşunun üzerine yapılan taramalar çok iyi bir sanatkârın elinden çıktığını göstermektedir. Bu da eserin sanatkârının imzasını doğrulamaktadır.

Resim 262: British Museum - 1969,0616,0.3

Katalog Numarası		D-45
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1969,0616,0.3
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık – İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	Ramazan 1084 - Aralık 1673
	Boyutları	22,5 x 13 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Çömelmiş kadın
	Sanatkârı	Muin Musavvir

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim olarak yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resmin kenarında üç adet tahrirsiz iplik bulunmaktadır.

Resimde orta alanda sağ dizinin üzerine çökmüş duran bir kadın figürü vardır. Başında tüylü başlığı ile başlıktan çıkan tüyü bulunan figürün saçları arkadan beline kadar uzanmaktadır. Figürün pembe renkteki kıyafetinin yakası altın renkte ve bele kadar altın düğmelidir. Belinde beyaz renkte açık yeşil ve altın şeritli kuşağı önden düğümlemiş ve uçlarından biri tekrar kuşağa sarılmış, diğeri de yere kadar uzanmıştır. Kadın bileklerinde altın ve sarı renkte bileklikleri vardır. Figürün önünde yerde içerisinde içecek olan bir sürahi ile meyveler vardır.

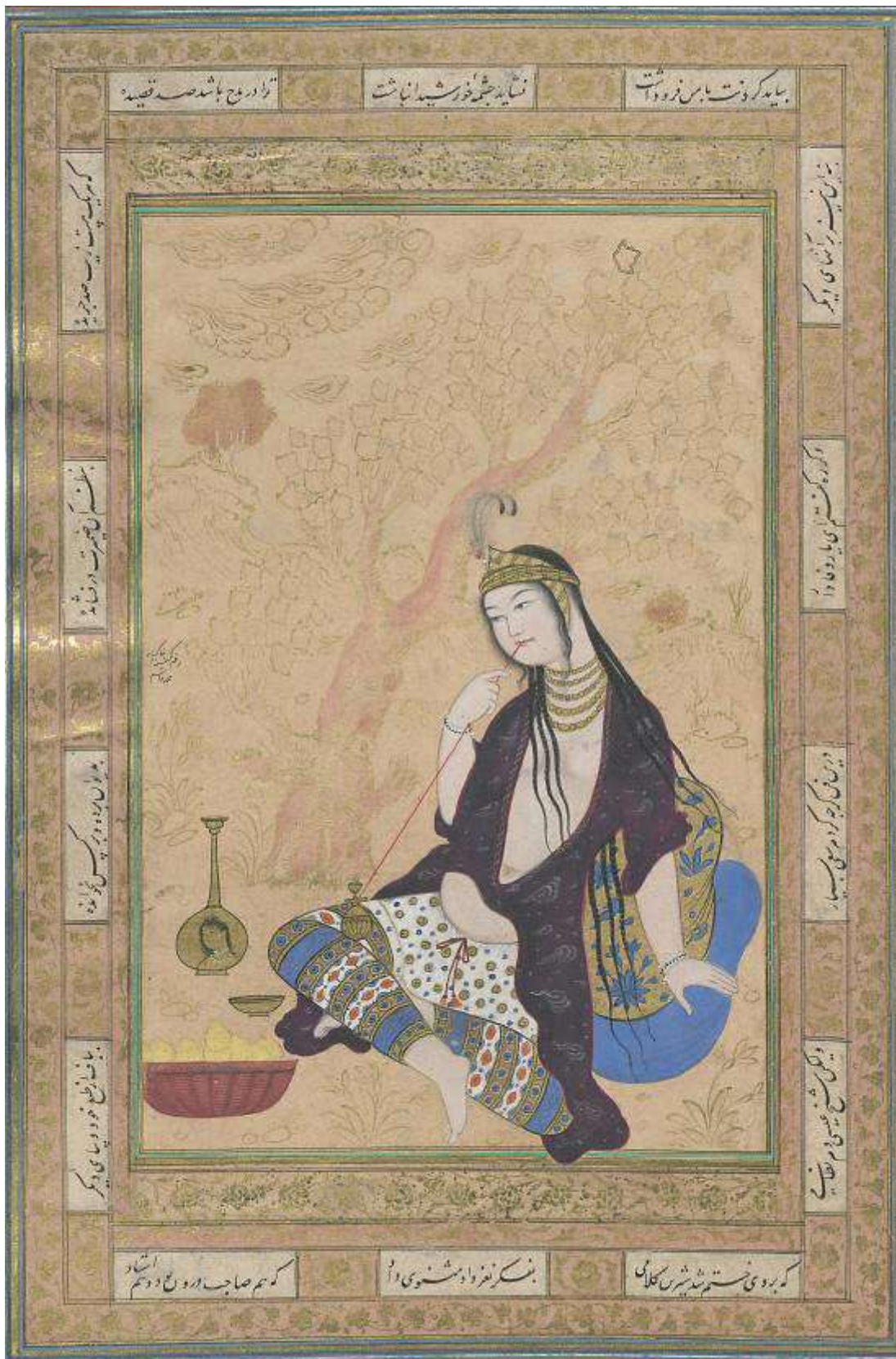
Resimde kadın figüründen arta kalan bölümde muhtelif yerlere taş, kaya, ot kümesi ve ağaç motifleri altın ile uygulanmıştır. Gökyüzündeki bulut motifleri ise hem öbek hem de dağınık halde yapılmıştır. Oturan kadın figürünün dizinin ön kısmında “Ramazan mübarek günde 1084’de Muin Musavvir’in bitirdi” şeklinde yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan kadın figürünün başındaki başlığın tüylü kısmı ve külahının duruş şekline bakıldığında Şah I. Abbas devrinde görülmeye başlanan başlık

çeşitlerindendir. Bu da resimdeki imzanın doğruluğunu göstermektedir. Ayrıca figürün baş ve vücut orantısına bakıldığında 1/7 oranında olması dönem özelliklerindendir. İşçiliğin çok iyi kalitede olduğundan usta sanatkar Muin Musavvir'in elinden çıkmış olduğu ve imzanın doğruluğunu göstermektedir.

Eserde yapılan çizgiler pürüzsüz, çapaksız, net ve yer yer keskindir. Özellikle kıyafet detaylarında yapılmış tarama şeklindeki tahrirler resmin kalitesini arttırmıştır. Figürün baş kısmındaki ince işçilik ise takdire şayandır. Figür haricindeki arka plan dönemin üslubuna uygun altın ile yapılmıştır.

Resim 263: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2137

Katalog Numarası		D-46
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2137
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	39,5 x 30 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Tütün içen kadın
	Sanatkârı	Muhammed Kasım

Genel Özellikleri:

Eser, resim, arasuları ve cedvellerden oluşmaktadır. Resim ile kenarındaki arasuyu arasındaki cedvelde sırası ile altın, açık yeşil ve altın iplikler mevcuttur. Resmin dışındaki ilk arasuyunun uzun kenarları ince kısakenarları kalındır. Bu bölüme altın ile tek iplik hatayı grubu motifler negatif şeklinde uygulanmıştır. İkinci arasuyunda bezeme ve yazı alanları bulunur. Arasuyundaki bezeme ve yazıların etrafı altın iplik ile çevrilidir. Dıştaki arasuyu ise yine altın negatif motifler ile bezenmiştir. Cedvelde ise sırası ile altın, mavi ve altın iplikler bulunmaktadır.

Resimde oturan kadının altın üçgen şeklindeki başlığından iki adet gri renkte tüy çıkmaktadır. Başında örtüsü olmayan kadının saçları bel çevresine kadar yayılmıştır. Zülüfleri yanağından aşağı dökülmektedir. Boynunda beş sıra altın kolyesi görülmektedir. Üzerinde giydiği koyu bordo kıyafetinin önü bele açık ve üzeri beyaz bulut motifleri ile bezenmiştir. Karın bölgesi açıkta kalan kadının kuşağı görülmemektedir. Altında kısa şort-etek benzeri kıyafetinin zemini beyaz üzeri altın ve mavi noktalarla süslüdür. Şortunun alt kısmında görünen taytında altın üzeri mavi noktaları açık mavi şeritli alan ve beyaz zemin üzerine mavi ve kırmızı süslemeler ile doludur. Ayağında çorap ya da ayakkabı bulunmamaktadır. Yalandığı iki adet yastıktan biri açık mavi, diğeri altın üzeri açık mavi ot kümeleri ile bezelidir. Kadının sol elinde tuttuğu nargile marpucu benzeri ince çubuk kucağında duran altın tütün kabına bağlıdır.

Kadının dizlerinin önünde boynu uzun altın şişe üzerinde bir kadın portresi görülmektedir. Şişenin yanında altın kâse ile bordo sepet içerisinde meyveler bulunmaktadır. Resimde figürün arka planında altın ile ağaç, ot kümesi, kaya ve bulut motifleri yapılmıştır. Ağaç motifinin zeminine çok açık kırmızı renk ile tonlama yapılmıştır. Ayrıca resmin sol uzun kenarının orta noktasında resmi yapan sanatkârın adı yazılmıştır.

Değerlendirme:

Resimdeki kadın figüründe baş ve beden oranına bakıldığında 17. Yüzyıl özelliklerinden olan $1/7$ oranında olduğu anlaşılmaktadır. Başlık açısından değerlendirdiğimizde de aynı dönem olduğu görülmektedir. Bu durumda eserin tarihi 17. Yüzyıl olarak tarihlendirilmektedir.

Resminde uygulanan işçiliğin kalitesine bakıldığında usta ellerden çıktığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde imza değerlendirmesi yapıldığında imzanın doğru olduğu düşünülmektedir. Eserde kullanılan çizgiler çok iyi kalitededir. Özellikle figürün yüz kısmındaki detaylar çok inceliklidir. Figür haricindeki arka planda yapılan detaylarda sadece ağacın zeminine hafif tonlama yapılmış ve tüm diğer kısım altın ile tahrirlenmiştir.

Resim 264: British Museum - 1949,0709,0.11

Katalog Numarası		D-47
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1949,0709,0.11
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık – İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	Safer 1087 - Nisan 1676
	Boyutları	22,8 x 12,3 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Ejderle savaş
	Sanatkârı	Muin Musavvir

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak resim şeklinde yapılmış ve sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Orta alanda resim kenarında cedvel ve arasuyu ile murakkaya yapıştırılmış kâğıt şeklindedir. Mavi renkteki bezemesiz rasuyunun iç kısmında bir adet altın iplik bulunmaktadır. Dış kısmında ise, sırası ile altın, açık yeşil, altın iplik ile siyah ve lacivert kuzu vardır. Dış kısmındaki kâğıt nohudî renkte ve bezemesizdir.

Resimde bir adet erkek figürü ve iki adet ejder bulunmaktadır. Figürün üzerindeki bele kadar uzanan kıyafeti mor renkte ve belinde mavi ve altın çizgili kuşağı vardır. Alt kısmındaki pantolonu gül kurusu renkte, çorapları mavi ve ayakkabıları da kahverengidir. Elinde bıçak tutan figürün omzundan aşağı sol bacağına kuyruğunu saran bir ejder vardır. Ejderin rengi sarı renkte, tahrirleri turuncu, ağız ve ayaklarından uzanan alev benzeri çıkıntılar altına renktedir. Adama sarılmış olan ejder sol kolunun üst kısmını ısırmaktadır. Resimde arka alanda savaşan sarı ejderin renginde açık mavi renkte bir ejderin boyun kısmı ve kafa bölümü görünmektedir.

Resimde erkek figürünün üzrinde durduğu kaya hafif tonlarda renklendirilmiştir. Ayrıca ön kısımda adamın tüylü başlığı yerde ters bir şekilde dumaktadır. Erkek figürünün dizinin ön kısmında küçük bir kahverengi ağaç, mavi ejderin üst kısmında ise, altın ile yapılmış ağaç görünmektedir. Gökyüzünde de altın renkte bulut öbekleri vardır.

Erkek figürünün ayaklarının alt kısmındaki alanda eserin tarihi ve sanatkarın Muin Musavvir olduğunu belirten bir yazı bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde buşlunan erkek figürünün kıyafeti özellikle bele kadar uzanan üst giysisi ile altında pantolonun görünmesi Şah I. Abbas döneminde görülen kıyafet örneklerindendir. Ayrıca üzerine yapılmış olan taramalar da yine aynı dönem olan 17. Yüzyıla tarihlenmektedir. Figürün baş/gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir.

Resimde yapılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net, keskin ve nüanslıdır. Çizgiler çok iyi derecede kalitelidir. Özellikle figürün yüz kısmında yapılan detaylar muazzamdır.

Figür ve ejderler haricinde kalan arka plandaki detayların büyük kısmı altın ile tahrirlidir. Figürün bulunduğu kayalığın renklendirilmesi de yine aynı dönemde görülen özelliklerdendir. Bulut motifinde kıvrımlar haricinde kalan alandaki gölgelendirmeler de aynı dönemde kullanılan detaylardır.

Resim 265: British Museum - 1969,0616,0.4

Katalog Numarası		D-48
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1969,0616,0.4
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık – İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	Ramazan 1084 - Aralık 1673
	Boyutları	22,5 x 13 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Diz çökmüş kadın
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resmin murakka üzerine yapıştırılması ile oluşturulmuştur. İç kısımda bulunan resmin cedveli iki adet altın iplikle yapılmıştır.

Resimde orta alanda diz çökmüş oturan bir kadın figürü bulunmaktadır. Kadının başında pembe uzun bir eşarp ve altın renkte bir kuşak arkadan düğümlüdür. Ayrıca eşarabının bir ucunu ağzı ile tutmaktadır. Üst giysisi krem renkte ve mavi renk ile tahrirlidir. Turuncu renkteki iç giysisinin kolları uzun ve bileklerine kadar uzanan bir eteği vardır. Belinde is kıvrımlı ve katmanlı altın kuşağı görülmektedir. Kadın elleri ile bir hesap yapmaktadır. Dizlerinin ön kısmında altın şişe ve kase ile turuncu renkte üç adet meyve bulunmaktadır. Meyvelerin alt kısmında ise, Ramazan ayının 1084 senesinde yapıldığını belirten bir yazı vardır.

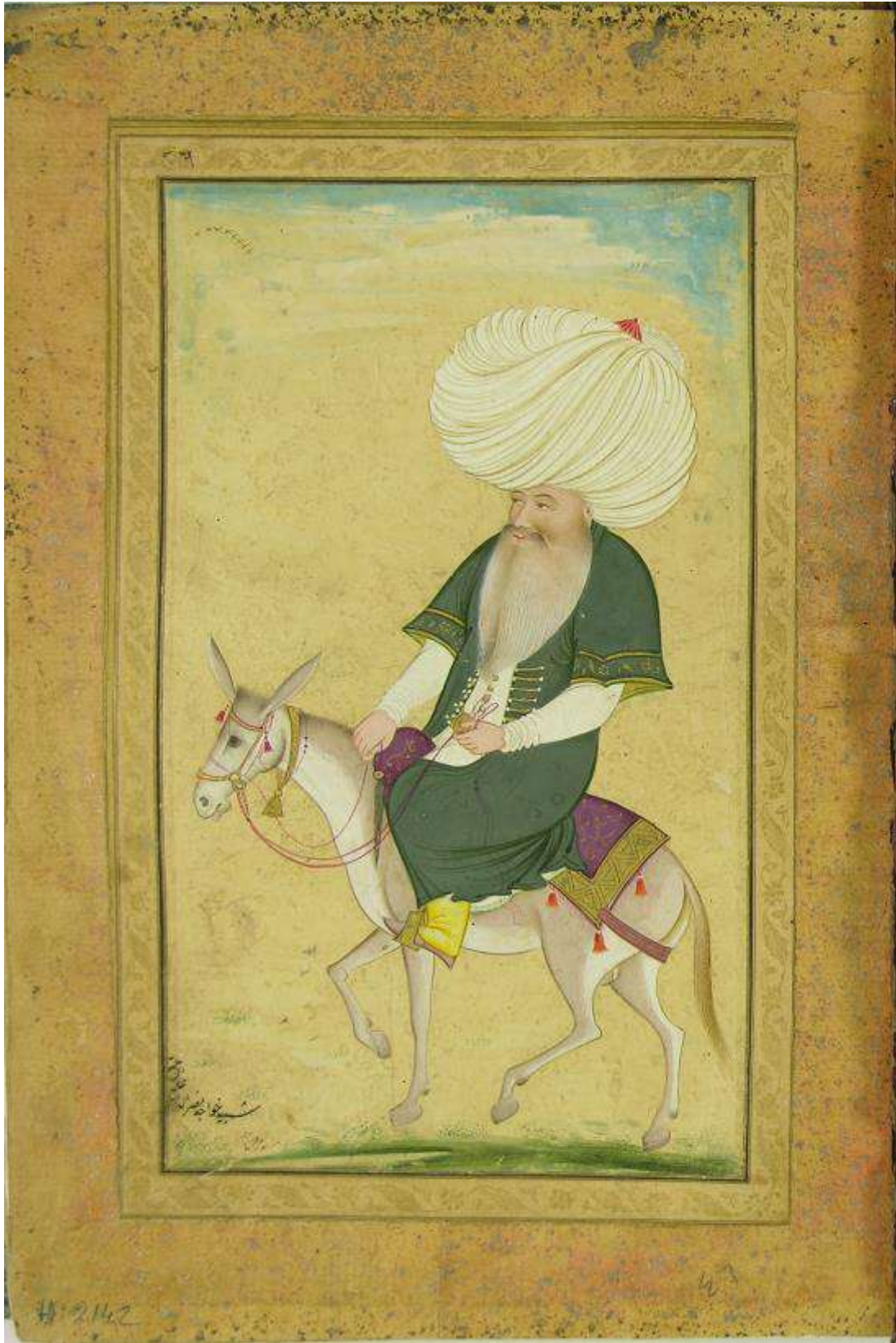
Kadın figürünün arka kısmında altın ile yapılmış bir ağaç motifi görülmektedir. Ayrıca muhtelif yerlerde altın ile yapılmış ot kümeleri bulunmaktadır. Resmin üst kısmında ise, iri bulut öbekleri vardır.

Değerlendirme:

Resimde diz çökmüş kadının baş ve beden oranına bakıldığında 1/7 oranı görülmektedir. Bu durum da resimde yazılı olan tarihin doğruluğunu göstermektedir. Ayrıca kadın figürünün renkli arka planın altın olması da bu görüşü

desteklemektedir. Özellikle bulut motifinin aralarına yapılan tonlama detaylar aynı dönemde görülen örneklerdir. Yapılan işçiliğin çok iyi kalitede olması meşhur bir sanatçının eseri olduğunu göstermektedir.

Eserde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, nüanslı ve nettir. Özellikle uzun alandaki çizgilerin ustalığı ile kısa alanlardaki detaylar eserin usta bir ressam elinden çıktığını göstermektedir.

Resim 266: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2142

Katalog Numarası		D-49
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	H.2142
	Bulunduğu Ülke	Türkiye Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	18,5 x 30,5
	Kâğıt Rengi	Açık sarı
	Konusu	Eşek üzerindeki Hoca
	Sanatkârı	Meşagahû Muin musavvir

Genel Özellikleri:

Eser, resim ve arasuyundan müteşekkildir. Resim ile arasuyu arasındaki cedvel altın, siyah ve altın ipliklerden oluşur. Arasuyunun zemini bej rengi olup üzerine akıtma/sulandırma altın ile bezeme yapılmıştır. Arasuyunun dışındaki cedvel bulunur fakar bazı kısımları kenarına yapıştırılmış kâğıt cedvelin üzerine çıkmıştır.

Resimde eşek üzerine binmiş başında genişçe başlığı olan erkek figürü bulunmaktadır. Başındaki geniş başlığında beyaz zemin üzerinde açık kahverengi ile kumaş kıvrımları vardır. Yüzünde yaşlılığın verdiği çizgiler ile uzunca sakalı bulunmaktadır. Beyaz renkteki iç giysisi uzun kollu ve beyazdır. Yeşil renkteki dış giysisinin düğmeleri ve kollarının kenarları altın süslemelidir. Belinde ise altın kuşağı görünür. Ayağındaki çorabı sarı, ayakkabısı ise açık eflatun renktedir. Eşegin üzerine serili mor renkli kumaşın üzerinde altın süslemeler bulunur. Kenarında ise, genişçe altın zeminli geçmeli arasuyu bulunur. Dış kısmında ise, turuncu püsküller vardır.

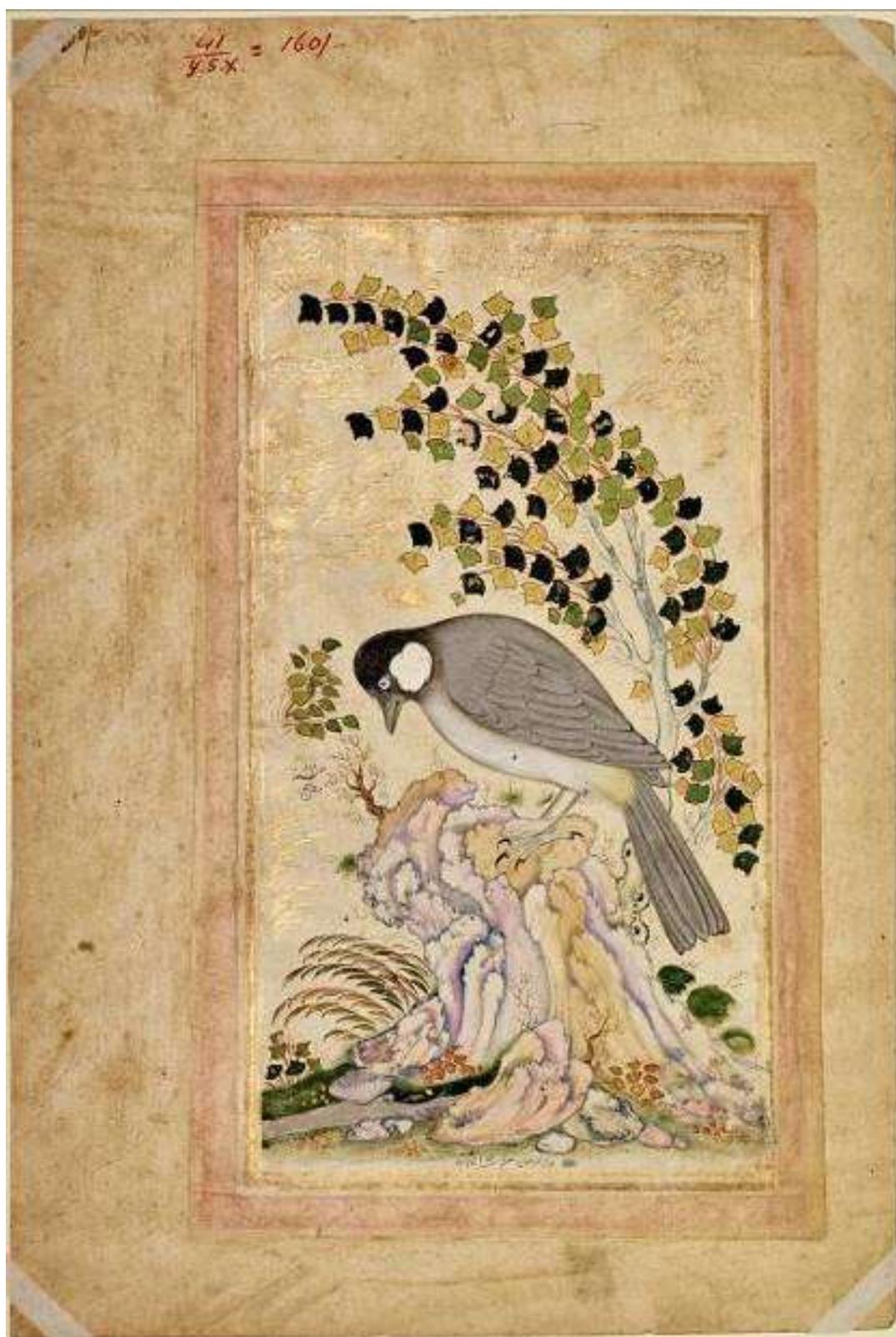
Eşegin üzerindeki renkleri gölgeli ve tonlamalı şekilde yapılmıştır. Boynunda ve baş kısmında altın kayışlar bulunur. Ayağını bastığı yere yeşil ile tonlamalar yapılmıştır. Ayrıca gökyüzüne de açık mavi ve beyaz ile bulutlar yapılmıştır. Eşegin ayağının uç kısmında sanatkarın adı ile Meşagahû Muin musavvir yazısı yazılıdır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan kişinin kim olduğu belirsiz olsa da eşeğin ayak kısmında yazılı olan “Hoca Nasreddin” ibaresinden ve başlığının büyüklüğünden yola çıkarak Nasreddin Hoca olduğu düşünülmektedir.

Resimde eşeğin ayaklarının bastığı zemin ile gökyüzündeki bulutlar Avrupa resim üslubu tarzında renklendirilmiştir. Hatta gökte kuş benzeri küçük detayların perspektifli şekilde görünmesi de Avrupa resminin belirteçlerindendir. Safevi coğrafyasına Avrupa resminin giriş tarihi 17. Yüzyıl sonları olduğundan mütevellit eserin tarihinin de aynı tarih olması kaçınılmazdır.

Eserde kullanılan çizgiler pürüzsüz, çapaksız, keskin ve nüanslıdır. Çizgiler çok iyi derecede kalitelidir. Resimdeki hocanın ve eşeğin yüz detayları usta bir sanatkârın elinden çıktığını göstermektedir. Bu bakımdan eserde yazılı olan imzanın doğruluk payı yüksektir.

Resim 267: Dallas Museum of Art – K.1.2024.775

Katalog Numarası		D-50
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	K.1.2014.775
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Dallas Museum of Art
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	Şaban 1082 - Aralık 1671
	Boyutları	27,3 x 18,4 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Taşın üzerindeki bülbül
	Sanatkârı	Muin Musavvir

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim formunda yapılmış ve sonrasında murakkaaya yapıştırılmıştır. Resmin kenarına cedvel görevi görecektir şekilde gül kurusu renginde kâğıt bulunmaktadır. Resmin dış kısmında kalın ve ince altın iplikler bulunmaktadır.

Resimde orta alanda renkli kayalıklar üzerinde kafasını aşağı eğen bir bülbül bulunmaktadır. Bülbülün kafası siyah, yanakları beyaz, kanat ve kuyrukları gri ve göğsü beyaz renktedir. Kayalık öbeğinin etrafında çeşitli ot kümeleri görülmektedir. Kuşun arka kısmında kayalıklardan çıkan açık gri renkte gövdesi olan sarı, açık yeşil ve koyu yeşil renkte yaprakları olan bir ağaç görülmektedir. Gökyüzünde ise, altın renkte bulut öbekleri bulunmaktadır. Kuşun gagasının yakınında eserin imza alanı bulunmaktadır. Ayrıca kayalıkların alt kısmında da tarihlendirme bölümü yazılıdır.

Değerlendirme:

Eserde bulunan bülbül figürünün gerçekçiliği oldukça yüksektir. Ressamların bu şekilde eser üretmesi 17. Yüzyılın son çeyreğinde görülen Avrupa resminin etkisi ile yapılmış resimlerde görülmektedir. Taş alanlardaki hafif tondaki renklendirmeler ile ağaç motifinin yapraklarındaki farklı renk kullanımı gibi özellikler de yine aynı dönemin özelliklerindendir. Bulutlar ise, Avrupa resim etkisi başlamadan önceki teknikte, sadece altın ile yapılmıştır.

Resmin işçilik kalitesine bakıldığında, çok iyi derecede bir titizlik görölmektedir. Bu da eserin usta ressam Muin Musavvir'e ait olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla eserde yer alan H. 1082 – M. 1671 tarihinin doğruluğu anlaşılmaktadır.

Resim 268:Yale University Art Gallery – 2001.138.9

Katalog Numarası		D-51
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	2001.138.9
	Bulunduğu Ülke	Amerika Birleşik Devletleri
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Yale University Art Gallery
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	Şaban 1097 – Temmuz 1686
	Boyutları	19,5 × 10,9 cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahverengi
	Konusu	Kayalıktaki Ak Kulaklı Bülbül
	Sanatkârı	Muin Musavvir

Genel Özellikleri:

Eser, müze bünyesinde bulunan tek yaprak resimdir. Resimde kayalık üzerinde durmuş ve başını aşağıya eğmiş Ak Kulaklı Bülbül kuşu vardır. Bülbülün bulunduğu kayalık açık tonlarda pembe ve kırmızı renktedir. Kayalığın üzerinde bulunan bülbül, gri renkte siyah başlı ve kulaklarının olduğu kısım beyaz renktedir. Kuşun arka kısmında kırık beyaz gövde ile sarı ve yeşil yapraklardan oluşur.

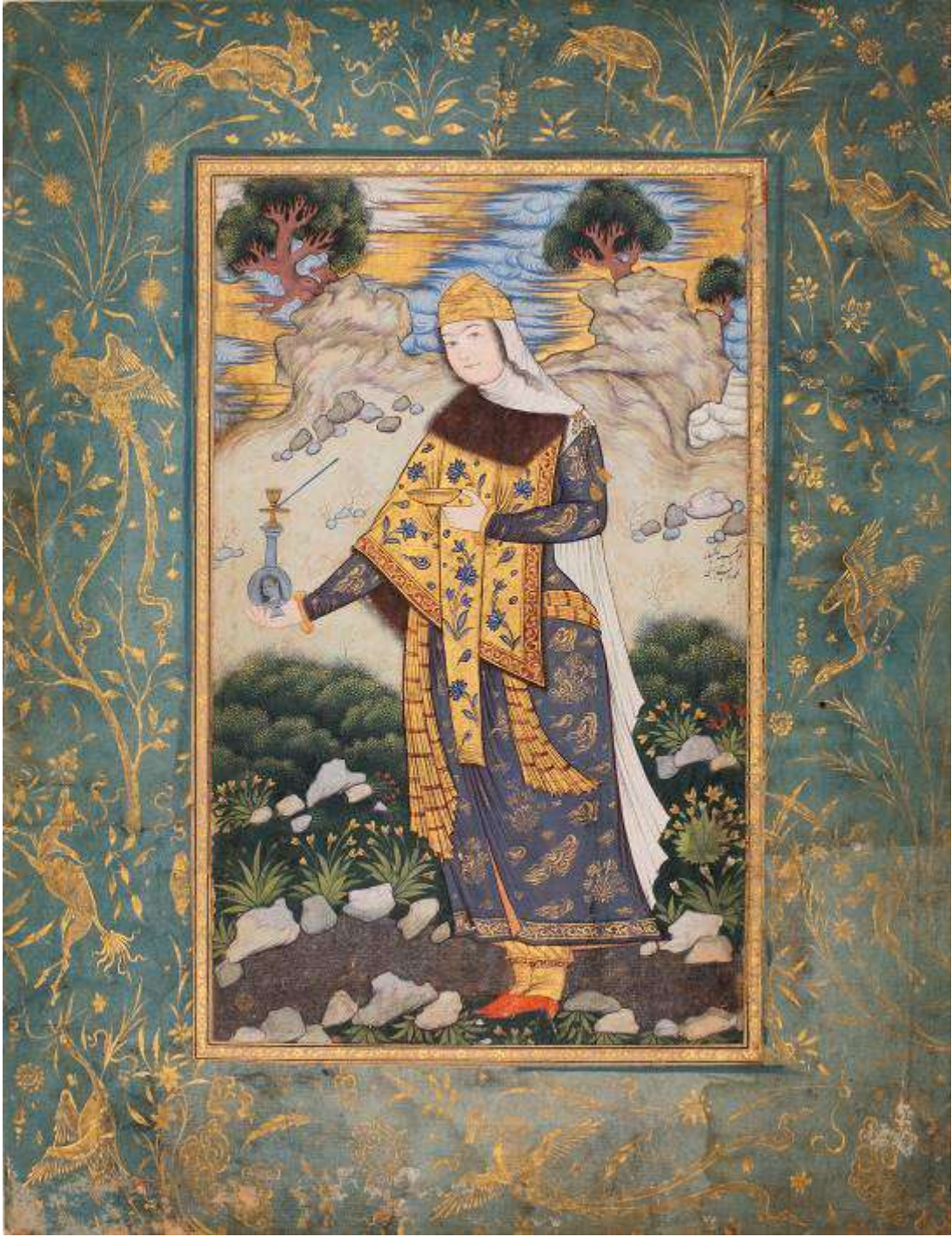
Eserde kayalığın yan kısmında resmin yapıldığı zaman ve yapan kişinin isminin bulunduğu yazı bulunmaktadır. Resmin üst kısımları altın renkte bulutlar ile bitirilmiştir.

Değerlendirme:

Eserde ağaç ile bulut kümelerinin tasarımı ve uygulamasına bakarak üzerinde yazılmış olan 1686 tarihlerinde üretildiği anlaşılmaktadır. Taşlardaki hafif tonlamalar, ağaçta kullanılan renkli yapraklar ile bulut motifinin detaylarındaki gölgelendirmeler bu tarihlendirmeyi doğrulamaktadır.

Resimdeki kuş figürünün gerçekçi olması Safevi coğrafyasına etki etmeye başlayan Avrupa resim özelliklerindendir. Resimdeki imza olan Muin Musavvir'in bu resmi katalog "D-50"de kayıtlı olan eserin çok benzeridir. Bu durum da eserdeki

imzanın doğruluğunu göstermektedir. Eserde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Çizgilerin kalitesi ise, çok iyi derecededir.

Resim 269: Khalili Kolleksiyonu – MSS 999⁷⁰⁸

⁷⁰⁸ Rogers, *The Arts of Islam Masterpieces From The Khalili Collection*, 271.

Katalog Numarası		D-52
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	MSS 999
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Khalili Koleksiyonu
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Mürekkep Tahrirli Kalem-i Siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17. Yüzyıl sonu
	Boyutları	40.4 x 31cm
	Kâğıt Rengi	Açık kahve
	Konusu	Nargile tutan kadın
	Sanatkârı	Muhammed Kasım

Genel Özellikler:

Eser tek yaprak resim, arasuyu ve yapıştırıldığı murakkadan müteşekkildir. Arasuyu açık kahverengi kâğıt üzerine altın ile yapılmış hatayi grubu motiflerden oluşmaktadır. Arasuyunun her iki yanında altın, siyah ve altın iplikler bulunmaktadır. Kenarsuyunun zemini petrol mavisi renkte ve üzeri altın halkarlıdır. Halkar içerisinde ot kümeleri, leylek, simurg ve ki'lin görülmektedir.

Resimde orta alanda ayakta duran sol elinde nargile, sağ elinde e altın kase tutan kadın figürü bulunmaktadır. Figürün başında altın ve üzeri altın kayışlı bir başlık vardır. Başında beyaz eşarabının kenarından zülüfleri dalgalanmaktadır. Petrol mavisi renkteki kıyafetinin üzerine altın ile ot kümeleri ve bulut motifleri işlenmiştir. Figürün omzunda duran bele kadar uzanan kıyafetin zemini altındır. Yakasında kahverengi kürk olan kıyafetin üzerine mavi renkte ot kümeleri ve bulut motifleri yapılmıştır. Kenarında kırmızı zemin üzerine tek şerit halinde süsleme yapılmıştır.

Figürün belindeki kuşağı kıvrımlı ve katmanlı olup altın üzeri kırmızı ve siyah çizgilidir. Kıyafetinin alt kısmındaki altın pantolonu ve çorabı vardır. Ayakkabıları ise, turuncu renktedir. Kadının sol elindeki nargile açık mavi zeminli olup üzerinde bir resim görünmektedir.

Kadın taş zeminli her iki yanında kayalar olan ot kümeleri ve çalılık olan bir patikanın üzerinde bulunmaktadır. Patikadaki ot kümelerinin bir kısmı sarı ve kırmızı çiçeklidir. Figürün arka kısmında taş ve kayalık tepenin üzerinde kahverengi zeminli

yeşil yapraklı ağaçlar vardır. Kayalığın ve ağaçların arka kısmında gökyüzünde altın, beyaz ve mavi renklerden oluşan bulut kümeleri görünmektedir. Kadın figürünün arka kısmında sanatkârın ismi olan “Muhammed Kasım Tebrizî” yazmaktadır.

Değerlendirme:

Resimde bulunan kadın Şah I. Abbas dönemi ve sonrasında görülen giysi ve başlık örneklerini kullanmaktadır. Özellikle belindeki kuşağın kıvrımlı, katmanlı ve kalın olması da aynı dönem giysi özelliklerindendir. Avrupa etkisi ile kullanılmaya başlanan kıyafetlere bakıldığında eser 17. Yüzyıla tarihlenmektedir.

Figürün baş-gövde oranına bakıldığında 1/7 oranı belirgindir. Dikey formda bakıldığında başının ayaklarından önde olması da aynı dönem özelliklerindendir. Resimde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net ve nüanslıdır. Özellikle kumaş kıvrımları, uzun hatalardaki fırça hareketleri, detaylara yapılan taramalar ve figürün yüz işçiliği usta bir sanatkârın elinden çıktığının göstergesidir.

Resimdeki kayalar ve ot kümeleri ile zeminde yapılan yeşil renklendirme de aynı tarihlere dayanmaktadır. Ayrıca gökyüzünde görünen bulutların yapımına baktığımızda Avrupa yağlıboya resminin etkisi ile yapılmış ve o resimlerin özelliklerini taşımaktadır. Bu etkilere bakarak resimdeki sanatkâr Muhammed Kasım isminin doğruluğu kanıtlanmaktadır.

Resim 270: British Museum - 1920,0917,0.254.2

Katalog Numarası		D-53
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	1920,0917,0.254.2
	Bulunduğu Ülke	Birleşik Krallık - İngiltere
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	British Museum
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	17.yüzyıl sonu
	Boyutları	20,20 x 16,20 cm
	Kâğıt Rengi	Bej rengi
	Konusu	Karabatak Kuşu
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser, tek yaprak resim şeklinde yapıлып sonrasında murakkaya yapıştırılmıştır. Resim yapıştırıldıktan sonra kenarına kırmızı renkte bir kâğıt daha yapıştırılıp üzerine altın ile halkar yapılmıştır.

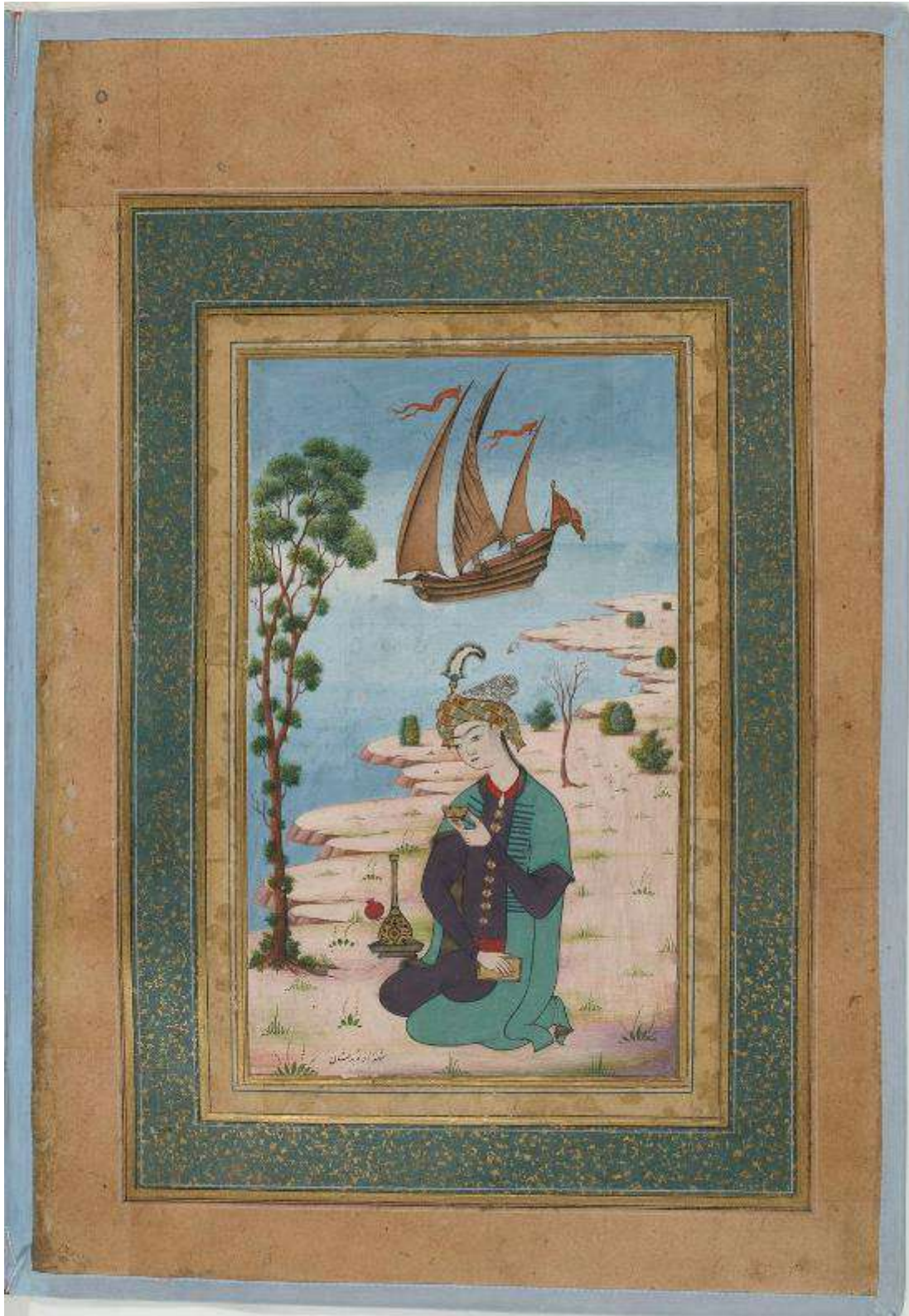
Resimde karabatak kuşu ile ağaç görseli vardır. Karabatağın zemin rengi yeşil tonlarında kanatlarında turuncu renk hâkimdir. Kanatlarını açmış başı aşağı doğru eğik olan kuşun uygulamasında tarama ve noktalama teknikleri kullanılmıştır. Kuşun arka kısmında ağaç motifi bulunmaktadır. Ağacın dallarında sarı renkte yapraklar vardır. Ağacın gövde kısmında gri renkte tonlama ve taramalar mevcuttur. Ağaç ile kuşun zemin kısmında ise, yeşil renkte çimenlik alan vardır. Gökyüzünde mavi tonlarında bulutlar görülmektedir.

Değerlendirme:

Eserde resmin sağ ve alt kısımlarında kenarlarda altın iplik vardır. Bu ipliklerin devamının olmaması resmin orijinal yerinden sökülüp buraya aktarıldığını göstermektedir. Kenarındaki halkar bezemesinin dönemi ise, Kaçar devri süslemesidir.

Resimde gökyüzünün görünümü 17. Yüzyıl sonunda görülen Avrupa resmi etkisi ile yapılmıştır. Benzer bir etki de zemindeki yeşillik çimlerde de vardır. Eserdeki karabatak kuşu gerçekçi bakış açısı ile uygulanmıştır.

Eserde kullanılan tahrirler pürüzsüz, çapaksız, net, keskin ve nüanslıdır. Özellikle uzun hatlardaki fırça hareketi ile kısa bölgelerdeki tarama detayları usta bir sanatkâr elinden çıktığının göstergesidir. Resimde kullanılan çizgiler çok iyi derecede kaliteli yapılmıştır.

Resim 271: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6075

Katalog Numarası		D-54
Koleksiyon Bilgisi	Envanter Numarası	Arabe 6075
	Bulunduğu Ülke	Fransa Cumhuriyeti
	Bulunduğu Kütüphane / Müze	Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France
Kalem-i Siyahî Çeşidi		Renkli Figürlü Kalem-i siyahî Resmi
Eser Özellikleri	Tarihi	18. Yüzyıl
	Boyutları	34 x 24
	Kâğıt Rengi	Karışık renkli
	Konusu	Oturan şehzade
	Sanatkârı	İmzasız

Genel Özellikleri:

Eser tek yaprak resmin murakkaya yapıştırılıp iki adet arasuyundan oluşmaktadır. Resim ile ilk arasuyunun arasındaki cedevlde içten dışa doğru altın, beyaz ve lacivert iplik vardır. Birinci arasuyunun zemininde altın ile yapılmış halkar deseninden kesit görülmektedir. Birinci arasuyu ile ikinci arsında kalan cedvelde altın iplik ile beyaz kuzu görülür. İkinci arasuyu turkuaz zeminli olup üzerine altın ile zer-efşan yapılmıştır. İkinci arasuyu ile dıştaki kâğıt arasında kalan cedvel bölümünde ise içten dışa beyaz kuzu, altın iplik ile siyah ve beyaz iplik bulunmaktadır.

Resimde orta alanda elinde kitap ve kâse olan genç bir erkek figürü vardır. Başındaki başlığının kuşak bölümünde açık yeşil, altın ve kırmızı renktedir. Başlığın üst kısmı tüylüdür. Açık yeşil renkteki kıs kollu dış giysisi ayaklarına kadar uzanmaktadır. Koyu mor renkteki uzun kollu iç giysisi ise, önden bele kadar altın düğmelidir. Yakası ve kuşağı kırmızı renktedir. Sağ elinde altın kitap tutan gencin sol elinde de yine altın renkte kâse bulunmaktadır. Dizlerinin yanında uzun boyunlu altın şişe ile yanında bir nar meyvesi görünmektedir.

Resimde figür haricindeki alan perspektif bakış açısıyla yapılmıştır. Özellikle su kenarındaki kıyıların görünümüne bakıldığında bu durum daha net görülmektedir. Figürün ön kısmında bir ağaç motifi ile muhtelif yerlerde ot kümesi mevcuttur. Su

üzerinde arka planda bir kalyon resmi vardır. Figürün alt kısmında cedvele yakın “Şehzade Bedahşan” şeklinde resimdeki kişinin ismi bulunmaktadır.

Değerlendirme:

Eserdeki resme bakıldığında Şah I. Abbas ile başlayan Safevi resmindeki Avrupa etkileri çok belirgindir. Perspektif kullanılarak yapılmış olan resimde figür haricindeki tüm öğeler gerçekçi bakış açısıyla yapılmıştır. Ot kümeleri, ağaç, gökyüzü, gemi ve zemideki çimenli alanlar Avrupa resminin uygulama anlayışı ile yapılmıştır. Bu durumda eserin tarihlendirilmesi 17. Yüzyılın sonlarına tarihlendirmektedir.

Resimde kullanılan öizgiler pürüzsüz, net ve çapaksızdır. Uzun hatlarda kullanılan nüans ya hiç yapılmamış, yada çok az kullanılmıştır. Figürün yüz hatlarındaki detayların işçiliği düşüktür. Çizgi kalitesi açısından bakıldığında figürde orta, diğer detaylarda ise, çok iyi kalitededir. Bu durumda figür ile arka plandaki detayları yapan kişinin aynı olmadığını düşündürmektedir.

5. RESİM ANALİZLERİ

Tezimizin bu bölümünde katalogda yer alan resimlerin içerisinde bulunan öğelerin teknik, üslup, renk gibi özellikleri temel alınarak genel sınıflandırılması yapılmıştır. Analizlerin yapılması ile birlikte bu konular hakkında oluşturulmuş tablolarda anlatım sonuna eklenerek detaylandırılmıştır.

5.1. KONULARA GÖRE RESİMLER

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde döneme özgü belirli bir konu ayrımı yoktur. Dini, edebi, günlük hayatı konu alan, hayvan dövüş sahneleri gibi birçok konuda resimler yapılmıştır.

Kataloğumuzda bulunan resimlerden yola çıkarak eserlerde çoğunlukla eğlence sahnesi ya da doğada yapılan gezinti-sohbet şeklindeki sahneler daha yaygın kullanıldığı görülür. Katalogda A-12, A-13, A-34, A-84, A-91, A-96, B-6, B-9, B-17 de yer alan resimler eğlence ve dağlık alanda bulunan figürlerin resimleri şeklindedir.

Resimlerde diğer bir konuda av ve dövüş sahneleridir. A-8, A-57, A-67, A-70, B-1, B-5, D-21, D-47’de bulunan resimler bu konulara örnektir. Bu sahnelerde genellikle figürler ve onların ellerinde ok, tüfek, kılıç gibi silahlar ile figürlerin üzerine bindiği atlar mevcuttur. Sadece A-70’de dağ keçisi, aslan ve ejder figürünün birlikte olduğu dövüş sahnesi vardır.

Konulara göre ayrılmış resimler içerisinde en ilgi çekici resim Hz. Peygamber ve atı Burak ile resmedildiği Miraç sahnesidir. A-28’de bulunan bu resim klasik minyatür tekniğinde bolca uygulanmışken kalem-i siyahi tekniği ile uygulanan nadir örneklerdendir. İslâm peygamberinin yüzü bir peçe ile örtülmüş ve insan yüzlü at şeklinde tasvir edilmiş, Burak ise havada alevlerin içerisinde uçan şekilde resmedilmiştir.

Resimlerde edebi sahnelerde sıkça kullanılmıştır. Özellikle Fuzulî’nin Leyle ile Mecnun hikâyesinden sahneler çok tercih edilmiştir. A-48, A-49 ve A-60 bu konuya ait örneklerdendir. Bu tasvirlerde Mecnun odak noktasında kullanılmış ve diğer öğeler ona göre konumlandırılmıştır. Mecnun zayıf, bitkin ve yokluk içerisinde

resmedilmiştir. Bu resimler oldukça yoğun detayları olan, içerisinde hayvanlar, bitkiler ve insanların olduğu kalabalık sahneler şeklinde betimlenmiştir.

Edebi konular içerisindeki bir diğer sahne, Sadi'nin Gülistan'ından bir sahnedir. İçerisinde mimari öge ile insan ve tabiat figürlerinin bulunduğu resim katalog içerisinde B-23'te yer alır. B-4 ve D-17'de bulunan iki resimde ise, Firdevsi'nin Şehnamesinden sahneler vardır. Özellikle B-4'teki resimde Rüstem başındaki aslan kafalı başlığı ile dikkat çekicidir.

Konulara göre resimler içerisinde A-24'te Hamam sahnesi, A-32'de Derviş toplantısı, A-79'de Eğitim Sahnesi, A-90'de Tekne Gezintisi, B-11'de Köpek Eğitim Sahnesi ve D-16'da Türbedar ve Sufi'nin sohbeti görülmektedir.

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde özellikle belli bir bölüme ya da alana bakılmaksızın özgürce istedikleri konuda betimleme yapmışlardır. Edebi, dini ya da gündelik hayatın akışında bulunan bazı sahneler incelikle işlenmiş ve kaliteli fırça darbeleri ile resmedilmiştir. Konuların dağılımı hakkında detaylı tablo aşağıda verilmiştir.

Katalog Numarası	Konu İçeriği
A-8	Av Sahnesi
A-12	Eğlence Sahnesi
A-13	Eğlence Sahnesi
A-24	Hamam Sahnesi
A-28	Miraç Sahnesi
A-32	Derviş Toplantısı
A-34	Dağdaki Sohbet
A-48	Mecnun ve Derviş
A-49	Dağdaki Mecnun
A-57	Dağdaki Av Sahnesi
A-60	Leyla ve Mecnun'dan bir sahne
A-67	Kuş Avı
A-70	Dövüş Sahnesi
A-79	Eğitim Sahnesi
A-84	Dağdaki Piknik Sahnesi
A-90	Tekne Gezisi
A-91	Dağda Sefahat Sahnesi
A-96	Eğlence ve Av Sahnesi
B-1	Av Sahnesi
B-4	Şehnameden Bir Sahne
B-5	Savaş Sahnesi
B-6	Sohbet Sahnesi
B-9	Dağda Piknik Sahnesi
B-11	Köpek Eğitim Sahnesi
B-17	Dağda Sefahat Sahnesi
B-22	Sadi'nin Gülistan'ından bir Sahne
D-16	Türbedar ve Sufi Sahnesi
D-17	Şehnameden Bir Sahne
D-21	Av Sahnesi
D-47	Savaş Sahnesi

Tablo 3: Katalogda bulunan resimlerin katalog numarası ile konu açıklamalarının bulunduğu tablo.

5.2. MİMARİ RESİMLER

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde mimari kullanımı çok tercih edilmiştir. Katalogda A-24, A-34, A-60, A-79, A-84, A-96, B-13, B-23, D-16 da bulunan resimlerde çeşitli bina yapıları vardır.

Katalogdaki resimlerden A-24 ve B-13 de bulunan mimari yapıların zeminlerinde açık renkte tonlamamalar yapılmıştır. Bu sebeple yapı zeminden ayrılarak görünürlüğü öne çıkarılmıştır. Resimlerden A-34, A-60, A-79, A-96 ve B-23’de bulunan yapıların zeminlerine ise, boya sürülmeden yapılmıştır. Mimarinin çizgisel hatlarında siyah renk haricinde kırmızı ve mavi renkte detaylar eklenmiştir. A-85 ve D-16’da bulunan mimari yapılar revaklı giriş şeklinde olup, zeminleri tamamen boyanmış ve üzerine tuğla ve süslemelerden detaylar yapılmıştır.

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde konu ve detaylar çok kullanılmış olsa da dönemin resim anlayışının tabiat ve doğada bulunan sahneler olması dolayısıyla mimari öğeler az tercih edilmiştir. Mimari öğelerde kalem-i siyahi resim tekniğine uygun şekilde nüanslı tahrirlerin öne çıkacağı şekilde uygulanmıştır.

Katalog Numarası	Konu İçeriği
A-24	Hamam Sahnesi
A-34	Sohbet Sahnesi
A-60	Leyla İle Mecnun'dan bir Sahne
A-79	Eğitim Sahnesi
A-84	Piknik Sahnesi
A-96	Eğlence ve Av Sahnesi
B-13	Dervişler Toplantısı
B-23	Sadi'nin Gülistan'ından Bir Sahne
D-16	Türbedar ve Sufi

Tablo 4: Katalog’da bulunan mimari öğeler tablosu.

5.3. TABİAT UNSURLARI

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde doğa unsurları olarak kaya-taş, ot kümesi, ağaç, bulut ve su tasvirleri kullanılmıştır. Bu öğeler haricinde bazı örneklerde hatayi grubu motiflerde görülmektedir.

Resimlerde en çok kullanılan öğe taş ve kayalardır. Özellikle dağlık alanlarda, ağaç diplerinde, otların yanında ve hatta figürlerin oturak olarak kullandığı şekilde birçok yerde görülmektedir. Katalogdaki A-9, A-14, A-30, A-32, A-34, A-35, A-37, A-38, A-42, A-43, A-46, A-47, A-48, A-49, A-54, A-56, A-59, A-67, A-68, A-73, A-74, A-75, A-76, A-78, A-92, A-93, A-95, B-10, B-12, B-13, B-23 ve D-19 numaralı eserlerde kullanılan kayaların zeminlerine koyu renkte(siyah, gri, füme, koyu kahve vb.) gölgelendirmeler yapılmıştır. Gölgelendirmeler boyutlu şekilde açık-koyulu olacak şekilde olup, yine koyu renkte tahrirlenmiştir.

Katalogdaki A-1, A-6, A-16, A-22, A-27, A-33, A-39, A-40, A-57, A-60, A-63, A-64, A-65, A-69, A-71, A-80, A-82, A-83, A-84, A-85, A-86, A-87, A-88, A-89, A-90, A-91, A-94, A-96, A-98, C-1, B-4, B-6, B-7, B-9, B-17, B-19, B-20, D-5, D-16, D-44, D-47, D-50, D-51, D-52 ve D-54 numaralı eserlerde bulunan resimlerdeki kaya motiflerinin zeminlerinde hafif tonda renkler ile renklendirilmiş ve tahrirlenmiştir.

Katalogda bulunan A-7, A-10, A-24, A-61, B-8, B-15, B-16, B-18, B-21, D-2, D-3, D-6, D-8, D-9, D-14, D-20, D-21, D-26, D-27, D-29, D-33, D-37, D-39, D-40, D-42, D-45 ve D-48 numaralı eserlerdeki taş ve kayaların zeminleri altın ile gölgelendirilmiş ve tahrirlenmiştir. Zeminlerde kullanılan altınlar açık-koyu şekilde geçişli uygulanmıştır.

Resimlerde A-12, B-3, D-28 numaradaki taş ve kaysa formlarında altın sıvama şeklinde sürülmüş ve yine altın ile tahrirlenmiştir. Benzer şekilde katalogdaki C-4, B-11, B-14, D-17, D-30, D-36, D-38, D-46 numaralı eserlerdeki taş ve kayalarda ise sadece altın ile nüanslı tahrir çekilmiştir.

Katalogdaki A-8, A-13, A-15, A-29, A-36, A-45, A-50, A-51, A-52, A-66, A-68, A-70, A-72, A-77, A-79, A-81, C-3, B-1 ve B-12 numarada bulunan eserlerdeki taş ve kaya motiflerinde ise, koyu renk mürekkep ile tahrir yapılmıştır.

Sonuç olarak kalem-i siyahi resimlerinde kullanılan kaya ve taş motiflerinde öncelikle altın ve koyu renkler(siyah, gri, fûme, koyu kahve vb.) renkler tercih edilmiştir. Zeminlerinde ise kısmen renksiz-boş bırakıldığı gibi çoğunlukla renk ya da altın ile nüanslı tahrir yapılmıştır.

Dönem içerisinde yapılmış kalem-i siyahi resimlerinde kullanılan ot kümelerinde altın ve renk tercih edilmiştir. Ot kümelerinde kullanılan çiçeklerin, otların ve yaprakların zeminlerinde de aynı renkler kullanılmış fakat hafif tonda ve gölgeli şekilde sürülmüştür. Gölgeli sürerek oluşturulan açık-koyu geçişler boyut kazandırarak yapılan detayların daha görünür olmasını sağlamıştır. Gölgeleştirmelerden sonra ise, yine altın ve renk ile tahrirler atılmıştır. Ot kümelerinde çoğunlukla koyu renkler(siyah, gri, fûme, koyu kahve vb.), kırmızı ve yeşil olmak üzere pek çok renk tercih edilmiştir.

Ot kümelerinde A-9, A-10, A-11, A-61, B-3, B-8, B-9, B-11, B-14, B-15, B-16, B-18, B-21, C-2, C-4, D-2, D-3, D-6, D-8, D-9, D-14, D-17, D-20, D-21, D-26, D-27, D-28, D-29, D-30, D-33, D-36, D-37, D-38, D-39, D-40, D-42, D-43, D-45, D-46 ve D-48 numarada kayıtlı olanlar tamamen altın ile renklendirilmiştir. Bu motiflerde renk tercih edilmemiş zemini ve tahrirleri sıvama altın şeklindedir.

Katalogda bulunan A-13, A-14, A-15, A-16, A-22, A-24, A-27, A-29, A-30, A-32, A-33, A-34, A-36, A-37, A-38, A-39, A-40, A-42, A-43, A-45, A-46, A-47, A-48, A-49, A-50, A-51, A-52, A-54, A-56, A-57, A-59, A-60, A-63, A-64, A-65, A-66, A-67, A-68, A-69, A-70, A-71, A-72, A-73, A-74, A-75, A-76, A-77, A-78, A-79, A-81, A-82, A-83, A-84, A-85, A-86, A-87, A-88, A-89, A-91, A-92, A-93, A-94, A-96, A-97, A-98, B-1, B-4, B-6, B-7, B-10, B-12, B-12, B-13, B-17, B-19, B-20, B-23, C-3, D-16, D-19, D-44, D-47, D-50, D-51, D-52 ve D-53 numaralı eserlerdeki ot kümelerinin zeminleri ve tahrirlidir. Bu ot kümelerinin zeminlerinde açık renkte renklendirme ve çevresinde koyu renkte tahrirleri bulunmaktadır.

Katalogda C-1'de bulunan eserdeki ot kümesine diğerlerinden farklı olarak zeminine renk ile gölgeleştirme yapıp, altın ile tahrirlenmiştir.

Çalışmada bulunan resimlerde ağaç motifi de sıklıkla kullanılmıştır. Ağaçlar altın, renkli, sadece tahrirli ve zemini gölgeli gibi birçok şekilde uygulanmıştır. Bunlardan A-7, A-10, A-61, B-14, B-16, B-21, C-2, D-9, D-14, D-17, D-20, D-26, D-27, D-28, D-29, D-30, D-37, D-38, D-39, D-40, D-42, D-43, D-45, D-47 ve D-

48’de bulunan resimlerdeki ağaçların zeminlerine hafif tonda altın sürülmüş ve kenarlarına altın ile tahrir çekilmiştir. Katalogda A-6, A-13, A-24, A-27, A-38, A-39, A-40, A-46, A-63, A-64, A-65, A-79, A-80, A-82, A-84, A-85, A-86, A-88, A-890, A-90, A-91, A-92, A-93, A-94, A-95, A-98, B-6, B-9, B-10, B-12, B-12, B-13, B-17, B-19, B-20, B-23, D-5, D-16, D-44, D-50, D-51, D-52, D-53 ve D-54’te bulunan ağaçlarda hafif tonda renklendirme yapılmış ve tahrirlenmiştir. Tercih edilen renkler çok baskın olmadığından anlatılmak istenen konunun arkasında detay görünütüsü olmaktadır.

Katalogda bulunan A-14, A-15, A-16, A-22, A-29, A-30, A-32, A-33, A-34, A-35, A-37, A-43, A-45, A-47, A-48, A-49, A-50, A-52, A-54, A-56, A-57, A-60, A-67, A-68, A-73, A-74, A-77, A-78, A-97, B-1, B-7 ve D-18 numaralı resimlerdeki ağaç motiflerinin zeminleri renksiz kâğıt renginde bırakılmış ve koyu renkte tahrirler çekilmiştir. A-9, A-96 ve B-8’de bulunan resimlerdeki ağaçların zeminlerine hafif tonda altın sürülmüş ve kenarları ise, siyah ile tahrirlenmiştir. Katalogdaki D-46’da bulunan eserdeki ağacın zeminine renk ile hafif tonlama yapılmış ve altın ile tahrirlenmiştir.

Resimlerdeki tabiat unsurları içerisinde bulut motifi kullanımı yaygındır. Bulut motifinde altın ve renk ve koyu renk kullanımı yaygındır. Katalogda A-24, A-28, A-32, A-61, A-90, A-96, B-1, B-3, B-8, B-9, B-11, B-14, B-15, B-16, B-18, B-21, C-1, C-2, C-4, D-3, D-6, D-8, D-9, D-12, D-14, D-20, D-21, D-26, D-27, D-29, D-30, D-33, D-37, D-38, D-39, D-42, D-44, D-45, D-46, D-47, D-48 ve D-50 numarada bulunan resimlerdeki bulutlar altın tahrirli ve hafif tonda altın zeminlidir.

Katalogdaki A-33, A-54, A-75, A-76, A-77, A-79, A-80, A-81, A-82, A-83, A-84, A-85, A-86, A-87, A-88, A-89, A-91, A-92, A-93, A-94, B-12, D-16, D-19, D-40, D-49, D-52 ve D-53 numarada kayıtlı resimlerdeki bulutlar hafif tonda renk yapılmış ve siyah ile renk şeklinde tahrirlenmiştir.

Resimlerde A-15, A-23, A-29, A-31, A-34, A-35, A-37, A-38, A-40, A-41, A-43, A-45, A-47, A-48, A-49, A-51, A-59, A-60, A-66, A-67, A-69, A-71, A-723, A-78, B-10, B-12, B-23 ve D-51’de bulunan bulutlara ise, sadece koyu renk kullanılarak nüanslı tahrirler çekilmiştir.

Katalogda A-39, A-40, A-48, A-67, A-79, A-80, A-84, A-85, A-86, A-89, A-88, A-89, A-90, A-91, A-92, A-96, B-9, B-18, B-20, B-21, D-17, D-52, D-54 numaralı resimlerde su birikintisi, dere ve göl gibi su tasvirleri görülmektedir.

Resimlerde tabiat unsurlarının yanında A-11, A-38, D-11 ve D-12 numaralı resimlerde figürlerin haricindeki alanda helezona yerleştirilmiş hatayi grubu motifler ile yapılmış bezemeler bulunmaktadır. Bu kullanım genel anlamda çok görülmemektedir.

Katalog Numarası	Kaya / Taş	Ot Kümesi	Ağaç	Bulut	Su Tasvirleri	Hatayi Grubu Motifler
A-1	X					
A-6	X		X			
A-7	X		X			
A-8	X					
A-9	X	X	X			
A-10	X	X	X			
A-11	X	X				X
A-12	X					
A-13	X					
A-14	X	X	X			
A-15	X	X	X	X		
A-16	X	X	X			
A-22	X	X	X			
A-23				X		
A-24	X	X	X	X		
A-27	X	X	X			
A-28				X		
A-29	X	X	X	X		
A-30	X	X	X			
A-31				X		
A-32	X	X	X	X		
A-33	X	X	X	X		
A-34	X	X	X	X		
A-35	X		X	X		
A-36	X	X				
A-37	X	X	X	X		
A-38	X	X	X	X		X
A-39	X	X	X		X	
A-40	X	X	X	X	X	

Katalog Numarası	Kaya / Taş	Ot Kümesi	Ağaç	Bulut	Su Tasvirleri	Hatayi Grubu Motifler
A-41				X		
A-42	X	X				
A-43	X	X	X	X		
A-45	X	X	X	X		
A-46	X	X	X			
A-47	X	X	X			
A-48	X	X	X	X	X	
A-49	X	X	X	X		
A-50	X		X			
A-51	X	X		X		
A-52	X	X	X			
A-54	X	X	X	X		
A-56	X	X	X			
A-57	X	X	X			
A-59	X	X		X		
A-60	X	X	X	X		
A-61	X	X	X	X		
A-63	X	X	X			
A-64	X	X	X			
A-65	X	X	X			
A-66	X	X		X		
A-67	X	X	X	X	X	
A-68	X	X	X			
A-69	X	X		X		
A-70	X	X				
A-71	X	X		X		
A-72	X	X		X		
A-73	X	X	X			
A-74	X	X	X			
A-75	X	X		X		
A-76	X	X		X		
A-77	X	X	X	X		
A-78	X	X	X	X		
A-79	X	X	X	X	X	
A-80	X		X	X	X	
A-81	X	X	X	X		
A-83	X	X		X		
A-84	X	X	X	X	X	
A-85	X	X	X	X	X	
A-86	X	X	X	X	X	

Katalog Numarası	Kaya / Taş	Ot Kümesi	Ağaç	Bulut	Su Tasvirleri	Hatayi Grubu Motifler
A-87	X	X	X	X	X	
A-88	X	X	X	X	X	
A-89	X	X	X	X	X	
A-90	X		X	X	X	
A-91	X	X	X	X	X	
A-92	X	X	X	X	X	
A-93	X	X	X	X		
A-94	X	X	X	X		
A-95	X		X			
A-96	X	X	X	X	X	
A-97		X	X			
A-98	X	X	X			
B-1	X	X	X	X		
B-3	X	X		X		
B-4	X	X				
B-6	X	X	X			
B-7	X	X				
B-8	X	X	X	X		
B-9	X	X	X	X	X	
B-10	X	X	X	X		
B-11	X	X	X	X		
B-12	X	X	X	X		
B-13	X	X	X			
B-14	X	X	X	X		
B-15	X	X	X	X		
B-16	X	X	X	X		
B-17	X	X	X		X	
B-18	X	X		X		
B-19	X	X	X			
B-20	X	X	X		X	
B-21	X	X	X		X	
B-22	X	X	X	X		
B-23	X	X	X	X		
C-1	X	X		X		
C-2		X	X	X		
C-3	X	X				
C-4	X	X		X		
D-2		X				
D-3	X	X		X		
D-5	X		X			

Katalog Numarası	Kaya / Taş	Ot Kümesi	Ağaç	Bulut	Su Tasvirleri	Hatayi Grubu Motifler
D-6	X	X		X		
D-8	X	X		X		
D-9	X	X	X	X		
D-11						X
D-12				X		X
D-14	X	X	X	X		
D-16	X	X	X	X		
D-17	X	X	X		X	
D-19	X	X	X	X		
D-20	X	X	X	X		
D-21	X	X		X		
D-26	X	X	X	X		
D-27	X	X	X	X		
D-28	X	X	X			
D-29	X	X	X	X		
D-30	X	X	X	X		
D-31		X				
D-33	X	X		X		
D-36	X	X				
D-37	X	X	X	X		
D-38	X	X	X	X		
D-39	X	X	X	X		
D-40	X	X	X	X		
D-42	X	X	X	X		
D-43		X	X			
D-44	X	X	X	X		
D-45	X	X	X	X		
D-46	X	X	X	X		
D-47	X	X	X	X		
D-48	X	X	X	X		
D-49		X		X		
D-50	X	X	X	X		
D-51	X	X	X	X		
D-52	X	X	X	X	X	
D-53		X	X	X		
D-54	X	X	X		X	

Tablo 5: Katalogdaki resimlerde görülen tabiat unsurlarının çizelgesini gösteren tablo.

5.4. FİGÜRLÜ RESİMLER

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde figür kullanımı yaygındır. Figürler özellikle dönemin üslubuna uygun şekilde tek erkek, tek kadın ve çoklu(kadın, erkek ve çocuk) şeklinde kullanılmıştır.

5.4.1. TEK ERKEK FİGÜRLERİ

Kalem-i siyahi resimlerinde tek erkek figür kullanılmış resimler tek kadın ve çoklu figürlere nazaran oldukça fazladır. Figürler avcılık yaparken, otururken, ayakta dururken, dinlenirken, ata binerken gibi birçok farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Katalogda A-2, A-3, A-8, A-9, A-10, A-11, A-21, A-22, A-23, A-25, A-26, A-27, A-29, A-30, A-31, A-33, A-36, A-37, A-38, A-41, A-42, A-46, A-47, A-50, A-51, A-53, A-54, A-55, A-58, A-59, A-62, A-66, , A-70, A-72, A-73, A-74, A-75, A-76, A-77, A-82, A-83, A-94, A-95, B-5, B-6, B-7, B-8, B-11, B-12, B-12, B-15, B-16, B-18, B-21, C-1, C-2, C-3, C-4, D-3, D-4, D-5, D-7, D-8, D-9, D-10, D-11, D-20, D-21, D-22, D-23, D-24, D-25, D-26, D-27, D-33, D-34, D-35, D-36, D-37, D-38, D-39, D-40, D-41, D-42, D-43, D-47, D-49, D-54 numaralı resimlerde tek erkek figürler bulunmaktadır.

5.4.2. TEK KADIN FİGÜRLERİ

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde erkek figürlerine nazaran kadın figürü daha az kullanılmıştır. Bu durum sanatkarların genel olarak erkek olması ve kütüphanelerde kadın çalışanın bulunmaması hasebiyle olmuş olması muhtemeldir. Katalogda A-7, A-16, A-20, A-43, A-44, A-45, A-61, A-69, A-71, A-78, A-80, A-81, A-94, D-2, D-13, D-14, D-15, D-28, D-29, D-30, D-31, D-32, D-45, D-46, D-48 ve D-52 numaralı resimlerde tek kadın figürleri bulunmaktadır.

5.4.3. ÇOKLU FİGÜRLER

Kalem-i Siyahi resimlerinde tek erkek figürlerden sonra en çok tercih edilen resimler çoklu figürlü resimler olmuştur. Bu kategorideki resimlerde iki figür olduğu gibi 7-8 kişiye varana kadar çok figürlü resimlerde görülmektedir. Bu figürler içerisinde erkekler olduğu gibi kadın ve çocuklarda bulunmaktadır.

Katalogda A-1, A-4, A-5, A-6, A-12, A-13, A-14, A-17, A-24, A-28, A-32, A-34 A-39, A-40, A-48, A-49, A-52, A-56, A-57, A-60, A-63, A-64, A-65, A-67, A-68, A-79, A-84, A-85, A-86, A-87, A-88, A-89, A-90, A-91, A-96, A-98, B-1, B-2, B-3, B-4, B-9, B-10, B-16, B-17, B-22, B-23, D-1, D-6, D-12, D-16 ve D-17 resimleri çoklu figürlüdür. Bu resimlerden A-1, A-17, A-24, A-60, A-68, B-2 ve B-10'da çocuk ve bebek figürleride vardır.

Katalog Numarası	Tek Figürlü Erkek	Tek Figürlü Kadın	Çocuk Figürü	Çok Figürlü
A-1			X	X
A-2	X			
A-3	X			
A-4				X
A-5				X
A-6				X
A-7		X		
A-8	X			
A-9	X			
A-10	X			
A-11	X			
A-12				X
A-13				X
A-14				X
A-16		X		
A-17			X	X
A-20		X		
A-21	X			
A-22	X			
A-23	X			
A-24			X	X

Katalog Numarası	Tek Figürlü Erkek	Tek Figürlü Kadın	Çocuk Figürü	Çok Figürlü
A-25	X			
A-26	X			
A-27	X			
A-28				X
A-29	X			
A-30	X			
A-31	X			
A-32				X
A-33	X			
A-34				X
A-36	X			
A-37	X			
A-38	X			
A-39				X
A-40				X
A-41	X			
A-42	X			
A-43		X		
A-44		X		
A-45		X		
A-46	X			
A-47	X			
A-48				X
A-49				X
A-50	X			
A-51	X			
A-52				X
A-53	X			
A-54	X			
A-55	X			
A-56				X
A-57				X
A-58	X			
A-59	X			
A-60			X	X
A-61		X		
A-62	X			
A-63				X
A-64				X

Katalog Numarası	Tek Figürlü Erkek	Tek Figürlü Kadın	Çocuk Figürü	Çok Figürlü
A-65				X
A-66	X			
A-67				X
A-69			X	X
A-70		X		
A-71	X			
A-72		A		
A-73	X			
A-74	X			
A-75	X			
A-76	X			
A-77	X			
A-78	X			
A-79		X		
A-80				X
A-81		X		
A-82		X		
A-83	X			
A-84	X			
A-85				X
A-86				X
A-87				X
A-88				X
A-89				X
A-90				X
A-91				X
A-92				X
A-93	X			
A-94	X			
A-95		X		
A-97				X
A-99				X
B-1				X
B-2			X	X
B-3				X
B-4				X
B-5	X			
B-6	X			
B-7	X			

Katalog Numarası	Tek Figürlü Erkek	Tek Figürlü Kadın	Çocuk Figürü	Çok Figürlü
B-8	X			
B-9				X
B-10			X	X
B-11	X			
B-12	X			
B-13				X
B-14				X
B-15	X			
B-16	X			
B-17				X
B-18	X			
B-21	X			
B-22	X			
B-23				X
C-1	X			
C-2	X			
C-3	X			
C-4	X			
D-1				X
D-2		X		
D-3	X			
D-4	X			
D-5	X			
D-6				X
D-7	X			
D-8	X			
D-9	X			
D-10	X			
D-11	X			
D-12				X
D-13		X		
D-14		X		
D-15		X		
D-16				X
D-17				X
D-20	X			
D-21	X			
D-22	X			
D-23	X			

Katalog Numarası	Tek Figürlü Erkek	Tek Figürlü Kadın	Çocuk Figürü	Çok Figürlü
D-24	X			
D-25	X			
D-26	X			
D-27	X			
D-28		X		
D-29		X		
D-30		X		
D-31		X		
D-32		X		
D-33	X			
D-34	X			
D-35	X			
D-36	X			
D-37	X			
D-38	X			
D-39	X			
D-40	X			
D-41	X			
D-42	X			
D-43	X			
D-45		X		
D-46		X		
D-47	X			
D-48		X		
D-49	X			
D-52		X		
D-54	X			

Tablo 6: Katalogdaki resimlerde bulunan figürleri gösteren tablo.

5.5. HAYVAN FİGÜRLERİ

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde tabiat tasvirleri, insan figürleri ve mimari öğeler haricinde hayvan figürleri de bulunmaktadır. Hayvan çeşitleri olarak tabiat kaynaklı hayvanlar olduğu gibi efsanevi kaynaklı hayvanlar da görülmektedir.

Resimlerde Ejder, Ki'lin, kuş, deve, at, ördek, tavşan, tilki, keçi, arı, kelebek, şahin, eşek, pars, saksağan, leylek, aslan, ayı, geyik, melek, kedi, bıldırcın, bülbül ve karabatak gibi çok çeşitli hayvanlar mevcuttur.

Katalogda A-43, A-70, B-5 ve D-47'de bulunan resimlerde ejder figürü bulunmaktadır. Bu resimlerde sadece A-43'de sadece başı görünen figürün, diğer resimlerde savaş ve dövüş konumundadır. Resimlerde sadece A-18 numaralı resimde Ki'lin figürü yapılmıştır. A-28'de bulunan Miraç resminde ise, dört adet melek bulunmaktadır.

Resimlerde hayvan figürü olarak en fazla kullanılan figür kuştur. A-1, A-5, A-7, A-13, A-24, A-32, A-34, A-38, A-48, A-49, A-84, A-95, A-96, A-97, B-1, B-10, B-13, B-20, D-16 ve D-21'deki resimlerde kuş figürleri bulunmaktadır. Katalogda A-3, A-10, A-19, A-60, A-61, B-7 ve D-17'de bulunan resimlerde de deve figürleri bulunmaktadır. Resimlerde kuş figürü sonrasında çok tercih edilen diğer figürde at figürüdür.

Kalem-i siyahi resimlerinden A-5, A-48, A-61, A-67, A-96 ve B-17'de bulunan resimlerde uçan ya da su kenarında görünen ördekler bulunmaktadır. Ayrıca A-14, A-48, A-49, A-57, A-61, A-96, B-19 ve B-20'de bulunan resimlerde de tavşan figürü bulunmaktadır. A-14, A-49, A-57 ve A-67 de bulunan resimlerde Tilki, A-9, A-29, A-43, A-44, A-45, A-57, A-60, A-70, B-9, B-17, B-18, B-19, B-20 ve D-21'de bulunan resimlerde de Keçi figürü mevcuttur.

Katalog No	Ejder	Ki'lin	Melek	Kuş	Deve	At	Ördek	Tavşan	Tilki	Keçi
A-1				X						
A-3					X					
A-4						X				
A-5				X			X			
A-7				X						
A-8						X				
A-9										X
A-10					X					
A-13				X						
A-14						X		X	X	
A-18		X								
A-19					X					
A-24				X						
A-28			X			X				
A-29										X
A-32				X						
A-34				X						
A-38				X						
A-43	X									X
A-48				X			X	X		X
A-49				X				X	X	X
A-54						X				
A-56						X				
A-57						X		X	X	X
A-59						X				
A-60					X					X
A-61					X		X	X		
A-62										
A-67						X	X		X	
A-70	X									X
A-84				X						
A-95				X						
A-96				X		X	X	X		
A-97				X						
B-1				X		X				

Katalog No	Ejder	Ki'lin	Melek	Kuş	Deve	At	Ördek	Tavşan	Tilki	Keçi
B-4						X				
B-5	X					X				
B-7					X					
B-9										X
B-10				X						
B-13				X						
B-17							X			X
B-18										X
B-19								X		X
B-20				X				X		X
D-16				X						
D-17					X	X				
D-18						X				
D-21				X		X				X
D-25						X				
D-47	X									

Tablo 7: Katalogda bulunan hayvan figürlerini gösteren tablonun birinci bölümü.

Katalogda A-60, A-62, A-96, B-11, B-21, B-23, D-39 ve D-40'da bulunan resimlerde köpek, A-97'de sadece arı, A-97 ve B-10'da kelebek bulunmaktadır. A-11, B-6, B-17, B-19, B-20, D-7 ve D-36'da bulunan resimlerde şahin, A-8, A-14, A-29, B-19, D-16 ve D-49'da yaban eşiği, A-57, A-96, B-1 ve B-20'de pars, B-23'te saksığan mevcuttur.

Katalog No	Köpek	Arı	Kelebek	Şahin	Eşek	Pars	Saksığan
A-8					X		
A-11				X			
A-13							
A-14					X		
A-30					X		
A-57						X	
A-60	X						
A-62	X						
A-96	X					X	
A-97		X	X				
B-1						X	

Katalog No	Köpek	Arı	Kelebek	Şahin	Eşek	Pars	Saksağan
B-6				X			
B-10			X				
B-11	X						
B-17				X			
B-19				X	X		
B-20				X		X	
B-21	X						
B-23	X						X
D-7				X			
D-17					X		
D-36				X			
D-39	X						
D-40	X						
D-49					X		

Tablo 8: Katalogda bulunan hayvan figürlerini gösteren tablonun ikinci bölümü.

Katalogda A-48 ve A-96’de leylek, A-8, A-49, A-70 ve A-96’de aslan, A-14 ve A-22’de ayı, A-8 ve A-16’da geyik, B-13’de kedi, D-17’de bıldırcın, D-44, D-50 ve D-51’de bülbül ve D-53’de karabatak hayvanları betimlenmiştir.

Katalog No	Leylek	Aslan	Ayı	Geyik	Kedi	Bıldırcın	Bülbül	Karabatak
A-8		X		X				
A-14			X					
A-16				X				
A-22			X					
A-48	X							
A-49		X						
A-70		X						
A-96	X	X						
B-13					X			
D-17						X		
D-44							X	
D-50							X	
D-51							X	
D-53								X

Tablo 9: Katalogda bulunan hayvan figürlerini gösteren tablonun üçüncü bölümü.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimleri 16. ve 17. yüzyıl arasını kapsayan, kendi coğrafyası haricinde ünü tüm dünyaya yayılan resimlerdir. Çıkış zamanı hakkında net verimiz olmadığından yapılan arkeolojik kazılar ile en eski örnekler Çin dönemine dayandırılmaktadır. Orta Asya’da erken dönemde üretilen sanat ürünleri ülkelerin birbiri ile münasebetleri dolayısıyla tek bir merkeze mal edilemeyeceğinden genel olarak bölgenin tamamına atfedilmelidir. Bu sebeple kalem-i siyahi tekniğinin geçmişi göz önüne alındığında tekniğin başlangıç noktasını Çin bölgesine kısıtlamanın doğruluğu tartışmalı olacaktır. Çin çok büyük bir sanat üretim merkezi olsa da eski Türk devletlerindeki sanat üretimi de yadsınamaz bir gerçektir. Nasıl ki pazırık kurganında çıkan halı ile en eski halının Türk sanatında olduğu gerçeği var ise, bu tekniğin benzerlerinin de Türk sanatında var olduğu yapılacak kazılar ile gün ışığına çıkacaktır.

Kalem-i Siyahi terimi Orta Asya Uygur kökenli olduğu düşünülen Mehmet Siyah Kalem’in yaptığı resimlerden gelmektedir. Asıl adı “Hacı Muhammed Bahşi” olan Mehmet Siyah Kalem’in yaptığı resimler ile günümüzde isimlendirdiğimiz Kalem-i Siyahi tekniği arasında ciddi farklılıklar vardır. Mehmet Siyah Kalem’de zemin renklendirmesi, tonlama, boyutlandırma gibi özellikler görülürken kalem-i siyahi tekniğinde ise büyük kısmı nüanslı tahrirlerden oluşan ve çok hafif tonlama yapılmış örnekler görülmektedir. Şahsımızca zamanında yapılmış bu isimlendirme çok doğru bir karar olmamıştır. Yeniden isimlendirmenin daha doğru olacağı kanaatinde olmamıza rağmen Geleneksel Sanatlardaki terim karmaşasında bir alevde biz olmamak için bu terimi kabulleniyoruz. Hali hazırda bu kadar yerleşmiş bir terimi değiştirmenin zorluğunda farkında olarak yolumuza devam etmemiz gerektiği kanaatindeyiz.

Kalem-i Siyahi tekniği sadece çizgilerden oluşan bir resim değildir. Geleneksel resim sanatında tasarım oluştururken sanatkârlar çizgisel denemeler yaparak deseni tasarlarlar. Hazırlanan bu desen hafif tonda çoğunlukla kırmızı renkle ince nüanssız tahrirler ile uygulanacak alana geçirilir. Sonrasında klasik zemini boyalı minyatür tekniğindeki gibi zemin boyamaları yapılır. İşte burada kalem-i siyahi tekniği eskiz hüviyetinden uzaklaşmaktadır. Kalem-i siyahi tekniğinde çizgiler

nüanslı şekilde çizilir. Ayrıca eskiz çizimi yapılırken sadece ana hatlar çizilip, el, yüz, göz, sakal, kıyafet kıvrımları, doğa unsurlarının detayları gibi bölümler yapılmaz. Figür, hayvan, mimari ve doğa unsurlarının tüm detayları yapılır. Kumaş kıvrımları, yüzler, motif ve figürlerde detaylı tonlama ve noktalama yapılır. Ayrıca eskiz çizimleri genelde açık kırmızı renk ile yapılırken kalem-i siyahi tekniğinde, siyah ve koyu kahve gibi koyu renkler tercih edilir.

İncelemelerimiz sonunda, kalem-i siyahi resimlerinde dört farklı çeşit görmekteyiz. İlk çeşitimiz, mürekkep tahrirli, sadece koyu tahrirler ile yapılmış olmalıdır. Hem figür zeminleri hemde diğer motiflerin zeminleri kâğıt rengine bırakılmış ve başka bir boya, renk kullanılmıştır. Bu çeşit teknik en fazla örneği olan çeşittir. Ülkemizde ve dünya müzelerinde bulunan eserlerden çoğu bu çeşitte yapılmış örneklerdir.

Diğer bir başlığımız, tahrirler yapılmadan önce ya da yapıldıktan sonra resmin istenen bölgelerine hafif tonda renk sürülerek oluşturulan hafif renkli kalem-i siyahi çeşittir. Bu örneklerde mürekkep tahrirli örneklere benzer, aralarındaki tek fark figürlerin, hayvanların ve bitkilerin zeminlerine sürülmüş hafif tondaki renklendirmelerdir.

Tekniğin üçüncü ve çok az örneği bulunan çeşidi altın tahrirli kalem-i siyahi resimlerdir. Bu teknik mürekkep tahrirli resimler şeklinde tasarlanmış fakat tahrirlerin mürekkep ile değil altın kullanılarak yapılmış örnekleridir.

Kalem-i siyahi tekniğinin dördüncü ve son tekniği ise, renkli figürlü resimlerdir. Bu teknik genel bakıldığında mürekkep tahrirli tekniğe çok benzememektedir. Fakat detayları karşılaştırdığımızda benzerlik zıtlıktan daha fazladır. Renkli figürlü kalem-i siyahi tekniğinin en büyük özellikleri arasında kâğıt zemin üzerine yapılması, tahrirlerde nüansların bulunması önceliklidir. Figürler haricinde uygulanan zeminde hiçbir renklendirme yapılmamış olması, çoğunlukla açık alandaki bir sahne tercih edilmiştir. Uygulamada ise, tarama, noktalama ve sulandırma tekniklerinin kullanılmış, çok iyi fırça hareketleri ile üst düzey kabiliyet ile tasvir edilmiştir.

Mürekkep tahrirli resimler ile renkli figürlü resimler arasındaki tek fark figürlerin el, yüz ve gövde kısımlarının renklendirilip sonrasında nüanslı tahrirler ile tamamlanmasıdır. Genel yapılmış olan tasarımlar açısından da bakıldığında farklılık

yoktur. Arka plan her teknikte figürün görünürlülüğü kadar ön planda değildir. Resmin genel tasarım anlayışı tüm tekniklerde ortaktır. Bu gibi durumlar değerlendirildiğinde renkli figürlü örnekleri de kalem-i siyahi tekniği içerisinde saymak gerekmektedir.

Kalem-i siyahi tekniği Safevi dönemine gelene kadar birçok gelişme göstermiştir. Çin bölgesi, Uygur, İlhanlı, Celayirliler, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Timur, Osmanlı ve Babür gibi devletlerin bünyesinde uygulanmış ve her birinde farklı özellikler ile zenginleşmiştir. Kalem-i Siyahi tekniği ile yapılmış örneklerde en özgünleri İlhanlı, Timur, Osmanlı, Safevi ve Babür dönemlerinde görülmektedir. Her ne kadar diğer bölgelerde de uygulanmış olsa da Safevi dönemindeki kadar kıymet ve rağbet görmemiştir. Safevilerde teknik olmaktan çıkmış artık bir üslup özellikleri ile anılmıştır. Özellikle İsfahan resim üslubundan bahsederken kalem-i siyahi tekniğinden bahsetmemek imkânsızdır. İsfahan resim üslubu kalem-i siyahi resimleri ile varlığını sürdürmüştür. Sadece bu teknik ile geçimini sağlayan sanatkarlar dahi görülmektedir. Örneğin Rızâ-yi Abbâsî kalem-i siyahi tekniği ile özdeşleşmiştir. Onun özgün ve yenilikçi tasarımları bu tekniğin üslup olarak anılmasına yol açmıştır.

Rızâ-yi Abbâsî döneminin özgün, yenilikçi ve sıradışı sanatkarlardandır. Özellikle onun yaptığı resimler o zamana kadar görülmemiş tasarımdadır. İşçilik kalitesi, uzun çizgilerdeki hâkimiyeti, kumaşları uygulamadaki ustalığı, figür bilgisi mükemmellik kıvamındadır. Onun yaptığı eserlerdeki dozunda ve kıvamında renklendirme ile tekniği üsluba çevirmiş, bu üslubu tüm dünyaya kabullendirmiştir. Osmanlı, Babür ve Avrupa sanat camiası içerisinde onun eserleri çok aranan, tercih edilen, talep ve rağbet gören çalışmalar olmuştur. Bihzâd ile birlikte imzası en çok taklit edilen sanatkârdır. Rızâ'nın gördüğü bu talep sonucu çok fazla öğrencisi olmuştur. Hatta öğrencisi olmamasına rağmen ondan etkilenerken onun eserlerini taklit eden birçok sanatkârda mevcuttur. Onun teknik özelliklerini yapmak için uğraşan hatta imzalarını onun gibi atmaya çalışanlarda görülmektedir.

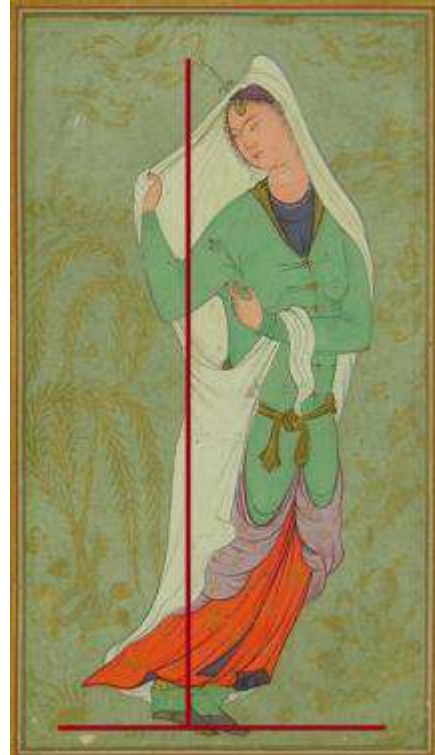
Osmanlı döneminde geleneksel sanatlarda imza geleneği çoğunlukla hattatlarda görülür. Musavvir, müzehhip, mücellit ve nakkaşlarda bu imza geleneği maalesef çok azdır. Safevi dönemi ressamalarında ise bu daha fazla yaygındır. Özellikle Safevi döneminin başlarında saray sernakkaşı olan Bihzâd ile birlikte imza atma geleneği yaygınlaşır. Sonraki dönemde de bu gelenek devam etmiş ve

Safevilerin son dönemlerinde artık imza atma geleneği olağan bir hale gelmiştir. Yapılan tek yaprak resimlerde imza atılmış örnekler oldukça fazladır.

Safevi döneminde kalem-i siyahi tekniğinde figürlerde dönemler arası farklılıklar mevcuttur. 16. yüzyılda yapılmış olan figürler dikey ekseninde ayak ve baş bölümleri düz çizgi halindedir (Resim 272). Fakat 17. yüzyılda bu eksen öne doğru kaymış ve ayaklar başların gerisinde kalmıştır (Resim 273). Öne doğru eğilmiş hissiyatı vermesi için bel kısmında kıvrım olması gerekirken figürlerde bu eğilme yoktur. Figürün vücudunda eğilme olmamasına karşın ayaklar arkasında kalmış ve yay formunda bir eğimle yapılmışlardır. Dönem içerisinde yapılmış birçok örnek olması hasebiyle bu durum; üslubun 17. yüzyıl özellikliği olmuştur. Bu üslup sadece bir sanatkâr ve öğrencilerinde değil farklı üsluptan gelen sanatçılarda da görülmektedir.

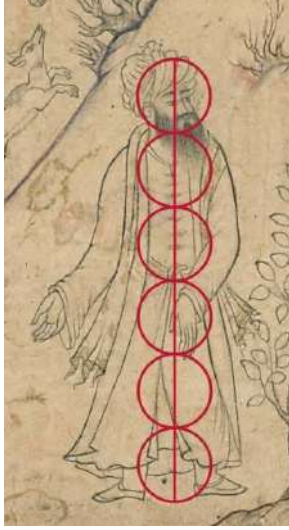
Resim 272: Katalogda D-14 numaralı 16. Yüzyıla ait kadın figürü.

Resim 273: Katalogda D-29 numaralı 17. Yüzyıla ait kadın figürü.

16. yüzyılda yapılmış örneklerin başları alt beden oranına (1/6) göre büyüktür (Resim 274 – 276). Bu durum 17. yüzyılda ise gerçekçi görünüme daha çok yaklaşılmış ve oranlar (1/8) olarak düzenlenmiştir (Resim 275 – 277). Benzer bir

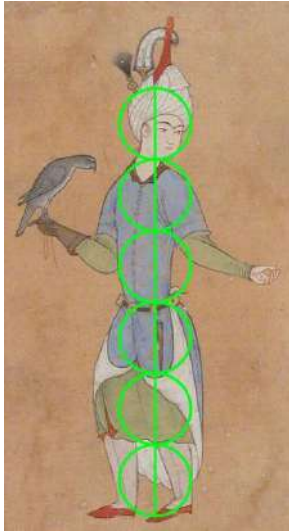
farklılık beden ölçülerinde de görülmektedir. 16. yüzyılda yapılan örneklerde figürün üst bedeni alt beden göre daha uzun tercih edilmiştir. 17. yüzyılda uzunluk kısalmış olsa da tam anlamıyla yeterli olmamıştır. Gerçekçi figür anlayışına yaklaşılmış(1/8) ama halen alt beden ile üst beden arasında uzunluk farkı bulunmaktadır.

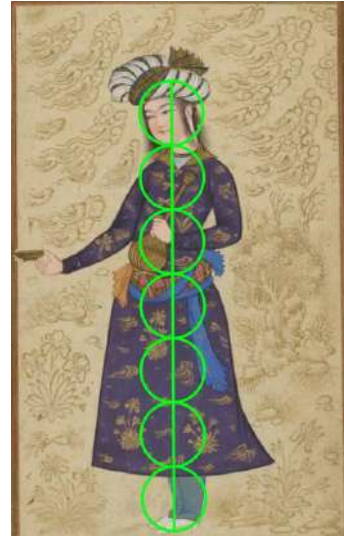
Resim 274: Katalogda A-14 numaralı 16. Yüzyıla ait erkek figürü.

Resim 275: Katalogda A-88 numaralı 17. Yüzyıla ait erkek figürü.

Resim 276: Katalogda D-7 numaralı 16. Yüzyıla ait erkek figürü.

Resim 277: Katalogda D-26 numaralı 17. Yüzyıla ait erkek figürü.

16. yüzyıl figürlerinin yüzlerinde çoğunlukla sadece tahrirler tercih edilmiştir (Resim 278). Kaşlar ortadan birleşik, hem erkek hem kadınlarda favori kısımlarından aşağı zülüfler dökülmektedir. 17. yüzyılda ise, yüzlerde noktalama, tarama ve tonlama teknikleri kullanılarak çekik gözlü, düzgün burunlu, küçük dudaklı oval bir

çehre şeklinde yapılmıştır (Resim 279). Gerçekçiliği yüksek, oldukça işçilikli yüzler tasarımının tamamında en öne çıkan bölümlerdir. 17. Yüzyılda tercih edilen bu gölgelendirme ve boyutlandırma bu dönem ve sonrasında gelişerek devam etmiştir.

Resim 278: Katalogda A-4 numaralı 16. Yüzyıla ait erkek figürü.

Resim 279: Katalogda A-40 numaralı 17. Yüzyıla ait erkek figürü.

Figürlerin elleri 17. yüzyılda daha incelikle işlenmiştir. Vücut hareketlerine ve genel tasarım özelliklerine uyumlu şekilde tasvir edilmiştir. Figürlerin elleri boş kaldığı gibi çoğunlukla kâse ya da şişe gibi eşyaları tuttukları da görülmektedir. Bilhassa 17. yüzyılda tek figürlü olan resimelerde ellerinde tuttukları kâseleri bir nevî resmin dışında olan bir kişiye uzatma hissiyatı görülür.

Kalem-i siyahi resimlerinde erkek, kadın, çocuk ve yaşlı figürleri görülmektedir. Dönemin insanların yaşantısından ve resmi yapan kişilerin erkek olmasına mukabil yapılan resimlerde erkek figürü daha fazla tercih edilmiştir.

Safevi döneminde yapılmış resimlerde konu çeşitleri çok fazladır. Herhangi bir yazmada anlatılan bir konudan sahneler olduğu gibi günlük yaşamın detaylarından ya da hiç konusu olmayan Avrupalı gezgin, Hristiyan tebaadan bir kişi, güreşen kişiler, avcılık yapanlar, doğa unsurları, ayakta duranlar gibi hayatın her noktasından alınmış konular tasvir edilmiştir. Konu çeşitliliği çok olmasına karşın günlük yaşamdan bölümleri anlatan resimler çoğunluktadır.

Safevi dönemindeki figürlerde erkek ve kadın figürünü ayırtırmak zordur. Bu durum özellikle Şah I. Abbas devri sonrasındaki benzer kıyafet giyimi modasının neticesindedir. Yüzlerde ve genel figür özelliklerinde ayırım kadınların göğüs çıkıntısı ile yapılmıştır. Bazı resimlerde kadın kıyafetleri ile erkek kıyafetleri arasında ciddi benzerlikler görülmektedir.

16. ve 17. yüzyıl arasındaki resimlerde erkek kıyafetlerinde önemli farklar bulunur. Şah I. İsmail (16.yy) devleti kurduktan sonra Şiiliği devletin resmi dini haline getiresi devletin kuruluşunda desteklerini aldığı kızılbaşlar ile birlikte on iki imamı simgeleyen tac-ı haydari başlığını kullanmaya sebep vermiştir (Resim 280). Halk arasında da bu başlığın kullanımını desteklenmiş dolayısıyla 16. yüzyıl resimlerinde bu başlık önemli bir belirteç olmuştur. İlk başkent Tebriz ve sonraki başkent Kazvin’de yapılan resimlerde bu başlık kullanılmıştır. 1587 yılında Şah I. Abbas’ın başa geçmesi ile birlikte devletin birçok noktasında hâkim olan kızılbaşları yönetimden uzaklaştıran şah, tac-ı haydari başlığını da kullanmamıştır. Şah Abbas döneminde figürün başında oldukça büyük, kalın, kıvrımlı ve ortasında bir kayış olan Özbek başlığı da denilen başlık sıklıkla görülmektedir (Resim 281). Ayrıca üçgenimsi külah şeklinde ve tüylü iç kısmı olan başka bir başlıkta vardır. Bu başlık yumuşak ve şekilsiz olduğundan oldukça yayvan bir şekildedir. 17. yüzyıl resimlerindeki belirteçlerden biri de bu başlık çeşitleridir.

Resim 280: Katalogda A-5 numaralı 16. Yüzyıla ait tac-ı haydari başlığı.

Resim 281: Katalogda A-33 numaralı 17. Yüzyıla ait Özbek başlığı.

16. yüzyıl Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerindeki kadın başlıklarında ise, üçgenimsi bir formu olan küçük başlık görülmektedir (Resim 282 – 284). Başlığın kenar kısımlarından aşağı küçük bir eşarp sarmaktadır. Figürlerin başlığından aşağı sarkarak boynundan dolanan inci diziler görülmektedir (Resim 284 – 285). 16. yüzyılda görülen bu detay sonraki yıllarda azalarak dönem sonuna doğru kaybolmuştur. 17. yüzyılda ise, erkek başlıklarına benzeyen boyut olarak daha küçük bir başlık takmışlardır (Resim 283). Başlıkların kenarından önceki

dönemde incinin sarktığı gibi bir kumaş parçası boynundan yukarı dolanmaktadır (Resim 286 – 287).

Resim 282: Katalogda A-16 numaralı 16. Yüzyıla ait kadın başlığı.

Resim 283: Katalogda A-78 numaralı 17. Yüzyıla ait kadın başlığı.

Resim 284: Katalogda B-3 numaralı 16. Yüzyıla ait kadın başlığı ve inciler.

Resim 285: Katalogda D-6 numaralı 16. Yüzyıla ait kadın başlığı ve inciler.

Resim 286: Katalogda A-85 numaralı 17. Yüzyıla ait kadın figürü.

Resim 287: Katalogda A-84 numaralı 17. Yüzyıla ait kadın figürü.

Safevi kalem-i siyahi resimlerindeki kıyafetlerde bir diğer farklılık bellerindeki kuşaktır. 16. yüzyılda ince, kıvrımsız ve katmansız tek şerit şeklinde bir kuşak görülür (Resim 288). Bazı resimlerde birkaç, bazısında da önden altın renkte çoğunlukla daire formlarında toka takılıdır. 17. yüzyılda kuşaklar kumaşlardan oluşmaktadır. Kıvrımlı, katmanlı ve irice belden dolanan kuşak önden belirgin şekilde düğümlü olup kumaşların uçları aşağı doğru sarmaktadır (Resim 289).

Dönemin sonuna doğru da genişçe bir eşarp ile önden göğüs kısımlarına kadar açık şekilde örtünmüşlerdir.

Resim 288: Katalogda A-14 numaralı 16.
Yüzyıla ait erkek kuşak örneği.

Resim 289: Katalogda A-39 numaralı 17.
Yüzyıla ait erkek kuşak örneği.

Resimlerdeki erkek figürlerinde 16. yüzyılda içten uzun bir iç giysisi ile dıştan bileklere kadar uzanan cübbe mevcuttur. Şah I Abbas sonrasında ise, değişen kıyafet anlayışı resimlerde de kendini gösterir (Resim 290 – 291). Üste giyilen cübbe kalça hizasına kadar kısalmıştır. Alt kısma giyilen pantolon ise, bazı resimlerde bileğe kadar uzanır, bazılarında ise baldır kısmını açıkta bırakacak şekilde sıyrılmıştır. Kadın giyiminde erkekler kadar belirgin bir değişim yoktur.

Resim 290: Katalogda A-13 numaralı 16.
Yüzyıla ait erkek giyim örneği.

Resim 291: Katalogda A-88 numaralı 17.
Yüzyıla ait erkek giyim örneği.

Kıyafetlerde bu kadar net değişim Şah I. Abbas döneminde üretimi yapılan ve ihracat kalemlerinden biri olan tekstil sayesinde. Dönemde kumaş çeşitleri çoğalmış kaliteli kumaşlar Avrupalı devletlerde aranan mallardan olmuştur. Hatta resamlardan özel tasarımlar isteyerek onları kumaşlara uygulamışlardır. Ülkede tekstil üretiminin fazla olması giyim modasına da yön vermiştir. Avrupalıların ülkeye gelmesi ile onlardan esinlenerek kıyafetlerde değişimler olmuştur.

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde doğa unsurları figürlerin görünürlüğünün gerisinde kalmışlardır. Figürler renk, teknik ve vurgu açısından öne çıkmış doğa unsurları da arka planda daha yumuşak renklerde yapılmıştır. Benzerlik haricinde dönemler içerisinde farklılıklar da görülmektedir. Taş, kaya ve ağaçlarda 16. yüzyılın başında görülen İlhanlı etkisi azalmaya başlamıştır. Özellikle motifin kenar kısımlarında yapılan kalın-ince tahrirler yerini nüanslı çizgilere bırakmıştır. Bu özellik 16. yüzyıl başlarında halen görülürken 17. yüzyıl sonlarında iyice ortadan kalkmıştır.

Resimlerde yapılan doğa elemanları erken dönem olan 16. yüzyılda çoğunlukla çizgisel formlarda ve tek renk(çoğunlukla altın) olarak yapılmıştır (Resim 292 – 293). 17. yüzyıla gelindiğinde çizgisel formların yerini gerçek görüntüsüne benzeyen tasarımlar almıştır (Resim 294 – 295). Tasarımlar klasik minyatür resim tekniğinden uzaklaşarak resimsel bir alt yapı ile tasvir edilmiştir. Bu durum 17. yüzyılda Şah I. Abbas ile Safevi coğrafyasına girmeye başlayan Avrupa resminin etkisi ile yaşanmıştır. Resimde bulunan figürlerin arkalarında yağlı boya tablolar da görülen şekilde ağaç motifleri de uygulanmıştır. Bu durum 18. yüzyıla doğru daha da artmış ve resimdeki figür haricinde kalan bölümler tamamen Avrupa resim özellikleri ile boyanmıştır. Ayrıca 16. yüzyılda kayaların zeminlerinde hiç renklendirme bulunmazken, 17. yüzyılda ilk olarak altın tonlama yapılmış ve sonraki zamanda bu tonlamalar canlı renkler ile detaylandırılmıştır.

Resim 292: Katalogda A-7 numarada bulunan resimde ağaç detayı.

Resim 293: Katalogda A-10 numarada bulunan resimde ağaç detayı.

Resim 294: Katalogda A-64 numarada bulunan resimde ağaç detayı.

Resim 295: Katalogda A-88 numarada bulunan resimde ağaç detayı.

Resimlerdeki doğa unsurlarının işçilik kalitesi büyük oranda figürün kalitesinden düşüktür. Figürün yüz hatlarındaki detaylar, tahrirlerdeki ince-kalın kaliteli nüans değişiklikleri, kısa alanlardaki fırça kabiliyeti maalesef arka planda yapılan doğa unsurlarında yoktur. Bu durumda bize figürün usta sanatkâr tarafından yapıldığını, arka alanda yer alan doğa unsurlarının ise yardımcısı ya da öğrencisi tarafından yapılmış olabileceği izlenimini vermektedir. Muhtemelen üstadlar resimdeki önemli bölüm olan figürü, arka plan yapıldıktan sonra üzerine yapmış olmalıdır.

Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinde kullanılan doğa unsurlarından otlar dikkat çekicidir (Resim 296 – 297). 16. yüzyılda nerdeyse hiç görülmeyen otlar, 17. yüzyıl resimde boşluk alanlarda çoğunlukla yeşil renkte küçük bir küme halinde görülür.

Resim 296: Katalogda A-47 numaralı resimdeki ot detayı.

Resim 297: Katalogda D-44 numaralı resimdeki ot detayı.

Resimlerde olan bulutlar 16. yüzyılda çoğunlukla tahrir şeklidir (Resim 298 - 299). 17. yüzyılda bu tahrirlerin bazen iç kısımları, bazen de dış kısımlarında kalan bölümlerde mavi renklerde ton geçişleri yapılmıştır (Resim 300). Özellikle 17. yüzyıl sonlarına doğru Avrupa resminin etkisi ile mavi zemin üzerine beyaz kümeler halinde bulut yapımı da görülmektedir (Resim 301). Bulutlar, 17. yüzyılın ilk dönemlerinde hafif tonda yapılmışken, son dönemlere doğru net ve canlı renkler ile betimlenmiştir.

Resim 298: Katalogda D-44 numarada kayıtlı resimde bulut örneği.

Resim 299: Katalogda D-14 numarada kayıtlı resimde bulut örneği.

Resim 300: Katalogda A-78 numarada kayıtlı resimde bulut örneği.

Resim 301: Katalogda A-79 numarada kayıtlı resimde bulut örneği.

Eserlerde çoğunlukla tek renkte çizgiler tercih edilmiştir. Çizgiler koyu tonlar olan siyah, kırmızı ve kahve renktedir. Özellikle 16. yüzyıl örneklerinde üç renk haricinde başka renkte çizgiler görülmemektedir. 17. yüzyıla gelindiğinde siyah, kırmızı ve kahverenginin yanında mavi, yeşil ve altının kullanıldığı örnekler

mevcuttur. 16. yüzyılda yapılmış örneklerde uzun hatlar ve kısa çizgilerde nüanslar azdır. Çoğunlukla düz ve inci çizgi tercih edilmiştir. 17. yüzyılda ise, tahrirlerdeki nüanslar daha kalınlaşmış ve görünür şekilde kıvrım noktalarında uygulanmıştır.

Safevi döneminde yapılmış kalem-i siyahi örneklerinde kullanılan tahrirler özellikle figürlerde yüz harici tüm alanda uygulanmıştır. Yüzlerde sakal, bıyık, kaş ve saç gibi bölümler tarama şeklinde, diğer kısımlarda da noktalama tekniğinde betimlemeler görülmektedir (Resim 302 - 303 - 304 - 305). Yüz haricinde kalan tüm alan tahrirler ile görünür hale getirilmiştir. İnsan figürlerinde yüzlerde uygulanan tahrir istisnası, hayvan figürlerinde özellikle at ve deve gibi örneklerde de görülmektedir. Daha çok noktalama ve tarama tekniği kullanılarak yapılmış resimlerde, ayak, bacak, gövdenin ve yüzün belli kısımlarında tahrir uygulanmıştır. 17. yüzyılın son döneminde Avrupa resim etkisi ile yapılmış gerçekçi hayvan resimlerinde ise, nüans çok azdır. Çoğunlukla tarama ve noktalama kullanılarak gerçekçi formda renklendirilmiştir.

Resim 302: Katalogda B-22'de bulunan figür detayı.

Resim 303: Katalogda A-93'de bulunan figür detayı

Resim 304: Katalogda A-89'de bulunan figür detayı

Resim 305: Katalogda A-82'de bulunan figür detayı

Safevi dönemi kalem-i siyahi örnekleri geçmiş dönemlerden gelen birikimin harmanlanıp, üzerine yeni eklentiler ile günümüze ulaşmıştır. Özellikle 16. yüzyıl sonlarında Rızâ-yi Abbâsî'nin tasarım gücü ve estetik yaklaşımı ile o güne kadar teknik olarak görülen resimler, üslup haline dönüşmüş ve çok talep görmüşlerdir. Bu sebeptendir ki, sanat tarihçiler başkentin İsfahan'da olması ve tekniğin burada fazlaca kullanılmasına atıfta bulunarak dönemi "İsfahan Üslubu" olarak isimlendirmişlerdir.

Safeviler dönemine kadar resimler çoğunlukla yazmaların içerisinde görülmekte iken 16. ve özellikle 17. yüzyıl örneklerinde yazma haricinde tek yaprak sayfalar olarak da üretilmiştir. Tek sayfa resimler bir yere yapıştırılmadan saklandığı gibi çoğunlukla murakkalara yapıştırılıp günümüze ulaşmıştır. Hatta murakka albümü şeklinde yapılmış örneklerde çokça mevcuttur. Resmin bu şekilde muhafazasının sağlanması dolayısıyla yer değişimi kolaylaşmış ve sipariş eden kişinin yanında taşınmasına imkân oluşmuştur. Ülkeye gelen yabancı sefir, tüccar ve gezginler gördükleri bu resimleri satın almış hatta kendi resmini çizdirmiş ve yanında ülkesine götürmüştür. Bu sebeple Avrupa ve Amerika'daki birçok müze ve koleksiyonda bir ya da birçok örneğe rastlamak mümkündür.

Resimlerde kullanılan kıyafet çeşitliliği dönemin modasına ışık tutmaktadır. 16. yüzyıl örnekleri ile 17. yüzyıldaki Avrupa kıyafet modasının etkisi çok belirgindir. Erkek kıyafetlerinde cüppelerin kısılması, pantolonların ortaya çıkması, paçaların yukarı sıyrılarak çorapların görülmesi ve başlık çeşitleri bu etkinin mahsulüdür (Resim 306).

Resim 306: Katalogda D-47'de bulunan erkek figüründe kıyafet detayı.

Safevi dönemi Kalem-i siyahi resimleri için Rızâ-yi Abbâsî bir milattır. Onun özgün ve serbest tavrı sonraki dönemde çok değişikliğe neden olmuştur. Çizgilerde özgün ve serbest yaklaşımlar yaptığı örneklerdeki fırça estetiği sonraki sanatçılar için örnek olmuştur. Safevi dönemi kalem-i siyahi resimlerinden bahsederken Rızâ-yi Abbâsî'den bahsetmemek imkânsızdır.

Resimlerin konu seçimleri dikkat çekicidir. Geçmişten gelen yaklaşım olan kitap içerisinde anlatılan konunun resimlendirilmesi geleneği bu dönemde değişmiştir. Artık bir konu ya da anlatıma bağlı kalınmadan hayvan dövüş sahneleri, avcılık, açık alanda uzanmış yatan figür ya da figürler, doğa unsurları içerisinde yapılan sohbet ya da toplantılar, kitap okuyan kişiler, ellerindeki kâseden içkisini içen ve sefahat halindeki insanlar gibi çok farklı çeşitlerde resimler yapılmıştır. Bir kitabın içerisindeki anlatımdan uzaklaşmış ve özgün insanın doğal yaşamını konu alan resimler uygulanmıştır. Bir mekândan münezzeh olan resimler dönemin üslup özelliği olarak sanatkârların çoğu tarafından betimlenmiştir.

Sonuç olarak kalem-i siyahi erken dönemlerinden itibaren bir teknik olarak yapılmıştır. Önceleri duvar resimlerinde sonrasında kumaş ve ahşap, son dönemlerinde ise, kâğıt üzerine yapılmıştır. Safevi dönemine kadar teknik olarak devam eden kalem-i siyahi, bu dönemde sanatçı yorumları, dönem ve renk tercihleri gibi özellikleri ile teknik olmaktan çıkıp üslup özellikleri göstermeye başlamıştır.

Hasseten dönemde yapılan resimler çokça üretilmiş ve üslup özellikleri daha detaylı görülmeye başlanmıştır. Sanatkârlar özellikle 17. yüzyılda Şah Abbas dönemi sonrası devletin idaresinde çıkan sorunlar ve karmaşalardan dolayı para kazanımını kolaylaştıran ve üretimi çabuk olan kalem-i siyahi resimlerine yönelmiştir. Saray kütüphanesinin sanatçılara yeterince desteği olmaması da kişileri bu yöne sevketmiştir. Hatta Safevi coğrafyasında birçok şehirlerde (Tebriz, Meşhed, Şiraz vb.) kütüphaneden bağımsız eser üretimi yapılmıştır. Bulunduğu yerde kazancından memnun olmayan kişiler Osmanlı ve Babür gibi diğer devletlere göçmüştür. Bu yer değiştirmeler sonucunda kalem-i siyahi üslubu o coğrafyalarda da tercih edilen üslup olmuştur.

Bugüne kadar yapılmış çalışmalarda tekniğe yönelim maalesef ki azdır. Yapılan incelemelerde Safevi klasik zemini boyalı resimleri öne çıkmış ve kalem-i siyahi tekniği biraz göz ardı edilmiştir. Hatta bazı sanat tarihçi ve yazarlar bu

teknikğin basit olduğu görüşünü ortaya atmışlardır. Fakat kalemle eskiz çalışması yapmadan fırça ile nüanslı uzun çizgileri çizmek ve bunu yaparken figürün tüm hatlarına hâkim olmanın zorluğunun farkına varmak gerekmektedir. Zemini boyalı teknikte yapılan bir hatanın telafisi boya ile üzerini kapatıp tekrar uygulamaktır. Fakat kalem-i siyahi teknikinde durum böyle değildir. Yapılan hatanın geri dönüşü neredeyse imkânsıza yakındır. Bu durum da teknikğin klasik teknikten çok daha zor olduğunu, ustalık derecesinde figür bilgisi ile mükemmel fırça hâkimiyeti gerektirdiğini göstermektedir.

Zamanında bu kadar kıymet gören ve çokça üretimi yapılan kalem-i siyahi teknikğininin günümüz minyatür sanatında pek bilinmemesi anlaşılır bir durum değildir. Özellikle minyatür eğitimi verilirken ya da teknikler anlatılırken bu noktaya vurgu yapılmamaktadır. Nasıl ki tezhip sanatındaki teknikler anlatılırken “Klasik zemini boyalı teknik” ile “ Zer-ender-zer” tekniklerinden bahsediliyorsa, minyatür sanatında da bu tekniklerden bahsetmek gerekmektedir. Tek bir teknikten oluşmayan minyatür sanatı “klasik zemini boyalı” teknik ile “kalem-i siyahi” tekniklerinden oluşmaktadır. Bu durumun sonraki zamanlarda gelişerek değişeceği ve iki teknikten de bahsedileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Adamova, A. T. - Bayani, Manijeh. *Persian Painting: The Arts of The Book And Portraiture*. London: Thames & Hudson, 2015.

Adıgüzel Toprak, Filiz. “1618 Tarihli ‘Peter Mundy’ Albümü: Figürler Üzerine Bir İnceleme”. *Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi* 0/22 (03 Nisan 2013), 69-83.

Adıgüzel Toprak, Filiz. “Minyatürde ‘Çizgi’: Rızâ-yi Abbâsî’nin Tek Sayfa Minyatürleri”. *Art-Sanat* 0/3 (09 Şubat 2015), 123-146.

Adle, Chahryar. “Dust-Mohammad Mosawwer”. *Encyclopedia Iranica*, 2013. <https://www.iranicaonline.org/articles/dust-mohammad-mosawwer>

Aka, İsmail. “Timurlular”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 177-180. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.

Akimushkin, Oleg vd. *History Of Civilizations Of Central Asia Volume V: Development in Contrast: From The Sixteenth to The Mid-Nineteenth Century*. ed. Chahryar Adle vd. Paris: Unesco Publishing, 1.Baskı., 2003.

Algar, Hamid - Alparslan, Ali. “Hüseyin Baykara”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 530-532. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998.

Alparslan, Ali. “Gıyâseddin Baysungur”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 276-277. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992.

And, Metin. “17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamları”. *Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları*. ed. Tülün Değirmenci - M. Sabri Koz. 43-51. Sanat 246. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı., 2018.

And, Metin. *Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2004.

Ansari, Maria vd. “History of Persian Miniature Painting Through Herat School of Miniature”. *International Journal of Scientific And Research Publications* 5/4 (Nisan 2015), 1-3.

Arbaş, Hamit. “Bir Minyatürden Hareketle İsfahan Okulu ve Rızâ Abbâsî”. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* 0/25 (17 Şubat 2011), 85-97.

Arpacıoğlu, Sabriye Hilal. *Timur Devri Baysungur Dönemi Minyatürlerinde Tasarım Çözümlemeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik, 2019.

Arseven, Celal Esad. “İran Sanatı”. *Sanat Ansiklopedisi* (3. Baskı). 806-823. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965.

Arseven, Celal Esad. “Türk Sanatı”. *Sanat Ansiklopedisi* (3. Baskı). 2066-2119. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965.

Arts Council of Great Britain. *The Arts of Islam: Hayward Gallery, 8 April-4 July 1976*. London: Arts Council of Great Britain, 1. Baskı., 1976.

Ashrafi-Aini, Mukaddema Mukhtarovna. "The School of Bukhara to c.1550". *The Arts of The Book in Central Asia*. ed. Basil Gray. 314. London: Unesco Publishing, 1. Baskı., 1979.

Atıl, Esin. *Exhibition of 2500 Years of Persian Art*. Washington: Freer Gallery of Art, 1.Baskı., 1971.

Atıl, Esin. *The Brush Of The Masters, Drawings From Iran and India*. Washington: Smithsonian Institution, 1.Baskı., 1978.

Atılın Okay, Seray. "XV. Yüzyılda İran ve Çevresinde Gelişen Minyatür Üslupları ve Sorunları Üzerine Bir Etüt". Ankara, 2007.

Azhand, Ya'qūb. *مکتب نگارگری اصفهان - Isfahan Illustration School*. Tahran: Sazmān-i Chāp va Intisharāt, Vizārat-i Farhang va Irshād-i Islāmī, 1385.

Azhand, Ya'qūb. *مکتب نیگارکاری تبریز و قزوین - مشهد - Tabriz And Qazvin-Mashhad Painting School*. Tahran: Tahran: İran İslam Cumhuriyeti Sanat Akademisi, 2.Baskı., 1394.

Azhand, Ya'qūb. "نظام سنتی استاد - شاگردی نقاشی ایران - The Traditional Master-Pupil System in Persian Painting". 12-4, (2002) 10 *هنرهای زیبا*.

Bageri, Menizeh. *Türk ve İran Minyatür Sanatının İncelenmesi İle Grafik Eğitiminde Minyatürün Önemi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Bağcı, Serpil vd. *Osmanlı Resim Sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006.

Bahari, Ebadollah. *Bihzad Master of Persian Painting*. London & Newyork: I.B. Tauris Publishers, 1.Baskı., 1997.

Baker, Patricia Lesley. *A History of Islamic Court Dress in the Middle East*. London: SOAS University of London, Doktora Tezi, 1986.

Bakhash, Shaul. "Administration in Iran VI. Safavid, Zand And Qajar Periods". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı). 462-466, 2011. <https://www.iranicaonline.org/articles/administration-vi-safavid>

Başar, Fahamettin. "Safeviler". *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (1.Baskı). ed. Hakkı Dursun Yıldız. 629. Konya: Kombassan A.Ş., 1994.

Bazın, Marcel. "Kazvin". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 154-155. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022.

Beksaç, Engin. "İsfahan - Mimari". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 502-504. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.

Beksaç, Engin. "Timurlu Sanatı". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 180-184. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.

Berlekamp, Persis vd. “Administering Art, History, and Science in The Mongol Empire Rashid al-Din And Bolad Chengxiang”. *In Pearls on a String: Art in The Age of Great Islamic Empires*. 256. Washington: University of Washington Press, 1.Baskı., 2015.

Biçer Özcan, Şehnaz. “Minyatür Sanatının Tarihi Seyri ve Önemli Sanat Merkezleri”. *Minyatürde Yüzleşme*. 94. İstanbul: Pendik Belediyesi, 1.Baskı., 2016.

Biçer Özcan, Şehnaz. *Minyatürde Yüzleşme*. İstanbul: Pendik Belediyesi, 1.Baskı., 2016.

Biçer Özcan, Şehnaz. *Uygur Yazmalarında Sayfa Düzeni*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010.

Bilgili, Ali Sinan. “Tebriz”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 219-222. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.

Binark, İsmet. *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*. Ankara: Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1975.

Binyon, Laurence vd. *Persian Miniature Painting: Including a Critical And Descriptive Catalogue of The Miniatures Exhibited at Burlington House Ocak - Mart 1931*. Newyork: Dover Publications, Inc., 1.Baskı., 1971.

Blair, Sheila. “Rab’-e Rasidi”. *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2016. <https://www.iranicaonline.org/articles/rab-e-rashidi>

Blair, Sheila vd. *The Art And Architecture of Islam 1250-1800*. Newyork: Yale University Press, 1.Baskı., 1994.

Bloom, Jonathan. “Paper I. Paper in The Iranian World Prior to Printing”. *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2017. <https://www.iranicaonline.org/articles/paper-iran-prior-printing>

Brend, Barbara. *Islamic Art*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 1.Baskı., 1991.

Brend, Barbara. *Perspective on Persian Painting Illustrations to Amir Khusrau’s Khamsah*. New York: Taylor & Francis Group, 1.Baskı., 2003.

Bushell, Stephen W. *Chinese Art*. New York: Parkstone International, 1.Baskı., 2012.

Cahill, James. *图说中国绘画史 - Chinese Painting A Pictorial History*. çev. Yu Li. Pekin: Xinzhi Sanlian Publishing, 1.Baskı., 2014.

Canby, Sheila R. “Art of Iran And Central Asia (15th to 19th Centruies)”. *Masterpieces From The Department of Islamic ART in The Metropolitan Museum of Art*. ed. Maryam D. Ekhtiar vd. 448. New York: The Metropolitan Museum Of Art, 1.Baskı., 2011.

Canby, Sheila R. "Mural Painting". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2015. <https://www.iranicaonline.org/articles/mural-painting>

Canby, Sheila R. *Persian Painting*. New York: Thames and Hudson, 1993.

Canby, Sheila R. (ed.). *The Golden Age of Persian Art: 1501 - 1722*. London: The British Museum Press, 1. Baskı., 2002.

Canby, Sheila R. *The Rebellious Reformer: The Drawings And Paintings of Rızâ-Yi Abbasi of Isfahan*. London: Azimuth, 1996.

Canby, Sheila R. "The Safavids". *Treasures of The Aga Khan Museum Masterpieces of Islamic Art*. ed. Verena Daiber - Benoit Junod. 288. Slovakia: Bild 1 Drickh, Berlin, 1. Baskı., 2010.

Carboni, Stefano. "Il-Khanids III. Book Illustrations". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2012. <https://www.iranicaonline.org/articles/il-khanids-iii-book-illustration>

Clydesdale, Heather. "Earthly Beasts And Heavenly Creatures: Animal Realms in Early Medieval Chinese Tombs And Cave Temples". *Arts* 1/12 (2023), 1-22.

Çağman, Filiz. "Âgâ Mîrek". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1. Baskı). 1/447. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988.

Çağman, Filiz. "Baba Nakkaş". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 369-370. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991.

Çağman, Filiz. "Bihzâd". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 147-149. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992.

Çağman, Filiz - Tanındı, Zeren. "Manuscript Production at The Kazaruni Orders in Safavid Shiraz". *Safavid Art And Arthitecture*. ed. Sheila R. Canby. 168. London: The British Museum Press, 1.Baskı., 2002.

Çağman, Filiz - Tanındı, Zeren. *Topkapı Sarayı İslâm Minyatürleri*. İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları I, 1.Baskı., 1979.

Çandarlıoğlu, Gülçin. "Çin - II.Tarih". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 321-323. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993.

Çandarlıoğlu, Gülçin. "Uygurlar". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 242-244. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.

Çınarcı, Mehmet Nuri. "Sâdıkî-i Efşârın Tebriz Milli Kütüphanesindeki Külliyyatı ve Türkçe Manzumeleri". *Turkish Studies* 7/3 (2012), 813-835. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3506>

Çoruhlu, Yaşar. *Erken Devir Türk Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı., 2007.

Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 3. Baskı., 2010.

Dağlar, Mehmet. “Safevi Sarayında Bir Kalenderi Dervishi: Sadıki Bey Avşar”. *Kültür ve Medeniyetler Tarihi*. ed. Semiha Nurdan - Muhammed Özler. IV. Cilt/449-455. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018. <https://doi.org/0000-0003-3044-4991>

Dale, Stephen F. “Avrupa’nın Genişleme Döneminde İslam Dünyası: 1500-1800”. çev. Zülal Kılıç. *Cambridge Resimli İslam Dünyası Tarihi*. ed. Francis Robinson. 419. İstanbul: Kitap Yayınevi, 1.Baskı., 2005.

Derakhshan, Negin - Akyol, Ali. “İran’da Kâğıt Üzerine Resmin Tarihçesi”. *Sanat ve Tasarım Dergisi* 25 (10 Haziran 2020), 131-151. <https://doi.org/0000-0001-8131-3049>, 0000-0002-4174-575X

Dieji, Abdolrahman. *İran Minyatüründe Savaş Sahneleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007.

Dimand, Maurice Svan. *A Handbook of Mohammedan Decorative Arts*. Newyork: The Metropolitan Museum Of Art, 1.Baskı., 1930.

Dimand, Maurice Svan. *Persian Miniatures, A Picture Book The Metropolitan Museum Of Art*. New York: The Metropolitan Museum Of Art, 1940.

Edgü, Ferit. “‘Siyah Kalem’ Üstüne Prof. M.Ş. İpşiroğlu İle Bir Görüşme”. *Türkiyemiz* 24 (Şubat 1978), 21-27.

Emecan, Feridun. “Osmanlılar I. Siyasi Tarih a) Klasik Dönem (1300-1774)”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 486-496. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007.

Eng, Robert. “Mo’in-e Mosavver”. *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2016. <http://www.iranicaonline.org/articles/moin-e-mosavver>

“İran”. *Türk Ansiklopedisi* (2.Baskı). ed. Hasan Eren - Nihad Akay. thk. Fethi Tevetoğlu. 1-504. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1972.

Ersoy, Nilüfer. *Timurlu Dönemi Sanatında Kemal’üd Din Bihzad*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Esin, Emel. *Cinlere Ayna Tutan Nakkaş, Mehmed Siyah Kalem*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 1. Baskı., 2019.

Esin, Emel. *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1.Baskı., 1978.

Esin, Emel. “The Bakshi in The 14th to 16th Centruies”. *The Arts of The Book in Central Asia*. ed. Basil Gray. 314. London: Unesco Publishing, 1.Baskı., 1979.

Ettinghausen, Richard. *Islamic Art From The Collection of Edwin Binney 3rd*. Washington: Smithsonian Institution, 1.Baskı., 1966.

Farhad, Massumeh. "An Artist's Impression: Mu'in Musavvir's 'Tiger Attacking a Youth'". *Muqarnas* 9 (1992), 116-123.

Farhad, Massumeh. "Isfahan XI. School of Painting And Calligraphy". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2012. <https://www.iranicaonline.org/articles/isfahan-xi-school-of-painting-and-calligraphy>

Farhad, Massumeh vd. "The Divan of Sultan Ahmad Jalayir And Diez And Istanbul Albums". *The Deiz Albums Contexts And Contents*. 485-512. Islamic Manuscripts And Books, Volume II. Leiden: Brill NV, 2017.

Fatma Çiçek, Derman - Gülnur, Duran. "Şahkulu". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 283-284. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.

Ferrier, Ronald W. *The Arts of Persia*. Ahmedabad: Mapin Publishing, 1.Baskı., 1989.

Fetvacı, Emine vd. "Painting, From Royal to Urban Patronage". *A Companion to Islamic Art And Architecture*. 1448. Wiley-Blackwell, 1.Baskı., 2017.

Floor, Willem. "Paper II.Paper And Papermaking". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2005. <https://www.iranicaonline.org/articles/paper-and-papermaking>

Gelibolulu Mustafa, Âli. *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları (Menakıb-ı Hünerverân)*. çev. Müjgan Cunbur. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı., 1982.

Gelibolulu Mustafa, Âlî. *Menakıb-ı Hünerveran, Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları*. ed. Müjgan Cunbur. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2.Baskı., 2012.

Grabar, Oleg. *Masterpieces of Islamic Art: The Decorated Page From The 8th to The 17th Century*. Munich ; New York: Prestel, 2009.

Gray, Basil (ed.). *Persian Painting*. Genève: Skira [u.a.], 1977.

Grube, Ernst J. "Herat, Tabriz, Istanbul - The Development of a Pictorial Style". *Paintings From Islamic Lands*. ed. R. Pinder-Wilson. 85-109. Oxford: Bruno Cassier Ltd., 1. Baskı., 1969.

Grube, Ernst J. *The Classical Style in Islamic Painting The Early School of Herat And Its Impact on Islamic Painting of The LAter 15th, The 16th And 17th Centruies*. Venice: Edizioni Oriens, 1.Baskı., 1968.

Grube, Ernst J. *The World of Islam*. London: Paul Hamlyn, 2.Baskı., 1967.

Gündüz, Tufan. "Safevîler: I. Siyasi Tarih". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 451-457. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008.

Gündüz, Tufan. "Tahmasb". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 413-415. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.

Hassankiadeh, Alireza Akrami. "A Study on Drawing in Isfahan And Its Artists". *Intenational Journal of Arts And Commerce* Vol.6/7 (Ekim 2017), 26-44.

Hattstein, Markus - Delius, Peter. *İslam Sanatı ve Mimarisi*. İstanbul: Literatür, 1.Baskı., 2007.

He, Xilin. "The Feathered Being And Its Symbolic Meaning in Han Dynasty Art". *Chinese Archeology* 11 (2011), 165-175. <https://doi.org/10.1515/CHAR-2011-021>

Hillenbrand, Robert - Kafescioğlu, Çiğdem. *İslam Sanatı ve Mimarlığı*. ed. Betül Avunç. İstanbul: Homer Kitabevi, 2005.

Hoseini, Seyed Reza - Sepasi, Zohreh. "A Comparative Study of Safavid Fabric Designs with Miniatures in School of Second Tabriz (With a Focus on the Works of Sultan Mohammad, Mir-Musavvir and Mir-Sayyid Ali)". *Journal of History Culture and Art Research* 7/5 (31 Aralık 2018), 274. <https://doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1782>

İnal, Güner. "Tek Fîgûrlerden Oluşan Osmanlı Albüm Resimleri". *Ege Üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi* 3/3 (01 Mart 1984), 83-110.

İnal, Güner. *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1.Baskı., 1976.

İnal, Güner. "Uzak Doğuda Resim ve İslâm'da Minyatür". *Sanat Tarihi Yıllığı* 8 (10 Ocak 1979), 109-128.

İpşiroğlu, Mazhar Ş. *Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı., 2020.

İpşiroğlu, Mazhar Ş. *İslâm'da Resim Yasağı ve Sonuçları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı., 2005.

İpşiroğlu, Mazhar Şevket - Eyüpoğlu, Sabahattin. *Fatih Albümüne Bir Bakış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Maarif Basımevi, İstanbul., 1955.

James, David. *Islamic Masterpieces of The Chester Beatty Library*. London: Flexiprint Ltd., 1.Baskı., 1981.

Kadoi, Yuka. *Islamic Chinoiserie: The Art of Mongol Iran*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.

Kapusuzoğlu, Gökçen. *Tang Kayıtlarına Göre VII. Yüzyılda Çin'e Yerleşen Göktürk Komutanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Kara, Kasım. "Minyatür Sanatı". *Türk İslâm Sanatlarına Giriş*. ed. Mustafa Yıldırım. 280. Konya: Palet Yayınları, 1.Baskı., 2017.

Karamağaralı, Beyhan. "Muhammed Siyah Kalem İmzalı Minyatürler Hakkında". *Yıllık Araştırmalar Dergisi* 3/1 (1981), 179-220.

Kazvinî, Abdüllatif. *Safevi Tarihi*. çev. Hamidreza Mohemmednejad. Ankara: Birleşik Yayınevi, 1.Baskı., 2011.

Khazai, Muhammed. *Kimya-i Nakkaş - کیمیای نقش*. Tahran: Sepehr Matbaası, 1.Baskı., 1368.

Konukçu, Enver. “Haydar Mirza”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 17/29-30. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998.

Kumî, Kad-ı Ahmed - Hânsâri, Ahmed Süheylî-yi. *کلیستان هنر - Gülistân-ı Hüner*. Tahran: Farhang İran Vakfı Yayınları, 1352.

Kundak, Ali Nihat. “Çiraklıktan Ustalığa”: *Safevî Döneminin Önde Gelen Bazı Kalem-i Siyahî Nakkaşları*. ed. Aslıhan Erkmen - Şebnem Tamcan Parladr. İstanbul: Lale Yayıncılık, 1. Baskı., 2022.

Kundak, Ali Nihat. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki H.2135 Numaralı Murakka*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Kurtulan, Mahir. *Orta ve Batı Asya Sanatında Mürekkep Resmi Geleneği ve Hayvan Mücadele Sahneleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kühnel, Ernst. *Doğu İslâm Memleketlerinde Minyatür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1952.

Küpeli, Gülnihal. “Rızâ Abbâsî”. *İslam Düşünce Atlası Yeni Edisyon*. ed. Halil İbrahim Üçer. Muhasebe Dönemi/2446. Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 360. İstanbul: Konya Kültür A.Ş., 4.Baskı., 2022.

Küpeli, Gülnihal. “Sâdıki Bey Efşâr”. *İslâm Düşünce Atlası Yeni Edisyon*. ed. Halil İbrahim Üçer. Yenileme Dönemi/2446. Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 360. İstanbul: Konya Kültür A.Ş., 4.Baskı., 2022.

Küpeli, Gülnihal. “Savaşçı Bir Sanatkârın Kaleminden Safevî Sarayındaki Müzehhib ve Nakkaşlara Dair”. *Akdeniz Sanat* 13/24 (19 Temmuz 2019), 63-81.

Küpeli, Özer. *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 1.Baskı., 2014.

Lee, Cemil Hee-Soo. “Çin - III. Ülkede İslâmiyet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 323-329. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993.

Lei, Chuanyi. *Akkoyunlu-Türkmen Yakub Bey Albümlerindeki Kalem-i Siyahî Resimlerinde Çin Etkisi*. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Lentz, Thomas W. - Lowry, Glenn D. *Timur And The Pricely Vision Persian Art And Culture in The Fifteenth Century*. ed. Jonathan Rabinovitz - Mitch Tuchman. Los Angeles: Smithsonian Institution, 1.baskı., 1989.

Liu, Zhenhu. *A Comperative Study of The Funeral Wall Paintings From Ancient Rome And The Han Dynasty of China*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, Doktora Tezi, 2022.

Lockhart, Laurence. “Safevi Döneminde İran Ordusu”. çev. İlker Külbilge. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 2/2 (31 Temmuz 2016), 177-188. <https://doi.org/10.30517/cihannuma.286463>

Lowry, Glenn D. - Nemazee, Susan. *A Jeweller's Eye Islamic Arts of The Book From The Vever Collection*. Washington: Smithsonian Institution, 1.Baskı., 1988.

Lukonin, Vladimir - Ivanov, Anatoly. *The Lost Treasure Persian Art*. New York: Parkstone Press International, 1.Baskı., 2018.

Mahir, Banu. *Osmanlı Minyatür Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı., 2005.

Mahir, Banu. *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslubu*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 1.Baskı., 2022.

Mahir, F. Banu. “Minyatür”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 118-123. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020.

Martin, Fredrik Robert. *The Miniature Painting And Painters of Persia, India And Turkey From The 8th to The 18th Century. Vol-I*. London: London, B. Quaritch, 1.Baskı., 1912.

Mathee, Rudi. “Abbas II”. *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2014. <https://www.iranicaonline.org/articles/abbas-ii>

Meriç, Rıfkı Melûl. *Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları I Vesikalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm San'atları Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1953.

Minorsky, V. *Calligraphers And Painters A Trease By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi (circa A.H. 1015/A.D. 1606)*. Washington: Freer Gallery of Art Occasional Papers, 1. Baskı., 1959.

Mitchell, Colin P. “Tahmasp I”. *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2009. <https://www.iranicaonline.org/articles/tahmasp-i>

Monshi, Eskandar - Savory, Roger M. *History of Shah Abbas The Great (Tarik-i Alamara-Ye Abbasi)*. Amerika: Westview Press, 1. Baskı., 1930.

Nejad, Nader Nader. *XVI. Asırda İran Kaynaklarına Göre Osmanlı- Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1986.

Onay, İbrahim. “Uygurlar ve T'ang Hanedanlığı Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve Elçiler”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 6/15 (Kasım 2018), 501-519.

- Özgüdenli, Osman Gazi. “İsfahan”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 497-502. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Özgüdenli, Osman Gazi. “Moğollar”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 225-229. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020.
- Özgüdenli, Osman Gazi. “Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 19-21. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008.
- Özgüdenli, Osman Gazi. “Şîraz”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 182-184. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.
- Öztuna, Yılmaz. “Safeviler”. *Türk Ansiklopedisi* (1.Baskı). Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1980.
- Öztürk, Mürsel. “Hadîkatü’l-Hakika”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 20. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997.
- Pakbaz, Ruyin. *نقاشی ایران اند دیرباز تا امروز - Antik Çağlardan Günümüze İran Resmi*. Tahran: Pikan Matbaası, 3.Baskı., 1400.
- Pamuk, Nuray. *Çin’in Tang Hanedanlığı Döneminde Türklerin Çinliler Üzerindeki Kültürel Etkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Pinder-Wilson, Ralph H. *Islamic Art, One Hundred Plates in Colour, With an Introductory Essay on Islamic Art*. New York: The Macmillian Company, 1.Baskı., 1957.
- Qazvini, Budaq Munshi. *جواهر الاخبار - Javaher al-Axbar*. ed. Mohsen Bahramnejad. Tahran: Kültür ve İslami Hizmet Bakanlığı Basım ve Yayın Teşkilatı, 2000.
- Râd, Abd-ol-Majid Hosseini. *Masterpieces of Persian Painting - Tehran Museum of Contemporary Art*. ed. Mostafa Naderloo. Tahran: Tehran Museum of Contemporary Art, 2.Baskı., 2011.
- Raziolyaei, Bahman. “17. Yüzyıl’da Avrupa Görsel Sanat Eserlerinin İran’ın Geleneksel Resmine Etkisi”. *Sanat Tarihi Yıllığı* 27 (2018), 217-274.
- Raziolyaei, Bahman. *XVII. - XVIII. Yüzyıl İran Resim Sanatında Batı Etkileri*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Rice, David Talbot. *Islamic Art Revised Edition*. Toledo: Thames and Hudson, 1975.
- Robinson, B. W. *A Descriptive Catalogue of The Persian Paintings in The Bodleian Library*. Oxford: Oxford University Press, 1.Baskı., 1958.
- Robinson, B. W. “İsmâ’il II’s Copy of The Shahnama”. *Iran* 14 (1976), 1-8.
- Robinson, B. W. *Persian And Mughal Art*. London: P & D Colnaghi & Co Ltd, 1.Baskı., 1976.

Robinson, B. W. *Persian Drawings From The 14th Through The 19th Century*. Boston: Little, Brown, 1976.

Robinson, B. W. *Persian Miniature Painting From Collections in The British Isles*. London: Her Majest's Stationery Office, 1.Baskı., 1967.

Robinson, B. W. *Persian Paintings in The India Office Library*. London: Sotheby Parke Bernet, 1.Baskı., 1976.

Robinson, B. W. *Persian Paintings in The John Rylands Library*. New Jersey: Sotheby Parke Bernet, 1.Baskı., 1980.

Rogers, John Michael. *The Arts of Islam Masterpieces From The Khalili Collection*. Singapore: Thames & Hudson, 1. Baskı., 2010.

Roxburgh, David J. "5 - The Timurids And Turkman The Timurid And Turkmen Dynasty of Iran, Afghanistan And Central Asia, 1370-1596". *Turks, A Journey of a Thousand Years, 600-1600*. 494. London: Royal Academy Publications, 1.Baskı., 2005.

Ruggles, D. Fairchild (ed.). *Islamic Art and Visual Culture: An Anthology of Sources*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2011.

Sarıcaoğlu, Fikret. "Kitâb-ı Bahriyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 72-75. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2002.

Savory, Roger M. "Abbas I". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı). 71-75, 2011. <https://www.iranicaonline.org/articles/abbas-i>

Sharifi, Bahman. *Instruction Portpaiture The Effective Steps in Learning Principles And Bases of Iranian Painting*. Tahrân: Yassavoli Publications, 1.Baskı., 2010.

Sheikh, Samina Zia. "Chinese Influence in Persian Manuscript Illustrations". *International Journal of Multidisciplinary Current Research* Vol.5 (Ağustos 2017), 856-864.

Shirazi-Mahajan, Faegheh. *Costumes And Textile Designs of The Il-Khanid, Timurid And Safavid Dynasties in Iran From The Thirteenth To The Seventeenth Century*. Amerika: The Ohio State University, Doktora Tezi, 1985.

Simpson, Marianna Shreve. "Sah-Nâma IV. Illustrations". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2013. <https://www.iranicaonline.org/articles/sah-nama-iv-illustrations>

Simpson, Marianna Shreve - Welch, Stuart Cary. *Arab And Persian Painting Fogg Art Museum Handbooks Vol.2*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 1.Baskı., 1980.

Soucek, Priscilla. "Behzâd, Kamal-al-Din". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 1989. <https://www.iranicaonline.org/articles/behzad-kamal-al-din>

Soudavar, Abolala. "Between the Safavids and the Mughals: Art and Artists in Transition". *Iran Journal of The British Institue of Persian Studies* 37/1 (2017), 49-66.

Soudavar, Abolala. *Reassessing Early Safavid Art and History Thirty Five Years After Dickson & Welch 1981*. Houston: Bridgeman Art Library Corp., 2016.

Soudavar, Abolala. "Rızâ Abbasi ve Nakkaş-ı İsfahan". *Faslname-i Hüner* 28 (1995), 315-346.

Soudavar, Abolala. "The Han-Lin Academy And The Persian Royal Library". *History And Historiography of Post-Mongol Central Asia And The Middle East Studies in Honor of John E. Woods*. ed. Judith Pfeiffer - Sholeh A. Quinn. 467-484. Wiesbaden: Harrassowitz GmbH & Co, 1.Baskı., 2006.

Soudavar, Abolala - Beach, Milo Cleveland. *Art of the Persian Courts: Selections From the Art and History Trust Collection*. New York: Rizzoli, 1992.

Starr, S. Frederick. *Kayıp Aydınlanma Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı*. çev. Yusuf Selman İnanc. İstanbul: Kronik Kitap, 7.Baskı., 2021.

Steinhardt, Nancy Shatzman. "Siyah Qalem And Gong Kai: An Istanbul Painter And a Chinese Painter of The Mongolian Period". ed. Oleg Grabar. *Muqarnas* IV/4 (1987), 59-71.

Stevens, Keith. "The Han Lin Academy And a Chinese Deity". *Journal of The Hong Kong Branch of The Royal Asiatic Society* 36 (1996), 231-233.

Stierlin, Henri. *Persian Art & Architecture*. Thames & Hudson, 1.Baskı., 2012.

Subaşı Adıbelli, Tuba - Yıldırım, Mustafa. "Safevi Dönemi Hükümdarlık Sembolü: Kızılbaş Tac-ı Tac-ı Haydari". *İSTEM* 22/43 (2024), 119-134.

Sümer, Faruk. "Abbas I". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 17-19. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988.

Sümer, Faruk. "Abbas II". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 19-20. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988.

Sümer, Faruk. "Akkoyunlular". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 270-274. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989.

Sümer, Faruk. *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü (Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri)*. Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitüsü Yayınları, 1.Baskı., 1976.

Swietochowski, Marie Lukens. "Drawing". *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı), 2013. <https://www.iranicaonline.org/articles/drawing>

Swietochowski, Marie Lukens - Babaie, Sussan. *Persian Drawings in The Metropolitan Museum of Art*. New York: The Metropolitan Museum Of Art, 1.Baskı., 1989.

Szuppe, Maria. "Kinship Ties Between The Safavids And The Qizilbash Amirs in Late Sixteenth-Century Iran: A Case Study of The Political Career of Members of The Sharaf al-Din Oglu Tekelu Family". *Safavid Persia The History And Politics of an Islamic Society*. ed. Charles Melville. 79-104. Volume 4. London ; New York: Centre of Middle Eastern Studies University of Cambridge, 1.Baskı., 1996.

Şah Tahmasb-ı Safevî. *Şah Tahmasb-ı Safevî Tezkire*. çev. Hicabi Kırlangıç. İstanbul: Anka Yayınları, 1. Baskı., 2001.

Şehnaz, Biçer Özcan. "Uygur Türklerinden Osmanlı Nakkaşlarına Minyatür Sanatının Serüveni". *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi* 11/Kış/41 (2019), 213-221. <https://doi.org/10.15189/1038-8041>

Şeşen, Ramazan. "Câmiu't Tevârih". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 132-134. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993.

Tabrizi, Muhammed Ali Karimzadeh. *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-I* - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار. London: Interlink Longraph Ltd., 1.Baskı., 1985.

Tabrizi, Muhammed Ali Karimzadeh. *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-II* - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار. London: Satrap Yayınları, 1. Baskı., 1990.

Tabrizi, Muhammed Ali Karimzadeh. *Ahval-ü Asar - The Lives & Art of Old Painters of Iran Vol-III* - نقاشان قدیم ایران احوال و آثار. London: Satrap Yayınları, 1.Baskı., 1991.

Tanırdı, Zeren. "Rızâ-yi Abbâsî". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 59-61. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008.

Tanırdı, Zeren. "Topkapı Sarayı Kitap Hazinesi'nin Nadide Eserlerinden Bir Diğeri, Hazine 2166 Numaralı Safevî Albümü Hakkında". *Sanat Tarihi Yıllığı* 25 (21 Mart 2016), 187-238.

Tanırdı, Zeren. *Türk Minyatür Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası, 1996.

Tanırdı(Akalay), Zeren. "Nakkaş Hasan Paşa". *Kültür Bakanlığı Sanat* 3/6 (Haziran 1977), 151.

Taşagıl, Ahmet. "Talas Savaşı". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 501. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.

Taylor, Alice. *Book Arts of Isfahan Diversity And Identity in Seventeenth-Century Persia*. California: The J.Paul Getty Museum, 1.Baskı., 1995.

Tekin, Şinasi. *Eski Türklerde Yazı, Kâğıt, Kitap ve Kâğıt Damgaları*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1.Baskı., 1993.

Togan, Zeki Velidi. *On The Miniatures in Istanbul Libraries*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları N.1034, 1.Baskı., 1963.

Togan, Zeki Velidi. “Topkapı Sarayındaki Dört Cönk”. *İslam Tetkikleri Dergisi* 0/1 (1953), 73-89.

Uluç, Lale. “Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı-Safevi Kültürel İlişkileri Çerçevesinde Nakkaşhanenin Önemi”. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi* Osmanlılar IV/54 (Ekim 2010), 24-60.

Uluç, Lale. *Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar XVI. Yüzyıl Şiraz El Yazmaları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.Baskı., 2006.

Unat, Yavuz. “Uluğ Bey”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 127-129. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.

Uslu, Recep. “Herat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 215-218. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998.

Ürekli, Muzaffer. “Celâyirliler”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 264-265. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993.

Varlık, Mustafa Çetin. “Çaldıran Savaşı”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 193-195. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993.

Wampelj Suhadolnik, Natasa. “Transmission of Han Pictorial Motifs Into The Western Periphery: Fuxi And Nüwa in The Wei-Jin Mural Tombs in The Hexi Corridor”. *Asian Studies* 2/7 (2019), 47-97.

Welch, Anthony. “Art in Iran IX. Safavid to Qajar Periods”. *Encyclopedia Iranica* (Çevrimiçi Baskı). 620-627, 2011. <https://www.iranicaonline.org/articles/art-in-iran-ix-safavid>

Welch, Anthony - Welch, Stuart Cary. *Arts of The Islamic Book The Collection of Prince Sadruddin Aga Khan*. London & Newyork: Cornell University Press, 1.Baskı., 1982.

Welch, Stuart Cary. *A King's Book of Kings The Shah-Nameh of Shah Tahmasp*. Newyork: The Metropolitan Museum Of Art, 2. Baskı., 1976.

Welch, Stuart Cary vd. *From Mind, Heart, And Hand: Persian, Turkish, And Indian Drawings From the Stuart Cary Welch Collection*. New Haven ; London : Cambridge, Mass: Yale University Press ; Harvard University Art Museums, 2004.

Welch, Stuart Cary. *Wonders of The Age Masterpieces of Early Safavid Painting, 1501-1576*. Amerika: Fogg Art Museum, Harward University, 3.Baskı., 1979.

Yazıcı, Tahsin. “Ârifî Fethullah Çelebi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 371-373. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991.

Yetkin, Şerare. “Abbâsîler - Sanat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 45-56. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1988.

Yıldırım, Nimet. *İran Kültürü Zerdüşt'ten Firdevsi'ye Sadî'den Şamlu'ya İran'ın Sözlü ve Yazılı Kaynakları*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 1.Baskı., 2016.

Yıldız, Hakkı Dursun. “Abbasîler'de Sanat”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (1.Baskı). 628. Konya: Kombassan A.Ş., 1994.

Yılmaz, Ziya. “Murad IV”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 177-183. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020.

Yurdaydın, Hüseyin Gazi. “Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 27-28. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992.

Yuvalı, Abdülkadir. “Gazân Han”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 429-431. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996.

Yuvalı, Abdülkadir. “İlhanlılar”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (1.Baskı). 102-105. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.

تهران فرهنگستان هنر. مکتب نگارگری شراز - *Shiraz School of Painting*. آژند, یعقوب. Baskı., 2007.1, جمهوری اسلامی ایران.

فریده, آفرین. “A Study on Authorship in Kamal ud-Din Behzad And Reza Abbasi's Works - نگره مؤلف و آثار کمال الدین بهزاد و رضا عباسی”. *The Scientific Journal of NAZAR Research Center For Art, Architecture & Urbanism* Vol.10/25 (Summer 2013), 89-100.

حسین, مهرپویا - منصور, ولی قوجق. “بررسی ویژگی های تن پوش ها در سفرنامه ها و نگاره های مکتب اصفهان”. *نقش مایه* 18/8 (1393 2014), 43-54.

حمیدرضا, محبی. “پیکره انسان در نقاشی صفوی (اصفهان)”. *نامه هنرهای تجسمی و کاربردی* 8/4 (2011), 55-76, (1390).

راونجی, غلامرضا مهدی. “بررسی تاریخی مختصات پوشاک در عصر صفوی”. *مقاله پژوهشی دانشگاه آزاد* 58/15 (Haziran 2019), 113-132.

زارعی, محمد ابراهیم - دولتی, مریم. “A Comperative Study of Battle Clothing Based on Painting of Manuscripts in The Schools of Herat And Tabriz - بررسی تطبیقی پوشای رزم - براساس مطالعه نگاره های نسسخ خطی در مکاتب هرات و تبریز”. *Journal of Faculty of Art Shahed University* 44 (K 2016), 71-84.

بررسی رابطه جایگاه اجتماعی و انتخاب رنگ البسه در نگاره های دوره ی صفویه”. vd. محبی, بهزاد. *فصلنامه هنرهای صناعی اسلامی* 1 (2017), 139-127.

بررسی مکتب نگارگری تبریز دوره صفوی با استفاده از نگارهای شاهنامه شاه تهماسب”. vd. مریم, یزدان پناه. *کتاب هنر* 143 (2019), 77-68.

“Bihzad, Kemalü’-d-din Üstad”. *Türk Ansiklopedisi* (2.Baskı). thk. Avni Yukarıç. 1-511. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.

EKLER

3.3.1. Tablolar Listesi

Tablo 1: Katalogda bulunan sanatkârlar ve imzalı eserlerini gösteren tablo.....	68
Tablo 2: Araştırma Bünyesinde İncelemesi Yapılan Müze / Kütüphane / Kolleksiyonlar.....	189
Tablo 3: Katalogda bulunan resimlerin katalog numarası ile konu açıklamalarının bulunduğu tablo.	711
Tablo 4: Katalog'da bulunan mimari öğeler tablosu.	712
Tablo 5: Katalogdaki resimlerde görülen tabiat unsurlarının çizelgesini gösteren tablo.	719
Tablo 6: Katalogdaki resimlerde bulunan figürleri gösteren tablo.	725
Tablo 7: Katalogda bulunan hayvan figürlerini gösteren tablonun birinci bölümü.	728
Tablo 8: Katalogda bulunan hayvan figürlerini gösteren tablonun ikinci bölümü.	729
Tablo 9: Katalogda bulunan hayvan figürlerini gösteren tablonun üçüncü bölümü.	729

3.3.2. Şekiller Listesi

Resim 1: Şah İsmail'i tasvir eden bir resim TSMK, H.2169, 64b.	8
Resim 2: İran Coğrafi Haritası.....	71
Resim 3: El çırpın Yaşlı Adam - MÖ.206 - MS25 - Henan'da Shaogoucun'daki 61 numaralı mezar duvar freski - Luoyang Antik Mezarlar Müzesi	73
Resim 4: Han Dönemi, Boston Museum of Arts, Env. No: 1997.2, 19x51 cm, M.S.3. yüzyıl	73
Resim 5: Fuxi ve Nüwa'nın portreleri - Batı Han Dönemi - MÖ.206-MS.25 - Qianjingtou'daki mezar yapısının duvarındaki fresk.	74
Resim 6: Doğu Han Dönemi (MS 25-220) - Dalian'daki Yinghengzi'deki mezar odası freski.	75
Resim 7: Dalian'ın Yingchengzi'deki bir mezar freski - MS 25-220 - Orjinal yerinde korunuyor.....	76
Resim 8: Üç İmparatorluk Dönemi, Boston Museum of Fine Arts, 2-3 Yüzyıl.....	77
Resim 9: Mezar yapısının duvar freski. - Wei-Jin Dönemi(220-317).	78
Resim 10: Gansu'daki mezar yapısında bulunan ahşap parça - Wei ve Batı Jin Dönemleri(220-316).	79

Resim 11: Gansu'daki mezar yapısında bulunan duvar freski – Wei ve Batı Jin Dönemleri(220-316).	79
Resim 12: Pekin The Palace Museum’da bulunan ipek rulosundan bir kesit.....	80
Resim 13: Pekin The Palace Museum’da bulunan ipek rulosundan bir kesit.....	80
Resim 14: Gansu mezar yapılarından birinini duvar freski. - Geç Liang-Kuzey Liang Dönemi (386-441).....	81
Resim 15: British Museum’daki ruloya ait bir kesit.....	82
Resim 16: British Museum’daki ruloya ait bir kesit.....	82
Resim 17: Loui Rui Mezarındaki Duvar Resmi – 6. Yüzyıl.	83
Resim 18: Boston Museum of Fine Arts – 31.888 – 9. Yüzyıl Civarı.....	84
Resim 19: British Museum – 1919,0101,0.143 – 851-950.....	85
Resim 20: British Museum – 1919,0101,0.161 – 851-950.....	85
Resim 21: British Museum – 1919,0101,0.169 – 851-900.....	86
Resim 22: Metropolitan Museum – 1977.78 – 750 Civarı – Han Gan’a atfedilir.	86
Resim 23: The Palace Museum – 26,7x302.1 ebadındaki rulodan detay.	87
Resim 24: The Palace Museum – 26,7x302.1 ebadındaki rulodan detay.	87
Resim 25: Uygur dönemi yazmalarından bir örnek.....	90
Resim 26: Uygur dönemi yazmalarından bir örnek.....	91
Resim 27: Uygur Dönemi yazmalarından bir örnek.	92
Resim 28: Uygur Dönemi rulo yazmalarından bir örnek.	93
Resim 29: The National Museum of Iran – Env.No: 3281.....	95
Resim 30: The National Museum of Iran – Env.No: 3281 – Detay görünümü.....	96
Resim 31: OA+.10621 – 11x10x1,5 cm.....	98
Resim 32: OA+.10622 – 12x11x3 cm.....	98
Resim 33: OA+.11247 – 23x8,6x3,4 cm.....	98
Resim 34: Uygur Dönemi yazmalarından bir örnek.	98
Resim 35: British Museum - OA+.11208 – 11,2x15,7x3,2 cm.....	98
Resim 36: British Museum - OA+.11237.....	99
Resim 37: British Museum - OA+.11073.b – 8x7x2,5 cm.....	99
Resim 38: OA+.11214 – 13,20x11,3 cm.....	99
Resim 39: OA+.11032 – 18x15x2.20 cm.....	99
Resim 40: OA+.11073.b.....	99

Resim 41: Khalili Collection, MSS 727, Tarih 1314-15, 25.5x9.5 cm	107
Resim 42: Khalili Collection, MSS 727, Tarih 1314-15, 25.5x10 cm	107
Resim 43: TSMK H. 2153'te bulunan İlhanlı dönemi kalem-i siyahi resmi.	108
Resim 44: TSMK H.2135'te bulunan murakka albümünden bir örnek.	109
Resim 45: TSMK H.2153 - 35,5x19,3 - 90a.....	111
Resim 46: TSMK H.2153 – 20,8x19,4 – 39b	111
Resim 47: TSMK H.2160 – 10a	112
Resim 48: TSMK H.2135 numaralı albümden bir detay.	113
Resim 49: TSMK H.2135 envanter numaralı albümden bir kesit.	114
Resim 50: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France Supplement Persan 332 Numaralı eserden bir detay.	117
Resim 51: Freer Galery of Art - F1932.34 - Sultan Ahmed Celayir Divanı - Tarih 1400 Civarı - 31,8x22,7	118
Resim 52: Museum Freer Gallery of Art - F1932.32 - Sultan Ahmed Celayir Divanı - Tarih 1400 Civarı - 29,5x20,3	119
Resim 53: Çin etkisi ile yapılmış TSMK H.2160 numaralı murakka albümde bulunan 51b sayfasındaki resim.....	124
Resim 54: Bihzâd'a atfedilen TSMK H.2165 numaralı eserin 27a sayfası. 16,1x9,5 cm.....	128
Resim 55: Timur dönemi kalem-i siyahî örneği – TSMK H.2160 – 13a.	131
Resim 56: Timur dönemi kalem-i siyahî örneği – TSMK H.2160 – 14b.	131
Resim 57: Timur dönemi ejder figürü - Dallas Museum of Arts - K.1.2014.111 ...	132
Resim 58: Timur dönemi kalem-i siyahî örneği – TSMK H.2160 – 34a.	132
Resim 59: Timur dönemi kalem-i siyahî örneği – TSMK H.2160 – 78a.	133
Resim 60: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0357-a	134
Resim 61: TSMK B.408 envanter numaralı albümün 29a numaralı sayfasından bir örnek.	141
Resim 62: Cleveland Museum – 1944.492 – Şah Kulu'na ait bir resimden detay görüntüsü.	144
Resim 63: Cleveland Museum – 1944.492 – Şah Kulu'na ait bir resimden detay görüntüsü.	144
Resim 64: TSMK B.408 envanter nolu 9b'de bulunan peri resmi.	145

Resim 65: Bihzâd'ın yaşlılık dönemini gösteren resmi – İÜK. FY.1422 – 34a.	148
Resim 66: TSMK H. 2161 numaralı eserden bir örnek.	157
Resim 67: TSMK H. 2161 numaralı eserden bir örnek.	158
Resim 68: Abulhasan Kaffari Mostofi, Gül-ü Murg üslubunda yapılmış lake levha, 1176, Sadraddin Ağa Han Koleksiyonu.	167
Resim 69: Çöldeki Mecnun sahnesi, Muhammed Zaman, 1676, Freer Gallery of Art and Arthur M. Sackler Gallery.	168
Resim 70: Safevî dönemi Gül-ü Murg üslubuyla yapılmış Lake resme bir örnek. .	168
Resim 71: Çehel Sütun sarayının duvarlarında bulunan resim örnekleri.	169
Resim 72: Siyah renkte mürekkep ile yapılmış kalem-i siyahi resmi.....	174
Resim 73: Harvard Art Museum'da bulunan 2011.535 numaralı kalem-i siyahi resminde elinde baston ve kitabı ile gördüğümüz yaşlı adam figürü.	175
Resim 74: Freer Gallery of Art'da S1986.291 envanter numaralı eser tahmini 1540 yılları civarına aittir. Figürün yüzünde çoğunlukla nüanslı tahrirler, az bir bölgede de tarama tekniği kullanılmıştır.	176
Resim 75: Metropolitan Museum'da 2018.198 numaralı eserde figürün sarık ve kuşağında nüanslı tahrirlerde boşluklar bulunmaktadır.	177
Resim 76: Los Angeles Country Museum of Art'da M.73.5.479'da bulunan eserde figürün elindeki kumaşın bitiş noktasındaki kıvrımlarda nüanslı tahrirlerde boşluklar bulunmaktadır.	177
Resim 77: Metropolitan Museum'da 11.84.13 numaralı 16. Yüzyıl sonu – 17. Yüzyıl başına ait eserde bulunan altın renkteki bitki örtüsü örneği.	178
Resim 78: Louvre Museum'da OA 7128 envanter numaralı 17. Yüzyıl sonuna ait eserde figür arkasındaki tarama ve noktalama ile yapılmış bitki örtüsü örneği.	178
Resim 79: British Museum'da 1948,1009,0.62 numaralı eserde muhtemelen Hollandalı bir gezgin resmedilmiştir.	178
Resim 80: Freer Gallery of Art'da S1986.292 numaralı eserde yapılan altın tahrirli kalem-i siyahi resminde solda yüzü boyalı figürün elbiseleri ile sağ tarafta yaşlı sakallı bir erkek figürü bulunmaktadır.....	179
Resim 81: Sotheby's tarafından Lot 69'da satışa sunulan eserin kuşağının altın tahrirle yapıldığı görülmektedir.	180

Resim 82: Bodleian Library’de MS Canonici Or.122’de kayıtlı Ali al-Kâtib Sultanî’nin yazdığı Intikhab-i Hadîqah Kitabındaki resimde Rüstem’in bir kişiyi mızrak ile yaralamasını gösterir. Rüstem’in kıyafetlerinde ve arka plandaki ot kümesi ve kayalarda hafif renkler kullanılmıştır.....	181
Resim 83: British Museum’da 1920,0917,0.253.3 numaralı 17. Yüzyıl sonuna ait hafif renkteki kalem-i siyahi resmi.	182
Resim 84: Fitzwilliam Museum’da bulunan Marlay 40-pl.11’de kayıtlı resimde kırmızı, siyah ve mavi tahrirler ile sarı, kırmızı, kahverengi gibi renklerde tonlamalar yapılmıştır.	182
Resim 85: Windsor Collection’da 133964-1292739291(RCIN 1005014.b)’da kayıtlı resimde arka plandaki bulutlar Hindistan etkisi ile yapılmıştır.	183
Resim 86: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France’de Supplement Persan 1572’de bulunan 17. Yüzyılın ikinci yarısına ait bir erkek figürü.	184
Resim 87: Freer Gallery of Art’da bulunan S1986.300’de bulunan 16. Yüzyıla ait uzanan bir erkek figürü örneği.	184
Resim 88: Cleveland Museum 1915.597’de bulunan 16. Yüzyılın ilk yarısına ait çok figürlü bir resim örneği.	185
Resim 89: British Museum’da 1920,0917,0.298.4 envanter numaralı eserde tahrirler zemin renginin koyu tonu ile yapılmıştır.	186
Resim 90: Chester Beatty Library’de Per 260.2’de bulunan figürün üst kıyafetinde koltuk altı ve kumaş kıvrımlarında taramalar yapılmıştır.....	186
Resim 91: Freer Gallery of Art’da F1931.14’de bulunan 17. Yüzyıla ait ağaca yaslanmış kitap okuyan erkek figürü.	186
Resim 92: Cabinet des Arts Graphique Geneve’de 1971-0107-0105 envanter numaralı 17. Yüzyılın ikinci yarısına ait muhtemelen Fransız bir gezgin yada tüccarı gösteren resim örneği.	187
Resim 93: Boston Museum of Fine Arts - 67.854	190
Resim 94: Boston Museum of Fine Arts - 14.553	193
Resim 95: The Cleveland Museum of Art - 1944.489.....	196
Resim 96: Metropolitan Museum – 25.83.5	198
Resim 97: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165	201

Resim 98: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165	204
Resim 99: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135	207
Resim 100: Malek National Library & Museum - 1393.02.00057.....	210
Resim 101: Freer Gallery of Art – F1968.11a	213
Resim 102: British Museum – 1922,1017,0.2	216
Resim 103: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165.....	219
Resim 104: Freer Gallery of Art – F1946.15a-d.....	221
Resim 105: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165	224
Resim 106: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	227
Resim 107: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France - Persan 1171	229
Resim 108: Dallas Museum of Art - K.1.2014.142	232
Resim 109: Chester Beatty Library - Per 260.8.....	235
Resim 110: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0066	238
Resim 111: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165	240
Resim 112: Boston Museum of Fine Arts - 14.614	242
Resim 113: Harvard Art Museum - 2011.532	245
Resim 114: British Museum - 1920,0917,0.254.3.....	248
Resim 115: Chester Beatty Library - Per 242.6.....	250
Resim 116: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2163	253
Resim 117: Harvard Art Museum - 2011.535	256
Resim 118: Hermitage Museum – VP 738	259
Resim 119: Harvard Art Museum - 1960.50	262
Resim 120: Boston Museum of Fine Arts – 14.622	265
Resim 121: Metropolitan Museum of Art – 67.266.7.7v.....	268
Resim 122: British Museum – 1920,0917,0.279.1	270
Resim 123: National Museum of Iran – 4614.....	272
Resim 124: Brooklyn Museum– 35.1522	275
Resim 125: Hermitage Museum – VP-731	278
Resim 126: Freer Gallery of Art – F1940.18.....	281
Resim 127: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0402	284
Resim 128: Los Angeles County Museum of Art - M.73.5.562.....	287

Resim 129: Reza Abbasi Museum – 637	290
Resim 130: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	293
Resim 131: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165.....	296
Resim 132: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165.....	298
Resim 133: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2146.....	300
Resim 134: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	302
Resim 135: Cabinet des Arts Graphique Geneve – 1971-0107-0069.....	304
Resim 136: Cabinet des Arts Graphique Geneve – 1971-0107-0384.....	307
Resim 137: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	310
Resim 138: British Museum – 1920,0917,0.278.2	312
Resim 139: National Museum of Iran – 22522.....	315
Resim 140: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	318
Resim 141: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	321
Resim 142: Reza Abbasi Museum - 639	324
Resim 143: National Museum of Iran - 4036	327
Resim 144: Dallas Museum of Art - K.1.2014.189	330
Resim 145: Boston Museum of Fine Arts - 14.636	333
Resim 146: Chester Beatty Library - Per 242.5.....	336
Resim 147: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France - Persan 1171	339
Resim 148: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	342
Resim 149: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	345
Resim 150: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6074	348
Resim 151: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	350
Resim 152: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165	352
Resim 153: Louvre Museum - OA 7100 Recto	355
Resim 154: British Museum – 1029,0917,0.278.3	358
Resim 155: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	360
Resim 156: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	363
Resim 157: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	366
Resim 158: Cabinet des Arts Graphique Geneve – 1971-0107-0085.....	369

Resim 159: Freer Gallery of Art – S1986.314.....	372
Resim 160: National Museum of Iran – 4555.....	375
Resim 161: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6074	378
Resim 162: Los Angeles County Museum of Art – M.73.5.12	381
Resim 163: Chester Beatty Library – Per 246.2	383
Resim 164: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2146.....	386
Resim 165: British Museum – 1920,0917,0.271.4	388
Resim 166: Fitzwilliam Museum – PD.150-1948	391
Resim 167: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2146.....	394
Resim 168: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2146.....	397
Resim 169: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6074	400
Resim 170: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135	403
Resim 171: Cleveland Museum of Arts – 1939.508.....	406
Resim 172: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2137	410
Resim 173: Worcester Art Museum – 1935.14	413
Resim 174: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2142.....	416
Resim 175: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2163.....	419
Resim 176: British Museum - 1920,0917,0.274.....	422
Resim 177: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	425
Resim 178: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	428
Resim 179: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	431
Resim 180: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	434
Resim 181: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	437
Resim 182: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.1010.....	440
Resim 183: British Museum – 1920,0917,0.275	443
Resim 184: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6074	447
Resim 185: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2137	450
Resim 186: British Museum – 1920,0917,0.281	453
Resim 187: Harvard Art Museum – 1950.129.....	456

Resim 188: Louvre Museum – K 3428 Verso	459
Resim 189: British Museum – 1922,0316,0.1	462
Resim 190: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2135.....	464
Resim 191: The Metropolitan Museum of Art - 17.81.1	467
Resim 192: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2156.....	470
Resim 193: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2145.....	473
Resim 194: Bodleian Library – MS Cononici Or.122	476
Resim 195: Harvard Art Museum - 2011.524	479
Resim 196: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135	482
Resim 197: Harvard Art Museum – 2011.526.....	485
Resim 198: Louvre Museum – OA 7125.....	487
Resim 199: Cleveland Museum of Arts – 1944.491.....	490
Resim 200: Princeton University Art Museum – Y1935-8	494
Resim 201: Malek National Library & Museum - 1393.02.00017.....	497
Resim 202: Portland Art Museum - 44.26.20	500
Resim 203: Boston Museum of Fine Arts - 14.649	503
Resim 204: Reza Abbasi Museum – 641.....	506
Resim 205: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165.....	509
Resim 206: The State Hermitage Museum – VP-705.....	512
Resim 207: British Museum – 1920,0917,0.302	515
Resim 208: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2142	519
Resim 209: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135	521
Resim 210: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2135	524
Resim 211: The Fitzwilliam Museum - PD.153-1948.....	527
Resim 212: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2145.....	530
Resim 213: Dallas Museum of Arts – K.1.2014.757	533
Resim 214: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi - H.2165	536
Resim 215: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0372	539
Resim 216: Sothebys Müzayede Evi, Lot 69.....	542
Resim 217: Freer Gallery of Art – S1986.292.....	544
Resim 218: Museum of Fine Arts Boston – 14.597	546
Resim 219: The Cleveland Museum of Art - 1947.496.....	550

Resim 220: Harvard Art Museum – 1958.61.....	553
Resim 221: Louvre Museum – MAO 597	556
Resim 222: Museum of Fine Arts Boston – 14.592	559
Resim 223: Museum of Fine Arts Boston - 14.595	562
Resim 224: Metropolitan Museum of Art – 30.60.....	566
Resim 225: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2169.....	569
Resim 226: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2169.....	572
Resim 227: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0233	575
Resim 228: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165.....	578
Resim 229: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2165.....	581
Resim 230: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2169.....	584
Resim 231: Freer Gallery of Art Collection – S1986.297	587
Resim 232: Metropolitan Museum of Art – 12.224.4.....	590
Resim 233: Freer Gallery of Art Collection – F1946.13	593
Resim 234: The Cleveland Museum of Art – 1915.597	596
Resim 235: Metropolitan Museum of Art – 1992.51.....	601
Resim 236: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0062	603
Resim 237: Freer Gallery of Art Collection – F1931.14	605
Resim 238: Rhode Island School of Design Museum – 17.453	608
Resim 239: Reza Abbasi Museum - 2936	610
Resim 240: Metropolitan Museum of Art – 12.224.3.....	613
Resim 241: Hermitage Museum – VP-726.....	616
Resim 242: Hermitage Museum – VR-702	619
Resim 243: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Supplement Persan 1572.....	622
Resim 244: Fitzwilliam Museum – PD.143-1948	625
Resim 245: Detroit Institute of Art – 44.274	629
Resim 246: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2145.....	632
Resim 247: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6075	635
Resim 248: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0539	638
Resim 249: British Museum - 1948,1009,0.59.....	641

Resim 250: Dallas Museum of Art - K.1.2014.143	644
Resim 251: Los Angeles Country Museum of Art – M.73.5.459.....	647
Resim 252: Museum of Fine Arts Boston – 14.561	650
Resim 253: British Museum – 1948,1211,0.9	653
Resim 254: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Supplement Persan 1572.....	656
Resim 255: Herbert F. Johnson Museum of Art – 2002.009.001	659
Resim 256: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0070	662
Resim 257: Detroit Institute of Art – 58.334	665
Resim 258: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0373	668
Resim 259: Los Angeles Country Museum of Art – M.73.5.456.....	671
Resim 260: Cabinet des Arts Graphique Geneve - 1971-0107-0105	674
Resim 261: Metropolitan Museum of Art – 1985.2.....	677
Resim 262: British Museum - 1969,0616,0.3.....	679
Resim 263: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2137.....	682
Resim 264: British Museum - 1949,0709,0.11	685
Resim 265: British Museum - 1969,0616,0.4.....	688
Resim 266: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi – H.2142.....	691
Resim 267: Dallas Museum of Art – K.1.2024.775	694
Resim 268:Yale University Art Gallery – 2001.138.9	697
Resim 269: Khalili Koleksiyonu – MSS 999	700
Resim 270: British Museum - 1920,0917,0.254.2	703
Resim 271: Fransa Ulusal Kütüphanesi / Bibliothèque nationale de France – Arabe 6075	706
Resim 272: Katalogda D-14 numaralı 16. Yüzyıla ait kadın figürü.	733
Resim 273: Katalogda D-29 numaralı 17. Yüzyıla ait kadın figürü.	733
Resim 274: Katalogda A-14 numaralı 16. Yüzyıla ait erkek figürü.	734
Resim 275: Katalogda A-88 numaralı 17. Yüzyıla ait erkek figürü.	734
Resim 276: Katalogda D-7 numaralı 16. Yüzyıla ait erkek figürü.	734
Resim 277: Katalogda D-26 numaralı 17. Yüzyıla ait erkek figürü.	734
Resim 278: Katalogda A-4 numaralı 16. Yüzyıla ait erkek figürü.	735
Resim 279: Katalogda A-40 numaralı 17. Yüzyıla ait erkek figürü.	735

Resim 280: Katalogda A-5 numaralı 16. Yüzyıla ait tac-ı haydari başlığı.	736
Resim 281: Katalogda A-33 numaralı 17. Yüzyıla ait Özbek başlığı.	736
Resim 282: Katalogda A-16 numaralı 16. Yüzyıla ait kadın başlığı.	737
Resim 283: Katalogda A-78 numaralı 17. Yüzyıla ait kadın başlığı.	737
Resim 284: Katalogda B-3 numaralı 16. Yüzyıla ait kadın başlığı ve inciler.	737
Resim 285: Katalogda D-6 numaralı 16. Yüzyıla ait kadın başlığı ve inciler.	737
Resim 286: Katalogda A-85 numaralı 17. Yüzyıla ait kadın figürü.	737
Resim 287: Katalogda A-84 numaralı 17. Yüzyıla ait kadın figürü.	737
Resim 288: Katalogda A-14 numaralı 16. Yüzyıla ait erkek kuşak örneği.	738
Resim 289: Katalogda A-39 numaralı 17. Yüzyıla ait erkek kuşak örneği.	738
Resim 290: Katalogda A-13 numaralı 16. Yüzyıla ait erkek giyim örneği.	738
Resim 291: Katalogda A-88 numaralı 17. Yüzyıla ait erkek giyim örneği.	738
Resim 292: Katalogda A-7 numarada bulunan resimde ağaç detayı.	740
Resim 293: Katalogda A-10 numarada bulunan resimde ağaç detayı.	740
Resim 294: Katalogda A-64 numarada bulunan resimde ağaç detayı.	740
Resim 295: Katalogda A-88 numarada bulunan resimde ağaç detayı.	740
Resim 296: Katalogda A-47 numaralı resimdeki ot detayı.	741
Resim 297: Katalogda D-44 numaralı resimdeki ot detayı.	741
Resim 298: Katalogda D-44 numarada kayıtlı resimde bulut örneği.	741
Resim 299: Katalogda D-14 numarada kayıtlı resimde bulut örneği.	741
Resim 300: Katalogda A-78 numarada kayıtlı resimde bulut örneği.	741
Resim 301: Katalogda A-79 numarada kayıtlı resimde bulut örneği.	741
Resim 302: Katalogda B-22’de bulunan figür detayı.	742
Resim 303: Katalogda A-93’de bulunan figür detayı.	742
Resim 304: Katalogda A-89’de bulunan figür detayı.	742
Resim 305: Katalogda A-82’de bulunan figür detayı.	742
Resim 306: Katalogda D-47’de bulunan erkek figüründe kıyafet detayı.	743